

הממלכות ובכל ארצות תבל וְאֵי הים אשר דָּבַר מעשה רִצְחָה הוּא וּמֹת הַקִּיסָר הגיע , אֲבָל פְּבַד מֵאֵד , מִסְפָּר וְהִגָּה וְהִי , וְכָל הַעַמִּים וְהַלְשׁוֹנוֹת אֲשֶׁר הַחַת כָּל הַשָּׁמַיִם נִשְׂאוּ רִנָּה וְתַפְלָה בְּבַתִּי תַפְלוּתֵיהֶם בְּעַד נִשְׁמַת הַקִּיסָר הַצְדִּיק־כִּי כָל יוֹשְׁבֵי תַבַּל וְשׁוֹכְנֵי אֶרֶץ הַכִּיּוֹר וְיִרְעוּ רוּחַ תַּפְאֶרֶת הַקִּיסָר הַמְרוֹמֵם , צְדָקוֹת ה' אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל יְמֵי שִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ , חֲסִדֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר אֲצִל לְבַנֵּי הָאָדָם וּמַפְלְאוֹת פְּעוּלוֹתָיו לְהַגְדִּיל שְׁלוֹם הָעַמִּים וְלְהַאֲדִירוֹ , וְכָל מַעֲשֵׂה תַקְפּוֹ וְחֶסֶן יִשְׁעוֹתָיו לְמוֹצַת הַהֶשְׁכָּלָה וְחִרְשַׁת הַמַּעֲטָה וְלִכְל דָּבָר מִזֶּבֶעַל לְהַצְלִיחַ הָאָדָם עַד כִּי לֹא קָם בְּכָל מַלְכֵי צִדָק אֲשֶׁר לִפְנֵינוּ, כְּמוֹהוּ, וְאֵין מִן יִשׁוּת לּוֹ וּמִי יַעֲרוֹךְ אֵלָיו בְּגִדְל זָרְעוֹ לְזָרְעוֹ צְדָקוֹת וְלַהֲצַמִּיחַ יִשְׁעוֹת וְלַהֲרַבּוֹת שְׁלוֹם וְאַהֲבַת אָדָם וְתוֹרַת חֶסֶד וְאַמֶּת .

§ 123. כְּשֶׁעָשָׂה אַחַת אֲדוֹנֵי אֲשֶׁר שָׁב רֹחַ הַקִּיסָר אֶל הָאֱלֹהִים , נִאֲסַפּוּ כָּל בְּנֵי מִשְׁפַּחַת הַקִּיסָר וְכָל הַיְהוּדִים הַגְּדוּלִים הַיּוֹשְׁבִים רֵאשׁוֹנָה בְּמַלְכוּת וְשָׂרֵי הַצְבָּא וְשָׂרֵי הַסַּעֲנָאִט וְעוֹד יְהוּדִים רַמִּים הַיּוֹשְׁבִים בְּעִיר הַמְּלוּכָה , כָּלֵם נִאֲסַפּוּ וּבָאוּ אֶל הַיֹּכֵל הַקִּיסָר וַיִּשָּׁבְעוּ שְׁבוּעַת אֲמוּנִים לְהַקִּיסָר הַחֲדָשׁ אֶל כִּסֵּי נְדָרָה אֶל כִּסֵּי נְדָרָה רְאוּיֵי שֶׁשְׁלִישֵׁי , וְהַרְצִימֵם יִצְאָו בְּרַחֲבוֹת עִיר הַמְּלוּכָה וַיִּבְשְׂרוּ כִּי יִשָּׁב הַקִּיסָר הַחֲדָשׁ עַל כִּסֵּא בְּכוֹד אֲבוֹתָיו , וְכִמְעוֹף כְּנָפֵי שְׂחָר עוֹפֶפֶה הַבְּשׂוּרָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת בְּכָל אֶפְסֵי אֶרֶצְנוּ הַמַּעֲמִירָה, וְכָל יוֹשְׁבֵיהָ אֲשֶׁר חָטְךְ עֲלֵיהֶם הַשֶּׁמֶשׁ , שֶׁאִפּוּ הוּא חַיִּים בְּרֵאוּתָם כִּי זֶרַח הַשֶּׁמֶשׁ הַחֲדָשׁ הוּא, שֶׁמֶשׁ צִדָק וּמְרַפָּא בְּכַנְפוֹ , וְכָלֵם מֵלֵא רַגְשֵׁי אֲמוּנָה אֲמֵן לְהַקִּיסָר הַחֲדָשׁ נְהַדְרוּ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ לְבַתִּי תַפְלוּתֵיהֶם , וַיִּשָּׁבְעוּ לוֹ שְׁבוּעַת אֱלֹהִים לְהוֹיֹת לוֹ עֲבָדִים נִאֲמָנִים וְלַעֲבָדוֹ בְּאַמֶּת וּבְתַמִּים וּבְכָל לְבָבָם וּבְכָל נַפְשָׁם כֹּאֲשֶׁר עֲבָדוּ אֶת אֲבוֹתָיו הַמְּתַלֻּנִים בְּצֶל שְׂדֵי. וְהוּם הוּא אֲשֶׁר עָלָה אֲדוֹנֵנוּ הַקִּיסָר יִרְיָה עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, יוֹם קָדוֹשׁ הוּא לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם. רֵאשִׁית דְּרָכֵי אֲדוֹנֵנוּ הַקִּיסָר הַחֲדָשׁ אֶלכֶסְנֵדֶר הַשְּׁלִישִׁי יִרְיָה הִיְתָה לְהַשְׁקִיף מִמְרוֹם הַדָּר מַלְכוּתוֹ עַל הָאֲגָרִים עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה לְחַיֹּת רוּחָם וּלְהֵרָאוֹתָם כִּי בְּסוּד כָּל הָאוֹרְחִים תְּבוֹא נַפְשָׁם וּבְקֶהֱלָם יִתְדֵם גַּם כְּבוֹדָם . כִּי בְּיוֹם הַשְּׁנִי לְחֲדָשׁ מִזְרֵיךְ בְּבִקְרָה יִצְאָ דָּבָר מַלְכוּת מִלְּפָנָיו אֶל שְׂרֵי הַסַּעֲנָאִט לֵאמֹר : הַאֲכָרִים אֲשֶׁר בְּחֶסֶד אֲבִינוּ הַקִּיסָר הַמְּנוּחַ יִצְאוּ מִעֲבָדוֹת לְחֵרֹת וְנִחְשְׁבוּ לְאוֹרְחִים וְחָקָה אַחַת לָהֶם וְלִכְל אֹרְחֵי הַמַּמְלָכָה , יְהוּ נְקָרָאִים כְּיוֹם לְהַשְׁבַּע שְׁבוּעַת אֲמֵן כְּכָל יִתְרֵי הָאוֹרְחִים , לָנוּ וּלְבָנֵינוּ יוֹרֵשׁ הַעֲצָר הַגְּמִיךְ הַגְּדוּל נִקְאֵלֵאִי אֶלכֶסְנֵדֶר רְאוּיֵי. כִּסֵּל עַל עֵשֶׂב הִיךְ רִצּוֹן הַקִּיסָר עַל הָאֲכָרִים וְתַחֵי רוּחָם בְּרֵאוּתָם כִּי גַם הַקִּיסָר הַחֲדָשׁ כֹּאֲבִיחֵי הַמְרוֹמֵם יִשְׁקִיף עֲלֵיהֶם וְיִחְשְׁבֵם כְּכָל אֹרְחֵי מַמְלַכְתּוֹ וְהֵם עִם מְרַעִיתוֹ וְצֵאן יִדּוּ. וְעַתָּה עֵינֵי כָּל הָעַמִּים יוֹשְׁבֵי אֶרֶצְנוּ אֶל הַיּוֹשְׁבֵי בְּשָׁמַיִם נִשְׂאוֹת כִּי יִרוֹמֵם וַיִּנְשֵׂא אֶת הוֹד הַדָּר בְּכוֹד אֲדוֹנֵנוּ הַקִּיסָר אֶלכֶסְנֵדֶר הַשְּׁלִישִׁי , כִּי יִקְרַעַת בְּרַכּוֹת מִזֶּבֶעַל וּמִמְרוֹם קִדְשׁוֹ יַעֲנֵה וַיֹּאמֶר שִׂיחֵי עַד וְנִזְרַע עַל רֵאשִׁי הַקִּיסָר , כִּסְאוֹ כְּשֶׁמֶשׁ נִגְדוּ , כִּירַח יִכּוֹן עוֹלָם וְעַד , יִפְרַח כִּימֵי צִדָק שׁוֹלְמִים וְדָבָר אֱלֹהֵי אֲמֵן בִּיד נְבִיאָו יִאָּמֵן: לֹא יֵשֵׂא גּוֹ אֶל גּוֹ חֲרִב וְלֹא יִלְמְדוּ עַד מִלְחָמָה, לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ, כִּי הַמְּלָאָה הָאֶרֶץ רְעָה אֶת ה' בְּמִים לְיָם מְכַסִּים .

§ 122. רננת חג הויבל צלצלה עוד באוני שוכני חסיא וְתָד קולה הופק עוד במורשי לבבם, והנה קול נהי וקול יללת מות פּרִץ כרעם נורא מקרית מלך רב כי אדוננו הקיסר רוח אפינו משיח ה' ובחירו נלכד בשחוקות בנים משחיתים— כי ביום הראשון לחודש מֵצֵרֶךְ בשנת תרמ"א (1881) בשעה הראשונה **אחרי** הצהרים בשוב הקיסר מִפָּקֶד את אנשי חילו, התפוצץ פְּדוּר משחית מתחה למרכבת כבודו, הסוסים הרתומים לְהַמְרַכְבָּה התחלחלו ונפצעו ויעמדו מִלֶּקֶת, ואנשי חיל אחדים מהעוטרם את המרכבה נפלו הללים או נפצעו. המרכבה התפוצצה כמעט לשבבים, וקול רעם אדיר וחזק הרגיו הארץ ממקומה, הרחובות הקרובות רעשו וירעדו, וחלונות הבתים נפלו לארץ ונשבר בקול רעש, וְקָם שְׂאוֹן והמולה נוראה וחרדה איומה, אך הקיסר לא תתולא ועברוח שקטה ירד מהמרכבה וירא והנה שני אנשי חיל אוחזים בידם את הרוצח אשר הטיל את פָּדוּר המשחית ההוא, ויתבונן בו וישאל לשמו, ויעורר את הנצבים עליו לעזור להנפצעים, ויפן וילך לדרכו בְּלִוּוֹת שומרי ראשו. והיו אך צַעֵד צַעֵד צעדים אחדים הלאה, ואיש צעיר לימים מֵהַר וַיִּטֵּל לרגליו פְּדוּר שְׁנֵי אֲשֵׁר התפוצץ כרגע והקיסר — נפל שְׁדוּד מתבוסס בדמו. עד מהרה נשמע קול חרדה בכל רחבי עיר המלוכה, קול זעקת שֹׁבֵר וקול ילל נורא: הקיסר נִפְצַע בפצעים אנושים! והמונים המונים התגעשו וירוצצו אל הפּוֹר אשר לפני היכל הקיסר ויעמדו מרעידים לדעת מה נהיתה, ובלב רֵעֵד ורוח נִפְעַמַת וכליון עינים עמדו ולא מָשׂוּ מִמְּקוֹמָם, ומה נבהלה נפשם בראותם כי הורד דגל הממלכה מתועפות היכל הקיסר ואחד השרים הגדולים משרי הצבא הודיע כי הקיסר אלכסנדר השני איננו, כי לקח אותו אלהים. כל העם התפלצו וירימו קול בכי תמרורים ויכרעו על ברכיהם וישאו תפלה לאל אלהי הרוחות לכל בשר בעד נשמת הקיסר. ועל כנפי ברקים התעופף דְּבַר הַרְצַח הַנּוֹרָא הוּהוּ בכל אפסי ארץ חוסיא, וּבְלִהוֹת מות ומחנה נצחת נפלה על כל רֵבּוּ רבבות יושביה, דמי עורקיהם קָפְאוּ בקרבם ויתיצבו כנציבי קֶרֶת והיו בְּהִלְוֵי רַעַם, ואחרי עבוד הבהלה הראשונה פָּרְצָה יללה איומה והקיפה כל קְצוֹי הממלכה הכבירה וסִפְדָה כל הארץ מסִפָּד מר אשר כמותו לא היה מִזֶּם הוֹסְדָה. הרצח הנורא הוּהוּ נחשב בעיני כל יושבי הארץ כְּפָרֶץ רָחֵב בהליכות שלם, בְּתַחֵם איום במלכות שָׂדֵי וכנמות יד לְמַגֵּר גַּם יָהּ. מִקְצֵה הארץ עד קצה סָגְרוּ הליתם בשוק, שָׁבַת כל מִקְנֵה וקִינֵן, חָדְלָה כל מלאכת עבודה, וכל העמים הרבים והשונים נָהָרוּ דחופים ומבזלים ונפעמים לבתי התפלות לספוד להקיסר הקדוש ולבכותו ולהתפלל בעד נשמתו. והיהודים אשר רוחם נאמנה מעולם את מלכיהם אשר המליך ה' עליהם וְעַם שׁוֹנִים לֹא יתערבו. היהודים אשר הקיסר הצדיק הפליא וְסָמְרוּ להם וכמלאך מושיע הופיע עליהם, היהודים הגדילו עוד את המספד וסִפְדוּ עליו בכל מִקְרָשֵׁי אֵל כמספד על היחיד וְהָמָר עליו פְּהָמָר על אב רחום מְקוֹר חַיּוֹ. עָנְנָה יְהוָה חֲרָדוֹת שָׁכְנָה עליהם ולבם ראה וְנָחַשׁ עתידות נוראות למו, כאלִנְקָרְעָה המִסְכָּה הנסוכה על פני העתיד ועיניהם תָּזוּ כי צפויים הם אל רעמים וחוזים וויקות ווועות — גם בכל יחַד

העמים, ומלך השלום אשר יָלוּם אמת שורר בממלכתו וחוצה לה, תִּשָּׁף מני אז את זרוע תפארתו ויעש נפלאות גדולות אשר לא נעשו כמותן עד הימים ההם. הוא קרא דרור לרבבות אלפי עבדי עולם, עבדים מרודים אשר אדוניהם הקשים רדו בהם בפרך וישימו כארץ גֵּם ואת רוחם השפילו לְשִׁפֵּל מדרגת רוח הבחמה, והקיסר הנאור והצדיק הוציאם מִסְבֹּלוֹת ומעבדות לְחֵירוֹת עולם ומִאֶפֶל וחשך לאור החפש והדרור, ויאמר להם אדם גם אתם, גם לכם הצדקה לחיות חיי אורחים, לאכול משוב הארץ ולהתענג על רוב שלום. ותחת אשר באמעריקא ארץ הדרור התחוללה מלחמה איומה ונוראה בין בעלי הצפון ובעלי הנגב על דבר תרות העבדים ונחרי נחלי דמי אדם נשפכו ארצה ימים כבירים עד אשר הצליחו בעלי הצפון לקרוא לעבדי עולם חרות. הפליא הקיסר החסיד הזה לעשות כדבר הגדול הזה רק ברוח פיו, ברוח-חן ותרות חסד, המִפְעֵל הרם והנפלא הזה, איך הוא ואין שני לו כמתכונתי בספר הדברי ימי עולם לכל העמים והלשונות. הוא הואיל בשובו הגדול לתת חקי חיים ומשפטי צדק לכל העמים החוסים בְּעָלוֹ. חקים ומשפטים חֲשׂוּיִם וְאֲמֻנָוִים כל האזרחים השומרים אמונים וכל מעשיהם באמונה מבלי שום פדות בין עם לעם בעלי תרות עונות. הוא השיב ברחבי ארץ מכלכתו שופטי שלום, דורשי משפט, אנשי אמת אשר לא ישאו פנים במשפט ומשפט שלום ישפטו בשעריהם. הוא עשה משפטים חדשים בהליכות אנשי הצבא, משפטים מוסרים על אדני הצדק והיושר. הוא הרים את קרן ההשכלה באופן מאד נעלה עד כי בימים לא כבירים עלתה רוסיא מאה מעלות בסלם החכמה והמדע. גם עם היהודים הגדיל הקיסר הגדול הזה לעשות יִשׁוּפֹתח לפניהם שערי כל בתי הספר וכל בתי מדרש החכמה והמדע, ובשנים מעטות הצליחו גם עשו פרי הלולים והיו לרופאים (דאקטורן) ולרוקחים (אפֶּסְטֵהֶקֶר), ולמליצים (אֶרוֹוֶקְאָטֶען) ולאנשי מדות (אִינוֹינֶרֶען), לסופרים מהירים, לבעלי הרשת המעשה ומלאכת מחשבת, לנעימי זמירות ולהרשים צירים (מֶאלֶעֶר) ועוד רבות כאלה. המסחור עלה בימי הקיסר הנעלה פלאים, עבודת האדמה וכל מלאכת עבודה ותרשת המעשה פרחו כגפן. מסלות ברזל ומעלעגראפֶּים נבנו והתכוננו על פיו בכל רחבי ארץ ממשלתו. ומי ישא את ראש כל התקונים המובנים והמעועלים, הישרים והצדיקים אשר תקן בְּמִשְׁךְ ימי מלכותו? מי יספור את רִבֵי צדקתיו ואת שפעת חסדיו הנאמנים, את התשועות הגדולות אשר הציחה בקרב הארץ לכל העמים אשר תחת ממשלתו גם לעמים רבים מחוץ לארצו. על כן הקיפה השמחה את כל מלא רחב ארצנו ביום חג הוובל הזה, על כן יודו כל יושבי ארץ רבה זאת ויִבְרְכוּ ויהללו את שֵׁם ה' כי האיר עליהם אור שמש צדקה, אור מלך צדיק ונאור כזה, על כן התעוררו נדיבי עמים גם נדיבי עם אלהי אברהם לְיִסֵּד בתי חסד ובתי ספר ועוד בתים רבים באלה למעשה הצדקה ויקראו שֵׁם הקיסר החסיד והצדיק עליהם למזכרת עולם ליום חג הוובל הזה עד דור אחרון על עַפְרֵי יָקוּם.

משועות משיחו, וזה דבר הישועה. ביום שמנה עשר נאוועמבער בשנייה אתת עשרה בלילה כחצי שעה אחריו הופיע הוד הקיסר במאסקווא עיר מלכותו, בהגיע הכבודה עם שומרי ראש הקיסר ושירי הגדולים הנלוים אליו בדרך, אל תחנות מסלת הברזל הרחוקה רק כשתי כברות ארץ מאסקווא, פָּרֶץ קול רעם אדיר וחזק מתחת לעגלות מסלת הברזל ותרעד ותרעש הארץ, העגלות התקלקלו, ואחת מהנה אשר נשאה את הכבודה, נפלה ארצה ותפוצץ לרסיסים. ויתר העגלות עם יושביהן עמדו תחתיהן לרחב המסלה. כי חרשי משחית טמנו שם בבטן האדמה מֶטָה ושחת לְשַׁחַת את משיח ה' בעברו על פניהם, אך בישוע ה' הקדים הקיסר לעבור שם בטרם התפוצצו כלי המפצים הצפונים שם ויצילתו ה'. אך יָלְדוּ השחת לא חללו עוד הַרְעָ ויוסיפו להרים יד במשיח ה' ויטמינו מכונה הַרְתִּית הַרְס וחזיוו רעם ומות בקרקע המרתף אשר להיכל התרף מְשַׁצֵּן כבוד הקיסר ויכוננו לפוצץ את הבית אשר בו ישב הוד הקיסר במסכו לאכל לחם. וביום החמישי לחדש פֶּעֶבְרוֹאֵר בשנת תר"ם (1880) בשעה השביעית בנשף בערב יום, נשמע קול רעם נורא בהיכל הכבוד, היכל הקיסר, מסודות ההיכל התפוצצו, קירותיו התנודדו וכל הדריו רעדו, השלחן הערוך לפני הוד הקיסר והגמכים הגדולים, נסח ויָמַר ויתנועע וכל הכלים אשר עליו נפלו לארץ ונשברו, חלונות ההיכל וכל הבתים אשר סביבותיו רעשו וינעו והתפוצצו ויתפוררו, המנודות הרבות אשר בכל עבר ופְּנָה פָּנּוּ אֶדְנָן, ואנשי היל העומדים על המשמר נפלו חללים ועצמותיהם נפורו, והנשואים נפצעו בפצעים אנושים ויתמלטו בשובר יד ובשובר רגל, בַּפְּרָק מְפָרֶקֶת ובנֶפֶץ גְּלֹגֶלֶת. ועין ה' היתה אל הוד הקיסר וְשִׁמְרֵם רָגְלוֹ מִמּוֹקְשֵׁי רִצְחָה גַם בַּפֶּעַם הזאת. למרבה הגילה ולשמחת לב כל יושבי רוסיא אין קץ, בכל בַּיִת יִרְגֵן ובכל היכל ואהל יִרְעַע, ומכל בתי התפלות קול הודות ותהלה עולה תמיד להַאֵל הַמוֹשִׁיעַ, ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר אורה ושמחה נצרת.

§ 121. וביום השעה עשר לחדש פֶּעֶבְרוֹאֵר בשנת תר"ם (1880)

התקדש בארצנו המעטירה חג שישון לכל העמים הרבים והשוניים החוסים בצל כנפי הוד הקיסר הנאור, הוא חג הַיּוֹבֵל לִפִּי מֵלֶאֶת עֶשְׂרִים וחמש שנים למן היום אשר התעלה וישב על כסא כבוד מלכותו. בַּאֲזֵרִים ובקול המון הונג חגו כל יושבי ארצנו את החג הגדול הזה, בתרועה ובקול זמרה, ברנה ותפלה לְאֵל בעד חיי הקיסר חיי רוחם ותפארת עַמּוֹ, לֹא הָיָה כְּחַג הזה ברוסיא מיזם הַסֻּדָה עד היום ההוא. כל העמים תקעו כף, הִתְרַועְעוּ אִף עַד ושמרת עולם על ראשם בהעלותם על לבבם כי ביום ההוא חושיב הסמליך מלכים את מלאך פניו על כסא המלוכה בארצנו הברוכה, את מלאך פניו ומלך השלום אשר ראשית דרכו היתה לפתוח בְּשָׁלוֹם ולהשבית את המלחמה הנוראה אשר הביאו מלכי הברית בשערי ארץ רוסיא ואשר הרעישוה שלש שנים בלי הפוגה. בְּמֵל מֵאֵת ה' הָיָה הַשָּׁלוֹם הַזֶּה לְכָל

בכל העמים והלשונות הקדושות והעריצות, וארצנו האדירה לבשה חֶקֶק יצועות ותעט כמעיל שמחת עולם על כי מְבֹרָכַת ה' היא בְּמִשׁוּלָּהּ בה מִשְׁלֵל צְדִיק וּבַחֲבִיר ה' כֹּהֵ אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ יָמָיו וּשְׁנֹתָיו לְחֹשִׁיב אֵת כָּל הָעַמִּים הַיּוֹשִׁבִים בָּהּ עַל נְפִי מְרוֹמֵי הָאֲשֶׁר, וּיְמִינוּ הַנְּאֻדָּת בְּצַדְקָהּ הַיִּחְשָׁפָה לְהַגְבִּיר עוֹד יִשׁוּעוֹת וּלְעִשׂוֹת עוֹד נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְהַבִּיא צְדָק עוֹלָמִים. וְיָמֵי מְבַל אָדָם אֲשֶׁר בִּינַת אָדָם לֹא וְרוּחַ אֱלֹהִים לֹא סָר מֵעֲלָיו, וְכָל לְהַאֲמִין אוֹ לְדַמּוֹת כִּי בַתְּדָךְ עָמַד וְצִאֵן יָדוֹ, עִם אֲשֶׁר מַעֲלֵם יִתֵּן לְמַלְכּוֹ כְּבוֹד אֱלֹהִים, עִם אֲשֶׁר בְּכָל אֹתָת נִפְשׁוֹ יִשְׁלִיךְ נִפְשׁוֹ מִנְּגֵד עַל קְדוּשַׁת שֵׁם כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ וְכָל הֶנְהָ הַיּוֹצֵא מִפְּוֹ קְדוּשָׁה הַיֵּאֵר לָהֶם, יִקְוֵי תְּרַבּוֹת אֲנָשִׁים חַטָּאִים בְּנַפְשׁוֹתָם אֲשֶׁר יַחַסְסוּ מִמּוֹת רָצַח עַל הַקִּיסָר הַנְּאֻדָּר וְהַצְדִּיק הַכְּבִיד אֲשֶׁר לְחַסְדָּיו הַנְּאֻמָּנִים אֵין מִסְפָּר וּלְמַעֲשָׂי צְדָקוֹתָי אֵין חֶקֶק, וְהַחַטָּאִים בְּנַפְשׁוֹתָם הֵחֵם אָרְבוּ לְנַפְשׁוֹ הַקִּיסָר, כִּרוּ שׁוֹחַת לְרַגְלֵי טַמְנָו מִקְשֵׁי מוֹת לִיד מֵעַלָּיו, וְלֹא הִשְׁיִבוּ יָדָם מִבְּלַעַע עַד כִּי לְאַחֲרֹנָה נִלְכַּד רוּחַ אֲפִינוּ מִשִּׁיחַ ה' בְּשִׁתְּתוֹתָם. בְּיוֹם הַשְּׁנִי לְחֹדֶשׁ אֲפִרֹּל בְּשַׁנַּת תַּרְלִישׁ (1879) לְפָנֵי הַשְּׁעָרָה הַתְּשִׁיעִית בְּבִקְרָה בְּלֶכֶת הַקִּיסָר לְשׁוֹחַת סְבִיב הַיִּכָּל הַחֶרֶף כְּדַרְכוֹ יוֹם יוֹם, יֵצֵא לְקִרְאָתוֹ מֵעֵבֶר הַשְּׁנִי אִישׁ רֵם קוֹמָה כְּבֵן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְהוּא עֹטָה מְעִיל וְאוֹת כּוֹכַב חָבוּשׁ עַל פּוֹבֵעַ וּבְצַעֲדִים נִמְהָרִים נִגְשָׁל הוֹד הַקִּיסָר וּבִידִים מִזִּירוֹת הַיּוֹצֵא מִתַּחַת מַעֲיָלוֹ קָנָה רֵבָה נְיֹדַר עַל הַקִּיסָר, אֵד הַקִּיסָר נִטָּה הַצִּדָּה וְהַכְּדוֹר עָף טַמְנָו וְהֵלְאָה. וּבְרַגְעַ הַהוּא חָרְדוּ אֲנָשֵׁי חֵיל לְקוֹל הָרַעַם וַיִּתְּפְשׁוּ אֵת הָרֹצֵץ, אֵד הוּא הִתְמַלֵּט מִיָּדָם בְּרַב כֹּחַ נְיֹדַר עוֹד שְׁלֹשׁ פַּעֲמִים עַל הַקִּיסָר וּבְכָל פַּעַם תְּחַטֵּא אֵת הַמַּטְרָה, וְהַקִּיסָר עָלָה בְּמַנּוּחַת לִבָּב עַל מַרְכַּבָּתוֹ וַיֵּשֶׁב אֵל הַיִּכָּל כְּבוֹדוֹ. וּמִזִּירָה קָל נִהָרוּ אֲנָשֵׁי חֵיל מוֹיָנִים וַיִּתְּפְשׁוּ אֵת הָרֹצֵץ בְּכַפָּם, וְהַמּוֹנִים הַמּוֹנִים מְבַנֵּי הָעַם הַתְּנַפְּלוֹ עַל הַמַּרְצָה לְקְרוֹעַ אוֹתוֹ לְגוֹרִים בַּחֲרוֹת אַפָּס בּוֹ, וְרַק בְּעַמְלָ רַב הַצִּוְלוֹתוֹ הַשׁוֹטְרִים מִיָּדָם לְמַעַן הַצִּיל מִפּוֹי מִי הוּא וְיָמֵי הֵם חֲבָרָיו. וּבְעַמּוֹד הָרֹצֵץ לְמַשְׁפָּט, הָעֵז פָּנָיו וַיִּשֶׁם מִצְחוֹ כְּנַחוּשָׁה וַיִּבְטֵא בְּשִׁפְתָיו כִּי נִפְשׁוֹ אֹתָהּ לְעִשׂוֹת אֵת הָרָצַח הַנּוֹרָא הַזֶּה, רַק נִפְשׁוֹ, רַק הוּא לְבָרוֹ, וְאִישׁ אַחַד זוֹלָתוֹ אֵין יוֹדַע מְכָל אֲשֶׁר עִשָּׂה, גַּם הוּא אֵינְנו יוֹדַע אִם הַיּוֹצֵא יִמְצָאוּ אֲנָשִׁים אֲשֶׁר מַחֲשַׁבּוֹתֵיהֶם כְּמַחֲשַׁבּוֹתָיו. אַחֲרֵי כֵן נוֹדַע כִּי שִׁמּוֹ הוּא סְאֵל־אוֹיָיוֹ, אִישׁ רִיק וּפְחוּז, חֶבֶר לְאֲנָשֵׁי מִשְׁחִית כְּמוֹהוֹ. וְכַמְעַט נוֹדַע הַתְּשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר הוֹשִׁיעַ ה' מִשִּׁיחוֹ, וְהִנֵּה קוֹל רְנָה וַיִּשׁוּעָה מְקַצֶּה רוֹסֵא וְעַד קְצִיָּה וְכָל רַבּוֹת יוֹשְׁבֵי נְהָרוּ אֵל בְּתֵי תְּפִלוֹתֵיהֶם וַיּוֹדוּ וַיִּבְרְכוּ וַיְהַלְלוּ אֵת שֵׁם ה' אֲשֶׁר שִׁלַּח מִלְּאָךְ פָּנָיו לְסוֹכֵךְ בְּאַבְרָתוֹ עַל כְּרוֹב מְקַשָּׁה הַסּוֹכֵךְ, בַּחֲרִיו וּמִשִּׁיחוֹ. גַּם בְּכָל אַרְצוֹת תְּבֵל אֲשֶׁר דָּבַר הַיִּשׁוּעָה הַזֹּאת הִגִּיעַ, הִיתָה שְׂמַחָה וּשְׁשׁוֹן וְקוֹל רְנָה וְתוֹדָה לְהַנּוֹתָן תְּשׁוּעָה לְמַלְכִים. אֵד חֲרָשֵׁי מִשְׁחֹת חֲרָשׁוֹ עוֹד מַחֲשַׁבּוֹת רָצַח וּמוֹקְשִׁים טַמְנָו לְרַגְלֵי מִשִּׁיחַ ה', אִמְנֵם הָאֵל לְמוֹשְׁעוֹת, הַגְּדִיל יִשׁוּעוֹת מְלָכוֹ גַּם בְּפַעַם הַזֹּאת וּבְצִל יָדוֹ הַחֲבִיאוֹתוֹ. כִּי בְּשִׁמְנָה עֶשְׂרִי לְחֹדֶשׁ נְאוּעַמְבֵּר בְּשַׁנַּת תַּרְסִי (1879) נִשְׁמַע עוֹד הַפַּעַם קוֹל צְהִלָּה וְרִנָּה, קוֹל תּוֹדָה וְהַלֵּל לַה' עַל יִשׁוּעוֹת

כי רעה נוראה נגד פניו וישועה רחקה ממנו, וינס נכורתו ויתנפל בראש
 אנשי חילו ממבצר קאנדהאר על איוב כֵּאֵן בסערת מלחמה, ואנשיו לחמו
 בנואשים ויתרפו נפשם על מרומי שדה. אך איוב כֵּאֵן התנשא כארי ויך אותו
 מכה גדולה, וינס שנית לעיר קאנדהאר וינסג בתוכה. האֵלֵנאנים הריעו אף
 הצריתו בראותם כי בכל אשר יפנו יצליחו, ויגמרו אמר להדיח את עבד-אל-
 רחמן מכסא הנשיאות אשר השיבוהו האנגלים עם תרמם ולהשיב את המְשֻׁרָה
 ליעקב כֵּאֵן בשוכו מהורו ארץ גלותו, או אל אחיו הנבגד המשכיל איוב כֵּאֵן
 תִּדְרֵי אויביהם תתיו. אך דגנת האֵלֵנאנים היתה לא לארך ימים ונצחון איוב
 כֵּאֵן נתפך לו למסתה. כי הגענעראל ראבערש אחרי התגודד יותר מעשרים יום
 במדבר גדול ונורא, ושכסוי האֵלֵנאנים אָרְבוּ לוֹ להפילו למשוואות נצח בתגרת
 יד גבורתם השוכבת, הצליח להגיע אל מחוז תפצו קאנדהאר וזָרַע חשופה
 וחרבו שלופה על איוב כֵּאֵן, וכיום השלישי לחדש סעפטעמבער בשנת תר"מ
 (1880) התלקחה מלחמת תנופה ביניהם. האֵלֵנאנים לחמו ברוח גבורה
 וכסמרות נשועים ועמדי ברזל עמדו ולא משג מהערכה ופילו בצבאות אנגליא
 חללים רבים והנצחון עמד לימנם. אך בערב היום ההוא הגיע גם הגענעראל
 כֵּהאַרִיעַ עם אנשי חילו לקאנדהאר וחתבר אל הגענעראל ראבערש ועוד
 גרודים אחרים סתול אנגליא הנצורים בקאנדהאר נוספו עליהם, ואז המה
 ראבערש את ידו הגדולה ואת חרבו הקשה על איוב כֵּאֵן ויכהו מכה נצחת.
 כלי תותח ויתר כלי נשק נפלו ביד המנצח. עשרת אלפים איש לקחו שבויי
 חרב, חללים ופצועים במספר רב ועצום הוצעו על שְׂדֵה קמל. והנשואים
 מצבאות איוב כֵּאֵן נסו במהומת מות ויפצו לכל רוח. ואיוב כֵּאֵן עם פליטי הריב
 מתי מעט התמלטו מכים ופצועים ויטפו אל האַרְצֵט, וראבערש רדף אחריהם
 ויכרת גם את השרידים והפליטים ההם ורק איוב כֵּאֵן נמלט מהורו הנוראה בעור
 יָצִיחַ אך בכל אלה לא נכנעו עוד כל שכסוי האֵלֵנאנים תחת יד אנגליא ויגודו
 עוד מלחמות ימים רבים, ורק אחרי עמל ותלאות עצומות, אחרי קרבות רבות
 ואחרי הוציא כסף תועפות מאוצרותיה והוציא אל הורג בחוריה, הצליחה אנגליא
 לשבר את זרוע האֵלֵנאנים פְּזֻקֵה הנמויה ולהרכיב לראשם את הנשיא אשר
 בָּתְרָה, נשיא הנושא מדברותיה ולא ירים ידיו ורגליו רק על פי דבריה. ובכן
 היתה אֵלֵנאניסמאן מחסה עז על אחרות נחלת אנגליא אשר בהודו המזרחית
 והקמת היא בעד כל גוי וממלכה מקרוב אליהן ומנצח בהן.

בא השמש וזרח השמש בארצנו.

§ 120. והקיסר אלכסנדר השני אשר בידו שלח ה' פרות לרבות עם
 בחצי אי הבאלקאני ואשר נשגב שְׁמוֹ בכל אפסי תבל, התאור צדקות ועז ביתר
 שאת וביתר עז, צדקות ה' עשה וחסד אלהים הגביר בכל רחבי ממלכתו
 המעמרת יתר הרבה עוד מבראשונה, וכל יראי ה' ואותבי אדם באמת ובתמים

כי הֵבֵאנוּ אוֹיֵב בֶּן שִׁיר-אֱלִי הַשְּׁלִיט בְּהַעֲרִיט, פָּרִץ בְּרֹאשׁ צְבָאוֹתוֹ, רִגְלִים וּפְרָשִׁים לְקָרוֹא מִלְחָמָה עַל הָאֲנָגְלִים, כִּי נִפְשׁוּ אֹתָהּ לַעֲשׂוֹת מְלוּכָה בְּאֶגְנָאֲנִיסְמָאן תַּחַת עֵבֶד-אֶל-רַחֲמָן בַּעַל בְּרִית אֲנָגְלִיא, וְהַמּוֹנִים הַמּוֹנִים מִשְׁבַּטֵי הָאֶגְנָאֲנִים דְּבָקוּ בּוֹ וַיִּתְמַכְרוּ לְלַחֹם לוֹ עַד אִשׁוּר יַפִּיק זְמַמּוֹ. וְהַגַּעְנֵעֲרָאֵל הָאֲנָגְלִי בּוֹרְאוֹ הַיּוֹשֵׁב בְּקֶאֱנְדָאֲהָאֵר שָׁמַע כִּי הֵבֵאנוּ הוּא יֵצֵא לְהִלָּחֵם בּוֹ, וַיִּקְרָם פְּנֵיו לְהִכָּר הוּא בְּחִרְבוֹ הַגְּדוֹלָה, וּמִלְחָמָה כְּבֵדָה הִתְלַקְחָה בֵּינֵיהֶם, וְהֵבֵאנוּ הָאֲבִיר הַתָּאוֹר עִזּוֹ וַיִּטּ יָדוֹ עַל צְבָאוֹת חֵיל אֲנָגְלִיא וַיִּכֶם מִכָּה נִצְחָה וּמִבְּתָר גְּבוּרֵיהֶם הִרְרִים לְפִי חֵרֵב, עַד כִּי כְּמַעַט נִפְלוּ כָל אֲנָשֵׁי חֵיל הַגַּעְנֵעֲרָאֵל הָאֲנָגְלִי הַלְלִים עַל שְׂרָה קְמַל וְהַגַּעְנֵעֲרִים נָסוּ בְּמַחֲמַת מוֹת בְּשִׁבְעָה דְרָכִים וְהָאֶגְנָאֲנִים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם וַיִּנְקְבוּ כָל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרֵיהֶם וַיִּקְחוּ כָלִי תוֹתֵיחֶם מִיָּדָם. וְעַם הָאֲרִץ הִרְיֵעַ תְּרוּעָה גְדוֹלָה בְּרֵאוֹתָם אֶת הַמַּגִּפָּה אִשְׁרֵי הַיּוֹתָה בְּהָאֲנָגְלִים עִם עֲבֹרָתָם, וַיִּמָּאֲסוּ בְּעֵבֶד-אֶל-רַחֲמָן אִשְׁרֵי הַזָּרָם עַל פִּי אֲנָגְלִיא עַל כִּסָּא הַנְּשִׂאוֹת וַיִּנְהוּ כְּאִישׁ אֶחָד אַחֲרֵי אוֹיֵב כֵּאֵן, וּמִמְשַׁלֵּת אֲנָגְלִיא הִתְעַצְבָּה מְאֹד אֶל לְבָתָּהּ כִּי נִכְזְבָה תוֹחַלְתָּה וְכִי נִצְפְּנוּ לָהּ עוֹד יְמֵי מִלְחָמָה בְּאֲרִץ אֶגְנָאֲנִיסְמָאן וְמִי יוֹדַע עַד מִתִּי יִמְשְׁכוּ הַיּוֹמִים הַהֵם? גַּם יְדֵי הַנְּשִׂיא הַחֲדָשׁ עֵבֶד-אֶל-רַחֲמָן רָפוּ וְכִהְתָּה רוּחוֹ בְּרֵאוֹתוֹ כִּי הָאֶגְנָאֲנִים פּוֹנִים לוֹ עֲרָף וְלֹא פָנִים וּמִתְגוֹדְדִים יוֹם יוֹם לְמָאוֹת וְלֹאֲלָפִים תַּחַת רִגְלֵי אוֹיֵב כֵּאֵן בְּחִירָם קְצֵתָה נִפְשָׁם בּוֹ, כִּי זוּלַת אִשְׁרֵי בֶּן שִׁיר-אֱלִי אִשְׁרֵי זְכָרוֹ לְבִרְכָה בְּפִיָּה, הוּא גַם גְּבוּר מִלְחָמָה, נָאוֹר בְּגִבּוֹרָת רַעַם וְלֹא יִתֵּת וְלֹא יִשׁוּב מִפְּנֵי כָל עַד עֲשׂוֹתוֹ וְעַד הַקִּימוֹ אֶת מִצְוֹתָ לְבוֹ.

§ 119. וְשִׁירֵי חֵיל אֲנָגְלִיא אִשְׁרֵי תַּחַת פְּקוּדַת הַגַּעְנֵעֲרָאֵל בּוֹרְאוֹ, הַחִישׁוּ מִפְּלִט לְמוֹ וַיִּתְמַלְמוּ בְּעוֹר שְׁנִיָּהֶם אֶל קֶאֱנְדָאֲהָאֵר וַיִּשְׁעֻבוּ בְּתוֹכָהּ, כִּי עִיר בְּצוּרָה הִיא, אֲךָ אוֹיֵב כֵּאֵן קָאָה כְּנִשֵּׁר עַל הָעִיר הַהִיא וַיִּחַן פְּרוּר עָלֶיהָ וַיְבִיאָהּ בְּמַצוֹר, וְהָאֲנָגְלִים הַנְּצוּרִים מִיָּדֵי מַעַט הֵם וְקִצֵּר קִצְרָה יָדָם לְהַתִּיצֵב לְפָנֵי צְבָאוֹת הַגְּבוּר הַנְּעֲרִץ אוֹיֵב כֵּאֵן אִשְׁרֵי מִסְפָּרָם רַב וְעִצּוֹם. אֲבָדָה עֲצָה וְגְבוּרָה מֵהָאֲנָגְלִים הַנְּצוּרִים הַהֵם וְתוֹשִׁיָּה נִדְרָה מֵהֶם וְעֵינֵיהֶם נִשׂוּאוֹת רַק עַל הַגַּעְנֵעֲרָאֵל הָאֲבִיר רֶאֱבֵעֲרַט אִשְׁרֵי יֵצֵא בְּרֹאשׁ צָבָא רַב מְעִיר קְאֲבּוּל וּבֵין קֶאֱנְדָאֲהָאֵר וַיּוֹמִים רַבִּים מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם. אַפְסֵי כִי רַב הַמִּרְחָק בֵּין קְאֲבּוּל וּבֵין קֶאֱנְדָאֲהָאֵר וַיּוֹמִים רַבִּים יַעֲבְרוּ עַד אִשְׁרֵי יַגִּיעַ הַגַּעְנֵעֲרָאֵל הַהוּא לְמַחֲזוֹ חֲפָצוֹ. גַּם מִבְּשׂוּלִים וְהַתְּחִיתִים רַבִּים עַל דְּרָכּוֹ אִשְׁרֵי לְפָנָיו, כִּי שְׁבַטֵי הָאֶגְנָאֲנִים אֹרְבִים לוֹ בְּדֶרֶךְ לְהִצָּר צַעֲדֵי אֹנֹן וּלְגוּזֹל מִיָּדוֹ אֶת הַצִּידָה אִשְׁרֵי הַצִּמְדֵי לְדֶרֶךְ רַחֲוִקָה כּוֹאֵת מִהַלֵּךְ שְׁלִשִׁים יוֹם בְּמִרְבֵּר עֲרֵבָה וְשׁוֹחָה, גַּם הַגַּעְנֵעֲרָאֵל הָאֲנָגְלִי לְהִאָרִיעַ יֵצֵא מִמְּקוֹמוֹ בְּרֹאשׁ אֲנָשׁ חֵילוֹ לְעוֹזֵר אֶת הָאֲנָגְלִים הַנְּצוּרִים בְּקֶאֱנְדָאֲהָאֵר. אֲךָ גַּם אֶת דְּרָכּוֹ נִדְרוּ הָאֶגְנָאֲנִים וַיִּתְגַּדּוּ בּוֹ מִלְחָמָה וַיּוֹמִים רַבִּים יַעֲבְרוּ עַד אִשְׁרֵי יַגִּיעַ גַּם הוּא לְקֶאֱנְדָאֲהָאֵר מִחֲזוֹ חֲפָצוֹ, וְאֵם לֹא יִצְלַח חֲפָץ שְׁנֵי הַגַּעְנֵעֲרָאִים הַהֵם לְהַתְּחַבֵּר וְלְעוֹזֵר אִישׁ אֶת אַחֵיו לְהַרְוֶה אֶת אוֹיֵב כֵּאֵן מִמְּצוֹר קֶאֱנְדָאֲהָאֵר בְּעוֹד מוֹעֵד, יֵאבְדוּ אַחֲוֵיהֶם הַנְּצוּרִים כַּאֲפֵס תְּקוּהָ וַיִּפְלוּ בְיַדֵי אוֹיְבֵיהֶם בְּאֵין מְצִיל. וְהַגַּעְנֵעֲרָאֵל בּוֹרְאוֹ רָאָה

דבר הנצחון הזה, ויקונו כי קרבו ימי השלום לבוא ואֵגֶאֱנִיסְטָאן תסור אל משמעת אנגליא ולא יהיה פוצה פה עליה. אך יודעי העתים ידעו נאמנה כי הנצחון הזה לא יצורר בכנפיו את רוח השלום, כי לב שבטי האֵגֶאֱנִיסְטָאנים הפראים עוד מיס גֶרֶשׁ וסערות מלחמות התחוללה עוד ימים רבים על ראש אנגליא עד אשר תצלה להפיל את החרב מיד השבטים העזים ומרי הנפש ההם, וגם אחרי כן עוד לא תבוא אל המנוחה ואל הנחלה לרגלי מלחמות הדיפלֶאֶמַאֲטִיא הצפויות עליה ומאת ממלכה אדירה אשר לא תתן את אֵגֶאֱנִיסְטָאן להיות לכלי תפץ לאנגליא באויא התיכונה — אך בכל זאת האמינה אנגליא כי בלכדה שנית את קאבול, נכבשה כל הארץ לפניו והאֵגֶאֱנִיסְטָאנים לא יוסיפו עוד להרגיזה, אך עד מהרה נזכחה לדעת כי לא כאשר האמינו כן היא, כי עוד מלחמה לה מסביב בתגרת ידי שבטי האֵגֶאֱנִיסְטָאנים ומוי יודע עד מתי ימשכו הימים עד אשר תֶעַז ידה לָרֶד לפניה את יושבי הארץ מרי הנפש ואמיצי הלב. ואף גם זאת כי יעקב כֶּאֱן יחפוץ לָנֶעַר כפיו מממשלתו, ואו בְּתֶשֶׁאֶר אֵגֶאֱנִיסְטָאן בלי מלְזוֹשֵׁלִישׁ או אף אם תעזו יד ממשלת אנגליא לָרֶד את ארץ מלחמתה לפניו, לא יהיה לה עם מי לכרות ברית שלום. ובעוד רוח ממשלת אנגליא מרחפת בין תקוה ופחד, בא אליה דְּבַר עֶצֶב (בשנים עשר יום לחִדֵשׁ דַּעֲקָאֲבַעַר) כי שבטי האֵגֶאֱנִיסְטָאנים אשר עד הימים ההם לא הוסיפו עוד להרגיזו את צבאות אנגליא בחרב מלחמה, עשו אַנְדָּה אחת ונועצו לב יחדו לעשות בהם עוד הפעם מלחמה ונקמה, ושר צבאם הוא גבור חיל הנודע בשם מחמד צדיק (סַאֲדָאֶק) בן אַחִי הנשיא יעקב כֶּאֱן אשר בתגרת יד ממשלת אנגליא נרדח משֶׁאֱתוֹ, ובסופה וסערה התנפל (בעשירי לחִדֵשׁ אַקְטָאֲבַעַר) על צבאות אנגליא הצובאים בקאבול, ומלחמה קָשֶׁת עִרְפָּה ושבעת דם התחוללה ביניהם אשר התעוררה שלשה ימים ולא הכרעה מי הם המַנְצָחִים ומי המַנְצָחִים. וזולת צר ואויב אנגליא ההוא, שוטטו עוד גדודי אנשי מלחמה משבטי האֵגֶאֱנִיסְטָאנים בארץ תחת פקודות ראשיהם מְזִי אש השנאה לאנגליא ולחמי רשף קנאת הדת, דת מחמד השוורת בארץ ההיא. והם פָּקְדוּ תמיד את האנגלים ויִמְרָרוּם ורָבְנוּ בַחֲמָה שפוכה, וכחני דתם הגדילו עוד את מדורת אש נקמתם וקנאתם לדתם ויעוררו גבורתם ללחום בעד תורת נביאם ודתו. זהאחרון אשר הכביד ידו ביתר עז עוד על האנגלים, הלא הוא האיש עבד־אל־רחמן אשר עזב ככפיר רבצו במֶאֱשֶׁקֶעֶנֶט וידא על כנפיו רוחו הקשה לאֵגֶאֱנִיסְטָאנים מאן ארץ מולדתו ושבטי האֵגֶאֱנִיסְטָאנים חרדו לקראתו ונקבצו ויבואו תחת דגלו להקדיש מלחמה חדשה על האנגלים. אחרי מלחמות ומכוסות ומכוכות רבות התרצו שרי מלוכת אנגליא להושיב את עבד־אל־רחמן על כסא המלוכה באֵגֶאֱנִיסְטָאן תחת חסות אנגליא, ואו יצאו צבאות אנגליא מקאבול ומכל ערי אֵגֶאֱנִיסְטָאן ורק בעיר קַאֲנְדָאֶהֶאֶר ובנותיה תציב אנגליא אנשי הילה למשמר. אולם אחרי אשר ישב עבד־אל־רחמן על כסא הנשיאות וממשלת אנגליא האמינה כי בא תֶּקֶץ להמלחמה הארוכה והעזומה באֵגֶאֱנִיסְטָאן, ודגה רעה חדשה התחוללה עליה,

אנשי המלחמה אשר באו לרשת משפחות לא להם. ממשלת אנגליא התעצבה מאד אל לבה על ההפכה ההיא באֶגְנָנִיסְטָאן, כי אנשי חילה אשר בארץ מְרָתִים ההיא מעטים הם מול אנשי חיל האֶגְנָנִים ולא יעצרו כח להלחם בהם, ולהביא שם אנשי חיל חדשים מהודו, יעברו בין כה וכה ימים רבים, ומי יודע מה ילד יום? גם נודע אז להממשלה כי גם מארץ הודו רעה נשקפת עליה. כי מלך בירמאן חורש עליה רעה ואולי יתחבר גם הוא אל צבאות חיל אֶגְנָנִיסְטָאן המורדים לעשות בה מלחמה. ורעה עוד מכל אלה כי אף אם יחילו הרבים וההצלחה תאיר פניה אליה לָרֹד את אֶגְנָנִיסְטָאן לפניה, אין הנצותן עֲנִיה בנזק הכסף הרב והעצום אשר תוציא עליו ולא לעזר ולא להועיל הוא לה. ונוסף על כל אלה להראיב את לב ממשלת אנגליא הוא הדבר אשר נודע לה כי לא רק אנשים פרטים בעצת נפשם עשו את השערוריה ההיא באֶגְנָנִיסְטָאן, כי אם ברשת ובעצת כל העם. מְקַצֵּה, וגם יד הנשיא יעקב כֶּאֶן היתה במעל ובמרד הזה ורוחו מתהלכת בקרב גדודי המורדים והמרצחים ההם, כי רק בערמה ובמרמה התחפש לעיני האנגלים כנרעש ונבעת מפני המַרְד וכוונתן את נפשו לְהַשְׁבִּיחַ ולהעביר רעתו ותַמְסוּ, וגם הבטחתו אשר הבטיח לאנגליא לענוש את המורדים קשה לבעבור יראו האֶגְנָנִיסְטָאן וראו ולא יזידון עוד לעשות כן, גם זאת היתה במרמה להוליך את אנגליא תועה. וכבר תִּכְנֵן צָבָא רב סביבות קאבול עיר מלכותו להגן עליה ולעופף הרבותיהם על פני האנגלים אם יקרבו אליה למלחמה. והדבר הזה עד נאמן הוא כי רק על פי יעקב כֶּאֶן נרצחו צירי אנגליא בקאבול, פיהו הוא צוה ורוחו רוח החיה באופני המַרְד ההוא, כי בְּגַד בוגדים בְּגַד באנגליא בעלת בריתו, וחורש עליה רעה להשחיתה ולפרוק יְלֵה מעל צווארו. אחרי כל המעשים האלה לא היתה לפני ממשלת אנגליא דרך אחרת כי אם לְגַבֵּר חֵילִים ולכבוש את אֶגְנָנִיסְטָאן בהרב ובמלחמה וּלְסַפֵּחַ אותה אל גבול ארץ ממשלתה בהודו המזרחית. אך מְרוֹם וכבד הדבר ממנה. כי זולת אשר כסף תועפות גם חיל רב ועצום פָּרוּשׁ לזה, עוד יראה פן העיר בזה מלחמה נוראה מואת עליה ספאת ממשלה אדירה וכבירה אשר אֶגְנָנִיסְטָאן קרובה אל אחוותיה אשר באזיא התיכונה. — ובכל זאת התליטה לשלוח אנשי חיל לקאבול לעשות שפטים בהאֶגְנָנִים אשר פָּרְצוּ את ציריה וישימו דמי מלחמה בשלום, ושירי מלכותה המתיקו סוד והתיעצו על צפונותיה ויעשו פלילה איך להמיש צווארה ממלחמת אֶגְנָנִיסְטָאן, גם להפיק זממה ולמצוא תַפְץ במלחמה הארוכה והכבדה הזאת.

§ 118. ההצלחה עמדה עוד הפעם לימין אנגליא, וצבאות חילה חֲסוּ חרבם

על האֶגְנָנִים הצובאים על קאבול ויכוס ויחדיסום לפי חרב וילכדו שנית את קאבול ויבואו בתרועה ובקול שופר בשעריה (בשנים עשר לה'תש"א) ועמם בא הנשיא יעקב כֶּאֶן בעיר מלכותו הזאת, ואזרחי העיר וראשיה קָדְמוּ את פני המנצחים בכל אותות הכבוד, גם הגידו כי ברצונם הטוב מקבלים הם עליהם את על מלכות אנגליא. עֲשָׂוֹן ושמחה השיגו את האנגלים בהגיע אליהם

ובהנשיא החדש לא שָׁמוּ מבטחם ולא האמינו בנבורתו. ואז זרחה שמש תקוה לאנגליא כי לא יארכו עוד ימי המלחמה ואֶגְאָנִיסְטָאן תתרפס תחת רגל גבורתה אך גם יעקב כֵּאֵן אשר סמשת אנגליא הושיבה אותו על כסא המלוכה באֶגְאָנִיסְטָאן ניסמאן, לא נכנע בלבו ולא נחת מפני גבורת אנגליא. והאֶגְאָנִיסְטָאן מָרַי הנפש הוסיפו להרגיזם ולחגור בם מלחמה, ועל כל צעד מצעדי רגליהם גללו אבני נגף וצורי מבשול עד כי קצרה נפשם בעמל המלחמה הזאת, ומה גם כי גם באפריקא נאחזו, האנגלים בסבך מלחמה כבדה ועוד מבוכות רבות סבדה גם סבבוה בימים ההם. ועל כן שָׁמְחָה ממשלת אנגליא כי אחרי כל המלחמות אשר לחמה באֶגְאָנִיסְטָאן ואשר הבשילו כָּהֵן, הצליח תפצה בידה לצאת מהן בַּיָּד תפארת הנצחון, כי יעקב כֵּאֵן פָּרַת עמה ברית שלום פְּאֹת נפשה על פי האֶפְנִים האלה: (1) כי שלום אמת וברית מלה בין אֶגְאָנִיסְטָאן ובין אנגליא לארך ימים ולא תשא עוד אשה אל רעותה חרב. (2) ממשלת אנגליא תסלח לכל האֶגְאָנִיסְטָאן את כל חטאותיהם אשר חטאו לה ולא הקריב אותם למשפט. (3) ממשלת אנגליא תבטיח לנחות תמיד בעצתה את נשיא אֶגְאָנִיסְטָאן בהליכות המדינה והענינים החיצונים ולהיות עליו סְתָרָה מכל צר ואויב מִפְּחוּץ. (4) לממשלת אנגליא המשפט להושיב ציריה בקאבוד, גם לשלוח צירים מיוחדים לגבול אֶגְאָנִיסְטָאן בכל עת אשר יִדְרֵשׁ הדבר הזה לתפצה, וגם נשיא אֶגְאָנִיסְטָאן יוכל לשלוח ציריו להודו האנגלית. (5) מעבר מחוז קהרים, פישון וסיבי יספחו אל ממלכת אנגליא, גם תוכל להפקיד פקידים במקומות אשר תמצא בהם תפץ להליכות ממלכתה. (6) ממשלת אנגליא נְטָלָה עליה לתת מאוצרה אל נשיא אֶגְאָנִיסְטָאן מאה ועשרים אלף לירא שטערלינג מדי שנה בשנה. (7) להציב את הגבול בין ארמית אנגליא ואֶגְאָנִיסְטָאן, תבחרנה שתי הממשלות אנשים נאמני רוח ויודעי מדע והם יוציאו את הדבר לאור.

§ 117. אולם רגנת האנגלים על הנצחון הגדול ההוא היתה מקרוב ושמתם עדי רגע, כי בעוד הם שמחים ומרגנים מסוב לב, נגעה באזנם שמועה רעה אשר הלמה ומחצה כליותם ולבם. כי בשלישי להדש אויגוסט בשנת תרל"ט (1879) פרצה שלהבת איש מרד נורא באֶגְאָנִיסְטָאן, כי כל אנשיו החיל אשר התמרמו עד מאד על יעקב כֵּאֵן נשיאם על דְּבַר הברית אשר כרת עם אנגליא, התנפלו בסערות תמה על האנגלים היושבים לבטח בקאבוד עיר ממלכת נשיא האֶגְאָנִיסְטָאן ויִרְצָחוּ את ציר האנגלי אשר הנכבד קאינארי עם כל מְתֵי סוּדו אשר מספרם ששים וחמשה. יעקב כֵּאֵן תִּפְלֵץ ויהאמץ להשביח את סערת לב המורדים, אך כל עמלו לא להועיל, כי גם את עזר צָבָאו אשר שלח לְדַבֵּר על לב המורדים להשיב את חמתם מהשחית, הרגו לפי חרב, ואז שלח הנשיא את בְּנוֹ יורש העצר עם שריו הגדולים היושבים ראשונה במלכותו, לְשַׁפֵּךְ חמתם ולהשיב ידם מִפְּלֵעַ, אך גם אליהם לא שמעו המורדים. וכמוהם עשו גם כל האֶגְאָנִיסְטָאן וימרדו ביעקב כֵּאֵן נשיאם ומזמתם להשמיד ולהרוג וּלְאַבֵּד את כל האנגלים

ימינם חדרו בלב ארץ מלחמתם וילכו הַלֵךְ וּלְכוּד נְפוֹת וּמְחוֹזוֹת. הַמַּחְנֶה אֲשֶׁר הִתַּת יד הַנְּעֻנְעֵרָאֵל סַטְעוֹאֲרַט אָחֻזָה דְרַכָּה מִמְחוֹז קוֹעֵטָא וּבַצְעָדִי אֲוֹן הַגִּיעָה אֶל עֵיר קְאָנְדָאָהָאֵר לְהַשְׁתָּאֵר מִשָּׁם עַל עֵיר הָאָרְצָא. וּצְבָאוֹת הָאֲפִגָּאִיִּים נִסְוּוּ סַפְנִיָה וְלֹא הִרְגִיזוּהוּ בְדָרֶךְ, וּמַחְנֶה אֲנַגְלִיא הַשְּׁנִיָּה אֲשֶׁר הָרִימָה פַעְמִיָּה סַפְעֵשְׁאֲרוּוָא לְשִׁמַּת קַאבּוּל, עֵבְרָה אֶת עִמָּק קִיבִיר וְתַלְכוּד אֶת מְבַצֵּר אֵלִים-יִוִּיד אֲשֶׁר בַּעֲמֵק הַחַוָּא בְּמַלְחַמַת תְּנוּפָה וְאֵת חֵיל הָאֲפִגָּאִיִּים הַבּוֹ לְפִי תְרַב, וְשִׁבּוּיִי מַלְחָמָה וְכֹלֵי תוֹתָת רַבִּים נִפְלוּ בִידָה. מִשָּׁם הִלְכוּ בַסְעֵרַת מַלְחָמָה וּלְכוּדוֹ אֶת הַמְּבַצֵּר הַמִּתְנוּסָס בְּחִסְנוֹ עַל יַד עִמָּק קְהוּרוֹם וְאֵת עֵיר דְאָקָא וְעֵיר דְשַׁעֲלָאֲבָאֵד (Dschellalabad) הַבְּנִיּוֹת בַּסִּסְלָה הַעוֹלָה לְקַאבּוּל עֵיר הַמַּמְלָכָה. אַבְל בְּכֹל הַנְּצַחוֹנוֹת הָאֵלֶּה לֹא יָדְעָה עוֹד מַמְשַׁלַּת אֲנַגְלִיא שְׁלֹו וְרוּחָה הַתְּנוּדָד בֵּין תְּקוּהָ וּפְחָד, בִּי אִף אִם הִתְגַּבְרוּ אֲנָשֵׁי חֵילָה עַל חֵיל אֲפִגָּאִיִּסְטָאן בְּכֹל הַמַּלְחָמוֹת הָהֵן, רֵאתָה כִּי לֹא עַל נִקְלָה וְלֹא בִימִים מַעֲמִיסִים מִהַמַּלְחָמָה הַחַיָּא. כִּי צְבָאוֹת הָאֲפִגָּאִיִּים גְּבוּרִים מִשְׁכִּילִים גַּם הֵמָּה וְגַם לָהֶם כְּלֵי נֶשֶׁק טוֹבוֹים וְשָׂרֵי צְבָאוֹת יוֹדְעֵי מַלְחָמָה וּמְסַפְרִים יָרִב מִיּוֹם לְיוֹם, גַּם רוּחַ גְּבוּרָתָם הַלֵךְ וְלֵךְ וְנִבּוֹר וּנְפִשָׁם מְרָה לָהֶם עַל אוֹיְבֵיהֶם עַד כִּי הִתְמַכְרוּ לְלַחְוִים כֹּל עוֹד נִשְׁמָה בְּאִפְסָם. גַּם לֹא סָר עוֹד מִמֶּנָּה פְחָד לְבַבָּהּ פֶּן יִתְחַבְרוּ נְסִיכֵי הַחַדוֹ וְשִׁבְטֵי הַעַמִּים הַעֲזִיִּים עֲזוּנָאִיָּה מֵאֵז אֶל נְשִׂיאֵי אֲפִגָּאִיִּסְטָאן לְהִיּוֹת זָרְעוֹ בְּמַלְחָמָה. וְעוֹד רָעָה אַחֲרַת בָּאָה אֵז עַל צְבָאוֹת אֲנַגְלִיא; כִּי הֵם חֲשָׁבוּ מִזְמָה לְעֹלּוֹת בַּסְעֵרַת מַלְחָמָה עַל קַאבּוּל עֵיר הַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר הַנְּשִׂיאֵי שִׂיר-אֵלִי וּמְבַתְרֵי גְבוּרֵי וְיִשְׁבִּיִים בְּתוֹכָהּ, וְעַל כֵּן הָרִימוּ רוּב אֲנָשֵׁי הַחֵיל אֶת פַּעְמִיָּהֶם וּבַצְעָדִי גְבַר הִלְכוּ בַּסִּסְלָה הַעוֹלָה לְקַאבּוּל. אִךְ שִׂיר-עֲלֵי סָבַל אֶת מִזְמָתָם וַיַּעֲתֵק אֶת מִשְׁכָּן כְּבוֹדוֹ מִקַּאבּוּל לְעֵיר תְּבַצוּרָה הָאָרְצָא. וְאִף כִּי מַמְשַׁלַּת אֲנַגְלִיא שְׁלַחָה אֲנָשֵׁי חֵיל גַּם אֶל הָאָרְצָא. אִךְ מְסַפְרִים נוֹפֵל מֵאֵד מִמְסַפֵּר צְבָאוֹת חֵיל הָאֲפִגָּאִיִּים הַסּוֹכְכִים בְּחַרְבּוֹתֵיהֶם עַל הָעֵיר הַחַיָּא, וַיַּחֲזִיל אֲנַגְלִיא נְבַצְרָה מִזְמָה לְתַגֵּר בָּם מַלְחָמָה. אִךְ הִרְעָה הַחַוָּאֵת וְעוֹד רַעוֹת רַבּוֹת וְגִדּוּלוֹת מַכְנָה, לֹא הִרְפוּ אֶת יָדֵי הָאֲנַגְלִיִּים מִעֲשׂוֹת חֵיל, וּבְרוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה הִיתָה דְרַכָּם צִלְחָה גַּם כִּי הִלְכוּ בְּנֵיא צִלְמוֹת וּבַעֲרוֹץ נְהָלִים וְהָיוּ יָלֵל יְשִׁימוֹן וְשִׁבְטֵי עַמִּים פְּרָאִים כַּפְרָץ נוֹפֵל הִתְנַפְּלוּ עֲלֵיהֶם מֵרָאשֵׁי הַחַרְבִּים לְהַמִּסּ וּלְאִבְדֵם. כִּי הִתְגַּבְרוּ עַל כָּל הַפְּגָעִים וְעַל הַפְּרָאִים וַיִּתְגַּדּוּ מַלְחָמָה בְּגְבוּרֵי הָאֲפִגָּאִיִּים וַיִּצּוּ יָדָם עֲלֵיהֶם וַיְכּוּס מְכָה נִצַּחַת עַד כִּי נִפְתְּחוּ לְפָנֵיהֶם שְׁנֵי דְרָכִים לְבָקוּעַ אֶל עֵיר הַמְּלוּכָה קַאבּוּל. כִּרְאוֹת שִׂיר-אֵלִי נְשִׂיא הָאָרְץ כִּי נִשְׁתַּתָּה גְבוּרָתוֹ מוֹל גְּבוּרֵי חֵיל אֲנַגְלִיא וּבְכֹל הַמַּלְחָמוֹת אֲשֶׁר הִתְחַלְּלוּ בְּאַרְצוֹ הִתְגַּבְרוּ הָאֲנַגְלִיִּים וַיִּדָּם בְּעֶרְף גְּבוּרֵי הָאֲפִגָּאִיִּים, לֹא מִצָּא דְרֶךְ אַחֲרַת לְהִיּוֹת לוֹ נִפְעוֹ לְשַׁלֵּל כִּי אִם לְבְרוּחַ מִן הָאָרְץ, וְעַד מִדְרָה בְּרַח מִקַּאבּוּל עֵיר מַלְכוּתוֹ לְטוֹרְקֵסְטָאן לְעִזּוֹ בְּמַעֲזוֹ רוֹסִיאָא וְאֵת מַמְשַׁלְתוֹ נָתַן בְּיַד בְּנֵי יַעֲקֹב כְּאֵן, וְהָאֲפִגָּאִיִּים שָׁמְעוּ אֶת מַעֲשֵׂה נְשִׂיאִים וַיִּרְעוּ פָּנִים וַיִּרְעוּ מֵאֵד מַעֲשֵׂהוּ בַעֲיִנֵיהֶם, וְאֲנָשֵׁי חֵילוֹ בּוֹז לֹו בְּלִבָּם וַיִּתְנוּהוּ לְאִישׁ יִרָא וְרֶךְ לִבָּב, וּרְבִיִּים בְּרוּחַ מִמְעַרְבוֹת הַצָּבָא אַחֲרָיו כִּי בְּרַח מִקִּנְיָם אֲשֶׁר בּוֹ בְּמָה לָבָם כִּי בְּגְבוּרוֹת יַשַׁע יִמִּינוּ יַעֲזוּ חֵיל תְּבוֹסוּ אֲנָשֵׁי מַלְחָמָתָם.

גם באירופא פן תסתער עליה מלחמה עזה גם משם בתנופת יד ממשלה ארדה נאזרת בגבורת רעם — . בגלל כל הדברים האלה עָמְדָה לבבה על דרכיה וְתַפְּלָם מעגלותיה בפלס הדעת עד אשר הִתְמַכְּרָה לְעֵצַת חֲפְצֵי מלחמה, ותשלח הִתְרָאָה אחרונה (אולטימָטום) לשיר-עלי נשיא אֵגְנָנִיסְטָאן, וְרָחַח נתנה לו ימי מספר להשיב לה אמרים על ההתראה ההיא ואם יעביר המועד אות הוא כי מלחמה לו ולה. וכאשר לא השיב הנשיא דבר לממשלת אנגליא, צותה הממשלה לצבאות אנשי חילה אשר בארץ הודו להסתער בסערת מלחמה על אֵגְנָנִיסְטָאן, ועיני כל יושבי איירופא נטויות וצופיות מה תהי אחרית המלחמה הזאת. והנה בראשית ימי המלחמה עמדה ההצלחה לימין אנגליא, כי בסערתם הראשונה לכדו האנגלים את מבצר ראפאן ואת מצודת קאיאןבלי הרב מלחמה, ואף גם זאת כי מספר אנשי חיל אנגליא בפעם הזאת רב ועצום הוא פי שלש ממספרם בהלחמם בארץ הזאת (בשנת תר"א 1841). גם פקירי החיל ועירי הצבא מלמדי מלחמה הם ואמיצי לב בגבורים. אפס כי גם מספר אנשי חיל אֵגְנָנִיסְטָאן רב ועצום הוא עתה מאז נאזרים בגבורה וכלי נשק טובים, והעולה על כלם היא תולדת ארצם הדרושה מאד לחפצי יושביה ביום קָרָב ומלחמה עד כי גם החָלֵשׁ יאמר גבור אני ומה גם גבורים ואנשי חיל כבני הארץ הזאת. עד מהרה הִרְאוּ האנגלים לדעת כי שְׂמֵרַת נצחונם עדי רגע, כי אך החלו ימי החרף לבוא, באו ימי רעה עליהם: מְמָרִים באה קרה, וכפור וקרח נתך ארצה, הדרכים התקלקלו עד כי לא יכלו להוביל בהם צידה ולחם חק לנפשים, והעגלות נעצרו בהליכתן עם כלי התותח וכל כלי הנשק הפעניום עליהן להביאם אל מחוז חפצם, חליים רעים פרצו באנשי החיל ורבים מהם מתו לשחת, ולעומת זאת התאזרו צבאות אֵגְנָנִיסְטָאן עז וגבורה למלחמה. כי הם הסכינו לשאת ולסבול את טבע ארצם וכל תלאותיה ותחלואיה לא הגיעו אליהם. האנגלים ראו כי הִתְגַּרְוּ ברעה ותגרת ידה נחתה בם בכל תקף, הטבע העז גלחם בם מהעבר מזה וגבורי אֵגְנָנִיסְטָאן מעבר מזה והם פָּתְנוּ, או זכרה אנגליא ימי עֵנִיָה ומרודיה במלחמת קרים, ועין בעין ראתה כי רעה נגד פניה ואין לנסות על ימין או על שמאל. ואשר הוסיף עוד להרגיו את ממשלת אנגליא הוא הדבר אשר אליה יִגְנַב כי שיר-עלי נשיא אֵגְנָנִיסְטָאן כרת בסתר ברית עם גסיכים אחדים ממסיכי הודו לעזור לו במלחמה. והנסיכים ההם אויבים בנפשם הם לממשלת אנגליא מאז תקעה יתרה בארץ הודו, צופים הם לה ומבקשים להצר פעמיה ולהפילה למשוואות, ואם אמת נכון דָּבַר הברית ההיא, או נזכר חנוע ממשלת אנגליא בארץ הודו ותאבד מדינותיה הרבות אשר לה בארץ ההיא וְתִשְׁבַּת הַמְדִּיכָהּ, מוצא לכספה ומקום לזוהבה יִקְוּ. ואחרית הרעה הגדולה הזאת מי ישורנה? — .

§ 116. אולם צבאות חיל אנגליא לא התרפו בימי רעה, וכל אשר

הוסיפו תלאות המלחמה לתלאותם כן הוסיפו הם להתגבר עליהן, ובגבורה ישע

דברי רגז אל צירי אנגליא ההם ויעד בם לכל ירהיבו בנפשם עז להדור בנבול
 צו פנימה כי אין את נפשו אליהם, ויעט בם. ויהי בהשמע הדבר בלונדון
 ויתגעשו האנגלים ויתקצפו וימלאו חמה עזה על נשיא אֵגְנֵאניסטאן אשר מלאו
 לבו והרהיב בנפשם עזות נמרצה כזאת למלאות את פני מלאכי ממלכתם קלון
 ולהכות בחרפה את לחייהם. ורבים מאצילי אנגליא גם רבים מרבי המלוכה
 דאו בזה אות ומופת כי כרתה ממשלת רוסיא עם נשיא אֵגְנֵאניסטאן ברית על
 אנגליא אשר באמת לא היה כזאת ולא עלתה מחשבה כזאת על לב ממשלת
 רוסיא. לב עם הארץ באנגליא כים סוער ושואף לעשות מלחמה ונקמה בנשיא
 עם קמן כהבאן שיריעלי אשר העז פניו מול ממלכה אדירה שרתי במדינות רבות
 ועצמות ואיי ימים רחוקים. גם הלארד ביקאנס־ילד ומתי סודו חשבו מומה כזאת
 בתרות אפם בשיריעלי ובאנתם לנקום את נקמת כבוד אנגליא המחלל. אך רבים
 מחכמי המדינה ויודעי בינה לעתים הרימו במרום קולם על הפצי קרב ההם
 והוכיחו במישור כי רעה נשקפה על אנגליא מהמלחמה ההיא, ואף אם תצלה
 לרד לפניו את אֵגְנֵאניסטאן ולהוריד ממנה עזה, אין הנצחון ענה בנזק אשר יגיע
 אליה על ידו. גם הוכירו להמושללה את אשר קרה אותה בשנת תרא
 (1841) בהצותה את אֵגְנֵאניסטאן ותלכדה, כי שנתים ימים אחריו כן התפרצו
 יושבי הארץ ההיא מפני האנגלים ובורוע נטויה גרשו את צבאות אנשי חילם
 מארצם ורק שרידי חרב ורעב התמלטו בעור שניהם לארץ חודו האנגלית והחי
 להם נפשם לשלל. גם מי יודע מה ילד יום ואולי המשוך המלחמה הזאת עוד
 מלחמות עצומות אחריה וממשלות אדירות באירופא תתערבנה במלחמה הזאת
 ותעזורנה לנשיא אֵגְנֵאניסטאן. דברי טעם כאלה ועוד רבים מאלה דברו
 חכמי המדינה העלונים הליכות ביקאנס־ילד ועלילותיו בימים האחרונים ההם. אך
 ממשלת אנגליא לא הטתה אזנה אל כל דבריהם ותשמע בקול העם והשרים
 השואפים מלחמה ומחליטים כי סבנה נמרצה צפויה אל נחלות אנגליא ואחוזותיה
 בארץ חודו אם לא תכניע את אֵגְנֵאניסטאן תחתיה ותשים מַעְטָרָה בה ככל
 הָרֹשׁ לַחֲפֵצָה

§115 אולם אף אם גמרה ממשלת אנגליא אמר להקדיש על אֵגְנֵאניסטאן מלחמה
 תנופה, בתי נשקה מלאים עבודה להכין כלי נשק לרוב, אנשי חילה אשר בארץ
 חודו עמדו חמשים ומזונים וערכים בכל למלחמה, בכל זאת לא אצה לשלוף
 חרבה מתערה, כי נפשה ידעה מאד את אשר לפניו, גם הנסיון חררה אותה
 כבר למדי כי כבר מאד לעשות מלחמה באֵגְנֵאניסטאן, כי העם הושב בארץ
 הקמנה הזאת עם עוזו וגבור מלחמה הוא, והארץ מלאה הרים רמים ובקעות
 ועמקים ומערות צורים ונקיקי סלעים אשר בהם יסתרתו אנשי המלחמה ומשם
 יתנפלו בפתע פתאם, על אנשי מלחמתם אשר נעלמו מהם כל המתבואים והם
 ולא ידעו להקטר. ועוד מכעולים ומוקשים והתחתים רבים בארץ הזאת לבני
 הנכר העולים עליה למלחמה, ונוסף על כל אלה קגור לממשלת אנגליא מכביב

מערבית מתנוסת; עיר קאנדא האר, מספר יושביה המשים אלף איש, והיא עיר בצורה בנויה בטוב טעם ומסחור גדול בתוכה. — הארץ. עיר ברוכה בבקעה המודה ופרה אשר יצמחו שם מגד תבואות שמש ועצי חמד עושי פרי מגדים גם פרחים ונצנים נותני ריח ניהוח. בימי קדם היתה הארץ אמ עיר מפארה, בצורה מאד ועיר תהלה. נאפוליון הראשון בחרת אפו על אנגליא ובחשבו מזמה להשבית את סחרה מעין ישועתה, כרת ברית עם פאול קיסר רוסיא לעלות עמו דרך ארץ ממשלתו אשר באויה על הודו המזרחית אהות אנגליא ולהניד רגליה משם ולסתום את מקור סחרה ונתנה. אך אדרי מות הקיסר פאול בעל בריתו, נבצרה ממנו מזמתו וקצר קצרה ידו לעשות הוא לבדו את המזמתה הרבה הזאת. גם היה אז הדבר הזה כבד מאד לעשותו, כי גבול רוסיא היה אז רחוק מגבול הודו המזרחית אשר לאנגליא ונשיאים רבים משלו אז משל רב בארצות אשר בין שני הגבולים ההם ומהלך חמש מאות פרסאות היה אז מגבול רוסיא עד ארץ הודו. אולם אחרי אשר באו נשיאי ארצות חיווא, קאקאנד, טאשקענט וטורקיסטאן תחת ממשלת קיסרי רוסיא, אין בין גבול רוסיא ובין ארץ הודו רק כשמונים פרסאות. ומאז והלאה עיני ממשלת אנגליא צופיות על כל מצעדי רגלי רוסיא באויה התכונה, ושבעה עינים משופטות על כל צעד וצעד אשר תצעד שם רוסיא הלאה הלוך וקרוב אל גבול המזרחית. ובהיות אֵגאניסטאן הממשלה האחת הקרובה אל ארץ הודו אשר לא באה תחת משמעת ממשלת רוסיא, על כן תתאמץ תמיד ממשלת אנגליא להטות אליה את לב נשיא הארץ הזאת לבל יתן ידו אל ממשלת רוסיא ולבל יכרות עמה ברית שלום וארץ ממשלתו תהי חזקה בצורה בין גבול הודו ובין גבול רוסיא והוסמת את הדרך לפני רוסיא לבלתי קרוב אל נחלותיה ואחיותיה אשר בהודו מזרחית.

§ 114. והנה לפני האספ עוד הקאנגרעס הברליני, וממשלת אנגליא בקשה

תמיד תאנה להתגולל ולהתנפל על ממשלת רוסיא, ואיירופא פלה פתרה פחד פן תתפרץ מלחמה ביניהן; בעת ההיא שלחה ממשלתנו הרוממה ביד ציריה דברי שלום ואמת אל שיר-עלי נשיא (עמיר) אֵגאניסטאן להיות לה ולא לצריה. והנשיא קבל את הצירים ההם בכל אותות האהבה והכבוד וישבו אתו בקאבול עיר ממלכתו שבת מלאכי שלום. שָמעה זאת אנגליא והרגו ותחשד את רוסיא כדרכה תמיד — כי מומתה לכרות עליה ברית עם נשיא אֵגאניסטאן. ומשנה מלכת אנגליא המושל בשמה בהודו המזרחית שלח גם הוא צירים בשם ממשלתו אל שיר-עלי להתנות עמו אהבים, כי בידי הצירים ההם שלח שני ומתנות יקרות מאד אך הנשיא למען תפוש אותו בלבו ולקנות אהבתו לאנגליא. אך עם הצירים ההם באו גם צבאות אנשי חיל במספר רב להרת בזה אות לשיר-עלי כי אם קאן וקאן לדבר שלום אל אנגליא להט חרבה המתהפכת ולהטות סביב. שיר-עלי הבין את האות ההיא ונתעבר וישלח ביד אחד משירי צבאותיו

אשר בידו יפליא עשות להביא שלום אמת וצדק עלמים בתבל ארצנו .
המלחמה באפגאניסטאן .

§ 113, ארץ אפגאניסטאן תשתרע בפאת מזרחית צפונית לארץ איראן .
יושביה בעלי דת מחמד ממפלגה הסנינית (סניטען) . על פי ההגדרות (ואנען)
אשר נחלו האפגאנים מאבותיהם נוכל לשער כי הם תפוז מנוע ההודים, ולפי הנראה
ישבו לפנים במחוזות הודו-קוש (Hindu-Kusch) והיו שם חיי אנשי מקנה
הנוסעים בעדר (נאמאדען) ומשם באו לא גאניסטאן ויחזו בה עד היום הזה .
בשנת ה'ת"ס (1700) פרקו האפגאנים את על מלכי פרס מעל צואריהם ויצאו
מעבדות לחרות ויגברו חילים ויגדילו את ארצם וירחיבו את גבולה ויביאו תחת
ממשלתם את נפת באלקי אשר בארץ איראן ואת נפות קאשמיר ומולטאן אשר
בארץ הודו . אפס כי בעת אשר רמה ידם וזרעם משלה להם, דרך שלום לא
ידעו ויהיו ריב ומלחמה בין האורחים, גם מלחמות רבות על דבר כסא המלוכה
עד כי תחלו לרדת מטה מטה ויךר מהם עים, הנפות אשר לכדו בתרסם,
מרדו בהם ולא סרו עוד אל משמעתם, גם חצי ארצם אשר בפאת דרומית,
נקרע מידם ויבוא תחת יד הבעלזרשים אשר הם עם לבדר ישכון ומושליו
מקרבו יצאו . עיני ממשלת אנגליא צופיות תמיד להביא את אפגאניסטאן תחת
ידה ולשים משטרה בתוכה, יען כי קרובה היא לארץ הודו אשר אנגליא
שפכה את רוח ממשלתה עליה וממנה תוצאות זקבה וחכמה ויקרה, ועל כן
מתאמצת היא לחסום את הדרך לארץ הודו לפני כל מלכי ארץ בהביאה את
אפגאניסטאן תחת ידה . כי ביבשה אין דרך אחרת להודו כי אם דרך
אפגאניסטאן, וביים הלא היא שפתי וציפה האדירים לא יתנו לממשלה אחרת
לנשט אל הודו ממשלת ידה . מידת ארץ אפגאניסטאן היא בערך 20.000
פרסאות מרבעות . נהר קאבול הוא הנחל הגדול בארץ הזאת, על ידו תשתרע
בקעה גדולה ורחבת ידים אשר שם עוברות ארמות הסוחרים לארץ הודו . בבקעה
היא מתנוססת עיר קאבול, עיר הממלכה, והיא בנויה בנה בנף אהוב
ונחמד ונעים כגן ה', רוח צה משובב נפש מרתף שם תמיד, גנים מרהיבי
עינים נמועים שם במספר רב ובהם עצי חמד נושאי פרי הלולים . גם כרמי
חמר וגפני אדרת נמצאות עם במקומות רבים . כששים אלף איש יושבים
בעיר המלוכה הזו, תוהם סוחרים ורוכלים ובעלי עבודה בעיר וכשדה, והיא
עיר בצורה ואנשי חיל מלמדי מלחמה יחזיקו משמר בתוכה . הלאה מקאבול
לאורך הנהר בנויה עיר דש על ל א ב א ד . ומשם עד המקום אשר ישתפך שם
נהר קאבול לתוך נהר אינדוס, תתפשט ארץ פ ע ש א א ז ע ר . בגבול נהר
קאבול העליון בנויה עיר ג ה א ס נ י אשר לפנים היתה עיר בצורה מאד וצבי
הפארת ממלכת הגאהס נע י ר י מ, ועתה היא עיר סבצר אשר בעלי דת
מחמד יחדו אליה להתפלל שם על קברי קדושיהם . משם והלאה לפאת
מערבית

ועלו על כל הטוב אשר יובילו להם מלוא חפנים. אך ממשלת אוסטריא שמחה ללא דבר ולא כאשר אותה גם קוּחה כן היתה: כל דבריה הנעימים אשר דברה על לבות הבאָסנים וההערצענגאווינים היו כאגלי טל על צרח סלע, גם מרָאָה ותתה לא נפלה עליהם ובורוע חשופה וחרב שלופה התקוטמו לה לעיני השמש, ולא רק בעלי דת סחמד כי גם הנוצרים בעלי דת הפראָואָס־לאַוִית יצאו חוצץ וחמושים ומזינים ונאזרים עז וגבורה להלחם בצבאות אוסט־ריא במלחמת תנופה ואליהם נלוו גדודים רבים גם מצבאות חיל תוגרמה והיו זרועם לעזור להם במלחמה הזאת. ממשלת אוסטריא שלחה עוד אנשי חיל במספר רב לעצור רוח המתקוממים, ומלחמת עזות התלקחו ביניהם ודמים לרוב נשפכו ארצה וכל נפות סערביא והערצענגאווינא נחפכו לשדי קמל, ותחת השלום והמנוחה אשר חפץ הקאנגרעס להביא בארצות ההן, הביא עליהן מהומות ומבוכות ומבוסות, חָרֵב, חָרָג וְהָרֵס.

§ 112. גם בדבר ארץ יון לא עשו ידי הקאנגרעס תושיה, כי ממשלת תוגרמה נתנה כתף סוררת אל משפט הקאנגרעס ולא אָבתה ולא שמעה לו לקרוע בפעל כפה ערים ומחוזות מארץ ממשלתה ולתת אותן אל היִוִנים בשלום, ורק החרב תוכיח בינה ובין היונים. ועל פי הדבר הזה תצמחנה מהומות חדשות לבקרים ויהי ריב ומדון ישא ואין שלום ליוצא ולבא. וממשלת יון, בראותה כי קצר קצרה ידה להכביד אכפה על ממשלת תוגרמה, שלחה מגלה עפה אל כל מלכי איירופא ותבקש פניהם כי יתערבו בדבר הריב אשר לה ולתוגרמה ולהמריץ את השלטון התוגרמי לתת לה את מחוזות עפירוס וטהע־סאַליא ברצון טוב כאשר תרצו משפטם על ידי מלאכיהם בהקאנגרעס הברליני. גם ממשלת אשכנז שלחה דבריה אל יתר הממשלות האדירות באיירופא לתת חֶבֶר אליה ולהכביד ידיהן על ממשלת תוגרמה להקים את משפט הקאנגרעס על דבר המחוזות ההן. לספחן אל ארץ יון. אך הממשלות האדירות לא אבו לעצת ממשלת אשכנז בדבר הזה. וממשלת אנגליא הודיעה בשפה ברורה כי היא לא תתן ידה אל עצת אשכנז ולא תתחבר גם אל יתר הממשלות בדבר הזה, יען כי הקאנגרעס לא חרץ משפטו אדות המחוזות ההן ולא חָמֵל הדבר על ממשלת תוגרמה, רק בָּהֵר עצה טובה יעצו לה לעשות כדבר הזה. ושלטון תוגרמה גמר אמר לבלתי פֶּת שְׁעַל עַפֵּר מארץ ממשלתו לממשלת יון, גם שרי יועציו ושרי צבאותיו החליטו בדבר הזה. והיונים מהמרמים וחוגרים חֶמֶת על תוגרמה, ושתי הממלכות האלה נצבות כאויבות ומתנקמות אשה מול רעותה, והקאנגרעס לא הצליח להוציא לאור את משפטם בדבר הריב הזה. גם עוד משפטים רבים אשר התאמר הקאנגרעס לעשות בארץ שלום, חוסיפו עוד לעורר מהומות ושערוריות בקרב הארץ. אחרית המהומות והמלחמות ההן, נודיע במקום שידבר עליהן. ופה עברנו רק בְּמַעוֹף עֵין על פניהן לראות היצאות הקאנגרעס הברליני אשר רבים מהבני המדינה האמינו כי בקסמים

לא התחקה על אדירי הפץ העמים והלך נפשם אשר למען היטיב עמם כל מצמת פניהם, ותחת להרגיע אותם ולהשיב להם את מנוחתם, הוסיפו עוד להרגיזם ולהבעיסם עד להשחית. ממשלת תוגרמה עלתה אנשי חיל אלבאניא להלחם באנשי המרי הממרים את פיה, אך האלבאנים יצאו בחרב לקראת אנשי החיל ובמלחמות תנופה נלחמו בהם ודמים בדמים נגעו ולא אבו ולא שמעו לקבל עליהם על ממשלת המאָנטֶנענעגרים וכלם ענו ואמרו פה אחד: מה לנו ולהקאָנֶגֶרעם הברליני? היש להם צדקה לגזור עלינו גזרות קשות כאלה? השאלו שאלו את פינו אם יש את נפשנו להיות עבדים להמאָנטֶנענעגרים? הלא טוב טוב לנו עבוד את אדונינו השלטון הממרי מצוע נביאנו ויועב על כסא מלכותו מעבוד בערי דת אחרת שונאינו ומנדינו בכל שאמם בנפש! גם הנוצרים היושבים באלבאניא גלוו אל המתקוממים ההם בעלי דת מתמד ולא אבו לסור אל כשעמית מאָנטֶנענעגֶרָ, אך גם להיות עבדי תוגרמה לא אבו באמנם: למה נגרע מאחינו הבולגארים אשר יצאו מעבודת תוגרמה להרות ובידם העז והמשרה בארץ אחוזתם? הלא כטובו כמותם וגם לנו הצדקה לאור באור הדרור.

§ 111. כאשר לא הצליח הקאנגרעס במשפטיו אשר הרץ על אלבאניא, כן לא הצליח גם במשפטיו אשר הוציא על אדות באָסניא והערצענגאָווינא. כי הקאנגרעס מלא את ידי ממשלת אוסטריא לשלוח אנשי חיל אל הארצות ההן לעשות שם סדרים ולתת תקים ישרים ומשפטי צדק להעמים היושבים בהן. אך ממשלת אוסטריא לְמַשָּׁה עיניה על הארצות ההן לְסַפֵּחַן אליה ולשפוך את רוח שלטונה עליהן, כי ררושות הן לחפצה במאד מאד. ובתשעה ועשרים לחודש יוני (בענת תרל"ח 1878) בבקר צלחו צבאות אוסטריא את נהר סאָוּוֶז ויצגו כפות רגליהם על אדמת באָסניא. ושר הצבא המצביא שלח לפניו ספר גלוי וקול קורא אל יושבי הארץ, הנוצרים והמתמדים, להודיעם בשם קיסר אוסטריא ומלך אונגארן כי צבאות אוסטריא הבאים בגבול באסניא והערצענגאָווינא לא כאויבים השואפים לרשת משכנות לא להם הם באים, רק כאוהבים ובעלי ברית שלום, להביא להם שלום אמת ולהטיב את סערות המלחמות והמהומות הנוראות המתחוללות עליהם ימים כבירים. הוד קיסר אוסטריא יפרוש ספת שלומי על כל יושבי הארצות הנרעשות ההן, באורו יראו אור ודרור, מצותה שאננה ושלות השקט תהיה להם מבית ומחוץ. ההשכלה תפרח, המסחר יפרוץ וחרשת המעשה וכל עבודת האדם תשא פרי הלולים. בדברים טובים דברים נחומים ונעימים כאלה האמינה ממשלת אוסטריא להמות אליה את לבות יושבי באסניא והערצענגאָווינא. גם האמינה כי אם לא תצליח לְמַשָּׁכֵם אחריה בעבורות אהבה כאלה, יתפזר רגליה בנפל עליהם יראת אנשי חילה הרבים והעצומים הגודעים לגבורי מלחמה ובכן תרחיבה התקוה בנפשה עזעד כי האמינה כי אך הַצָּג יציגו אנשי צבאותיה כף רגלם על גבול הארצות ההן, יקדמו הנוצרים והמתמדים היושבים בהן את פניהם בתרועת ובקול רנה וישועה וישמחו ויעלוו

בלכי איירופא ולא חפץ להפיר האחוה אשר בינו וביניהם, ברא... כי בכל הדברים החדשים למובת הסלאווים הבאלקאנים ויתר עמי הנוצרים אשר בתוגרמה, לא מרו המלכים החם ולא עצבו את רוחו הטובה, נרצה אל סוד הקאנגרעס למען השלום אשר אותו הוא מבקש והוא כל ישעו וכל חפצו כיד אהבת אדם הטובה עליו. ועתה נסורהנא ונראה אם הצליח הק. נגרעס לפעול ישועות בקרב הארץ ולהביא שלום אמת ומנוחה שלמה לכל העמים.

§ 110. העמים אשר דבר הקאנגרעס ומשפטו ושאתו הגיעו אליהם, רגזו והתגעשו וחמתם בערה במ על הגזרות אשר נגזרו עליהם, ויתר הרבה עוד הבעיסו משפטו הקאנגרעס תמרורים את יושבי אלבאניא בשמעם כי נגזרו עליהם לקרוע מהם נפוח ומדינות ולספח אותן אל ממשלת מאנטענערגא, עד כי עלה עשן באפם עד להשתות, כי איבת עולם להאלבאנים על המאנטענערגים והכלית שנאה הם שונאים אותם כל הימים, ואיככה ילמדו אותם אלופים לראשם לשאת את על ממשלתם עליהם ולהיות להם למס עובד? ועד מהרה התאספו זקניהם וראשיהם בעיר פריזרענד (באלבאניא הצפונית) ויקראו עצרה ויבואו במסורת הברית ויעשו קשר אמיץ ביניהם להתיצב בורוע חשופה וחרב שלופה לפני שונאיהם החפצים להביאם בעל ממשלת מאנטענערגא — השלטון שטח בסתר לבבו על הקשר הזה, כי האלבאנים מרי נפש הם ואמיצו לב בגבורים, לחדמים באיש קנאת דתם (דת מחמד) ולא יתנו ולא ישובו מפני כל. אולם בראותו כי האלבאנים שפכו את רוחם על הבאסנים ועל עוד נפות רבות, ירא פן תודי אחרית הקשר הזה מרה גם לממשלתו ולארצו, ושמתו נהפכה לתונת לב. ויותר עוד ירעה לו כאשר תאיץ בו נשיא מאנטענערגא לפנות לפניו את נפות אלבאניא אשר נפלו לו לנחלה על פי משפטו הקאנגרעס הברליני וגם מלכי איירופא האיצו בו לעשות כדבר הזה אחרי אשר גם הוא נתן ידו להקים את כל משפטו הקאנגרעס ההוא. אז נלחץ השלטון להקים את אשר נפלו עליו המלכים האדירים מצוקי איירופא. וישלח את הגנענעראל האביר מחמד עלי עם שרים רבים ונכבדים לדבר על לב האלבאנים לשמוע בקול הקאנגרעס ולעשות את משפטו החרון אשר אין להשיב. אך בבוא השר הווא עם האנשיסאשור אתו בעיר איפק אשר באלבאניא הצפונית להתיעשם עם צירי מאנטיענערגא על דבר הגבולים החדשים אשר ישימו בין תוגרמה ובין מאנטענערגא, התנפלו על הבית אשר הם יושבים בו להמתיק סוד, אנשים עזי נפש ונרצחו את מחמד עלי ואת האנשים הנלויים אליו, שלשים איש במספר, וגם את נציב המחוז הווא הרנו לפי הרב. הרצח הנורא הזה התריד את שרי המלוכה התוגרמית בקאנסטאנטינאפעל בראותם כי אולת ידם לעצור ברוח האלבאנים בעלי דתם ואמונתם ואיך יעצרו כח לכונן סדרים חדשים ותקונים ותמורות בחתכי ארץ תוגרמה להכין את ממלכת השלטון ולסעדה לכל תמוט תחתיה.

גם אנגליא הרת הקאנגרעס, נוכחה לדעת כי החטיא הקאנגרעס את המטרה, כי

מִכְסָּה אִשֶּׁר תּוֹצִיא מִיַּדָּהּ? וְכֵן הַשְׁתּוֹמֵם הַקְּאֲנֵרֶעַם וְכֵן מַלְכֵי הָאָרֶץ בְּהִדְרֵעַ
 לָהֶם כִּי מִמְשַׁלַּת אֲנִגְלִיא עִשְׂתָּה בְּמִשְׁחָךְ מַעֲשִׂיהָ וְתִכְרֹת בְּסֵתֶר בְּרִית שְׁלוֹם עִם
 מִמְשַׁלַּת תּוֹגְרֵמָה וְאֶפְנֵי הַבְּרִית הֵם כִּי מִמְשַׁלַּת תּוֹגְרֵמָה תִּתֵּן לֵאנְגְלִיא אֶת אִי
 כְּפִתּוֹר וְצִיפֵּרֶן) לֵאמֹת נִחְלָה, גַּם הַבְּמִיתָה לָּהּ לַעֲשׂוֹת תְּקִינִים גַּם בְּאִוִּי הַקְּמֵנָה
 וְהִנְחָה לַהֲנוֹצְרִים הַיּוֹשְׁבִים בְּתוֹכָהּ. וְלַעֲוֹת הֵן הַבְּמִיתָה אֲנִגְלִיא לַתּוֹגְרֵמָה לַעֲוֹר
 לָהּ לְבַל תִּגַּע יָד בְּכָל נְפֹתֶיהָ אִשֶּׁר בְּאַרְצוֹת הַמִּזְרָח. וְעַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 נִתְּנָה אֲנִגְלִיא עַוְוָה וְתַעֲצוּמֹת לְסִדְרָה הַכְּבִיר עַל יָמֵים רַחֲקִים וְלַחַיִּים הֵיא לְבֹדָה
 הַשְּׁלֵטָה בְּסִדְרַת מַצְרַיִם, עַרֵב וְהִיּוֹד, וְאַנְיוֹת סוֹרְרִיָּה גַּם אֲנִיוֹת מַלְחָמָה תַּעֲוֹמְנָה
 בְּיָמֵי הַתְּבַל בִּיתֵר עַוְוָה מְבִרָאשׁוֹנָה —

תוצאות הקאנגרעס הברליני.

§ 109. הקאנגרעס הברליני הרעיש ברוב גדלו את כל אפסי איירופא
 ודבס וכן שלמים מיודעי בינה לעתים האמינו כי עז בידי מלאכי המלכים
 האדירים היושבים ראשונה בסדר הקאנגרעס הגאור הזה, ונבורה בימין אנשי
 מופת הדם, יועצי פלא ותכמים מחכמים בהליכות המדינה ורזי שלם הפאליטיק,
 להאיר אור חדש על פחשכו השאלה המורחית, להקים סערות השערוריות
 בתוגרמה האיירופית לרממה, להרגיע להעמים הגרעשים והנגשים בארץ הקדם,
 להציב גבולות חדשים להעמים העצומים ולהביא שלום אמט ומנוחה שלמה
 לתת השמים. וכל הנפלאות הגדולות האלה יעשו שרי הקאנגרעס רק ברוב
 הכמתם ומוצא שפתם ולא יהיה פוצה פה ומצפצף על כל משפמי פיהם. אך לא
 ארכנו הימים אתרי קתום חזון הקאנגרעס, ותפקנה עיני האנשים אשר האמינו
 בנפלאותיו ויראו כי שגו ברואה ולא כאשר האמינו כן היתה. אמנם כן כי
 הזליא הקאנגרעס לעשות, ותושייה לרוב עשה עד כי באמת יאות לו פאר וכבוד
 ולוית תן וזר תהלה, אך התקוה אשר קנו אהבי השלום ואוהבי אדם כי הוא
 יביא ברכת השלום לכל העמים ולא ישא נזיל גוי הרב לארך ימים, תקותם
 זאה נכובה. הן אמנם בא הקץ אל המלחמה הנוראה אשר התחוללה בתוגרמה
 האיירופית ובאויא הקמנה ושגו העמים העצומים עשו שלום ביניהם, אך השלום
 ההוא לא על פי הקאנגרעס יצא לאור ולא הוא אביהו, כי עוד בפרם לדת הק
 הקאנגרעס יצא השלום לאור בסאן סטעֶ־אנא, וקיסר רוסיא הוא—מלך השלום
 ההוא, ולו לא עברה רוח קנאה על הממשלות האדירות בכלל ועל ממשלת
 אנגליא בפרט, לו לא קנאו בממשלת רוסיא ולא התוצבו לשמנה אל השלום
 ההוא, כי אז נפתרה השלח המורחית וכל העמים באו אל מקומם בשלום
 ואל המנוחה והנחלה אשר אליהן עיניהם נשואוה. אך ממשלת אנגליא התיצבה
 בעיני גבי מנה והגור אמר כי הגיש ממשלת רוסיא את כל פרטי אופני
 השלום מכאן כמע אלא לפני משפט הקאנגרעס, ואתדיה נמשכו רוב הממשלות
 האדירות, והקיסר הצדיק אלכסנדר האוני אשר הלך בשלום ובמישור עם כל

תנאים נאותים לממשלת עסטרייך, גם הצדיקה את נפשה באמרה כי היא לא היתה נסבה להקריד אשר פָּרַץ בבאסניא והערצענאווינא, כי יושבת היא לבטח עם עסטרייך והורשת שלומה כל הימים. וגם ממשלת עסטרייך הפצה בסקר לבכה לבוא במסורת ברית השלום עם תוגרמה לבעבור עשות קץ למלחמת המתקוממים בבאסניא והערצענאווינא, כי גם אחרי אשר לכוד צבאות חילה את סעראייעווא, לא נכנעו עוד המתקוממים, ונהפוך הוא כי עוד הוסיפו לַגְבֵר חילים ולהתאזר עו לעשות מלחמה ונקמה באויביהם, ובמספר רב ועצום התאספו בעיר נאוויא באַזאַר ובעיר מיטראווינא ויעמחו קֶבֶן וערוכים בְּכַל למלחמה. וגם בהערצענאווינא אשר שם היתה תמיד יד חיל עסטרייך על העליונה, גם שם לא קם עוד סער המתקוממים לרממה ועוד יום נטויה לחדש שם ימי קָרֵב ומלחמה ביתר עו בעורת אחיהם הסלאוויים אשר סביבותיהם השואפים גם הם להגיד את הנלי העסטרייכיים פארצות הַצִּי אִי הבאַלקאַני.

§ 107. סוף דבר אחרי אשר השתרנו תלאות רבות ומלחמות עזות על צבאות חיל עסטרייך בתגרת ידי המתקוממים בבאסניא והערצענאווינא, הצליחה ממשלת עסטרייך לבצע את כל מעשיה בארצות ההן. כי נכבשו הארצות המתקוממות תחת ידיה וקֶעֱבִירָה רוח משפט ורוח ממשלה חדשה עליהן, וְלָשְׁבוּ מִי הַקָּדֵר. וגם ברית השלום בין עסטרייך ותוגרמה יצאה בשנה הבאה לאור (באחד ועשרים יום בשנת תרל"ט 1879) ועל פיה הושיבה ממשלת עסטרייך את נאוויא באַזאַר בצבאות אנשי חילה, אך לעומת זאת נשאר שם וְצֵל מלוכה לשלטון תוגרמה בבאסניא והערצענאווינא אף כי באמת רק קיסר עסטרייך הוא השליט בארצות ההן ורק דבריו נשמעים בכל הליכות המדינה ובכל החקים והמשפטים להעמים היושבים שם. אם תראה ממשלת עסטרייך שָׁכַר לפעולתה בארצות ההן ואם יהי השָׁכַר ההוא די שלומים להַגִּיק אשר בא עליה לנלי המלחמות אשר נלחמה בארצות ההן, ימים ידבר, כי בדברים כאלה אין אתנו יודע מה ילד יום —.

§ 108. והנה אחרי אשר ממשלת עסטרייך ועוד ממשלות אחדות נשאו מלא חפנים ברכה מאת הקֶאָנְגְרֵס הברליני, ישוב הלאָרֵד ביקאנספֶּילד היושב ראשונה במלכות אנגליא בידים רקות לארצו ולא יראה שָׁכַר טוב לפעולתו הן אמת כי בכל המלחמות הנוראות אשר התחוללו על אדות השאלה המזרחית לא הוציאה אנגליא להודג בניה דמי אנשי חילה לא שָׁפְכוּ על מרומי שְׁנֵה קַמֵּל. וכל עלילותיה ותחבולותיה אשר עוללה ואשר חבלה בידים מהירות. היו רק להמשיך את ימי המלחמה ולהקרב הרוגיה ולהעצים את תְּלִייה מבל עוזר לממשלת תוגרמה ברכ או במעט, אך אנגליא הוציאה כסף רב מאוצרה על המלחמה הדיא להוציא את מומות לבכה לאור, וממשלה רחבלת כל העמים ועושה סכרד וקֶבֶן כאנגליא, הלא תחפון לשאת פרי וְלִהְיוֹתֶינָה

מחנה עסטרייך הגדולה לעזור לאחיהם במלחמה, כי הם לא יכלו עמוד לפני אויביהם הרבים והעצומים ויסוגו אחור ותהי להם נפשם לשלל. ובבאָסניא הוסיפו המתקוממים לעשות חיל ומספרם הלך הלך וגדול, גם המון רב מבני הנוצרים נלוו אליהם ושלישים באטאליאָנים מצבאות תוגרמה וכלם יחד התאספו על יד עיר ביעלא-לאָוואָץ וזרועם חשופה וחרבם שלופה למלחמת תנופה. אך ממשלת עסטרייך שלחה אנשי חיל חדשים במספר רב לתת עז ותעצומות לשר צבאה פֵיליפאווִיץ ויתר שרי הצבא לבעבור תהי לאל ידם לכצע את כל מעשיהם בארצות המתקוממים, ואז התגבר הנענעראל שאפארי עד גדודי המתקוממים אשר צרו צָדוֹי עד הימים ההם ופיצם ויניסם מפניו, וביום תשעה עשר לחודש אויגוסט הקריב הנענעראל פֵיליפאווִיץ את צבאות גבוריו אל חומות סעראייעוואַ הבירה ויצו להרעים בכלי תותח ולהרעיש חומותיה, אך המתקוממים התאזרו גם הם עז וגבורה וירעשו בכלי תותחיהם גם הם כל היום וכל הלילה ההוא והרבו חללים בצבאות לוחמיהם והעצימו הרוגיהם ופצועיהם. אמנם לאחרונה הִתְעַתָּה גבורת המתקוממים ונשברה זרעם ולא יכלו עמוד לפני גבורי העסטרייכים הרבים והעצומים מהם גם במספר, חדלו קולות כלי תותחיהם, שָקעה אש כלי נשקם ורפו ידיהם, והעסטרייכים הריעו תרועת נצחון וחיל הרגלי פרצו שער ויבואו בתוך העיר, אך המתקוממים עלו על גגות הבתים ויטמירו כדורי מות על ראשי המנצחים גם ירו עליהם בעד החלונות, גם בחוצות העיר ובשָׁקִים וברחובות סבו המתקוממים את העסטרייכים וכאריות ודבים שכולים נלחמו בהם ויפילו מהם עם רב, וגם הנערים והנשים והוקנים והחולים תגרו שארית כחם ואונם ובחמה שפוכה התנפלו על אויביהם. או עלתה חמת העסטרייכים עד להשחית וישתערו בזעם אפס על המתקוממים ויעשו בהם הָרָג רב ואַבְדָן, גם התפרצו לתוך הבתים ויהרגו את לוחמיהם ויִבְתְּקוּ את כל הנופל בידם בתרבותיהם, ותרועת המלחמה הקיפה את כל הכּר מסביב ואנקת חללים ומדקרים מלאו את כל פנות עיר הָרָם. אך לאחרונה גברו העסטרייכים וילכדו את העיר ואת מצודתה והמתקוממים התמלטו בעור שניהם ויתפזרו לכל רוח, והמנצחים פּרשו גם ממלכתם על חומות העיר וַיֵּאָחוּזוּ בתוכה.

§ 106. בכוא הבשורה לעיר ווין כי לכר הנענעראל פֵיליפאווִיץ את

סעראייעווא בירת באָסניא, היתה אורה ושמחה לממשלת עסטרייך ולכל ראשי עם הארץ ויאמינו כי בא תקץ להמלחמה הזעומה ההיא והמתקוממים לא יוסיפו עוד להרים ראש ויתרפסו תחת על מלכות עסטרייך. ובמדה ההיא אשר שָׁמחה ממשלת עסטרייך, התעצבה ממשלת תוגרמה אל לבה בשמעה כי נלכדה עיר הבירה ההיא בירי העסטרייכים, ותחת אשר עד הימים ההם רדשה מאת ממשלת עסטרייך לכרות עמה ברית על פי אָפֵנים אשר לא לכבוד הם לעסטרייך, תחת זאת דברה עתה בלשון אודת וַיִּבְתְּקֶשׁ שלום על פי

במחנה כבדה מאנשי תיל המתקוממים הנאורים בנבוכדזה וכלי תותח רבים להם, ועד מלחה התחוללה סערת מלחמה ביניהם אשר התעוררה כיום המים. פעם היתה יד המתקוממים על העליונה ויריעו אף הצריחו תרועת נצחון, ופעם גברו צבאות עסטרייך וידם בערף אויביהם, אך לאתרונה נצחו העסטרייכים את המתקוממים ויבואו בשערי העיר וילכדוה. מעיד שפעצע הניתו צבאות עסטרייך לעומת עיר סעראייעוואַ הכירה. אך שר הצבא הגענעראל פֿיליפֿאָוויץ נעצר בהליכתו ולא שָׁמַך במרוצתו כאות נפשו, כי בשורה לא טובה הגיעה לאזניו ורפו ידיו, וזה הדבר. הגענעראל שאפארי המְפַקֵד צבא המחנה האגף השמאלי מצבאות עסטרייך, עבר בראש אנשי חילו בגבול באסניא וילך בצעדי און הֶלֶךְ וקרוב אל המחנה הראשי אשר התת יד שר הצבא פֿילאפֿאָוויץ, ובהגיעו עד עיר טולוא התחנתה, פגע בגודי המתקוממים ומלחמה עוה התלקחה ביניהם והתוגרמים המתקוממים ועווריהם, התאזרו עז וישו ידם על העסטרייכים ויכוס ויכתום עד אשר נלחצו לפנות לפניהם ערף ולנוס מנוסֵת הרב מפני אויביהם, והמתקוממים רדפו אתריהם בחרב נוקמת וַיִּזְנְבוּ את כל הנחשלים אתריהם וישללו שלל רב ולא שבו מדרוף אתריהם עד הגיעם לעיר גראַטשטאַניצא, וגם אז לא הונח להם, כי גודי התוגרמים הדולקים אתריהם השיגו אותם ויוסיפו להלחם בהם בסערת נבורתם, והעסטרייכים אשר כלתה אליהם הרעה וגם הצירה אשר עשו להם הֶלֶךְ הֶלֶךְ וחסר, נסוגו אחזי במנוסה ובבהלה עד העיר דאבאי אשר על שפת נהר באַסנא. וכשמוע הגענעראל פֿיליפֿאָוויץ את דבר המגפה הזאת אשר היתה במחנה אגף השמאלי, לא קם עוד רוח בו לשמוך הלאה במלחמה עד אשר הכרות ממשלת עסטרייך ברית עם ממשלת שלטון תוגרמה אשר הניחה מכשולים על דרכו ואין לנמות מפניהם על ימין או על שמאל, ואז תהי לֵאל ידו להוציא את מזמות לבב ממשלתו לאור. והשר אנדראָסי אשר רוחו מההלכת בכל אופני הליכות המלוכה בעסטרייך ואשר כִּידו היתה גם המלחמה הזאת בארצות באַסניא והערצע־גאווניא, בראותו כי כל נבורות צבאות עסטרייך ונצחונותיהם עלו בִּיְהוָה ואבדו על ידי המגפות אשר נגפו לפני אויביהם במלחמת מלֵא וּגְרָאָטֵשׁ שאניצא, חבל תחבולות להמות את לב שלטון תוגרמה לכרות ברית שלום עם ממשלת עסטרייך. כי עז בידו להקים את סערת המלחמה בבאסניא לרסמה, כי גם אחרי נפלו פְּלָאִים במלחמותיו עם רוסיא, עוד כבודו חדש בעיני התוגרמים ואחרי דבריו לא ישנו.

105. ובין כה וכה הרהיבו גם יושבי הערצעגאווניא בנפשם עז ועצה ונבורה למלחמה וכיום המשה עשר לחדש אויגוסט התחוללה מלחמת הגרד בין החלוץ מצבאות עסטרייך ובין גודי המתקוממים אצל עיר לוביני, והעסטרייכים נגפו לפני המתקוממים, לשוא דָאו חמשה גודרים מצבאות

באסניא והערצנגאווינא בחוק יד למרשת עלם —

104. וצבאות עסטרייך, אשר נוספו עליהם עוד נחרים רבים עד כי היה מספרם כמאת אלף איש, עברו קוסמיות את נהר סאָוּאָ ויבואו עד עיר בראדא התונרמית, וזנה שרי העיר ושרי החיל התונרמים הגישו אל שר צבא עסטרייך דברי ספר מאת השלמון אשר יתאונן בו על כמשלת עסטרייך אשר שלחה צבאות אנשי מלחמה לפרוץ בנבול תונרמה היושבת לבטח אֶתָהּ. אך פֵּילִיפּאָוויץ שר צבא עסטרייך לא קבל את ספר הלזת השלמון ויצו לצבאותיו להרים פעמיהם הלאה נכה עיר סעראיעווא בירת סערביא. ואחד הקנאים מבעלי דת מחמד ושמו האַרְזוּשיא לאִיא דרים גם הַמֶּרד אל הסערבים ומרהר קל נהרו אליו המונים המונים מרתונרמים וגם מהנוצרים הסלאוויים וגם אנשי חֵיל מצבאות תונרמה נקבצו באו תחת דגל המרד ההוא ויעשו כלם אגדה אחת ויתיצבו לשמן בדרך העסטרייכים, וכל ימי הַדֵּשׁ אויגוסט והַדֵּשׁ סעפטעמבער בשנת תרל"ח (1878) התחוללו מלחמות כבדות בין צבאות עסטרייך ובין גדודי באסניא ודמים רבים נשפכו ארצה. המלחמה הראשונה היתה על יד עיר מאנלאי אשר הרים תלולים וצורים וכפים וסלעים סביב לה ושם הסתתרו גדודי המתקוממים מעיני העסטרייכים ועקבותיהם לא נרעו, ועל כן באו גדודים אחרים מהעסטרייכים בתוך העיר שאגנים מפחד רעה ואנשי העיר התחפשו כאנשי שלומם ובעלי בריהם. אך כמעט פתאם לפתע החלו כל אנשי העיר להמטיר עליהם זיקים חצים ומות מבל נעת הבתים ומכל החלונות, גם בחוצות וברחובות נלחמו במוכבל עבר ופנה ירו עליהם כדורי שחת ותללים רבים נפלו מגבורי חיל עסטרייך ורבים מהם נָצְבו בפצעים אנושים ושאריתם נמו בשבעה דרכים ורק מְתֵי מעט התמלמו בעור שניהם ויבואו אל המטנה הגדולה. וביום המחרת הכתערו העסטרייכים שנית להתנפל על עיר המזרדת ההיא ומספר אנשי המלחמה היה אז רב ועצום מכראשונה, אך המורדים התנפלו עליהם בדרך הליכתם ופילו בהם עם רב, ובכואם העירה ראו כי עזובה היא באין יושב, כי כל יושביה עִזְבוּהוּ וינטו ויפצו על ההרים. ובששה לחדש אויגוסט התלקחה מלחמה עזה בין צבאות עסטרייך ובין המתקוממים אצל עיר טראונויק, והמלחמה נמשכה זשע שעות רצופות, ובשתי המחנות העצומות נפלו ונפצעו המונים המונים, והמתקוממים אשר ראו כי העסטרייכים רבים מהם במספר, נסוגו אחר מסקם הסערבה להתנפל עליהם שנית ובמקומות אשר לא יפלו כי שם אויביהם נִתְּתִים. אמנם בכל גבורות המתקוממים וככל אמן לבם בהלחמם ביום קָרָב, לא יכלו לעמוד לפני צבאות עסטרייך אשר עוררו את גבורתם בכיסי קדם, ואחרי אשר התגברו צבאות הגענעראל פֵּילִיפּאָוויץ על המתקוממים אצל עיר מאנלאי, נשאו את רגליהם אל סעראיעווא עיר הבירה להוריד ממנה עזה ולהבקיענה אליהם. אך אצל עיר שעפצע פנעו

אנשי חיל לארצות באסניא והערצענאווינא ועמהם הטן שרים ופקידים יודעי
 דתה המדינות להקים בארצות ההן חקי צדק ולעשות שם סדרים חדשים לפי
 ירוח העמים הנאורים בימים האלה. ובתשעה ועשרים לחדש יוני בשנת
 התרל"ח (1878) בעצם חיום ההוא בבקר צלחו צבאות עסטרייך את נהר
 סאונא ויצגו כפות רגליהם על אדמת באסניא ושני הצבא שלח לפנו קול
 קורא אל הנוצרים והמחמדים יושבי הארצות ההן, לאמר: אורחי באסניא
 והערצענאווינא! צבאות קיסר עסטרייך באים היום בגבול ארצכם, לא כצרים
 ואימים השואפים לבלוע חיל זרים ולרשת משכנות לא להם, כי אם בְּתֵר
 מאוהבים נאמנים ובעלי ברית אשר מגמת פניהם להשבית מדינים ולשום קץ
 אל המהומות והפרעות אשר עוררו מלחמת האזרחים בקרבכם וחרב איש
 ביהוה ברעהו, נפש חוד הקיסר ירעה לו למראה המהומות והמבוכות
 המתחוללות בארצות הנשענות על גבול ארץ ממלכתו ומרנויות גם את
 ארצות שכניהן. חוד כבוד הקיסר התעצב אל לבו בראותו כי הנכם
 העשוקים ורצוצי משפט, ויוציא דבר מלכות מלפניו להוציא אתכם מתחת
 סבלות עושקכם ולהושיע לכם תשועה נצחת, ועל כן שלח אליכם את
 צבאות גבוריו להשיב בגבורת ישע ימינם את השלום והמנוחה אשר גלו
 מכם זה ימים כבירים. התלאות הרבות אשר השתרנו עלו על צואר השלטון
 מאדוניכם, השיבו אחר ימינו גם הכשילו כחו עד כי אין לאל ידו להביא
 עליכם את ברכת השלום ואת המנוחה השלמה אשר אתם מבקשים, ויָרַר
 את ידו חוד קיסר עסטרייך וידו ואיש שלום להושיב בצבאותיו את ארצותיכם
 עד אשר יעשו ועד אשר יקמו את מומות לבבו להאיר אור חדש על יושבי
 הארצות האלה באין הכָּל בין עם לעם ודת לדת. ועוד הפעם הנני מניד
 לכם כי לא חרב מלחמה נביא אליכם רק שלום אמת ומנוחה שלמה, צדק
 ומשפט ומישרים. כל איש ואיש ילך בשם אלהיו ובהליכות דהו ואמונתו
 וסבראשונה, גם לא נחיה עליכם למשא ולא נקח מידכם מאומה חנם אין כסף
 רק בכסף מלא נשלם בעד כל מאכל אשר יאכל ובעד כל חפץ הדרוש לנו.
 בדברים האלה דבר שר צבא עסטרייך על לבות יושבי באסניא והערצענאָוִינָא
 וזינא, אך הם לא אבו ולא שמעו לו, כי נפשם ידעה מאד כי על אף שלטון
 הגרמה אדוניהם ועל חמתו פרצו צבאות עסטרייך בגבולם חבל נחלתו,
 ויתרגזו ויתקצפו ויתעטדו להתיצב לפני העסטרייכים בורוע השופהגובמלחמות
 תנופה. כי בעלי דת מחמד היושבים בארצות ההן ככל אחיהם איבת עולם
 להם על הנוצרים וקנאת דתם לא תתן אותם ללמד עליהם את בעלי דת
 גצרת אלוף לדאשם, וגם הסלאוויים הנוצרים התקוממו על העסטרייכים ובבל
 עז חתרו לגרש אותם מפניהם, כי גם נפשם גָּחלה בממשלת עסטרייך ולא
 אבו לשאת עליהם עלה ולסור אל משמעתה, ולבם לא צפון משכל כי רק בפי
 זביטפתה תדבר ממשלת עסטרייך שלום ובקרבה תשים ארבה לקחת את

עפר הריסותה, להאיר אור הרעת עליה, לשום בה סדרים ומשפטים חזקים צדיקים ולהעלותה על גרם המעלות כאחת הארצות הנאורות באירופא עד אשר תצליח לממשלה כמוהן.

§ 103. בשלום סאן סטעפאנא, לא נמתה ממשלת רוסיא קִי על הליכות באַסניא והערצעגאווינא ועל ארחות דרכיהן בימים יָצרו, ואף כי מהן יצאה אש המלחמה בתחלה והאש ההיא פרצה עליה פרץ והתלקחה בכל ארצות הבאלקאן והרגיוה גם כל יתר ארצות איירופא, ואם לא ישנו משפטי הממשלה בתוכן מהקצה אל הקצה ויד תוגרמה תהי שלוחה בהן כבראשונה, תהיינה כהרי שרפה העתידים בכל עת להפיץ מתוכם להבות אש לתרדת עמי איירופא גם בימים הבאים, בכל זאת לא חפצה ממשלת רוסיא לשית ירה עליהן ולעשות גם בתוכן משפטי ממשלה חרשים כאשר עשתה בכולגאריא, יען כי הארצות ההן נשענות על גבול ממשלת עסטרייך-אונגארן הלוטשת עיניה עליהן כל הימים, ורוסיא התהלכה בשלום ובטישור עם ממשלת עסטרייך כעם כל מלכי תבל וְתַקְנַע מְהַקְנַם בנבולה ולהתערב במשפטי הארצות ההן. אך נשיאי סערביא ומנטיניגרא התנשאו אז ויתברכו בלבכם גם הרהיבו בנפשם תוחלת ותקוה לִפְתַח את הארצות ההן לגבולות ארצות ממשלתם ולהיות שליטים ונשיאים גם עליהן ככל אֵת נפשם באין מפריע. אולם לא כאשר קוו בן היתה. כי אילי הקאנטרעס מלאו את ידי קיסר עסטרייך לשלוח עזו ותול אל הארצות ההן וְלִשׁוֹם מִשְׁטְרוֹ בתוכן לבל תוסיפנה לְקְדוֹחַ אש המלחמה לתרדת איירופא. ויהי בְהִשְׁמַע הדבר הזה בעסטרייך ואונגארן, ותיצבו רבים משרי העם ומגני הארץ לשמן לו באונגארן הגישו שרי העם את עצמותיהם לפני ממשלת הקיסר והוכיחו בדברים כי אוצר המלוכה דָּלֵל מאד מְנַשׂוֹא את התוצאות הדרושות לְחַפֵּץ הממשלה, ומה גם כי בימים ההם נָאָה גאו מי נהר סחיים ושטפו ועברו על כל גדותיו ויצילו את עיר סעגערדין ועוד מקומות רבים באונגארן והגזם היה רב ועצום ואלפי משפחות נשארו בְּעָרוֹם ובחֶסֶד כָּל וטוב טוב להחיות ברעב את האכרים והאומללים ההם מִפְּנֵי כֶסֶף תועפות לְרִשְׁתִּי מִשְׁכָּנוֹת לא להם. גם בעסטרייך התקוממו אנשים רבים להתלמת הקאנטרעס הזאת ובראשם האיש הנודע בשם דיר הערבסט אשר דבריו נשמעים בהליכות המדינה. אך הממשלה לא שתה לבה אל כל דבריהם, והיא באחת ומי ישיבנה? וממשלת תוגרמה שָׁמְעָה כי זרים נוגעים בנחלתה ונפשה ירעה לה אך שָׁמָּה יד לפה ולא השמיעה בטרם קולה, כי לא הרהיבה בנפשה עו להמרות את אַמְרֵי אֵילֵי הקאנטרעס מלאכי איירופא האדירים ולצאת בתרב על קיסר עסטרייך ההולך בעצת המלכים ההם לעשות סדרים בארצות הגרעשות ההן בְּחִיל וּבְכֹחַ הַזֹּרֵעַ. וקיסר עסטרייך מלא עד מדרה את ידי שר הצבא הגענעראל פִּילִיפּוֹוִיץ לְהַרִים כַּעֲמֹד בראש שנים עשר אלפי

ראשי העם וגם הממשלות האדירות חפצו ביקרו להקימו על להיות שליט בארץ .
 רומעניא לא חסור שד אל משמעת תוגרמה גם למשמעת כל מלך רב ושליט
 ממלכי ארץ, רק תחי ממשלה מיוחדת אשר אדירה ממנה יצא ועמד ורעה
 את בני ארצו כמוב וכישר בעיניו ובעיני ראשי העם ומגני הארץ . ולעומת
 זאת תתן ממשלת רומעניא חקה אחת ומשפט אחד — חק תרות הרעות
 ומשפט אורח — לכל יושבי ארצה מבלי תבדל בין עם לעם ומבלי פדות בין
 דת לדת , וגם ליהודים התי זכות אורח וחלק ונחלה במשפטי המדינה ולא
 תפליא עוד ביניהם ובין יתר העמים . גם על אדות הסכסוך אשר בין רוסיא
 ורומעניא על דבר חבל ארץ בעסאראביא אשר נקרע בשלום פאריו מרוסיא
 ונספח לרומעניא , מצא נהקאנגרעס פשר דבר השוה לשתייהן , ויתרוץ משפט
 כי רומעניא תשיב לרוסיא את חבל ארץ ההיא , ובעד זה תספח לה רומעניא
 נפות אחרות מכולנאריא הצפונות אשר על נהר דאָנוי הימין . אך רומעניא
 הקשתה את ערפה והאטימה אוניה משמע בקול הקאנגרעס, גם התעשקה
 ימים רבים עם ממשלת רוסיא על דבר מבצר אַראָב טאַביא אשר בקרבת
 סיליסטריא, אף לא תפצה לתת ליהודים משפטי אזרחים, כי נרשעת הַבְּעָאֵא
 שיוזמו קשורה בלב הרומענים ותשים קיר ברזל בין היהודים ובין משפטי אדם,
 גם קנאת איש ברעהו על אדות המחיה והכלכלה, נברה בתוכם וצרה עינז
 להשזות את היהודים אליהם בכל תפצי החיים, ורק אחרי אשר הכבירו אילי
 הקאנגרעס את ידם עליהם, רק אז נלחצו להתרצות אליהם בדבר היהודים
 לתת להם משפטי אזרחים . אך גם אז התהפכו בתחבולותיהם ויערימו ערמה
 לבלתי לתת המשפט ההוא כי אם לבני עליה אשר הון ועשר בביתם ואשר
 ימצאו בהם תפץ, וכל המון היהודים עשוקי משפט עד היום הזה . עוד תרץ
 הקאנגרעס משפטו כי כל המבצרים על נהר דאָנוי בארץ בולנאריא, אשר
 עד הימים ההם היו מחסה עז לתוגרמה, המבצרים ההם יתרוץ ולא יבנו
 עוד . בולנאריא הדרומית או רומעליא המזרחית תישאר
 תחת ממשלת תוגרמה כבראשונה ורק שליט (גובערנער) נוצרי יהי שם
 קצין עם וימי פקודתו לא ימשכו יותר מעשר שנים ואז יקח את פקודתו,
 והשליט ההוא יבחר על פי השלטון גם מטעם מלכי איירופא האדירים .
 וגם שם יתן השלטון משפטי אזרחים לכל יושביה בלי פדות בין עם לעם ובין
 דת לדת, וצירי מלכי איירופא היושבים בקאנסטאנטינאפעל, יפקחו עיניהם
 וישימו לבם על הסדרים החדשים ההם לבל יהיו רק דבר שפתים — . בחלק
 בולנאריא אשר נקרע מהוגרמה והיתה לנסיכות חדשה ובעלת דרור, הקם
 מטעם ממשלת רוסיא לנגיד ומצוה השר האביר רוב פעלים דאָנדוקאָוו-
 קאַרויקאָוו , אשר מלא את מקום הנשיא הנודע משערקאסקי, אחד מראשי מגני
 ארץ רוסיא, אשר נאסף אל עמו ביום אשר יצא שלום סאן סטעפאָנא לאור .
 והשר ההוא חגר בעז מתניו לתחיית את הנסיכות החדשה היות מערכת

להשפיל כבוד נצחונה ועזה לפני שופטיה כמזהם אשר אין להם המשפט לעשות בן להמנצח. אך ממשלת רוסיא אשר כל יסעה והפצה לבקש שלום ולרדפהו, בראתה כי סערת מלחמה גוראה תתחולל על כל אפסי ארץ איירופא לדגלי המחלוקת הלזו, נכנסה עם אנגליא לפני משורת הדין ומחלה על כבודה וכבוד נצחה ועזה, וברצונה הטוב הואילה לפרוש לפני הקאנגרעס את כל פרטי אפני השלום מסאן סטעפאנא הנוגעים ליתר ממלכות איירופא, והתירה את ידי הקאנגרעס לשקול במאני משפט את האפנים ההם אם ישאו יחד עם התפצים הדרושים ליתר מלכי איירופא ואינם נוגעים בנחלתם. ובכן יצא דבר הקאנגרעס לאור, ובעיר מלוכת אשכנז כלילת ההשכלה באו חמדת כל הגוים ואדירי חכמי הדיפלומאטיא וימלאוה כבוד והדר. סימי הקאנגרעס המהלל בעיר ווין, לא גראה עוד קאנגרעס נעלה ונהדר בכבוד כהקאנגרעס הברליני הזה. וזלת שלשה המזכירים האבירים אשר לשלשת הממלכות האדירות מצוקי איירופא, הלא הם: ביסמארק, נאָרטישאָקאָוו ואַנדראַסי, הופיע אל הקאנגרעס היה גם הלאָרד הדיפלומאטי האביר והחכם הבביר ביקאנספילד במלאכות מלכת אנגליא, הסגן הנודע ווארננסאן ציר ממשלת צרפת, הסגן המשכיל קארטי מלאך מלך איטליא, השרים קאראטהעאָדאָרי ומחמד עלי צירי שלטון תוגרמה, ועוד דיפלומאטים רבים אנשי שם אשר גלוז אליהם, וגם צירי ממלכות אחרות במספר רב. וכל יודעי הליכות הפאליטיק הבירו וידעו כי בכחור כל מלכי איירופא את עיר המלוכה ברלין למקום משכן כבוד האספה הנכבדה הזאת, ואת מזכיר הממלכה האשכנזית, הגנסיך ביסמארק, לשבת ראש ולהיות ראש המדברים באספה הזאת, אות נאמן הוא כי הפאליטיק האשכנזית אשר ביסמארק נוהג בה. רצויה הוא להממלכות האדירות באיירופא ונתנות יריהן תחתיה בעת ההיא. משלשה עשר יום לחדש ווני עד שלשה עשר יום לחדש יולי בשנת תרל"ו (1876) ישבו שרי הקאנגרעס כסאות למשפט להוציא כאור משפטם על ראשי האפנים משלום סאן סטעפאנא אשר לפי דעם וראות עיניהם ישימו סועקה במתני שלטון תוגרמה וכבירו עליו אכפם, ומלאכי קיסר רוסיא בראותם כי שרי הקאנגרעס טעזו לב יחדו להפוך משרש את אפני שלום סאן סטעפאנא אדות גבולות בולגאריא ויתר הנסיכות בחצי אי הבאלקאני ואדות יתר חקי הדרור אשר נתנה להן ממשלת רוסיא בצדק ובמשפט, דרימו במרום קולם ולא אבו ולא שמעו אל משפטי הקאנגרעס בדברים האלה. אך אחרי ריב לשונות ומלחמת דברים, הטו מלאכי רוסיא את לבבם מאהבת השלום אל החלטת הקאנגרעס אשר על פיהו יקטנו ויצרו גבולות בולגאריא מאשר הציבה לה ממשלת רוסיא בשלום סאן סטעפאנא, וגבולותיה לא ישתרעו עד ים ענעאי כי אסער הדרי הבאלקאן ושם יתכו. בבולגאריא הצפונית ישמול נסיך אשר יבחרו להם

§ 101. כל אזהבי השלום באירופא תרדו לדעיים פן תפוזן מלחמה בין אנגליא ורוסיא, מלחמה אשר בכחה ועווה תרגיו מוסרות ארץ ותרגיש ממלכות תבל, אך יתר הממלכות עמדו מעגד ולא נתנו ידן לעוור במלחמה דאחת משתי הממלכות העצומות ההן. ממלכת עסטרייך-אונגארן, אף כי נמצאו בתוכה פלגות גדולות הנפלגות ברעותיהן, אלה עומדות ליסוף אנגליא, ואלה נצבות לה לשמנה לא הכריעה אחת מהגה את כף המאזנים למלחמה ורק ברבר שפתים אך לא בעצה וגבורה למלחמה גברו בארץ. ממלכת אשכנז לא אָצה גם היא להדיק תרבה רק עמדה על המשמר לראות איך יפל דבר יד מי משתי בעלות הריב תהי לאחרונה על העליונה, והנסיך ביסמארק, דב החובל אשר יחבל תחבולות תמיד להוליך את אנית הפאליסיק האישכנזית למחוז תפנז, הלא שפתיו ברור מללו כי לא יתערב בדברי ריבות ההם רק בתר איש ישר הוודע פ שר ד בר (איון עהרליכער מאקלער) כי ממלכת אשכנז תרזית יתר ממלחמת שני איתני ארץ ההם בהתיצב מרחוק מאשר תרויח בהתערבה במלחמה ולעוור לאחד מהם. ממשלת צרפת ידעה מאד כי אם תפתה בתלקת לשון אנגליא לעוור לה לעדור במלחמה הזאת, תביא רעה לבני עמה ולא תשא מאומה בעמלה. ולדראות לעיני כל העמים כי שלום לה עם כל הממלכות וכל מגמתה רק שלום וידידות, קראת לכל יושבי תבל לבוא פארויזה לחוות שם בנעם שער המצבה (וועלטאויסש-פעללונג) אשר נפתח ביום הראשון לחדש מאיי. בארץ איטליא הגך המלך ויקטאר עמנואל בדרך כל הארץ בתשיעי לחדש יאנואר בשנת תרלז (1876) ועל כסאו ישב בנו הנאור הו בערס ויט לבו אל ממלכת אשכנז וממנה ראה ויעש גם הוא לבלתי התערב בדברי הריב והמלחמה אשר בין רוסיא ואנגליא, גם ידע מאד כי כח ירו ואוצר כספו דרושים יתר הרבה לחזק את ברכ ארץ ממשלתו, להכין אותה ולסעדה, מאשר יעוור לממלכה אחרת ולציאת בצבאותיה בהלחמה ביום קרב, גם השר קאיראלי הושב ראש בסוד הסגנים במלכות איטליא, ראה כי לא עת היא להוציא את אנשי המלחמה מקרב הארץ ללחום את מלחמת עם אחר בעוד אשר גדורים גדורים מיושבי הארץ משוטטים בה לארכה ולרחבה לפרוע פרעות ולהוליך את המון העם ארחות עקלקלות למרות עיני כבוד הממשלה.

הקאנגרעס הבערליני ופעולותיו.

§ 102. כבר יודעים הקוראים כי סלע המחלוקת אשר על תעצומות עוזו התפוצצו כל מועצות הדיפלאמאטים עד כי היו קצרי יד להוציא את דבר הקאנגרעס לאור, היה הדבר אשר הקשתה ממשלת אנגליא לשאול מאת ממשלת רוסיא להגיש לפני משפט בעלי הקאנגרעס את כל פרטי השלום מסאן סטעפאנא והמה יחצו עליהם משפטם בכל אַת נפשם, ורוסיא מאנה בצדק להשפיל

אשר רעה גדולה נשקפה מצפון על אנגליא ועל אירופא כלה, לא ידעתי במה יצדיקו את נפשם האנשים ההם אשר המשרה על שכמם להגן על ארץ מולדתם אם ישבו בחבק ידים ולא יעוררו את אנגליא לחנור חרבה על ירכה כאשר עשו כן כבר יתר ממלכות אירופא ו ממלכת אנגליא מוסדה היא על גבורת ישע ימין אבותינו ואמץ רוחם, והם הם הורישו לנו ממלכה כלילת יפי ונאדרת בחיל וחסן מאין כמוה תחת השמש. צאצאר גם קארל הגדול לא משלו בארץ גדולה ורחבת ידים בארץ מורשתנו זאת. אניות מלחמה וציים אדירים אשר בודינו, עוברים הם ארחות כל ימי התבל. בכל קצוי ארץ ואיי ימים רחוקים יד אנגליא זורוע עזה משלת על גוים רבים ועצומים שונים בלשונותיהם, בדתיהם, במנהגיהם ובכל ארחות היחס, והיא בעצם יד מטשלתה החברים ורוחה תקבצם לעבוד אותה שכס אחד ותאיר אור הרעת במחשכי הארצות ההן. אחדים טהעמים ההם אוהבים אותנו על משפטי החרות אשר נתנו למו, ואחרים יראים מפנינו ויטעמו לנו בידעם את רעם גבורתנו ואת פחננו הגדול אשר על פיהם נגדיל את הורת הציוויליזאציון בתוכם לטוב להם כל הימים, אך אם אוהבים הם אותנו או יראים מפנינו, מכירים הם ויודעים כי בני אנגליא נוצרו למשול ולהיות נגידים מצוים לעמים רבים. ממלכתנו זאת, ארוני הלארדים! מורשה קדושה היא לנו, ולא טוב נעשה אם רק אנהנו נאכל ונחוש מפרה וטובה. עלינו החובה להוריש אותה גם לבנינו אחרינו. ולעשות כזאת עלינו להתאושש ולהחזיק בה בכל מאמצי כחנו לכל יבלע לה, עלינו לגבר חילים, לאמץ ידינו, לשמור ארחת צדק ומשפט ומישרים וללחום בעד הסגלה היקרה הזאת בכל לבבנו ובכל נפשנו. ועתה אתם ארוני! אני מודיע אתכם נאמנה כי ממורח אירופא רעה גדולה נשקפת על ממלכתנו וסער כתחולל על ראשה יחול אם שרי הפארלאמענט ויתר השרים וראשי העם לא ימהרו ולא יחישו מעשיהם לתמוך בידי המלכה ולעזור לה להעביר את הרעה ההיא מארץ מולדתנו — הרברים הנמרצים האלה געלו פעולה עזה בנפשות שרי הפארלאמענט וימחאו כף ויריעו הרועה גדולה וכלם פה אחד נמרו אמר להיות עוזרים והומכים ירו המלכה להוציא את מזמות לבה לאור לשלוף הרב מלחמה על רוסיא, ובשבעה עשר לחדש אפריל באה פקודת המלכה לשרי מלכותה בארץ הודו לשלוח משם אנשי מלחמה אל אי מאלטא, ובתשעה ועשרים לחדש אפריל הריפו אנשי חיל ההם את פעמיהם מעיר באמכיי לבוא לאי מאלטא. ולשרי הצבא על אנשי החיל העתידים להלחם עם רוסיא, התעתדו הנבורים הנודעים השר נאפיר והשר וואלסע ליי, הראשון היה שר הצבא במלחמת אנגליא באביסיניען בשנת תרכ"ח (1868), והשני במלחמת אנגליא בתוף הזהב (נאלדקיסטע) בשנת תרל"ד (1874).

וצורה את הברית ההיא ולא מלאה אותה לתת להנוצרים היושבים בתורפת
 חקים טובים ומשפטי צדק. גם התחברות סאלדראוא וואלאכי לממשלה אחת
 בשם רומעניא, היא למרות דברי הברית ההיא אשר על פיה לא התברנה
 הנפות הקן כל הימים ותתפרנה אשה מאחיתה. גם ממלכת
 צרפת עברה את הברית ההיא בשלחה בשנת תרל" (1870) גרודי אנשי תל
 מוניים לארץ סוריא. גם הקאנפערענץ בקאנסטאנטינאפעל בשנת תרל"ז
 (1876) הפיר את הברית ההיא, כי על פיה אין לכל מלך רב ושליט המשפט
 להתערב בהליכות ממלכה אחרת פנימה. גם זה מעט הפירה עוד ממלכה
 אדירה (אנגליא) את הברית הפאריות ההיא בשלחה את צייה האדירים
 למי ים המאָרמאָרי — ומה יש עוד לאנגליא צדקה לזעק על שלום סאן
 סטעפאנא? — ולאחרונה יאמר הנסיך גארטשאקאו כי אחרי אשר גם
 המאָרקיז סאליסבורי יאמר בפה מלא כי לעת כזאת נחוצים הם שנוים רבים
 ותקונים גדולים בדרך הממשלה בבולגאריא ולשנות לטוב גם את מצב יתר
 הנוצרים בחצי אי הבאלקאני, מדוע לא הביאה ממשלת אנגליא עצה ולא
 עשתה פליליה במה יושעו הנוצרים האוטלילים ההם ואיך ישנה מצבם לטוב
 בתוגרמה האיירופית, ומדוע לא שקמה לבה גם לרוסיא אשר לחמה לבר
 בתוגרמה ואין אחד ממלכי איירופא אֶתָה ואשר הוציאה בניה ואתרות
 כספה על המלחמה הזאת לטובת הנוצרים, מדוע לא תשים לבה לבל
 תסבול נזק רב ועצום בער התשועה אשר הושיעה להנוצרים העשוקים ההם?
 ומי יתן והואיל המאָרקיז סאליסבורי להשיב אמרים על כל הדברים האלה
 בספר גלוי לכל העמים, ותחת מצוא תנאות ותואנות על דברי ברית סאן
 סטעפאנא, נעים היה לנו לשמוע מפיהו מה יעצה ממשלת אנגליא איך
 להושיע את הנוצרים האובדים בבולגאריא ובכל נפות חצי אי הבאלקאני
 ומה הם האָפנים אשר על פיהם תוציא את עצתה הטובה ההיא לאור? —

§ 100. ובראשון לחדש אפריל בבוא דבר המלכה וויקטאריא אל
 השרים היושבים בשני בתי הפארלאמענט להזעיק את צבא תל הרעזערווע
 ולהבינם בכל ליום קרב ומלחמה, נעצו השרים ההם להשיב לה אמרים
 ולחות העם בשמיני לחדש ההוא, אך המלכה הקדימה לשלוח אליהם
 את ספר הקריאה אשר תקרא אל צבא תל הרעזערווע ואל תל האזרחים
 להתלק הושים ולהיות עתידים וערוכים ליום אשר תקדיש מלחמה על אויבה.
 וביום השמיני לחדש נמנו שרי הפארלאמענט וגמרו אמר על פי רוב דעות
 להסתיר דבר המלחמה מעיני איירופא ולהודיע לכל יודעי העתים כי רק
 לעשות סדריכ נחוצים בהליכות אנשי הצבא קראה הממשלה את אנשי היד
 ההם לרתאסף יחד. אך הלאָרד ביקאנספילד לא פסה שנאתו לרוסיא
 פֶּמְשָׁאון כשרי הפארלאמענט ההם, ובבית הפארלאמענט העליון דבר נבוהה
 וכיודוי אש שנאתו מפיהו התמלטו, וידבר כדברים האלה: „בעת כזאת

היושבים ראשונה במלכות אנגליא הגידו פעמים אחרות לפני הימים האלה כי גם אם יבואו חפי ערוז ערום ופרא פעוונט תחת ממשלת רוסיא, לא יגיע כל גזק להמסחר האיירופי. — ועל דבר כסף הוצאות המלחמה אשר נמלה רוסיא על תוגרמה, יאמר הנסיך גארטשאקאוו כי הכסף הרב שהוא מעט הוא מאד לעומת הכסף והנפש אשר הוציאה רוסיא על המלחמה הזאת. ואם הפקר ההוא יכבד על ממשלת תוגרמה מנשוא עד כי בגללו תקצר ידה לשלם את חובותיה הרבות ליתר הממשלות האדירות באירופא, היא מודעת זאת לכל כי גם לפני המלחמה הזאת חדלה כבר ממשלת תוגרמה לשלם להנושים בה בגלל הפרעות ולא סדרים המתחוללות בהליכות דרכה כל הימים, אך עתה על פי דברי הברית אשר יצאו בסאן סטעפאנא לאור אם יתנו להם גם יתר הממלכות האדירות מהלכים בארץ, יש תקוה כי מהיום והלאה תהיינה עיני ממשלת תוגרמה ולבה על דרכיה ותתאושש לתקן כל מעות ולעשות סדרים בכל מעגלותיה, להמעיט את הוצאותיה העצומות ולהרבות את הכנסותיה עד כי תהי לאל ידה בימים יצרו לשלם את נשיה לכל הנושים בה. ובאמת זאת היתה מנמת פני ממשלת רוסיא, ועל כן לא יעבה את מעד השלומים בעד הוצאות המלחמה אשר נמלה על תוגרמה, כי אם לא עשתה זאת, אז בבוא מעד השלומים ויד תוגרמה לא תשיג לשלם בכסף מלא, לא תמצא דרך אחרת כי אם לתת לממשלת רוסיא את תבואות הנפות והמדינות אשר עליה להביא אל ידי נושיה הישנים או לתת לרוסיא מדינות אחרות מארץ תוגרמה בעד פרשת כסף ענושים ההוא. כי ממשלת רוסיא תשים לבה גם לתועלת ממלכות אחרות וגם לתועלת תוגרמה להקל מעליה משא השלומים. אולם אם אחרי כל הדברים והאמת האלה לא תחדל ממשלת אנגליא להביט על ממשלת רוסיא בעיני חשד, הנה אין עצה ואין תחבולה נגד השד חנם. — אחרי כן השכיל גארטשאקאוו את פידו ובהשכל ואמרי אשר הוכיח כי אחרי אשר גם המארקיו סאליסבורי אמר יאמר עם ספרו הגלוי כי לא טוב עשתה ממשלת תוגרמה בהאטימה אוניה משמע להמעצות הטובות אשר יעצו לה מלאכי מלכי איירופא בעלי הקאנפערענץ ואחרי אשר שפתיו ברור מללו כי עתה אחרי החליפות והתמורות והשתנות המקרים לרגלי המלחמה ונצחון רוסיא, דרושים שנוים גדולים בארחות הממשלה התוגרמית בארץ בולגאריא, שנוים אשר לא היו נחוצים לפני המלחמה הזאת, עתה תחשוב ממשלת רוסיא, למשפט ומישרים תשפוט כי אפני שלום סאן סטעפאנא דרושים הם לחפץ הנוצרים היושבים בבולגאריא גם לחפץ יתר עמי הנוצרים וישבי תוגרמה האיירופית. על תלונת סאליסבורי כי שלום סאן סטעפאנא יפיד את הברית הפאריזית, ישיב הנסיך גארטשאקאוו כי את הברית ההיא הפירו מלכי הברית כבר לפני עשרים ושתיים שנה עד כי לאושימו שד המלכים את לבם אליה. ממשלת תוגרמה היתה הראשונה אשר

תח והנחות גדולות מאלה להיונים יושבי המדינות ההן, תוכלנה הממשלות האזרחות וגם רוסיא תלוה להם בדבר הטוב הזה. כי את שלום כל עמי הנוצרים היא דורשת ולא תשים פדות בין סלאוויים ובין יונים. — בדברים כנים תראה הנסיך כי אין כל יסוד להתחדש אשר תתקשר אנגליא את רוסיא כי מנמת פניה להיות שלמת בים השחור, גם בדבר חבל ארץ רומעניא אשר תאבה רוסיא לספח אל נבולה תראה לדעת כי תפץ רוסיא היא רק לשוב ולקחת את החבל ההוא אשר נקרע מארצה לפני שתים ועשרים שנה, ואין מקום לפחד אנגליא אשר תפחד פן תהיה בזה יד רוסיא רוממה במקום אשר יתחברו בין הדאנני עם מי ים השחור, כי משנת תרמ"ז (1856) הפקידו כל הממשלות האזרחות פקידים על המקום ההוא והם לא יניחו לממשלה אחת להיות רק היא שלמת שם, ומה גם כי בעת פרקה רומעניא על תוגרמה מעליה ויצאה תפשית לנפשה להיות ממשלה מיוחדת ולפי הנראה יתרצו לה כל מלכי איירופא בדבר הזה, ואז הלא תשים נבול בינה ובין ממשלת רוסיא עד כי לא תהי לה יד במקום התחברות הדאנני וים השחור יותר מיתר הממשלות האזרחות. — עיר באטום ותפה היא דרושה מאד לתפץ רוסיא והוא לבדה השקך אשר תשיג בעד הוצאותיה הרבות מאד והעצומות אשר הוציאה על המלחמה הזאת, כי על ידה ירחב נבול המסחר הרוסי, גם היא למעוז לה אם תקום עוד הפעם מלחמה. גם את המקומות הבעורות אשר באזיא התוגרמית (קאסם ויהר ערי המבצר) הואילה רוסיא להביא תחת ידה רק לבעבור עצור רוח התוגרמים לבל יתפרצו בנבולות רוסיא בחרב מלחמה, ולמען לא תכבד על רוסיא העבודה לשוב וללכוד את המבצרים ההם בכל עת אשר יגורו התוגרמים מלחמת תגרה על רוסיא, ולו הואילה ממשלת אנגליא כי ישארו המבצרים בידי התוגרמים, הלא היתה לה עת רצון לעשות כזאת אם תפצה להתחבר לרוסיא בדבר הסעמארא נדרום הבר ליני, ועוד הפעם בעת אשר שלחה רוסיא את הגראף סומארא קאוו-עלסטאן מלאכה אל תצר הקיסר פראנץ יאועף לעיר ווי. כי אז אם נועדו מלכי איירופא יחד להכביד את ידם על ממשלת השלסון התוגרמי לעשות את מעצות ציריהם אשר קטמו לפניה בהקאנפערענגן בקאנסטאנטינאפעל, כי אז השכילה להתחם על קשי ערפה ולשמוע עצה, ואז הגיעו כל המלכים למתוו חפצם להיטיב את מצב הנוצרים בתוגרמה בלי קרב ומלחמה ושפך דמי רבבות אדם כהיום הזה — ואם אז עמדה אנגליא מרחוק ומשכה ידה מעשות הדבר הטוב ההוא, הלא עתה אין לה כל צדקה להתיצב לפני רוסיא לשטנה אם היא מתאמצת לסוכך בעדה לבל תוסיף עוד תוגרמה לתגר בה מלחמה ולהוציא את בניה אל שדה קטל — ואיככה תוכל אנגליא לתרוץ משפטה כי בקחת רוסיא את ערי אזיא התוגרמית תהן תביא נזק לסחר איירופא, אהרי כי שרים רבים

כי אם לעצור בעד הבולגארים והתוגרמים לבל יתנפלו ברוח חמתם ונקמתם איש על רעהו וְשָׁמָּה ושערורה תהיה בארץ, גם ללמד את בני הממשלה החדשה הזאת הליכות אנשי המלחמה למען תהי לאל ידם לגרש מפניהם אויב ולהיות מחסה עז לארץ מולדתם, ואם תראה ממשלת רוסיא כי הפיקה זמנה לעשות סדרים בבולגאריא ולהכינה ולסעדה לבל תמוט לארך ימים, אז תוציא את צבאותיה משם גם בטרם תכלינה שתי השנים ההנה. שלום סאן סטעפֶאָנאָ נָקֹב רק בשם "מבוא אל השלום" (פּרָאָ לִי מִנְאָרֵי פֶרִיד עֵן) ובשם הזה הלא הגידה רוסיא בפה מלא כי היא לא גזרה אמר ולא תרצה משפטה כי כן יקום השלום וכן יהי מבלי להוסיף עליו או לזרוע ממנו דבר. גם להציב גבולות בולגאריא לא גזרה ולא החליטה בפרט רק גלתה העתה כי הפצה היא כי כל המקומות אשר רוב יושביהם בולגארים חמה לארץ בולגאריא יחשבו, ופקידי רוסים ותוגרמים יעברו בבולגאריא לארכה ולרחבה לראות את המקומות אשר רוב יושביהם בולגארים הם ועל פיהם ירדע הרבר אל נכון. כי ינתנו חפי ימים לבולגאריא, החליטו כבר צירי מלכי איירופא בהקאנפֶרענץ בקאנסטאנטינאפעל, בלי תפי ים לא יפון המסחר בבולגאריא. ואם יגיעו גבולות בולגאריא עד ים ענעאי להרחיב בזה מסחרה ולהאדירו, הלא אז תגדל בזה גם הועלת אנגליא ויתר הממשלות אשר ים התיכון גבולן, ויתר מהועלת רוסיא הרחוקה מים ענעאי. ועל דבר הפחד אשר תפחד אנגליא כי ממשלת רוסיא תשים משטרה בארץ בולגאריא ועל פיה ישק כל דבר חק ומשפטי המדינה עד כי תהי רק היא השלטת בתוכה, יוכיח הנסיך גארטשאקאוו כי צל הרים תראה אנגליא כהרים, כי באמנה אמן לא שנתה ממשלת רוסיא בהנהגות ארץ בולגאריא כאומה מאשר היו בראשונה ולא שָׁמָּה משטרי ארץ רוסיא בתוכה, רק הסירה את המסים העמוסים עליה והמעיקים תחתיה ועוד סָעָקוֹת ומצוקות כאלה אשר העיקו ואשר הציקו לה הפחות התוגרמים ויתר הפקידים העריצים. וכל אלה הוכיח הנסיך באמרי ישך וברוח אמת ויוציא באור צדקת ממשלת רוסיא כי רק שלום הבולגארים ומובתם כל ישעה והפצה ולא לשפוך רוח ממשלתה עליהם. גם אין נכונה בפי שונאי רוסיא האומרים כי גם על עפירות וטהעאסאליא תחמוץ ממשלת רוסיא להשתרר בכל אֶת נפשה. כי אם החרש תחרישה רוסיא ולא דברה דבר אדות המדינות ההן אשר רוב יושביהן יוונים, אז האשימו אותה כי מתאמצת היא להרים יד בני הסלאווים על בני היוונים, ואם דרשה רוסיא לתת גם להיוונים משפטי החפש והררור בהנהגת המדינות כמו להבולגארים, אז האשימו אותה כי יש את נפשה להרוס את כל ממשלת השלמן בתוגרמה האיירופיה, ועל כן לא דרשה ממשלת רוסיא מממשלת תוגרמה רק לתת לעפירות וטהעאסאליא את משפטי המדינה אשר נתנה לאי קרעמא כפי אשר שאלו ממנה הממשלות האדירות באירופא, ולררוש סידת

לפניה רחוקה היתה או רוח אחרת לממשלת השלטון ולא שמעה לעצתה המוכנה לשוב לה עד כי השתרנו עליו על צוירה תלאות המלחמה כהיום הזה. ועתה לרגלי המקרים הרבים אשר נקרו ויאתיו מאז ועד עתה, לא תוכל אנגליא להשיג את מטרתה על ידי האפנים ההם אשר שקמה לפני תוגרמה בהקאנפערענג' ההוא, ואפנים אחרים דרושים כעת לחפץ מטרתה, ושנוים רבים יחולו על הליכות חיי העמים היושבים בחצי אי הבאלקאני לרגלי המקרים אשר התחדשו בימים האחרונים האלה — אך גם עתה מטרת אנגליא היא כמאז: לכונן ממשלה ישרה וטובה בתוגרמה לעשות שלום לה כל הימים ולהאיר אור הדרור על העמים היושבים בה. — ובסוף דבריו יאמר המארקיו סאליסבורי: ממשלת אנגליא תפצה לתת ידה אל הקאנגרעס אב דגשו למשפטו כל פרטי ספר הברית מסאן סטעפאנא והיתה לאל ידו לחרוץ עליהם משפט וכל אשר ישפוט כן יקום וכן יהי, אך עתה אחרי אשר דודיע הנסיך גארטשאקאוו כי לא תניש ממשלת רוסיא את פרטי דברי הברית לפני הקאנגרעס, תחשוב ממשלת בריטאניא את הקאנגרעס לא לעזר ולא להועיל להוציא על ידו את מערכי לבבה לטובת ארץ תוגרמה גם להדברים הדרושים לחפצי אנגליא.

§ 99. על דברי ספר הגלוי הזה השיב הנסיך גארטשאקאוו דברים נכוחים ונאמנים להוכיח לעיני כל מלכי ארץ כי אך תנאות תמצא אנגליא על רוסיא, ואם יעבור על דברי המארקיו סאליסבורי רוח האמת, את כל דבריו ישא רוח. תכן השוכנת הנסיך גארטשאקאוו, הוא זה: על דבר ממשלת בולגאריא יאמר הנסיך כי ממשלת רוסיא לא חדשה כמעט דבר לטובת הנסיכות ההיא יותר מאשר החליטו צירי הממשלות האדירות בהקאנפערענג' מקאנסטאנטינאפעל, ורק את אשר דברו הם בפיהם, מלאה היא בידה, ואם הוסיפה הקונים אחרים לטובת הבולגארים אשר לא נזכרו אז בסוד הצירים ההם, הלא גם המארקיו סאליסבורי הודה במכתבו הגלוי כי לפי המקרים אשר התחדשו בימים האלה, נחוצים ודרושים דברים אחרים להשתנות מכפי אשר היו לפני הימים האלה, לגרוע מהם או להוסיף עליהם לתועלת יושבי חצי אי הבאלקאני. ובאמת לא עשתה רוסיא קצת עם בולגאריא דק את אשר עשתה בשנת היא תק"צ (1830) לטובת רוסעניא: רוסעניא הלא היא מאז ועד עתה תחת חכות כל מלכי איירופא ולרוסיא אין כל יתרון עליהם בהליכות הנסיכות הזאת וגם בממשלה בולגאריא לא תהי זרעה משלה לה בכל משפטי המדינה. ומה גם אם מדינת דאכרודשא תספח אל גבול רוסעניא, הלא אז תבריל רוסעניא בין רוסיא ובין בולגאריא ותפריד כליל אשה מעל אחותה. ועל דבר צבאות הרוסים הצובאים בבולגאריא קשך שנתים ימים אשר ממשלת אנגליא מתלוננת על זה, השיב הנסיך אמרים כי אין את לבב ממשלת רוסיא לתקוע בזה יתדה בבולגאריא

בולגאריא ישנם מחוזות ונפות רבות אשר רוב יושביהם נוצרים יוֹנִים הם, ואם יסורו אל משמעת הבולגארים, ירדו פלאים ויָכֵלוּ באפס תקוה. גם להיונים הרבים היושבים בעפירוס ומהעסאליא לא יעמוד רִנָּח והצלה ברב או במעט וגורלם יהיה רע כבראשונה, וזה לנו לַעֲדָר כי רוסיא דורשת רק טובתה ולא טובת הנוצרים הנגשים והנענים בתוגרמה האיירופית והאזית. —

במכומות רבים בארץ בולגאריא אשר רוב יושביהם תוגרמים, יהיו התוגרמים ההם נתונים תחת ממשלת הסלאווים שנואי נפשם, וממשלה כזאת תוכל לסכסך תוגרמים בסלאווים וסלאווים בתוגרמים ותתחוללנה פרעות ושערוריות וקנאות הדתות והארץ תִּשְׁחָת וְתִקְלָא מוֹטָה —. אם תשתרע ממשלת בולגאריא לכל ארץ ים השחור מֵעֵבֶר מוֹה, ורוסיא תִּקַּח לה לאחזה את בעסאראביא הרומענית וחוף באָטוֹם מֵעֵבֶר מוֹה, או תִּסָּב רוסיא אליה את מסחר ים השחור ובכל עת תהי לֵאל ידה לסגור לפני כל יתר הממשלות את שערי המסחר לארץ פרס. — כסף הענושים אשר תמילה ממשלת רוסיא על ממשלת תוגרמה, רב ועצים הוא מאד ותוגרמה לא תוכל שְׁאֵתוּ, ובעד הכסף ההוא תרוש ממשלת רוסיא לתת לה נפות ומדינות מארץ תוגרמה. כי אתרי אשר לא הגבילה רוסיא את עַת הַשָּׁלֶם, תוכל לדרוש מאת תוגרמה בכל עת אשר תאבה לִשְׁלֹם לה בכסף מלא או לתת לה מדינות אחדות מארץ ממשלתה לפי מכסת הכסף, ובאופן הוזה תהיה תוגרמה מִשְׁעֵבֶדֶת תמיד לרוסיא כמשפט הלוח למלוח ורוסיא תשלוט בה כאשר הנושה בהנשא בִּו. — ומי לא יראה, יוסיף עוד סאליסבורי לנוֹדֵר אָמֵר, ומי לא יראה כי דברי ספר הברית מסאן סטֵפֶאֲנֵאָ קולעים למטרה אחת: לכבוש את היוֹנִים ומשפטי חייהם תחת רגלי הסלאווים ומשפטי ממשלתם, להפריע את שווי המשקל בארצות אשר על חֲפֵי ים התיכון וים השחור ולהוריד ממשלת תוגרמה את עֶזָה וכבוד מִשְׁרָתָה בקאנסטאנטינאפעל? וממשלת אנגליא אשר אדירי חפציה בחֲפֵי תוגרמה וּבְמִי יִמְיָה, לא תוכל לראות במנוחת לבב כי תוגרמה תסור אל פשמעת ממשלה אחרת הַעוֹיֵנֶת את אנגליא ויש לֵאל ידה להכביד את אכפה עליה כי תתן מכשולים לפניה. — לאהרונה יודיע המארקו סאליסבורי בשפה ברורה את מטרת ממשלת אנגליא אשר הציבה לה בהליכות דרכה, הלא כה דבריו: כל ישע וכל חפץ ממשלת אנגליא בהקאנפֵּרעֶנץ סקאנסטאנטינאפעל, היו: להדש את מטלכת תוגרמה על ידי תקונים וסדרים ומשפטים ישרים אשר ישים השלמון בארץ ממשלתו. כי באמת דרושים תקונים רבים וסדרים חדשים בתוגרמה לפי רוח הזמן, וממשלת השלמון תתן עֲרָבָה נכונה להממשלות האדירות באירופא כי תוציא לאור את כל התקונים והסדרים ההם. וכל העמים השונים היושבים בתוגרמה יתענגו על רוב שלום וידידו חיי נַעַם ויהיו עבדים נאמנים להשלמון ובגנים אמנים לארץ מולדתם. זאת היתה מטרת אנגליא בהקאנפֵּרעֶנץ ההוא, אך

עתה את הלזם הלזם על מזמות לבבו ויקרא מלחמה על רוסיא לעיני השמש, גם המה אחריו את לבות רוב השרים היושבים בבתי הפארלאמענט ולבות מרומי בני העם, ובלם נועצו לב יחדו להקדיש על רוסיא מלחמת תגרה. ורק הלאָרד דערבי שר החיצון, לא אבה ולא שמע לעצת חפצי קרבנות ההם ויתאמץ להוכיח במישור כי עצתם נמהרה גם נבערה, ובראותו כי דבריו אינם נשמעים, חלה את פני המלכה וויקטאריאַ לפטור אותו ממשמרת פקודתו, והמלכה נעתרה לשאלתו ופקודתו נחנה. להמאָרקו סאַליסבורי השר הראשי על הליכות המדינה בארץ הודו המורחית, ועל מקומו הקם שר המלחמה האררי, ותחת השר הארדי התעלה השר סטאַנלי אָחי לאָרד דערבי הצעיר ויהי לנגיד ומצוה על משפטי המלחמה בממלכת אנגליא. והמאָרקו סאַליסבורי, שר החיצון החדש, אשר בָּרַע בָּאֵחַ התהלך עם הנענעראל אינגאטייעו מימי הקאנפֿערענץ בקאנסטאנטינאָפֿול, הפך לבו לשנוא את רוסיא ודבק בהלאָרד ביקאנספֿילד ומתי סודו העוֹיִנים את רוסיא. וביום הראשון אשר הורם המאָרקו הוזה לשר החיצון באנגליא, הוא יום הראשון לחדש אפריל, שלח ספר גלוי לכל צירי אנגליא היושבים בחצרות מלכי איירופא ובו גלה את המסכה הנסוכה על דרכי הפוליטיק האנגלי עד הימים ההם, ובדברים ברורים הודיע לפל מה ראתה הממשלה ומה הגיעה אליה להתמרר על לפני השלום. מסאן סטעפֿאַנאָ. בספר הגלוי ההוא אָמר יאמר כי יצר לממשלת אנגליא עד אשר תמאן ממשלת רוסיא להגיש לפני משפט הקאנגרעס את כל פרטי הדברים מספר הברית אשר יצא לאור בסאן סטעפֿאַנאָ. כי כל פרט ופרט מספר ברית ההוא הולך מנגד לדברי ספר ברית השלום מפאריז אשר באו בו כל מלכי איירופא האדירים על התחום בשנת הרמז' (1856). ובשנת תרל"א (1871) בהיות הקאנפֿערענץ בלונדון מטעם כל מלכי הברית ההם, אָשרו המלכים וקִיְמוּ שנית את כל דברי ספר ברית הפאריזי ההוא, ובו מִפְּרָשׁ בָּאָר היתב כי ממשלה אחת לא תוכל לִשְׁנוֹת או להפיר דבר אחד מכל הכתוב שם ורק על פי דעת כל המלכים יחד יוכל היות כדבר הזה, ואיככה תוכל ממשלת רוסיא לבררה לעבור על חק לא יעבור. כזה? — אתרי כן יעביר המאָרקו רוח בקרת עזה על כל פרט ופרט מספר ברית סאן סטעפֿאַנאָ ויתהפך ברוב תחבולותיו להוכיח כי הורסים הם כָּלִיל את שלום הפאריזי, ואנחנו נציג בזה את תִּכְן דבריו ומשפטי פיהו: ראש דבר יראה לדעת כי אם תבָּנָה על משואות תוגרמה ממשלה סלאוית גדולה ורחבת ידים כממשלת בולגאריא החדשה אשר תתפשט עד חֲפֵי ים השחור וים התיכון ורוח ממשלת רוסיא תהיה רוח החיה המתהלכת בכל אופניה ועל פיה ישק כל דָּבָר חק ומשפט, הלא אז תפרוש רוסיא את כנפי עזה על הימים ההם ועל הארצות אשר על חֲפֵיהֶן ויבלע בזה ליתר הממשלות האדירות באירופא. — בארץ

היום, וכל ההכנסות עד שנת תרי"ט (1880) תהיינה למשען המשפחות אשר רָשְׁשוּ לרגלי המקרים בשנים האחרונות. (20) ממשלת תוגרמה תשיב ליושבי אֵי קרעמא את החקים והמשפטים בהליכות המדינה אשר נתנה להם בשנת תרכ"ח (1868). (21) הנהגה ומשפטי מדינה מיוסדת כאלה תתן ממשלת תוגרמה גם אל בני היונים היושבים במדינות עפירוס ומהעאסאליא. (22) ממשלת תוגרמה תשמור מוצא שפתיה להיטיב את מצב הארמענים היושבים באזיא הקטנה, חָקָה אחת ומשפטים אחדים להם ולבעלי דת מהמד בלי פרות והכרל. (23) ממשלת תוגרמה תודיע במכתב גלוי כי היא מולחת לכל הנוצרים היושבים בארצה על כל דבר פשע אשר פשעו בה מיום אשר התחוללו המכוכות בארץ הקדם עד היום אשר בו נכתב ספר ברית השלום. (24) כסף ענושים בעד הוצאות המלחמה ובעד הנזק אשר הסבה לה תוגרמה בקטנה לפניה את מבואות ים השחור ועל דבר המרד אשר העירו צבאות תוגרמה בנפות קן-קן, בעד כל אלה תשלם ממשלת תוגרמה סך 1410 מיליאן רובל. אולם אם אין ידה משגת לשלם כסף רב כזה, תאזת ממשלת רוסיא לקחת מידה נפות אחדות מארצותיה תמורת הכסף ההוא. (25) הנפות אשר תקח רוסיא לאחזה תמורת הוצאות המלחמה, הן: (1) גלול מולטשא אשר בנפת האברודשא, גם המשפט לתתו לרומעניא לאחות עולם המרד חבל ארץ בעסאראביע אשר נקרע כרוסיא ונספח לרומעניא בשלום פאריו בשנת תרי"ד (1856). (2) ערי המבצר אַרדאנאן, באטום, קערס ובאיאזיר עם כל הנפות עד רוכסי הררי סאגאנלה, תחברנה אל ארץ רוסיא בעד 1100 מיליאן רובל כפר הוצאות המלחמה ותשלומי שלש מאות מיליאן רובל הנשארים תשלם ממשלת תוגרמה בעתים מומנים כפי אשר יתרצו שני הקיסרים. (26) מעברות הדארדאנעללים והבאספארוס תהינה פתוחות תמיד לפני כל אניות סוחר לכל הממלכות גם בימי מלחמה כבימי שלום. (27) צבאות רוסיא יעזבו במשך שלשה חדשים מיום חתום ספר הברית הזה את כל מחוזות תוגרמה האיירופית וזלת ארץ בולגאריא, ואת מחוזות תוגרמה באזיא הקטנה יעזבו במשך ששה חדשים. (28) אחרי צאת כל אפני ברית השלום לאור, תחליפנה שתי הממשלות, רוסיא ותוגרמה את השבויים אשר שבו במלחמה, וממשלת תוגרמה תשלם לממשלת רוסיא בעד ההוצאות אשר הוציאה על השבויים התוגרמים לנהלם בלחם ושמלה בכל משך ימי המלחמה.

§ 98. ויהי כבוא פתשגן ספר הברית הזה גם לממשלת אנגליא, בקש האָרד ביקאנספֿילד חשבונות רבים וימצא עליו הנואות ויוציא רוח משפט עז מלפניו לשפוט כל פֿרט ופֿרט ולהכריעו לכף חובה על ממשלת רוסיא, ותחת אשר עד הימים ההם לא הסיר עוד את מטה השלום מעל פניו ורק בקטר פנים שֶׁת מוקשים לרגלי רוסיא ויעש מלחמה בשלום, גֵּלַע

משפט הקאנגרעס אשר יצא לאור. 2) גם מאַנטענענראָ תרחיב את גבולה על פי משפט מלאכי המלכים האדירים באירופא. 3) ממשלת תוגרמה נרצתה לתת למאַנטענענראָ חפשה להיות שוררת כטוב וכישר בעיניה ולא חסור עוד אל משמעת השלטון התוגרמי. 4) נסיכות סערביא תהי גם היא ממשלה מיוחדת, וגבולותיה יצבו במשך שלשה ירחים מיום צאת ספר הברית הזה לאור. 5) ממשלת תוגרמה תכיר את רומעניא לממשלה חפשית ודבר אין לה עוד עמה. 6) ארץ בולגאריא תהיה לנסיכות וממשלה מיוחדת תחת שבט שלטון תוגרמה, אך הקם חקים עליה נסיך מבני עמה גם תציג אנשי חיל מאזרחיה להיות עליה סתרה, וגבולותיה יציבו אחרי כן צירי רוסיא ותוגרמה יחד. 7) עיר אַדריאַנאָפּעל לא תחשב על נחלת בולגאריא רק חסור אל משמעת השלטון כבראשונה. 8) נסיך בולגאריא יבחר על פי עם הארץ כחפץ לבבו, אך לא יהיה מסשפחות הממלכות האדירות אשר באירופא בימים האלה. הנסיך יבחר על פי מרומי עם הארץ בעיר פּיליפּאָפּעל או טירנאָוואַ ולעיני ראשי הקאמיסאָן הרוסי וציר ממשלת תוגרמה. 9) ראש הקאמיסאָן מטעם ממשלת רוסיא, תהיינה עיניו פקוחות על כל החפצים הדרושים להליכות הממשלה החדשה בבולגאריא, לנהלה בעצתו להכין אותה ולסעדה ולהחזיק בידה במשך שתי שנים מיום חתום ספר הברית הזה והלאה, ולתקופת השנה הראשונה תוכלנה גם יתר ממלכות איירופא לשלוח ציריהן אליה אם יהיה הדבר הזה דרוש לחפצם. 10) אנשי חיל תוגרמה לא יראו ולא ימצאו בכל גבול ארץ בולגאריא. 11) כל המבצרים אשר בארץ בולגאריא יקרו ולא יבנו עוד. 12) כל כלי הנשק והצידה ויתר החפצים הנמצאים בתוך המבצרים אשר על שפת הדראנו ואשר יצאו מהם התוגרמים בראשית ימי המנוחה ממלחמה, וגם במבצרי ווארנא ושומלא, הם מקנת כסף ממשלת תוגרמה. 13) צבאות רוסיא יצבאו בבולגאריא עד אשר ילמדו הבולגארים ידיהם לקרב ולמלחמה ותהי לאל ידם להגן על ארצם מפני צר ואויב. 14) מספר אנשי החיל אשר יציגו הרוסים בבולגאריא לא ירבה מחמשים אלף איש. 15) כסף המס אשר על בולגאריא להביא אל גנוי שלטון תוגרמה, ישא בד בבד עם הכנסותיה מדי שנה בשנה. 16) ממשלת תוגרמה תוכל להעביר אנשי חילה דרך ארץ בולגאריא מקאנסטאנטינאפּעל אל מקומות ממשלתה אשר מעבר לגבול בולגאריא. 17) ממשלת תוגרמה נמלה עליה להסיר מאשרות הדראנו את הסלעים ואת המראפּעדים אשר השקיעה שם לעצור בעד אניות המלחמה אשר לרוסיא בראשית ימי המלחמה, לבעבור תוכלנה האניות ללכת שם באין מעצור ומפּעע. 18) במדינות באַסניא והערצענאָווינא תוציא ממשלת תוגרמה לאור את התקונים והמשטרים אשר שמו לפניו מלאכי מלכי איירופא בהקאנפּערענץ בשנה העברה. 19) ממשלת תוגרמה תשמיט את המסים המגיעים לה מהמדינות הנזכרות עד

אחרי האספה הדיא הדיא אנדראסי לדעת כי מקום הקאנגרעס אשר
הציע הוא לראשונה לפני הממשלות האדירות לא יתכן להיות בבאדען-
באדען ומקומו היאות לו הוא בעיר ברלין. ובשביעי לחדש מארץ הודיע
זאת השר בייסט, ציר אוסטריא באנגליא, להלאָרד דערבי, גם
הודיעהו עוד כי קיסר אשכנז הואיל לקרוא לכל הממשלות האדירות אל
הקאנגרעס הזה אשר נועד בעיר מלכותו אם אך יאותו כל מלכי איירופא לזה,
והוא יגביל את היום אשר בו יועדו אל האספה הנכבדה הזאת. ועוד בשמיני
לחדש מארץ גאות הלאָרד דערבי כי יהיה מקום הקאנגרעס בברלין,
גם הודיע זאת על ידי המעלעטראף להשר הענרי על ליאָט ציר אנגליא
בווין, ועם זה הודיע אותו כי הוא גלה את און השר בייסט: כי יש
את נפש ממשלת אנגליא כי במרם פד ידרשו כל אדירי הממלכות מאת
ממשלת רוסיא להודיע להם את כל אפני השלום אשר יצא לאור
בסאָן סטעפֿאנא ולא יערך אף אחד מהם ובעלי הקאנגרעס יחקרו וידרשו
ויתחקו על שרשי כל אחד ואחד מהם אם אין בהם ספָנע ונוק להליכות
הפוליטיק האיירופי בכלל או בפרט, ורק על פי כל מלכי איירופא יקום כל
דבר בספר הברית אשר נכתב ונחתם בסאָן סטעפֿאנא ומבלעדיהם אין ידים
לכל הדברים הכתובים בספר הברית ההוא. כדברים האלה כתב הלאָרד
דערבי בייג מאָרץ אל השר על ליאָט, ובשפה ברורה הודיע כי ממשלת
אנגליא לא תתן ידה ולא תשלח ציריה אל הקאנגרעס עד אשר תדע
נאמנה כי כל אפני שָלוֹם סאָן סטעפֿאנא וכל פָרָט ופרט מהם יובאו לפני
בעלי הקאנגרעס למשפט ועל פיהם יקום כל דבר, והדברים האלה שנתה
ושלשה ממשלת אנגליא, ודעת לנכון נקל כי ממשלת רוסיא לא יכלה
להתרצות אל גזרה קשה כזאת, וכל איש אשר השנאה לא קלקלה דעתו
והקנאה לא סלָפה לו את היִשָּׁרה, לא כחרו צדקת רוסיא תחת לשונם במאנה
לתת צוארה אל על הגזרה הרעה הדיא אחרי אשר קנתה את הנצחון בסחיר
דמי עבדיה הנאמנים וכסף תועפות ודי והב, ולמה זה יקח ממנה המשפט
אשר לכל ממלכה מנצחת לדרוש מאת המנצחת את האפנים אשר על פיהם
תעשה שלום לה? ואם אָמר תאמר אנגליא כי אפני השלום ההם נוגעים הם
בנחלותיה ובנחלות יתר מלכי איירופא, הלא כתבה רוסיא מראש אָמְנָה
בספר הברית כי בדברים האלה היא נותנת יד לכל הממשלות האדירות
לתרוץ עליהם משפטם כטוב וכישר בעיניהם. — אך ממשלת אנגליא היא
באחת כי לא תתן ידה אל הקאנגרעס במרם תדע נאמנה כי כל אפני
השלום למגדול ועד קטן יגשו לפני משפט בעלי הקאנגרעס ורק את אשר ישפטו
הם, כן יקום וכן יהי. —

§ 97. ואלה הם דברי ספר ברית השלום אשר נכתב ונחתם בסאָן

סטעפֿאנא: 1) נסיכות בולגאריא תרחיב גבולותיה ורחבו וְנָסְבוּ עַל פִּי

מפחות והסגנים וכל עם תוגרמה לא הניתו להשלטון לעשות כדבר הזה
 וְאֶסְמָאן נשאר על מקומו להיות שר צבא ונגיד ומצוה על צבאות החיל
 הצובאים בקאנסטאנטינאפעל.

יתר קורות הימים עד ימי הקאנגרעס הברליני.

§ 96. כבר הודענו כי מקום האספה הנכבדה להקאנגרעס נועד
 בראשונה בעיר ווין, אחרי כן בבאדען-באדען, לאחרונה בכרלין. ולמען דעת
 זוליות הקאנגרעס הזה מראשיתו עד אחריתו, עלינו להודיע בזה את כל
 תקורות אשר נקרו ויאתיון בהיכלי מלכי איירופא האדירים במשך ימי חדש
 מארץ עד חצי חדש אפריל. כי במשך הימים ההמה נהיו חדשות ונצורות
 אשר לא האמינו יודעי בינה לעתים כי תהיינה כאלה ואשר מיום ליום
 חזשתרגו עלו על איירופא עד כי היתה צפויה אל מלחמה עזה גדולה ונוראה
 מאד וכפשע היה בינה ובין החרב, תרב איש ברעהו.

בארבעה ועשרים יום לחדש פֶּעברואר היתה אספה גדולה ונכבדה
 בקרית מלך רב ווין, באספה ההיא נאספו שרי המיניסטרים אשר בממלכת
 אוסטריא ובממלכת אונגארן והקיסר פֶּראַנץ יֶזֶועף בכבודו והורו יָשב ראש
 באספה הזאת. אחרי המתקם סוד והתיעצם על צפונותיהם, גמרו אמר
 לְבַקֵּשׁ מאת באי כח העם לְהִלֹּת את הממשלה ששה מיליאן פֶּלאַרין
 הדרושים לה להוצאות אנשי הצבא וכלי נשקם ויתר הדברים הנחוצים להם.
 לפי דברת שרי המיניסטער מטרת הכסף ההוא להקים את השלום, להכינו
 ולסעודו, כי על ידו תהי לְאֵל יד אוסטריא להתיצב ביד המושה לפני כל
 המקרים המתרגשים לבוא להפריע את שלום הארץ, גם להראות לכל
 העמים כי לאוסטריא זרוע עם גבורה כאחת הממשלות האדירות מצוקי
 איירופא. והשר הנאור אנדראסי הֶלֶל וִישֶׁבֶת את באי כח עם אונגארין ומנני
 הארץ על אשר תמכו אֲשֶׁרֵיהֶם במעגלות הפוליטיק אשר הורה הוא להם
 לבעבור יכון השלום באוסטריא ואונגארן, כי אם המו רגליהם ממעגלותיו ללכת
 בדרך נמהרי הלב אשר האיכו בס לצאת למלחמה על הרוסים ולהיות זרוע
 להתוגרטים, לא הועילו בזה מאומה לבני עַמָּם ולארץ מולדתם גם לבני
 אוסטריא ולארצם, אך הביאו עוד תלאות עצומות עליהם. כי נאחזו אז
 בסבך מלחמה גדולה וארוכה בממלכה אדירה ועצומה כרוסיא והעירו עליהם
 הרון אף כל עַמֵי הנוצרים יושבי חֶצִי אֵי הַבֶּלְגִיָּה. דברי
 השר האלה צדקו מאד, גם כל יודעי בינה לעתים יצדיקום. ובאי כח האונגארים
 נתנו לממשלת אוסטריא את שְׁאֵלְתָהּ בְּדָבָר ששה מיליאן פֶּלאַרין אשר שאלה
 מהם, ואחריהם נאותו לזה גם באי כח עם אוסטריא וִיתִירוּ את ידי הממשלה
 לקחת מכסת הכסף ההוא מאוצר הממלכה להחזיק בזה בקְעוּז השלום.

אשר עתותי תוגרמה בידם לתת מכשולים לפני הרוסים גם אחרי שלום סאן סטעפאנא, והם רקמו במחשך מזמות לחדש את המלחמה על רוסיא ולהיות מקשען לתוגרמה בקישען כסף ובכל המחסורים אשר יחסרו לה להמלחמה הזאת. גם ברבר הקרד אשר התחולל על הרוסים בסוף חדש אפריל, היו האנגלים נסכה. כי בהררי רהאדאפע ובצמק ארדא התקוממו אז המושלמנים היושבים שם על הרוסים ויריקו עליהם חרב נוקמת. המושלמנים ההם הם תערובות עמים שונים: תונרמים, פאמאקים (בולגארים אשר באו במסורת דת מחמד) וירוקים (הם טורקומאנים אנשי מקנה ונוסעי בעדר). וכלם יחד התאספו לעשות מלחמה ונקמה בהרוסים שנואי נפשם, ויהי מספרם יותר משמנים אלף איש שולף חרב. גם גדודים אחרים מחיל התוגרמים אשר יצאו ממבצר גיש אחרי נפל המבצר ההוא בירי הסערבים, נלוו אל המורדים ההם, ויהי הקשר אמיץ מאד. גם עוד תוגרמים רבים אשר היו תחת פקודת הפחה סוליימאן נוספו עליהם, ולאחרונה גם מבני הארנווטים. מראשי המורדים ההם היו גם אכמער אגא וטאסום ביי הנודעים לכל לאנשי דמים ורוצחי הבולגארים בשנת תרל"ז (1876), והלארד דערבי בחרות אפו על זרע מרעים ההם דרש אז מאת ממשלת תוגרמה לתלותם על עין כמשפט מרצחים, אך תחת זאת אצלה להם עוד הממשלה התוגרמית כבוד והדר, והם הם היו אחרי כן לכלי הפץ ביר האנגלים לרעת רוסיא. ורבים מיודעי העתים האמינו אז כי גם הפחה שעפקעט אשר גם הוא שפך דמי הבולגארים כמים בשנת תרל"ז (1876). שלח בסתר מטעם ממשלת תוגרמה אל המתקוממים ההם להיות עליהם לשר ולנגיד במלחמותיהם נגד הרוסים. ורבים מהכמי המדינה התפלאו אז מדוע תעמר ממשלת רוסיא מרחוק בראותה את אשר עוללה לה ממשלת תוגרמה בעצת אנגליא? הלא היתה לה צדקה לבוא בשערי קאנסטאנטינאפעל בחזקת היר ולעולל לתוגרמה כאשר עוללה לה, וגם איירופא כלה הלא הכירה וידעה כי צדקה נפשה אם עשתה כזאת. אך ממשלת רוסיא לא שלמה לתוגרמה כמעשיה, כי שמרה את ברית השלום אשר כרתה עמה בסאן סטעפאנא, ורק להתקוממים עני הנפש אשר התנפלו עליה בחמת נקם ובעברת זדון, השיבה גמולם ויהריקה עליהם להט הרבה הגדולה והחזקה. אמנם בראותה כי הפחה אכמאן אשר שנאתו ונקמתו לרוסיא כאש מתלקתת יאסף אנשי חיל במספר רב ועצום מביבות קאנסטאנטינאפעל ומלמד ידיהם לקרב ואצבעותיהם למלחמה, דרשה מאת השלטון להרחיקה מעיר המלוכה ורתת לו משרה בעיר בגרד להיות שם לשר העיר, והשלטון אשר קנאה מסתרת התגנבה כלכבו על מפעלות אכמאן הגדולים ונבורותיו הנפלאות, התרצה אל שאלת הרוסים להרחיק את סמל הקנאה המקניא הזה מעיר מלכותו ולקצץ את כנפי עוזו, אך

פי תחבולות לאיארד והגנף בשנים עשר לחדש מאי למעלת ראש הסגנים (סענאטפראזידענט), כי גם הוא נטה תמיד אחרי אנגליא וחפץ בקקרה, ועל ידו קוה לאיארד להפיק זמן אשר יום על רוסיא.

§ 94. בחמשה ועשרים לחדש אפריל נסע יצא הגענעראל טאָט־לעב ען מאָרעסאָ לבוא לסאן סטעפֿאַנאָ להיות פֿקיד נגיד על צבאות רוסיא אשר ברומעליא, כי הליכות המדינה בעת ההיא קראו את הנסיך הגדול שר שרי הצבא לעיר המלוכה פעטערסבורג והגענעראל האביר והמשכיל ההוא הפקר על הצבא תחתיו. ובתשעה ועשרים לחדש אפריל הציג הנסיך הגדול לפני אנשי הצבא אשר התאספו בסאן סטעפֿאַנאָ את הגענעראל טאָט־לעב ען אשר ימלא את מקומו, ובשלישים יום לחדש הוא הציב הנסיך הגדול את הגענעראל טאָטלעבען לפני השלטון עבדול-האמיר, ואחרי כן ירד היום באניה עם שריו הנכבדים ויעבור ארחות ים עד אָרעסאָ. ולנסיכי מאָנטענענאָ, סערביא, ורומעניא שלח ספרים בטרם עזב את סאן סטעפֿאַנאָ ויתן להם תורה על אשר עמדו לימינו בכל מלחמותיו ויעדרו במערכה בשָׂרֵי קָרָב ברוח נבונה וברוח נאמנה. ובעצם היום אשר נסע הנסיך הגדול מסאן סטעפֿאַנאָ, בא הגענעראל טאָטלעב ען בסוד הפחות והסגנים צדיק, סאָפֿעט ואיזועט היושבים ראשונה במלכות תוגרמה, וידבר אחם דברים נמרצים על אדות משפטי המדינה הנוגעים לרוסיא על פי אפני השלום אשר יצאו זה מעט לאור וממשלת תוגרמה פוסחת עוד על שתי השעיפים בְּדָבָר האפנים ההם — כי עד הימים ההם לא יצאו עוד התוגרמים מהמבצרים אשר על פי אפני השלום עליהם החובה לעזוב אותם בידי הרוסים עד יום מעד. במבצר שוֹמֵל צָבָאו התוגרמים גם אחרי שלום סאן סטעפֿאַנאָ ככתחלה, גם במבצר וואַרנאָ עמדו עוד התוגרמים, ומספר אנשי החיל בשני המבצרים ההם היה שלשה ועשרים אלף איש רַגְלִי עם ארבעה ושמונים כלי תותח. גם הגענעראל ציממערמאן ויתר גענעראלים הרוסים האיזו בהתוגרמים לצאת מהמבצרים ההם כפי אשר נכתב ונחתם בספר הברית על ידי שני הקיסרים. אך פקידו ערי מבצרי ההם הושיבו אמריהם כי עוד לא באה אליהם פקודה מאת ממשלתם לעשות כדבר הזה, והם לא קָשׁוּ ממקומם. גם הנסיך הגדול ניקאָלאַי בטרם נסעו מסאן סטעפֿאַנאָ התאונן לפני ממשלת השלטון אדות הדבר הזה, אך הממשלה השיבה אמריה לו כי בספר ברית השלום לא פָּרַשׁ העת אשר בה יצאו התוגרמים ממבצריהם אשר בבולגאריא, וזולת זאת לא מלאו עוד גם הרוסים את כל אפני השלום הכתובים בספר הברית מסאן סטעפֿאַנאָ. גם ממבצר בֶּאָטוֹם אשר באַזִיָא על חוף ים השחור, לא יצאו אז התוגרמים ולא שמעו לכל דברי שרי תיל רוסיא אשר הפצירו בם לעזוב את המבצר כמָרְבֵּר באַמְנִי שְׁלוֹם סאן סטעפֿאַנאָ.

§ 95. והרוסים ידעו כי מאת האנגלים היתה שומה לכל עלילות

התוגרמים בעת ההיא, הם הָסִיתוּ בסתר את הפתח אֶסְמָאן ואת יתר הפחות

§ 93. וממשלת רוסיא ידעה את כל אשר נעשה בקאנסטאנטינאפעל, לא נעלמו ממנה עלילות הפתח אָסמאן, דרכי הפתח אָסמאן עד-פֿעֿעֿיֿס ומזמות השר לאַיאַרד, עיניה ראו את המבצרים והצריחים והמצודות אשר התגורמים בונים סביבות קאנסטאנטינאפעל להיות עתידים להגן על העיר כאלו המלחמה קרובה לבוא וימיה לא ימשכו, ראתה כי ציני אנגליא האדירים מתנוססים בים המאַרמאַרי ערוכים בכל למלחמה. גם עוד אותות אתרים ראתה רוסיא ותָבֵן לה כי היא שלום ותוגרמה גם אנגליא למלחמה. ועל כן לא מצאה נכון לפניה לשלח מארצה את השבויים הרבים והעצומים אשר לקחה מצבאות תוגרמה במלחמה, ותעצור אותם אצלה עד אשר תראה איך יפל דבר השלום, כי מי זה ישלח את אויביו מיד לבעבור ישונו לארצם ונוספו עוד על שונאיו החושבים עליו מחשבת מלחמה ונקמה? גם האיצה בהפחה אָסמאן עד-פֿעֿעֿיֿס ראש שרי המינסטראַ יום כי יצוה להאנגלים להשיב את צייהם האדירים מים המאַרמאַרי אל חוף בעשיקא. אך הפחה לא התרצה באמת אל רוסיא בדבר הזה, ואף אם הואיל לעשות את שאלתה, האם שמעה ממשלת אנגליא בקולו? ומי יכול לדון עם שתקיף ממנו? — והנסיך הגדול ניקאלאיי דרש מאת ממשלת תוגרמה לבל תוסיף עוד לבנות את המבצרים והמצודות סביבות קאנסטאנטינאפעל, כי אחרי אשר כרתה ברית שלום עם רוסיא, למה זה תכין לה מבצרים כבעת מלחמה? ממשלת תוגרמה הבטיחה לחרות מבנות עוד, אך התוגרמים — לא חדלו ממעשיהם, ורק העלימו הדבר מעיני הרוסים והיה במחשך מעשיהם. והשר נעלידאָוו, ציני רוסיא בבירת תוגרמה אשר ידע נאמנה כי יד הפחה אָסמאן עד-פֿעֿעֿיֿס תבון עם אָסמאן ולא יאָרד ויתר שונאיו רוסיא, לא נח ולא שקט עד אשר הסיר השלטון את הפחה ההוא מפקדתו ועל מקומו הפקיד לָנְיִיד המיניסטעריום את הפחה צֶדִיק אשר מימים רבים הוא אוהב נאמן להגענעראל אינגאטייעוו, ונס את כל שרי המיניסטעריום החליף השלטון ויקם אחרים תחתיהם אשר לא ישמעו לקול מלחשים קודתי אש נקם ומאורי זיקות לָחֵם על הרוסים. שמע לאיאַרד את החליפה והתמורה ההיא, וידע בעינו מאד, אך בכל זאת לא נפל לבו, ויוסף עוד אָמֵן להקים שוטנים לרוסיא וחפצו הצליח בירו, כי הכסף יענה את הכל — הוא שָם מבטחו על צבאות אָסמאן הצובאים סביבות קאנסטאנטינאפעל ומיחלים בכליון עינים ליום אשר יתגרו האנגלים מלחמה ברוסיא ואו יתחברו אליהם לעזור להם במלחמה, גם פעל ועשה להטות את לב השלטון דתת מְשִׁירָה נכבדה בהיכלו על שכנם האיש סֶאֶיִד אינגליס אוהב נאמן לאנגליא ודורש שלומה וטובתה כל הימים, וביום כִּי־אֶפְרַיִל שָׁמוּ השלטון לְשׁוֹר ונָנִיד בהיכלו ודבריו היו נשמעים. וגם האיש הנקרא גם כן בשם סֶאֶיִד ויהי סופר תָרֵשׁ להשלטון ואחרי כן הָדְפוּ השלטון מִמְצֵבוּ, הוֹרֵם על

ועצומה במאד מאד ותהי לאל ידה לעמוד בפני כל צר ואויב אשר יעז
 לנגוע בנחלת תוגרמה, גם התאמץ בכל מאמצי לחו לבנות מבצרים וצריחים
 ומצודות סביבות קאנסטאנטינאפעל לבעבור הניא את הרוסים מגשש אל עיר
 המלוכה אם תפרוץ עוד הפעם מלחמה, כי הוא קנה כי סוף סוף תקום
 מלחמה על רוסיא על ידי אנגליא אויבתה ואז תמצא תוגרמה עת רצון להקנם
 ברוסיא ונוספה גם היא על אויביה ותלחם בה. ובאמת התלו התוגרמים
 לבנות מבצרים ומצודות סביבות קאנסטאנטינאפעל אצל סהו סאסלאק
 בין פערצ ובין בויוקד ערע וביתר המקומות הקרובים אל עיר המלוכה.
 והתוגרמים הלוהטים באש קנאת דתם ומהוויקם בכל מנהגיהם העתיקים,
 חשבו למשפט כי בעת אשר תתלקח עוד הפעם מלחמה בין רוסיא ותוגרמה
 זהרוסים יתרו אל קאנסטאנטינאפעל, או יצא השלטון וכל שרי מלכותו
 מעיר הבירה ההיא וישם משכנו באויא הקטנה, בעיר ברוסא או בעיר
 אחרת, ובעת אשר יצבאו התוגרמים על קאנסטאנטינאפעל להיות לה למחסה
 עז, יחגרו כל המושלמים היושבים באויא כלי נשקם לצאת למלחמת תגרה
 על אויביהם. ואם מאן ימאן השלטון עבדול האמיד לעווב את קאנסט
 טאנטינאפעל, אם יאבה להשלים עם הרוסים או להתחבר אליהם ולעזור להם
 לעשות מלחמה בממשלת אנגליא, אז ידקה מכסא מלכותו ועל מקומו יתעל
 איש אחר המוב ממנו. אך גם הרוסים הפחידו את עבדול-האמיד כי
 ימגרו לארץ כסאו אם לא יאבה ולא ישמע לדבריהם, והשלטון התם הזה
 נלחץ בין המצרים ולא מצא תוצאות מן המצר אשר שתו עליו צרו, ונפשו
 ידעה מאד כי לא חסרו בבני משפחתו אנשים אשר יש להם צדקה למלאות
 את מקומו ולשבת על כסא המלוכה תחתיו. הראשון הלא הוא אחיו הגדול
 מוראד אשר מלך לפניו ואשר כעת הוא כלוא בטר איש אשר רוחו חבלה
 ואבדו עשתנותיו, כי בעת ההיא העידו רבים וכן שלמים כי הוא שב לאיתנו
 ונרפא כליל ממחלתו עד כי יצלת עוד הפעם למלוכה. השני הוא אחי
 עבדול-האמיד הצעיר ממנו לימים שמו מחמד רעשאד עפא ענדי
 (נולד בכיא לירח שעוואל בשנת תר"ד 1260 לספירת ההעדשרי, בשלישי
 לחדש נאוועמבער 1844 לספהניו) אשר התוגרמים יעריצוהו ויקדישוהו כאשר
 יעשו כן לכל אחר ממשפחת המלוכה הצפוי אל כסא המלוכה בתוגרמה. השלישי
 הוא דוד שלשת אחים הנזכרים בן הבכור להשלטון עבדול עזו וישו
 איזועבין עפא ענדי (נולד בכיא לירח סעפפער בשנת תרי"ד 1274
 לספירת ההעדשרי הוא יום התשיעי לחדש אויגוסט 1857 לספהניו).
 וכמעשה הפחה אסמאן כן עשה גם הפחה אכמעד-עפאיק והשר
 לאיאראד, כי חתרו במסתרים לשום מוקשים לרגלי הרוסים ככל אשר תשיג
 ידם ולעורר עליהם רוח משטמה ורוח משחית בלבות התוגרמים הצמאים לנקמת
 והבוערים באש קנאת דתם כל הימים.

וממשלת

רעאוף לפעטערבורג להגיש לפני הוד הקיסר אלכסנדר את ספר ברית השלום מסאן סטעפאנא לכוא על החתום ולתת עז ותעצומות לכל הדברים הכתובים בספר ההוא. ובעשתי עשר יום לחדש מארץ באו השרים הגדולים ההם לארעסא ומשם נסעו הלאה ויגיעו כיום חמשה העשר לחדש למחוז הפצם, וביום המחרת הואיל הוד כבוד הקיסר לקבל את הפחה רעאוף בהיכל כבודו בפנים מאירים, וביום ששנה עשר לחדש בא הקיסר בעצם ידו על התהום בספר ברית השלום הפחה רעאוף נחל כבוד והדר בעיר המלוכה, ובתשעה עשר יום לחדש נסע לדרכו שבוע רצון ומוב לב, ובכוא למאסקווא פגוש שם את הגענעראל אננעניקאוו אשר חכה עליו לשלחו לסאן סטעפאנא, ומשם נסעו שניהם יחדו עד קורסק, ובעיר ההיא גלות אליהם הפחה אסמאן גבור פלעוונא אשר ישב עד העת ההיא בעיר הארקאוו בתר שבוי מלחמה ועתה בצאת השלום לאור יצא גם הוא לחפשי ופניו מועדות לקאנסטאנטינאפעל, ובחמשה ועשרים יום לחדש מארץ הגיע הגבור המשכיל הזה והפחה רעאוף שר המלחמה עד שערי עיר מלוכת תוגרמה לראות את פני אדוניהם השלטון בהיכל כבודו.

§ 92. ובששה ועשרים לחדש מארץ ירד הנסיך הגדול ניקאלאי היס באניה קלה הנקובה בשם ליוואריא לראות את פני עברול האמיד שלטון תוגרמה במחוז דאלמא באנטשע, עם הנסיך הגדול באו רק מתי מעט מאנשי סודו, ועם השלטון באו הפחות הגדולים פֵעֵיק, ראוף סאפֵעט והגבור המהלל אסמאן אשר שב זה מעט מארץ שביו. אחרי אשר נדברו השלטון והנסיך הגדול דברי כבוד וקראו אותות ידירות איש אל אחידו כמשפט, ירד הנסיך הגדול ויעבור באניה ארתות ים באספארום עד הגיעו למחוז ביילער-בֵיי ושם שחר השלטון את פניו, ומהיום שהוא והלאה בקר הנסיך הגדול פעמים אחדות בהיכל השלטון, ובכל פעם דברו דברי שלום ואהבה בלי לב ולב. כי באמת תפץ גם השלטון להתחיק במעוון השלום ולהתהלך בשלום ובמישור עם רוסיא ורק שרים אחדים משרי מלכותו גם משרי אנגליא שונאי רוסיא הסיתו תמינ את השלטון הישר הזה ברוסיא ויחתרו במסתרים לתת מכשולים על דרך השלום לרעת רוסיא. מראשי השרים ההם היו הפחה אסמאן גבור פלעוונא, אֵלמֵעד-פֵעֵיק ראש המיניסטעריום והשר לאיאָרד ציר אנגליא בחצר השלטון. אסמאן הגבור המהלל נשא חן וחמד בעיני השלטון ויבכרהו וינשארו, גם כל התוגרמים הדבקים במנהגי רתם הישנים אצלו לו כבוד והדר וקרוש אָמרו לו תחת אשר הערה למות נפשו בימי קרב ומלחמת הדת ויעש גדולות ונפלאות בפלעוונא. והוא בשובו מארץ שביו לקאנסטאנטינאפעל סוכות זָפץ לתבל את השלום אשר יצא זה מעט לאור, הוא האֵיץ באדונו השלטון סברבות את מספר אנשי חילו באזיא ובאירופא עד כי יהיו למחנה גדולה ועצומה

כסא מלכותו, ושבע עשרה שנה למיום אשר קרא הקיסר האדיר והחמיד הזה דרור לרבבות אלפי עבדי עולם, וכיום הגדול והנכבד הוא יצא גם השלום הזה לאור. הנסיך הגדול שלח דבריו על ידי המעלעגראף לבשר להוד קיסר רוסיא את דבר השלום, ואלה הם דברי הבשורה הזאת: בשמחת רבב אֶבְשֵׁר להוד כבוד מלכותו כי בעצם היום הזה נחתם ספר ברית השלום בין ממלכתנו ובין ממלכת השלטון. אֵל מְעֻזְנוּ עֲזָרְנוּ להשיג את המטרה הקדושה אשר אליה נשא הוד מלכותו את נפשו, וכיום הגדול אשר בו קרא הוד מלכותו לרבבות אלפי עבדים מרודים דרור, הצליח ה' חפצו בידו להוציא גם את הנוצרים בחצי אֵי הבאלקאני מעבדות הנוגמה לחרות — . השלטון שלח גם הוא ברכת שלומו להוד קיסר רוסיא, לאמר: "אֶבְכְּרָה נא לברך את הוד מלכותו בכרכת שלום ליום עלותו על כסא המלוכה ובשמחת לבב הנני לחדש את אהבתנו כקדם". והקיסר השיב לו אמריו: יקבל נא הוד מלכותו את תורתנו על ברכתו אשר אָצֵל לִי ועל חֶפְצוֹ לחדש ימי אהבתנו ושלומנו לא תָפַר לארך ימים — . ובחמישי לחדש מאָרֶץ דְּבַר הנסיך הגדול דברי תודה לשרי החילים ולכל אנשי החיל על אמץ לבם ורוח גבורתם, וישלם שכר טוב לכל אחד ואחד כפי מעלתו ומדרגתו, גם יעיד העיד באנשי החיל להתהלך בשלום ובמישור עם כל האדם במשך ימי המנוחה והמרגעה ולבל יקחו מחוט ועד שרוך נעל מאשר לא להם והיה מתניהם נקי מכל שמץ דָּפִי לנאון ולתפארת ארץ מולדתם.

דברי הימים מיום צאת השלום ההוא לאור עד אשר הקים הנסיך הגדול ניקאלאיי את הגענעראל מאַטְלֵעֶבֶן לנגיד תחתיו על צבאות רוסיא ברומעליע (בשלישים לחדש אפריל 1878).

§ 91 שני ימים אחרי אשר נחתם ספר ברית השלום כסאָן סמֶפֶּאָנָא, נָע הנסיך טשערקאסקאיי (בחמישי לחדש מאָרֶץ) אשר התעתד טפעס ממשלת רוסיא לעשות סדרים בנסיכות בולגאריא החדשה, להכין אותה ולסעדה בעצה ותושיה עד כי תצלח לממשלה כאחת הממשלות הנאורות באירופא. ובעשירי לחדש מאָרֶץ מלאה ממשלת רוסיא את ידי הנסיך דָּד וקָאָו-קָאָר סָאָקָוּוּ להיות נגיד ומצוה על אנשי החיל אשר הציגה בבולגאריא ולעשות סדרים בנשיאות החדשה הזאת עד כי תהי לֵאֵל ידה להיות שְׁלֵטָה ומשלת כלי עזרת ממשלה אחרת. וכיום ההוא אשר הקם הנסיך הזה לנגיד ומצוה על חיל הרוסים בבולגאריא, נסע הגענעראל אֵיִנְנָא מֵיִי עוּו והפתה

חתרו השרים הגדולים ההם בכל עז להניע למחוז חפץ השלום ולשום קץ אל סערת המלחמה הנוראה והארוכה ההיא. לאחרונה התרצו השרים העצומים ההם אל אפני השלום ויכתבו בספר ולא חסר עוד רק חתם יד השלטון. אך הפחה סאָפֿעט ראש המדברים בין מלאכי תוגרמה, לא חדל מתהפך עוד בתחבולותיו וימצא תנאות חדשות להניא את השלום ולהמשיך הימים בתקותו כי במשך הימים תתעורר אנגליא לצאת לישע תוגרמה. כי בימים ההם עמדו עוד אניות אנגליא בקרבת קאנסטאנטינאפעל ושרים רבים משרי הפארלאמענט בלונדון לא חדלו עוד מהעיר ומעורר את הממשלה האנגלית להקדיש על הרוסים מלחמה ולהעמיד רוח והצלה לתוגרמה. גם ביתר ארצות, ומה גם באונגארן, נמצאו המונים המונים אשר עמדו לימן תוגרמה והתאמצו בכל מאמצי כחם לעזור לה ולריב את ריבה. וכאשר ארכו הימים ואבד חזון השלום לרגלי הפחה סאָפֿעט, אשר תבל תחבולות לתת מכשולים על דרך השלום, כן נמשכו הימים גם לרגלי שרי קיסר רוסיא, כי בחרות אפס בתפחה סאָפֿעט הכבירו עוד את אפני השלום ויסיפו לדרוש מקור רב בעד השלום יתר הרבה מבתחלה. ולאחרונה הוציא הנסיך הגדול ניקאלאיי משפמו ושאתו ויודיע לממשלת השלטון כי אם יוסיפו עוד מלאכיה להתהפך בתחבולותיהם להמשיך את ימי השלום ולגדור דרכו בתנאות ומזמות און, יפרצו הרוסים בשערי קאנסטאנטינאפעל וישימו משכנם בתוכה עד צאת כנגה דבר השלום על פי האפנים אשר שמה ממשלת רוסיא לפניה. ובשלשה ועשרים לחדש פֿעברואר יצאו על פי הנסיך הגדול כעשרים אלף חלוצי צבא סמקום תתנותם ופניהם מועדות לקאנסטאנטינאפעל, ובארבעה ועשרים יום לחדש יצאו גם נכורי החיל הנקובים בשם פרעאָבראָואַנסקים וגדודי קאָואַקים ועוד גדודי נבודי חיל במספר רב וילכו הלך לעומת בירת תוגרמה, וארריהם נסע יצא גם הנסיך הגדול בכבודו ובכל שריו ויועציו ואנשי סודו, וכלם יחד באו אל הכפר היפה הנקוב בשם סאָנסטעפֿאָנאָ הרחוק רק שבעה קילאָמעטער מקאנסטאנטינאפעל. הפחות הגדולים ראָאָף ומחמד עלי קדמו שם את פני הנסיך הגדול בכל אותות הכבוד ויברכותו בשלום בשם השלטון. כי השלטון נבהל מאד בשמעו כי הרוסים יִהרסו לבוא בעיר מלכותו וישלח דברים אל הנסיך הגדול ויחל פניו לשכון כבוד בסאָנסטעפֿאָנאָ ושם יצא השלום לאור על פי האפנים אשר יתרצו אליהם מלאכי שתי הממלכות, והנסיך הגדול נעתר לשאלתו וימ שם שפרירו, ולא הלך לקאנסטאנטינאפעל. והשלטון שלח עד מהרה את הפחה סאָדוללאָ לסאָנסטעפֿאָנאָ להיות עוזר להפחה הזקן סאָפֿעט בְּדַבֵּר אפני השלום. אחרי אשר התוכחו מלאכי שתי הממלכות בחזקה אדות אפני השלום, יצא לאחרונה דבר השלום לאור ביום השלישי לחדש מָאָרץ כיום אשר נמלאו בו שלש ועשרים שנה למזם אשר ישב הקיסר הנאור אלכסנדר השני על

תוחה על הציים והחמיר עליהם להכות אש מכל עפיים. אך בשנים עשר
 לחדש הוא, בא דבר תלמוד דערבי אל השר לאיצרר לצות את האדמיראל
 הארנביי להביא את אניות המלחמה אל הדארדאנעללים וים באספארום אם
 ברשיון השלטון ורצונו ואם בלי רשיונו וכלי רצונו. ואז בא השלטון
 במבוכה רבה ולא מצא דרך אחרת רק לתת לממשלת אנגליא להביא
 אניותיה אל הדארדאנעללים, אך הודיע בפיו גם כתב בספר כי לא ברצונו
 עשתה זאת אנגליא. ובעצם היום ההוא שלח השלטון דברים על ידי
 המעלעגראף לקיסר רוסיא וידיעוהו כי לא ברשיונו ולא ברצונו באו אניות
 אנגליא להארדאנעללים, והקיסר ענהו: כי אם בוא יבואו ציי אנגליא
 בתוך הבאספארום, אז יבואו צבאות רוסיא לקאנסטאנטינאפעל ויציבו להם
 שם יד. כי הקיסר ידע נאמנה כי לא להגן על בני עמם היושבים בבירת
 תונרמה שלחה אנגליא את אניות מלחמה להבאספארום, רק לכסות עינים
 לקחה זאת ובאמת מומתה להתיצב לשמנה לפני רוסיא ולהיות למפגע לה,
 והשלטון בהניאו את אניות אנגליא מבוא אל הבאספארום, גם הוא עשה
 זאת רק לפנים ובסתר לבבו ידו תכונן עם אנגליא. ובין כה וכה פרצו הציים
 האדירים אשר לאנגליא לתוך הדארדאנעללים. אך סערת שלג התחוללה
 פתאם על מי הים ותעצור אותם מלכת הלאה ושתי אניות-צנה חשבו להשבר
 ולצלול במים האדירים ורק בעמל רב ויגיעת בשר הציל אותן רב האניות
 טרדת שחת. ובחמשה עשר יום לחדש הסיע האדמיראל הארנביי ארבעת
 ציים מהדארדאנעללים לים מארמארא, אך לא הקריבם אל קאנסטאנטינאפעל
 רק אל האיים הנקובים בשם בני המלך (פרינצענאינעלן) ועל יד אחד מהם
 הנקוב בשם פרינקיפאס תקע את יתרותיהם (אנקער), ושני ציים שלח לנאליפאלי
 ויצו לאנשי החיל אשר בתוכם לפקוח עיניהם על מצעדי רגלי הרוסים. ובעת
 אשר באו ציי אנגליא לים מארמארי, נסעו יצאו גרודי אנשי תיל מחיל-
 רוסיא וילכו הלך וקרוב לקאנסטאנטינאפעל ויחנו במבצרי התונרמים אשר
 עזבו מפניהם. אז נבהלו אוהבי השלום באירופא ויחרדו לרגעים פן תפרוץ
 מלחמה בין רוסיא ואנגליא והמלחמה תמשוך אחריה גם את יתר הממשלות
 האדירות. אך אחרי עבוד הבהלה הראשונה שבו אוהבי השלום לאט לאט
 למנוחתם, כי באמת לא תפצה גם רוסיא גם אנגליא להלחם אשה ברעותה,
 ואחרי אשר התנבחו בדברים, גפרדו אשה מרעותה בשלום. ציי אנגליא עזבו
 את ים המארמארי וישבו למקומם הראשון, וגם הרוסים עלו מעל בירת
 תונרמה וישבו למקומם.

שלום סאן סטעפאנא.

§ 90. ובין כה וכה התאספו שרי מלוכת רוסיא ותונרמה לקחת דברים
 על אדות ראשי אפני השלום, ומיום ששה העשר לחדש פֿעברואר והלאה

וְחַיִּים לְעַמּוּת שְׂשׂוּרָה בְּכַר בְּתֵימָם בְּאִמְרֵי יְהוָה וְדַבְּרִים נְכוּחִים עַד כִּי
כָּבַד אֶת בְּעַל הַיָּד לְשִׁמּוֹת הַשָּׁלוֹם — . בְּדַבְרִים הָאֵלֶּה הוֹדִיעַ בִּיסְמָאֵרָק
כִּי מִשְׁמַלְתָּ אֲשַׁכְּנוּ הַפְּצָה לְמַסּוֹר אֶת פִּתְרוֹן הַשְּׁאֵלוֹת הַנִּכְבְּרוֹת הַנוֹגְעוֹת
לְאִירֹפָא בִּיר קְאָנְגְרֵעַם וְהִיא תִּמְלֵא אֶת יַד מְפִיָּרָה (קְאָנְצִלְעֵר) לְהִיּוֹת בְּתֵר
עָרֹסָר נִכְבֵּר בְּסֹד קְאָנְגְרֵעַם הַהוּא — . עֵתָה נַעֲזוּב מַעֲט קֵט אֶת
עָבֵר קְאָנְגְרֵעַם וְנִתְכַּוֵּן עַל מַעֲלֵי הַלְּאָרְד בִּיקְאָנְסְפִילְד אֲשֶׁר הִרְעִישׁ אֶת
זְכוּת יֹשְׁבֵי אִירֹפָא כְּעֹרֵר רֹחַ מִלְחָמָה בֵּין אַנְגְלִיָּא וְרוֹסִיָּא, וְאִירֹפָא כְּלֵה הִיתָה
זְפוּיָה אֶל לְהֵט חֵרֵב מִתְּהַפְכֵת .

§ 80. עוֹד בְּשֵׁשִׁי לְחֹדֶשׁ פֶּעֶבְרוּאָר הַגֵּד הַגֵּד לְהַשֵּׁר לְאִירֹאֲד אֶל-נֶכֶךְ
צִי עַל פִּי אֶפְנֵי בְרִית הַמְּנַחָה מִמִּלְחָמָה אֲשֶׁר יֵצְאוּ לְאוֹר בְּאִרְיָאנָאפֶּעֶל
נְאוּתָה תוֹנְרֵמָה לְמִשְׁמַלְתָּ רוֹסִיָּא לְפִתּוֹחַ לְפָנֶיהָ אֶת שְׁעָרֵי הַמְּבַצְרִים הַקְּרוּכִים
לְקְאָנְסְטָאנְטִינָאפֶּעֶל , וְעַל פִּי הַדְּבָר הַזֶּה חָשַׁב לְמַשְׁפֵּט כִּי תוֹנְרֵמִים הַמְּיֹלֵז
זוֹרֵלִם בִּיר הַרוֹסִים אִם לְשִׁבְטֵי אוֹ לְחֹסֵד וּבִיר הַרוֹסִים לְבֹא בְּשַׁעַר קְאָנְסְטָאנְטִינָאפֶּעֶל
וְלִתְקִיעַ שֵׁם יִתְדָם, גַּם לְבֹא בִים בְּאִסְפָּארוֹם וּלְעַבּוֹר אֲרֻחוֹתָיו כְּכֹל אֲזַת
זַפְשֵׁם . וְיִמְתֵּר הַשֵּׁר לְאִירֹאֲד לְהוֹדִיעַ הַדְּבָר הַזֶּה לְמִשְׁמַלְתָּ אַנְגְלִיָּא, וְאִם מִצָּא
הַלְּאָרְד בִּיקְאָנְסְפִילְד אֶת הַתּוֹאנָה אֲשֶׁר הוּא מְבַקֵּשׁ עַל רוֹסִיָּא לְשַׁלּוֹף עֲלֶיהָ
חֵרֵב, וְעַד מִתְּרָה הַרִיץ דְּבָרָיו אֶל הָאִדְמִירָל הַאָּרְנֵכִי וַיִּצְוֵהוּ לְעַבּוֹר
עִם הַצִּיִּים הָאִדְרִים אֲשֶׁר תַּחַת פְּקוּדֹתָי אֲרֻחוֹת הַדְּאִרְדָּאנְעֵלְלִים וּלְבֹא אֶל יַם
הַמְּאָמָרִי מְכֹלֵי קַחַת רִשְׁיוֹן חֹדֶשׁ מִהַשְּׁלֻטוֹן הַתּוֹנְרֵמִי, כִּי כִּבֵּר נָתַן רִשְׁיוֹנוֹ בְּחֹדֶשׁ
יָאנוּאָר לְצִיִּי אַנְגְלִיָּא לְבֹא בְּתוֹךְ הַיָּם הַהוּא . וְהָאָרְנֵכִי שָׁמַע בְּקוֹל הַלְּאָרְד
הַהוּא הוֹשֵׁב רֵאשׁוֹנָה בְּמַלְכוּת וּבִירוֹ עֵתוֹתַי אַנְגְלִיָּא וַיִּנְהַג אֶת הַצִּיִּים הָאִדְרִים
אֲשֶׁר תַּחַת יְרוּאֵל יַם הַמְּאָמָרִי , אֵךְ עוֹד כִּיּוֹם הַשְּׁמִינִי חֹדֶשׁ עָצַר עָצַר אוֹתוֹ
הַשֵּׁר הַתּוֹנְרֵמִי הַמְּפַקֵּד צְבָא מִלְחָמָה בְּמַבְצָר סוֹלְטָנְיָא וְלֹא נָתַן אֶת הַצִּיִּים
לְעַבּוֹר מִשֵּׁם וְהִלָּאָה, בְּאָמְרוֹ כִּי מִשְׁמַלְתָּ הַשְּׁלֻטוֹן לֹא הוֹדִיעָה אוֹתוֹ מְאוּמָה
אֲזַת הַדְּבָר הַזֶּה . וְעַל כֵּן נִלְחַץ הַאָּרְנֵכִי לְהַשִּׁיב אֶת הַצִּיִּים הָאִדְרִים אֶל חוֹף
בְּעִשְׂקָא , וּבִיּוֹם הַתְּשִׁיעִי לְחֹדֶשׁ הוֹדִיעַ זֹאת לְהַשֵּׁר לְאִירֹאֲד וְהוּא שָׁלַח
דְּעַפְשֵׁעַ לְהַלְּאָרְד עַד בִּי לְהַגִּיד לוֹ אִיכָּה יַעֲשֶׂה לְמַלְאוֹת אֶת פְּקוּדֹת
הַמִּשְׁמַלְתָּ בְּדַבֵּר מַעֲבֵר הַצִּיִּים הָאִדְרִים אֶל מַחוּז הַפְּצָה . וּבִין כֵּה וּכֵה דְרָשׁוּ
גַּם מִשְׁלוֹת אִיטָלְיָא וְצִרְפֵּת וְעַסְטְרִיִךְ רִשְׁיוֹן מֵאֵה מִשְׁמַלְתָּ תוֹנְרֵמָה לְהַרִיץ אֶת
צִיִּיָּהֵן הָאִדְרִים אֶל מַעֲבֹרוֹת הַדְּאִרְדָּאנְעֵלְלִים . וּבְעִשְׂרֵי לְחֹדֶשׁ הַהוּא (פֶּעֶבְרוּאָר)
שָׁלַח הַנֹּסֵךְ גְּאָרְטְשְׂאָקָאוּ דְּבָרִים עַל יְדֵי הַמַּעֲלֵעֲרָאף לְכֹל הַמִּשְׁמַלְתָּ הָאִדְרִים
בְּאִירֹפָא לְהוֹדִיעַ אוֹתָן בְּשֵׁם קִיסַר רוֹסִיָּא כִּי אִם תִּפְרוּץ אַנְגְלִיָּא לְקְאָנְסְטָאנְטִינָאפֶּעֶל
מִינָאפֶּעֶל דֶּרֶךְ הַיָּם , אוֹ יִבְאוּ צְבָאוֹת רוֹסִיָּא בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר הַהִיא דֶּרֶךְ
הַיָּבֵשׁה . בְּהַשְּׁמַע הַדְּבָר הַזֶּה בְּקְאָנְסְטָאנְטִינָאפֶּעֶל, נִפְלָה אִימְתָּה וּפְתַח עַל
הַתּוֹנְרֵמִים , וְהַשְּׁלֻטוֹן דְּבָר רְתַת אֶל הַשֵּׁר לְאִירֹאֲד כִּי לֹא יִתֵּן לְצִיִּי אַנְגְלִיָּא
עָבֹר אֲרֻחוֹת הַדְּאִרְדָּאנְעֵלְלִים , וְאִם לֹא יִשְׁמַע בְּקוֹלוֹ יִצְוֶה לְהַרְעִים בְּכֹלֵי

איירופא ציריהם לאחת ערי הבריות להמתיק סוד ולהתיעץ ולעשות פליליה
 בהליכות הפוליטיק ועל פיהם יקום כל דבר. ועוד ביום השלישי לחדש
 פעברואר שלח הנראץ אנדראסי דברים אל מלכי איירופא ויעוררם
 לשלוח ציריהם אל סוד הקאנפערענץ אשר לפי ראות עיניו יהי מקום כבודו
 בעיר ווין, והצירים ההם באי כח הממשלות האדירות מצוקי איירופא יוציאו
 לאור משפט במשפטי המדינות לפי חליפות הקרים והשתנות הארצות
 בימים ההם. מלכי איירופא התרצו אל הקאנפערענץ ההוא גם ממשלת
 אנגליא הודיעה בשביעי לחדש פעברואר כי רצתה נפשה בו. אך רוסיא
 לא חפצה כי בעיר ווין יהיה מקום הקאנפערענץ ואחרי רוב דעות נבחרה
 עיר באדען-באדען למקום כבודו. אך אחרי כן התעוררה השאלה אם יש
 בקאנפערענץ כח להוציא משפטו ושאתו בדברים כאלה העומדים ברום
 עולם הפוליטיק, וכל יודעי בינה לעתים נמרו אמר כי השאלות הכבדות
 והנכבדות בהליכות איירופא לא תפתרנה כי אם על פי קאנגרעס אשר
 יהאספו אדירי מלכי איירופא בהודם ובכבודם או ימלאו את ידי סגניהם
 היושבים ראשונה במלכות להיות הם קפיהם בהאספה הרמה והנשאה ההיא
 ומקום הקאנגרעס לא יהיה בעיר באדען-באדען רק בעיר ברלין התללה
 והמפארה. להוציא את הקאנגרעס לאור, הועילו גם דברי הנסיך ביסמארק
 אשר השיב בתשעה עשר לחדש פעברואר בבית הפארלאמענט על שאלת
 השר בענינסען אחד מראשי נבחרי האשכנזים. כי השר הנבחר ההוא שאל
 את פי הנסיך ביסמארק בשם רוב הנבחרים להודיעהו הליכות ממשלת אשכנז
 בדבר השאלה המורחית הנוגע גם לה וגם לה המשפט לחת דעה ככל יתר
 הממשלות האדירות המתחרות לתתיר אגרת השאלה ההיא ולקטר את שלום
 איירופא לבל ימוט לארך ימים. על הדברים האלה ענהו הנסיך ביסמארק
 בלשון ערומים ושפת נאמנים, לאמר: אחרי אשר התבוננתי בראשי מוסדות
 השלום אשר יצאו בין רוסיא ותוגרמה לאור באדריאנאפעל, מצאתי ראיתי
 כי אין בהם דבר אשר יהיה למפגע לאחד הדברים הדרושים לחפצי
 אשכנז, ואין לה חפץ לעורר קדונים על ענינים זרים ולהתערב בריב לא לה.
 ממשלת אשכנז לא תדרוש רק כי אנוח המסחר אשר לה תעבורנה בנהר
 דאנוי ובים באספארום והדאדאנעללים בלי כל מפריע כבראשונה, ולפי
 ראות עינינו תשיג אשכנז את החפץ הזה על נקלה ולא יהיה לסלע
 המחלוקת בינה ובין יתר הממשלות האדירות. ממשלת אשכנז לא תאבה
 לקטר ברית שלומה עם הממשלות היושבות תמיד לבמה עמה בגלל מצוא
 הן בעיני ממשלות אחרות המאמינות להוציא תועלת מהשאלה המארחית. וראש
 דבר נמרה ממשלת אשכנז אמר לבל תתערב בהקאנפערענץ או בהקאנגרעס
 אשר יצא לאור בתר שופטת וגזרת דעה בהליכות הפוליטיק האיירופית, כי
 אם בתר סרסור נכבד (עהרליכער מאקלער) אשר יתאמן להפריד בין

להשר לאיצרר מלאכה בקאנסטאנטינאפעל כי ימדר יחישה מעשהו להשת
 רשיון מאת השלטון לתת את צי האדיר אשר לאנגליא לבוא אל הדארדאג
 נעללים ולחקוע שם יתר לעצור בעד הרוסים סגשית אל בירת תוגרמה .
 השלטון נתן את רשיונו וצי האדיר האנגלי תחת פקודת האדמיראל
 הארנביי הגיע בחמשה ועשרים יום לחדש יאנואר להדארדאנעללים מחו
 חפצו, והתוגרמים הצובאים במבצר שולטאניא קדמו את פני צי האדיר
 בתרועה וברעם כלי תותח לאות כבוד וידידות . אך פתאם באה אל
 האדמיראל הארנביי פקודה מאת השר לאיצרר להשיב את צי האדיר
 מהדארדאנעללים אל חוף בעשיק כבתחלה . כי בארבעה ועשרים לחדש
 יאנואר קבל הארד דערבי דעפעשע מקאנסטאנטינאפעל כי ממשלת
 השלטון נתנה ידה אל מוסדות השלום ואל מנותת כלי המלחמה אשר שמה
 ממשלת רוסיא לפניו, ויתר הענינים הנוגעים לתועלת יתר ממלכות איירופא ,
 לא יצאו על פי רוסיא ותוגרמה לברן לאור כי אם על פי אספת מלכי
 איירופא (קאנגרעס) או על זי מלאכיהם הבאים מכחם (קאנפערענץ) . וברגע
 ההוא אשר קבל דערבי את הרעפעשע הזאת , שלח להאדמיראל
 הארנביי לשוב עם צי האדיר לחוף בעשיקא , כי אחרי אשר גם אדות
 הדארדאנעללים יוציאו כל מלכי איירופא את משפטם לאור ולא על פי רוסיא
 לברה , אין מקום עוד למלחמה על רוסיא . ובכל זאת בקש סרסטאָרד
 נאָרדקאָט שר האוצרות מאת שרי העם (בשמנה ועשרים לחדש
 יאנואר) להתיר ידי הממשלה לקחת ששה מיליאָן לירא שמערלינג להוצאות
 המלחמה אשר תוכל לפרוץ בין אנגליא ורוסיא , כי מי יודע מה ילך יום ?
 ואף אם לא תפרוץ המלחמה , תחשב זאת לאנגליא לטובה אם יתרצו כל
 בניה להוציא את מכסת הכסף ההוא מאוצר המלוכה , כי הדבר הזה יהי לאות
 בעיני מלכי איירופא או ציריהם, כהתאספם יחד להתייעץ על צפונותיהם, כי
 כל בני אנגליא כאיש אחד חברים נותנים ידם אל שרי ממלכתם ונשענים
 עליהם בכל לבם לכל הדברים הנוגעים לטובתם , ובכח הזה יבואו שרי
 המלוכה אל סוד הקאנגרעס או הקאנפערענץ אשר יצא לאור לעשות משפט
 עמם ומשפט ארצם סבלי כל טפריע וספגע מצד עם הארץ באנגליא . אך
 אחרי אשר נודעו אפני מוסדות השלום ומנותת כלי הנשק אשר יצאו
 באדריאנאפעל , התעורר רוח סער בלבבות האנגלים על הרוסים וישאפו
 לערוך עליהם מלחמה , וכל יושבי איירופא פחדו כחד פן תפרוץ מלחמה בין
 אנגליא ובין רוסיא , כאשר נדבר עוד אדות זה .

§ 88 גם ממשלת עסטרייך בשמעה את דברי יסודי השלום אשר

נדברו בין רוסיא ותוגרמה , לא מצאה בהם תפץ ותבקש חשבונות רבים
 ותמצא תנאות לסבב פני הדברים ולהוכיח להממשלות האדירות כי יסודי
 השלום ההם נוגעים בנחלת איירופא כלה , ועל כן עצתה כי ישלחו כל מלכי

דרכי הממשלות האדירות באירופא ומעלליהן
אדות ברית מנוחת כלי הנשק ויסודי השלום אשר
יצאו לאור באדריאנאפעל. אנגליא שלחה צי אדיר
(פלאַטמע) לים הַיָּיִשׁ (מאַרמאַרע מעער).

§ 87. בשבעה עשר יום לחדש יאנואר שנת תרל"ח (1878) נפתחו
שערי בית הפאָרלאַמענט באַנגליא ושרי המלוכה התאספו שם להמתיק סוד
ולעשות פְּלִיָּה על הליכות הפאָליטיק והענינים הדרושים לחפץ אנגליא,
והמלכה וויקטאָריאַ נשאה מדברותיה באזני נבחרי העם והאצילים על
צפונות הפאליטיק אשר שָׁמָּה לה לָקוּ, ובין יתר הדברים נִנְעָה גם בדבר
השאלה המורחית, הלא כה דבריה: מעת אשר התחוללה המלחמה בין
רוסיא ובין תוגרמה ועד היום, מלאו שני הממשלות העצומות ההן אחרי
האָפְּנים אשר עליהם יסדתי את חֵק מִצַּב הַפְּיָנִים בכל מִשְׁךְ ימי המלחמה הלזו
ועל כן לא מצאתי כל סבה לצאת מהמִצַּב ההוא עד כה. אך עתה לא אעלים
סכס כי רואנת אנכי פן לרגלי המלחמה אשר תתלקח מהיום והלאה
תאנה אל אנגליא רעה באחד מסקומות ממשלתה אף אם לא יעשו כן בעלי
המלחמה בְּצִדָּהּ, על כן עלי החובה לָקֵרם פני הרעה וְלִחְבֵּן את כל הדברים
הנחוצים לזה — ולבי סמוך ובטוח כי שרי הפאָרלאַמענט לא יִמְנְעוּ להמציא
לידי את הדברים הדרושים לחפץ הזה — הדברים האלה אף כי סרעמים
הם מעט, בְּרֹד מְלִלִי, כי רחקה או מלב המלכה מחשבת מלחמה להלחם
ברוסיא ורק לָהֵגן על נחלותיה דרשה עזר מאת שרי הפאָרלאַמענט, וגם השרים
ההם אשר נשאו גם הם מדברותיהם לְבֹאֵר באר היטב את דברי המלכה, לא
שאפו רוח מלחמה ולא יצא הנה מפיהם על ארותיה, והם היו הרכים
לעומת חפצי קרבות המעטים. אך אחרי עֵבֹר הגענעראל גורקא עם צבאות
גבוריו את הרי הבאלקאן בפעם השנית, רִבְתָּה מאד הַדְּאָגָה בלבות שרי
המלוכה באנגליא, וגם המלכה רָאָגָה פן ילכדו הרוסים את הדאָרדאַנעללים
ויפרצו גם לקאנסטאנטינאפעל, ורעה גדולה נשקפה מזה לממשלת אנגליא
כהודו מורחית. ואף כי עוד בחמשה עשר לחדש יאנואר הבטיח הנסיך
גאָרְטְשְׁטֵאָקְאוּ את אנגליא כי רגלי הרוסים לא ידרכו על אדמת
קאנסטאנטינאפעל ואין בלב קיסר רוסיא להושיב את אנשי חילו בתוכה,
בכל זאת התעוררה רוח דאגה בלבות המלכה ושריה הגדולים פן אחרי הנצחון
הגדול אשר נצחו הרוסים את התוגרמים על יד פִּילִיפּאָפֶּעל ונפתחה לפניהם
הדרך לקאנסטאנטינאפעל, יבואו המנצחים בשערי עיר המלוכה ההיא כאשר
באו האשכנזים בשערי פאָרִיו אחרי אשר נצחו את הצרפתים בשנת תרל"א
(1871). ועל כן בכוא דָּבַר הנצחון ההוא על ידי הטעלעגראַף ללונדון
בשבעה עשר לחדש יאנואר, שלחה ממשלת אנגליא ברנע ההוא פקודתה

את רגליהם לווארנא , וכיום השבעה ועשרים לחדש יאנואר בא הגענעראל צימערמאן עם צבאות גבוריו בשערי העיר הבצורה הארשי אגלו באזארשיק. התוגרמים לא שרפו את העיר באש בעזבם אותה לבל יודע לרוסים כי נסוגים הם אחור וירדפו אחריהם , יבעיר נישארו שלשת אלפים בולגארים ומאה וחמשים תוגרמים ויתרם עזבו אותה עם חיל תוגרמה יחד ויתהלכו באשר התהלכו . ובעת ההיא התקררו השמים בעבים וזרם מטרות עז נתך ארצה עד כי תרלו ארחות וכל הרכבים התקלקלו , ועל כן לא יכל הגענעראל צימערמאן לרדוף אחרי התוגרמים חיל הפחה ראשיה , ובכל זאת שלח גחודי קאזאקים רוכבי סוסים קלים נכח מבצר קאזולודשא ומבצר ווארנא , ומחלקה אחת מהגדודים ההם לכדה את תחנות גיבער ש'ע ותקעה שם יתדה והתחמוז ההיא היא האחרונה ממסלת הברזל העולה לווארנא , והמחלקה השניה לכדה עוד מקומות אחדים בקרבת ווארנא . ואחרי ימים אחדים הכך הגענעראל צימערמאן עם אנשי חילו להקדח במתוו קאזולודשא ויגרש משם גם ממתוו פראוואדי את התוגרמים אשר הציג שם הפחה ראשיה למשמר .

§ 86. מספר אנשי החיל בעת ההיא במבצר ווארנא עם אנשי חיל

ראשיה יחד , היה בערך שנים ועשרים אלף עם ששים ושישה כלי תותח כבכל המקומות אשר נסו יושבי הארץ ומה גם אזרחי התוגרמים מפני הרוסים , כן ברתו גם כל יושבי הערים והכפרים הקרובים אל ארבעת המבצרים ווארנא שומלא רוסמשוק ומליסמריא בשמעם כי הרוסים הולכים וקרבים אליהם . לווארנא החישו חמשים אלף איש מפלגתו למו , ובשומלא היה מספר הנסים והנמלטים יתר הרבה עוד עד כי אכלו את כל אשר הכינו אנשי המבצרים ההם לעת צר ומלחמה וישאו חרפת רעב . אך בעוד אשר הגענעראל צימערמאן הולך הלוך וקרוב אל המבצרים ההם להוריד מהם עזם בסערת מלחמה , באה אליו הפקודה מהנסיך תגרוז ניקאלאיי לאסוף ידו מקרב ולחם , כי שתי הממסלות העצומות ירו אבן המוסדה אל דברי השלום , ועד אשר יצאו כל אפני השלום לאור , תשוב החרב אל תערה , ועל צבאות תוגרמה לצאת ממבצריהם עד העת ההיא . ממבצר רוסמשוק יצאו התוגרמים לראשונה , ובעשרים ואחד לחדש פעברואר הופיע הגענעראל הנאור מאמלעבען בשערי העיר ההיא , והבולגארים היושבים בתוכה קדמו פניו בתרועה ובקול רנה וישועה . אחרי כן יצאו צבאות תוגרמה גם מיתר המבצרים אשר היו עוד בידם , וגם מהמבצר הקרוב לקאנסטאנטינאפעל הנקוב בשם טשאטאלדשא יצאו חיל תוגרמה ויבואו שם הרוסים . גם מעיר הבצורה ערוזערום יצאו התוגרמים והרוסים באו לתוכה בחצוצרות ותפים וקול שופר .

קורות המלחמות האחרונות בבולגאריא הדרומית ובאזיא.

§ 85 בהגיענו אל התקופה האחרונה ממלחמת רוסיא-תוגרמה ותחלת דברי השלום בין הממשלות העצומות ההן, נעקף עינינו על המלחמות האחרונות אשר התחוללו בבולגאריא הדרומית ובארץ אזיא עד בוא שמה דבר מנותת כלי הנשק: בחדש רעצמבער שנת תרל"ח (1877) בלכת הפחה סוליימאן עם צבאות אנשי חילו למבצר ווארנא, רדפו אחריו גדודי קאזאקים מאנשי חילנו ויעברו את נהר לאם וידלקו אחריו עד ממלת הברזל אשר בין רוסטשוק ובין ראסנראד. אך מאז עד ארבעה ועשרים לחדש יאנואר שנת תרל"ח (1878) לא הרניו עוד אנשי חילנו את ווארנא, ורק אז נחלצו הרוסים חושים ויצלחו את נהר לאם, ואיש לא עמד בפניהם, וילכדו את המקומות הבצורים הנקובים בשמות קאדיקאיי, פיוזאנטצי, סאלעניק קארעהאסאנקאיי, סארנאזופאר ועסקי דשומא, גם תפשו להם את כל תחנות מסלות הברזל בין רוסטשוק ובין ראסנראד. ובששה ועשרים לחדש יאנואר ערכו מלחמה על מבצר ראסנראד ואחרי אשר עמדו התוגרמים לפנייהם בזרוע השופה וחרב שלופה, כשלו ונפלו ויננפו לפני הרוסים ויעזבו את המבצר ויבואו הרוסים ויציבו בו יד ויצינו מצב בתוכו, וכל התוגרמים הנמצאים עוד בכל פבר נהר לאם נקבצו יחד וילכו למבצר שומלא. ובשבעה ועשרים לחדש לכדו עוד שתי תחנות ממסלת הברזל אשר סגרו בזה לפני התוגרמים הצובאים בשומלא את ההתחברות עם ראסנראד ועם רוסטשוק, ובשמינים ועשרים לחדש באו בשערי עיר אסמאן באזאר. ובעת אשר עשו אנשי חילנו ההם חיל על נהר לאם, התאזר גם הגענעראל ציממערמאן בגבורה ויצא בראש אנשי חילו על עיר המבצר האדשי אגלו באזארדשיק למלחמה. בעיר ההיא היו רוב אנשי החיל מארץ מצרים ושר צבאם היה הפחה ראשיד, ובשנים ועשרים לחדש יאנואר התחוללה מלחמה עזה ביניהם ובין הרוסים, ובששה ועשרים לחדש שלח הפחה ראשיד גדודים רבים תחת פקודת הפחה זכריא לרגל את מחנה הרוסים ולדעת את כל מוצאיה ואת מכואיה, ויפגע בנגדורי הרוסים ויתגר בם מלחמה, וראשון לכל אנשי החיל נפל הוא חלל חרב בשדה המערכה ואחריו נפלו המונים המונים מהתוגרמים, ובראותם כי לא יכלו לעמוד לפני הרוסים הרבים והעצומים מהם, שבו לעיר המבצר באזארדשיק והרוסים לא רדפו אחריהם. והפחה ראשיד שלח דברים על ידי הטעלעגראף לווארנא לשאול את פי נגידי אנשי הצבא אשר שם איכה יעשה בעת צר ומצוק כזאת, ואחרי אשר התיעצו נגידי חיל ווארנא אדות הדבר הזה, השיבו לראשיד אמרים על ידי הטעלעגראף לצאת עם אנשי חילו מעיר מבצרו ולעזוב אותה בירי הרוסים. ועוד בלילה ההוא יצא הפחה ואנשי חילו מהעיר וישאו

תוגרמה הבטיח נאמנה לעשות תקונים ולהת משפטים צדיקים בכל יתר הנפות בתוגרמה האיירופית אשר בני עמי הנוצרים יושבים בתוכם .

5) על ממשלת תוגרמה החובה לשלם לממשלת רוסיא כסף ענושים כפר הוצאות אשר הוציאה על המלחמה הזאת , ואם כסף תשקול אל ננוי רוסיא או נתן תתן נפות ומדינות או חפצים אחרים , אדות זה ידבר אחרי כן . והוד השלמון עם הוד קיסר רוסיא יקרו דברים ויוציאו לאור משפט לכל יגרע כרוסיא תחפש לעבור במצר ים הבאספארוס והדארדאנעלים באניות סורר או בקצי אדיר .

אחרי אשר נתנו בקאי כח שתי הממלכות את ידם אל ראשי מוסדות השלום האלה , יחלו באי כח ההם לדבר דבריהם על דבר אפני השלום לכל משפטיהם והליכותיהם .

מרגע ההוא אשר יבואו מלאכי שתי הממלכות על החתום בספר מוסרי השלום הזה ובספר השני על אדות שבת כלי הנשק , משהגע ההוא תשקע אש המלחמה וההרב תשוב אל תערה עד אשר יצא השלום לאור , ורוסיא סערביא ומאנמענענרגא לא ישאו עוד הרב אל תוגרמה במקשך הימים ההם . גם אל שרי הצבאות ונגידי החילים תשלחנה שתי הממלכות ספרים להודיעם כי שבתה המלחמה למען יכרתו גם שרי הצבאות ההם ברית מנחת מלחמה ביניהם ולא יוסיפו עשות מלחמה כל הימים אשר ידבר ארות אפני השלום .

ממשלת הוד קיסר תוגרמה תוציא דבר מלכות מלפניה כי אנשי חילה יפנו את מבצרי ווירין רוסטשוק סיליסטריא באיירופא ואת מבצר ערוערום באוזיא , ולכל יראתה ולכל ימצא עוד איש מצבאותיה בכל המבצרים ההם .

משנה הספר הזה ישלח אל הוד כבוד השלמון ולעדים על כל דברי הספר הזה באו על החתום באדריאנאפעל בתשעה עשר לחדש יאנואר 1878 .

ניקאלאיי . סערווער . נאמיק .

אחרי הספר הזה נכתב עוד ספר אחר אדות שבת כלי הנשק במקשך הימים אשר ידבר כם אל דבר השלום , ועל פי דברי הספר ההוא נמלה עליה ממשלת תוגרמה להוציא את אנשי חילה גם מהמבצרים הנקובים בשמות בעלגראדשיק , ראסגראד והאדרש אנלו באזארדשיק במקשך הימים אשר ישביתו שני הקיסרים את המלחמה בתוגרמה האיירופית והאזייתית .

ולא יפקרו עוד, אך בבוא אליו פקודה נמרצה מאת השלטון לבל ימרה את פי ממשלת רוסיא בדבר אפני השלום, נתן בעפר פיו וידם ובנפש מרה ורוח נשברה כתב ידו אליהם. בשלשים ואחד להודש יאנואר באה הפקודה האחרונה למלאכיו אשר בארדיאנאפעל לתת ידם אל אפני השלום אשר ישימו הרוסים לפניהם, ובעצם היום ההוא נכתבו האפנים ההם בספר ועל התתום בא הנסיך הגדול שר צבא רוסיא והפחות סערווער ונאמיק היושבים ראשונה במלכות תוגרמה. ובעצם היום ההוא השביתה ממשלת רוסיא את המלחמה והחרב נאספה אל תערה עד צאת כל דברי השלום לאור. ואלה דברי הספר החזא אשר באו בו ראשי אפני השלום:

ספר הזקרון וזקרון דברים על דבר יסודי השלום. להשביתה את המלחמה המתוללת כעת עד צאת השלום לאור, באו הפחות והסגנים סערווער ונאמיק במלאכות אדוניהם הוד קיסר תוגרמה אל מקום משכן רוממות הדר כבוד הנסיך הגדול ניקאליי שר צבא רוסיא, וחוד קיסר תוגרמה מלא את ידיהם להוציא את מוסדות השלום לאור במצות הוד אדוניהם השלטון.

אתרי אשר הואיל רוממות כבוד הנסיך הגדול לקבל בשם הוד קיסר רוסיא את מלאכי תוגרמה ההם ואתרי אשר הואילו המלאכים ההם לקבל את יסודי השלום אשר הושם לפניהם, נכתבו דברי מוסרי השלום ההם על פי רצון שתי הפלגות במגלת ספר הוזה לאמר:

(1) בולגאריא תסור אל משמעת שלטון תוגרמה בדבר הרוות המם כבראשונה, וזלת זאת ידה רב לה למשול ממשל רב בגבולות ארצה כטוב וכישר בעיניה, נשיא מקרב אחיה תשים עליה ואנשי חיל מבני ארצה יהיו לה תמיד לשמור את הסדרים השוררים בתוכה ולהגן בעדה מכל צד זאויב, ואנשי חיל תוגרמה לא יראו ולא ימצאו בכל גבול נסיכות בולגאריא מהיום והלאה.

(2) סאנטענערגרא לא תסור מהיום והלאה אל משמעת תוגרמה דק תהי נסיכה מרה למשמעת הנסיך אשר תקים מקרב אחיה. הנפות והמהוות אשר לקחה מיר תוגרמה בחרבה ובקשתה, יספתו אל גבולות ארצה למורשת עולם, ויתר הדברים על אדותיה ידבר בעת אשר יצבו גבולותיה על פי השלום אשר יצא עוד לאור.

(3) רומעניא וסערביא תצאנה מתחת ידי ממשלת תוגרמה ואדיריהן ומושליהן מקרבן יצאו. רומעניא תקח חבל ארץ מאדמת תוגרמה ותרחיב בו את גבול ארצה במחיר הנזק אשר הסבה לה המלחמה, וגבולות סערביא יציבו מלכי אירופא כפי משפט צדכם.

(4) על באסניא והערצעגאווניא לא ינוח עוד שבט ממשלת הפחות ההוגרמים כי נשיאים ונסיכים מקרב בני עמם ימשלו בהם וממשלת

כל אנשי החיר מחיל התוגרמים מהעיר ההיא. בעשרים לחדש יאנואר קבל הנשיא הגדול את מלאכי תוגרמה ההם בפנים מאירים ויצגים לפני שריו ויועציו אשר עמם ידברו את דבריהם וישמעו את ראשי אֶפְנִי השלום אשר על פיהם פָּאוֹת ממשלת רוסיא להשבית את המלחמה עד צאת השלום לאור. ויהי כשמע מלאכי תוגרמה את ראשי אֶפְנִי השלום, ויחרדו חרדה גדולה ויצעקו מִפָּאֵב לֵב, ויתר הרבה עוד התחלחל הפחה נאָמִיק ויספוק כפיו ויקרא: בן שמונים ושנים שנה אנכי היום ואוי לי כי באתית ימי חיי תשמענה אזני את הרעה אשר תמצא את תוגרמה כי יאבד נִירָה ויכבה נִירָה באירופא! והפחה סערווער מחר וישלח מלאכים קלים לקאנסטאנטינאפעל נאפעל לשאול את פי ממשלת השלמון איכה יעשה. אך במרם באו המלאכים הקלים ההם לבירת תוגרמה, נועצו כל שרי היכל השלמון וחכמי יועציו לעשות ככל אשר ידרשו הרוסים במחיר השלום, כי אם לא תאבה ולא תשמע ממשלת השלמון לתת ידה אל אֶפְנִי השלום אשר ישימו הרוסים לפניו, או ישמע עד מהרה קול תרועת מלחמה בשערי קאנסטאנטינאפעל והעיר תפל ביד הרוסים ואז ירבו שבעתים במחיר השלום. — כי ביום ששנה עשר ותשעה עשר לחדש יאנואר הגיעו שמועות נוראות אשה אחרי רעותה לשער המלכות בעיר מלוכת תוגרמה: שמועת המגפה הגדולה אשר נגפו התוגרמים לפני הרוסים אצל פֵּילִיפּאָפּעל, הָרִיסוֹת צָבָאוֹת חיל תוגרמה וְשָׂטֵף גבורי חיל רוסיא השוטף בתעצומות עוז לשטוף את קאנסטאנטינאפעל. ועל כן שלחה ממשלת השלמון בעשרים לחדש יאנואר את הפחה איזועט אד סקום משכן הנשיא הגדול שר צבא רוסיא ובידו מגלת ספר אל סערווער ואל נאמיק כחוב בו כי יקבלו את כל אֶפְנִי השלום אשר תשים כמשלת רוסיא לפניו, הפחה נאָמִיק רעם פניו וְשָׁעַר שַׁעַר על פקודת השלמון וְלִמְרוֹת רצונו ובמרידות לב נלחץ לִכְף כאגמון ראשו ולקבל את כל אֶפְנִי השלום איש אחר רעהו ולכתוב ידו אליהם. ובין כה וכה שטפו ועברו גבורי רוסיא קדימה ומגמת פניהם לקאנסטאנטינאפעל. והנשיא הגדול ניקאָלָאִי בהִרְעָה לו כי אנשי חיל תוגרמה עזבו את אדריאנאפעל ועל מקומם באו אנשי חיל רוסיא, הרים את פעמיו אל העיר ההיא, ובשמנה ועשרים לחדש יאנואר הופיע בכבודו בשערי העיר ושם הואיל לִירוֹת אבן הפנה למסורות השלום ולהשבית את שָׁאוֹן המלחמה עד צאת דְבַר השלום למענהו.

שְׁבוֹת כְּלֵי הַנֶּשֶׁק אֲשֶׁר יֵצֵא בְּאֲדְרִיאַנְאֶפֶל לְאוֹר.

§ 84. הפחה נאמיק התמרמר גם באדריאנאפעל על ראשי אֶפְנִי השלום וכאיש נואש ואבד דרך יָלֵל על כבוד תוגרמה כי גלה ממנה ועל נִפְלֵה הנורא, ובכל מאמצי כח התאמץ לרחות את האֶפְנִים ההם לבל יזכרו

כאזהב את הרוסים ובגלל זאת התאוננו עליו התוגרמים בני הדור הישן ויקראו לו בשם ס ע ר ו ו ע ר אָו ו ה ר ו מ ה לְשֵׁם רוסי אשר בסופו תבוא הַבְּרַת אָו ו , מימי נעוריו נספח אל עדת הדיפלומאטים , ויהי סופר וְחֶבֶר אל מלאכי תוגרמה היושבים בחצרות מלכי איירופא בערי ווין , פּאָרִיז וּפּעֵטֶרְבוּרְג , ואתרי כן הִתְעַלָּה לְמַשָּׁרֹת גדולות ונכבדות מהמשרה הזאת, עד כי לאחרונה הוצרם וְהוֹנֵף לשר החיצון ועל פיו יִשָּׁק הליכות הענינים החיצונים הנוגעים לממשלת התרמה. ומיום היות מְשַׁרְת שר החיצון על שְׂכָמוֹ, הביט על עַנְגָּ לֵאנֹד בעיני חֶשֶׁד ולא האמין בכל הבטחותיה אשר הבטיחה לתוגרמה . ובימים האחרונים האלה היה הוא הראשון בכל שרי המלוכה אשר החליט כי משענת קנה רצוץ היא הַבְּטָחָה על ענגלאנד וטוב טוב לתוגרמה קְפֻנּוֹת אל האויב הַגָּלוּי וְהַיִּשָּׁר, אל מושל רוסיא , מְלַפְּנֹת אל האוהב הנסתר אשר לא יתהלך במשור בהלאָרֵד ביקָאָנְס פִּילֵד ומרעדו הלאָרֵד ד ע ר בִּי . גם הודיע גלוי לכל הכננים והפחות כי שני הלאָרֵדים ההם היו נסבה לכל התלאות הנוראות אשר השתרגו עֲלָיו על תוגרמה לרגלי המלחמה הזאת , כי הם בהבטחותיהם אשר הבטיחו את תוגרמה לעזור לה ולעמוד לימינה, הִעִירוּ ויעוררו אותה לְהִלָּחֵם ברוסיא האדירה ולבלתי הִקְשֵׁב אל כל טועעותיה אשר הִצִּיעָה לפני ממשלת השלטון . אולם בכל זאת לא פָּנְתָה ממשלת השלטון אך ממשלת רוסיא ב א מ ת ו ב ת מִים ועוד לא נואשה ולא אבדה תקוהא אולי יעמוד לה רְוָה והצלה ממקום אחר , גם בְּצַפְיָהָ צָפְתָה עוֹד על אנגליא והוחילה לשמוע בשורה טובה מהפּאָרְלָאמֶנְט האנגלי אשר ביום שבעה העשר לחדש יאנואר יתאספו בו שרי המלוכה לְחַחַת דָּעָם על הליכות המדינות והמלכה תשא מדברותיה ותודיע את מערכי לבבה גם אֲדוֹת הַשְּׁאֵלָה המזרחית — . ועל כן אָסְפָה ממשלת השלטון את יְרֵי מלאכי השלום ההם לבל יחליטו דָּבָר בבואם לְרָאוֹת את פני הנסיך הגדול שר צבא רוסיא ולקחת עִמּוֹ דברי שלום , רק ישמעו מה יִדְבֵר הוא ומה הוא דורש מאת תוגרמה ומה הם הַאָּפְנִים אשר על פיהם תואיל ממשלת רוסיא להוציא את ברית השלום לאור , ועל כל הדברים ההם יענו ויאמרו כי ישאלו בראשונה את פי ממשלת השלטון אם תתרצה היא אל הַאָּפְנִים ההם ואז יכתבו ידם אליהם ויכתבו ויחתמו בספר בְּדַת — .

§ 83. ובחמשה עשר לחדש יאנואר יצאו מלאכי תוגרמה מקאנס־טאנמינאפעל וישימו לדרך פעמיהם , ובשבעה עשר לחדש באו אל תחנות מסלת הברזל טירנאָוּאָ—סיימענלי בין אדריאנאפעל ובין פִּילִיפּוֹאָפֶּעל ושם נפגשו כפקידים רבים ואנשי תִּיל אשר שלח הנסיך הגדול לְקַדֵּם את פניהם בכל אותות הכבוד וההדר , ושם הִנֵּד להם כי ימצאו את הנשיא הגדול בקאָאָנְלִיק ושם יִדְבֵר ראש דבר אֲדוֹת שְׁבַת כלי הנשק , אך באדריאנאפעל יִדְבֵר כל יתר הדברים על אֲדוֹתָיו ושם יצא הַדְּבָר לאור , ועל כן נחזק מאד כי יצאו

איירופא גם אנגליא בדבר המלחמה לשובת תוגרמה, לרוחקה ולישועתה. שתי הפלגות ההן נצבו לרוב ימים רבים והאחת לא נצחה את השניה והשלטון פסח על שתי השעיפים ולא ירע על מי מהנה ישען בעת רעה ההיא. אך ברבות הימים והתוגרמים ראו כי הרוסים הולכים ומצליחים בכל אשר יפנו באירופא ובאזיא ומכל המלחמות אשר נלחמו בהם התוגרמים יצאו בעטרת תפארת הנצחון והעז, ממשלת אנגליא תעמוד מרחוק ולא תרים ידה לעזור לה ברב או במעט, גם יתר הכמשלות האדירות באירופא מנגד ננעה תעמודנה, או נברה הפלגה המבקשת שלום והוציא דבר שלטון מלפניה לפנות אל ממשלת רוסיא ולבקש מירה להקים סערת כלי הנשק להממה ולכרות עם תוגרמה ברית שלום. אולם הפחה עדה אים משנה להשלטון (גראסוועזיר) אשר נתן ידו אל המפלגה החפצה קרבות, רב בחוקה עם הפחה מאהמור דאמאט אשר ירו הבון עם המפגנה המבקשת שלום, ושניהם הגישו עצמותיהם אל השלטון וידרשו ממנו לפטור אותם ממשמרת פקודתם, והשלטון נלחץ לעשות כן, וביום עשתי עשר לחדש יאנואר הפקיד תחת הפחה עדהאם את הפחה האמרי, ותחת מאהמור דאמאט הפקיד פחות אחרים מראשי השרים היושבים בשער המלך, גם את יתר הסגנים המיר ביום ההוא, והתמורה היא היתה לעדה כי ממשלת השלטון חותרת אל סחוז השלום ויש את נפשה לשמוע בקול ממשלת רוסיא גם אדות אפני השלום.

§ 82 שרי מלוכה החדשים הסתיקו סוד ויתיעצו כדת מה לעשות, ואם טוב מוב להם לשמוע לקול הנסיך הגדול שר צבא רוסיא ולשלוח אליו מלאכים למקום משכן כבודו לקחת עמו דברים אדות אפני השלום, או לחרול ולבקש דרך אחרת אשר תוביל אותם אל סחוז השלום בכבוד. ואחרי הרבותם לחקור ולדרוש היטב, גמרו אמר פה אחד לשלוח מלאכים אל מקום משכן הנסיך הגדול ניקאלאיי ולהמות און למשפטי פיהו על דבר ראשי אפני השלום ושבת כלי הנשק. למלאכי שלום ההם נבחרו הפחה סער ווער שר החיצון והפחה נאסיק היושב ראשונה בסוד שער המלך. ונעסיק היה אז וקן מלא ימים, בן שמונים ושתיים שנה. ואל שני השרים הגדולים ההם נלוה הפחה נער שייך והפחה אסמאן ועוד שרים ופקידים רבים הלכו עמהם בתפארת גדולה וכבודה רבה. הפחה נאסיק הוא תוגרמי מנפש ועד בשר מבני הדור הישן, לשון אחרת זולת לשון תוגרמית שנאה נפשו ויותר עוד לשון צרפת אף כי לשונו המהר לרבר בה צמות. הוא שונא את הנוצרים ככל התוגרמים בני גילו, ובכל זאת ירבר עמהם רברי ידידות בכל עת אשר יקה להביא בזה תועלת לתוגרמה אהובת נפשו, ויותר מכל עמי הנוצרים הוא אוהב והתברות הרוסים ויתחפש לאוהב נאמן להם לטובת ארצו וממלכת מלכו היושב על כסא מחמד. גם הפחה סער ווער התראה תמיד

יצא לאור ולממשלה אהרת אין כל משפט וצדקה להתערב בדברים האלה, זרק בדברים הנוגעים לאירופא בכלל, ויכלו מלכי אירופא לחזות דעים גם הם בעת שידבר על אדות אפני השלום. וממשלת אנגליא אשר בסתר לבבה ידעה מה צדקה ממשלת רוסיא במשפטה, מלאה למרות רצונה את ידי הלארד דערבי לכתוב אל השר לאיארד מלאכה היושב בקאנסטנטינופול כי ילך אל שער השלטון וייעצהו לפנות אל ממשלת רוסיא ולבקש פניה להשבית את המלחמה ולקחת דברים על אדות אפני השלום. והלארד דערבי התעצב בכתבו דבר עצב זה אל השר לאיארד, אך יתר הרבה עוד התעצב השר לאיארד אשר עליו לדבר דבר כזה פה אל פה עם השרים הגדולים היושבים ראשונה במלכות תוגרמה אחרי כי רבות פעמים הכביד את לב ממשלת תוגרמה והקשה את רוחה לשטוף במלחמה נגד רוסיא והבטיח הבטיח אותה כי ממשלת אנגליא תעזור לה ותעמוד ליטינה. וממשלת תוגרמה בראותה כי באו מים עד נפשה, שמעה לעצת אנגליא ותפן אל ממשלת רוסיא לבקש פניה להשקיע את אש המלחמה עד אשר יצאו אפני דבר השלום לאור. אך שניאה רבה שגנו אז שרי תוגרמה וסגניה ופחותיה בהאמינם כי בצותם על שרי צבאותיהם ועל נגידו ערי מבצריהם לבל יניפו עוד על הרוסים חרב מלחמה, תעשה כזאת גם ממשלת רוסיא ותפקוד על שרי צבאותיה גם היא לאסוף הרבם אל תערה. כי לא כאשר האמינו שרי תוגרמה כן היתה, ובשלוח הפחה ראוף שר המלחמה דברי שלום אל הנסיך הגדול ניקאלאיי שר צבא רוסיא ויחל את פניו להודיע לשרי צבאות תוגרמה באירופא ובאויא את שמות שרי צבאות רוסיא אשר להם המשפט לחזות דעים על אדות שבת כלי הנשק למען ידעו שרי חיל תוגרמה אל מי לפנות ולדבר דבריהם, ענהו הנשיא הגדול דברים קצרים ונמרצים כי אם אמנם שמעה ממשלת רוסיא לשאלת ממשלת תוגרמה להשבית את שאון כלי הנשק עד עת מגבלה. אך במרם בל לה לדעת אם תאות ממשלת תוגרמה אל ראשית אפני השלום אשר תשים היא לפניה, כי רק אז תאות הממשלה להוציא את דבר שבת כלי הנשק לאור, וכל עוד אשר לא תכתוב תוגרמה ידה אל ראשית אפני השלום ההם, לא תחדל רוסיא מעשות מלחמה גם בימים הבאים. והנה עוד לפני הימים ההם נפלגו השרים והיועצים היושבים בשער שלטון תוגרמה לשתי פלגות: הפלגה האחת אשר חרה אפה על ממשלת אנגליא אשר היא רק קשענת קנה רצון לתוגרמה במלחמה הזאת, החליטה וקברה אמר כי אין דרך אחרת לפני ממשלת תוגרמה רק לפנות אל ממשלת רוסיא ולבקש מידה את השלום אשר עיני כל משכילי התוגרמים מיתלות לו. והפלגה השניה אשר כבוד תוגרמה יקר בעיניה מכל, גזרה אמר להוסיף עוד עשות מלחמה כל עוד אשר לא ספו תמו אנשי חיל מהתוגרמים, ויקחו כי סוף סוף התערב

ואנשי תיל התוגרמים התפשטו אֶנְיָהֶם ויציקום לרגלי המנצחים ורק לפקירי החול השיבו הסערבים את תרבותיהם, גם לא לקחו את המנצחים בשביה כמשפט המנצחים רק שלחו אותם לחפשי. הנצחון הזה היה נכבד מאד בעיני הסערבים, כי נפל בידם מבצר גדול וחזק מאד עם מאה וחמשים כלי רב־הדגלים ושני אלפים כלי נשק אחרים וצירה ולתם רב ויהר חפצים הדרושים להם מאד. ובארבעה עשר לחדש יאנואר באו ראשי עיר גיש ונכבדיה, נוצרים ומושלמנים ויהודים, לעיר אל עקסינאץ מקום משכן מילאן נשיא סערביא, לתת לו תודה וברכה על אשר לכד את עיר מושבם וישקיע את אש המלחמה בתוכה למנוחת לבבם, גם חלו את פניו לבוא אל עיר מושבם ולשכון כבוד בתוכה. מילאן שמח לקראת מלאכי שלום החם, וביום המחרת הופיע בעיר ניש ויטע אהל אפדנו בתוכה. אורחי העיר קבלוהו בכבוד גדול ובקול ששון, והוא חלק לאנשי חילו אותות כבוד וקבלם על רוח אמונתם ורוח גבורתם, ולאורחי העיר הודיע על פי ספר גלו כי הוא נותן להם שווי זכויות וחקת הדרור כבכל הארצות הנאורות. גם הפקיר בעיר ניש פקירים מאורחיה הנכבדים אשר על פיהם ישק כל העם, והפקירים ההם יהיו שנים עשר נוצרים וארבעה מושלמנים. אך ארות היהודים לא עשה הנשיא מילאן כל אותה למוכה, כי הסערבים שונאי ישראל הם מאז ונכזים הם בעיניהם כל הימים. אפס כי נשיא הסערבים אשר לא זכר את היהודים בעשותו הנקה לכל יושבי עיר ניש, זכר אותם בהעלותו מס על עם הארץ כי גם הם ישאו במשא המס והוא לתמוך בזה את ידי הנשיא בעת מלחמה ההיא אשר כסף תועפות דרוש לו. ונחויץ מאד. אחרי לכרם את ניש, הלכו הסערבים הלוך ונכזר, וכבשו ערים בצורות וימצאו שלל רב ובכל אשר פנו הצליחו לנרש מפניהם את התוגרמים שונאי נפשם, אך כטרם בצעו את כל מעשיהם בתוגרמה, באה להם הבשורה כי הרוסים נאותו להתוגרמים להשבית את המלחמה ולקחת דברים על אפני השלום אשר יצאו לאור באדריאנאפעל, ואז אספה גם סערביא את הרבה אל הערה וקבלה מעשות עוד מלחמה.

שבת כלי הנשק, הדברים על אדותיו וצאתו לאור

בעיר אדריאנאפעל (31 יאנואר 1878).

§ 81. כבר הודענו כי ממשלתנו האדירה מאנה לתת לממשלת אנגליא להתערב בכל הדברים אשר בינה ובין ממשלת תוגרמה, ואם יש את לבב שלטון תוגרמה לדבר דבר על דבר שבת כלי הנשק ואפני השלום, יפן רק אל ממשלת רוסיא לבדה, כי רק היא לבדה לחמה בתוגרמה וממשלה אמנת לא היתה בעזרתה, ועל כן תחשוב למשפט כי רק לה לבדה המשפט לחרוץ משפטה על דבר שבת ממלחמה ועל דבר אפני השלום אשר

נחדי התוגרמים בנבולות מאנטענענרא בחרב שלופה, אך בכל פעם
ההגברו עליהם המאָנטענענרים בְּמִתִּי מעט ויפילו בהם הללים רבים ויניסם
מפניהם, כי העם הקטן הזה, עם עז הוא וזרוע עם נכורה לו לטרופ זרוע
אף קדקדד אנשי מלחמתם אף אם רבים הם מהם עשרת טונים, עד כי גם
הבאָשיבאָזוקים הפראים והגוראים מהררי נמרים, לא יכלו לעמוד לפניהם,
ובכל עת אשר השתערו עליהם כשער קטב, הָבּוּ מְבוֹת מְבוֹת ועצמותיהם
לפי שְׂאוּל נִפְרוּ. והנשיא הגדול ניקאלאיי ניקאלייטש וויקאָליטש וְאֵלֵי מִפִּיטש.
חיל וילכוד מבצרים ומצודות מהתוגרמים ובכל אשר פנה הצליח עד בוא אליו
דָּבַר הַקִּיסר אלכסנדר כי ישבית המלחמה ויאסוף תרבו אל תערה, יען כי
התרצה לשאֵלת תוגרמה להשקיש את שאון המלחמה עד
צאת דבר השלום לאור.

§ 80. וממשלת סערביא, אחרי הודיעה להשלטון כי מלחמה לא
בתוגרמה, אָסְפָה את אנשי חילה ותוסף עשות מלחמה ביתר עז שד
מבראשונה, ושרי החילים ההם היו גבורי חיל, הלא הם לעשיאָנין,
האָרוואַטאָוויץ, בעלי, מאַרקאָוויץ וויקאָליטש וְאֵלֵי מִפִּיטש.
ראשית דרכי השר לעשיאָנין היתה לעלות בסערת מלחמה על מבצר
גִיש ולהבקיע אותו אל סערביא. בעיר מבצר ההוא ישבו אז כחמשה
ועשרים אלף איש בעלי עמים שאנים אשר גם דתיהם שונות. ובראשית חדש
דעצעמבער היה מספר אנשי חיל תוגרמה הצובאים במבצר ההוא רק כאלפים
איש, והפחה האֲפִים שלח עוד שלשת אלפים איש אל המבצר, אך
גם אז היה מספרם מעט מול מספר אנשי חיל סערביא העולים עליהם
למלחמה. בששה ועשרים לחדש דעצעמבער נפגשו הסערבים אצל עיר
פּיראָט בגרודי היל תוגרמה ויערכו מלחמה וילחמו בהמה עוה שני ימים
רצופים. במלחמה ההיא נפלו מהסערבים שבע מאות איש ומהתוגרמים נפלות תשע
מאות איש ויתרם פנו עָרַף לַפְנֵי הסערבים. והסערבים לקחו מהם שלשה ועשרים
כלי תותח ועוד כלי נשק רבים, וביום השמנה ועשרים לחדש דעצעמבער
באו בשערי עיר פּיראָט בחצוצרות וקול שופר ויושבי העיר קדמו פניהם
בכל אותות הכבוד. ובתשיעי לחדש יאנואר הרעיטו על תומת עיד הבצורה
גִיש וירעישו את מְבַצְרָה, והתוגרמים בכל אִמְץ לָבָם ורוח גבורתם לא יכלו
עמוד לפני הסערבים הרבים והעצומים מהם, עד כי עוד ביום ההוא לשת
עֵרַב שלח הפחה רעשיד נְגִיד אנשי המלחמה וּחֲאָלִיל פָּקִיד העיר
מלאכים אל השר לעשיאָנין לקחת עמו דברים אדות האֲפִנים אשר על
פיהם יסנירו את העיר ואת המבצר בירו, ובעשירי לחדש ההוא נפתחו
שערי גִיש לפני הסערבים ויבואו בתוכה בתרועה ובקול שופר ויקחו להם את
כל כלי התותח וכל יתר כלי הנשק הנמצאים בתוך המבצר, גם את אִסְמֵ
אֲבָק השרפה וכדורי כלי המפצים ואוצרות הבר והלחם לקחו להם לשלל,

ניקאלאיי לכל אנשי חילו להרעיש על העיר מכל עקרים, ואנשי החיל שבו ויקחו מיד התוגרמים את מַצְדֹת הסלעים אשר סביבות העיר ויקרבו אל הומת המבצר להרעישן ודתוריד עֵץ. אולם עד יום החמישי לחדש סעפּ מעמבער לא עלתה עור ביד המאנמענעגרים לבצע את כל מעשיהם בניק־שיטש, ורק ביום ההוא הצליחו לנתחן ולהרוס את מבצרי העיר הבצורה עד כי ביום השמיני לחדש ראה סקענדער בֵּי יַ שר המבצר כי אבד נצחו ותוחלתו וישלח מלאכי שלום אל הנשיא ניקאלאיי וַיִּסַּר בידו את העיר והמבצר, גם את נפשו ונפשות התוגרמים אנשי חייו הסגיר ביד הַקְּנֵצָה אם לשבט אם לחסד. והנשיא ניקאלאיי הראה את גדל נפשו ולא הרע לאנשי מלחמתו ברב או במעט, ויעש עוד עמהם חסד בהשיבו להם את כלי נשקם וישלחם לחפשי ללכת אל כל אשר יהיה רוחם ללכת, ורק את שנים עשר כלי התותח אשר היו בידי התוגרמים, לקח לו. גם ארבעה דגלים וכל אוצרות הַבָּר ולחם נקודים ועוד חפצים רבים הרושים לאנשי מלחמה, לקח לו. כל יושבי מאנמענעגרא שמחו מאד בשמעם כי נלכדה ניקשיטש, כי היא העיר הבצורה מכל יתר ערי המבצר אשר בהערצע־גַּאָווינא וַיִּקְווּ כי גם יתר ערי המבצר תִּלְכַּדְנָה בידי בני עַמּ, וכאשר קוו כן היתה, כאשר נודיע במרוצת הדברים.

§ 79. בעת אשר צרו המאנמענעגרים על ניקשיטש, התנפלו בעשירי לחדש אויגוסט שני אלפים וחמש מאות תוגרמים במאָנמענעגרא בידעם כי הגברים אשר כח בהם לתפוש חרב בכף יצאו למלחמה ולא נשארו בהרק זקנים ונשים ונערים צעירים לימים, ויאמינו כי כאסוף ביצים עזובות יאספו את כל הארץ ההיא באין פוצה פה ומצפצף, אך הזקנים והנשים והנערים ההם התיצבו. בזרוע חשופה לפניהם ולא נתנום להפיק זממם עד אשר מדר השר מילאן וואוקאָוויטש לבוא עם אנשי חיל ולגרש כלה את התוגרמים ההם מגבול מאנמענעגרא. אך אתרי ימים מעטים התנפל הפחה האַפֵּיִס עם ששת אלפים איש ושמנה עשר כלי תותח בגבול מאנמענעגרא, והמאנ־מענעגרים לא יכלו לאסוף מאנשי חילם רק כאלפים איש, כי ידי כל אנשי חילם היו מלאות או עבודה על מבצר ניקשיטש. אך המאָנמענעגרים אמיצי הלב בגבורים יצאו בעשתי עשר יום לחדש סעפטעמבער לקראת נשק ויתגד מלחמה בהתוגרמים הרבים והעצומים מהם וישו ידם עליהם ויכו אותם מכה נצחת. כאלף ומאתים תוגרמים נפלו חללי חרב או נפצעו או נשבו, גם נפלו בידם שלשה כלי תותח גדולים, שמנה דגלים, אלף ומאתים קני רבה ויתר כלי מלחמה, והנשיא ניקלאיי ושרי תִּלְיו גבורי החיל ואנשי המלחמה הרעישו מבצרים רבים ממבצרי התוגרמים בכח ידיהם ואמץ רוחם וימצאו שלל רב, ולא השיבו חרבם אל תערה עד עשותם ועד הקימם מומת לבבם לפרק מעליהם על מלכות תוגרמה. פעמים רבות התנפלו

ניקאלאיי נְשׂוּיָא מְאָנְטֵעֵנְעֶרָאָ כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד סוֹלֵימָאן לְהִרְגִיזוּ בְּתִגְרַת
 מִלְחָמָה, כִּי הִפְחָה הֵהוּא יִרְדַּע עִם אֲנָשֵׁי חֵילוֹ בְּאֲנִיּוֹת לְבֹא לְקָאָנְסֵמֵאֲנִימֵאֲפַעֵל
 לְהִנָּן עֲלֵיהּ מִפְּנֵי תְּנוּפֵת יַד הַנְּעֵנְעֶרָאֵל גּוֹרְקָא, גַּם הִפְחָה מִחֲמַד עֲלֵי חֶלֶף הַלֵּךְ
 לוֹ לְקַתֵּת מְשָׁרְתָא נְגִיד הַצְבָּא בְּמִבְצָרֵי הַתּוֹגְרָמִים הַגְּדוֹלִים. וְאִז מִצָּא הַנְּשׂוּיָא
 נִיקָאֵלֵאֵי עֵת רִצּוֹן לְשִׁלְהָ חֶלֶק גְּדוֹל מֵאֲנָשֵׁי חֵילוֹ לְבִתְיָהֶם לְנוֹחַ מִעֲבוּדָתָם
 הַקָּשָׁה וּמִתְּלָאוֹתֵיהֶם הַרְבּוֹת אֲשֶׁר סָבְלוּ בִּימֵי קָרְבַּן וּמִלְחָמָה וּלְהַחֲלִיף כֹּחַ לְהוֹסִיף
 עֲשׂוֹת עוֹד מִלְחָמָה עַד אֲשֶׁר יִצְלַחוּ לְפָרוֹק מֵעֲלֵיהֶם עַל תּוֹגְרָמָה. מִמְשַׁלַּת
 אֲנָלֵיא הַתְּאֵמְצָה אִז לְהַשְׁקִיט אֶת הַמִּלְחָמָה בֵּין הַמְּאָנְטֵעֵנְעֶרִים וּבֵין
 הַתּוֹגְרָמִים מִשָּׁךְ שֶׁשָׁה שְׁבֻעוֹת, אֲךָ עֲמָלָה הִיְתָה לְרִיק, כִּי אַחֲרֵי שְׁבֻעוֹת
 אַחֲרִים הַתְּחוּלָלָה הַמִּלְחָמָה עוֹד הַפְּעַם זִבְיָתָר עָזָר עוֹד. כִּי גַם אַחֲרֵי עֲזוּב
 סוֹלֵימָאן וּמִחֲמַד עֲלֵי אֶת אֲדַמַּת מְאָנְטֵעֵנְעֶרָא נִשְׂאָרוּ עוֹד גְּדוּדִים רַבִּים
 מִחֵיל תּוֹגְרָמָה סְבִיבוֹת הָאָרֶץ הַהִיא: בְּאֵל בְּאֵי נִיא נְצַב אִז עֲלֵי סְאֵי ב
 עִם חֲמֵשָׁה וּשְׁלֹשִׁים בְּאֵמְאִיִּלְאָנִים וּשְׁלֹשִׁים כְּלֵי תוֹתָה, בְּמַחוּז רֵאֶסְצִי עַן
 עַמְד הַאֶפִּי אֶסְמֵט עִם שְׁמֵנָה עֶשֶׂר בְּאֵמְאִיִּלְאָנִים וּשְׁמֵנָה עֶשֶׂר כְּלֵי
 תוֹתָה. בְּהַעֲרֵצַע גְּאֹוִי נִיא הִנֵּה הִפְחָה עֲלֵי עִם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים בְּאֵמְאִיִּי־
 לְאָנִים וּשְׁנַיִם עֶשֶׂר כְּלֵי תוֹתָה. אֲךָ אֲנָשֵׁי חֵיל הָהֵם הִתְעַתְּרוּ לְצְבֹא בְּתוֹךְ
 הַמִּבְצָרִים וְרַק כַּחֲמֵשָׁה עֶשֶׂר אֶלֶף אִישׁ מֵהֶם הָיוּ עֲרוֹכִים לְמִלְחָמָה עַל מְרוֹכֵי
 שְׂרָה. וְלַעֲוֹמַת זֶה הָיָה מִסְפַּר הַמְּאָנְטֵעֵנְעֶרִים חֲלוּצֵי הַצְבָּא שְׁנַיִם
 וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ יוֹדְעֵי מִלְחָמָה וּמְרֵי נֶפֶשׁ, וְהַנְּשׂוּיָא נִיקָאֵלֵאֵי בְּחַר מֵהֶם
 שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֶלֶף אִישׁ גְּבוּרֵי חֵיל לְהַחֲלֵל אֶת הַמִּלְחָמָה עַל מִבְצָר נִיקְשִׁיט ש
 אֲשֶׁר חָבַר מִמְצָדוֹת אַחַדוֹת וּשְׁלֹשַׁת אֶלְפִים וּשְׁתֵּי מֵאוֹת תּוֹגְרָמִים צוֹבָאִים שֶׁם
 תַּחַת פְּקוּרַת סְקַעַנְדֶּר עַר בְּיֵי שַׁר הַמִּבְצָר הַהוּא. וּבִשְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים לְחָדָשׁ
 יוֹלֵי הִחְלוּ הַמְּאָנְטֵעֵנְעֶרִים לְהִרְעִים בְּכֵלֵי תוֹתֵיהֶם עַל הַמִּבְצָר הַתּוֹגְרָמִי
 הַהוּא, וּבַעֲצֵם הַיּוֹם הָהוּא הִעֲפִילוּ עֲלוֹת בְּסַעֲרַת מִלְחָמָה עַל מְצָדוֹת הַסְּלֵעִים
 אֲשֶׁר בְּפֶאת מִזְרָחֵית דְּרוּמֵית לְהַמְכַצֵּר וּיְתַשְׁוֹן וַיִּשְׁגְּבוּ בָהֶן וַיִּשְׁפְּכוּ שָׁם
 סוֹלָלוֹת וַיִּקְיְמוּ בְּחוֹנִים לְהִרְעִישׁ מִשֶּׁם אֶת חוֹמוֹת הַמִּבְצָר עַד רִדְתָּן. וּבְשִׁלְשָׁה
 וְעֶשְׂרִים לְחָדָשׁ לָכְרוּ אֶת הַסּוֹלָלוֹת וְהַמְצָדוֹת אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הַמִּבְצָר גַּם פְּרָצוּ
 פְּרָצוֹת רַבּוֹת בְּחוֹמוֹת הַמִּבְצָר. עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁים לְחָדָשׁ יוֹלֵי יְרוּ הַמְּאָנְטֵעֵנְעֶ-
 נְעֶרִים כְּרוּרֵי נֶפֶץ וּזְרַם אֵשׁ עַל הַצְּרִיחִים וְהַדְּיָק וְעַל הַסּוֹלָלוֹת הַסּוֹכְכוֹת עַל
 הַמִּבְצָר עַד כִּי נִלְחְצוּ הַתּוֹגְרָמִים לְעוֹזֵב אֶת הַמְּקוֹמוֹת הָהֵם, וְהַמְּאָנְטֵעֵנְעֶרִים
 הַצְּרִים עַל הָעִיר סָתְמוּ אֶת הַצְּנֻרוֹת הַמּוֹלִיכוֹת מִיֵּם לְתוֹךְ הָעִיר וְהַמִּבְצָר. אֲךָ
 גַּם הַתּוֹגְרָמִים לֹא טָמְנוּ יָדָם בְּצִלְחַת וּבְרוּחַ גְּבוּרָה הַתְּנַפְּלוּ פֶּעַם אַחַר פֶּעַם עַל
 אֲנָשֵׁי מִלְחָמָתָם וּלְחַצוֹם בְּחֵרֵב מְלֵאָה דָם לְעוֹזֵב מְקוֹמוֹת בְּצוּרִים אַחֲדִים אֲשֶׁר
 תִּפְּשׂוּ בְּמִלְחָמָה, וַיִּשְׁגְּבוּ בָהֶם כְּבִרְאֵשׁוֹנָה וַיִּמְטִירוּ אֵשׁ וְחִצֵּי מוֹת עַל רֵאשֵׁי
 הַמְּאָנְטֵעֵנְעֶרִים. כֹּה נִמְשְׁכוּ יְמֵי הַמִּלְחָמָה וְהַמְצוֹר עַל עִיר הַבְּצוּרָה נִיקְשִׁיט
 עַד תִּשְׁעָה עֶשֶׂר יוֹם לְחָדָשׁ אוּיְנוּסֵט. אֲךָ בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַהוּא צוּהַ הַנְּשׂוּיָא

למלחמה על תוגרמה, שלחה לממשלת סערביא דברים נמרצים לְשֵׁבֶת כמלחמה, גם הָעֵד הַעִירָה בָּהּ כִּי אִם תִּפְרֹד אֶת בְּרִית הַשְּׁלוֹם אֲשֶׁר כָּרְתָה לִפְנֵי חֲדָשִׁים אַחֲרָיִם עִם תּוֹגְרָמָה, תֵּעָלֶה עֲלֶיהָ אֶת תְּלוּת מַלְכֵי אֵירֹפָא אֲשֶׁר נִתְּנוּ עֲרֻבָתָם כִּי הֵקֵם תִּקְוִים מִמְּשַׁלַּת סְעֵרְבִיָּא אֶת בְּרִית שְׁלוֹם הַזֶּה. אֲךָ מִמְּשַׁלַּת סְעֵרְבִיָּא לֹא נִקְּחָה מִפְּנֵי דַבְּרֵי הַמְּשַׁלָּה הַאֲנִגְלִית וְלֹא הִשִּׁיבָה לָהּ דָּבָר עַל דַּבְּרֵיהֶם הַנִּמְרָצִים, וְתִשְׁלַח סֹפֵר גְּלוּי אֶל הַשְּׁלֹטוֹן הַתּוֹגְרָמִי לְהוֹדִיעֵהוּ כִּי מִלְחָמָה לָהּ בַּתּוֹגְרָמָה. וְאַלֶּה דַבְּרֵי הַסֹּפֵר הַזֶּה: בְּסֹפֵר בְּרִית הַשְּׁלוֹם אֲשֶׁר נִכְתָּב וְנִחְתָּם בְּשִׁמְנֵה וְעֵשְׂרִים לַחֲדָשׁ פֶּעֶבְרוֹאֵר שְׁנַת תְּרַל"ז (1877) הַבְּטִיחָה מִמְּשַׁלַּת תּוֹגְרָמָה סְלִיחָה נְאֻמָּה לְכָל הַסְּעֵרְבִים אֲשֶׁר בָּרְחוּ לְאַרְצוֹת אַחֲרֵיהֶם בִּימֵי מְהוּמַת הַמִּלְחָמָה, עַל כֵּן הוֹאִילָה מִמְּשַׁלַּת הַנְּשִׂיא מִלְּלֶאָן לְהַשִּׁיב הַמְּנִינִים הַמְּנִינִים מִהַאֲוִמְלִיּוֹת הָהֵם אֶל בְּתֵיהֶם וְאֶל נְחֻלוֹתֵיהֶם בְּסְעֵרְבִיָּא לְמַעַן יֵשְׁבוּ שְׂאֵנִים וְשִׁקְטִים כְּבִרְאשׁוֹנָה. אֲךָ לְמַרְזֵת בְּרִית הַשְּׁלוֹם הַזֶּה אֵין שְׁלוֹם לְהַחֲמוֹן הָרֵב הַזֶּה אֲשֶׁר יָשָׁב לְאַרְצוֹ וּלְנַחֲלָתוֹ, כִּי הַמּוֹשְׁלָמִים יִרְדְּפוּם בְּלִי חֶשֶׁךְ גַּם פְּקִידֵי שַׁעַר הַמֶּלֶךְ יִרְגִּיזוּם וְיִצְיִקוּ לָהֶם עַד כִּי הֵם נִגְשִׁים וְנַעֲנִים, עֵשׂוֹקֵי צַדֵּק וְרִצּוֹצֵי מִשְׁפָּט. לְשׂוֹא צַעֲקָה מִמְּשַׁלַּת סְעֵרְבִיָּא חָמָס בְּאוֹנֵי מִמְּשַׁלַּת הַשְּׁלֹטוֹן עַל הַעֲשָׂק וְהַחֲמָס הַזֶּה, לְשׂוֹא הַנִּישָׁה עֲצוּמַתִּיהָ וְתִתֵּל אֶת פְּנֵי הַשְּׁלֹטוֹן לְעִצּוֹר בְּעַד הָרַעָה הַזֵּה, כִּי שׁוֹמֵעַ לֹא הִיָּה לָהּ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ. וְזוֹלַת זֹאת יוֹדַעַת מִמְּשַׁלַּת הַנְּשִׂיא מִלְּאָן נְאֻמָּה כִּי מִמְּשַׁלַּת תּוֹגְרָמָה תִּהְיֶה בִּידֵי אֲנָשִׁים רַבִּים הַדּוֹרְשִׁים רַעַת סְעֵרְבִיָּא לְעוֹרֵר בָּהּ מְהוּמַת וּלְסַכֵּךְ אֲזַרְהִים בְּאֲזֻרְחֵיהֶם וְעוֹד רַבּוֹת כְּאַלֶּה, וְכֵל אֵלֶּה יִתְּנוּ עֲדֵיהֶם כִּי הִפְּרָה מִמְּשַׁלַּת הַשְּׁלֹטוֹן אֶת בְּרִית שְׁלוֹמָה עִם סְעֵרְבִיָּא, וְעַל כֵּן גִּמְרָה מִמְּשַׁלַּת הַנְּסִיךְ מִלְּאָן אָמַר לְצִוֹת אֶת מְלֹאכֶה לְעוֹבֵב אֶת קְאֻנְטָאֲנִינְאֶפֶל וּלְשׁוֹב אֶל אֲרִצּוֹ, כִּי אֵין חֶפֶץ בְּמִלְּאָךְ שְׁלוֹם בְּעַת מִלְחָמָה, וּמֵהַיּוֹם וְהַלָּאֶה תִּתְיַצֵּב סְעֵרְבִיָּא בְּמַצֵּב מִלְחָמָה נִכְחַת תּוֹגְרָמָה.

§ 78. אַחֲרֵי הַדַּבְּרִים הָאֵלֶּה יֵצְאוּ צְבָאוֹת הַסְּעֵרְבִים הוֹצֵץ לְעִשׂוֹת

מִלְחָמָה בַּתּוֹגְרָמָה, מִסֹּפֵר אֲנָשֵׁי הַצְּבָא הִיָּה אֹז: שְׁמוֹנִים אֶלֶף אִישׁ רִגְלִי, שְׁלֹשֶׁת אֶלְפִים פְּרָשִׁים רוֹכְבֵי סוּסִים, וְכַמְּאֲתָיִם וְחַמְשִׁים כְּלֵי הַתּוֹחַ בִּידֵי אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַזֵּה. בְּאַרְבַּעַה עֵשָׂר לַחֲדָשׁ דְּעֵצֶמְבֵּר הָרִים שַׂר הַצְּבָא וְשָׂרֵי הַחִילִים אֶת פְּעֻמֵיהֶם לְעִיר אֶלְעֵקִי נֶאֱזַץ אֲשֶׁר שֵׁם יִטַע הַנְּשִׂיא מִלְּאָן אֶת אֹהֶל אֶפְרָנוֹ בְּעַת הַזֹּאת, וְאַחֲרָיִם כֵּן נִסַּע יֵצְא גַם מִלְּאָן וְיִבֹאוּ אֶל הָעִיר הַזֵּה לְצִוֹת מִשֵּׁם לְקִרְאָת נֶשֶׁק בְּרֹאשׁ אֲנָשֵׁי חִילוֹ וּפְנִיז יִלְכוּ בְּקֶרֶב. בְּמַרְצֵת הַדַּבְּרִים נִסְפָּר אֶת עֲלִילוֹת הַסְּעֵרְבִים וְדַבְּרֵיהֶם גְּבוֹרָתָם בְּמִלְחָמָה, אֲךָ עַתָּה נַעֲזוּב אוֹתָם מַעֲטָקָט וְנוֹדִיעַ בְּדַבְּרִים קְצָרִים אֶת מַעֲשֵׂה הַמְּאָנְטֵעֵנְעֵרִים גְּבוֹרֵי הַחִיל וְהַלִּיכּוֹת מִלְחָמַתֵיהֶם מֵאַחֲרֵית יְמֵי חֲדָשׁ יוֹלֵי שְׁנַת תְּרַל"ז (1877) עַד הַיּוֹם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִרְבַּר בְּעַת: אַחֲרָיִם מִלְחָמָה עוֹזָה אֲשֶׁר נִלְחַמוּ הַמְּאָנְטֵעֵנְעֵרִים בְּהַפְחָה סוֹלִיִּימָן תִּשְׁעָה יָמִים רִצּוּפִים וְיִוְכְלוּ לוֹ וְיִגְרְשׁוּהוּ מִפְּנֵיהֶם, רֵאֶה נִיקְאֵלְאִי

אל העם בא אל המנוחה ואל הנחלה. ובשנים ועשרים לחדש יאנואר בבקר
 הופיע שקאָבעל עוו הצעיר באדריאנאָפּעל ויתן עז להסדרים אשר
 כונן סמרוקאָוו ואת חיל הרוכבים אשר במחנה סמרוקאָוו שלח לשוטטם על
 המסלה הגדולה העולה לקאנסטאנטיןאפּעל, וגם גדודים אחרים מחיל
 הנאָרדע שלח אל המסלה הזיא וכלם היו תחת פקודת הגענעראל
 דאָסוּר אָוו. ואחרי הדברים האלה החל הנסיך הגדול ניקאָלאַי לתת
 מקום לראשי אָפּני השלום (פֶּרִידענספּראָלימינאָרִיעֶן) וְשָׁבַת מריב וּמלחמה
 (וואָפּענשטייללשטאַנד), וכל אוהבי השלום קוו כי לא יארכו הימים והחרב
 תִּאָקֵף אל תערה ואור השלום כשחר נכון מוצאו.

הסערבים והמאָנטענעגרים.

בשרם נשוב אל מרוצת הדברים על דְּבַר ראשי אָפּני השלום
 וְשָׁבַת המלחמה בין הרוסים והתוגרמים, נשובה נא ונראה מה
 עשו הסערבים והמאָנטענעגרים במשך ימי המלחמה האחרונים,
 כי הם לא שמנו ידם בצלחת ולא חדלו להתאמץ בכל מאמצי
 כחם לפרוק על ממשלת תוגרמה מעל צואריהם וְעֵשָׂה עֵשָׂה.
 גם יכלו יכלו.

§ 77 אחרי מפלת פלעוונא נועצו הסערבים לב יחדו לשוב ולעשות
 מלחמה בתוגרמה כבראשונה ונספחו על צבאות רוסיא. הן אמנם לא היתה
 מפלת פלעוונא הנִסְבָּה הראשה להתעוררות המלחמה בסערביא, כי באמת
 התעוררו רבים ונכבדים בסערביא עוד לפני הימים ההם לצאת למלחמה על
 תוגרמה, אך כל עוד אשר התנוססה פלעוונא בחסן עזה והתוגרמים השיאו
 את נפשותיהם ויתאמרו בנאות כי ידם רמה וימינם עֶשָׂה חיל, לא הרהיבו
 הסערבים בנפשם עז לשאת על תוגרמה האדירה חרב מלחמה, ורק אחרי
 הריסות עיר מִשְׁנָבֶם ומגדול עֶזֶם זה ואחרי אשר לָקַח בשביה אָסמאָן-פּחַח
 הגבור המשכיל האחד בכל שרי צבאות תוגרמה, רק אז עָרְבָה סערביא
 את לבה להוציא את מומת לבבה לפעולת ידיהם. מכתבי עתים היוצאים
 בעיר ווין לאור, הודיעו נאמנה עוד באחרית ימי חדש נאוועמבער כי
 הסערבים מתעתדים למלחמה, ובחצי חדש דעצעמבער תפרוץ המלחמה
 בכל עז ודבריהם נאמנו מאד, כי בשלישי לחדש דעצעמבער בא השר
 פּראָטִישׁ במלאכות מילאָן ארונוי נְשִׂיא סערביא אל מקום משכן שר
 צבאות רוסיא אצל פלעוונא לקחת עמו דברים על דבר המלחמה
 אשר תעשה סערביא בתוגרמה. וכרב יעי לחדש ההוא בהתאסף
 חיל סערביא בעיר בעלגראָד לצאת אל גבולות ארצם דבר אליהם
 הנשיא מילאָן דברים אשר ידבר שר צבא אל אנשי צבאותיו
 בקרבתם למלחמה על אויביהם אף כי לא הודיע עוד לממשלת תוגרמה כי
 מלחמה לו בתוגרמה. וממשלת אנגליא בקודע לה כי סערביא ערוכה היא
 למלחמה

כשלושת אלפים איש הללי חרב ופצועים, וכמספר הזה נפל בשביה, והרוסים מצאו שלל רב: מאה ועשרים כלי תותח ועוד כלי נשק במספר רב, ומתרוסים נפלו רק כאלף איש הללים ופצועים.

§ 76 במצורה הגדולה והנשגבה הבנויה מקרוב באדריאנאפעל, נצב

בעת ההיא הפחה אכמעד עיוב בראש אלפים אנשי חיל, ואף כי נפשו ידעה מאד כי קצר קצרה ירו למלט את העיר ולהגן עליה מפני הרוסים, בכל זאת לא ערב את לבו לעזוב את העיר בטרם בוא אליו פקודה מאת ממשלת תוגרמה לעשות כדבר הזה. ובעת ההיא מלא הנסיך הגדול ניקולאיי את ירי הגענעראל סטרוקאוו להשיב אקדים אל צירי השלטון אדות שא'תו להשביח את המלחמה עד עת מיועדת, ולהגיד להם כי כל עוד אשר חיל תוגרמה יצובאים באדריאנאפעל לא ישיבהו דבר, ורק אחרי צאתם ממנה, רק אז ידבר שם על דבר שא'לת השלטון, והגענעראל סטרוקאוו אשר פגע בצירי השלטון בעיר טירנאווא, הודיע אותם את דברי הנסיך הגדול שר שרי צבאות רוסיא. הצירים ההם הודיעו הדבר הזה לממשלת תוגרמה, והממשלה פקדה על הפחה אכמעד עיוב לצאת עם אנשי חילו מעיר אדריאנאפעל. הפקודה הזאת נתנה שמחה בלב הפחה הזה, אך בטרם צאתו את העיר הצית אש בבית אוצר אבק השרפה ובבית הנשק גם שרף את ההיכל המבאר אשר ישבו בו השלטונים התוגרמים בימי קדם ועוד בתים רבים גדולים וטובים, ובצאתו מן העיר התיר את ידי גדודי המשערקעסים והבאשיבאזוקים הפראים לעשות באדריאנאפעל ככל אשר אותה נפשם, והם התנפלו כחיות טורפות על יושבי העיר, שללו, בזוו, שרדו וגזלו, ובכל מקום אשר דרכה כפרגלם בו, השאירו אתריהם שדודים ועשוקים, נגשים, גענים ורצוצים. ונכבדי העיר ובתוכם גם תוגרמים מראשי עם הארץ, בראותם כי צפויים הם אל הרג ואבדן, נועצו לב יחדו לשלוח מלאכי שלום אל הרוסים ולבקש מידם כי ימהרו יחישו לבוא העירה להצילה מרעת הגדודים השודדים והמרצחים ההם. מלאכי שלום ההם פגעו בהגענעראל סטרוקאוו במחוז סוסטאפא פאשא ויחלו פניו לבוא עם אנשי חילו בשערי אדריאנאפעל. ובעשרים לחדש יאנואר בא סטרוקאוו ואנשי חילו בעיר הבצורה הזאת כמבואי עיר מבקעה, ואנשי העיר קדמו פניהם בתרועה ובקול תודה. והגענעראל סטרוקאוו שבר את זרוע השודדים והחומסים ויצג בשער משפט תחת פקודת אזרחים נכבדים מאזרחי העיר ויותר עוד תחת פקודת הכהנים מבעלי רתות השונות ובראשם הכהן הראשי להמלאוים אשר בלה חק למוזו ברוסיא בבית מדרש החכמה אשר בעיר קיעוו. גם שלח הגענעראל סטרוקאוו אנשי חיל רגלי ופרשים לנרש את המשערקעסים והבאשיבאזוקים השודדים השוטטים סביבות אדריאנאפעל ובכל המחוז לשלול שלל ולבו בו. ועד מרתה שבו הסדרים בעיר ובכל סביבותיה כבאשינה, אין פריץ ואין צנזרה

פִּילִיפּוֹפֶּל . ובחמשה עשר לחדש יאנואר בהִבְקֵע אור השחר יצאו צבאות שוואַלְאָו חוצץ לקראת נשק ויעברו ברגל את מי נהר מאַריטצא אשר פתיתי קרח עוברים בו ויתנפלו בעזם על חיל התוגרמים אשר תחת פקודת הפחה פֶּוּאָר . ועד מהרה עבר גם שילדער-שולדנער את נהר מאַריטצא עם אנשי חילו ברגל ויתנפל גם הוא על צבאות התוגרמים , ועליהם נוספו עוד אנשי חיל, ומלחמה עזה מאד התלקחה כל היום ההוא עד כי לאחרונה נגפו התוגרמים לפני הרוסים ויעזבו את המערכה , והפחה פֶּוּאָר אסף בלילה את שארית מחנהו אצל סאַרקאָוואַ ודרערמענדרע להתחילוף כח למלחמה חדשה . ובין כה וכה הגיע בלילה ההוא גם הגענעראל דאַנדעווילאָ אל חוף נהר מאַריטצא אצל פִּילִיפּוֹפֶּל , אך מצא שם הנשר נרום ולא יכל לפרוץ הלאה ולכוא בשער העיר . אך בעת ההיא בשעה התשיעית בלילה בא גם גדוד רוכבים מחיל הנאַרדע ויפרצו ויבואו בחלק העיר הצפוני ויערכו מלחמה עם התוגרמים הנצבים שם ערוכים למלחמה ויכום אחור וילכדו שתי סוללות ויפיצו אימהה ופחד עד כי נסו כל התוגרמים מתוך העיר, ואז מצא גם דאנדעוויל נתיבות לבוא בשערי העיר פִּילִיפּוֹפֶּל . וביום ששה עשר לחדש , הוסיף הגענעראל גורקא לערוך את הרוסים במערכות מלחמה על פי הדברים האלה : דאנדעוויל יתנפל על התוגרמים מאחוריהם, כל הרוכבים מחיל הנאַרדע ירדפו את התוגרמים הנמצאים בין פִּילִיפּוֹפֶּל ובין אדריאנאפּעל ויחבר את אנשי חילו עם אנשי החיל אשר תחת פקודת שקאָבעלעוו הצעיר ההולכים ממעבר שיפקא לטירנאָוואַ שוואַלְאָו קָתם כל יום ששה העשר לחדש יאנואר עם הפחה פֶּוּאָר אצל מחוּדערמענדרע ויך באנשי חילו מכה רבה וילחצם לנסוג אחור, אך התוגרמים שבו ויחגרו מלחמה וַיִּכְּם גורקא ויפיצם . בשבעה עשר לחדש התחוללה עוד הפעם מלחמה עזה , ואז השתער סוליימאן על אגף דאנדעוויל הימין ועל אגף שוואַלְאָו השמאלי ובחמת כרו התמרמר עליהם וגם אנשי חילו לחמו בחמה שפוכה ובחֵדָף נפש . אך הרוסים הרעימו עליהם רעם נבורות וַיִּכּוּם ויכתום ויהדפום ממצבם ויקחו מהם עמדתם, גם הפרידו את שני מתניהם , מתנה סוליימאן ומתנה פֶּוּאָר , ולא נִתְּנוּם להתאחד עוד . מתנה פֶּוּאָר פָּתְּה נסו מול נאַייטִינאָו ודאבראלוקאוו, וּבְהִתְּפֹּם לָנוּם עזבו ארבעים וששה כלי תותח בידי הרוסים, גם על יְשָׁדָה המלחמה עזבו עוד שנים עשר כלי תותח בידי מנצחיהם , וגם המחנה אשר תחת פקודת סוליימאן התמלטו בעוד שניהם וינסו גם הם אל הדרים במכלה העולה לחאַזקאָיי . אך הגענעראל שקאָבעלעוו עם אנשי חילו גבורי החיל רדף אחרי מתנה סוליימאן ופתאם לפתע התנפל עליה ויך בה מכה רבה ויקח ממנה ארבעים כלי תותח האחרונים אשר נשארו עוד בידה, עד כי לא נשאר עוד בידי סוליימאן רק כלי נשק קטנים ומעטים . במלחמה הזאת אצל פִּילִיפּוֹפֶּל נפל מדהתוגרמים

בהם, הפחות חריריו לארץ ראשם ויהיו כמתעתעים, ואף כי אנשי חיל
 תוגרמה לא התרפו גם בעת ההיא וכמאז כן עתה עמדו הכן לתרף נפשם
 על מרומי שָׁרָה קטל, אך מה יושיעם זה אם שריהם ונגידיהם לא מצאו
 יריהם להביא עצה וגבורה למלחמה וְלַפְתָּת. רוח אִמָּץ בנפשות אנשי חילם
 אשר גדלים תְּלֵהֶם לבל יעטו הנחלים ההם עד זיק האחרון? וגם מעיר
 המלוכה אין מעיר ומעורר רוח אנשי החיל כי יוסיפו עשות חיל ונפשם תדרוך
 עו. השלמוֹן נחבא בהרמוֹנו ולא אבה לצאת בראש צבאותיו ופניו ילכו
 בַּקָּרֶב, גם תִּסַּר אוֹנִים הוא להעיר בקרבו רוח גבורה כאיש נוֹאֵשׁ ולהרים
 דגל נביאו לעיני כל בעלי דתו ועמם יחד יצא לקראת נשק אם לַנְצַח או
 להיות מְנַצֵּחַ. אך שרי צבאות הרוסים אמיצי הלב בנבורים, נבורים
 משכילים הם ולא יתרפו גם ביום צרה, לא יתתו ולא ישובו מפני כל, גם
 כל אנשי החיל אשר אהבת מלכם וארץ מולדתם חיי רוחם, כלם נבורים
 הם ומתרפים נפשם למות על מרומי שרי מלחמה, ועל כן ישכילו וילכו
 מנצחון אל נצחון בכל עת אשר תקראנה מלחמה. וגם בפעם הזאת יצאו
 נבורים למלחמה על אֲדְרִיאָנָאפֶּל, ודיעו אף הצריות ועל אויביהם
 התגברו ויצליחו.

§ 75. הפחה סוליימאן בהודע לו כי נורקא וקארטצאף צועדים קדימה
 על אדריאנאפעל, נלחץ להוציא את אנשי חילו מכל המקומות אשר נשגבו
 בהם: סמחוּ וזֶמֶר אֶקְוֹוּ, אִי־מִי־מֵאֵן, אֶמְרוּ־קִי־שֶׁ־עַר
 מִרְאִי־אֵן, ווי עטרען וטאַטאַר-באַזאַרדשיק, את כל המקומות
 ההם עזבו צבאות סוליימאן אחרי תנודת קטנות אשר התגרו בהם הרוסים,
 וסוליימאן הועיק את כל חיכו בארבעה עשר לחדש יאנואר אצל פֵּילִיפּאָפֶּל,
 על חוף נהר מאַרי־מֵצֵא חִימִין. ובחמשה עשר לחדש עמד סוליימאן עם אֲנָפּוּ
 חִימִין בפאת דרומית לפֵּילִיפּאָפֶּל אצל קאַראַגאַטש, והוא היה המפקד
 את צְבָא האנגה ההוא, ועל אֲנָפּוּ השמאלי היה הפחה פֵּוֹאֵד הַגְּנִיד
 והמצוה. מספר כל אנשי החיל ההם היה כחמשים אלף איש רַגְלִים ופרשים
 עם מאה ושלושים כלי תותח. ונורקא שלח לפניו את סחנה הגענעראל
 וועליאמינאף להלחם עם התוגרמים הצובאים על זֶמֶר אֶקְוֹוּ ומשם
 ישתער על באַזאַר-באַזאַרדשיק, הגראף שוואַלֶּאָווּ הלך
 בראש אנשי חילו במסלה הגדולה העולה מסאַפֵּיאָ לפֵּילִיפּאָפֶּל על חוף
 מאַרי־מֵצֵא השמאלי, ובעקבותיו יצא הגענעראל שילדער-שולדנער
 עם אנשי חילו, ואחריו הגענעראל דאַנרעוויל. ואליהם גלו רוכבים
 סְדִינִים וקֶאָזַאקִים תחת מקדת הגענעראל קראַסנאָף והגענעראל סקאַ
 בעל עוו. מספר כל אנשי חיל ההם היה כשלשה ושלושים אלף עם מאה
 וארבעה וארבעים כלי תותח, ובחיל נבורים הוזה אשר עברו את הררי הבאלקאן
 בגבורה נפלאה מאד, הִתְעַר הגענעראל נורקא בהפרה סוליימאן מלחמה אצל
 פֵּילִיפּאָפֶּל

מאד. יען כי על ידו יש לאל ידם להבקיע עד אדריאנאפעל בלי מִשְׁפָּע ומעצור, כי הטורקים מתי המספר הנמצאים בדרך העולה לאדריאנאפעל במח נחשבו מול מנה רוסיא הגדולה והעצומה? זולת המלחמות ההן, התחוללו עוד מלחמות הנופה בין הרוסים והתוגרמים במקומות שונים, ובכל פעם נגפו התוגרמים לפני הרוסים. מעבר הבאלקאן השני אשר עבר גורקא ויתר שרי צבאות רוסיא, נשמע מסוף איירופא עד סופה וכל השומע השתאה והתפלא על החזון הזה אשר יקר למצוא כמוהו בספר מלחמת התבל. במעבר הזה הזכיתו הרוסים כי לא יבצר מהם כל מזמה וכל עצה ונכורה למלחמה אנשי צבאיהם מנשרים קלו לעוף ביעף על תועפות הררי אימה, ומארויות נברו להתגבר על כל חתתתי מות העומדים לפניהם לשמנה בדרך, ולקט חרבם ולקט צריהם סביבם ביום קרב ומלחמה. שְׁמעה תוגרמה — ותָּרַגוּ ותתגור שארית כחה לעצור בעד שְׁמף גבורי רוסיא לבל ישטפו ויעברו עד שערי אדריאנאפעל, אך ידיה לא עשו תושיה.

מלחמות הגענעראל גורקא על פִּיליפּאָפעל ובוא צבאות חיליט בשערי אַדריאנאָפעל בתרועת נְצַחון.

§ 74. בשלשה עשר לחדש יאנואר בשנת תרל"ח (1878) נטע חנסיך הגדול ניקלאיי אהל אפרנו בעיר קאנאליק. וביום ההוא כלו אנשי חילנו האבירים את הליכותיהם על הררי הבאלקאן המערבים ויבואו עד הגל הררי הבאלקאן הדרומים, ובהיותם נאזרים בנכורה ועליוי הנצחון, התעתדו להרים פעמיהם אל אשר היה רוח ממשלת רוסיא ללכת: רבים עמדו הבן ללכת נכח פִּיליפּאָפעל ורבים נכח עיר הראשה והעתיקה אדריאנאפעל ומשם נכח עיר המלוכה קאנסטאנטינאפעל. גורקא בראש אנשי חילו צעד בצעדי און דרך טאטא-באזארדשיק ופיליפּאָפעל בדרך העולה לאַדריאנאָפעל. הגענעראל קאַר טאַץ בראש אנשי חילו פָּרץ ועבר ממעבר טראַיאן דרך סדו טשירפּאָן להפריד את ההתחברות אשר חשבו התוגרמים להתחבר יחד ולהתיצב מול גורקא לסגור לפניו את הדרך העולה לאַדריאנאָפעל. הלאה משם לפאת מורחית הַלך שְׁקאַבעלעוו הצעיר עם אנשי חילו נכח טירנאָוואַ ללכוד את מסלות הברזל העולות מאַדריאנאָפעל לסאָפּיא, הגענעראל ראָדעצקי בראש אנשי חילו פָּרץ בדרך ישרה מול אַדריאנאָפעל, ואנשי חיל הגענעראל העלינגס הוויזען שומטו לגרש את התוגרמים בפאת מורחית לכל יעצרו את ראדעצקי בכל הדרך החזיא עד ים השחור. וכל יודעי דבר מלחמה ידעו מראש כי דרך החוסים תהי צְלָתָה, כי הנצחנות הגדולים אשר נצחו את התוגרמים בפלעוונא, באַראַבדקאָנאָק טראַיאן ושיפּקא, דרפו את ידי שרי צבאות התוגרמים ולא קמה עוד רוח

אָפּאָלי ער אשר נלכדה עיר סאָפֿיאָ. בחמשה ועשרים לחדש דעצעמבער נקבצו באו אנשי חיל לוכדי פלעוונא ויתר אנשי החיל אשר תחת פקודת הגענעראל גורקא ויעמדו הֵכֵן לעבור את טעבר הבאלקאן הנקוב בשם טשוריאָן והם נפלנו לשלש פלגות: הפלגה הראשונה או החלוץ תחת פקודת הגענעראל רויך, הפלגה השנייה תחת פקודת הגענעראל פֿילאָזאָפֿאָף, והפלגה השלישית תחת פקודת הגענעראל קורלאָף. מימין החיל הוא הלך הגענעראל וועליאָמינאָוו לכבוש את רגל הבאלקאן הדרומי ואת עמק מאַלינסקאָ. בפאת צפונית מעיר אַרכאַניא נכח לוּטאַקאָוואָ אשר שבו התוגרמים ויתפשוה מיד הרוסים, התעתד הגענעראל שילדער-שולדנער לעבור בראש אנשי חילו את הבאלקאן העמראָפּאָלי ללחץ את התוגרמים ולגרשם ממתוּ לוּטאַקאָוואָ לפאת מערבית. גם הגענעראל שוואַלָאָוו ודאָנדעוויל עם אנשי חילם התעתדו לעבור את הררי הבאלקאן, ואחרי תלאות עצומות ומלחמות כבדות הצליחו לבצע את הדבר הגדול והנפלא הזה. בשלשים ואחד לחדש דעצעמבער הלך גורקא עם חילי הגענעראלים רויך וקורלאָף ופֿילאָזאָפֿאָף לתגר מלחמה בהתוגרמים הצוכאים בטאשקעסען, ואחרי מלחמה עזה הרף את התוגרמים ממצנם וילחצם לעזוב את מבצריהם וסוללותיהם. וביום השני לחדש יאנואר בשנת תרל"ח (1878) התלקחה מלחמה כבדה אצל סאָפֿיאָ, והרוסים הרעיטו ברעם נבורתם על התוגרמים וילכדו את סאָפֿיאָ, וביום המחרת באו הרוסים המנצחים בשערי העיר הזאת בחצוצרות ובקול שופר. בעיר הזאת לא דרכו כפות רגלי אנשי חיל מבני הנוצרים משנת היא שצ"ד (1434) עד היום ההוא אשר לכדו אותה אנשי חילנו. הבולגארים אזרחי העיר קדמו את פני הרוסים בהרועת ששון ובכל אותות אהבה וכבוד, היהודים שמתו גם הם לקראת המנצחים בידעם נאמנה כי הרוסים לא ירעו להם, ויתחברו אליהם וימציאו לידם את החפצים הדרושים להם, והתוגרמים אשר התענו תחת ידי הטשערקעסים חיל תוגרמה כל ימי היותם בסאָפֿיאָ, לא התעצבו אל לבם כי נפלה עירם ביד הרוסים, אך בכל זאת רחקו מהם ולא יכלו להביטם. בתשיעי לחדש יאנואר היתה מלחמה נוראה על יד הכפר שיפקא בין הרוסים ובין התוגרמים, והגענעראל ראָדעצקי חשף את זרוע עזו במלחמה הזאת ונח את התוגרמים מכה נצחת, גם הגענעראל שקאָבעלעוו עשה גבורה גדולה ביום קרב ההוא. הרוסים לקחו מיד התוגרמים שמונים ואחד כלי תותח גדולים ועוד כלי נשק וכלי מלחמה במספר רב, והשבויים במלחמה היו שלש מאות וארבעה שרי חילים וכשלשים אלף אנשי צבא, ויותר מחמשת אלפי איש חללים ונפצעים. גם מהרוסים נפלו חללים רבים, בערך 5464 חללים ופצועים, אך הנצחון הגדול אשר נצחו הרוסים את התוגרמים במלחמה הזאת, נכבד הוא במאד

הרוסים אנשי חילנו עברו את הבאלקאן שנית עד

חצי חדש יאנואר 1878.

§ 72. מעבר הגענעראל גורקא אשר עבר שנית בראש גבורי רוסיא את הררי הבאלקאן בין אראב-קאנאק ובין סאָפֿיא, המעבר הזה הוא אחד מן הפעלים הנפלאים אשר אין חזיונם נפרץ בספר מלחמת בני האדם לכל העמים. הגענעראל האביר הזה לחם נלחם באדירי האיתנים אבירי הטבע אשר התיצבו לשמן לו בדרך, ובאזנו עָרָה אותם ויוכל להם. כי בהעפילו עלות על הררי עד ההם, התתוללו כבר סערות שלג, מן התדר באה סופה וממזרים כפור וקד וקפאון, חתתתים וחלקקות נכונו למועדי רגל ולמרחפות למשוואות נצח, ועוד מכשולים איומים וגוראים כאלה, ובכל אלה העפילו זיהינו צבאות גורקא עלות על תועפות דרי נֶשֶׁף ההם, גם העלו עמהם כלי התותח וכל הכבודה הכבדה אשר ברגליהם, כי נסך הגבור המשכיל גורקא טרוח גבורתו עליהם עד כי התנברו להוציא מפער רב ונשגב כזה לאור. מטרת המעבר ההוא היתה לתגר מלחמה בהפחה סוליימאן אשר אחרי מפלת פלעוונא אסף אליו בעבר הבאלקאן אצל סאָפֿיא חיל ועוזו לסגור על הרוסים את הדרך לארץ רומעליען ואדריאנאָפּעל. מערכי המעבר ההוא ערך הנסיך הגדול ניקאָלאַי על פי האפנים האלה: הגענעראל גורקא שר הצבא הצוכאים על באלקאן העטראָפּאָלי, הוא יהי נגיד ומצוה על כל אנשי החיל אשר יעברו את הררי הבאלקאן והוא יאסור את כל המלחמת אשר תהייה לרגלי המעבר ההוא, ואך אנשי חילו יבואו עוד גרודי אנשי חיל גם החיל ההוא אשר לכו את פלעוונא. הגרודים ההם הם הדיוויזיאן השלישי מחיל הגארדע, חיל הרגלים והקארפס-התשיעי מהמתנה הגדולה. ועם אנשי חיל ההם יעבור את הבאלקאן מעיר אַרְכַּאניא וישתער על עיר סאָפֿיא וללכוד אותה ולפרוץ הלאה לאַדריאנאָפּעל. הגענעראל קאַר טצאָף עם הדיוויזיאן השלישי מחיל הרגלי ועם הבאָטאַיִלאַן העשירי וגרודי הקאָזאַקים אשר ברגליו, יעבור גם הוא, אחרי בוא גורקא אל מסלת סאָפֿיא, דרך מעבר הבאלקאן הנקוב בשם טראַיאַן ופרוץ הלאה לפאת דרומית נכח אַדריאנאָפּעל. אז יסע ויצא ממקומו גם הגענעראל ראָדע צקי לגרש את התוגרמים ממעבר שיפקא ומקאזאַנליק, וגם אליו יבואו אנשי חיל חרשים מהחיל אשר לכו את פלעוונא לעזור לו בהלחמו ביום קרב. על אַנפּוּ השמאלי ילכו אנשי חיל הגענעראל דעלינגסהויזען והם יגרשו את התוגרמים ממסלת סליוונא וממעברות הבאלקאן הנקראות בשם טוואַרדיטצא וזלאַטיראַן. ועוד אנשי חיל במספר רב, רגלים ורוכבים ובעלי נשק כבדים נלוו אליהם כאשר נספר במרוצת הדברים.

§ 73. מעבר הגענעראל גורקא את הבאלקאן העם

דאפאלי

יבזנו ראשי יסודות השלום אשר יצא אחרי כן לאור — גם הפרינץ כייס והגרף ציִיִּי צירי אשכנז ואוסטריא יעצו לממשלת תוגרמה לפנות רק לממשלת רוסיא בדבר שאלתה להשבית את המלחמה עד שת סומנה, ודבריהם עשו פרי וימצאו מקלות ללב ממשלת תוגרמה בראשית ימי הדיש יאנואר כי רוסיא מנבִּרֶת חילים ותעש הכנות גדולות ועצומות למלחמה יתר הרבה עוד מאשר עשתה עד הימים ההם, ושרים רבים משרי תוגרמה קצפו אז קצף גדול על ממשלת אנגליא אשר הבטיחה להיות זרוע לתוגרמה בעת צר ומלחמה ולא הקימה את הבטחתה ואשר בגלל הבטחתה העבירה תוגרמה את עת הרצון לפנות אל ממשלת רוסיא ולבקש שלום, כי בטרם נפלה פלעוונא ביד הרוסים וימין תוגרמה היתה רוממה, אז היתה עת רצון לתוגרמה לדרוש שלום על אפנים טובים ומועילים לה יתר הרבה מאשר תוכל לדרוש כעת אשר רמה יד רוסיא ויד תוגרמה קמה — .

§ 71. והקיסר הנאור אלכסנדר השני הזִּה לשרי צבאיו אחרי מפלת פלעוונא על הנצחון הגדול הזה אשר נצחו את גבור תוגרמה ברוח עצה ונבונה למלחמה, גם הודיעם כי בזה לא תמה עוד המלחמה בתוגרמה ועליהם לתגור עוד בעז מתניהם וביתר עז עוד במלחמת אחרות הנשקפות עליהם לבעבור הוציא אחרי כן את השלום לאור, שלום אשר על ידו תפיק רוסיא את מחשבתה הטובה לטובת הנוצרים הנגשים והנענים בתגרת ידי עריצים אשר זה כל ישעה וכל הפצה במלחמה הזאת. ובחמשה עשר לחדש דעצעמבער, המשה ימים אחרי נפל פלעוונא, נפרד הקיסר הנאור מאת צבאות אנשי חילו ויסע במרכבת כבודו במסלת ברזל החדשה העולה מסימיניצא לִפֶּרֶטֶשְׁטֵיט. ובכל מקום שהופיע הודו לעיני בני עמו, הריעו לכל העם תרועת מלך ותרועת קול ששון וקול ברכה ותפלה, ובשלשה ועשרים להדיש דעצעמבער בא בשערי פעטערבורג וכל יושביה קדמו פניו בקול המון חונג ובתרועה וקול רנה וישועה. וימים אחדים אחרי מפלת פלעוונא התחוללו עוד מלחמות עצומות בין גבורי צבאות רוסיא אשר לכדו את פלעוונא ובין צבאות חיל תוגרמה, ואנגליא אשר הִכְעִיסה אז את לב הרוסים בְּאִתָּה להתערב בְּחֻזֶקֶת הַיָּד בדברי השלום אשר יצא לאור, היתה נסבה כי אִילֵי רוסיא גמרו אז אִמֵּר להרים פעמיהם לקאנסטאנטינאפּוֹלֵ וּלְהַכְבִּיד שם אִכְפֵם על ממשלת השלטון להוציא את דבר השלום לאור מבלי אשר תתערב בזה ממשלה אחרת זולתה. ולהוציא הדבר זה לאור, התעתדו גבורי החיל אשר לכדו את פלעוונא ללכת אל הבאלקאן המערבי ולהתחבר שם לגבורי החיל אשר תחת פקודת הגענעראל האביר גורקאָ וּתַחַת פקודת הגענעראל הכביר ראָדֶעֶצְקִי וְכֵלֵם יחד ישימו פעמיהם לדרך להראות את נחת זרעם לקאנסטאנטינאפּוֹלֵ. הַגִּיד והמצוה על כל צבאות החילים ההם, היה הגענעראל הנודע גורקא, הוא היה שר צבאם והוא העבירם את תועפות הררי הבאלקאן גם בפעם הזאת ויהי לָנֶם.

הפצה לא יצלה בידה, או מלחמה לה ברוסיא למען השלום. כי אם לא תאבה רוסיא כי תתערב אנגליא בדבר השלום ותשיב פניה באופן אשר תפגע בכבודה, הלא אז יקומו כל האנגלים ויתחברו אל הממשלה האנגלית לשאת על רוסיא חרב על כבודם המחלל ואז תקח אנגליא ערובה נאמנה מרוסיא לבל תגע בכל אשר לה בתוגרמה בעשותה שלום עם ממשלת השלטון. וביום שבעה עשר בחדש יאנואר אשר יתאספו שרי הפארלאמענט יחד תדבר המלכה (וויקטאריא) באזני השרים ההם ותודיעם כי יצאה דבר מלכות מלפניה כי לא תתן אנגליא לעשות סדרים חדשים בתוגרמה אם לא תתערב היא בכל הליכות הסדרים ההם. המלכה תציע לפני שרי הפארלאמענט לדתיר ידה לקחת מאוצר המדינה את הכסף הדרוש לה לעת אשר תפרוץ מלחמה בינה ובין רוסיא, ואם מאן ימאנו שרי הפארלאמענט לעשות כדבר הזה, אז תסגור המלכה את בית הפארלאמענט ותשים דברקה אל העם לבחור להם שרים אחרים תחת השרים המוקדים, והמטשה תקרא לאנשי צבא מארץ הודו במספר שבעים עד שמונים אלף איש בעלי דת מתמר תחת פקודת שרי חילים אנגלים, והם יבואו בראשית ימי האביב בשנת תרל"ח (1878) ובחדש אפריל יצאו חוצץ אל המערכה. — זאת היא העצה היעוצה אז מאת הלאָרד ביקאנספֿילד, אך לא כמחשבותיו היו מחשבות יתר השרים היושבים ראשונה במלכות, ומה גם מחשבות הלאָרדים סאָליס בורי, דער בי זקערנאָוואַן, כי הם לא חפצו קרבות ולא מצאו טוב לאנגליא להתערב בדברי השלום בחזקת היר ובתגרת מלחמה למרות עיני כבוד רוסיא האדירה, רק בשובה ונחת ובמועצות ותחבולות ומזמות חכמה תפיק אנגליא את זממה. — אך הלאָרד ביקאנספֿילד באחד ומי ישיבנו! כי הוא השליט בכל בית המלכות, והוא גזר אמר להוציא את מזמות לבבו לאור ביד חזקה ובחרב מלחמה. — וממשלת רוסיא אשר ידעה נאמנה כי ממשלת אנגליא בדרשה להתערב בדבר השלום, לא תדרוש בזה שלום רוסיא וטובתה, השיבה אמריה על שאלת אנגליא כי אין נפשה לעשות את שאלתה, כי אם הפץ תהפוך ממשלת תוגרמה לעשות שלום אמת, כי אז תפנה רק אל ממשלת רוסיא לבדה, כי רק היא עשתה מלחמה ורק מאתה לבדה יצא דבר השלום לאור וממשלה אחרת לא תתערב בזה, גם אם יש את לבב תוגרמה להשביח את המלחמה עד יום מועד, גם אז תפן אל ממשלת רוסיא והיא לא תשיב פניה אם אך הואיל ממשלת תוגרמה להודיע בראשונה את האפנים אשר עליהם תאבה ליסד מוסדות שלומה, כי במרם תדע ממשלת רוסיא את האפנים ההם, לא תאבה להשקיט את המלחמה אף יום אחר. הלא כזה עשתה גם ממשלת תוגרמה בשנת תרל"ז (1876) לסערביא ולמונטינעגרא, כי לא חפצה להשביח את המלחמה אשר לחמה עמהן עד אשר תודיענה לה את האפנים אשר עליהם

נאמנה כי תוציא את התקונים (רעפֿארמען) ההם לאורה ותְּשִׁיחַ את כל בעלי דתות השונות היושבות בארצה להיות להם חֶקֶה אחת ומשפטים שְׁוִים כהתוגרמים, אחרי ההבטחה הנאמנה הזאת יִפְלֹא בעיני הממשלה למה זה ועל מה זה התעורר המלחמה וימיה יִמְשִׁכוּ עַד כֹּה, הלא רק את התקונים ההם דורשת ממשלת רוסיא ולא לְרִשֵׁת מִשְׁבָּנוֹת לא לה! רוסיא הוכיחה לעיני כל העמים כי ימינה נאדרת בַּפֶּחַ וכבוד גבורתה חֲדָשׁ עִמָּה, וגם כבוד תוגרמה לא הועם במלחמה הזאת, ושתייהן יכולות לעשות שלום מבלי אשר יִנְרַע מכבוד אחת מהן מאומה. וממשלת תוגרמה מבקשת שלום באמת ובתמים, הן אמת כי לא אולה יד תוגרמה מַעֲשֵׂוֹת עוֹד מִלְחָמָה, כי כל עם התוגרמים למגדול ועד קמץ עומדים הֵבֵן ללחום בכל נפשם ובכל מֵאֲדָם בעד ארצם ומולדתם ובעד כבוד ממלכתם לבל יֵעָזוּ אנוש לנגוע בהן רעה, אך ממשלת הקיסר (השלטון) מתאמצת למנוע חרבה מרם, כי דמי אדם יקרים מאד בעיניה, ובשם אהבת אדם היא מעוררת את רגשי החמלה והיושר בלבב מלכי איירופא להתערב בדבר השלום בינה ובין רוסיא ותִּקַּן כי הם יִטּוּ לדבריה אֲזַן קשבת.

§ 70. אך דברי ממשלת תוגרמה ההם לא העירו את רוח מלכי איירופא להתערב בְּדַבַּר השלום, יען כי כל הדברים ההם אינם חדשים רק מעלים גֵרָה ושונים ומשִׁלְשִׁים את דברי ממשלת תוגרמה הראשונים אשר הבטיח הבטיחה לכל מלכי איירופא לעשות ככל אשר יטילו עליה, והבטחות ממשלת תוגרמה הלא נודעות הן לְמִדִּי —. אך אם המלכים ההם לא אָבּוּ להטות אוזנם אל שְׁאֵלַת תוגרמה, התעוררה ממשלת אנגליא לקול הקריאה הזאת וזוהרה בכל עז להתערב בדבר השלום ההוא ועל פיה יֵצְאוּ כל אֲפְנֵי השלום לאור. ועד מהרה הוציאה הממשלה דְּבַר מלכות כי שְׂרֵי הפּאָרְלָאמֶנט יתאספו בפעם הזאת לבית ועדם לפני בוא המועד הנועד להם, להמתיק מִדּוֹ ולהתיעץ על צפונות הליכות המלוכה, ויום הועד יהיה בשבעה עשר לחדש יָאָנוּאַר בשנת תרל"ח (1878). דעת הקהל ברוסיא גם דעת מכתבי העתים טענם הממשלה, לא נחה מדברי הספרים ההם אשר שלחה ממשלת תוגרמה לעורר בזה איירופא, יען כי לפי ראות עיניהם מומת יעצה ממשלת תוגרמה לעורר בזה פְּלִגּוֹת הַרְעוֹת בין מלכי איירופא ולהאפיל את זרעי השלום באיירופא —. וכראות ממשלת תוגרמה כי מלכי איירופא עומדים מרחוק ולא יאבו להתערב בדבר השלום, השליכה יְהִבָּה על ממשלת אנגליא לבדה ותִּשְׁעֵן עליה בְּבִטְחָה ובאמנה אֲמֵן כי היא תוציא כאור משפט השלום להשקיט לה מִיָּמֵי רעה וכבוד מלחמה. והלאָרְד בִּיקְאָנְסֶוֹילְד היושב ראשונה במלכות אנגליא התאזר עז ותעצומת כי תהי אנגליא רוח החיה בכל אפני השלום בין רוסיא ותוגרמה. כי אם תצליח להוציא את השלום לאור, הלא אז יודוק כל מלכי איירופא על האור היקר הזה אשר האירה לארץ ולדרים עליה, ואם

מאד מאשר נשברה תוגרמה, כי מלכה הנאוד והאדיר עם רבנות אלשי
 גבוריו בחירי גבורי צרפת נפלו אז ביד המנצח, והמבצר הגדול והנורא מעמץ
 נפל גם הוא ביד אויב וכל אנשי המלחמה הנודעים לשם ולתהלה בכל הארץ
 נפלו לפי חרב, ובכל זאת לא נוחלה אז צרפת, לא נואשה ולא אברה
 תקותה ולא חדלה מעשות עוד מלחמה, ותוגרמה נבהלה והתחלחלה בנפול
 פלעוונא ופלעוונא במה נחשבה מול מעמץ? מעמץ היא עיר בצורה עתיקה
 ימים ושנות מאות היתה ככרוכ סוכך עם להט חרב סתהפכת להגן על צרפת
 מכל צד ואויב, ופלעוונא הלא עיר מצער היא ופרזות תשב ורק זה מעט בא
 אליה איש חכם ודפך אותה לעיר מבצר. הן אמת כי אסמאן-פחה הפליא
 לבצר אותה וילחם לה כגבור אדיר ונאור, והרוסים הוכיחו גבורתם בלכדם את
 המבצר ההוא ובלקחם את הגבור הנערץ ההוא עם כל צבאות גבוריו בשביה
 וינהגום שבויי חרב לארצם, אך לא בעבור זה אברה תוגרמה כל ה נצחה
 ותוחלתה, גם כבודה לא הועם בגלל הרבר הזה, ונהפוך הוא כי עוד יכלה
 לעדות גאה ונאון ולעשות מעטה כבוד ותהלה כי עם נורא, עם עוזו וגבור
 פלחמה לחמו ימים רבים על מבצר חדש מקרוב בא בפלעוונא והגבור הגלחם
 לה נעלה הוא מבאזען גבור מעמץ אשר הסגיר את העיר הבצורה ביד צר,
 כי אסמאן-פחה בראותו כי אול הלחם בעיר הנצורה וולעפות רעב וחללים
 רעים וקטב מרירי זורירו יום זם המונים המונים מאנשי חילו לשערי שאול,
 השליך נפשו מנגד לפרוץ לו דרך בתוך מבצרי הרוסים הצרים עליו, ואם סוף
 סוף תקצר פלעוונא ביד אנשי מלחמתו, תהיה זאת בשדה המלחמה, ורק
 שם יסגיר את העיר ביד המנצח. — אמנם כן כי נכתם אז כבוד תוגרמה
 אך לא בגלל מפלת פלעוונא כי אם בגלל אשר קצו קצרה ירה להציל את
 אסמאן-פחה במשך הימים הרבים אשר נלחם בעיר הנצורה כגבור משכיל,
 אולם ממשלת השלטון לא שפכה לבה לאי-כבודה בדבר הזה ולא בגללו שנו
 פתאם מערכי לבבה ממלחמה לשלום. כי אחרי מפלת פלעוונא החלה
 הממשלה התוגרמית פתאם לחתור אל מחוז השלום להשלים עם ממשלת-רוסיא.
 ובשלשה עשר לחדש דעצעמבער שנה הפחה סער פער מטעם הממשלה
 ספרים לכל מלאכי תוגרמה היושבים במלאכות אדוניהם בחצרות מלכי איירופא
 להעיר את רוח המלכים ההם להתערב בדברי השלום בין תוגרמה ורוסיא.
 ואלה הם דברי הפחה סער פער בספרים ההם: ממשלת השלטון לא
 היתה נסקה להמלחמה המתחוללת בארץ, ונהפוך הוא כי היא התאמצה
 ככל מאמצי כח להשקיע את אשה, היא הוציאה דבר מלכות מלפניה להיות
 תקה אחת ומשפטים אחדים לכל העמים היושבים בארצה בלי פדות בין עם
 לעם ובלי הבדל בין דת לדת, ורק המלחמה אשר פרצה פתאם למרות רצון
 הממשלה, רק היא השיבה את ידי ממשלת השלטון אחור מהוציא את הרבר
 הגדול ההוא לאור עד עת מצוא. ואחרי אשר הבטיחה ממשלת השלטון

לעיר פלעוונא וסביב לעגלתו הלכו גדודי קאזאקיס, כי שבוי חרב הוא במלחמה, ובעת ההיא נסע הנסיך הגדול ניקאליי שר שרי הצבאות לפלעוונא ואסמאן הושב מדרכו לקדם את פניו, והנסיך הגדול האיר פניו אליו ויאמר לו: ילך נאווה תהלה על אמץ רוחך במלחמה, ודברי גבורתך וחין ערכך ראויים להכתב בספר תולדות בני האדם. גם אמר לו לשבת בלילה ההוא בפלעוונא להתרפאות ממחץ מפתו. ובעשתי עשר לחדש דעצעמבער נסע הקיסר אלכסנדר בהורו ובכבודו לפלעוונא, ושם הובא לפניו הפחה אסמאן, ולעיני כל השרים והנסיכים הגדולים השיב לו הקיסר את חרבו אשר לקח הגענעראל גאניעצקי ממנו, ויאמר לו: תגור חרבך על ירך, גבור! וגם ברוסיא תחגנה תמיד. הנה כי כן היתה אחרית הגבור המשכיל אסמאן ואחרית כל גבורותיו וכל עלילותיו בפלעוונא! אמנם גם כי הסגיר לשיבי נפשו ונפשות כל אנשי חילו, לא נגרע מכבודו מאומה, ובכל מקום אשר דבר גבורותיו הגיע, מהלל שמו כשם אחד הגבורים אנשי השם מעולם. אנשי החיל אשר הביא עמו בחדש יולי לפלעוונא, היו רבם ככלם עולי ימים אשר לא ידעו עוד מלחמה, גם כל אנשי החיל אשר שרתו אליו מטעם הממשלה היו כמעט כלם צעירים לימים אשר לא הריחו עוד ריח אבק שרפה ולא למדו עוד הליכות מלחמה, ורק הוא במשך ימי המלחמה אשר נלחם בצבאות רוסיא, למד ידיהם לקרב ואצבעותיהם למלחמה, הורה את כל המונם מוסר אנשי חיל והעיר בקרבם רוח עז ורוח גבורה באופן נעלה מאד. בתוך העיר ובכל סביבותיה עשה סדרים ופקח עיניו לבל יהי פרץ וצוחה בתוכה וחוצה לה. לא הכביד אכפו גם על הבולגארים הנוצרים אזרחי פלעוונא לתת מלחמם לאנשי חילו בעת צר ומצוק ובימי רעבון. בעשותו חיל ובהתגברו על אנשי מלחמתו כגבור משכיל ומנצח, לא גבה לבו ולא עדה גאה וגאון ולא התהלל ולא הוציא הגה מפיו אדות גבורות ישע ימינו. בכל דרכי מלחמותיו היה משכיל וקולע אל השערה ולא החטיא, וגם שרי צבא הרוסים אצלו לו כבוד גבורים ותהלות מעלליו יספרו, ובספר מלחמות בני האדם יכתב שמו לתהלה עד דור אחרון.

חברי ימי המלחמה הזאת אחרי מפלת פלעוונא.

§ 69. בנפול פלעוונא, נפל גם לב השלטון ותרפינה ידיו, חכמי יועציו היו אבדי עצה, והשרים הגדולים היושבים ראשונה במלכות נבחרו נחפזו ויהיו כמתעתעים ונפעמים. אמנם כן כי שבר גדול נשברה תוגרמה בנפול פלעוונא, אך לא כאשר הוא באמת, כי באמת לא נפלה עוד תוגרמה כלה בנפול המבצר החדש הזה אשר מקרוב נבנה והתכונן, ועוד ידה רב לה לעשות חיל ולהעזר עזר כביר אם אך השכילה והואילה לעשות כן. צרפת נשברה בשנת תר"ל (1870) ובשנת תרל"א (1871) שבר גדול יתר הרבה

תגרו אז כל פתם ואָנֶם וכדבים שכולים ואריות שואנים למרף נלחמו בפעם האחרונה הזאת והקרו למות נפשם כגבורים עריצים .

§ 68. ואסמאן-פחה בראותו כי תקותו להרעיש את הרוסים ולפרוץ לו דרך בתוכם, נהפכה לו כקשת רסיה וכל גבורותיו וגבורות אנשי חילו לא לעז ולא להועיל הן ביום אִידו , אמר נואֶשׁ ויהי כאיש נדהם וכגבור לא יוכל להושיע . ואף גם זאת כי בהמביעו נפשו בעמק המלחמה, פגע בו כדור אש ויפצע את רגלו פצע אָנושׁ מאד, ויבקש את פקירי החיל אשר חשו לעזרתו להוציאהו ממקום המערכה ולהביאהו אל בית המעלעגראף אשר על חוף נהר וויד הימין, ושם הוציא דָּבֶר פקודה מלפניו לָדְרִים גם לָבֶן לעיני הרוסים לאות כי תמה המלחמה וכי הוא ואנשי חילו נתונים נתונים ביד המנצחים אם לשבט אם לחסד. התוגרמם שמעו בקול אסמאן שר צבאם הנפלא גם בפעם הזאת ובמקומות שונים הרימו גם לָבֶן , אך הרוסים לא ראו את הנֶם ואת האות ההוא בגלל הערפל אשר פסה אז את עין הארץ ובגלל תַּמְרוֹת עֵשֶׁן אָבֶק השַׁרְפָּה אשר עלו אז עד לב השמים . גם את צוֹרֵי השלום אשר שרח אסמאן אל שרי צבאות הרוסים לא הביאו עוד את השלום , כי אסמאן לא שָׁם בפיהם את הדברים אשר יִדְבְּרוּ אל השרים ההם , והם גם הם לא ידעו מה יִדְבְּרוּ , ובכן היתה מהומה ומבוכה נוראה בין שני המחנות גם אחרי אשר חָדְלוּ לְהִלָּחֵם והקולות והרעמים חָדְלוּ . בתוך המבוכה ההיא נודע להגענעראל גַּאֲנִיעֶצְקִי כי נפצע אסמאן במלחמה והובא אל בית המעלעגראף , וימתד וילך אל הבית ההוא ויקח דברים עם אסמאן לדעת אם יחפוץ עוד קְרִבּוֹת או ישים קֶץ למלחמת פלעוונא . ואסמאן ענהו בדברים קצרים כי אחרי אשר הצליח תַּפְצוּ בידו לפרוץ לו דרך בין צבאות הרוסים בא הֶקֶץ להמלחמה הזאת והתוגרמים ימסרו את כלי נשקם בידי המנצחים . בפיו דבר ובירו מֵלֵא וישלח פקודה לאנשי חילו להתפשט את כלי מלחמתם ולצקת אותם לרגלי הרוסים . והתוגרמים שמעו בקול שר צבאם וימסרו את כלי נשקם בידי המנצחים . ובשעה השלישית אחר הצהרים בא הֶקֶץ למלחמת פלעוונא, ואסמאן-פחה וכל אנשי חילו נפלו שָׁבִי בידי אנשי חילנו . במלחמת היום ההוא נפלו מהרוסים חללים ; עשרה שרי חילים והמש מאות ושמונים ושנים אנשי צבא , ומספר הפצועים ארבעים ושבעה פקירי חיל ואלף ומאתים ועשרה אנשי צבא , ובסיה אלף ושמונה מאות וארבעים ותשעה איש . אך מהתוגרמים נפלו ביום ההוא יותר מארבעה אלף איש חללים ופצועים . ומספר התוגרמים השבויים היה שלשה ושלשים אלף , ובתוכם עשרה פְּחוֹת, טאה ושמונה ועשרים שרי חילים , שני אלפים פקירי צבא . מספר חיל הפרשים אשר היו להפחה אסמאן הוא רק אלף ומאתים וגם הם לָקְחוּ בשביה . גם שלל רב מצאו אז אנשי חילנו, שבעים ושבעה כלי תותח ויתר כלי נשק לרוב . ועוד ביום ההוא הובל אסמאן בעגלת צב מבית המעלעגראף אשר ישב אז לעיר

ומהרו גם המה לערוך את אנשי חילם במערכות מלחמה ככל אשר עשה
 שקאבעלעוו, וגם כל פקידי החילים נחלצו חושים ויעמדו ערוכים למלחמה.
 ובעשירי לחדש רעצעמבער בבקר בין השעה השביעית והשמינית בהקבע
 מעט אור היום, ראו הצופים אשר העמידו הרוסים על המשמר כי שפעה
 והמון רב הולך הלוך וקרוב, גם שמעו קול שריקות אופני עגלות אשר לא
 נמשחו בנפט, קול שְׁנָרִים ההולכים הלוך וְגַעַז וקול העגלונים הנוערים
 בְּשִׁנְרִים להחיש מצעדיהם, ומעט מעט נראו עגלות במספר רב ועצום הנוסעות
 מול מבצרי חיל הרוסים. הצופים מאנשי חילנו הריעו הרועה גדולה לאות מלחמה
 ונדודי הגראַנאַדירים הצובאים בקרבת המקום ההוא ירו כדורי אש מבלי
 נשקם על ההמון הרב ההולך לעומתם בתוך הערפל וכוללה אחת הנצבת שם
 המטירה גם היא כדורי מות על האויב המתנפל עליה. הַשְׁנָרִים הרתומים
 להעגלות התפלצו מקולות הרעמים והלפידים וישתובבו וינתקו את מסרותיהם.
 העברים נבהלו נחפזו. העגלות התפוצצו והגברים והנשים והמפ היושבים
 בהעגלות הרימו במרום ועקת שֶׁבֶר וקול יָלֵל וינאקו נאקת מָוֶת, ועד מהרה
 קפצו נדודי התוגרמים סְחִיל הַרְגָלִי מְבִינֹת לעגלות החן ומשני עבריהן
 וישתערו בחמת כחם על נדודי הגראַנאַדירים מצבאות חילנו ומלחמה עזה
 התלקחה ביניהם, וילחמו איש מול איש בקצף גדול ובתמה שפוכה,
 והתוגרמים הלוחמים כנואשים הִדְפוּ את הרוסים אחרנית גם תפשו להם את
 הסוללה הרוסית אשר במקום ההוא — אך עד מהרה החליפו גבורי רוסיא
 כח וישובו ללחום בתוגרמים ההם מלחמת תנופה, והגענעראל ס ט ר ו ק ס ף
 אשר הנשיא הגדול ניקאָלאַיי נשען על ירו, הביא עוד אנשי חיל חדשים
 אל מקום המערכה, גם עוד שרי חיילים עם אנשי חילם באו לעזרת אחיהם,
 וברוח גבורתם התגרו באנשי מלחמתם, ואף כי התוגרמים לחמו כאריות
 וייתצבו כחומת נחשת וכעמוד ברזל, בכל זאת התגברו הרוסים עליהם
 ויקחו מידם את הסוללה אשר לכדו זה מעט. והתוגרמים הוסיפו עוד להלחם,
 כי נוספו אליהם עוד נדודים אחדים, אך אז התערבו גם הרוסים בעלי כלי
 תותח במלחמה הזאת, ואז לא יכלו עוד אבירי התוגרמים לעמוד במערכה
 וישובו אחור אל חוף נהר וויד הַיְמִין להתבצר שם גם להשגב במבצריהם
 הישנים על הגבעה הירוקה, אצל רֶאָדִישְׁטוּוּאָ, אצל גריוויצָא, בוקאָוואָ-ליפּאָ
 וְאָרְאָנעש. בשעה התשיעית לפני הצהרים החלו התוגרמים לשוב אחור
 והגרענאַדירים הרוסים רדפו אחריהם ובהגיעם לחוף נהר וויד הימין יתחוללה
 מערת מלחמה נוראה ביניהם, מלחמה קֶשֶׁת עֶרֶף ומלאה דמים אשר התעודדה
 עד אחר הצהרים, ולאחרונה גברו הרוסים ויכו את התוגרמים מכה נצחת
 וילכדו את מבצריהם וסוללותיהם אשר בפאתי צפון, מזרח ודרום, ויציבו אנשי
 חיל בתוכם. במלחמה הזאת הגדילו הגרענאַדירים הרוסים לעשות, הִשְׁפוּ את
 וריעָ עוֹם וירעימו רעם גבורות, גם חיל הנארדע עשו אז חיל, כי התוגרמים

באִיילֶאָנִים ומספרם כשלשים אלף איש, על נהר וויד הסמוך לפלעוונא היה אז רק גשר אחד, וַיֵּצֵא אֶסְמָאן לִבְנוֹת עוֹד שְׁנַי גְּשֵׁרִים עַל הַנְּהַר הַהוּא לְעִבּוֹר בָּהֶם אֲנָשֵׁי הַחֵיל עִם כָּלִי נִשְׁקָם וְכָל הַדְּרָבִים הַנְּחוּצִים לָהֶם לְמַלְחָמָה. אֲנָשֵׁי הַמְּשֻׁמֵר צָוּוּ לְעַמּוֹד עַל מִשְׁמֹרוֹתֵיהֶם כְּתַמּוֹל שְׁלוֹשׁוֹם, גַּם כָּל אֲנָשֵׁי הַחֵיל צָוּוּ לִבְלִי יִשְׁנׁוּ־בְכָבֶד מְכַל אֲשֶׁר עָשׂוּ עַד הַיָּמִים הָהֵם, לְהַעֲלִים בּוֹה מַעֲיָנֵי הַרוֹסִים אֶת דְּבַר הַפְּרִץ אֲשֶׁר הֵם מִתְּעַתְדִים לִפְרוֹץ מִחוּךְ הָעִיר. וְהַיָּמִים הָהֵם הָיוּ יָמֵי סַגְרִיר, רוּחַ קָר נָשַׁב בְּחוּץ, הַשָּׁמַיִם בָּסוּ בַעֲבִים וַיִּכְסּוּ גַם אֶת עֵין הָאָרֶץ וּבִתְשִׁיעֵי לְחֹדֶשׁ דַּעֲצֵמְבֶּעַר יָרַד בַּפֶּעַם הַרְּאִשׁוֹנָה שְׁלֹג עַל בְּקַעַת בּוֹלְגָאֲרִיעֵן, וְעַל הַדְּרָבִים שָׁכְבוּ כָבֵד שְׁכָבוֹת שְׁלֹג רַב, כֹּאֲשֶׁר הוֹדַעְנוּ כָבֵד בְּמִרוּצַת הַדְּרָבִים. הַקּוֹר, הַכְּפּוֹר וְהַשְּׁלֹג פִּעְלוּ פִּשְׁלָה רַעָה בְּחֵיל הַתּוֹגְרָמִים אֲשֶׁר לֹא הָיוּ לָהֶם בְּגָדִים חֲמִים לְמַחְסָה וּלְמַסְתוֹר מִתַּגְרַת יַד צִיְרֵי הַחֹרֵף הָהֵם, אֵךְ הַרוֹסִים אֲנָשֵׁי חֵילָנוּ שִׁמְחוּ בְּרִאוֹתָם אֶת הַשְּׁלֹג הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם וַיְהִי בַעֲיֵנֵיהֶם כֹּאֲוֹהֵב וְנָרַע אֲשֶׁר בֹּא מֵאַרְצָם וּמִמְלֹדֹתָם לְדְרוֹשׁ אֶת שְׁלוֹמָם. בְּנִשְׁפָּ בַעֲרַב יוֹם הַתְּשִׁיעֵי לְחֹדֶשׁ דַּעֲצֵמְבֶּעַר הַחֵלוּ עַגְלוֹת הַתּוֹגְרָמִים הַמְּעוֹנוֹת כָּלִי נִשְׁקָ לְעִבּוֹר אֶת הַגֶּשֶׁר הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עַל נְהַר וויד נִכְחַת הַמַּסְלָה הָעוֹלָה מִפְּלֵעוֹוֹנָא לְאַרְכֶּאָנִיא וְעַל שְׁנַי גְּשֵׁרִים הָאֲתָרִים עִבְרוּ גְּדוּדֵי חֵיל הַרְּגָלִים וְהַרוֹכְבִים, וְאֹזְרָחֵי הָעִיר רָאוּ אֶת מַעֲשֵׂיהֶם, וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם כְּמוֹהֶם וַיִּשְׁעֲנוּ אֶת נְשִׂיהֶם וּבְנֵיהֶם וּטְפָם וְאֵת כָּל רְכוּשָׁם עַל עַגְלוֹת רְתוּמוֹת לְטוֹסִים וּבְקָרִים וַיַּעֲבְרוּ אֶת הַגְּשֵׁרִים הָהֵם גַּם הֵמָּה. וְכָל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נַעֲשׂוּ בְּלֵי שְׁאוֹן וְהַמְּלָה לִבְלִי יוֹדְעוּ לְהַרוֹסִים דְּרִכְיָהֶם וּמַגְמַת פְּנֵיהֶם.

§ 67. וְהַרוֹסִים יָדְעוּ עוֹד מִיּוֹם הַשְּׁבִיעֵי לְחֹדֶשׁ דַּעֲצֵמְבֶּעַר וְהָלָאָה כִּי אֶסְמָאן מִתְּעַתֵּד לִפְרוֹץ לוֹ דֶּרֶךְ בְּחוּךְ מִבְּצִרְיָהֶם, כִּי הַמְּרָגְלִים אֲשֶׁר לָהֶם רָאוּ וְהַתְּבוֹנוֹנֵי וַיִּדְעוּ זֹאת וַיִּנְיְדוּ לְשֵׁרֵי הַצְּבָא מַגְמַת פְּנֵי הַפַּחַה אֶסְמָאן וַיִּכְנִיּוּ הַכָּל לְקַדֵּם פְּנֵיו וְלִהְבְּרִיעֵהוּ. וּבְנִשְׁפָּ בַעֲרַב יוֹם הַתְּשִׁיעֵי לֹא נָתַן הַרוֹסִים שְׁנַת לַעֲיֵנֵיהֶם וַיִּתְבוֹנוּ עַל דְּרִכְיָ הַתּוֹגְרָמִים בַּפְּלֵעוֹוֹנָא וּמַחוּצָה לָהּ, וְהַגַּעְנֶעְרָאֵל שִׁקְאָבְעֵלְעוּ הַצִּיב אֶת אֲנָשֵׁי חֵילוֹ בְּמַעֲרֻכּוֹת מַלְחָמָה נִכְחַת פֶּאֶת דְּרוּמֵיָהּ אֲשֶׁר מִשֵּׁם יִתְפָּרֵץ אֶסְמָאן לִפְרוֹץ לוֹ דֶּרֶךְ, וּבְלֵילָה הַהוּא בִּשְׁעָה הַשְּׁשִׁית בֹּא אֱלִיוּ רִץ מְהֵרָ וַיִּוִּדְיעֵהוּ כִּי הַתּוֹגְרָמִים הַיּוֹצֵאִים מִפְּלֵעוֹוֹנָא הִתְכַּנְּסוּ נִכְחַת הַגֶּשֶׁר אֲשֶׁר עַל נְהַר וויד וְכָל אֲנָשֵׁי הַמַּלְחָמָה עֲזָבוּ אֶת מִבְּצִרְיָהֶם וְסוֹלְלוֹתֵיהֶם וְעוֹמְרִים הֵכֵן לְעִבּוֹר אֶת הַגֶּשֶׁר. בִּשְׁעָה הָעֲשִׂירִית בְּלֵילָה בֹּא עוֹד אֶחָד הַרְּצִים וַיִּסְפֵּר לוֹ כִּי עֵינָיו רָאוּ אֵךְ נִאֲסְפוּ כָּל הַתּוֹגְרָמִים אֲנָשֵׁי חֵילוֹ אֲשֶׁר בַּפְּלֵעוֹוֹנָא עֲרוֹכִים בְּכָל לְעִבּוֹר אֶת מַעֲבְרוֹת נְהַר וויד. כַּחצוֹת הַלַּיְלָה קָם הַסַּעַר אֲשֶׁר הִתְחוֹלַל אִזּוּ עַל בְּקַעַת בּוֹלְגָאֲרִיעֵן לְרַמְטָה, אֵךְ הַשָּׁמַיִם מְעֹלְפִים עוֹד בַּעֲרַפְלֵי עֹלְמָה, וְעֵבֵי שַׁחֲקִים יִפִּיצוּ עוֹד שְׁלֹג רַב עַל הָאָרֶץ וּמִתְהַרָה קַל נוֹדְעוּ גַם לִיתֵר שְׂרֵי הַחֵילִים לְהַגַּעְנֶעְרָאֵל סְאָטְאָף וְקָרִיד עֲנַעֲר וְקָעֶר נֶאֱמַר הַצּוֹבְאִים עַל הַקָּף נְהַר וויד הַיָּמִין, כִּי אֶסְמָאן עוֹמֵד הֵכֵן לְהַתְּפָרֵץ בְּחוּךְ צְבָאוֹת הַרוֹסִים, וַיִּמְהָרוּ

והיא נפלו מהרוסים חמשים שרי חילים ואלף ושמונה מאות איש מאנשי הצבא נפלו חללים ופצועים ולקחו בשביה, ומהתוגרמים נפלו אז (לפי דבריהם) אלף ושלוש מאות איש. והיה כשמוע הנענעראל דעלינגס הויזען כי נגפו הרוסים לפני התוגרמים, מהר לשלוח ברביעי לחדש נדודי אנשי חיל לעזור להרוסים, וראש דבר לשוב ולקחת את דלאטעריצא מיד התוגרמים, ואתרי כן יצא גם הוא בראש אנשי החיל אשר ברגליו למחוז יאקאווויצי לתגר בסוליימאן מלחמה. וסוליימאן גבר חילים, חגר כל תעצומת עזו ויעש תחבולות ועצות ונבורות להמלחמה האחרונה הזאת. אך גם הרוסים התאושו ויתאזרו נבורות רעם למלחמה, והנסיך הגדול יורש העצר הפליא אז עצה והוכיח לעיני כל כי לו זרוע עם גבורה באופן נעלה מאד והמלחמה הנוראה היא התלקחה כאש מתלקחת (בעשתי עשר ושנים עשר יום לחדש דעצעמבער), רגזו שמים והתכסו בערפלי ענן אבק השרפה. והארץ רעשה ותחל ממהלומות הרעמים הנוראים אשר הרעימו כלי התותח, מסודות הרים התפלצו והגבעות התקלקלו משאון פחדי המלחמה ההיא, וגבורי רוסיא הריעו אף הצריחו ועל אויביהם התנברו, והתוגרמים נכו במהומת מות קשה המערכה ומגפה נוראה היתה בהם, וגם סוליימאן גם מנוסת חרב וכפשע היה כינו וכין השביה. מהתוגרמים נפלו במלחמה הזאת יותר משני אלפים אנשי חיל, וכאנשי חילנו רק כשמונה מאות. אחרי המגפה האיומה היא אשר היתה בצבאות סוליימאן, באה השמעה הרעה לסוליימאן כ עוד בעשירי לחדש דעצעמבער נפלה פלעוונא ואסמאן-פחה בידי הרוסים.

מפלת פלעוונא

§ 66. עד יום השני לחדש דעצעמבער, קרה עוד הפחה אסמאן כי מחמד-עלי או סוליימאן יביאו לו עזר וישע, אך אז נודע לו כי כל תושיה נדחה ממנו, הרוסים פתרו אותו מכל עברים וכחומת ברזל הם סביבות פלעוונא וגם אמיצי הלב בנבורים קצרי יד הם לפרוץ להם דרך בעד החומה הבצורה הזוא. ובראותו כי אין לו להשען רק על עצם ידו ועל עוזו חילו, התכפר לשום נפשו בכפו ולפרוץ לו דרך בתוך צבאות הרוסים הצרים עליו. ומיום השני לחדש דעצעמבער החל להקבין כל החפצים הדרושים להדבר הגדול והאיום הזה. בפעם הראשונה הכביד אכפו על הכולגארים היושבים בפלעוונא לתת קמת בעד אנשי חילו הרעבים למען יהי כח בהם לתפוש חרב ביום קרב ומלחמה נוראה על הצר הצורך עליהם. ובשביעי לחדש דעצעמבער עמדו כל אנשי החיל אשר בפלעוונא ערוכים כפול להתפרץ מול פאת צפונית במסלת פלעוונא-ארכאניא בין מבצרי הרוסים וסוללותיהם. אנשי החיל העתידים לפרוץ פרץ עז ההוא, פלג אסמאן-פחה לששים

כח לשאת ולסבול את כל תלאות המלחמה בְּהִינּוּ על מְבַצְרֵי ובעמוד ברזל
מסקמו לא ימוש, אך שרי צבאם לא ישכילו להרעיש את עמודי ברזל ההם
להשתער על אנשי מלחמתם בסערת מלחמת תגרה מבלי פְּנֹת אל המעצורים
המבצרים הנצבים להם לשטנה בדרך, ופעמים רבות יעברו להם ימים גם
שבועות בתבֶּק ימים עד אשר יפנו את אבני הנגף מדרך הליכתם — אך
הפחה סוליימאן אשר נפשו נחלים תלהט להוציא את מערכי לבבו לאור
צַעַם עִינֵי מְרֹאוֹת כל זאת, ובעשרים לחדש נאוועמבער החל לאסוף אליו
דמיון אֶסְמָאן-בְּאֹזָר את סהנה הפחה פֶּוֹאֵד ומחנות הפחות ראָ שוֹד
ק ערים, האָד שי הוֹסִיין ועבד רחמן. מספר כל המחנות ההן שלשה
ועשרים אלף איש חיל רגלים ופרשים ולהם ארבעה ועשרים כלי תותח
גדלים ויתר כלי נשק וכלי מלחמה ועם החיל הזה התעתד הפחה סוליימאן
לתגר מלחמה בצבאות רוסיא אשר תחת פקודת הנסיך הגדול יורש העצר.
ובששה ועשרים לחדש נאוועמבער יצא סוליימאן בראש אנשי חילו ויתגר
מלחמה בצבאות יודש העצר אצל מחוז טרסיעניק מד אָכְּגֹוֹל לֵא
ובסופה ושערה השתערו על מבצרי הרוסים עד כי היה ביניהם ובין המבצרים
ההם רק מאה צעדים, אך גבורי רוסיא הראום את נחת זרעם ויהרפו אותם
אתור ויפילו בהם חללים רבים, אפס כי התוגרמים לא נהו ולא הרפו
ידיהם ויוסיפו להתנפל על המבצרים ההם והרוסים הָכֹּס עוד הפעם אתור.
פעמים רבות שָׁבוּ התוגרמים להשתער על המבצרים, ובכל פעם נלחצו
לנסוג אתור. שש שעות רצופות התחוללה המלחמה העזה הזיא עד כי
לאחרונה נפּוּ התוגרמים סָנְפָה גדולה וימין הרוסים רומטה.

§ 65. ימים אחדים אחרי המלחמה הזיא נסע סוליימאן פחה דרך
ראסגראד לאסמאן-בְּאֹזָר ויבוא שם בראשון לחדש דעצעמבער, ומתרה קל
הבין הכל להמלחמה הגדולה על על ענא: הפחה פֶּוֹאֵד הלך ביום
השני לחדש דעצעמבער למחוז אַמְּעֵטְלִי ובשלישי לחדש בא שמה.
הפחה ק ערים הלך מֵאֶסְמָאן-בְּאֹזָר למחוז טיעסער אָוּוֹא, וגרוד
אתור שלה למחוז נְוֹאָסֵלָא, והפחה האָד שי הרים פעמיו
לבעבר אָוּוֹא. ועור ביום השלישי לחדש יצא הפחה פֶּוֹאֵד מאַמְּעֵטְלִי
לבעבר אָוּוֹא ומשם הריע פתאם ביום הרביעי בבקר תרועת מלחמה על
הרוסים, ובפעם הזאת נרעשו הרוסים ונחפזו, כי בעת אשר השתער
עליהם הפחה פֶּוֹאֵר מעבר האחד, השתער עליהם גם הפחה האדשי הוסיין
מעבר השני, והפחה ראָשיד גם הפחה עבד רחמן נסבו גם הם עליהם,
ותהי להם המלחמה מפנים ומאתור, ומכל עברים הרעימו התוגרמים בכלי
מפצם על מבצרי הרוסים אשר אצל על ענא. הן אמנם כי גם בפעם
הזאת העירו הרוסים רוח גבורתם וילחמו כאריות, אך התוגרמים התגברי
עליהם בפעם הזאת וילחצום לעזוב את מבצריהם ולפנות להם עָרָף. במלחמה

אויב . ואחרי אשר סגרו הרוסים את פלעוונא וכשומרי שקדי היו עליה מסביב , גם אז מצא עוד אסמאן נתיבה נסתרה לשלוח צירים נאמנים לקאנסטאנטי . נאפעל בהציוחדש נאוועס בער להודיע להממשלה כי בעוד חדש ימים יתם גם לתם צר מפלעוונא והרעב ישלח בה את הציו הרעים . וכדבר הזה שלח גם אל שרי צבאות תוגרמה בעת ההיא : אל הפחה סו לייסאן אל הפחה מחס-ר-עלי ואל הפחה אכמעט עיוב הסצביא או את מחנה תוגרמה אשר במעבר שיפקא . והפחה סולייסאן ערך אז מערכי לבבו לממשלת תוגרמה במה תוכל פלעוונא להקישע ולהנצל מיד הרוסים הצרים עליה , ולהוציא את מערכי לבבו נתיץ לו כי כל מחנות אנשי החיל אשר בחצי אי הבאלקאני יעזרו לו וכאיש אחד חברים יתחברו יחדו לעודד ברוח נבורה במלחמה הזאת . ותכמי יועצי השלטון שקלו את עצת סולייסאן במאזני חכמתם וימצאו כי עצתו טובה וימלאו את ידו להוציאה לאור . ועל פי העצה ההיא יתגר סולייסאן מלחמת הנגדה בצבאות הרוסים ויקח מידם את מחוז עלענא אשר החזיקו בו , זאו יתחבר אל הפחה אכמעט-עיוב ושניהם יחדו ירימו פעמיהם לטירנאווא לתגר מלחמה בהגענעראל ראדעצקי וללתץ אותו לעווב את מעבר שיפקא ולתת בזה ידים אל הפחה אכמעט עיוב ואל מחנה שיפקא לפרוץ משם לפאת צפונית . הפחה מחמד-עלי יניה את הפחה שאקיר לצבוא על מעבר באבאקאנאק , ויאסוף את כל אנשי החיל מטחנה המערבית ויצא בראשם דרך מעבר טראיאן להתנפל על לאוואץ ולגרש משם את הרוסים . ואחרי כל אלה כאשר יצלה חפצם בידם להתחילש את הרוסים הצרים את פלעוונא , יתפרץ אסמאן-פחה עם צבא נבורו בתוך מחנה הרוסים הנחשלים ויעבור הלאה ליד דרך לאוואץ ושם יתחבר אל מחמד-עלי , או יפנה לו בדרך אחרת ויבוא אל ארץ שלום אשר יד הרוסים לא נתתה עליה עוד ותהי לאל ידו לגבר עוד תילים וללכת אל חיל לתגר בצבאות רוסיא מלחמה .

§ 64. זאת העצה היעוצה מאת הפחה סולייסאן אשר מצאה חן גם בעיני שרי היועצים בשער השלטון , לא יכלה עמוד בעיני מטיבי ראות , יען כי חסר אז במלחמה הזאת שר צבא עזוו ונבור אשר יאסור את יתר שרי החילים אליו ויסיר אותם אל משמעתו , רווחו תהי רוח החיה המתהלכת בכל אופני המלחמה ואל מסלה אחת כולם ירוצו ויכוננו דרכיהם ופעולותיהם , כי הפחות נגידי המלחמה הזאת איש לעברו פנה , בדרך מערכי לבו הלך וכל אחד חתר להשיג את מטרתו כפי רוח בינתו — גם לא ידעו אז התוגרמים כי מספר אנשי חילם נופל הוא ממספר אנשי חיל רוסיא , כי גרודי תיל תרשים נוספו אז עליהם במספר רב , ואף גם זאת כי במלחמה הזאת הוכיחו שרי צבאות תוגרמה כי לא ישכילו במלחמת הגרה ואין כחם רק במלחמת סגן . הן אמת כי התוגרמי איש הצבא כת אבנים

ותפשו להם את מְרוֹמֵי מַעֲבַר בְּאַבְאֶקְאָנָא וּמְרוֹמֵי סַמְרִינְלִי וְזֶלְאָה
מִיִּצְאָה מִבְּלֵי אֲשֶׁר נִנְעָה בִּם תְּנַת יַד הַהוֹגְרָמִים וְהַעֵם כְּלֵי תוֹתְחִיָּה
אֲשֶׁר יָדוּ עֲלֵיהֶם עוֹד יָמִים אַחֲרָיִם . זֹלַת הַנְּצִחוֹנָת הַהֵם , נִצְרוּ הַרוֹסִים אֶת
הַהוֹגְרָמִים הַצְּמִכָּאִים בְּעִיר אֶרְבָּאֲנִיעַ וַיִּלְכְּדוּ אֶת הָעִיר מִמְּצוֹרָתָהּ וַיִּמְצְאוּ בְּתוֹכָהּ
שְׁלָל רַב , כְּלֵי נֶשֶׁק , אֲבָק שְׂרָפָה , כְּדוּרֵי נַפֵּץ , אֲסָמִים מְלֵאִים בַּר , בְּנָדִים
הַמִּים לִימֵי הַחֹרֶף אֲשֶׁר הוֹכְנוּ בְּעַד חֵיל אֶסְמָאָן וְעוֹד הַפְּצִים רַבִּים כְּאֵלֶּה . נִם
אֶת מִבְּצָרֵי וּרְאֵמֵשׁ עִם לְכָדוֹ אִזְ הַרוֹסִים וְגַם בְּתוֹכָם מִצְאוּ שְׁלָל רַב ,
וּמִחֲדָ-עֲלֵי אֲשֶׁר נִשְׁתָּה גְבוּרָתוֹ לִפְנֵי הַרוֹסִים , רָאָה כִּי קִצְרָה יָדוֹ לַתַּנְר עוֹד
מִלְחָמָה בְּגִבּוּרֵי חֵיל כְּמוֹהֶם וּלְהִתְחַבֵּר עִם סוּלִימָאָן לְהוֹשִׁיעַ אֶת פְּלִעוּנָא ,
בְּכָל זֹאת לֹא אָמַר עוֹד נֹאשׁ וַיִּחַבֵּל הַחֲבּוּלוֹת שׁוֹנֹת לְהוֹצִיא אֶת זְמָטוֹ לְאוּר ,
אֲךָ בְּעֵשְׂתֵי עֶשֶׂר יוֹם לַחֲדָשׁ דְּעִצְמִבְּעַד הוֹסַר מִמְּשִׁמַּת פְּקוּדָתוֹ מִמַּעַם הַשְּׁלִטוֹן
וַיַּעֲצִיז , וְעַל מִקְוֹם דְּקָם הִנְחָה שְׂאִקִּיר .

קורות אגף השמאלי והמתנה התיכונה מצבאות
חיל רוסיא הראשי ודבר גבורתם על נהר לאם
דיאברודשא ומעבר שיפקא .

§ 63. אחרי אשר שלח הנסיך הגדול ניקאלאיי דברים אל אסמאן-פחה
בארבעה עשר לחודש נאוועמבער וידרוש ממנו להסגיר בידו את פלעוונא
והוא השיב את פניו ריקם מלפניו , נעלם מעיני הרוסים ולא ידעו מה הוא
הבטחון אשר אסמאן-פחה בוטח גם בהיותו נצור וסגור על מסגר מכל עברים,
עד מתי תהי לאל ידו לכלכל את אנשי חילו ולנהרם בלחם צר ומים לחץ ? גם
לא ידעו אז הרוסים את מחשבות ממשלת תוגרמה אשר היא הושבת לעזור
לאסמאן ולהציל את פלעוונא מידם , וכמה פחה גדול לעשות כדבר הגדול
הזה ? ועל כן בקש הנסיך הגדול שר שרי צבאות רוסיא חשבונות רבים
ויתשב את כל הדרכים אשר תלך בהם תוגרמה לבוא אל מתו חפצה והביא עצות
ויעש החבולות לסגור עליה את הדרכים ההם ולהגיד רגלה מבוא לעזרת
אסמאן-פחה . אולם השרים היושבים ראשונה בשער השלטון בקאנסטאנטינואפעל
גם שרי צבאות תוגרמה אשר מחוץ לפלעוונא הנצורה , ידעו נאמנה כי אם
לא תבוא עזרה ורוח והצלה לפלעוונא מחוץ , לא תוכל עמזר עוֹד העיר
הסגורה הזאת , כי מעיני ישועתה ידללו ויתרבו מיום אל יום , ולא יארכו
הימים ויבש מקור מתותה ויתרב מעיני ישועתה ותפול ולא תוסיף קום . עוד
בהדוש סעפטעמבער כבוא אנשי חיל חדשים במספר רב אל מתנה הרוסים,
הודיע אסמאן לממשלת השלטון כי לפי דעו לא טוב הדבר כי יסגר הוא ואנשי
חילו בפלעוונא , ויבקש מידה לתת לו רשיון לעזוב את פלעוונא בעת רצון
אשר ימצא לזה . אך ממשלת השלטון לא נתנה לו רשיונה לעשות כדבר הזה , רק
הבטיחה אותו כי תהיה לו לישועה ותשלח צבא רב לעזור לו לגרש מפניו
אויב

חחבולות להוציא את מערכי לבנו לאור, וישלח מחנה כבוד אל מעבר הבאלקאן הנקרא בשם באַבאַקאַנאַק להלחם שם בצבאות הרוסים ואחרי כן בא גם הוא אל המעבר ההוא לעמוד בראש אנשי חילו בהלחם ביום קרב. גם העביר את אנשי חילו עבודה רבה לנרוד בעד הרוסים במבצרים וצריחים במורדות הבאלקאן העטראַפּאַלי לבל יוכלו לרדת מהר ולסגור עליהם בזה את הדרך העולה לסאַפּיאַ.

§ 62. אחרי אשר לכדו הרוסים את העיר הבצורה עטר אַפּאַל, נסע הגנענעראל דאנדעווייללע לעומת קעבר סטריגל לפאת קדמה ממעבר באַבאַקאַנאַק, ובשמנה ועשרים לחדש נאָוועמבער העפיל עלות על מרומי ההרים אשר שם ויבצר את מצבו ככל אשר השיגה ידו. אך גם הפתה שאַקיר אשר רוח גבורתו החל לפעמהו שנית עלה גם הוא עם אנשי חילו אל מעבר באַבאַקאַנאַק. והגענעראל דאנדעווייללע העלה בשלשים לחדש נאָוועמבער ובאחד לחדש דעצעמבער כלי תותח ויתר כלי מלחמה על תועפות ההרים אשר תפש לו ואשר נבהם אלף ומאה מעטער מעל פני הים, וביום ההוא התחבר אל הגענעראל עללים, ואנשי חילם התאחדו גם הם ויהיו לאגדה אחת. הגענעראל עללים יצא בראש אנשי חילו, אחרי נצחון הרוסים בפראוועץ ועטרעפּאַל וילך למסעיו עד יום הראשון לחדש דעצעמבער דרך אַרְכאַניאַ, וביום ההוא הנה על מרומי הבאלקאן נכח המרומים הנקובים בשם אַראַב קאַנאַק מערבית למעבר באַבאַקאַנאַק, וביום השני לחדש דעצעמבער העלה בעלי נשק כבדים על ראשי הנבעות אשר נשגב בהן, ויום השלישי לחדש עתד ליום מלחמה להלחם בהתוגרמים אשר בראשי מרומי אַראַב קאַנאַק, וגם הגענעראל דאנדעווייללע עתד את אנשי חילו בעלי נשק הכבדים ליום מלחמה ההוא לעזור להגענעראל עללים. וביום השלישי ההוא בשעה העשירית לפני הצהרים התחללה כבר מלחמה עזה מאד בין הרוסים והתוגרמים על מרומי אַראַב קאַנאַק, והפתה מחמד-עלי חָגֵר אז בעז סתניו ויפקד את צבא המלחמה במתנות התוגרמים ויטביע את נפשו בעמק המלחמה מבלי פְּנֹת כי המוס אשר הוא רוכב עליו התפוצץ תחתיו על ידי כדור כלי תותח, כי כמדת חָגֵר מקשה קפץ על סוס אחר וירוצץ ככרם לעורר רוח גבורה בקרב לב התוגרמים, אף יגיעו לא היה לריק, כי בראשית המלחמה הדפו התוגרמים את הרוסים אתור עד כי האמין מחמד-עלי כי עוד מעט תהי ידם בערף אנשי מלחמתם, אך עוד מהרה נהפך הגלגל, כי התאושו הרוסים וככפירים בעררי צאן עברו ורמסו וטרפו ורוע אף קדקוד התוגרמים. לשוא התנער מחמד-עלי עוד הפעם להדש את המלחמה ולאור זיקות גבורה בלבות אנשי חילו, כי גם בפעם היא כשלו ונפלו ונתנו לפני הרוסים, עד כי לאתרונה נסעו התוגרמים אחור בפצעים אנושים ויריהם על ראשם, והרוסים עשו והצליחו

נאִוֹאֲמִשִּׁין וּמִגַּמַּת פְּנִיה לַמַּחֲזֵן סְקִרְיוֹעֵנָא . אַנְשֵׁי הַחֲלוּץ סְהַמְחַנְהָ הִזְאָת
תַּחַת פְּקוּדַת פְּקִיד הַחֵיל סְמַעֲמַפְעֵל, הִלְכוּ חֲשִׁכִים , כִּי עֲרַפְלֵי עֲלִמָּה הִלְיִמְו
אוּ אַת פְּנֵי כֹל תַּבַּל הָאֲרִץ הָהִיא עַד כִּי לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אַחִיו כְּבֹאִישׁוֹן לַיְלָה .
וּבַתּוֹךְ הַחֲשֶׁכָה הָהִיא הִלְכוּ גְבוּרֵי חֵיל הָהֵם כְּהוֹלְכִים בְּמַחֲוֹל וַיַּעֲבְרוּ עַל
פְּנֵי נְאוֹאֲמִשִּׁין וַיִּתֵּר הַמְקוּמַת הַמְלֵאִים אַנְשֵׁי חֵיל תּוֹגְרָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ לְבָם
אֵלֵיהֶם. אֲךָ אַחֲרָי כֵּן הִתְנַפְּלוּ עֲלֵיהֶם גְּדוּרֵי טַשְׁעֲרַקְעִשִׁים בַּפְתַּע פְּתֵאִם וּבְחִמְזָה
עֲזוּה וּגְבוּרָה נִמְרָצָה וּמִלַּחְמָה אִיוִּמָה הִתְלַקְּחָה בִּינֵיהֶם , אִוְלָם גַּם בַּפַּעַם הִזְאָת
דְּמָה יִסְמִין הַרוּסִים וַיִּדְעוּ תְרוּעַת נִצְחוֹן וַיִּפְצְחוּ אֶת אַנְשֵׁי מִלַּחְמָתָם וַיַּעֲבְרוּ
הִלָּאָה לַמַּחֲזֵן חֲפָצִם . אַפְסֵי כִי עַל יַד מְבַצְרֵי פְּרָאָוִעִץ נִאֲחָזוּ הַרוּסִים
בְּסַבֵּךְ הַלְאֹת עֲצוּמֹת וְחֶתְתֵּיהֶם מִמִּלַּחְמוֹת עֲזוּת מְאֹד, כִּי הַתּוֹגְרָמִים הִתְנַעֲשׂוּ
כִּים נִגְרַשׁ וַיִּלַּחְמוּ כְּגְבוּרִים וַיִּתְיַצְבוּ כְּעַמּוּדֵי כְרוֹל מְבֹלֵי פְּנֹת אֵל אֶלְפֵי
כְּדוּרֵי מוֹת הַמַּעוּפָפִים עַל פְּנֵיהֶם . אֲךָ גַּם בַּפַּעַם הִזְאָת הִתְנַבְּרוּ גְבוּרֵי
רוּסִיא וַיִּכּוּ אֶת הַתּוֹגְרָמִים מִכָּה נִצְחַת וַיִּהְרֹפוּ אוֹתָם מִמַּצְבָּם וַיִּפְּרוּם וַיִּקְחוּ
מֵהֶם עֲמֻדָתָם וַיִּלְכְּדוּ אֶת מְבַצְרֵיהֶם וַיִּמְצְאוּ שְׁלָל רַב . וּבַעֲשָׂרִים וָאַרְבַּעַה לַחֲדָשׁ
נְאוֹעַמְבֵּעַר הַשְּׁתַּעַר הַנִּעְנַעֲרָאֵל דְּאַנְדְּרֵוֹוִילְעֵ . עַל עִיר הַבְּצוּרָה אֶמְרָאָפְּאֵל
וַיִּרְעִישׁ אֶת הוֹמְתִיָּה הַבְּצוּרֹת , וּבַיּוֹם הַמַּחְרַת הִתְנַפְּלוּ גְדוּרִים אַחֲרֵיהֶם גַּם
עַל הַמְּבַצֵּר הַמִּתְנַסֵּס אֲצֵל הָעִיר הָהִיא בַּפְּתַח צְפוֹנִית , וְהַפְּרִינֵץ מְאֹלְדֵעֲנְבוּרְג
רָאָה כְּנִשֵּׁר וַיִּבְצַע אֶת אֲשֶׁר הִחְלוּ הַגְּבוּרִים הָהֵם, וַיִּלְכֹּד אֶת הַמְּבַצֵּר הַהוּא
וַיִּשֶׂם אִיתָן מוֹשְׁבּוֹ בְּתוֹכוֹ , וַיִּדּוּ נְמוּיָה עַל אַנְף הַתּוֹגְרָמִים הַשְּׂמֵאֵלִי , וַיִּשַׁר
הַחֵילִים לִיבְאָוִיוּצְקֵי בְּצֵר אֶת הַמְּקוֹם אֲשֶׁר הוּא עֲמֻד עֲלָיו מוֹל אַנְף הַתּוֹגְרָמִים
הַיּוֹסִין מוֹל הַמְּבוּאֵ אֲרִי מַעֲבֵר הַבְּאֶלְקָאֵן הַנְּקוּב בְּשֵׁם זֶלְצֵי צֵא וְנִכְחַ הַמַּעֲבֵר
הַנְּקוּב בְּשֵׁם סְטְרִינְל , וְגַם הַפְּרִינֵץ מְאֹלְדֵעֲנְבוּרְג פְּרִץ לוֹ דֶּרֶךְ עַד
הַמַּעֲבֹרוֹת הָהֵן . וְהַפְּתַח מוֹסְטֵאָפְּאֵל נִגְיָד חֵיל תּוֹגְרָמָה רָאָה כִּי אִזְלוֹת יָדוּ
לְהִנָּן עַל מְבַצֵּר עֶמְרָאָפְּאֵל , עוֹב אֶת הָעִיר הַבְּצוּרָה הָהִיא בִּיד גְבוּרֵי רוּסִיא
גַּם עוֹב בִּידָם אֶת הַמְּבַצֵּר הַסּוֹכֵךְ עַל מַעֲבֵר סְטְרִינְל וּמַעֲבֵר בְּאַבְּאָקְאָנְאָק
וַיִּסְגּוּ אַחֲרָי בְּלֵב אַנּוּשׁ , וְהַרוּסִים לֹא רָדְפוּ אַחֲרָיו , כִּי הַחֲשֶׁךְ פָּסָה אוּ אֲרִץ
וַצִּלְלֵי הַלַּיִל עֲמְדוּ לָהֶם לְשֹׁמֵן בְּדֶרֶךְ , אֲךָ לְמַחַר כַּעֲלוֹת הַשֶּׁחַר סָהְרוּ הַרוּסִים
וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרָיו וַיִּקְחוּ מֵהַתּוֹגְרָמִים אַנְשֵׁי הַחֵיל שְׁלֹשָׁה כְּלֵי הוֹתַח וְשֵׁלֶשׁ מְאוֹת
עֲגֻלוֹת טַעוּנוֹת כְּלֵי נִשְׁק וְלַחֵם וְצֹדֵה . בְּנַפּוֹל עֶמְרָאָפְּאֵל בִּיד הַרוּסִים, רָאָה
הַפְּתַח שְׂאָקִיר כִּי נִגְרַעַה זֹרַעוּ וַיְהִי אֲבֵר עֲצוּת , וְאִף כִּי בָאוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי
הַיָּל חֲדָשִׁים מְאֹרְדִיאֲנַאפְּעֵל , הֵיוּ לוֹ לֹא לְעוֹר וְלֹא לְהוֹעִיל , כִּי אֲחֲרָיו הַמוֹעֵד
וּכְבֵּר חֲפָשׂוּ לָהֶם הַרוּסִים אֶת הַמְּבַצְרִים וְאֶת הַמַּעֲבֹרוֹת בְּחֲרָדֵי בְּאֶלְקָאֵן הָהֵם.
אֲךָ מִחֲמַד-עֲלֵי לֹא אֲמַר עוֹד נֹאשׁ וַיִּחֹק עוֹד בְּתַקּוֹתָיו כִּי חָפְצוּ בִּידוֹ יִצְלַח
לְהַתְּנַבֵּר עַל צְבָאוֹת רוּסִיא וְלִהְדָּפֵם מִמַּצְבָּם , וְאִף אַחֲרָיו אֲשֶׁר שָׁמַע כִּי
הַרוּסִים לְכַדּוּ מְבַצְרִים וּמַעֲבֹרוֹת חֲדָשׁוֹת בְּהֵרֵי הַבְּאֶלְקָאֵן לְסַגּוֹר עֲלָיו אֶת
הַדֶּרֶךְ לְכָל יִתְאַחַד עִם אֶסְבָּאֵן-פְּחָה , גַּם אוּ לֹא נִפְלְלוּ וְלֹא הָדִל לְחַבֵּל
תַּתְּבוֹלוֹת

לעצור בעד התגרמים אם יתגודדו ממקומות שונים להושיע לאסמאן ולאנשי חילו, לעצור בעדם ולגרש אותם בחריב שלופה מקרוב אל פלעוונא, כי הפחה סוליימאן הועיק אז אנשי חיל המונים המונים מכל פנות חצי האי הבאלקאני ופניו מועדות להשתער במסערת מלחמה על צבאות הרוסים הצרים על פלעוונא להציל אותה מידם ולהושיע לאסמאן-פחה. סוליימאן יכל לעשות זאת מפאות שונות: מהמבצרים הגדולים אשר עורם תחת יד התוגרמים, מהררי באלקאן התיכונים, מבאלקאן המערבי או מחבל הארץ אשר בין באלקאן המערבי ובין נסיכות סערביא, ולעצור בעדו מהתגפר מאחד מהמקומות ההם, עשה הנסיך הגדול שר שרי צבאות רוסיא עצה ונבורה כנכור משכיל מלמד מלחמה. ובעת ההיא יצא קול בכל הארץ כי הפחה מחמד-עלי מאסף צבא רב אצל סאָפִיָא וחותר בכל עז להתחבר אל סוליימאן ושניהם עם רכבות אלפי אנשי חילם יתרו יחישו לצאת לישע את אַסמאן-פחה, ושני דרכים היו אז לפני הפחה הלז, הדרך האחד מעיר סאָפִיָא דרך אַרְבֵּאניא או דרך מחוז בערקאָוואַץ מפאת מערבית דרומית, והדרך השני מסאָפִיָא דרך פאת המערבית. משני דרכים האלה יכל מחמד-עלי לבוא לפלעוונא, והראשון הוא הקצר והנקל להגיע אל מחוז חפצו כל עוד אשר הפרה שאקיר מחזיק במעברות הבאלקאן הנקובות בשם באַבְאָקָאנְאָק ובהמקומות הבעורים אשר סביבות אַרְבֵּאניא. ועל כן היתה ראשית דרכי הנסיך הגדול שר צבא הרוסים ללכוד את המעברות ההן ואת המקומות הבעורים ההמה ולסגור בזה את הדרך על מחנה מחמד-עלי. ואז שלח הנסיך הגדול פקודה להגענעראל גורקא להרים פעמיו אל הררי הבאלקאן הנקובים בשם עטרֶאָפֶאָל אשר שם ימצא המעבר הראשי הנקרא בשם באַבְאָקָאנְאָק וגרש משם את הטורקים המתעתדים להתפרץ משם לפלעוונא, והגענעראל גבור החיל גורקא המפקד צבא המלחמה הזאת, מלא את ידי שר החילים שוואַלְאָוּוּ להגר מלחמה בהתוגרמים אשר נשגבו במחוז פראָוועץ, ואת הגענעראל רויך עמד לעבור בראש אנשי חילו את ההרים המתנשאים אצל פראַוועץ בכאת צפונית ולהתנפל על אנף השמאלי מגודרי התוגרמים אשר במבצרי פראַוועץ, ולמען להסב את לבות התוגרמים אחזנית לבל ידעו מכל עלילות הרוסים במקומות ההם, יתגר הגענעראל לעֶאָנְאָוּוּ מלחמה בהתוגרמים הצובאים אצל אַרְבֵּאניא, והגענעראל דאָנְדֶעוּוּיל יריע תרועת מלחמה על התוגרמים על עיר עטרֶאָפֶאָל, עיר הבצורה.

§ 61. הגענעראל לעֶאָנְאָוּוּ חלק את אנשי חילו לשתי סתות, המחנה האחת הלכה בעשרים ושנים לחדש נאָוועמבער דרך מחוז ראַשקאָוּוּ ויפגעו בגודרי התוגרמים ויתגרו בהם מלחמה ויפיצום ויעברו וילכו לדרכם, והמחנה השניה לפתה ארחות דרכה ממחוז ווערבערקאָוּוּ דרך הכפר נאואטשיז

אחד ממכתבי רצח ההם הפוזרים בכל תוצות העיר וירץ בחסת רוחו אל השלטון עבדול-האמיד, ובלשון למורים הוכיח כי אף אם במכתבי עמל ההם יתנפלו המורדים רק על בעל אַחות השלטון ואיש עצתו, מחשבות הזדים ההם גם על השלטון להשחיתו ולהכריתו, ורוח הפתה מיר האם היא רוח החיה באופני הקשר האמיץ הזה, כי מידהאט לא יסלה לנצח להשלטון על אשר התרימהו מארצו, ועברתו שמורה עליו כל הימים, והמורדים בעלי בריתו ההם לא ינחו ולא ישקמו עד עשותם ועד הקימם את מומתם, ואת מוראד יוציאו לחפשי ויושיבוהו על כסא המלוכה. הדברים האלה ירדו חדרי לבב השלטון וימלא את ידו מאהמד-ראמאט להשקיע את אש המרד ולעשות נקמות בהמורדים כשוב וכישור בעיניו. והנה עד מהרה אסרו אנשים רבים בבתי האסורים, וכל אויבי מאהמד-ראמאט נבהלו ויחרדו ולא האמינו בחייתם. שומרי ארמון משערצאנאן וכל משרתי מוראד וגם את אמו הרחיק מאהמד-ראמאט מהארמון שהוא והפקיד שומדים חדשים אשר היו שומרי בתי האסורים עד העת ההיא, גם החזיק המשמר על מוראד עד כי היה בלוא כבאתר מבתי הכלאים. והשלטון השיב את הפקודה אשר פקד לפני ימים אחדים על כל אנשי החיל לצאת מתוך העיר וללכת אל מערכות המלחמה, את הפקודה ההיא השיב עד מהרה ויצו לאנשי חיל ההם לשמור את העיר ולהיות עיניהם פקוחות על כל דרכי יושביה. ומאהמד-ראמאט הוסף עוד לשנן להשלטון כי רעה גדולה נשקפת עליו אם לא יוסיף לתת תקיתו. ומוקראו על פני יושבי עיר המלוכה ולהוציא דבר מלכות מלפניו כי ככ איש אשר יעבור את חקי המלוכה, עונו ישא ולא יועיל לו כל כפר. גם סגנים רבים ושירים גדולים היושבים ראשונה במלכות, תרדו אז מפני מאהמד-ראמאט אשר לב השלטון בידו ובשמו הוא עושה כל מעשיו ואין מי יאמר לו מה תעשה. הנה כי כן ידע מאהמד-ראמאט להוסיף לו עוד עז ומשרה מבראשונה על ידו מכתבי האון אשר הפיצו אויביו ומבקשי נפשו בחוצות העיר, ויתן פחדו ואימתו על כל דורשי רעתו יתר הרבה עוד מבתחלה.

הקורות בבולגאריא מחצי חדש נאוועמבער עד חצי
חדש דעצעמבער בשנת 1877 עד מפלת פלעוונא.

§ 60. הנסיך הגדול ניקלאיי ניקלאייעוויטש ראש שרי הצבא במלחמה הנוראה הזאת, שם עיניו ולבו בימים ההם על שני דברים גדולים אשר מהם תוצאות הנצחון על פלעוונא, הלא הם: להסגיר את פלעוונא מכל עברים ולהכרית בזה מפי אנשי המלחמה אשר בחוכה אכל נפש עד אשר יציקם הרעב להסגיר את קרות עום בידי הרוסים, גם לעצור

החפצה קרבות, היה שמע דבר השלום בקוץ סגור, ויחפשו ויחקרו
אודי הקור אשר סמנו יצא החפץ הזה, וימצאו כי סגור המורד אסא
דוא מקור השלום הזה, כי הוא ראש כל השרים הגדולים בהיכל השלמן
וכפלני סוס לב עבדול-האמיד בירו לכל אשר יחפוץ ימנו, והוא
המה לבנו אל השלום הזה ואחרי נמשכו כל שרי המלוכה ויועצי השלמן.
ועל כן התמררו בעלי הפלגה והיא על מאהמור-דאמאס הכלית מרירות
ויתנכלו לו להדיח אותי משאתי. ובעת ההיא מצאו עת רצון להפיק זממם
ולהרוף את שגורא נפשם זה למרחפות. כי בעת ההיא עברה רוח קנאה
על אשת מאהמור-דאמעס, אהות השלמן עבדול-האמיד, אשר שקמה
דשעמילעה, ובקנאתה ואש עברתה השליכה אותו מהרמונה (הארעם)
ותשליכהו מעל פניה, ובנפול השור החד המאכלתי, יאמר משל הקדמוני.
אך עוד פלגה אחת לא אמרה הן במפלת מאהמור-דאמעס ותפלצתה
השיאה אותה לסגור לארץ גם כסא השלמן עבדול-האמיד ולהשיב את
השלמן הנדה מוראד אל כסא מלכותו ולתת עליו הוד מלכות כבדראשונה.
כי בעלי הפלגה ההיא התלישו כי מוראד, אשר הורד מכסאו והורח אל
ארמון טשעראגאן, יען כי רוח חבלה ונתקו מומותיו, ששב לאיתנו ורוח
גמון החל לפעמו כבתחלה והנה הוא בריא אולם מגפש וער בשד ולו
המלוכה והמשרה, והוא יתקן כל אשר ענת עבדול-האמיד אחיו, ינהג עמו
סחכמה וישיב לארצו את כבודו ועזה כבימי קדם. האנשים ההם מצאו
נתיבות להשומרים השומרים את ארמון טשעראגאן אשר מוראד יושב
כאסיר בתוכו, ויכרתו עמם ברית להוציא את מוראד ממסגרותיו, גם
משכו אחריהם שרים רבים העוטרים את מוראד, ויהי הקשר אסיף ביניהם.
וביום הראשון לחדש נאוועמבער הפיצו הקושרים ההם מכתבי סגור ברחובות
קאנסטאנטינאפעל, וכתוב בהם כרברים האלה: הקיצו בני ארץ מלדתנו
משער המלך (פפארמע) נפתחה הרעה על כל יושבי הארץ, כי השלמן
צוה לראש שרי צבאותינו לבל יתגרה עוד בגרודי הרוסים מלחמה, יבסתר
יקנה אקבים וברית שלום יכרות עם רוסיא, ברית שלום אשר לחרה היא
להוגרמה. כלנו נסטרנו בירי הרוסים, אך אנחנו לא נאבה ולא נשמע
לדבר הזה, אנחנו כלנו נחלץ תושים לגרש את האויב מעל אדמתנו.
אנחנו כלנו לחם גלחם ככל אשר תשיג ידנו, ואז, רק אז ננקה דבר שלום
אל אנשי מלחמתנו. שלום אשר יוסר על אפנים טובים ורצוים לרוב אחינו.
ואם בלתי אלינו הרעה ואל שרי יחפוץ במותנו, אז קמת נמית את סגור המורד
בן המביש ואחרי כן מות נמות כלנו.

§ 59. והנה עינינו הרואות כי הקושרים ההם כוננו תציהם רק על
מאהמור-דאמעס וכל מומתם רק להכרית אותו מארץ החיים. וירא
מאהמור-דאמאס וינאץ וחמתו בערה בו כאש להט, וימטר ויקח בירו מכתב
אחד

גבורתם בעת אחת ולעולל עלילות מלחמותיהם יחד בקרמת פלעוונא ובמערבה ולהחיש ישע לעיר הנצורה ועזר לאסמאן הכרוב הסוכך עליה בשארית פתח? או אם שני הפתחות ושרי צבא ההם לא ישכילו לעשות ויעבטו ארתותם ויעזבו את אסמאן-פתח בעת צרתו אשר באו מים עד נפש ואין מושיע לו? השאלות האלה העמיקו לשאול כל יושבי איירופא יודעי בינה לעתים וחכמי המדינות, ועיניהם צופיות ונפשם אֶתְהָ לְדַעַת פֶּתְרוֹן הַשְּׁאֵלוֹת הַזֶּה וְלִרְאוֹת קֶץ הַפְּלֹאוֹת הָאֵלֶּה — . ובאמת נפלאה מאד מלחמת פלעוונא, ויתר הרבה עוד מעשה הגבור הגפלא אסמאן-פתח, רוח החיה המתהלכת בכל אופני המלחמה הזאת. רק בשמנה דיוויזיאנים החלה רוסיא האדירה לעשות מלחמה בתוגרמה ודרכה צלחה, ובדיוויזיאן אחד נגשה בעשרים לחדש יולי להלחם בעיר הקטנה פלעוונא, עיר פְּרִיז — ועתה בחצי חדש נאָוועמבער, ארבעה חדשים לאחור, נצבים עשרה דיוויזיאנים וחצי סכיבות העיר הקטנה והפרזי הזאת. לצור עליה ולהתבונן על כל הנעשה בתוכה, ועוד שבעה דיוויזיאנים עומדים סביב לה על נהר לאם תחת פקודת יורש העצר, ארבעה במעבר שופקא תחת פקודת הגענעראל: ראָדעצקי, וארבעה בבאלקאן המערבי ועל יד הדאָנוי תחת פקודת הגענעראלים גורקא וּלְפּוֹ. בשנת 1876/77 לחסר רק שמנה דיוויזיאנים עם שלטון תוגרמה, ובחדש נאָוועמבער בשנת 1877 לחסרים חמשה ועשרים דיוויזיאנים עם אסמאן-פתח, האין זאת פליאה רבה? — אמנם גם קץ הפלא הזה הנה קרוב לבוא, אך בטרם נציגה בזה הליכות הקץ הזה, נשובה לראות מה נהיתה בימים ההם בהיכל השלטון בעיר מלכותו.

§ 58. בהיכל השלטון החל רוח חדש לפעם את השרים היושבים ראשונה במלכות תוגרמה, כי השרים ההם התאושו בארצית ימי חדש אקמאבער ויָנְהוּ אחר השלום, כי ראו כי סוף סוף יֵשֶׁב נשר רוסיא רהו, רוח עז, ויִכְבֶּה את נגה חצי הירח אם לא תמחר ממשלת השלטון לבקש שלום מאת קיסר רוסיא בעוד מעד. גם לב השלטון נטה אחדי השלום ויִסְפֵּר באזני סגניו ושרי מלכותו כי הנביא מחמד נגלה אליו בחלום חזון רילה ויצו עליו במפגיע לעשות שלום עם רוסיא ולהציל בזה את ממלכתו מבליון חרוץ. אך את האפנים אשר על פיהם יצא השלום לאור, לא הגיד לו מחמד. גם למוציאי מכתבי עתים לאור צִוְּתָה ממשלת השלטון לבל ידעו עוד בחצוצרות התרועעה תרועת מלחמה כאשר עשו עד הימים ההם, חת צח ירחף על פני כל דבריהם אדות המלחמה הזאת עד כי הקוראים יבינו וידעו כי לב השלטון ושריו הגדולים פונה למחוז השלום, ובכל יום ויום לפנות בקר נמצאו ברחובות קריה ספרים גלויים כתובים בהם דברי שלום ושואלים ודורשים מאת העם להטות לבבם אל השלום. אך בעיני הפלגה

עשר אלף איש עם ארבעים ושנים כלי תותח ואצל קאזאנליק שלשה אלף איש עם שמנה עשר כלי תותח, ואצל קאליפֶּדֶר וססלת דאָזאָליסָה חמשת אלפים איש עם שנים עשר כלי תותח. במעבר שיפקא לא חדלו הרוסים והתוגרמים להלחם, אך לא נכח נהל וכמוראים גדולים, גם לא נפלו מהם בימים ההם חללים במספר רב. פעמים רבות התקדרו השמים בעבים וקדר היום ועל הררי הבאלקאן היה חשך אפלה עד כי לא ראו הלוחמים איש את אחיו ויאספו תרבים אל תערה, ופעמים אחדות בדרת השלג התקלקלו הנתיבות והתעוּתוּ אנשי החיל ולא יכלו עשות מלחמה, ופעם אחת היתה שכבת השלג רבה מאד עד כי נסו הדרים (ביום שמנה עשר לחדש אקטאבער) יותר במצמה אחת מלמעלה. אך בכל פעם אשר התחוללה שם מלחמה, נברו הרוסים והתוגרמים נגפו לפניהם.

§ 57. בעת ההיא היתה רק פלעונא התל אשר עיני כל איירופא נטויות אליו, היא היתה סלע המחלוקת בין שני עמים עצומים, אך כל יודעי מלחמה הבירו או וְדָעוּ כי הסלע הכבד הזה פוץ יתפוצץ בעוד ימים אחדים ורוסיא היא הפמיש החזק אשר יפוצצוהו. הרוסים מבו את פלעונא והקיפוח מכל ארבע רוחות השמים, חָגוּ כרור עליה ויסנדרה על מסגרי נבורע השופה וחרב שלופה התיצבו על כל הדרכים והמסלות להגיד רגלי התוגרמים מבוא לעזור לעיר הנצורה ההיא ולהצילה מדיהם. בפאת מרתית נצבה כמו נה מחנה הנסיך הגדול יורש העצר ותשתרע ממחוז פירנאָס על נהר דאָנוי וידה נטויה על מתנה סוליימאן-פחה אשר על נהר לאָס צפונה, עד מחוז וֹלָאָטָרִיָצָה נכח מתנה סוליימאן אשר על הנהר ההוא לפאת ננב; בפאת הרוסית נצב הנענעראל ראָדעצקי בראש מתנה באַלקאן השיפקי נכח הפחה רעאוף משער הברזל עד מעבר האַזאָליסָה וממחוז וֹלָאָטָרִיָצָה עד מחוז טראָיאָן. בפאת מערבית דרוסית מערבית ממחוז טראָיאָן עד לאָס פּאָלאָנקא עמדו צבאות הנענעראל גורקא ערוכים ככל למלחמת תנופה, ועל נהר דאָנוי הקארפס הרומעני אשר תחת פקודת הנענעראל לָפוּ והוא יעופף להם חרבו נכח מתנה הפחה שאָקיר ונדוהי הפחה כחמדדעלי. התנשא הפחה סוליימאן בפעם הזאת כנבור משכיל ולא במשובה רק בשובה ודעת ברורה יפקד צבאות אנשי חילו ובשמ אַללאָה ונביאו זביל אלפי בני עמו למכח להבקיע צבאות גבורי הנסוך הגדול יורש העצר לתת ידו אל אסמאן נבור פלעונא? היעזוב סהם דעלי את דרכו להתחקות על שרשי כל צער מצעדי רגלו וימרר ויחיש לאסוף צבא רב בכל אשר תשיג ידו ומכל הבא בידו ובצעדי און יצעד לקדם את הנענעראל גורקא בטרם יצלח לו ללכוד את כל מעכרות הבאלקאן בפאת מערבית ולסגור עליו את הדרך ויצלחו שני הפחות ההם לעורר נבורתם

העצר בחיל המטה החדש מולימאן, נעוץ עינינו על מעללי אנשי חיל ההם
מלחמותיהם עד העת הזאת: בשביעי זבשמיני לחדש אקטאבער, נפגשו
חיל יורש העצר בחיל מחסר-עלי אצל מחו קאָרדיקאָיי וקאָסאָוואָ
ומלחמה עזה התלקחה ביניהם, אולם עד מהרה השיבו הלוחמים את חרבם
אל תערה, כי בעת ההיא נשבו רוחות עזות ונתנו פטרות לנו והדרכים
התקלקלו ורָבִי אנשי החיל היו בלי מחסה ומסתור מורם וממטר. וכחמשה
עשר לחדש אקטאבער כאשר נח הרוח מועפו ועבי הגשף נפזרו מעט, עברו
גדודי התוגרמים את נהר לאָס אצל מחו קאָרדיקאָיי ויחדשו את המלחמה,
אך הרוסים הרעימו עליהם ברות גבורה וירחפום ויפיצום עד כי אנשי חיל
החדשים אשר הביא הנענעראל הידוע קאָסוֹט לעזור להם היו לא לעזר
ולא להועיל וימונו גם הם אתור. בעשרים וארבעה לחדש אקטאבער היתה
מלחמה במחו יאָוואָן טשיִפּאָליק, וגם שם רמה יד הרוסים, אך
שם נפל חלל ההערצאָג הצעיר סערניזס פֿאָן לייִטענבערג בן ההערצאָג
טאָקסימיליאָן והנסיכה הגרוכה מרים אחות הקיסר אלכסנדר השני, ועוד
מלחמות קטנות התחוללו בימים ההם במקומות שונים ובכלן היתה ימין הרוסים
רוסמה. גם בנפת דאָברודשאָ הגדילו אז הרוסים לעשות, והעולה על
בלם היא דבר נבורתם על חוף ים השחור, כי שם עזר עזרו בעד צי
האדיר אשר לתוגרמה לכל יבוא לנהר סוליאָ, וזרע נהר דאָנוי, להלחם
בחיל רוסיא וברעם כלי תותחיהם שברו וינפצו אניות התוגרמים וגם את
עיר סוליאָ נפצו ברעם כדורי נפץ ביום השמיני וביום התשיעי
לחדש אקטאבער.

§ 56. בהררי הבאלקאן במעבר שיפקא לא נעשו גדולות ונצורות
מראשית ימי חדש אָקטאָבער עד חצי חהש נאָוועמבער. מחיל צבאותינו
צבאו שם במחו סרעוונא ואצל גאָבראָוואָ עד מעבר סאָנבאָגאָס
הדוויזיאן ארבעה העשר תחת פקדת שר החילים פעטרושעווסקי,
וגדוד הרביעי תחת השר קראָק, גם הלגיון הבולגאָרי. הלאה משם אצל
מחו עלענא ומאָרען הגדוד הראשון מהדוויזיאן התשיעי מחיל הרגלים
תחת פקדת הנסיך סוויאָטאָפּאָל-מירסקי ואצל מחו דרענאָוואָ
הגדוד השני מהדוויזיאן הוא. בטיִרנאָוואָ דוויזיאן השמיני מחיל
בעלי נשק הכבדים וגדוד אנשי חיל רגלי, שר הצבא על צבאות אנשי
החיל ההם היה הנענעראל ראָדעצקי, ומשכנו היה בעיר גאָבראָוואָ,
מצבאות התוגרמים הצובאים במעבר שיפקא לא נודע מספרם אל נכון, אך
לפי ערות טופרים רבים מסופרי דברי ימי המלחמה הזאת, עמדו התוגרמים
במעברות הבאלקאן הנקובות בשם סוואָרדיצאָ וזעלענסקיראָד
(סאָנבאָגאָס) שני מחנות גם גדודי חיל אשר לא הריתו עוד ריח אָבק שרפה
מספרם שני אלפים, נכח הדרך העולה לטראָוונאָ ומעבר שיפקא ששה
עשר

זה ישפכו עוד דמי מלחמה חנם? הלא טוב טוב לו לפתוח לפני הרוסים את שערי פלעוונא, בשלום ואהבת אדם דורשת זאת מידו כי יקר דָּמָם בעיניו ולא ישפכם כמים המזגרים ארצה אתרי כי כל זאת לא לעזר ולא להועיל. ואסמאן שמע במנותח לכב את הדברים האלה אשר שלח אליו שר צבא רוסיא, ויען ויאמר: נפשי יודעת מאד כי אהבת אדם דוברת מתוך נפש הנסיך הגדול ניקאלאיי, אך אני אשר מְשַׁרְת נגיד המלחמה על שכמי, אני לא אאמין כי אין לי כל תוחלת והקוה עוד להיות מחסה עז על קרית עזי, ועל כן עלי החובה להִלָּחֵם לה ככל אשר תשיג ידי. — כשמוע הנסיך הגדול את השובת אסמאן-פחה, צָנָה לחדש את המלחמה וכלי התותח הוסיפו להרעים על סבצרי פלעוונא, אך התוגרמים ענו ברפיון ידים, כי חשבו את אֶבֶק השרפה אשר בידם ליום שאון ורעש מלחמה אשר התעתרו הרוסים אליו לעלות בסערה על פלעוונא.

הליכות אנף השמאלי ממחנה רוסיא הראשה וְדָבַר גבורותיה בבולגאריא, בְּדֹאֲבֵרֹדְשָׁא ובמְעַבֵּר שיפקא מראשית ימי חדש אַקְטָאֲבֵעֵר עד תְּחִי חֲדָשׁ נְאוּעֵמְבֵעֵר. קשר התוגרמים בקאנסטאנטינא-פעל בחדש נאוועמבער.

§ 55. כבר הודענו כי ממשלת תוגרמה הסירה את הפחה מחמד-עלי ממשמרת פקודתו ועל פְּנֵי הרימה את הפחה סוליימאן, וביום השביעי לחדש אַקְטָאֲבֵעֵר בא סוליימאן לעיר ראַסְנֵרָאד ושם קבל את המשרה הכבודה הזאת להיות שר צבא ונגיד ומצוה על המחנה הראשה אשר שָׁם נהר לאָם נקרא עליה. רבים וכן שלמים מהתכמים יודעי העתים אשר לא דרשו שלום רוסיא ושובתה, האמינו כי סוליימאן גבור החיל ואיש מלחמה ימלא את כל החסרונות אשר נמצאו בהפחה מחמד עלי, ויגבר חילום, יתאזר עז, יתגר מלחמה בצבאות רוסיא, ובגדל זלעו ורעם גבורתו ילחצם וירדפם לעבר נהר לאָם השני בטרם יגיעו אליהם אנשי החיל אשר הם מְחִיבִים עליהם כל ימי חדש אַקְטָאֲבֵעֵר, גם יתחבר אל אסמאן הגבור הנערץ ושניהם יתרו יסערו על הרוסים להפיצם ולהרדם ארזינית לעבר נהר דָּאָנֵי עד כי לא ישאר מהם איש אחר על אדמת תוגרמה. אך לא כאשר האמינו האנשים ההם כן היה, כי גם סוליימאן לא עשה חיל כמחמד-עלי וגם הוא כרע נפל לפני גבורי רוסיא אשר תחת פקודת הנסיך הגדול יורש העצר. כי יורש העצר התאזר עז ועצה וגבורה למלחמה ויהי לכל דרכיו משכיל ויאצל מרוחו על צבאות החיל אשר תחת ידו ויפליאו עֲשׂוֹת כגבורים משכילים. אך בטרם אשר נספר בזה דָּבַר גבורות וחין ערך המלחמות אשר נלחמו אנשי חיל יורש העצר

אָרץ, הַיְיִחַ הַגַּעֲנֵעֵרָאֵל שְׁקָאֲבַעֲלֵעוּ עַל מַצַּב הַתּוֹנְרָמִים עַל הַנְּבִיעָה הַדּוֹקָה אֲצֵל קַעֲרֵשׁ יַנַּע בְּקִרְבַּת פִּלְעוֹנָא, וּבַעוֹר אֲשֶׁר הַתּוֹנְרָמִים יוֹשְׁבִים לְבַטַח וְשֹׁאנִים מִפְּחַד מַלְחָמָה, הָרִיעַ סְקָאֲבַעֲלֵעוּ פִּתְאֹם רַעַם שְׂרִים וְתִרְעוּת קָבָב. וּבַטֶּרֶם מִצְאוּ הַתּוֹנְרָמִים הַגֵּרְעֵשִׁים אֶת יְרִיהֶם לְתַפּוֹשׁ כְּלֵי נֶשֶׁק, הַקְּרִיבוּ הַרוֹסִים אֵלֵיהֶם וּבִנְבוּרָה נִמְרָצָה הִדְפּוּם מִמְּצָבָם וַיִּלְכְּדוּ אֶת מַלְלוֹתֵיהֶם. אֲסַמְאן-פַּחַה הַתִּנְפַּל בְּלֵיל יוֹם הַמְּרִירָת עַל סְקָאֲבַעֲלֵעוּ וַיַּחְתּוֹר בְּכָל תַּעֲצוּמוֹת עוֹז לְקַתַּת מִידוֹ אֶת הַסּוּלְלוֹת אֲשֶׁר לָכַד בְּלֵיל אֲתַמּוּל, אֵךְ כִּזָּז תָּם לָרִיק וְעָמְלוֹ נִשְׁאַרְם מְעַל וַיִּלְחָץ לְשׁוּב לְמִקּוֹמוֹ אַחֲרֵי אֲשֶׁר נִפְלוּ מֵאֲנָשֵׁי חִילוֹ חֲלָלִים רַבִּים, וּסְקָאֲבַעֲרֵעוּ הוֹעִיק עוֹד בְּלֵילָה הַהוּא גִּדּוּדֵי נְבוּרִים בְּעֵלֵי נֶשֶׁק כְּבָדִים וַיִּבְצֹר אֶת הַמְּבַצְרִים אֲשֶׁר לָכַד בִּנְבוּרָתוֹ. אֵךְ אֲסַמְאן-פַּחַה הוֹסִיף לְהַתְּנַפֵּל עַל הַרוֹסִים אַחַד לַיּוֹם חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר וְאוֹר לַיּוֹם שִׁבְעָה עֶשֶׂר לְחָדָשׁ, וּבְחֶמְסָה שְׂפּוּכָה וּבִנְבוּרָה נִמְרָצָה עָשָׂה מַלְחָמָה, אִוְלָם נִם בְּפַעַם הַזֹּאת הִבְהִי שְׁקָאֲבַעֲלֵעוּ אַחֲרָה וַיִּגְרַשְׁתָּהּ וַיִּלְחָצְתָּהּ לְנוֹם אֵל מִקּוֹמוֹ אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִיתָה מְנַפָּה בְּאֲנָשֵׁי חִילוֹ. בְּפַעַם הָאַחֲרֹנָה הַהִיא הִתְעוֹפֵף כְּדוֹר אֵשׁ מְכַלִּי נֶשֶׁק הַתּוֹנְרָמִים עַל הַגַּעֲנֵעֵרָאֵל שְׁקָאֲבַעֲלֵעוּ וַיַּגֵּעַ אֵל עֲצָמוֹ וְאֵל בֶּשֶׂרוֹ, אֵךְ לֹא נִתְּת עִמּוֹק כְּבִשְׂרוֹ וּבִיטִים מַעֲטִים נִרְפָּא הַמַּחֵץ וַיִּשָּׁב לְאִיחָנוּ, אֲמַנִּם נִם בַּעַת אֲשֶׁר הִיָּה מְכַאוּבוֹ עוֹז, לֹא חֲדַל רַגְעַ מַעֲבֹדַת הַצִּבָּא וַיִּכְלַל אֶת מַחֵץ מִבְּתוֹ כְּנַבּוֹר מַלְחָמָה אֲשֶׁר לֹא יוֹשֵׁב מִפְּנֵי כָל. עַד חֲצֵי חֲדָשׁ נֶאֱוָעֵמְבַעַר נּוֹסְפוֹ עוֹד עַל צְבָאוֹת רוֹסִיאַ הַצָּרִים עַל פִּלְעוֹנָא אֲנָשֵׁי חִיל בְּמַסְפַּר רַב, כִּי אִזּוּ בָאוּ גַם הַדִּיוּוִיאָן הַשְּׂנֵיָה וְהַשְּׂלִישִׁית מִחֵיל הַגֵּרָאֲנָאֲדִירִים וַיִּשְׂמוּ נּוֹסְפוֹת עַל מְצוֹד פִּלְעוֹנָא. מַסְפַּר חֵיל הַרְגָלִי, רוֹסִים וְרוֹמַעֲנִים, הַחוֹנִים אִזּוּ עַל פִּלְעוֹנָא הִיָּה כְּמֵאָה אֶלֶף אִישׁ וּמַסְפַּר אֲנָשֵׁי חֵיל בְּפִלְעוֹנָא בַּעַת הַהִיא, הִיָּה לְפִי דַעַת הַרוֹסִים רַק כְּאַרְבַּעִים אֶלֶף, נִם חֲשַׁבּוּ כִּי אֶכְּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר הִכִּינוּ לָהֶם הַתּוֹנְרָמִים בְּפִלְעוֹנָא יִלְךְ הֶלֶךְ וַיַּחֲסֵר וְעוֹד מַעַט יִשְׁלַח בָּהֶם הָרַעֲב אֶת חֲצִיֹּי הָרַעִים, וּבַהִיּוֹת פִּלְעוֹנָא נִצּוּרָה וּסְגוּרָה מְכַל עֲבָרִים, אִין לָה עוֹד כָּל הַחוּלָת וְחִקּוּהָ לְהַבִּיא מִמְּרַחֵק לְחֵמָה וְצַפוּיָה הִיא לְקַבֵּן וַיַּחֲסֵר כָּל וְאִין מוֹשִׁיעַ לָהּ נִם לְצַפּוֹת לִישׁוּעָה, כִּי יִבּוֹאוּ הַתּוֹנְרָמִים מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים לְהוֹשִׁיעָה לָהּ וְלְהַצִּילָה מִחֲצֹר הַצּוֹרֵר עֲלֶיהָ, אֶפְסָם לָה כָּל תְּקוּהָ, יַעַן כִּי כִּבֵּד הַדְּבַר מֵאֵד לְאַסּוּף וְלְהַגִּיעַ גִּדּוּדֵי תּוֹנְרָמִים בַּעַת הַהִיא אֲשֶׁר נִשְׁמַטוּ הַמַּסְלוֹת וְהַדְּרָכִים הַתְּקַלְקְלוּ, וְמָה נִם כִּי מוּל מַחְנֵה הַפַּחַה סוּלִימָאן נִצְבַת מַחְנֵה הַנְּסִיךְ הַגְּדוֹל יוֹרֵשׁ הַעֲצָר בְּחָרֵב שְׁלוּפָה וּבִזְרוּעַ חֲשׁוּפָה לְסַגּוֹר עֲלֶיהָ הַרְדֵּךְ מִבּוֹא לְעוֹרַת אֲסַמְאן בְּפִלְעוֹנָא. וּבִגְלַל זֹאת חֲשַׁב הַנְּסִיךְ הַגְּדוֹל נִיקְאֵלֵאִי לְמַשְׁפַּט לְדַרוּשׁ מֵאֵת אֲסַמְאן-פַּחַה לְהַסְגִיר אֶת פִּלְעוֹנָא בִּידוֹ לְמַנּוּעַ בּוֹהַ שְׁפָךְ דָּם אֲדָם רַב עַל לֹא דָּבַר, וּבִשְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר יוֹם לְחָדָשׁ נֶאֱוָעֵמְבַעַר שְׁלַח אֵלָיו אֶת אֶחָד מִכְּפִירֵי חֵיל פִּלְעוֹנָא בְּתֵר דּוֹרֵשׁ שְׁלוֹם לְהוֹדִיעַ לְאֲסַמְאן כִּי עוֹד מַעַט יִתְּת מְשַׁנֵּב עוֹז וּמְבַצְרֵי פִלְעוֹנָא יִבְתָּהּ וְכָל יִגְיַעוּ לְהַגֵּן עַל הָעִיר יִהְיֶה לָרִיק וְעָמְלוֹ מַעַד, וְלִמָּה

מלחמה יודעים כי מתהלל הוא במשאות שוא, כי זולת שתי המללות אשר לקח אסמאן-פתה שנית מיד הגענעראל שקאבערעוו בשלשה עשר יום לחדש סעפטעמבער, קצרו קצרו ירו כל גבורי חיל תוגרמה לשוב ולקחת מיד הרוסים את המקומות אשר לכדו מאז החלה המלחמה עד עתה. ובשלשים ואחד לחדש אקטאבער לכדו הרוסים גם את מבצרי דאָלני-דובניק, ואז היתה פלעוונא נצורה מכל עבריה והרוסים חגו כדור עליה ורסתה לעיר מעטץ במלחמת צרפת-אשכנז בשנת תרל"ב (1870) אשר האשכנזים סבבו גם סבבו באנשי חילם ויסגרוה כחומת נחשת וכרזל מכל עבריה, ואסמאן-פתה נרמה אז להמאָרשאל האביר באַווען הַנְגִיד והמצוה במבצר מעטץ, וכל זה נעשה על פי עצת הגענעראל המשכיל והחרוץ טאָמלעבען.

§ 53. אחרי אשר לכד הגענעראל גורקא את העיר הבצורה מעל ים הווריד ממנה עזה, שלח לפניו אנשי חיל למחוזות באַלקאן המערבי לסגור הדרך על התוגרמים אשר חפצו לבוא משם לעזרת אחיהם הנצורים בפלעוונא. בשני לחדש נאוועמבער לכדו הרוסים את עיר המבצר מעטעווען וימצאו שם שלל רב, אכל נפש וכלי נשק ועוד חפצים רבים, גם לכדו ביום ההוא עוד מקומות בצורים וישימו אנשי משמר בתוכם, ובהמשה עשר לחדש ההוא העפילו נדורים אחרים מהרוסים עלות על אחד ההרים היותר גבוהים מהרי באַלקאן, הלא הוא הר מאַראַנעדיק אשר ראשו מגיע עד חם שני אלפים ושלוש מאות ושלשים מעטער, ומשם אחוז הרכס למחוז חפצם. נדודי רוכבים השוטמים במחוזות ההם לכדו בתשיעי לחדש את עיר ווראָטצאָ וימצאו שם אסמים מלאים בר ולתם וכל מאכל אשר יאכלו אנשי חיל בעת מלחמה, גם ענלות רבות מעונות אכל נפש שללו להם, ובתוך העיר הניחו אנשי משמר וילכו לדרכם הלאה. והגענעראל גורקא הגבור המשכיל והמהיר הושיב באנשי חילו את כל המרזוות והנפות אשר בין פלעוונא ובין הרי הבאלקאן המערבי ויסגור על התוגרמים את הדרך לכל יתפרצו משם לעזור את אחיהם הנצורים בפלעוונא. ובין כה וכה הסירה ממשלת תוגרמה בראשית ימי חדש נאוועמבער את הפחה שעפֿקעט ממשמרת פקודתו על חיל הצבא באַרכאַניע, ובדרך מקעו לקאנס-מאנמינאפעל אָסר מטעם הממשלה בבית האסורים בעיר סאָפֿיאָ, כי הַנְדִ הַנְדִ עליו כי בְּנִד בממשלת תוגרמה, ופקודתו על צבא ארכאַניע נתנה להפחה שאָקיר אשר עד הימים ההם היה מַפְקֵד מחנה אנשי חיל תחת פקודת הפחה רעאוף הנצב נכה מעבר שיפקא, ובעת ההיא שלח הפחה מחמד-עלי במלאבות הממשלה לעיר סאָפֿיאָ לאסוף שם אנשי חיל במספר רב ובכח ידיהם יתאמץ להשתער על הרוסים הַצָּרִים על פלעוונא להושיע לה ולהציל את אסמאן וחיל גבוריו הסגורים ונצורים בתוכה.

§ 54. בנשף בערב יום התשיעי לחדש נאוועמבער, עת החשך בָּסֵה

בהיות הבקר צֶלַח הגענעראל גורקא ומתנה נבוריו את נדו חיד ויערוך את אנשי החיל במערכות מלחמה: את אָנף הימין עתד להשתער על מבצרי התוגרמים אשר אצל נאָרני-דובניק ואת אָנף השמאלי על מבצרי טעליש. נגידו חיל התוגרמים במבצרי נאָרני-דובניק היה אז הפחה אַכמעט היפּוֹי, ובמבצרי טעליש הפחה האָקי. והרוסים הצרים על פלעוונא חבלו תחבולה להתעות את אסמאן-פחה ולהסב את עיניו מהמלחמה אשר יעשה גורקא במבצרי נאָרני-דובניק וטעליש לבל ישלח נדודי אנשי חילו לעזור להפחה שעפֿקעט ואז תהיה המלחמה לגורקא מפנים ומאחור, כי עוד בשלשה ועשרים לחדש אקמאבער גם למחרתו הרעיב הרוסים בכלי תותחיהם בכח גדול סבל עקרים על פלעוונא, ואסמאן האָמין כי אחרי הקולות והלפידים יבוא הרעש, כי יעלו הרוסים על סוללות פלעוונא ברעש מלחמה כאשר עשו זה פעמים רבות, ועל כן אסף את כל אנשי חילו אל המקומות אשר מהם ירעישו הרוסים את הסוללות ולא ידע מבל אשר נעשה במבצרי נאָרני-דובניק וטעליש ולא שלח שם אנשי חיל לעזור להתוגרמים בהלחמם ביום קָרב. ובעוד אשר אסמאן וכל אנשי חילו נלחמים כנואשים לעזור בעד הרוסים מַעלות בסערה על סוללות פלעוונא, הרעים הגענעראל גורקא ביום עשרים וארבעה לחדש רעם נבורות על מבצרי נאָרני-דובניק ומלחמה איומה פָרצה בינו ובין התוגרמים, כי התוגרמים לחמו גם הם בנבורות רעם וחרפו נפשם על שָׂדה קטל. המלחמה נמשכה כל היום והוא מהבקר עד נטות צֶלַי ערב וחללים רבים ועצומים נפלו מהרוסים גם מהתוגרמים, אך ימין הרוסים רוממה וכנבורים מנצחים יצאו מהמלחמה וישללו שלל רב ומלקוח. הן אמנם כי נפלו ונפצעו ממחנה גורקא המון רב, כארבעת אלפים איש, אך הנצחון היה גדול יתר הרבה עוד, כי הפאשא אַכמעט היפּוֹי ועמו שמנים שרי חיל וכארבעת אלפים חיל רַנְגְלִי ושלשה גדודי רוכבים טשערקעסים וכלי תותח וקני רֶהָה רבים נפלו בידי הרוסים, גם אבק שרפה וכדורי קלע ובר ולחם וצדה לרוב היו לשלל להמנצחים, והגענעראל גורקא תפש את מרומי נאָרני-דובניק וישגב שם, ומאז והלאה היתה פלעוונא סָגרה ונצורה מכל עקרים, ובשמנה ועשרים לחדש הרעיב הגענעראל גורקא את מבצרי טעליש, ואחרי מלחמה עזה אשר התעורדה שעות אחתה הוריד מהם עֶזם וישלח אל הפחה האָקי את אחד מפקידיו החיל לדרוש ממנו להסגיר את העיר בידו מבלי הוסיף עוד להלחם, והפחה נעתר לרבריו ויִסַּגֵּר את העיר וכל אשר בה ביד המנצח. וגם בהמלחמה הזאת נפלו בידי הרוסים כשלשה אלפים תוגרמים בשביה וצדה וכלי מלחמה במספר רב. והפחה שעפֿקעט השיא עוד את התוגרמים כי יצלח גם עתה לחשוף זרוע עוז ולהרוף את הרוסים ממרומי נאָרני-דובניק ומיתר המבצרים אשר תפשו בהרבהם ובקשתם, אך כל יודע דָּבַר מלחמה

יוכלו הרוסים להתפרץ משם על פלעוונא, ועד יום שנים עשר לחדש
 מעפטעמבער תשלים את מלאכת המבצרים והסוללות אשר בין פלעוונא
 ובין לאוואץ ונהר וויד, ועוד רבים כמותם במקומות שונים. גם שלח
 אנשי חיל במספר רב לצבוא במרחו מעליש ולעמד שם על המשמר
 להגיד את רגלי הרוסים מגשת שם להפיר את ההתחברות אשר בין
 ארכאניע ובין פלעוונא ואשר עמה מקור חיים לצבאות החיל בפלעוונא.
 גם שלח גדודי אנשי מלחמה אל המבצרים אשר בנה אצל גארני-דובניק
 (דובניק העליונה) לפאת מערבית. שני המקומות האלה מעליש וגארני-
 דובניק נחשבים להמקומות היותר חזקים ובצורים הסובבים את פלעוונא.
 שהפחה שעפקעט גם הוא בצר את כל המקומות אשר בין ארכאניע ובין
 פלעוונא, את ווראטצא, את עטר אפאל ואת טעטעווען ועוד
 מקומות רבים זולתם. ווראטצא הוא מקום שוק גדול למטכר וקנין,
 לפאת הרוסית יושבים אנשי מקנה ואהל, מהם יובילו עדרי בקר ועורות כבשים
 ועזים לווראטצא ומשם יעברו לסוחר, גם דונג ודבש, יין והמי סאיים
 ומטוה קשי יובאו אל השוק ההוא אשר בווראטצא. יושבי ווראטצא הם
 כחמשה עשר אלף איש ורבים בולגארים. טעטעווען בנויה על נהר וויד
 הלבן ומספר יושביה כארבעה אלף איש ורבים בולגארים ומסלה ישראל
 סתברת אותה לארכאניע ופלעוונא. עיר עטר אפאל סתברת גם היא על
 ידי מסלולים ודרכים שונים אל פלעוונא. מספר יושביה בערך שבעת
 אלפים ורבים תוגרמים. בכל המקומות ההם נבנו מבצרים וצריחים וסוללות
 להגן על פלעוונא מפני הרוסים, ואנשי חיל הצבו שם לעמד על המשמר
 לילה ויום. וכבוא הנענעראל המהלל טאטלעבען אל מחנה רוסיא
 הראשה, היתה ראשית עצתו לשום על פלעוונא מצור עד כי תהי סגרת
 ומסגרת מכל עברים אין יוצא ואין בא, לגרש במסרת מלחמה את התוגרמים
 מכל המקומות הבצורים אשר בצרו סביבות פלעוונא מקרוב ומרחוק ולירות
 קרנותם לבל יהיו עוד על פלעוונא הנצורה לסתרה ולמחסה עז, להכרית
 בזה מפי צבאות פלעוונא אכל נפש וכל המחסורים אשר יחסרו להם
 בעת צר ומלחמה. ובעת ההיא אשר באו חיל הנארדע במספר רב וגם
 מרומעניא באו גדודי אנשי חיל חדשים, היתה לאל יד הרוסים לעשות עצת
 הנענעראל טאטלעבען בהיות מספרם רב ועצום ופקידיהם אמיצי לב
 בנבורים גם מלמדי מלחמה. הנענעראל גורקא, המשבב והנודע לגבור
 משכיל על פי עלילותיו בהררי הבאלקאן בחדש יולי, הוצם מטעם ממשלתנו
 להיות נגיד ומצוה על מחנה גבורים רגלים ופרשים, ובתעצומות עוז
 יתגר מלחמה בהפחה שעפקעט ובכל שרי צבאות תוגרמה ולסגור עליהם
 הדרך מבוא לעזרת אסמאן-פחה בפלעוונא הנצורה. יום מועד להמלחמה
 ההיא, היה יום העשרים וארבעה לחדש אקטאבער, ובעצם היום ההוא

ודאי שונה גם מהחפירות אשר בקרבתה על הסוללה השניה (מבצר הרמים), אך התורמים התמרמו מאד עליהם וקדמו פניהם ברבבות כדורי אש עד כי לא יכלו לעמוד בפניהם וישבו ריקם. אולם בנשף בערב יום בשעה השישית וחצי, עת החשך כסה ארץ, השתערו שנית על הסוללה התורמית ההיא, ובפעם הזאת רמה ידם, כי הבקיעו עד קרוב להסוללה וירדו אל החפירה העמוקה אשר לפניו. אך כאשר התאמצו בכל מאמצי כחם לעלות מהחפירה ההיא ולהרעיש את הסוללה, יאו כי חפירה שניה עמוקה עוד מהראשונה, חוסמת לפניו את הדרך, וההוגרמים אשר נאספו עוד במספר רב לעזור לאחיהם, המטירו יחד מטרות אש וכדורי שחת על הרומענים עד כי שבו אחז אתרי אשר נפלו מהם מאתים ושמנים וחמשה חללים ושבע מאות וארבעים ושלשה נפצעו בפצעים שונים. והרוסים פקדו אז עיניהם לסגור על אסמאן את הפאה הדרומית הפתוחה לפלעוונא, ובאחד החדש אקטאבער יצא שר האלף לעוויס עם גרוד קאזאקים לשוט בממלה העולה מסאפיא לפלעוונא ויפגע בגרודי תורמים המובילים ערדי בקר, מלח וסמי רפואה ועוד חפצים רבים בעד אחיהם אנשי החיל אשר בפלעוונא, וישתער עליהם שר האלף ויקח את הכבודה מידם וידרס את הגשר אשר שם על נהר חויר ואת הגשר אשר אצל כפר טשערוואָ שרף באש, גם נתק את קוי הטעלעגראף אשר בין סאפיא ובין פלעוונא. אך בעת ההיא הכין הפחה שעפֿקעט עוד עגלות רבות מעונות לחם וכל אכל נפש בעד אנשי החיל אשר בפלעוונא, ואת העגלות ההן שלח מאַרְבֿאַניע עם גרודי אנשי מלחמה לשמֿרן בדרך מפני הרוסים, והוא עָבַר אחריהן. ובחמישי החדש פגעו ההוגרמים בשר האלף לעוויס על יד הכפר ראָדאָמיר צאָ ויתגרו בו מלחמה, ובהיות מספרם רב ממספר אנשי חילו, נלחץ לנסוג מפניהם, והם הלכו לדרכם ויבואו בתשיעי החדש בשערי פלעוונא, ואחריהם הגיע שם גם שעפֿקעט וימתיק סוד עם אסמאן ויתועצו על צפונות המלחמה. וביום שנים עשר החדש אקטאבער שב לאַרְבֿאַניע בשלום להכין עוד הפעם מזון וצרה לאנשי חיל פלעוונא.

§ 51. ואסמאן לא חדל מִבְּנֵי מִבְּצָרִים וסוללות סביבות פלעוונא, ובכל המקומות הפרוים הקים מצורות וּבְנֵה דִיק, ואנשי חיל הציג סמחו מעליש ובמחוזות המערבים אשר אצל גאָרני-דובניק (דובניק העליונה). גם הפחה שעפֿקעט בנה מבצרים וסוללות במסלות העולות מאַרְבֿאַניע לפלעוונא, גם כל הערים והכפרים המִחְבְּרִים על ידי מסלות ונהיבות ישרות אל פלעוונא, בצרו אסמאן ושעפֿקעט ויציבו אנשי חיל בתוכם לבל יתפרצו שם הרוסים ומשם לפלעוונא.

§ 52. ואסמאן-פחה העביר בין כה וכה את עמו עבודה רבה לבנות מבצרים ולהקים מצורות וסוללות ודיק סביבות פלעוונא ובכל המקומות אשר יוכלו (ד"ע ח"ט) ט.

יוכלו

לסחום את מקור החיים אשר שם לאנשי הצבא הצובאים בפלעוונא .
 ושעִקְעַט בבואו לאַרְכָּאֵנִיע בנה בידים מהירות בתי מסכנות , אכמים
 ובתי אוצרות ויצבור בתוכם בר למכביר וכל אכל נפש עד כי קָצָא ידו
 לשלוח בשנים עשר לחדש סעפמעמבער אלף ומאתים עגלות מעונות
 לחם חם ולחם נקודים וכל זני סאכל לפלעוונא . ועל העגלות ההן
 הפקיד שומרים , אנשי חיל סוּיָנִים ובראשם הפחה אַלְמַעַט היִפּוֹי
 וישלח אותם במסלה העולה לפלעוונא . בדרך הליכתם פָּנְעוּ שתי פעמים
 בגרורי רוסיא השוטמים במסלה ההיא , אך אחרי תנרות קטנות נסוגו
 הרוסים אחור ואַכְמַעַט היִפּוֹי שלח רץ מְמַרָּר לְבִשֵׁר לְאַסְמָאן-פּתָה כי דרכו
 היתה צלחה וכי קרוב הוא לפלעוונא , ואסמאן שלח לקראתו מהנה
 גבורים , ועוד ביום ההוא באו העגלים לשערי פלעוונא . והפחה שעִקְעַט
 הוסיף עוד לאסוף בר ולמלאות את האכמים מכל מאכל אשר יאכל לכלכל
 את אנשי החיל אשר בפלעוונא , גם הוסיף עוד לבנות מבצרים וסוללות
 לגרוד את הדרך ולמגור המסלות על הרוסים וכל מעשהו עשה כאיש מהיר
 וחרוץ . והרוסים אשר מספר אנשי חילם לא השפיק לְצוֹר על כל ערי
 המצור ועל כל המקומות המחברים אל פלעוונא , לא יכלו להניא את
 העריץ ההוא מְהַפִּיק וְסָמוּ . אך בעת ההיא עברו כבר שומרי ראש הקיסר
 (נאַרְדֵּע) את נהר דַּאָנוּי , חיל גבורים רָגְלִים ופרשים, וילכו הַלֵּךְ וקרוב אל
 מַחְנֵה רוסיא הראשה הלוחצת על פלעוונא , ומני אז נהפך האופן , כי
 החוגרמים הלכו הַלֵּךְ וְתָסַר והרוסים עשו חיל וגם הפחה שעִפְקַעַט כשל ונפל
 וזרְעו נשברה .

קורות אַנְף הימיני ממחנה אנשי חילנו הראשה מראשית אַקְמַאָבֵער עד חֲצֵי הַדִּישׁ נְאֻועִמְבֵּער .

§ 50. בין כה וכה לא חדלו צבאות אנשי חילנו מהרעים בכלי תותחיהם
 על מבצרי פלעוונא , וגם במקומות רבים זולתה התחוללו תנרות רבות בין
 הרוסים והתוגרמים , ואסמאן-פחה התנפל פעמים אחרות מפלעוונא עד
 מערכות צבאותינו להרוס את סוללותיהם ולנתוץ את מבצריהם , אך בכל פעם
 נִשְׁתָּה גבורתו , כי אנשי חילנו השיבו צור תרכו וילחצוהו לשוב אחור .
 וכיום השביעי גם ביום השמיני הוסיף עוד להתנפל בעם כבד ובחמה עזה
 יתר הרבה עוד מבתִּהֵלָה , אך בפעם הזאת תם לדיק כחו ויסוג אחור .
 והרוטענים חגרו בעז מַתְנִיָּהם ויורו כדורי אש ימים אחדים על הסוללה
 השנייה מגרעוויצא (מבצר הַרְמִים) ובסופה וסערה פָּעְרוּ להפיצה , גם
 המילו אבני אש וויקים על הסוללות מבוֹקְאוּוּא , בתשעה עשר לחדש
 אַקְמַאָבֵער בשעה שתים עשרה וחצי בצהרים השתערו כסוללת גְרִיוֹוִיִּמְצָא
 הראשונה

מהם את סוללת נריוויטצא, ונָכְרו עליהם הרומענים ויבום אחור.

§ 48. בימים ההם נסע הגענעראל אינגאטיעוו ממעם ראש שרי הצבא ממקום המערכה בבולגאריען לעיר קיעוו, וביום אחד ועשרים להדש סעפטעמבער בהיותו עוד בדרך, פגש בעיר בוקארעשט בהגעג-געראל טאטלעבען אשר נסע אז ספעטערבורג לבולגאריען למקום המערכה. שם הגענעראל טאטלעבען מהלל ונודע בארץ משנת תרי"ד (1854) אשר נלחמו אז תוגרמה, אנגליא וצרפת ברוסיא על יְחֲצֵי אֵי קָרִים וגם סרדניא נלותה עמקן ויחד כלן צָרוּ על מבצר סעוואסטאָפּאָל, כי אז שפך הגענעראל הזה לעיני מלכי הברית הנלחמים ברוסיא סוללות עצומות ויצבור עפר בפאת המבצר הגדול ההוא הקפנה אל היבשה ועל הסוללות וערמות עפר ההן העלה כלי תותח גדולים רבים ועצומים להרעים ולירות כדורי אש על צבאות מלכי הברית ההם, ובימים מעטים הפך את המקום ההוא לאחד המבצרים החזקים אשר בתבל ושנה תמימה לא עצרו כל נכורי מלכי הברית פֶּחַ לְהוֹרִיד מִמֶּנּוּ עוֹז, וכל הפרצים אשר פרצו צבאות המלכים ההם בחומות סעוואסטאָפּאָל ומצודותיה ומגדליה, השכיל הגענעראל הזה לסתום באופן נפלא, הם פרצו והוא גָּדַר, הם תָּרְסוּ והוא בָּנָה. ואת הגענעראל החרוץ והנבור המשכיל הזה, קראה ממשלת רוסיא גם בפעם הזאת להביא עצה ולעשות פליליה לבצור רוח הנבור העריץ אָסמאָן פחה ולהבקיע את פלעוונא הנצבת לה לשטנה בדרך נצחונה ועזה. ואת מפעלות הגענעראל האביר הזה, נספר במרוצת דברי ימי המלחמה הזאת.

§ 49. וצבאות חילנו אשר ידיהם מלאות עבודה רבה על פלעוונא, לא מצאו במספר אנשי חילם אֶזְן לְהֵם לְגִדּוֹר בעד פלעוונא את כל הדרכים אשר יובילו משם התוגרמים אֶבֶל נפש ונשק לתוכה, ובכן נשארה הפאה המערבית פתוחה אל פלעוונא ומה גם ההתחברות אשר בינה ובין ערי וויריין ניש וסאָפֵיא אשר אליהן תשלח ממשלת תוגרמה מקאנסטאנטינאפאל בָּר וצֵדָה וכלי נשק להביא אל פלעוונא. ואת העיר הקטנה אָרְכָאָנִיע אשר בין סאָפֵיא ובין פלעוונא בָּתְרָה ממשלת תוגרמה לצבור בתוכה את כל הַפָּר והצֵדָה אשר תשלח מעיר המלוכה, ומשם יובלו כל אלה לפלעוונא. בראשית ימי חדש ספטעמבער שדחה הממשלה התוגרמית אנשי חיל לעיר אָרְכָאָנִיע תחת פקודת הפחה שעֶפֶק עֶטֶל לעטר שם על המשטר. הוא שעֶפֶקֶט אשר בשנת תרל"ו (1876) עשה שערוריות בהבולגארים וככפיר בעדרי צאן התנשא שם ועבר ורסס וטרף ואין מידו מציל. הפחה הזה יָשָׁב בעת הזאת ממערכת המלחמה בארמעניא התוגרמית אשר עשה לו שָׁם וגבורים ועמו שלשה עשר גדודי אנשי חיל לעזור להפחה מחמר עלי ואחרי כן שלחה אותו לָאָרְכָאָנִיע לאצור בתוכה אוצרות בר ולחס וצֵדָה בעד פלעוונא ולעצור את חיל רוסיא סבוא בגבול הפאה הדרומית והיא לסתום

לחדש בערב החלו התוגרמים להרעים מסוללותיהם הקרובות לסוללות גריוויטצא ונס ממבצריהם על ראשי הרוסים, ואחרי כן קערו והתגעשו להתנפל על סוללות גריוויטצא לקחת אותה מיד הרוסים אך נדודי חיל רומעניא הצוכאים על הסוללה היא, חגרו עז ויפו אותם אהור. לשוא שבו התוגרמים פעמים אחדות להשתער על הסוללה, כי בכל פעם הדפוס הרומענים ברוח גבורה ויפילו בהם חללים רבים. זאת היתה גם אחרית המלחמה השלישית אשר לחמו הרוסים על פלעוונא, אך לא ירע בזאת מכבוד גבורת רוסיא מאומה, יען כי לא סחפר אנשים ולא מקצר יד היתה כזאת, כי אם בגלל מספר אנשי המלחמה אשר היה מעט גם בפעם הזאת, ולו באו ביום שנים העשר לחדש כל צבא החיל יחד לעזור להגענעראל סקאבעלעוו בפאת הנגב אשר משם התנפלו התוגרמים ברבבותיהם מבלי אשר ידעו זאת הרוסים, כי אז גברו הרוסים וישברו את זרעות אסמאן וכל אנפיו אך ראש שרי הצבא המל על אנשי החיל העיפים והיגיעים מאד כמלחמת יום עשתי העשר להניעים ולהגיעים גם ביום שנים העשר בכבוד מלחמה, גם חשב כי אסמאן יתנפל עד מהרה גם מפאות אחרות זולת פאת הנגב, ואם ישלח את כל אנשי חילו רק אל פאת הנגב, יבלע להרוסים מפאות האחרות ההן, ובין כה וכה קברה יר אסמאן על סקאבעלעוו גם בפעם הזאת. מכתבי עתים היוצאים לאור בקאנסטאנטינאפעל גם מכתבי עתים אחרים באירופא העוינים את רוסיא, הגדילו את מספר החללים אשר נפלו מהרוסים בשמנה הימים אשר מיום השביעי עד יום ארבעה העשר לחדש ספטעמבער לפני עיר פלעוונא, אולם גם הרוסים הגידו ולא כחזו כי ננפו בימי עקרות ההם וחללים ופצועים רבים מאד נפלו מהם, ולפי דברי הסופרים אשר לא משונאי רוסיא הם, נפלו ונפצעו בשמנת ימי מלחמה ההם ממחנה רוסיא כשלוש מאות פקודי חילים (אפיצירע) ובערך 12,500 אנשי צבא, ומהרומענים נפלו ונפצעו ששים פקודי חילים ושלושה אלף אנשי חיל. מספר התוגרמים הנפלים בשמנה ימים ההם, לא נודע אל-נכון, כי ממשלת תוגרמה כחדה האמת תחת לשונה, אך לפי תראה נפלו גם מהם כמספר חללי הרוסים ואולי עוד יותר מהם. מיום חמשה עשר לחדש ספטעמבער והלאה ירו הרוסים גם הרומענים על מערכות התוגרמים ועל פלעוונא, אך התוגרמים לא הרבו להמסיר עליהם כדורי כלי תותח, כי אבק השרפה וכדורי העופרת הלכו הלוך וחסור בפלעוונא, ועל כן השכו את הנמצאים עוד בידם ליום צר ומלחמה אשר בוקו להתנפל כאיש אחד על הרוסים ולהכותם מכה נצחת. בשמנה עשר לחדש התנפלו הרומענים מהסוללה הנודעת בשם גריוויטצא על סוללות התוגרמים הקרובות אליה, אך חפצם לא הצליח בידם, כי נכרו מהם התוגרמים ויהדפוס אחר. לשמנת זאת התנפלו התוגרמים בעשרים ואחד לחדש על הרומענים לקחת

בחומות ברזל נצבו מול פני מבול האש ורבות כדורי בָּלַע אשר המטיר
 בתורי גבורי אסמאן על ראשיתם, והגענעראל סקאבעלעוו הוסיף עוד לעורר
 גבורתם עד כי הפליאו לעשות. חמש פעמים סָערו התוגרמים בסערות
 מלחמה ויהנפלו כנמרים על הרוסים בחמת פָּחַם, וחמש פעמים התגברו עליהם
 הרוסים, ובכל פעם רחפו אותם אחרנית וירבו את מספר חלליהם
 ויעצימו פצועיהם. אפס כי גם מהרוסים נפלו חללים רבים במלחמה
 הזאת, וסקאבעלעוו שלח רצים אחר רצים אל ראש שרי הצבא לשלוח
 לו מדרה קל אנשי חיל חדשים, אך מאנשי חיל ההם לא באו רק גהודים
 אחדים והם לא יכלו להיות לסקאבעלעוו רק עזר מעט. אמנם בכל זאת
 עמד הנצחון לימין הרוסים, וסקאבעלעוו אתרי אשר רדף בעוזו מלחמה את
 התוגרמים בפעם החמישית וילחצם לשוב: אחור, קָה כי לא יוסיפו עוד
 התוגרמים להלחם ביום ההוא אחרי אשר הפו מכה נצחת, או למצער
 יתנו שעות אחרות מְנוּחָה לנפשם העיפה להודגים עד אשר יחליפו כֶּחַ למלחמה,
 ועל כן עזב בשעה הרביעית אתר הצהרים את מקום המערכה לנוח מעט
 מעמל נפשו ולהביא עצות חדשות להמלחמות אשר תבואנה עוד. אך כמעט
 אשר עזב את מקום המערכה והנה רָץ ממהר בא ויודיעהו כי אסמאן עם
 צבאות גבוריו השתער עוד הפעם בסערת מלחמה על הרוסים, וביתר עז
 וחמה שפוכה מבראשונה. עד מהרה שב סקאבעלעוו אל המערכה ובכל
 תעצומות עֵזו התאמץ לעצור בעד סערת התוגרמים, אך הם הוסיפו
 עוד להשתער סכל עברים ובגבורה נערצה פָּרְצו והתרוצצו בלי הפוגה ומבלי
 פְּנֹת אל כדורי הרוסים המשחיתים בהם, ועל גְּיוֹת החללים והנפצעים
 הספרפרים בין מות וחיים שטפּוּ וְעָלוּ הלאה הלאה והרוסים ראו כי במספרם
 המעט מול מספר אויביהם אין בהם כֶּחַ לעמוד לפניהם, נלחצו לעזוב את
 הסוללות אשר לכדו ביום אתמול, והתוגרמים שָׁבוּ אל שלש הסוללות אשר
 לקחו הרוסים מידם. בין החללים הרבים אשר נפלו מהרוסים ביום ההוא,
 היה גם הגענעראל דאָבראָוואַלסקי. הן אמנם גם מהתוגרמים נפלו ונפצעו
 המונים המונים ואולי יתר הרבה עוד מהרוסים, אך הם לא שָׁמְנוּ לבם
 לזאת ויהיו שכורי יין הנצחון ועליו גאווה ואסמאן נָחַל כבוד גבור משכיל
 וְשָׁמְעוּ יצא בכל הארץ.

§ 47. מכל נצחונות אנשי חילנו בעשתי עשר סעפּטעמבער, לא
 נשוארו בידם בשנים העשר סעפּטעמבער רק הסוללה הנקובה בשם
 גריינאוויץ. וביום שלשה עשר וארבעה עשר לחדש סעפּטעמבער ירו
 הרוסים כדורי כלי תותח על מבצרי התוגרמים וסוללותיהם גם על עיר
 פלעוונא, אך התוגרמים לא ענו להם ביד חזקה, ולפי הנראה חשבו
 התוגרמים את אבק השרפה ואת כדורי כלי תותחיהם ליום רעש וסערת
 מלחמה אשר התעתדו להתנפל בו על הרוסים. אך ביום ארבעה עשר
 לחדש

עזם עשו מלחמה, לא יכל להם גם גבור מלחמה כהגענעראל סקאבעלעוו, כל היום התנעשה, התחוללה והתלקחה המלחמה הנוראה הזאת עם להט הרבו המתהפכת עף מאנגף לאנגף וישם בהם שמת. אך בשעה השביעית אחר הצהרים בפנות היום וינטו צללי ערב רמה יד הרוסים ובעוז מלחמה הצליחו ללכוד את הסוללות הראשונות והסוללות הטובבות את מערכות התוגרמים, והגענעראל סקאבעלעוו לכד את הסוללה אשר נכח נדר וויד ונשקפה על המסלה העולה לעיר סופיא, ואחריה לכד עוד שתי סוללות ויהרף את התוגרמים אחור ויקח מהם עמדתם. ומעבר השני לכד הרוסים והרומענים יחד את הסוללה הגדולה והבצורה בכל סוללות התוגרמים סביבות פלעוונא, היא הסוללה הנקובה בשם גרעוויט צא (על שם הכפר אשר בקרבתה). רוח החיה במלחמת היום הזאת, היה הגענעראל האביר סקאבעלעוו, הוא יצק רוח גבורה על אנשי החיל ועל שריהם ופקידיהם, והוא היה המנצח עליהם ובנצחו ועוז הריעו הרועת הנצחון ונתעו ידם ונתרם ימינם. פרי הנצחון הזאת היו הסוללות הגדולות הנזכרות, חמשה כלי תותח גדולים וארבעה דגלים, ומחירו שנתה אלף איש חללים ונפצעים מהרוסים ואלף וארבע מאות איש מהרומענים, אז האמינו הרוסים כי כאשר החל ביום ההוא (בעשתי עשר ספטעמבער) לנצח את הפחה אסטאן הגבור הערץ, כן יוסיפו ללכת מנצח אל נצח עד כי יצאו גם ממלחמת פלעוונא בעטרת תפארת הנצחון כאשר יצאו מכל המלחמות מיום בואם על ארסת תוגרמה בחצי אי הבאלקאני עד בואם לפני שערי העיר הזאת. אך מי יוכל לדעת מה ילד יום? כי ביום המרד (יום שנים העשר בחדש ספטעמבער) ראו כי לא כאשר האמינו כן היתה.

§ 46. אסמאן גבור תוגרמה ראה גבורת הרוסים ועוז נראותיהם, התעצב אל לבו, אך לא אמר נואש, ונהפך הוא כי דרכה נפשו עז ביתר עז. ומרעהו כי לא בכח יגבר על הרוסים, וישם אל הקרמה פנז ויערום סוד ויתיעץ ללכוד את אנשי מלחמתו בערמת ערומים, אף ערסתו עמדה לו. וביום שנים העשר לחדש ספטעמבער בהיות הבקר החליט לאסוף את מבחר בחוריו אנשי המלחמה בפאת הנגב ושם יהכנו ראשי גבוריו ראשית פחו וראשית אונזו, ובעוד אשר הרוסים מרעימים בכלי תותחיהם על פאת מזרחית צפוגית ומזרחית דרומית על התוגרמים אשר הציב שם אסטאן למשוך אתריהם את הרוסים למלחמה, הסתער אסמאן עם ראשי גבוריו הרבים והעצומים ספאת הנגב לקחת מהרוסים את הסוללות אשר תפשו להם בפאה הזאת ביום אתמול. והי אך יצא יצא השמש על הארץ ואסמאן השהער כסערות נגב מפאת הנגב על הרוסים אשר לא פללו כי רק מהפאה הזאת תפתח המלחמה בכל עז ותעצומות ורק אליה כונן אסמאן ראשית מטרותו. הרוסים נלחמו על הסוללות אשר לכדו להם בגבורה נפלאה,

כל היום הוא, פעם גברו התוגרמים ופעם הרוסים וחללים רבים נפלו בהתוגרמים גם בהרוסים מבלי דעת ימין מי רוממה. אך לעת ערב התאורו אנשי חילנו גבורת רעם ויכו את התוגרמים אחר ויתפשו להם את הגבעות אשר אצל קער שינע וילינו שם כלילה ההוא. והפחה אסמאן ראה כי סקאבעלעוו הגדיל עשות בתפשו מרום הגבעות ההנה אשר משם יוכל להתנפל הלאה ולהרעיש את פלעוונא ברעש מלחמה, ועל כן התנפל אסמאן בתשיעי לחדש סעפטעמבער בבקר בחיל בָּבֶד על סקאבעלעוו ויהאמץ בכל מאמצי כח להרוף את סקאבעלעוו ממרומי הגבעות ההן, אך חם לריק כחו ועמלו נשאר מעל, כי סקאבעלעוו לא מש סמקומו צעד אחד אחר. ובעשירי לחדש יצא גדודי טשערקעסס מפלעוונא ועל סוסייהם הקלים עפו במסלה העולה לסאָפֵיא, ויפגעו ברוכבים ממחנה צבאות חילנו ויתגרו בהם מלחמה, אך אנשי חילנו הפו אותם מֶבֶת חרב וינוסו מפניהם וישבו לפלעוונא.

§ 45. המלחמת הנזכרות היו אך תגרות קטנות אשר לא תוכלנה להכריע את כף הנצחון לאחד מבעלי המלחמה, ונחשבו רק כחזיו הברק הרין לפני רעם נורא המחריר אפסי ארץ בשאון פחדים, והרעם הנורא הוא התחולל רק ביום עשתי העשר לחדש סעפטעמבער. כי ביום ההוא התעתרו כל צבאות אנשי חילנו לעלות בסערת מלחמה על סבצר פלעוונא ולהרעישן מכל עבר ופנה, ויקוו כי בפעם הזאת ירעו על אויביהם אף יצריחו ויעשו אף יצליחו. היום הגדול והנורא הוא הופיע והמלחמה החלה — ומשתי מחנות הלוחמים נשמעו קולות רעמים אדירים מרניו ארץ, קולות נוראים כקול הררי שרפה בפתחם לועם ויריקו מעליהם נדיי נחלי אש פלרות עם זרם אבני אלגביש. גבורי חיל רוסיא השתערו כסער וסאפה על סוללות התוגרמים, בתוך רבבות כדורי שחת רוצצו כברקים וכבני רשף הגביהו עוף אך ההצלחה הסתירה פניה מהם גם במלחמה השלישית הזאת על פלעוונא, כי כמעט הקריבו אל סוללות האויב, הפיצו עליהם החוגרמים עברות אפם ויצפו עליהם מכול אש לוהט עד כי נפלו בהם חללים רבים מאד ונלחצו לשוב אחר. אולם הרוסים אמיצי הלב בנבורים, שָבו ויסערו שנית על סוללות התוגרמים ויפילו בהם חללים ויפרצו במבצריהם פרצים על פני פרצים, אך גם בפעם הזאת הפו אותם התוגרמים אחר. ככה הפליאו הרוסים ללחום בנבורים פעם אחר פעם, אך בכל פעם שבו ריקס וידיהם לא עשו תושיה. והגענעראל סקאבעלעוו נראה אז את נגל זרועו ואת אמץ לבו כנבור משכיל ופעם אחר פעם הרעיש את סוללות התוגרמים, בתוך אבני אש התהלך, נפל מצדו אלף כדורי כלי תותח ורבבה מימינו והוא לחם בלי חַת וּפַל הללים רבים בחיל אסמאן פחה ויפרוץ לעלות על סבצרי התוגרמים. אך גם התוגרמים הפליאו ללחום ברוח עצה ונכורה ובהיות מספרם רב ממספר הרוסים וממרומי מבצרי

בראשית ימי חדר סעפטמבער, החליפו אנשי צבאותינו כח ויגבחו
 חילים ויתעטרו למלחמה חדשה. אור ליום השביעי בחדש סעפטמבער
 בנו אנשי חילנו גם הרומענים מצורות וסוללות על מסלת בולגארעני-
 פלעוונא בפאת צפונית ובפאת דרומית ויעלו עליהן כלי תותח עם אנשי
 חיל מלמדי מלחמה. ובשביעי לחדש בבקר הרעימו משם כלי תותחיהם על
 פלעוונא גם ביום המחרת לא חדלו מהרעים רעמים אדירים כאלה, אך
 התוגרמים לא חלו ולא רגזו מפניהם. ובטרם נודיע בזה עלילות צבאות
 חילנו ודבר גבורתם במלחמה הזאת ומה הניע אליהם באחרית המלחמה,
 נציגה נא לעיני הקורא תבנית המלחמה והליכות אנשי החיל ומערכותיהם
 ומשמריהם: באגף הימין, בפאת צפונית למסלת בולגארעני-פלעוונא
 התיצב במערכה הקארפס השני מצבאות חיל רומעניא תחת פקודת
 הגענעראל קארנאט, ועל דגלו הדיוויזיאן השלישי תחת פקודת שר
 החילים קאנטילי, וכלם יחד התעטרו להשתער על סוללות התוגרמים
 הנקובים בשם פלישא-בוקאווא-ליפא. והדיוויזיאן הרביעי ממחנה הרומענים
 תחת פקודת פקיד החילים אנגעלעסקה התעתד להתנפל על הסוללות הנקובות
 בשם בוקאווא-אליפא-גראוויטצא. ובפאת דרומית למסלת בולגאר-
 רעני-פלעוונא נצבו במערכה גבורי רוסיא חיל הקארפס התשיעי ועמם
 הדיוויזיאן השלישי מחיל הרגלי, ופניהם מעודות להשתער על סוללות
 התוגרמים הנקובות בשם גרוויצאר אדישעווא. דרומית להקארפס
 ההוא עמד במערכה הקארפס הרביעי תחת פקודת הגענעראל קרילאו, ו
 לימנו הדיוויזיאן השלישי מחיל הרגלי, ולשמאלו דיוויזיאן ששה העשר.
 ועל ראשי הסוללות מעווי פלעוונא בפאת נגבה, התעתד הגענעראל האבד
 שקאבעלעווי להשתער עם גדודי גבורי מחיל הרגלי בעלי נשק שונים.
 ומגדודי הרוכבים במחנה רוסיא, יצאו עברו גדודים רבים את חף
 נהר וויד וישוטמו במסלה העולה לעיר סאפיא ויתפשו להם את הגשר אשר
 במחוז ריבען ועוד מחוזות אחדים. ועוד ביום השמיני לחדש פרצו
 סוללות הרוסים מעבר להרמות אשר במחוז רארישעווא ויבואו אל המקום
 אשר עמד שם הגענעראל שאחאווסקאי בשלשים לחדש יולי. בעצם היום
 ההוא התגרו גדודי רוסיא בגדודי תוגרמה מלחמות, וחבל אנשי חיל ממחנה
 הרומענים לכדו אצל כפר גרוויטצא מבצרים אחדים ממבצרי התוגרמים.
 והגענעראל שקאבעלעווי נסע יצא ביום ההוא ממקום תחנותו במסלת
 לאוויצא מערבית דרומית לקאפאליק ויעל על ראש גבעה הרחוקה שלשה
 קילאמעטער מפלעוונא בפאת דרומית, ומראש הגבעה היא ראה את המבצרים
 והצריחים והסוללות אשר בנה הפחה אסמאן ורחוקות משם רק כבדת ארץ
 לפאת צפונית, והתוגרמים בראותם אותו ואת מחנהו, ירו עליו כדורי אש
 מסוללותיהם, ומלחמה עזה התלקחה ביניהם, מלחמה ארוכה אשר התעוררה

ברומעניא לשלול שלל ולכו בז, כי אם לעשות בהרומענים שפטים על אשר נלוו אל רוסיא לעזור לה לעשות מלחמה בתוגרמה ולהפך ההתחברות בין צבאות רומעניא וצבאות רוסיא. אַגְדָּה נסתרה נוסדה באונגארן וראשי מסריה היו אונגארים ופולאנים ונספחו אליהם גם בני ארצות אחרות אשר קוו לכצוא חפץ ברבר הזה. מספר המתקוממים ההם הֶלֶךְ הֶלֶךְ וגדול מיום ליום, ויום שמנה ועשרים לחדש סעפטעמבער נועד ליום אשר בו יהיו כל אנשי האגדה ערובים בכל למלחמה, ואת יום הרביעי לחדש אָקטאָבער עתדו לעבור בו את מעברות הררי האַלְפִים להגיע אל מחוז הפצם. מי היו ראשי האגדה ההיא ומנהליה ברוח עצתם, נעלמו ממנו, כי היה במחשך מעשיהם ובמסתרים רקמו את מזמורתיהם. הגענעראל-קלאַפּקאַ אשר נתן ידו אל האגדה האונגארית ההיא ואשר נעצר אז בפארין, התפחש כי ידו עם הקושרים ההם ויבטיח נאמנה כי הוא לא ירע מאומה מכל עלילות המתקוממים ההם, ומה גם כי נפשו יודעת כי האנשים הנלווים ונסתרי לב ההם לא ייטיבו אך ירעו עוד להתוגרמים. גם הנבחר האונגארי העלֵי מֶשֶׁךְ עליו קו חשד כי ידו עם הקושרים ההם, אך הוא רחץ בנקיון כפיו והוכיח בדבריים כי עצת הקושרים ההם רחקה ממנו. ורבים אומרים כי יד הפחה מיד האֵם יסדה את האגדה הנסתרה ההיא. אך מי יודע אם אמת הדבר? וממשלת עסטרייך-אונגארן בשמעה את דבר הקשר ההוא, הרע בעיניה פן יחלל בזה כבודה באמור עליה כי חללה את הבטחתה אשר הבטיחה להתיצב על דרך הגֵינִים (נייטראליטאַט) במלחמה הזאת, ותמדר להחיר את אגדת המתקוממים בעוד מועד, ועל נקלה לקחה מבעלי האגדה את כלי הנשק ואת הצדה אשר הכינה לה, את ראשיה החביאה בכתי כלאים, וכל המונה נפוזו לכל רוח בטרם בצעו את מזמתם אשר יזמו לעשות. גם לממשלת רוסיא נודע עד מהרה דבר הקשר ההוא ותמדר גם היא לגדור בעד הרעה בעֶתָהּ וּתְצִיב אנשי משמר על גבול זיבענברגען אשר משם נוסדה אגדת הקושרים ההיא להתנפל בארץ רומעניא לבלתי תת לאיש מהאגדה ההיא לבוא בגבול רומעניא. גם אדות מחנה התוגרמים העתידה להתפרץ מסיליסטריא ברומעניא, נועצה רוסיא כדת מה לעשות לעצור בעד המחנה ההיא, ותשלח גדודי אנשי חיל לשוטט במסלה העולה מסיליסטריא ולבלתי תת למחנה תוגרמים ההיא לבצע את מזמתה, ובמסלה ההיא פגשו בגדודי באַשיבאזוקים וטשערקעסים ויתגרו בהם מלחמה ויכום ויכהום ויפיצום לכל רוח. והמחנה אשר התעדרה להתנפל ברומעניא, חִדְלָה מעשות דרכה, כי פחד הרוסים השוטטים במסלת סיליסטריא נפלה עליהם.

מלחמת פלעוונא בכּוּשֶׁךְ ימי הַדִּישׁ סעפטעמבער.

§ 44. אתרי שתי המלחמות הנוראות אשר התחוללו על פלעוונא

בראשיה

ואת המשרה הגדולה נתן לסוליימאן פתה, ובכך עזב סוליימאן את הדי באלקאן וירם פעמיו אל מחנה הרדג'נוי נהדר בכבוד ובשם גדול שם שר צבא על המחנה הראשית בתוגרמה. מחמד עלי היה שמנה שבועות שר צבא על מחנה הרדג'נוי ובקשך הימים לא עשה הושיה ולא הביא ישועה לתוגרמה אך גם שניאות גדולות לא עשה במלחמה. ובאמת גם השניאות אשר שנה, לא הוא היה הנסכה בכל אלה, רק שרי החילים העומדים תחת פקודתו אשר לא סרו אל משמעתו ולא עשו ככל אשר נמל עליהם, הם הם נדרו דרכיו באבני נגף, וישרי יועצי השלמון השיאו רק עליו המרעות והשניאות ההן, גם חשבו למשפט להפוך את השניאות לזדונות, עד כי תרה בו אף השלמון וירח אותו משאתו וישלחהו לארץ גזרה ועל מקומו הפקיד את הפחה סוליימאן אף כי גם יריו לא עשו הושיה בכל מלחמותיו העצומות על מעבר שיפקא.

§ 43. באחרית ימי ח'דש ספטמבר החלו התוגרמים לבנות נשר על הגדר בקרבת סיליסטריא לעבור עליו אל אחד האיים אשר בגדר דג'נוי ומשם פשטו ויתנפלו בנפות רומעניא לשלול שלל ולבז' בו. אך המעשה הזה לא הרעישה ארץ רומעניא, כי רק כש'לש מאות תוגרמים התנפלו שם בחצרים ובכפרים ויקחו בחזק יד צאן ובקר, לחם וצידה וכל מאכל אשר יאכל ועם השלל שהוא שבו לסיליסטריא ויאמרו זה שלל אויבי תוגרמה. אך כאשר הוסיפו התוגרמים לעשות כזאת פעמים וש'לש, רגזו כל יושבי רומעניא פן יעלו השורדים ההם גם על עריהם וחמס ידיהם יפלו, גם בוקארעסט עיר הראשה תרדה ופחדה מפני תנופת יד נדרוי תוגרמה ההם. ויותר עוד רבתה הבהלה והחרדה בכל ערי רומעניא בשמעם כי מחנה גדולה ממחנות תוגרמה עומדת ערוכה בפל אצל סיליסטריא לעבור את נהר דג'נוי ולהשתער על רומעניא לשלול שללה, גם נדרוי מתקוממים אונגארים גלוז אליהם ואתם יחד לחמס יבואו. אך ש'מע שוא שמעו הרומענים אדות נדרוי אונגארים ההם, כי הם לא התחברו אל התוגרמים לעשות מעשה חמס כזה. והסבה לש'מע שוא ההוא היתה כי האונגארים התמכרו באמת לעזור להתוגרמים במלחמה הזאת ככל אשר תשיג ידם וכל ישעם וכל ח'פצם היה כי תצא תוגרמה מהמלחמה ב'זר הנצחון. אמנם לא מאהבה נאמנה לתתוגרמים עשו כן, כי הם לא שכתו את המלחמות הגדולות אשר לחטו בס התוגרמים בימי קדם ואת הרעות הנוראות אשר קלו בהם, רק משנאתם העזה לדרוסים התמכרו לאהבת התוגרמים במלחמה הזאת. כי הם נוקמים ונטרים לרוסיא משנת תרי"ח (1848) ושנת תרי"ט (1849) עד היום הזה על אשר עזרו להעסטרייכים בהלחמם ביום קרב לפרוק עלם מעל צוארם ולהיות ממלכה מיוחדת כמקדם. ובאמת התגודרו האונגארים לעמד לימין התוגרמים, אך לא להתנפל

חדשים למרומי ההר לעזור לאנשי המלחמה אם יוסיפו עוד הרוסים להשתער עליהם, ועל כן כשלו התוגרמים ונפלו גם בפעם הזאת. י מספרם הלך הלך וחסור במלחמה. הנפצעים הרבים אשר יכלו עוד לעמוד על רגליהם תגרו שארית כחם ויררו ממורד ההר וישבו אל אהלי מהנותיהם, ואשר לא יכלו למוש ממקומם, הרכיבום רעיהם על כתפותיהם וישאום אל בתי התולים. ובמדה היא אשר מעמו ויצערו התוגרמים אנשי המלחמה, רבו הרוסים הלוך ורב, כי נוספו עליהם אנשי חיל חדשים. ובשעה עשתי עשרה לפני הצהרים העפיל שר החיל מיאשעלניקאוו עם גדודי גבורים לעלות על מרומי מבצר ניקאלאיי בסערת מלחמה, ואז היתה תבוסת התוגרמים שלמה, כי נלחצו התוגרמים לעזוב את מרומי ניקאלאיי והרוסים לקחו מהם עמדתם. בשאון רעש המלחמה נפל השר מיאשעלניקאוו תלל ופקודתו לקח נגיד שר חיל אחר ויפקד צבא המלחמה. בתרועה ובקול זמרה שבו הרוסים אל מבצר ניקאלאיי, והתוגרמים אשר התיצבו שם לפניהם בחרב, נפלו לפי תרב המנצחים ולא נשאר מהם איש. מספר החללים והנפצעים ביום ההוא מחיל הרוסים, היה כאלף איש ובהם שלשים ואחד שרי החילים. והתוגרמים נפלו אז חללים ונפצעים יתר הרבה עוד, ושארית הפליטה נסו מנוסת חרב, מקים ועיפים וידיהם על ראשם.

§ 42. וסולוימאן לא השיב ידו ממעבר שיפקא גם אחרי המגפה הגדולה אשר היתה באנשי חילו בשבעה עשר לחדש ספטעמבער ויוסף לבנות צריחים וסוללות ויעל עליהן כלי תותח חדשים. ובעשרים ואחד לחדש ספטעמבער בער החל להרעיש עוד הפעם את מבצרי הרוסים ביד חזקה ובכח נחל וחמה עזה, אך הרוסים חשפו את זרוע עינם גם בפעם הזאת וירעצו וירוצצו בכדורי כלי תותחיהם את מבצרי התוגרמים ואת סוללותיהם, והתוגרמים הוסיפו עוד אמן וישפכו סוללות חדשות ויקלעו כדורי שחת על הרוסים בלי הפוגה. כה התחוללו המלחמות האימות ההן עד שבעה ועשרים יום לחדש ספטעמבער, וביום ההוא ירה איש גבור חיל מחיל רוסיא כדור אשר לתוך אוצר אבק שנפח במחנה התוגרמים, וכרגע התפוצץ בית האוצר והוא בקול רעם נורא מאד וירגזו ההרים ותרעש הארץ ותהי לחרדת אלהים, והמונים המונים מגדודי התוגרמים נהרגו או נפצעו. בתשעה ועשרים לחדש ההוא ירד שלג רב על הררי הבאלקאן ויכס עליהם בכפור עז וקרח נורא. וסולוימאן פחה בראותו כי זה ששה שבועות הוא מננת בכל מאמצי כח ובלי מנוח בקרני ברזל את מעבר שיפקא וירדו לא תעשינה תושיה, ויתעצב אל לבו כי לא מצא תוצאות לצאת מסבך המלחמה הנוראה אשר נאחו בה בקרניו וסוף סוף יפל פתוא מקמר. אך פתאם נהיתה חדשה בארץ תוגרמה אשר לא פלל סולוימאן כי היתה כזאת: השלטון התוגרמי העביר את הפתח מחמד עלי ממשמרת פקודתו. בתר שר צבא מחנה הדאנו

עם נדודי אנשי חילו על המבצר ניקאֵלאֵיי ותפשו בחוק ידו ואת הפתח ווייס על צוה להשתער עם אנשי חילו על אגף צבאות הרוסים הימיני . וכשבעה עשר להדש מעפמעמבער בבקר בשעה הראשונה שמו התוגרמים את כלי מלחמתיהם עליהם ויעמדו ערוכים בכל למלחמה . נדודי הפתח סאָליק עלו אחרי השעה השלישית בבקר על מרזם ההר אשר מבצר ניקאֵלאֵיי מתנוסס שם מבלי אשר ידעו מזה הרוסים מאומה ותפשו את מצבאות המבצר ואיש לא עמד בפניהם, אך כגשתם נכת שיערי המבצר התיצבו הרוסים לפנייהם וילחמו בהם כנבורה נפלאה , אפס כי מעט היה שם מספר הרוסים מל מספר התוגרמים וככל עזם ואמץ לבם לא יכלו עמוד לפני התוגרמים ובין השעה החמישית והששית בבקר לכו התוגרמים את מבצר ניקאֵלאֵיי ראש מבצרי הרוסים אשר במעבר שיפקא . אך בעת אשר על אגף רוסיא השמאלי ימין התוגרמים רומטה , רמה יד הרוסים על התוגרמים באגף הימיני , כי נדודי הפתח ווייס על אתרו לבוא אל מתוז הפעם עד השעה החמישית בבקר , גם תעו בהליכתם , ובעת הזיא נשמעו כבר רעמי כלי התותח מאגף השמאלי והרוסים נצבו כבר באגף הימיני במערות מלחמה לקדם את פני האויב . ונדודי הרבים אשר באגף ההוא הסתירו במסתרים , וכאשר קרבו התוגרמים אל המקום ההוא השתערו פתאם עליהם וירעישום ויבהילום ויזרו עליהם זקים תצים וסות , והתוגרמים התפלצו ויסגו אתור מפני האש הגדולה השוטפת בלי הפוגה על ראשיהם . אף אמנם כי נדודי תוגרמים חדשים כבני רשף הגביהו עף על מרומי ההר ובתרועה וקול שופר התנפלו על הרוסים , אך הרוסים פגשו אותם כנבורת רעם ויפילו בהם חללים רבים ויהרפסו אתור . אולם התוגרמים החליפו עוד הפעם פת וויסיפו להלחם בחמה עזה וברוח אמץ , והרוסים נברו מהם גם בפעם ההיא . כן התגעשה שם המלחמה עד השעה התשיעית לפני הצהרים ואז חדל הפתח התוגרמי ממלחמת תגרה ההיא כי ראה כי רעה נגד פניו וכל יגיעו לריק . ומאז חדלה המלחמה על אגף השמאלי , התלה שנית על אגף הימיני , כי הרוסים אוחז חיל להרוף את התוגרמים ממבצר ניקאֵלאֵיי ולגרשם משם באבחת הרב . ועד סתרה התלקחה מלחמה איומה על המבצר ההוא . נדודי רוסיא בעלי נשק הכבדים הטילו כדורי כלי תותחיהם על התוגרמים הצוכאים על מרומי המבצר ויזכו חלליהם , אך גם התוגרמים המטירו מטרות אש לוחמ ממרומיהם על הרוסים וישחיתו גם בהם עם רב . ואחרי אשר לחמו בעלי נשק הכבדים שעות רבות רצופות , באו אנשי חיל הרגלי מצבא הרוסים ויעפילו גם הם על מרומי ההר וזרו רשפי אש כלי נשקם על התוגרמים , אך התוגרמים הרעימו גם עליהם ברוח נבורה וילחצום לנסוג אתור . כשמוע הפתח סוליימאן אשר ישב אז בכפר שיפקא כי יד התוגרמים רומטה וימינם תרעץ אויב , שמח מאד בלבו וילבש גאות , אך לא חש לשלוח אנשי חיל

יתגבר, ויתבל החבולות ויעש מומות למלחמות חדשות, כאשר יראה הקורא במרוצת הדברים. במשך ימי המלחמות הגדולות ההן, לא התאוננו עוד הרוסים כי הם מקצצים את בהונות ירי אויביהם הנפצעים במלחמה או ישברו את רגליהם וכורתים את תוממם ומשחיתים את עיניהם, כי לפי הנראה חדלו התוגרמים מעשות כנבלה הזאת אחרי אשר הרימו מלכי איירופא במרום קולם על אכזריות ושערוריות כאלה. אך לעומת זאת יצא הקול כי התוגרמים הורגים בחרב את הפצועים מאנשי מלחמתם הנופלים בידם, ורבים וכן שלמים האמינו בזה יען כי כדבר הזה נמצא בספר תורת מחמד, הוא ספר אלקאראן, הלא כה דבריו: "אם יפלו בנים לא אקן במ (אונגלייבינע) בידכם, הרגו אותם לפי חרב, קרתו את ראשיהם מעליהם או אסרו אותם בנחשתים בבור השבי עד אשר יתנו לכם כפר נפשם, או שלחו אותם להפשי חנם אין כסף אם יכשר הדבר בעיניכם. אל תיראו ואל תפחדו מהם ואל תחדלו מרדוף אחריהם ומהציק להם עד אשר ישליכו את כלי נשקם מידם ויסגירו נפשם לשבי לעשות בהם כטוב וכישר בעיניכם — רבים אומרים כי הגענעראל ראָדעצקי דרש דרש מאת הפחה סוליימאן להשבית את המלחמה עד אשר יקברו הרוסים והתוגרמים את אלפי החללים המשלכים כדמן על פני האדמה ואין מקבר להמה, אך סוליימאן לא אבה לעשות כדבר הזה, ונבלות האדם התגוללו לאלפים על שדי המלחמה וקרני השמש בערו בהן גם גשם שוטף נתך עליהן עד כי הבאישו את כל הנוף ההוא ורוח קטב טרירי הביא חליים רעים גם מות ושחת על כל השואפים את רוח משחית ההוא.

המלחמות על הררי באלקאן בחדש ספטעמבער.
מחמד עלי הוסר ממשורת שר הצבא על מחנה
הראָנוי. קורות בולגאריא ויתר דברי הימים ההם.

§ 41 הפחה סוליימאן אף כי ראה כי אזלת ידו להרוף את הרוסים ממעבר שיפקא, לא מש ממקומו ויתיצב על עמדו נכת הרוסים ויתגבר תילים, ויבצר את מחנהו, ויביא כלי תותח חדשים מאדריאנאפעל וקאנסטאנטינאפעל וישם פניו אל מבצרי הרוסים ויותר עוד אל המבצר הנקוב בשם ניקאָלאַיי המתנוסס במרומים במעבר שיפקא. ומיום ארבעה עשר לחדש ספטעמבער והלאה החל לתרעים בכלי תותח על מבצרי הרוסים אשר במעבר ההוא בלי הפוגה. שלשה ימים רצופים הרעימו התוגרמים ויטילו רכבות כדורי שחת על המבצרים ההם, ולאחרונה גמר סוליימאן להתנפל מכל עברים על הרוסים בבקר השכם ובפתע פתאם בטרם ימצאו את ידיהם לתפוש חרב בכף. את הפחה סאָליק עתד סוליימאן להתנפל

רמה יד הרוסים והתוגרמים נלחצו לשוב אחור. אפס כי עוד לא נשברה דעם ולא נשתה גבורתם ויוסיפו עוד להלחם במקומות אחדים אשר תפשו להם במרום הדרים, עד אשר השתער עליהם הגנענעראל ראדעצקי בראש גדודי גבוריו ויהם את מערכותיהם ויהרוף אותם מהגבעות אשר לכדו להם נכח אנף צבאות רוסיא הימין, ודרוסים התבצרו על הגבעות ההן ביתר עז מבראשונה. והגענעראל האביר ראדעצקי הוסיף עוד עשות חיל וישלח גדודי גבוריו לקחת את הכפר שיפקא מיד התוגרמים אשר גרשו משם את מצב הרוסים ויתזיקו שם משמר, וגם החפץ הזה הצליח ביד ראדעצקי, כי הרוסים הרעישו את התוגרמים ברעש כלי נשקם ובגבורת ימינם.

§ 40. אמנם הנצחון אשר עמד לימין צבאות אנשי חילנו ביום ההוא, אף כי גדול הוא באמת, לא התעורר לארך ימים, כי התוגרמים לא עזבו את הבאלקאן פליל אך תקעו יתדם בקרבת הגבעות הכצורות אשר הדרום הרוסים סמרוטיהן וכזם המתרת חדשו את המלחמה ביתר עז ותעצומות, כי התגעשו מכל עברים על הרוסים ומשעה התשיעית בבקר עד רדת היום לחמו בגבורה נמרצה מאד. וביום ששה עשר להחדש התנפלו עוד הפעם על הרוסים בחמה שפיכה ובקצף נורא ופנים אל פנים נלחמו במ על מרוסי הדרים הנקובים בשם איקירי דשעבעל, ובפעם הזאת התנברו על הרוסים וילחצום לעזוב את מבצריהם. הן אמנם כי עד מהרה התאושו הרוסים ויתאורו עז לנרש את התוגרמים מהמבצרים ההם ועוד מעט הצליח הפצם בידם, אך אז שלח עליהם הפחה כוליימאן גדודי אנשי חיל חדשים אשר כשער קטב השתערו עליהם ובגבורתם השוכבה הדרו אותם לאחור ויקחו מהם עמדתם, וכוליימאן צוה לבצר את מרוסי איקירי דשעבעל אשר תפשו להם ולבנות שם מבצרים וצריחים, ולבל יפריעום הרוסים ממעשיהם, ירו עליהם התוגרמים וקים חצים ומות, אך גם הרוסים לא טמנו ידם בצלחת זיוורו גם הם עליהם כדורי אש ויפילו בהם חללים רבים, אך במלחמה ההיא נפלו גם מהרוסים חללים ובתוכם גם הגענעראל דאראצינסקי אשר מת מות גבורים על מרוסי שדה. מיום שבעה ועשרים לחדש אויגוסט חדל כוליימאן מהעפיל עלות על מרוסי מעבר שיפקא בסערת מלחמה ורק בתגרות קטנות התגרה את הרוסים אשר לא יכלו להרוס אותם ממצבם. אז ראה הגענעראל לחדול גם הוא ממלחמת תגרה (אפענויף), כי טוב מוב לו להשפיק במלחמת מַגֵּן (דעפענויף) ובין כה וכה תהי לאל ירו לבנות עוד מבצרים ולשפוך עוד סוללות להשגב מפני אנשי מלחמתו אם יוסיפו לתגר בו מלחמות התגרה. גם מצא אז עת נכונה לגרוד את כל מבואות מעבר שיפקא בעד התוגרמים ולבנות גם שם מבצרים וצריחים וסוללות. וכוליימאן אף כי לפי הנראה רפו ידיו בראותו כי הרוסים גבורי מלחמה הם ולא ישובו מפני כל, בכל זאת השיא את נפשו כי עוד יצא כנבור ויריע ויצרחה ועל אויביו

עליהן כלי משחית המורים עד למרחוק. בשעה השביעית בערב חרלו התוגרמים מהטיל כדורי כלי תותחיהם, ובכל היום הוא לא נפל מהרוסים רק מתי מעט. אך בשלשה ועשרים לחדש אויגוסט בבקר התלקחה שלהבת המלחמה ביתר עז, כי התוגרמים התנפלו על אנשי חילנו בתחמה שפוכה ובקצף גדול ויזינו לעלות על מרזם ההר גם הצליחו לתפוש להם מרזם גבעת ומטירו משם זקים וחצים על הרוסים וילחצום לנסוג אחור, אך הרוסים התאוששו גם הפעם ויקחו מהתוגרמים את עמדתם. אפס כי גם התוגרמים לחמו כנבורים והמלחמה האיומה והזעומה החיא התגעשה כל היום ההוא. אך לעת ערב בשעה הששית כאשר באו אל הרוסים גדודי אנשי חיל חדשים אשר כתם חדש עמהם, התגברו הרוסים על התוגרמים הלוהמים כנאשים ויהדפום מהמקומות הבעורות אשר לכדו להם ביום ההוא. ובכל זאת לא חרלו התוגרמים מהלחם עוד ואש המלחמה נשקה בשתי סחנות הלוחמים עד שעה עשתי עשרה בנשף בערב יום. ובלילה ההוא היה לקני לבנה (מאנדֵינסטערניס), והרוסים חרלו מהלחם בעת חשך אור הקאור הקמן לממשלת הלילה, אך התוגרמים הוסיפו עוד לירות כדורי אש מכלי נשקם, לא על הרוסים רק על השר הנורא אשר בלע את הלבנה להפחירו ולהפיל עליו חתת ובהלות עד אשר יפליט טרפו וחיל בלע יקיאנו והלבנה תשיב לקדמתה להאיר את הלילה — כי כן יאמינו התוגרמים —. לאחרונה נדמו רעמי כלי התותח בדרמי הלילה ויד הרוסים על העליונה. כי אף אם מספר התוגרמים היה רב ועצום מהרוסים ולחמו כנבורה נוראה ובשטף אף וחמה איומה, בכל זאת קצר קצרה ידם להדוף את הרוסים האבירים ממקום עמדתם ותם לריק יגיעם ועמלם נשאר קעל גם בפעם הזאת.

§ 39. ביום ארבעה ועשרים לחדש אויגוסט בהיות הבקר הוסיפו התוגרמים להעפיל עלות על מרזם מעבר שיפקא בסערת מלחמה עזה ובסופה ובקול רעם ורעש נורא מאד. ובפעם הזאת הצליחו ללכוד מקומות בצורים להשגב בהם ומה גם נבעות אהדות והנכבדה בהן גבעה גבוהה סוגה ביערים אשר גרשו משם את הרוסים ויתבצרו שם ויכבירו אכפם על הבולגארים מגליל קאזאנליק להביא להם לחם לאכול ומים לשתות, ולהעלות שם כלי תותח ויתר החפצים הררושים להם במלחמה. אך ביום ההוא בבקר באו אנשי חיל חדשים במספר רב אל צבאות אנשי חילנו לעזור להם במלחמה. כי אז הביא הגענעראל ראדעצקי גדודים חדשים למעבר שיפקא, ואתריו הביא גם הגענעראל דראגאטיראוו אנשי חיל חדשים לעזור לצבאות אנשי המלחמה ובעזרתם החליפו הרוסים כח ומנשרים קלו להעפיל עלות על הגבעות אשר תפשו להם התוגרמים והמלחמה הוסיפה להתגעש בעוז נוראותיה אך לא נודע עוד יד מי רוממה. עד השעה השניה אתר הצדדים נצבנו עוד התוגרמים כעמורי ברזל על עמדם, אך לאחרונה

ועלינסקיראד , אך הרוסים לחצו אותו לנסוג אחור , וסוליימאן הזעיק את
 מחנה הראשה ויתעתד להשתער על הרוסים הצובאים על מעבר שיפקא ולהדפם
 משם בכבד יד מלחמה , ובעת אשר הוא מכין הכל למלחמה הזאת , עשה
 הפחה ראס יד שפטים נוראים מאד בהבולנארים המתקוסמים בגליל קאלאָפֶּער ,
 וישפטם בחרב נוקמת ובאש אוכלת . ובעת ההיא היו כל מחוזות פלעוונא
 ולְאָוּאָץ ביד אסמאן-פאשא ובעבי גבי מגנו התיצב כחמת נחשת מול אנף
 מחנה רוסיא הימיני , וצבאות הפחה מתמד עלי נצבו כעמודי ברזל אצל
 רוסמשוק , ראסגראד ועסקי-דשומא נכת אנף מחנה רוסיא השמאלי ,
 ובתוך שני מחנות הפחות האבירים ההם היה הפחה סוליימאן עם מחנהו
 הראשי . מגמת פני סוליימאן היתה בתחלה רק להחריר את הרוסים הצובאים
 על הררי הבאלקאן ולהפיל עליהם תחת מחנהו הגדול . אך לא לתגר בהם
 מלחמה באמת כי אם לנשות מההרים ההם ולהתחבר אתרי כן דרך קאלאָפֶּער
 וטרַאָפֶּאן אל מחנה אסמאן פאשא אצל לְאָוּאָץ , או לעבור על פני מחוזות
 סליווא וסמאן-באָוּאָר ולהתחבר אל מחנה מתמד עלי אצל עסקי-דשומא .
 אך עד מהרה שנה סוליימאן את דרכו , כי נוכח דעת כי כל הימים אשר
 מעבר שיפקא ביד הרוסים , סגר עליו הדרך לעבור הלאה לפאת צפונית ,
 כי יתנפלו עליו מאהוריו ואו תהיה לו המלחמה ספנים ומאחור בטרם
 יצלה אסמאן-פאשא או מתמד עלי להבקיע את צבאות גבורי רוסיא ולבוא
 לעזרתו . ועל כן נעץ סוליימאן לקדש מלחמה על הרוסים הצובאים על
 מעבר שיפקא ולגרשם משם בסערת מלחמה . וביום עשרים ואחד לחודש
 אויגוסט השתער סוליימאן בסערת מלחמה על מעבר שיפקא והרוסים התיצבו
 לפניו ברוח גבורה , ויהי קולות וברקים , להבות אש ותמרות עשן , רעמים
 אדירים התגלגלו על ההרים הרמים וירגזו מוסדי ההרים והעמקים התבקעו והצורים
 נצתו ומלוא רוחב השמים נמלא ענני עשן וערפלי עלמה . עשר פעמים
 העפילו התוגרמים עלות על מעבר שיפקא בסערת מלחמה , ובכל פעם
 הדפו אותם הרוסים אחרנית בגבורה נמרצה . כל היום ההוא עד כי נפו
 צללי ערב התחוללה המלחמה האיומה הזאת , ואז נסוגו התוגרמים אחור
 וידיהם לא עשו תושיה . בכל יום עברות ההוא לא נפלו מדרוסים רק
 כמאתים איש , מהתוגרמים נפל רב , אך הם העלימו את מספר חלליהם ,
 הנענעראל דאָראָשינסקי המפקד צבא מלחמה תחת נורקא בעת ההיא ,
 הזכיר אז את אומץ רוחו ונתת זרעו הראה , כי הגדיל לעשות כגבור משכיל
 במלחמת היום ההוא ויך את התוגרמים אחור .

§ 38. ביום המחרת , יום עשרים ושנים לחודש אויגוסט , לא התגר
 התוגרמים מלחמה עזה כביום אתמול . לא העפילו עלות על מרומי מעבר
 שיפקא , רק עמדו תחתיהם ויטילו כדורי כלי תותח מל הרוסים , אך לעומת
 זאת תפשו להם מקומות אחרים אשר התבצרו שם וישפכו שחי סוללות ועלי
 עליהן

צלחה. אך עתה רוכז לא תפקן, והיא לא תצלח. ומלחמת פלעוונא הזביתה למרי כי מספר חיל רוסיא מעט הוא במלחמה הגדולה הזאת, ובכל גבורתם ותעצומות עזם ותרף נפשם על מרומי שדה, לא יכלו להתגבר על התוגרמים הרבים מהם ועל כן לא אבה הגנענעראל הגבור גורקא לנסות עוד מלחמות חדשות באנשי חילו המעטים. וחכמי היועצים אשר המטיק סוד ויתיעצו על צפונות המלחמה הזאת בעיר ביעלא, נועצו לב יהודי לכל יתגרו מלחמות חדשות רק יתאזרו עז להקים בידם את מעברות הבאלקאן אשר לכדו כבר, ממעבר שיפקא עד עלענא, ולהגן עליהם מפני התוגרמים אשר פניהם מועדות לקחת אותן מידם ברעש ובמלחמה, ורק אחרי אשר יבואו גדודי אנשי חיל הרשים פרוסיא ויהי מספרם כמספר התוגרמים, רק אז יוסיפו עשות מלחמות הגרה בתוגרמים. ובעת ההיא נקרא הגנענעראל גורקא לפעמערבורג ומטעם הממשלה הגרם להיות גניד חיל הרוכבים שומרי ראש הקיסר (גארדעקאוןאלעריע) ולהגותם לתחי אי הבאלקאן לעזור לאחיהם גבורי החיל במלחמה. ולהגן על מעברות הבאלקאן מפני התוגרמים הפקר הנסיך סוויאטאפאל מירסקי השני ותחת פקודתו גדודי קאזאקים ובולגארים, רגלי ופרשים, ויתר אנשי החיל שב לפאת הרי באלקאן הצפונים ויספחו אל אנף הימיני גם אל אנף השמאלי מהמחנה הראשה. והנסיך מירסקי קהר לבצר את מעברות הבאלקאן אשר תחת ידו, ויותר עוד את מעבר שיפקא, ויבן שם מבצרים וצריחים וישפוך סוללות ויצב אנשי חיל בכל המקומות הבצורים ההם ככל אשר השיגה ידו ויעמוד הכן להיות מחסה ומסתור על כל המעברות ההן מפני תנופת יד התוגרמים.

§ 37. והפחה סוליימאן אחרי עשותו שפטים בהבולגארים המתקוממים אשר בערי עסקי-זאגרא ומשייפאן וכל המחוז אשר סביב להן, שב להרוק חרבו על הרוסים ולעשות בהם מלחמה ביד חזקה ובורוע נמויה. בעשירי לחדש אויגוסט שלח הפחה את גדודי החלוץ אשר במחנה לצעוד במסלה העולה מעיר עסקי-זאגרא לעיר קאזאן ליק דרך מעבר קארטאישא דאנ עד עמק מזורשא, ובדרך הליכתם לא פגעו בחיל הרוסים. וביום עשתי עשר לחדש אויגוסט הלכו עוד גדודים אחדים ממחנה סוליימאן ויפגעו במעבר הבאלקאן הנקוב בשם כאנקאיי, ושם היו קאזאקים ובולגארים מתי מעט אשר אחרי הגרה קמנה נוזרו אחור למעבר ועלענסקיראד. ועוד גדודים אחדים ממחנה סוליימאן הלכו קדמה במסלת שער הברזל אשר שם ובלי תגרת מלחמה תפשו להם את המקום הנקוב בשם סטארטריקא. ובארבעה עשר לחדש אויגוסט נסע יצא חיל אנף חימין ממחנה סוליימאן ויצעד קדימה דרך זלאטיריאן וטווארדיצא נכה מעבר ועלענסקיראד ומעבר מאארדיצא ובששה עשר לחדש ערך מלחמה על הרוסים אשר במעבר זעלינסקיראד

הבאות דרך ים השחור, המביעו הרוסים באשר נהר סלינא ארבע
אניות גדולות מלאות אבנים לבל תוכלנה אניות תוגרמה לזקת
שם כבראשונה.

§ 35. וצבאות חילנו העשויים לבלי חת מפני כל חתמתים, לבשו על
להתערות מלחמה גם בצי האדיר אשר לתוגרמה בים השחור ואשר אניות
רבות וחזקות יתר הרבה מאד מאניות המעמות אשר לרוסיה בים ההוא,
אף הצליחו להתגבר על התוגרמים בחפי הים ההוא אשר באיירופא ובאויא.
בארבעה ועשרים לחדש יולי עברה אניות רוסית קטנה הנקובה בשם
פֶּסְטָא ארחות ים השחור וחתגה מלחמה את אניה תוגרמית, אניה
גדולה מצפה נחשת ומלאה אנשי חיל, והאניה הרוסית הרעימה כדורו
כלי תותח בנבורה נמרצה על האניה התוגרמית עד כי פרצה בה פרץ על
פני פרץ והאניה השבה לצלול כעפרת במצולות ים וחמדה לנוס ולחתור
אל החוף, והאניה הרוסית עצרה תיל לעבור הלאה עד בואה לחוף ארעסא.
ובשלישי לחדש אויגוסט הפליאה אניה רוסית הנקובה בשם קָאָנסטאַנטין
להתריד את קָאָנסטאַנטיןאפעל וים הבָּאָספָּרוֹס ברעש גבורותיה האניה
היא באה בחוף הקטן קי ליאָס (קיליא) בקרבת פי הבָּאָספָּרוֹס צפונה.
שם מצאו הרוסים אנשי האניה שלש אניות תוגרמיות ויכבדו אכפס על
האנשים אשר בתוכן לצאת מאניותיהם אל החוף ואת האניות שרפו באש,
ואתרי כן לחמו שעות אחדות בסוללה תוגרמית אשר על תוף הים, ואתרי
אשר דרסו את הסוללה עברו הלאה לדרכם ולא אָנה להם רע. ובראשית
חדש אויגוסט ירדו עוד אניות רוסיה עם אנשי חיל ארחות נהר דָּאָנו
להגן על מתנת הרוסים אשר בדָּאָברודשא מפני אניות מלחמה התוגרמה
השוממות בנהר ההוא

בטרם נשוב עוד אל עלילות אנף השמאלי מהמחנה הראשה, נתבונן
על הליכות מתנה רוסיה התיכונה והליכות אנף הימני מהמתנה הראשה
אתרי מלחמת פלעוונא בשלשים לחדש יולי עד ראשית ימי חדש
ספטמבער.

§ 36. מסע המלחמה אשר נסע הגענעראל גורקא בראש גדודי
הקאזאקים בנגב דרי הבאלקאן, מצא קצו על ידי מלחמת עסקי—זָאָנְרָא.
במלחמה ההיא נפלו מהרוסים רב, לפי עדות הסופרים (אשר אמנם לא
מאוהבי רוסיה הם) נפלו מהם 1663 חללים ונפצעים. ובתוכם 116 שרי חילים
(אֶפֶצִירע), ומטחנה הבולגארים אשר עזרו לאחיזהם הרוסים במלחמה ההיא,
נפלו שש מאות איש ובתוכם שנים ועשרים פקודי החיל. הגענעראל האביר
גורקא ראה כי לא יצלת חפצו בידו אם יוסיף עוד לנסוע למלחמה הלאה, כי
רק אם היה מספר צבאות הרוסים רב על הבאלקאן וסכיב לו עד כי הכריעו
את כף הנצחון בהלחמם בצבאות הפחה מוליימאן, רק אז היתה גם דרכו
צלחה

בארבעה עשר לחדש אויגוסט סבו כבר הרוסים את רוסמשוק ושפכו
עליה סללות, ובעצם היום הוא ירו כדורי כלי תותח על העיר, והתוגרמים
גנו גם הם בכדורי אש אשר הרעיטו מסללות המבצר על ראשי הרוסים,
אך לאחריה נדמו כלי תותח התוגרמים, כי לא יכלו עמוד לפני אנשי מלחמתם.
ביום המחרת הוסיפו התוגרמים להמשיך כדורי כלי תותחיהם על הרוסים,
וביום ששה העשר התנפלו אנשי המצב אשר להתוגרמים ברוסמשוק על
הרוסים בקול רעם ורעש גדול ומלחמה עזה התלקחה ביניהם, אך לאחרונה
נברו הרוסים, והתוגרמים נטו מנוסת הרב ולא הפנו לאחוריהם. וגדודי
קאזאקים תחת פקודת שר החיל הרעסמשאניצקי רדפו אחריהם ויזכרו את
הנחשלים עד הכפרים הנקובים בשמות ששערווע נאואדא ווענידי
שעקאיי, ויגרשו מהם את גדודי הבאשיבאזוקים והמשערקעסים אנשי
המצב ויתפשו להם את הכפרים וישמו בתוכם מצב. גם עוד מלחמות
אחרות נלחמו הרוסים עד חצי חדש אויגוסט, והרוסים נברו בכל פעם
על התוגרמים.

§ 34. בנפת דאברודשא באו אנשי חילנו בתשעה עשר לחדש יולי ויתקעו
יתדם במחוז ששערווע נאואדא, והגענעראל צימערמאן נטה שם
אהלו גם הוא, אך אנשי חילו קנו בין משערנאואדא ובין קיסמענדשע.
בשמונה עשר יום לחדש אויגוסט שוטטו גדודי קאזאקים מכתנה דאברודשא
על פני הסוללה הטראיאנית ויפגעו בהם גדודי משערקאסים מחיל תוגרמה
ויתגרו בהם מלחמה, אך הקאזאקים נברו מהם ויפוזו, ושאריתם נכו בשבעה
דרכים. והתגרה הקטנה הזאת נתנה יד למציאי לאור סכתבי עתים
לברוא ברוח דמיונם מלחמות רבות ועצומות בדאברודשא, ולא גלאו לספר
כי האסאן יורש העצר במצרים בא בחזק יד לעומת הסוללה
הטראיאנית להלחם בצבאות רוסיא החונים שם, וכי צבא רב תוגרמים
בא לעיר קיסמענדשע ויתגר מלחמה בהגענעראל צימערמאן, והתוגרמים
נצרו פעמים רבות את הרוסים במערכה בשדה מלחמה. וכל אלה לא היו
ולא נבראו רק ברוח הדמיון אשר לכותבי העתים וסופרי דברי הימים.
בארבעה ועשרים לחדש יולי באה אניה קיטור אשר שם ניקאלאיי נקרא
עליו משערנאואדא לסיליסטריא ובה גדודי גבורים מחיל רוסיא.
ובבוא האניה קרוב לסיליסטריא, ראו אנשי חילנו מתנה תוגרמים
ויתגרו בהם מלחמה, אך עד מהרה באה אניה-צנה מסיליסטריא
לעזור לאחיהם התוגרמים, אך גם באניה ההיא לחמו הרוסים ויפרצו בה
פרצים עד כי נלחצה לחתור אל היבשה לבל תצלול היא וכל אנשי חילה
במצולות הנהר. אך בבוא עוד שתי אניות תוגרמיות עם אנשי מלחמה
להלחם באניה הרוסית, נסוגו הרוסים אחר וישבו למשערנאואדא. ולכל
יוסיפו התוגרמים להרגיזו את הרוסים בדאברודשא על ידי אניות מלחמותיהם

על לחסימה וחרישת נצחון הריעו אף הצריחו, עשו נחללת ונחשת
גם הצלילו.

קרות אנף השמאלי ממחנה רוסיא הראשה וקרות
מתנה ראברוששא מיום צלחם את נהר דאָני עד חצי
חדש אוגוסט.

§ 33. ראשית המסרה אשר הציבה ממשלת רוסיא לאנף השמאלי
מהמחנה הראשה, היתה למחר ולהחיש מעשהו לשום מצור על עיר הבצורה
רוסס שוק ולדעוּש מבצריה עד רדתם, כי כל הימים אשר יהי עיד מבצר
ההיא בירי התוגרמים, תלויים נצחונות רוסיא על בלי-מה, ורק בתפשם אותה
יכוננו על סלע רגלי נצחונם. להוציא לאור את מוסתם אשר קָמו על
רוססשוק, נהיץ להם ללכוד בראשונה את עיר ביעלא ולגרש את
התוגרמים מתוכה ומכל חבל הארץ ההיא מכיב, כי משם יצלה להם לבצע
את כל מעשיהם ברוססשוק. עיר ביעלא בנויה על חוף נהר יאָנטראַ
הימין, ועל הגדר ההוא נשר אבנים גדול ורחב ידים אשר בנה אותה
הפחה מיד האַם בהיותו השליט בבלוגאריען, ראשית מלאכתו היתה
בשנת תרכ"ז (1867) ובשנת תרל" (1870) כלתה המלאכה הגדולה ההיא,
אורך הגשר ההוא 269 מעטער ורחבו תשעה מעטער, והוא נשקע על ארבע
עשרה כפות ברמות קשתות (געוואָלבלבאָגען) ועל חמשה עשר עמודים אשר
עָבְּוּם עשתי עשר מעטער. סופרי דברי הימים באירופא ומה גם באנגליא
ואוסטריא הרעישו את אוני הקוראים בספרם את המלחמות העוזות והנמרצות
אשר התחוללו בין הרוסים והתוגרמים על דָּבֵר עיר ביעלא והרסים הרבים
אשר נשפכו על אדותיה עד כי לאחרונה נצרו התוגרמים את הרוסים ויתפשו
להם את העיר. אמנם כל הדברים ההם דברי שוא וכזב הם מראשיתם ועד
סופם, כאשר נודיע בזה נאמנה: בחמישי לחדש יולי קרבו גרודי הרוסים
בעלי נשק כבדים ממחנה שנים העשר אל הגשר ההוא אשר על נהר יאנטרא
אצל עיר ביעלא ומלחמה קטנה היתה בינם ובין התוגרמים הנצבים שם, ולמחר
בששי לחדש באו עוד גרודי רוסיא ממחנה הדראָנגאָנים ויגרשו את התוגרמים
על נקלה וילכדו את הגשר, את ביעלא ואת הנבעות אשר על יד חוף
יאנטרא הימין המשתרעות על המסלה העולה לרוססשוק. והתוגרמים לא
חריקו חרבם להלחם על ביעלא רק פנו עָרַף להרוסים והרוסים באו בשעריה
כמבואי עיר מבקעה מבלי הַנָּף על איש חרב מלחמה. וביום העשירי
עד יום שנים עשר יולי לכדו הרוסים את כל חבל נהר יאנטרא מעיר
פירנאָוואַ עד אָשֶׁר הנהר. המשרה הגדולה על כל הליכות האנף השמאלי
מהמחנה הראשה, היתה ביד הנסיך הגדול יורש העצר, ולהנסיך הגדול
ניקאָלאַי היה המשפט לתות נָעו גם על הליכות דרכו במלחמה הזאת.

בארבעה

התעורר אסמאן-פאשא לפרוץ בראש גבוריו עד נהר דאָנוי רק קָבֵר לְשֶׁבֶת בפלעוונא ולהקיף אותה במבצרים וצריחים, דִּיק וסוללות בְּבֶרֶת ארץ רבה בת שתי פרסאות טְרַבְעוֹת, ובין כה וכה מצאו הרוסים אֵין להם לאסוף אליהם גִּדְרֵי אֲנָשֵׁי חֵיל חֲרָשִׁים, ובעוד אשר גבור התוגרמים ההוא בִּזְמַת מבצרים, בָּצְרוּ הֵם אֶת מַחְנוֹתֵיהֶם ויעצימום והאדירום גם כרתו ברית עם רומעניא לעזור להם במלחמה, והנשיא קארל בא בראש אנשי צבאותיו אל צבאות הרוסים, ומאו והלאה לחמו רוסיים ורומענים על תוגרמה כאיש אחד חֲבָרִים. ובמשך הימים ההם הרחיבו עוד אוהבי תוגרמה פה והאריכו לשון יתר הרבה מבתחלה להגדיל את נצחונות התוגרמים אצל פלעוונא, ויעבירו שקרים על שקרים בין יושבי תבל, עד כי חרה על זה אף הנסיך הגדול ניקאָלָאֵי שר שרי צבאות רוסיא, ובעשתי עשרה יום לחדש אויגוסט הודיע בספר גלוי לכל העמים קשט אֲמְרֵי אֵמֶת אלה: סופרי דברי הימים בארצות אחרות מְרַבִּים דברים להודיע לכל כי מִנְפֵה גְדוּלַת הֵיחָה בצבאות רוסיא אצל פלעוונא בשלשים לחדש יולי עד כי הִתְרַה אֶגְדָתָם והתוגרמים רדפו אחריהם עד שיִשְׁמָאוּ, כי תם לריק כחננו וקצר קצרה ידנו להביא במצור את מבצרי רוסמשוק וסיליסטריא, וכי התוגרמים נצחו אותנו במלחמה אצל רוסמשוק, רָאִסְנֵרֵאד וְעוֹד בִּמְקוֹמוֹת אחרים — וכל הדברים האלה בְּרֵאוּ סוֹפְרֵי בָדִים עֵינֵי פָנִים מִלֵּבם כאשר בדאו שונאי רוסיא והעבירו קול במכתבי העתים בתרש העבר כי כאשר נִסְמְנו לְצִלוּח אֶת הַדָּאָנוֹי אצל ניקאָפּאָלִים קרה אותנו אסון נורא וכי נצחו אותנו התוגרמים אצל ביעלא — ועתה אחת אשאלה מכם ואותה אבקש לבל תאבו ולבל תשמעו אל דברי השקר אשר יוציאו מלכם סופרי מכתבי העתים בתוגרמה ושונאי רוסיא ישמיעו את דברי שקר ההם באוני יושבי איירופא — אם אנכי לא אודיע חרשות בהליכות המלחמה, אות הוא כי אין כל חדש נִפְרָץ במערכות המלחמה, ואם לפעמים לא עשו ידינו חיל בְּשֶׁרֶה קָרֵב, אז הודעתי זאת אני נאמנה. עד הנה דברי הנסיך הגדול הנאמרים באמת ובצדק אפס כי גם הוא לא העלים כי אָסְמָאן-פֶּאֶשָׁא הגדיל לעשות בפלעוונא ויער רוח גבורתו על התוגרמים אשר תחת פקודתו, ובהיותם רבים ועצומים ממספר אנשי חיל רוסיא, עמד הנצחון לימינם גם במלחמה הגדולה אשר התחוללה בשלשים לחדש יולי. וכל יודעי ספר מלחמת התבל, יודעים כי גם ראשי הגבורים המשכילים אנשי הַשָּׁם אשר הרעישו אפסי ארץ ברעם כלי נשקם כאלכסנדר המוקדני ונאפוליון הראשון, גם הם לא נצחו בכל פעם את אנשי מלחמתם, גם בחילם הגדול והנורא היתה לפעמים מִנְפֵה גְדוּלַת ונפלו גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, כי לא לעולם הִסְנֵן ישועות במלחמה ולא בכל פעם תעמוד הגבורה לימין הגבור, ומכבוד הגבורים הנאורים ההם לא יִנְרַע בזה מאומה ותהלתם עומדת לעד אדרי כי בכל זאת התגברו לאחרונה

אצל יענייס אַ גראַ, ואחר מלחמה ארוכה נלחצו התוגרמים לנסוג אחר לפאת דרומית וגורקא רדף אחריהם, אך בעודו רודף אחריהם, הגד לו כי הפחה סוליימאן הולך נכח עם קיסר אגרא למלחמה עליה. ויחדל נדקא מרדוף אחרי רעאוף ויָשֵׁב לעיר עם קיסר אגרא ומלחמה כבדה התחוללה בינו ובין הפחה סוליימאן ויר אנשי חילנו היתה על העליונה, אך לסוליימאן באו גדודים חדשים לעזרה עד כי היה מספר התוגרמים פי שנים או שלש מספר הרוסים, ואז ראה גורקא כי סוף סוף יגברו התוגרמים. ויתקע בשופר ויאסוף את אנשי חילו ויעזוב את המערכה ישב לעסקי-אגרא. אך גם שם לא יכל עמד לפני התוגרמים, ויצא משם עם אנשי חילו וישם פעמיו צפונה, ויעבור את מעבר קאראדאג וישב אל עמק טגדשא. וסוליימאן פרץ בשערי עיר עם קיסר-אגרא, והבולגארים יושבי העיר נלחמו בו בתוצות וברחובות עד אשר נגפו לפני התוגרמים ויחדלו מהלחם. וסוליימאן אחרי עשותו הרג רב בהבולגארים הלוחמים בו ואחרי השקטו את שאון המרדדים, העמיד אחרי ימים אחדים את כל יושבי העיר למשפט לפני פקירי אנשי החיל והם תרצו משפט מות על כל יושבי עם קיסר אגרא וגם על יושבי עיר טשירפאן אשר עמדו לימינם בהלחם בסוליימאן, ועד מהרה נעשה פתגם שופטי דמים ההם, והבולגארים הומתו מות מרדדים בירי אנשי חיל סוליימאן.

§ 32. אחרי המלחמה הזעומה אשר היתה אצל פלעוונא ואנשי חילנו נגפו לפני התוגרמים, עזב הנסיך הגדול את מקום כבודו בטורנאָווא ויט אהל אפרנו בעיר ביעלא, ואחרי כן בעיר גאַרני-שמודען, אשר שם תופיע גם הוד הקיסר. ומאז והלאה יצא שם פלעוונא בכל הארץ. ותחת אשר עד הימים ההם לא נשא כמעט כל יושבי איירופא את שמה על שפתם, עלה מני אז השם הזה על שפת כל לשון כשם העיר הבצודה והמהללה מעטין בימי מלחמת צרפת-אשכנז בשנת תר"ל (1870). יושבי ארצנו התעצבו מאד אל לבם על אדות נצחון התוגרמים במלחמת פלעוונא, כי בכל מכתבי העתים היוצאים בארצות אחרות הגדילו הסופרים את הנצחון ההוא עשר פעמים מאשר היה באמת, ושונאי רוסיא עשו זאת בצדדיה להכעיסה ולהרעימה. ושרי צבאותינו המתיקו סוד והתיעצו אז על הליכות המלחמה הזאת, ובסוד המועצה ההיא ישבו ראשי שרי הצבא, וממוצא המועצה ההיא ידענו רק כי על פיה שלחו אנשי חיל חדשים במספר רב לעזור עם אחיהם במלחמה, כי רק בגלל היות מספר הרוסים מעט מל מספר התוגרמים, לא עמדו הרוסים על חרבם בהלחם ביום קרב, כי כשגנה יצאה מלפני פקירי חיל רוסיא להאמין כי נשתה גבורת תוגרמה מאד עד כי גם במתי מעט יצלחו לרד לפניהם את אנשי מלחמתם, עד אשר נוכחו לדעת כי לא כאשר האמינו בתחלה כן הוא. ולהצלחת רוסיא לא התעורר

בפעם ראית נגפו לפני התוגרמים ומגפה גדולה היתה בהם, ולפי צדח ירעי מלחמה נפלו אז מאנשי חילנו שבעת אלפים ושלוש מאות ושלושים ושמונה חללים ופצועים, אך גם מהתוגרמים נפל עם רב, אולם הם לא הוריעו נאמנה את מספר חלליהם, ובהיותם המנצחים גם בפעם הזאת, לא שָׁמְנו לבם אל החללים ההם, כי כֹּזֶה וְכֹזֶה תאכל הרב אם אך יעמוד הנצחון לימין הלוחמים. אפס כי התוגרמים הִתְעִיבו את יפעת נצחונם במעלליהם הַמְתַעֲבִים, כי עשו אכזריות ושעורריות לשבויי הרוסים אשר נשבו במלחמה לְמִרְוֹת ברית הגענפִי אשר גם ממשלת תוגרמה היא אתה מהממלכות אשר באו במסורת הברית ההיא וְקִיְמוּ וְקִבְּלוּ עליהן להתהלך בצדק ובמישור עם שבויי מלחמה. אמנם גם בפעם הזאת היתה הבוסת הרוסים לא מְחַכֵּר רוח גבורה ולא בכח התוגרמים וגבורתם, כי אם בגלל אשר גם עתה היה מספר התוגרמים רב ועצום מהם, גם בגלל הַמְרוֹמִים והמקומות הַבְּצֻרִים ורחבי הידים אשר תפשו להם התוגרמים ובגלל רוח שר האחד (אָסְמַאן) אשר אָסַר את המלחמה וכל אנשי החיל הלכו אחר הרוח האחד ההוא.

§ 31. המלחמה הזאת אצל פלעאנא, היא הנכבדה בפעולותיה ובתוצאותיה מכל יתר המלחמות, אך במרם נשוב לדבר על אדותיה וארות יתר המלחמות אשר התחוללו על העיר ההיא, נְעִיף עֵינֵינוּ על דרכי צבאות אנשי חילנו בהררי הבאלקאן לפאת דרומית: כבר ידענו כי הגענעראל גורקא אחרי לְכָדוֹ את מעברות הבאלקאן, עָבַר את מַעְבַּר קַאֲרָאֲדָג (הר השחור) וילכוד את עסקי-סַאֲגֵרָצ (עיר הישנה) והבולגארים יושבי העיר קדמו פניו בתרועה ותשוואות תן. מעיר ההיא שלח גדודי אנשי חיל לתפוש את יעני-סַאֲגֵרָצ (עיר החדשה) ולהרוס את מסלות הברזל והמעלענראפים אשר בכל הנגף ההוא, ונרוד אחר שלח לעיר סַאֲגֵרָצ להביא משם אכל נפש ולקרום להבולגארים לעזור לאחיהם הרוסים במלחמה. וגדודי התוגרמים אשר תחת פקודת הפחה רעאוף (Rauf) בשמעם כי הרוסים לכדו את מַעְבַּר שִׁיפֵקֵא, עזבו את משמרתם על הרי הבאלקאן, גרודים אחדים מהם הרימו פעמיהם לעיר פִּילִיפּוֹפֶּאֶעֶל, ואחרים שָׁמְנו פניהם לפאת דרומית בין עיר יעני-סַאֲגֵרָצ ובין עיר קַאֲרָאֲבֻנְאָר, ושם אסף הפחה רעאוף אנשי חיל חדשים ויאמן כי בכח יריהם יצלח תפצו בידו לקחת את יעני-סַאֲגֵרָצ מיד הרוסים. ובעת ההיא אסף גם סוֹלִימָאן פֶּתָה אנשי חיל במספר רב על יד עיר קַאֲרָאֲבֻנְאָר הרחוקה ארבעים קילומטער מעיר יעני-סַאֲגֵרָא, ובשמונה ועשרים לחדש יולי גמר אָמַר לְתַגֵּר מלחמה את הרוסים ולקחת מידם את יעני-סַאֲגֵרָא לראשונה ואחרי כן את עֵמֶק טוֹנְדֵרֶשָׁא ולאתרונה יקח בחוקת היר את מעברות הבאלקאן אשר תפשו להם הרוסים. והגענעראל גורקא בְּשִׁמְעוּ כי הפחה רעאוף עולה למלחמה על יעני-סַאֲגֵרָצ, יצא בראש אנשי חילו מעיר עסקי-סַאֲגֵרָצ, ובשלושים יום לחדש יולי עשה מלחמה את הפחה רעאוף

פקודתו, עתד לעזרו את שני האנפים יחד ולרדוף אחרי התוגרמים בנוסם מהמערכה, גם את יתר שרי החילים ופקידי הצבא עתד הנענעראל קרירדענער לעדור במלחמה איש איש על מתנהו ועל רגלו. ובשלישים לחדש יולי בבקר יצאו צבאות החיל ההם חוצץ ובצעדי אונם הלכו הלך וקרב נכח פלעוונא, והיום ההוא היה יום סנריר, יום ענן וערפל, אך גבורי חילנו לא שָׁמוּ לבם לזה. ויהי בהִרְדֵּע אַסְמַאן-פֶּאָשָׁא כי הרוסים עולים שנית להִלָּחֵם בו, וַיִּחְלָץ חושים, וַיִּצַב במערכות מלחמה את אנשי חילו, את חיל הַרְגְּלִי והפרשים, את בעלי נשק הכבדים ואת הַכְּרִים והרְצִים והמַצַּב והמשחית, ויעורר רוח גבורתם ללחום את מלחמת דתם וארץ מולדתם כגבורים ערוצים וַיִּמְנַס תרעץ אויב. ובעצם היום ההוא פָּרְצָה המלחמה ברעם וברעש, בסופה ובשערה. הרוסים אנשי חילנו התאָזְרוּ עוֹ ויעפילו עלות על ראשי הגבעות להרוף משם את התוגרמים מסוללותיהם ומבצריהם הראשים ראשית גבורתם, והתוגרמים חגרו בעז מתניהם גם הם וילחמו כרוח גבורה, ותתגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים קָלוּ ורגזו לקול הרעמים הנוראים אשר הרעימו הלוחמים גבורי החיל. ואחרי אשר פָּסַח הנצחון זמן רב על שתי השעיפים גברו אנשי חילנו ויהרפו את התוגרמים מסוללותיהם וממבצריהם הראשים ויקרו מהם עמדתם, והתוגרמים נסו במנוסה נמרצה, ואנשי חילנו רדפו אתריהם. אך התוגרמים החביאו שם גדודים רבים מְחִיל המאסף, ובהגיעם אל המקום ההוא התיצבו פתאם ויהפכו פניהם אל רודפיהם וגרודי המאסף גָלוּ אליהם וכאיש אחד חברים השתערו בגבורה שׁוֹבְבָה על אנשי חילנו ויממירו עליהם מסר אש ויריעו אף הצריחו גם הצליחו בהיותם רבים ועצומים מאנשי חילנו גם בפעם הזאת, וילחצו אותם לשוב אחור, ויהרפום ויגרשום וישובו אל סוללותיהם ככראשונה וּמְרֻמֵּיהֶן הוסיפו להממיר רבבות כדורי אש על אנשי חילנו הנִּגְפִים לפניהם. אך הרוסים גבורי החיל התגברו עוד הפעם, ומכל עָבְרִים לָחֲמוּ בלוחמיהם ופילו בהם חללים רבים, אפס כי התוגרמים שכורי יין הנצחון התגעשו והתרוצצו ברוחם הקשה וברבבותיהם התנפלו כאריות טורפים על אנשי חילנו וַיְהִמוּ את מחניהם וַיִּתְּרוּ את אַגְדָּתָם — כי שרי החילים לָחֲמוּ איש איש כתבונתו וכפי העולה על רוחו ואיש איש לָרְכוּ פָּנוּ על כן לא הצליחו, והתוגרמים אשר נצבו כמו גֵּד ורוח אַסְמַאן פֶּאָשָׁא שר צבאם היא רוח החיה המתהלכת בכל אופני המלחמה, עשו חיל וידם רמה, וגדודי הבָּאָשִׁיבֵּאָוּקִים הפראים, השתערו כשעירי שחת וַיִּנְגְּבוּ את הַנְּחֻשָׁלִים מאחרי אנשי מלחמתם וַיִּפְשְׁטוּ את החללים וימותתו את הנפצעים. כל יום עֶבְרֹת ההוא, התחוללה המלחמה הזועמה ההיא, ובנשף בערב יום הַקַּע קרירדענער בשופר לָאוֹת כי יעזבו אנשי המלחמה את מקום המערכה, וכל הגדודים התאספו יחד וַיִּסְגּוּ אחור וישובו אל מקומם כבתחלה. הרוסים לא כָּתְדוּ האמת תחת לשונם, ויודיעו נאמנה כי גם

המקומות הבעורים אשר לכו הרוסים, עורם פחוסים בהם וביתר עז
 עוד מבתולה.

3. המלחמה על פלעוונא בשלשים לחדש יולי.

§ 30 מיום העשרים לחדש יולי והלאה העביר אָסמאָן-פּאָשאַ את
 אנשי חילו לְבַצֵר את פלעוונא. על מרומי בוקאָוואליפּאָ מערבית צפונית
 ומזרחית לפלעוונא, בנה מבצרים ומצורות, גם בפאת דרומית פלעוונא על
 יד קאָיאליק הקים מבצרים וצריחים, וגם בפאת מערבית לקאיאליק עשה
 כן עד כי נהפכה פלעוונא עיר הפרוץ לעיר בצורה מאד העשויה לבלו
 חת מפני צר ואויב. גם כל הככר אשר סביבות העיר בצר מאד וישפוך
 שם טללות וַיִּבֶן דִּיֵּק ומגדלים ובהונים וכל הרברים הדרושים לתפץ אנשי
 מלחמה: ביום קָרָב ומלחמה. ואתרי אשר בלה אָסמאָן את מלאכת המבצרים
 ההם, ואתרי אשר נאספו אליו עוד אנשי חיל במספר רב, יצא בראש
 גדודי גבוריו לעשות מלחמה בחיל רוסיא הצובאים בעיר לְאָוּוּצָא ולגרש
 אותם משם לבל יתיצבו לשמן לו במלחמותיו עם אחיהם אצל פלעוונא. ובשמנה
 ועשרים לחדש יולי התגר מלחמה בחיל רוסיא המעטים אשר שם, אך
 הרוסים המעטים נלחמו כגבורים באויביהם הרבים והעצומים ההם, אך
 לאדרונה נלחצו לעזוב את המקום ההוא ולשוב לעיר זעלווי ואסמאָן
 פאשא בא בשער עיר לְאָוּוּצָא אשר עזבו אותה הרוסים וישם מצב
 אנשי חיל בתוכה וַיָּשֶׁב לפלעוונא, וַיִּוָדַע לוֹ כי הרוסים הִתְעַדְדוּ כבר
 להשתער עוד הפעם על פלעוונא בסערת מלחמה. ובפעם הזאת היה מספר
 חיל הרוסים רב ממספרם במלחמה הראשונה בעשרים לחדש יולי, כי
 בפעם הזאת היה מספרם כשלשים ושלשה אלף ושש מאות איש רגלי
 ובעלי נשק כבדים ופרשים. ומספר חיל התוגרמים אשר לאסמאָן-פּאָשאַ
 בעת ההיא, היה (לפי דברת התוגרמים) ששים או שבעים אלף איש,
 ולפי השערת אנשי איירופא היה מספרם אז רק מארבעים אלף עד
 ארבעים וחמשה אלף איש חיל. אך אם כה ואם כה, היה מספרם רב ממספר
 הרוסים גם בפעם הזאת, גם המקומות הבעורים והרחבים אשר עמדו
 התוגרמים היו טובים ודרושים לתפצם יתר הרבה מהמקומות אשר עמדו
 שם רגלי אנשי חילנו במלחמה. בשמנה ועשרים לחדש יולי ערך
 הנענעראל קריר ענער את מערכות המלחמה הלזו במערכה הזאת:
 הוא עם הקאָרפּעס התישועי התעתדו להיות הָאָנֶף היִּמִּיני במלחמה
 הזאת ולהתנפל על מבצרי התוגרמים אשר על ראשי הַמְּרוֹמִים בין בוקאָוואַלִי
 ליפּאָ ובין גרווייטצָא, והם המבצרים היותר חזקים סביבות פלעוונא.
 את הגענערעל שאַתְאָוּוּסְקָאִי עם אנשי חילו עתד לאנף השמאלי, ואת
 הגענערעל סְקָאָ בלעוו עם גדודי הקאזאקים וחיל הרגלי אשר תחת
 פקודתו

חיל אסמאן פאשא הרבים והעצומים מהם השתערו על אנשי מלחמתם כשער קטב ויהדפוס אחר ויִתְירוּ אֶנְדֶּרְתֶּם וּפּוּצוֹם, והגענעראל שילדער-שולדנער קֶבֶץ אותם לבל ילכו במנוסה רק בסדרים כששפט אנשי צבא ויִסְעֶם הלאה מסקום המערכה לשוב אל מקומם הראשון, אך התוגרמים רדפו אתריהם ויקדו מהם עוד שני כלי תותח וישוּבו לפלעוונא. במלחמה הזעומה היא נפלו מהרוסים עם רב: שני אלפים ושמונה מאות וארבעים וחמשה איש חללי הרב ופצועים בפצעים שונים. המַנְפָּה היא גדולה מאד לפי מספר אנשי החיל אשר נלחמו במלחמה הזאת, אך בכל זאת לא נפל לב נבורי רוסיא, כי ידעו נאמנה כי רק בגלל מספרם המעט מול מספר התוגרמים הרב והעצום מהם רק זאת היתה נסבה להמַנְפָּה אשר חלה בהם, וגם מספרם המעט לא התאחד להלחם יחד רק נחצה לשתי מחנות ואשה את רעותה לא עזרה בהיותן רחוקות זו מזו. אפס כי בכל זאת נוכחו אז שרי צבאות רוסיא לדעת כי רוח נבורה החלה לפעם במחנה התוגרמים, כי אָצֵל הגבור הגערץ אַסמאן-פּאַשא מרדו עליהם, אשר לא היתה כזאת מהמול שלשם, ומאז והלאה לא נגשו למלחמה במתי מעט כבתחלה ולא חָצו עוד את מחנותיהם לשתיים, ועיניהם היו פקוחות על דרכיהם ביתר עז מבראשונה. הנצחון הראשון הזה אשר נצחו התוגרמים ברבבותיהם את הרוסים המעטים מהם כמספרם, עשה לו כנפים ויעף מהרה קל לקאנסטאנטינאפעל, והתוגרמים התנעשו מהשמחה המבלהת הזאת. וחה רמיונם העז השיאם להאמין כי כאשר החלו הרוסים לְהִנָּף לפניהם במלחמה, כן יוסיפו להנף עד אשר יעזבו את אדמת תוגרמה קריל, ובעז עליצותם קראו התוגרמים: אַלְלֵאָה אַל מוֹב הוּא! אַלְלֵאָה הִקָּה את עיני הרוסים בסנורים עד כי תרהיבו בנפשם לָלַע לולות במאה אלף איש למלחמה על עם עזוז וגבור מלחמה כהתוגרמים. אַלְלֵאָה הַעֲצִים את מי הדאָנוּ וְיֹאדִירִים עד כי נָאוּ הַמִּים באופן נפלא עד סוף הַדֵּשׁ יוני לעצור בעד הרוסים מְצִלּוֹת את הנהר ימים רבים ולתת בזה יד נְעֵת רבה להתוגרמים לְנַבֵּר חָלִים ולהכין הַפֶּל למלחמה. אַלְלֵאָה הַשִּׁיא אַחֲרֵי כֵן את הרוסים ויִכְבֵּד לָבָם לעבור את מעברות הַבְּאַלְקָאָן וְלַפְלֵג את אנשי חילם לפלגות רבות למען הסגירן את אחת בידו. אַלְלֵאָה הַעִיר רוח נבורה בקרב לב אַסמאן-פּאַשא לְבַצֵּר את פלעוונא וַיַּעֲצֵם עוד הפעם את עיני הרוסים מְרָאוֹת כי לא בכחו נָבֵר אַסמאן-פּאַשא ורק יד אַלְלֵאָה עֲשֵׂתָה זאת והוא נלחם בהם ומי זה לפניו יתיצב? — כה דברו התוגרמים שמורי יין הנצחון הראשון אשר נצחו את הרוסים בְּמִשְׁךְ ימי המלחמה הזאת, ולא שָׁמְנוּ אַל לָבָם כי שְׂמִיחִים הֵם ללא דָּבָר, יַעַן כי גַם אַחֲרֵי הַנְּצִחוֹן הוּזָה לֹא שָׁנְנוּ הַלִּיכּוֹת הַמַּלְחָמָה מֵאֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵינוּ, כי לא עָצַר אַסמאן-פּאַשא כח לַגְרֵשׁ את הרוסים מְקַרְבַּת פלעוונא ועוד ירם נְמוּיָה עליה ומפרידים בין אַסמאן ובין מֵאַהֲמַעַד עָלֵי לָבָל יתחברו יחד ואיש את רעהו יעזור, וכל

תשואות, כי מכר עברים ינהרו אליה המונים המונים לעשות מסחר וקנין בתבואות השרה ובבהמות משא ובכל התפצים הדרושים לעובדי ארמה ואנשי מקנה, ובנלל קחרה וימי השוק אשר בתוכה, היתה נכבדה בעיני הפתח מיר האט ויתאמץ לחבר אותה על ידי מסלת ברזל עם עירו החדשה סולמאניא אשר החל לבנות אצל ניקאפאליס. אך למקום מלחמה לא צלחה תכונת העיר הזאת עד אשר השכיל אסמאן פאשא לעשותה לעיר כזאת, ועליה יאמרו המושלים: עיר קטנה (בערך הערים הגדולות) ואנשים בה מעט, ובא אליה גבור משכיל וסבב אותה בתומה בצורה וקנה בה מצודים גדולים ויבצר אותה ברוח גבורתו עד כי היתה לעיר נבורים עשויה לבלי תת.

§ 29. ביום שבעה עשר לחדש יולי באה הפקודה מאת הנסיך הגדול שר צבא רוסיא אל הגנענעראל קרירדענער, לשלוח גדודי אנשי חיל להלחם על פלעוונא עד ררתה ולהציב מצב בתוכה, וקרירדענער שלח גדודים אחדים תחת פקודת הגנענעראל שילדער-שולדנער ומספרם שמנת אלפים או לפי ערות אתרים כעשרת אלפים איש למלחמה הזאת. ובעשרים לחדש יולי התחוללה המלחמה על פלעוונא. וביום ההוא בבקר לא היה לאסמאן-פאשא רק כארבעה אלף איש, אך בעצם היום ההוא קרבו לבוא שם כ' אלף אנשי החיל אשר עמד אותם לבוא אליו. לפלעוונא, והם התאספו בקרבת העיר על חוף נהר וויד השמאלי וילכדו להם את שני הנשרים אשר על הנהר ההוא. והתוגרמים אשר יצאו מתוך העיר להלחם בחיל רוסיא, נסוגו אתרי מלחמה קצרה אחור ויבואו לתוך העיר ויתחבאו שם בכל בתי העיר ולא נודע כי באו אל קרבם. והרוסים הלכו אתריהם בצעדי און ויבואו לתוך העיר. אך מדה קל המשירו עליהם התוגרמים מכל הבתים כדורי אש ומלחמה עזה התלקחה ביניהם ומספר התוגרמים היה רב ועצום ממספר חיל הרוסים, כי רק מחנת אחת מחיל הרוסים באה העירה, והמחנה השניה היתה עוד כבדת ארץ מפלעוונא. וכאשר החלה המחנה השניה היא לקרוב אל העיר, באו תוגרמים רבים דרך הנשרים אשר על נהר וויד לתוך העיר ורבים התיצבו סביבות העיר במספר רב ועצום והמלחמה היתה אל הרוסים מתי המספר מפנים ומאחור. מתנה רוסיא הראשונה לחמה לבדה בתוך העיר ברוח גבורה עד אשר פרצו גדודי תוגרמים חדשים כורם מים כבירים לתוך העיר וכארות משחיתים התנפלו על הרוסים, ואז היתה הבוסת המחנה ההיא שלמה, ושרירי החרב מתרו לשוב אתר ויחישו מפלט למו על מרומי וויר כי מצא אשר מקדם למסלת ניקאפאליס ותהי להם נפשם לשלל. והמחנה השנית אשר לא ידעה עוד מכל אשר נעשה להמחנה הראשונה, בהחזתה עוד רחוקה ממנה, נגשה גם היא אל פלעוונא והחלה להלחם ברוח גבורה, אך

עזרתה כס וכל תושיה נדחה מהם עד כי שני קצותם באוֹא ובאִירופא אכלה האש ותוכם נָחַר ועור מעמָּ יִכְלֹא בעשן ? כה העסיקה אִירופא לשאול במִשְׁךְ ימי המלחמה הזאת, ועל השאלה הזאת השיבה פלעוונא תשובה נמרצה ונגלה לעיניה כי עוד לא נשתה גבורת תוגרמה במלחמה, עוד לה זרוע עזה ונבורת רעם להרעיש לבות כל יודעי מלחמה ברעם נבורתיה, אך בכל זאת לא יכלה עמוד לפני גבורת רוסיא ועוזו נוראותיה ביום קָרָב. ואחרית דבר תעיד על ראשיתו, יוהכל דלך אתר התתומי יאמר מִשְׁלַח תחכמוני. ובמסר נספר את פרמי המלחמה אשר בה הראו התוגרמים את זרוע עזים, הלא היא מלחמת פלעוונא, נודיע בזה בדרך כלל כי אחרי אשר הדיחה ממשלת תוגרמה את עכרול קערים שר הצבא ואת הפחה רעדיף מנן המלחמה משאתם וממשמרת פקודתם ותשלחם לארץ גזרה על אי לעמנאם על אשר היו נשועלים בחרכות ולא החישו מעשיהם לעזות בפרצות ולגזרות גָּדֵר על תוגרמה לעמוד במלחמה ביום קָרָב, ואחרי אשר סאַה סוד דאָמאַט אשר השלטון נשען עליו בכל משפטי המלוכה, הוֹסֵר מְשֻׁקְתוֹ ועל מקומם באו אנשי לב יודעי דעת ומכלכלים דבריהם במשפט, אחרי אשר הוֹרֵם סעה מעד עלי לְהַרְ מַעֲלַת שר הצבא על צבאות הדאָנוֹי, ומה גם אחרי ההנשא הפחה אָס סאַן נניד החיל בעיר ווידן ויאסוף אליו שלשים אלף אנשי תיל בעיר פלעוונא להתיצב בפני תרוסים בזרוע השופה וחרב שרופה, אחרי כל הדברים האלה נוכחה אִירופא ותדע כי רוסיא לוחמת עם גבורים עריצים מלמדי עצה ונבורה למלחמה, וזאת התלחה כי לאהרונה נברה על הגבורים ההם ויצאה מהמלחמה האיומה והנוראה והיא בעמרת תפארת הנצח וההוד.

§ 28. אָס סאַן פּאַשאַ בהוֹרַע לוֹ כי צלחו הרוסים לצלוח את הדאָנוֹי אצל סעמניצא, מהר להרים פעמיו לפאת סורחית לעצור בעד הרוסים מְקוֹרֵן הלאה על אדמת תוגרמה, ויאסוף אליו כל אנשי החיל הנפוצים בין ווידן ובין ראשאָוואַ ויהי מספרם כעשרים אלף איש, ומהם שלח שבעת אלפים איש לעיר פלעוונא, ושלושה עשר אלף איש שלח לפניו על מסלת הדאָנוֹי דרך מתוו לאַס־פּאַ לאַ נקא. גם צוה לאנשי החיל אשר בעיר ניש וסביבותיה למרד ולבוא לפלעוונא גם הם ולהתחבר אל יתר אנשי החיל הצובאים בתוכה. ואחרי אשר מלאה הממשלה התוגרמית את ידו לְבַצֵר את פלעוונא ולהיות אלוף לראש צבאות החיל אשר בה, אסף לתוכה גם את אנשי תיל המאסף מעיר סאַפִּיא. פלעוונא היא עיר פָּרְוֵי ומספר יושביה כשמונה עשר אלף איש ורבים בולגארים, היא בנויה על נהר גריוויצא לפאת הרומית, גם בתוך העיר שומץ נהר קָצֵר ידים להשקת יושביה ובערים, וסביב לה בקעה חמורה עם גבעות ברכה ושדות זרע ועצי פרי גם ערדי בקר ועשתרות צאן. ימי שוק בתוכה, ובימים ההם היא מלאה

טולטשא באַ באַדאָן, הירוואָואַ בנפת דאָ ברודשאַ, והתגוררים
 נסתו אחר למחוזות צערנאָוואָדאָ-קונוסטענדשאַ על יד מללה השראיאנית,
 מיום ששה ועשרים עד שבעה ועשרים יוני עברה המתנה הראשה את
 הדאָנוי מסימניצא לסימאָוואַ ויגרשו מפניהם את התגוררים לערי המבצר
 ניקאפאליס וסירנאוא. והקיסר בכבודו הופיע בעיר סימאָוואַ ביום השבעה
 ועשרים לחדש. הוא ויודיע בספר גלוי לכל הנצרים הבולגארים כי בא היום
 אשר בו יצאו מתחת סבלות תוגרמה ואור הדרור עליהם יאָר. בראשית
 ימי חדש יולי לכדו להם הרוסים כל המחוזות אשר בין סימאָוואַ ובין
 נאָבראָוואַ עד כי בשנים עשר לחדש יולי יכל הנסיך הגדול ניקאָלאַי לנטוע
 אהל אפרנו בעיר סירנאָוואַ, והנסיך ששערקאָסקי הקם לפקיד נגיד
 בכולנאריען כל ימי היות הרוסים על אדמת הבאלקאן. ארבעה ימים אחרי
 בוא המתנה הראשה בשערי עיר סירנאָוואַ, לכדו הרוסים בששה עשר יום
 לחדש יולי את עיר המבצר ניקאָפאליס, גם עיר זעלווי ועיר לאָוואַטש
 נפלו בידי הרוסים. הנענעראלים האבירים גורקאָ וסירסקי אחרי אשר
 לחצו ברוח גבורה עם חפתה רעאוף, לכדו את מעבר שיפקא ומעבר
 האַנקאָי, והוכביהם הקלים כנשרים פרצו ויעברו בפאת דרומית להררי
 הבאלקאן וילכדו את עסקו-ואַגראַ, קאָראַבונאָר, יאָמבאָלי, האַרטאָנלי אשר
 בין אדריאָנאָפּעל ופּהיליפּאָפּעל, ויחנו בעמק מאַריטצא לכמה ואין מהריר
 (בחמשה ועשרים יום לחדש יוני בשנת תרל"ז 1877). ואו האמינו כל יודעי
 מלחמה. כי בעוד שבועות מעטים יבוא הקץ להמלחמה הזאת והרוסים
 ילכו קומטיות לקאנסטאנטינאפּעל וילכדוה. שרי המלוכה באנגליא ממפלת
 התרים (טאָריעס) נבהלו נחפזו מפני הנצחונות הגדולים אשר נצחו הרוסים
 במלחמה הזאת. הממשלה האנגלית שלחה אניות מלחמה לתוף בעשיקא, גם
 הואילה לתת לממשלת תוגרמה את אניותיה להגן על הבאָספּאָרוס ועל עיר
 המלוכה, אך ממשלת תוגרמה מאַנה לקבל את החסד הזה מיד אנגליא רק
 באופן אשר תכרות עֵמָה ברית לעזור לה במלחמה הזאת. אך אנגליא לא
 ערבה את לבה לצאת בחרב לקראת רוסיא, כי רק אם תפצה גם עסמרייך
 להתחבר אליה בברית כזאת, רק אז מצאה את רכבה לעשות את דָּבָר
 תוגרמה, אולם בעיני הגראַף אנדראָסי היושב ראשונה במלכות עסמרייך
 לא ישר הדבר כי הפיר ממשלת עסמרייך את בריתה עם קיסר רוסיא וקיסר
 אשכנז ולבוא במסורת הברית עם אנגליא ותוגרמה, ובכן לא קמה עצת
 תוגרמה ומזמתה על רוסיא ותהי בודדת במלחמה הזאת כבראשונה.

§ 27. ואירופא כלה השתוממה על רפיון ידי הממשלה התוגרמית גם
 בהליכות המלחמה כאשר תרפינה ידיה בהליכות המלוכה בארץ ממשלתה
 פנימה. האם דועכו בקרב לב אנשי חילה כל שביכי אש הנבורה אשר
 התלקחו בלכות אבותיהם בימי קדם וכבו עד שביב האחרון? האם אין עוד
 עזרתה

יחדו סתפוה עד בואם אל אחיהם אנשי חיל תוגרמה . במלחמת ניקאפאליים נפלו במחנה הרוסים שלשה פקידים החיל ומאתים ושבעים ושלשה איש צבא חללים , ומספר הפצועים היה שנים ועשרים פקידים חיל ותשעים ותשעה אנשי צבא , במידה חמשה ועשרים פקידים החילים ואלף שתי מאות ושבעים ושנים אנשי צבא . הגענעראל קרירענער בהצותו את ניקאפאליים , שלח שני מתנות בעלי נשק כבדים , את המחנה האחד על עיר ראש אוןא ואת המחנה השני על עיר פלעוונא להלחם עליהן עד נדת חומתיהן ולתפוש אותן בסערת מלחמה . אך אצל פלעוונא צמחה תרשה נפלאה ונוראה אשר הפליאה בעוזו נוראותיה את כל יושבי תבל .

2. המלחמה על פלעוונא בעשרים לחודש יולי .

§ 26. במרם נחל לספר את המלחמות הנוראות אשר התחוללו אצל פלעוונא , נספר עוד הפעם בדברים קצרים את עלילות הרוסים וְדָבַר נבחרותיהם וְחֵן עֵךְ נצחונותיהם מראשית ימי המלחמה בתוגרמה עד ימי מלחמות פלעוונא ; בשלשה ועשרים יום לחודש אפריל בשנת תרל"ז (1877) חופיע הוד הקיסר אלכסנדר השני בעיר קשינעו לפקד שם את צבאות אנשי חילו , וביום המחרת הודיע גלוי לכל העמים כי הוא מוציא חרבו סתערה על תוגרמה על אשר היא רועצת ורועצת את הנוצרים בני דתו היושבים על חצי אי הבאלקאני , ולא יאסוף את חרבו אל הערה עד אשר תתן לו תוגרמה עֶרְבָה בטוחה לתת להנוצרים ההם כל משפטי אזרחים ולקרוא להם דרור מיד לוחציהם וקובעיהם . אור לארבעה ועשרים לחודש אפריל עברו גדודים רבים מצבאות רוסיא את נְהַר פְרוֹט במקומות שונים לעבור משם דרך ארץ רומעניא אשר סרה אז אל משמעת תוגרמה , על פי הברית אשר כרתה ממשלת רוסיא עם ממשלת רומעניא בששה עשר לחודש אפריל בשנה ההיא , למען עֶבֹר דרך שם את נהר דאָנְוִי לבוא ארצה תוגרמה למלחמה . ובעת ההיא הלכו עוד מחנות רבות מצבאות רוסיא לארץ אויא ויבואו לארמעניא התוגרמית ויעשו שם נבורות עצומות וילכדו את הערים הבצורות באיאז'וד , אַרְדָאנָאן , קאַרס ויתר ערי המבצר עם מבצריהם . אניות צי האדיר אשר להתוגרמים בנהר דאָנְוִי , נרעשו על ידי כלי התותח אשר הטילו הרוסים עליהן מסללותיהם , ויותר עוד על ידי המרפאפּעדים אשר קָטְנוּ במצלולת הנהר עד כי לא עָצְרוּ אניות מלחמה ההן כִּף לפעול פעולתן , ושתי אניות-צֶנָה התפוצצו לרסימים בתגרת יד המרפאפּעדים הרוסים . ובעוד אשר עברול קערים שר צבא תוגרמה עושה הֵנָה והֵנָה ברפיון ידים , התגברו החסים וְצָלְחוּ מוֹם עֶשְׂרִים וְאַחַד עַד יוֹם שִׁנְנָה ועשרים לחודש יוני את נהר דאָנְוִי על אניות ודוכרות ורפסודות גם על גשר-אניות ויבואו למתן הספסם אל עֶבֶר הנהר השני ויתפשו את מבצרי סאַטְשִׁין , איזאַקְטִישַׁא מולמשא

עליה כדורי שחת מסוללותיהם אשר הציבו על חוף דאָנו השמאלי אצל
 טור נדרס אָנור עלי, וירעישו את תמותיה גם פרצו בה פרצים.
 ובחמשה עשר לחדש יולי השתער הגענעראל קרידענער על העיר
 מפאת דרוסת יוזר עליה בכלי תותח הגדולים מראשי הסוללות אשר שפך
 בפאה היא. והתוגרמים המטירו גם הם כדורי אש מסוללותיהם על הרוסים,
 ותנעש ותרעש הארץ וירגזו החרים מפני הרעמים האדירים ההם. ולאחרונה
 נברו הרוסים, והתוגרמים חדלו מהרעים בכלי תותחיהם, ואז שלח
 קרידענער את תיל הרגלי לתגר בהתוגרמים הנחשלים מלחמת תגרה,
 אך התוגרמים אשר בערמה חדלו להטיל את כדוריהם מהסוללות, התנפלו
 כדבים שפלים על הרוסים וימטירו עליהם נקים, חצים ואש לוחט עד כי לא
 יכלו עמוד ונלחצו לשוב אחור. אך עד מהרה שבו הרוסים להרעים בכלי
 תותחיהם מראשי הסוללות על התוגרמים אנשי החיל. ובפעם הזאת רפו
 ידי התוגרמים באמת, ואז הפכו גם תיל צבאנו הרגלי את פניהם מול האויב
 וילחמו כאריות וברות גבורתם הדפו את התוגרמים אחרנית וילכדו את הסוללות
 אשר להם במקום ההוא, ולעת ערב כאשר הוסיפו הרוסים לירות מכלי התותח
 ותיל הרגלי הוסיפו גם הם ללחום בכל עז, תפשו עוד סוללות אחרות מהתוגרמים
 ולאחרונה הצליחו הרוסים להעפיל עלות בסערת מלחמה על ראשי הגבעות
 העומרות את ניקאפאָליס ולתפוש את המבצרים והסוללות אשר שם להתוגרמים
 ואשר משם תלכד העיר ומצודתה באין מפלט. על כן דרש הגענעראל
 קרידענער מאת הפחה אַסאַם להסגיר בידו את העיר ומצודתה ולבל
 יוסיף עוד להלחם ולשפוך דם תנם, והפחה אשר נפשו ירעה מאד כי צדקו
 דברי המנצח, עשה את דברו, וביום ששה עשר לחדש יולי התנוסס גם
 לכן על ראש המצודה, ובעצם היום ההוא הסגיר הפחה אַסאַם את ניקאָ-
 פאליס ביד הרוסים. פרי הנצחון הזה היה כי שני פחות אַסאַם ואחמ'ט
 וששה אלפים תוגרמים נפלו שבויי מלחמה בירי הרוסים, זולת זאת נפלו
 בירי המנצחים כל כלי התותח וכל יתר כלי הנשק אשר בעיר ובמצודה,
 אוצרות בר וצידה, אסמים מלאים אבק שרפה וכדורי כלי מלחמה, כלים
 מכלים שונים, גם תיל וחסק, גם שתי אניות-צנח עם כל אשר בתוכן נפלו ביד
 הרוסים. מהתוגרמים אשר נשבו במלחמה שלחו המונים המונים לטור נדר-
 ס אָנור עלי ומשם לעיר זלאַטינאָ להובילם משם במסלת הברזל לארץ
 רוסיה פנימה, וכשלשת אלפים איש מהשבויים ההם הובאו דרך חוף נהר דאָנו
 הימיני, ומשם הובלו דרך הגשר אשר אצל סימניצא לתחנות מסלת הברזל
 הנקובה בשם בראַט'עשטי השבויים ההם ראו כי מספרם רב ועצום
 ממספר הרוסים המוליכים אותם בדרך, ובהגיעם אל מהוו צאָרעוויטצא
 התפרצו מפני הרוסים וינסו כחם להמלט מידם ולנוס לארצם, וחפצם בידם
 הצליח, כי אַלפים איש מהם התגברו בכח ידיהם על הרוסים המעטים

להכות אותם לפי חרב ולהפיץ את פליטיהם לכל רוח, גם להפריד בין גזרד התוגרמים אשר תחת רגל הפחה אָסְטָאָן ובין הגרודים אשר בארבע עדי המבצר במקום ההוא, לכל יתחברו יחד לעזור איש את רעהו. ומראשי עלילות האגף הימני ההוא, היה גם ללכוד את ניקאפאָליס הבצורה הרחוקה כארבעים קילאָמטער מהגשר אשר בנו אנשי חילנו אצל סעמיניצא. העיר ניקאפאָליס (עיר הנצחון) בנויה על ראש גבעה נכונה חמש מאות רגל ומי גרד דאָנוי יִסְבָּה כחצי גורן ענולה, יושביה רבם תוגרמים ומספרם משהה עד שבעה אלף איש, וזולתם לא ישבו רק כשלוש או כארבע מאות יהודים ובולגארים בתוכה. התוגרמים יוקירו מאד את העיר הזאת, יען כי חוסמת היא את הדרך לפני צר ואויב סְפְרוֹץ אל יתר המבצרים אשר בבולגאריען, ויותר עוד בגלל הנצחון הגדול אשר נצחו בה אבותיהם את וניסמנד מלך אונגארן בשנת ה"א קנ"ו (1396). יושבי העיר הם בעלי אניות, דִּיגִים, סוחרים, מחויקי בתי קאָפֶּע ובתי מְלוֹן, ורבים מהם יובילו את יבול אדמתם ופרי עצייהם לארצות אחרות ורואים שכר טוב לפעולתם. בעיר הזאת בפאת מערבית מהנוסט מצודה גדולה ורחבת ידים, ומביב לה מבצרים רבים וצריחים עתיקים. חומות העיר בנויות בטעם התוגרמים ועל ראשיהן מגדלים קטנים. בהיות הפחה סיר האַסְטָאָן נגיד בעיר הזאת, ראה כי תכונה לא תצלה לעיר מבצר גם לעיר מרכולת, על כן גזר אמר לכונן בקרבתה עיר חדשה בשם סולטאניא על גרד אָסְטָאָן על חפז השמאלי. גם לעשות מסלת ברזל אשר העגלות רחומות לסוסים והמסלה היא החבר את עיר פלעוונא ואת עירו החדשה סולטאניא להרים בתוכה את קרן המסחר, כי פלעוונא עיר מסחר היא בסחורות רבות ושונות, ועל ידי המסלה החדשה ההיא תתחברנה שתי הערים ההן לעיר מרכולת אחת. הפחה צוה וכן נעשה, כי החל לבנות את העיר בטוב מעם ודעת, גם את המסלה החל לעשות בהכבירו אָכפו על עשרים אלף איש לעבוד את העבודה הכבדה הזאת חנם אין כסף. אך בטרם הצליח לכלות את מבנה העיר ומעשה המסלה אשר החל לעשות, קרא לו השלטון לקחת מִשְׁקָה בעיר אחרת ונשבתה מלאכת העיר והמסלה. וברוב הימים נהפכה העיר החדשה לעיי מפלה וגלים נצים, והמסלה נהרסה ונהפכה לדרך לא סלולה יתר הרבה מבתלה, וניקאפאָליס שבה לכבודה הראשון, לעיר מבצר ולעיר מסחר. ומשנת תרכ"ז (1866) והלאה הוסיפו התוגרמים לבצע את העיר ומה גם את ההרים העוטרים אותה בפאת דרומית ויכינו בה גשק לרוב, אך מספר אנשי חילה היה רק כשמנה אלף איש. שר העיר והמצודה היה הפחה אָסְטָאָן אשר נחשב בעיני הממשלה התוגרמית לאמיץ לב בגבורים, ותחת פקודתו היה הפחה אָרְטָאָד נגיד אנשי החיל. על העיר הזאת נלחמו כבר הרוסים מיום החמשה ועשרים לחודש יוני ויטיל

בעיניהם כשבויות הרב, וכאשר התיצבו האנשים לפני השוללים והשודדים הם להציל רכושם ונפשות אנשי ביתם מידם, השתערו השודדים עליהם כסער קטב בחרב מלאה דם וירצחום, ופליטי הרב נטו במהומה מות וצוקתם עלתה עד ארץ מרחקים וכל השומע שקק ויחרד ויחרוק שן על מעללי רצח כאלה. השר לא יא ר ד מהר להביא את אנית מלחמה האנגלית הנקובה בשם ראפיד אל עיר קאווארנא האומללה, והגראף צי 5 י ציר אוסטריא בקאנסטאנטינאפעל, פקד על כל האניות אשר תחת פקודתו לבוא גם הן אל העיר והוא ולאכופ את הנסים והפליטים להוכן מפני החרב הרעה המעופפת על פניהם. והפתה אריפי אשר ראה כי הרצח ההוא הוכיח כי לא הרוסים רק ההונגרים עשו נאצות נמרצות, התפטר סממטרת כהונתו בבושת פנים, ועל מקומו הונף הפתח ס ע ר פ ער אחד השרים הראשונים בשער המלך. והפתח מידהאט אשר בעת עבור הרוסים את הבאלקאן, התנודד על אדמת נכר וזתתם מארצו וממולדתו, לא שקמר עברתו על השלטון ויחמול עליו ועל בני עמו אשר באו עד משבר וכח אין ללדה, ויכתוב ספר אל השלטון ויחנרב לעזור לו ככל אשר תשיג ידו. והקור יצא על פני הוצות כי השלטון השיב את מידהאט אל פנו, אך השלטון לא השיבו לעיר ממלכתו, כי הפתח מצהמד בעל אמות השלטון ואיש עצתו ונגיד היכל מלכותו בעת ההיא, היה עזן את מידהאט ולא נתן להשלטון להשיב את נדחו, והוא השיב למידהאט אקרים בשם השלטון כי השלטון נותן לו תזרתו על התנדרבו לעזור לו וימלא את ידו לפנות בחר דיפלאמאט אל מלכי איירופא לטובת תוגרמה, ומה גם אל קיסר אוסטריא, ושם בוויין הבירה ישב עד אשר יבוא אליו דברי השלטון על צפונותיו. מידהאט הרים פעמיו לעיר וויין ובששה ועשרים לחדש יולי בא בשער העיר וביום שבעה ועשרים לחדש לקח דברים עם אל עקאש פא שא ציר תוגרמה בחצר קיסר אוסטריא בעת ההיא, גם שקד על דלתות השרים הגדולים היושבים ראשונה במלכות אוסטריא לבקש פניהם להביא עצה ולעשות פליליה להוציא את תוגרמה מן המצר ולהצילה מחרב רוסיא.

קורות אגף הימיני מהמחנה הראשה מצבאות רוסיא
בחדש יולי. קורות המחנה ההיא על באלקאן הדרומי
עד אחרית ימי החדש ההוא.

1. המלחמה על עיר הבצורה ניקאפאליים עד רדתה.
§ 25. ראשית דרכי האגף הימיני מהמחנה הראשה מצבאות אנשי
הילנו, היתה להרים פעמיה על חוף נהר דאנו השמאלי לעצור בעד
נדודי תוגרמה הבאים מעיר ווירין לעזור לאחיהם אשר בניקאפאליים או
(ד"ר ח"ט) 3. להבות

כי אם יגלגל את הגל הנביא, או עליו החובה לעמוד בראש אנשי צבאותיו
 ופניו ילכו בקרב, ובדבר הזה לא קפצה נפשו — וכאשר באו אליו
 מלאכי מלכי איירופא ויבקשו פניו. להתבונן את המקרים האחרונים בעקב
 המעשה הזה בהרימו את גס הגל כחמד לעיני בני דתו, שמח בלבו
 ובפנים מאירים נענע להם בראשו לאות כי צדקו בדבריהם — בעת ההיא
 קרף השלטון גם את קאָרולֶא עֶפֶנְדֵי נְשִׂיא כהני הדת כספצכו וימלא
 ידו איש אתר בכהונה הגדולה הזאת. רבים אומרים בגלל אשר מאן קאָרולי
 עֶפֶנְדֵי לָהִירִים את גס הנביא נדה משארו, אך לא כן הדבר, כי באמת לא
 אבה גם השלטון להרים את הגס ההוא, כאשר הודענו בזה, ולו חפץ בזה,
 או לא שעה אל נשיא הכהנים ההוא ואל כל דבריו, כי קרום הוא טמנו גם
 בכהונת הדת בהיותו נצר משרשי הנביא וממלא את מקומו. אך לפי הנראה
 קצף עליו השלטון על אשר ערב את לבבו להוכיח אותו על דבר הפורקן
 הגדול השורר בארמון נשיו ופגשיו הרבות בעת צר ומלחמה עזה כזאת אשר
 דרוש כסף רב ועצום לתפץ המלחמה ואוצר המדינה דלל מאד, וזולת זה
 חרה בו אף השלטון על אשר יערוך תמיד מלים אל הפה מיד האט הקטרם
 ושיח לו ושיג לו עצמו כל הימים. על מקום קאָרולי הורם האיש קאָראַ
 כֵּאלִיל עֶפֶנְדֵי, אך גט הוא לא הרים את גס מחמד לאות מלחמת הדת
 לכל המושלמנים, ותחת עשות כזאת צוה להציג בבית המסגד הנקוב
 בשם אָסמאַניא את הגל אשר בו בא מאהאָמעד השני בשנת היא רייג (1453)
 בשערי קאנסטאנטינאפעל אשר לכד בעזוז מלחמה. והקריאה למלחמת הדת
 יצאה מטעם הממשלה בספר גלוי בכל כתבי העתים אשר בתוגרמה. ובספר
 ההוא כתוב כי בעת רעה בעת ההיא אשר רעה גדולה נשקבת על האימפריה,
 על הדת ועל כל העם, החובה והמצוה על כל המושלמנים אשר כח בהם
 לתפוש חרב בכף, לצאת לקראת נשק ללחום את מלחמת הקדש הזאת.
 בנפול עבדול קערים ורעדיף פחה, נפל גם סאָפֶעט גָּחַה סגן
 הענינים החצונים, ועל מקומו הונף הפחה אַרִיפִי, אך לא עמד על מקומו
 רק עשרה ימים, ובמשך הימים האלה אָספֶּ ידעוהו כוזבות על השערוריות
 אשר עשו הרוסים בבלגאריען, ואת דבות שוא ההן הוריע לחצרות מלכי
 איירופא להבאיש את רוח הרוסים בעיניהם ולהעיר חמתם עליהם. אך כל
 יודעי הליכות הרוסים בעת מלחמה, ידעו כי אין כוונת בפי אַרִיפִי פָּחַה ולא
 האמינו בדבריו. ובעת ההיא עשו אנשי היל תוגרמה שערוריה אכזרית
 אשר הוכיחה כי נחפז הדבר, ולא הרוסים רק גדודי התוגרמים ככל אשר
 מפל אַרִיפִי על הרוסים החפים מפשע. כי בעת ההיא התנפלו ארבע כואות
 צערקעסום מגדודי היל תוגרמה על עיר קאָוואַרְנָא אשר רוב יושביה
 זָנִים (גריִכֶן) ובלגאריען אנשי שלום ואין בידיהם כלי נשק, וְעִלְסוּ בתיהם
 הישגלו ילל ויבזו בו ככל אַתְּ נפשם ונחצו את נשיהם וכנותיהם הטובות

צבאות התוגרמים, ועל כן על הממשלה התוגרמית החובה לבקש איש פרומי אחר אשר אמן בו בדת מחמד, ואיש כזה נמצא עד מהרה, ועד מהרה הורם והונף לשר צבא תוגרמה תחת עבדול קערים. האיש הזה הוא קארל ד ע ט ר אָ י מ י ל י ד בראנדענבורג בארץ פרוסיא, אביו היה איש יודע גנן בכנור, אך לא איש אשר כח בו לכלכל אשה ובנים ביגיע כפו, ועל כן עזב את אשת נעוריו ואת בניו ויתהלך באשר התהלך ולא שב אל ביהו עוד. בהיות קארל בן ארבע עשרה שנה התמכר לעבוד עבודה באחת האניות טאניות סוחרים אשר להאשכנזים, ובימים ההם הכבירו בעלי האניות את אכפם על הנערים העובדים עבורת האניה ויראום נחת זרועם וייסרום קשה על כל מעות קלה, וגם גורל הנער קארל, אף כי היה משכיל בכל דרכיו, לא היה טוב מגורל יתר הנערים אשר באנית סוחר ההיא. ויהי היום כאשר באה אניתו בחוף ים קאנסטאנטינאפעל הנקוב בשם "קרן הזהב" וזכר קארל כי יש לו קרוב ומודע בבירת תוגרמה אשר הוא אחד מפקידי חיל התוגרמים, ויחל את פני רב החובל לתת לו רשיון לבוא העירה לשחר שם את פני קרובו ומיודעו, וילך ולא שב עוד אל האניה. בעיר הבירה התוגרמית הצליח קארל ד ע ט ר אָ י מ י ל י ד למצוא מסלות בלב השר עלי פֶּחָה, אשר היה אחרי כן למשנה למלך (גראסוועיר) וימצא חן בעיניו וינס אליו חסד וידבר על לבו להמול בשר ערלתו ולבוא במסורת דת מחמד, והנער קארל אשר ידע כי בדבר הזה תלויה הצלחתו, עזב את דת אבותיו ויבוא לחסות תחת דת המחמדית ויקרא בשם חדש מעהמעד עלי, ומהיום ההוא והלאה הורם בעזרת עלי פֶּחָה על גרם המעלות ויהי איש מצליח, כי אחרי כלותו חק למודו בבית הספר אשר לאנשי החיל בתוגרמה ולשונו מהרה לדבר צחות בלשון תוגרמית, עלה ממדרגה למדרגה בעבודת הצבא עד כי היה לגענעראל כאחד הגענעראלים הנרולים אנשי השם בתוגרמה. ובשנת תרל"ז (1877) היה הוא והפחה שוליימאן שרי הצבא במלחמת המאָנטענעגרים. ואחרי אשר עברו הרוסים את הבאלקאן, הרימה ממשלת תוגרמה את מעה מעד עלי הזה לשר צבא על צבאות הדאָגני תחת עבדול קערים.

§ 24. ובארמון השלטון עבדול האמיד נפלגו שרי יועציו לשתי פלגות כדת מה לעשות בעת רעה ההיא, הפלגה האחת יעצה להשלטון לגולל את גם דגל הנביא לאות כי כל בעלי דת מחמד למגדול ועד קטן יאספו ויקבצו יחד כאיש אחד ללחום את מלחמת הדת עד נספ דם האחרון ולהחרים את הרוסים עד כי לא ישאר אחד מהם על ארמת תוגרמה. והפלגה השניה החליטה כי חלילה להשלטון מעשות כדבר הזה, יען כי אז יעשן בו אף כל מלכי הנוצרים כאירופא מדאגה בדבר פן יבלע בזה לכל הנוצרים היושבים בתוגרמה, ונקבו כלם יחד על השלטון ונלחמו בו, ואז תהיה תבוסת התוגרמה שלמה. — עצת הפלגה השניה הזאת ישרה בעיני השלטון, יען

לקאנסטאנטינאפעל, ויטר הרבה עוד נגדלה החרדה בקאנסטאנטינאפעל, ובארשון השלטון עכדול האמיד. השלטון מרד ויקרא אליו את חכמי זעציו להביא עצה ולעשות פלילה בעת צרה ומצוקה כזאת. ראש דבר נועצו להסיר מפקודתם את עבדול קערים שר הצבא ואת הפחה דער דיף מן המלחמה אשר היה אז במבצר שומלא, יען כי לפי ראות עיניהם לא השכילו השרים ההם במלחמה הזאת, והם היו נסבה כי הצליחו הרוסים אנשי חילנו לצלוח את נהר דאָנוי ולעבור את מעברות הבאלקאן. עבדול קערים התפאר תמיד כי סוד כְּמוֹס לִי להכות את הרוסים מכה נצחת בפעם אחת, והסוד ההוא חתום וסתום הוא בלבו ולא יוכל לגלות אותו לאיש לבל יבלע לו אם יבלע פני הלוט הלוט עליו. יודעי מלחמה יודעים כי שרי צבא אשר רוח עצה ונבונה למלחמה נוֹלֵסִים בם באמת, לא ישענו על סודות ודוים כאלה, רק אתרי אשר יערנו מערכי לבכם על דבר מערכות המלחמה ימהרו יחישו מעשיהם להוציא את הגות רוחם לאור על מרוטי שְׂדֵה מלחמה. ועתה נגלה לעיני כל העמים כי הרוסים הכזיבו את סוד עבדול קערים בצלחם את נהר דאָנוי ביד חזקה וסוד שר צבא התוגרמים לא עצר כח לעצור בעד רוח נבורתם. גם ממשלת תוגרמה ראתה זאת ותשאל את פי עבדול קערים למה זה צָפֵן בלבו את סודו גם בצלוח צבאות האויב את הדאָנוי ולא התיצב לפניהם בְּעוֹ סודו ונצתו. אך הוא השיב אמרו לה כי מעבר הרוסים את הנהר איננו נוגע בנחלת הסוד הכמוס עֲמָרו וּבְעֵתוֹ יחישנו, כי יקבץ את כל צבאות רוסיא כעמיר גורנה וקרני סודו ישים ברזל ופרסותיו נחושה ובתרועת נצחון יקרא אז: קום ודוש! — ממשלת תוגרמה האמינה עוד בְּדַבַּר סודו וְתִשְׁעֵן עליו כעל עמור ברזל. אך אחרי אשר עברו הרוסים גם את מעברות הבאלקאן ועוד מעט ינופפו זרוע עֵזוֹם גם על קאנסטאנטינאפעל, אז נשתה אמונת ממשלת השלטון בסוד עבדול קערים ולא האמינה בו ובכל הליכות דרכו במלחמה הזאת, ונָמְרה אטר להדיות אותו משאתו ולקחת ממנו את הַמְשָׁרָה הנכבדה, מְשָׁרֵת שר צבא תוגרמה. גם על הפחה רעדיף שר המלחמה, פָּקֵד ממשלת תוגרמה את עֲזוֹנוֹ בְּהוֹדֵעַ לה כי עשה את מלאכותיה רְמִיָה, לא השפיק צרכי אנשי הצבא, לא לכלל אותם בלחם חקם ולא נהלם בשמלה כרת, ואת הכסף אשר נתן לו מאוצר הממשלה לכל המחסורים אשר יחסרו לאנשי החיל, שָׁם בכליו וימלא אוֹצְרוֹ, ועל כן הדיחה הממשלה גם אותו משאתו. עתה בְּקִשָּׁה לה ממשלת תוגרמה איש כלבבה לְשׁוֹם אותו לשר הצבא תחת עבדול קערים הנכבאש בעיניה. הממשלה התוגרמית לא פָּסְחה על שתי הסעיפים כי אנשי חיל פרוסיא הם מְלַמְדי מלחמה ונבורים משכילים, ועבדול קערים הלא הוא יליד פרוסיא ומְלַמֵּד מלחמה ככל בני ארץ מולדתו, אך הוא איש נוצרי אשר לא יאמין בתורת מחמד ככל שלומי אמוני המושלמים, ולא יאתה לו משרת שר צבא על

§ 22. אחרי הדברים האלה שלח גורקא אל הפחה מעהמעט נגיד חיל התוגרמים במעבר שיפקא, את אחד ספקידי החיל לררוש מאתו להסגור את נפשו ביד הרוסים על אָפנים ידועים. כי אחרי אשר צבאות רוסיא הקיפו עליו יחד ספאת הרוסית וספאת צפונית, לא יוכל להמלט מידם ואָבד סמנו מנוס. התוגרמי הערום הוא השיב לגורקא אמרים כי עשה יעשה את אשר נרש מאתו, וביום תשעה עשר לתדש לעת הצהרים יסגור את נפשו ונפשות אנשי חילו ביד הרוסים המצצחים אחרי כי קצר קצרה ידו להתיצב לפניהם. וביום תשעה העשר בבקר ראו הרוסים כי נם לָבן מתנוסס על מרום הר שיפקא לאות שלום. אך בלילה הוא התחמק מעהמעט וינס ממעבר שיפקא ובמסלות נסתרות נמלט מיד הרוסים וישם פניו לעיר פֵּיליפּאָפּעל לְהֶשֶׁגב בתוכה ולהוסיף עוד עשות מלחמה בצבאות הרוסים. וביום הוא בבקר שלח גורקא גרוד אנשי חיל לראות מה נהיתה במעבר שיפקא, והמה ראו כי התוגרמים עזבו שם את כלי נשקם הכבדים אשר לא יכלו להסיעם משם בלילה, ויעזבו את סוללותיהם ואת מבצריהם ולא נותר מהם איש אחר. בכל המעבר הוא. ועד מהרה שמעו גם מתנת הרוסים החונים בפאת צפונית מהמעבר הוא כי עזבו החוגרמים את מבצרי המקום הנכבד הוא ויטו אתור. נם להנענעראל שקאָבעלעו גודע הרבר הגדול הוא, וגרודי גורקא התחברו עם הגרודים אשר בפאת צפונית ממעבר שיפקא, גם יתר הגרודים קָברו יחדיו ויהיו לחיל גדול, עצום ורב. סוף דבר כי כל מעברות הררי הבאָלקאן משיפקא ועד סופאנסקי-מעזארי נפלו בידי הרוסים אנשי חילנו ויתבצרו שם. אחרי ימים מעטים נסע יצא הנענעראל גורקא עם אנשי החלוץ מהמתנה התיכונה ויעבור את קאָראָדאָג למחוז עסקו-זאָגראָ, ושם קבלו אותו הבולגארים בתרועה ותשואות חן. אך המורקים גם אוהביהם אשר קנאו בהצלחת רוסיא במלחמה הזאת, הוציאו על חיל רוסיא דָּבָה ויעבירו קול כי הרוסים בכל המקומות אשר תפשו בחרבם, הרעו לעשות להתוגרמים היושבים שם. שָׁמוּ בתוהו, הגורם על ידי הרב וחמס ידיהם בארץ גָּלסוּ. אך הנסיך הגדול ניקאָלאַי שר שרי הצבא הקָזִיב את דברי התוגרמים ההם, ויודיע נאמנה כי פיהם דָּבָר שוא ומלָבָם הם בודאים הדָּבָה הנתעבה ההיא על אנשי חיל הרוסים, גם קרא הנסיך הגדול להסופרים הרבים מכל ארצות איירופא אשר באו לבולגאריען לראות את הליכות המלחמה ולכתוב בספר את מראה עיניהם, להגיד נגד כל יושבי איירופא אם יש בפי התוגרמים נכונה ואם שלחו הרוסים בעשק וגזל ידיהם בכל המקומות אשר תפשו להם ותקעו שם יתדם על אדמת הבאָלקאן.

§ 23. ויהי בהתדע דָּבָר נבורות הרוסים אשר עברו את מעברות הבאָלקאן להמוטלָמנים היושבים באיירופא התוגרמית, נכּהלו נהפזו ורעדה אחזתם, גם התוגרמים יושבי אדוויאנאפעל חדרו תררה גדולה ורכים מהם נסו לקאנסטאנטינאפעל

§ 21. הפעולה הראשית אשר עמד הנסיך הגדול את גורקא לפעול במלחמה הזאת, היתה להשתער על מעבר הר שיפקא בפאת דרומית, בעת אשר ישתער עליו הוא (הנסיך הגדול) מפאת צפונית, והוא אשר נעד לעשות בו את המלחמה הזאת, היה יום שבעה העשר בחדש יולי. אך ביום ההוא נאחו גורקא בסבך מלחמה כבדה אחרת אצל קאזאנליק ורק אחרי עמל רב הצליח ללכוד את העיר הזאת. ובעצם היום ההוא השתערו צבאות הנסיך הגדול על מעבר שיפקא מפאת צפונית, וגורקא לא יכל להשתער אז מפאת הדרומית, ותקות הנסיך הגדול לא באה ביום ההוא. כי בארבעה עשר לחדש יולי הסיע הנסיך הגדול את אנשי חילו ממירנאָוואַ טל מעבר הר שיפקא, וביום שבעה העשר לחדש הדיעו אנשי החיל חרועת מלחמה על התוגרמים הצובאים במעבר ההוא בפאת צפונית. ואת המעבר ההוא כצרו התוגרמים בימים האחרונים, שפכו סוללות והעלו עליהם כלי תותח גדולים, פָּנו צריחים ומבצרים חזקים, אך צבאות אנשי חילנו אמיצי הלב בנבורים, הניחו ברוח נבונה טל המעבר ההוא מפאת צפונית, בתקותם כי גורקא עם חיל נבוריו יניחו וישפכו כבוד מלחמה על המעבר ההוא מפאת דרומית. עד הצהרים לחמו הרוסים כאריות, אך בראותם כי גורקא לא בא עוד ומספר התוגרמים רב עצום מהם, נסוגו אחור מפני כדורי האש אשר הטילו האויבים עליהם, ויאספו את מתניהם ולא יספו להִלָּחֵם ביום ההוא. וגם ביום שמונה העשר לא עשו מלחמה. אך בעצם היום ההוא בא גורקא בראש אנשי חילו אל המקום ההוא ויתגר בהתוגרמים מלחמה מפאת דרומית. כי ביום שמונה העשר לחדש יולי, אחרי אשר נתנו מעט נדודי גורקא מעמל הדרך. הסיע את אנשי חילו מוד הכפר הנקוב בשם שיפקא, ונדודי תוגרמה הצובאים שם מנגד, ראו כי רעה נגד פניהם ונפשם ידעה מאד כי לא יוכלו לעמוד לפני הרוסים הצועדים לעומתם קומטויה בצעדי אונם, שלחו לקראתם מלאך שלום ובירו נם לָבֵן אות השלום, וגורקא צוה לאנשי חילו לעמוד תחתיהם וישלח גם הוא מלאך שלום אל מחנה התוגרמים. אך אל מלאך השלום אשר שלח גורקא, נלוו אנשי חיל תאבי חֲדָשׁוֹת לראות את מחנה התוגרמים, והתוגרמים העומדים מרחוק, האמינו כי הרוסים לא קבלו את דברי השלום אשר שלחו אליהם והגם באים להִלָּחֵם בם, ויהנו אות מלחמה, ועד מדרה ירו המורים התוגרמים על הרוסים ההם החולכים להִמָּס בלי כל כלי נשק, ובשרם מצאו צבאות אנשי חילנו את ידיהם להגור את כלי מלחמתם, הפילו בהם התוגרמים מאה וארבעים איש הללים ונפצעים. או עלתה חמת אנשי חילנו עד להשחית ויהנפלו על התוגרמים וישחיתו בהם עם רב ויגרשום ויפיצום כקש לפני הח וילכדו את הכפר שיפקא וישללו את אהלי מחנה התוגרמים.

לכבוד מקומות בצורים ומבצרי עז, ובכל אשר פנו הצליחו. הן אלה קצות דרכם בכלל, ועתה נספר את כל הליכות מלחמתיהם בפרט: בשנים עשר יום לחדש יולי, אתרי בוא הנסיך הגדול ניקאולאיי בשערי עיר מירנאָוּאָ, הרים הנענעראל גורקא פֿעמיו בראש אנשי החלוץ אשר להמחנה התיכונה וישם פניו אל מהוו עלענא. גם שלח לפניו עוד גדודים רבים למקומות שונים לרד לפנייהם את התוגרמים ולתפוש את מבצריהם. בששה עשר לחדש יולי נסע גורקא למחוז מאגליש, אך בדרך פגע במחנה תוגרמים אנשי חיל למלחמה ומספרם רב מאד, ועד מהרה התחוללה מלחמה עזה ביניהם. התוגרמים המטירו כדורי אש על ראש אנשי חילנו מכל עברים, ובהיות מספרם רב ועצום ממספרם, לא יכלו הרוסים עמוד בפניהם. אך מהרה קל התאוששו וילחמו ברוח גבורה עד כי האמינו כי עוד מעט תעז ידם על אויביהם, אולם בעת ההיא באו גדודי תוגרמים חדשים ובחמה שפוכה השתערו על הרוסים. זמן רב היתה יד התוגרמים על העליונה, אך לאחרונה התגברו הרוסים עליהם. גם גדוד אנשי חיל מהבולגארים באו אז לעזרתם, והתוגרמים ראו כי אולת ידם ויעזבו את מקומם ויסגו אחור במסלה המבילה לעיר המבצר קאזאנליק. ולעת ערב בא הנענעראל גורקא עם חילו האביר למחוז מאגליש ויגרש משם את התוגרמים ויצג שם אנשי חיל למשמר. משם פנה בשבעה עשר יום לחדש בבקר וילך להלחם בקאזאנליק הבצורה. היום בער כתנור והמלחמה התלקחה שם כל היום ההוא, פעם הרים גורקא את ידו ונברו אנשי חילנו, ופעם הרים נגיד חיל תוגרמה את ידו ונברו התוגרמים. כה פסק הנצחון על שתי הסעיפים עד לעת ערב, ואז שרד גורקא גדודים אחדים מהעמק לעלות על ההרים הסובבים את קאזאנליק בפאת צפונית ולירות משם על התוגרמים בלי הפוגה, ואז כשלו התוגרמים ונפלו ולא עצרו כח לעמוד לפני אנשי חילנו במלחמה. גם מפלגת אנשי חיל תוגרמה אשר באו מכפר שיפקא לעזור לאחיהם, היתה לא לעזר ולא להועיל להתוגרמים הנגפים, כי כבר תפשו להם אנשי חילנו את ההרים וממרוזיהם ירו כלי מות עליהם, וישפתום לעפר מות. ובנשף בערב היום ההוא, התמלמו פליטי התוגרמים בעור שניהם ונוזרו אחור, אלה נסו למחוז קאליפֿער, ואלה לכפר שיפקא להתרפאות ממכותיהם האנושות, וגורקא עם אנשי חילו באו בשערי קאזאנליק וילכדו ויצאחו בתוכה. במשך ששת הימים אשר יצא גורקא מסיירנאָוּאָ, עבר עם חילו כבדת ארץ בת מאה קילאָמעטער בדרכים מלאים תחתנים, ובשלושה ימים האחרונים נאחו בסבך מלחמת כבדות, עד כי הגדיל לעשות. ובכל זאת — מסבה לא תלויה בו — אחר בגלל מלחמת קאזאנליק, את היום אשר בו התעמד לעזור לאנשי חילנו אשר נלחמו במעבר הר שיפקא, כאשר נספר בזה.

אשר קרא הוד הקיסר אלכסנדר באוני הכולנארים, העידו קנאת ממשלת אחרות באירופא, אך יותר מכלן קנאה אנגליא בהצלחת רוסיא, והמפלגה העוינת את רוסיא ובראשה הלאָרד ביקאנספֿעלד, סגן המלחמה האַרדי ועוד שרים גדולים היושבים ראשונה במלכות אנגליא נועצו לב יחד להשיב את צי האדיר אשר לאנגליא בים התיכון אל תוף בעשיקא להיות סתרה על קאנסטאנטינאפעל מפני הרוסים. צי אדיר הוא עמד לפני הימים ההם בחוף בעשיקא והוא עד אחרית ימי חדש דעצעמבער בשנת תרל"ו (1876), ואז בשבת צירי מלכי איירופא בכירת תוגרמה להתיעץ על צפונותיהם, האיץ הלאָרד סאליסבורי להסיע את הצי האדיר מחוף ההוא אל סקוט הראשון, ועתה גמרו השרים הנזכרים אמר להשיבו אל חוף בעשיקא להפיל תחת על הרוסים מקרוב אל קאנסטאנטינאפעל. גם נועצו לשלוח עוד גם עשרים אלף איש גבורי חיל במלחמת היבשה אל תְּצִי אֵי גאליפֿאלי לחסום את הדרך לפני הרוסים מבוא אל עיר ממלכת תוגרמה, אך הלאָרד סאליסבורי והלאָרד קאָרנאָרפֿאָן התאמצו להפך את עצת השרים ההם החפצים קרבות ויחוקו דבריהם על ממשלת אנגליא לשמור את דרך הבינים (נייטראליטאָט) כאשר הבטיחה מראש. והסגנים הגדולים קראָס ונאָרטקאָט התערבו בדברי ריבות השרים ההם וימצאו פֿשר דבר אשר נאותו לו שתי הפלגות יחד, הלא הוא: לשלוח רק שש אניות-צָנָה לחוף בעשיקא ולבלתי שלוח אנשי צבא לגאליפֿאלי. האניות ההן באו בשלישי לחדש יולי אל תוף בעשיקא, בעשירי לחדש באו שם עוד ארבע אניות מלחמה להגן על קאנסטאנטינאפעל. אך אל אֵי מאַלטאָ שלחה אנגליא צבא רב לעמד שם על המשמר ולהיות עיניהם פקוחות. על כל מצעדי רגלי הרוסים אנשי חילנו.

§ 20. ואנשי חילנו הוסיפו לעבור את הדאָנוי באניות שיט, בדוברות ורפסודות, במעבדות וגשרים, ויעברו כל המתנות העתידות למלחמה הגדולה הזאת, חיל הַרְגֵלִי והרוכבים, נושקי כלי נשק שונים, הרובים בכלי תותח עם כלי תותחיהם ועם סוללותיהם וגם הכבודה עם כל החפצים הדרושים לאנשי קרב, ובראשם שר שרי הצבא, הנסיך הגדול ניקאָלאֵי ניקאָלאֵי־עוויץ עם כל פקידו החילים, שרי האלפים ושרי המאות איש על מחנהו ואיש על דגלו, כלם צלחו את מי הנהר הרבים והעזים מבלי פְּנוֹת אל הסער הסוער בעזו על פני הנהר ומכלי שום לב אל כדורי האש אשר המטירו התוגרמים על ראשיהם, וברוח גבורתם הגיעו אל מְחוֹת הפַּעַם, אל עבר הנהר השני. שם קדמום התוגרמים ויצאו בתרב לקראתם ובמלחמות תנופה נלחמו בם, אך הם התיצבו לפניהם כגבורים משכילים ויריעו ויצריחו ויכום ויכתום וירדפום בסערתם ויפיצום לכל רוח ויתפשו להם מְרוֹם הנבעות העומרות את חוף הנהר ויבצרו שם מקום עִמְדָתָם, ומשם הלכו הלאה הלוך

אף כי ידעה את כל מעשיהם הרעים ואת החמס והשד אשר בכפיהם, ואתם מלכם והכירו נא בלב טהור את צדקת ה' וצדקת משפטו אשר הכיא עתה עליכם, כפּו ראשיכם והצדיקו עליכם את דין אלהי השמים אלהי המשפט ו הכניעו נא לבבכם, שִׁמְרוּ נא וַעֲשׂוּ ככל אשר יתּרצו עליכם שופטי צדק ודורשי משפט אשר אקים בארץ הפרועה הזאת ! אל תמרו את פיהם ועשיתם ככל אשר יאמרו לכם. למדו היטב, הִיוּ אֹזְרָחִים ישרי לב, רורפי שלום ואוהבי אדם, כי אז ייטב לכם כל הימים ותשבו שאננים ובטוחים בארץ, כי דעו נא כי חייכם וכבודכם וכבוד משפחתכם, רכושכם וקניניכם וכל אשר לכם קדושים הם בעינינו וכל הנוגע בהם יִשְׁפֹּט וישא עונו. ואתם הנוצרים הבולגארים ! התעתדו לימים טובים הבאים לקראתכם, ימים אשר וְכָרַם לֹא יסוף מלבבכם ומלכות בניכם עד דור אחרון, ימים אשר תצאו מתחת סבלוה המושלמנים ועלם הקשה לאור באור החפש והדרור. ועתה עליכם המצוה להראות לכל העמים כי אוהבי אדם אתם, שומרי אמונים והולכי תם, שכחו את אשר עשו לכם המושלמנים והסירו מלבבכם כל רגשי משטמה ונקמה על מעניכם וצורריכם, עשו משפט וצדקה לכל בעלי דתות השונות היושבים בארצכם. התאחדו עם אחיכם בני דתכם ושבו לשבת אחים יחד, וכוה תיסרו אנדחתם על האדמה אשר אתם יושבים עליה. הִיאֲסֹפוּ אל דגל הרוסים אחיכם אשר רוח נבורתם ונצחם העיר ככם רגשי גיל וששון. ככל מקום אשר יכבשו הרוסים את הארץ הלזו לפניכם, יקימו סדרים חדשים וישרים ומשפטים צדיקים תחת חקים לא-טובים ומשפטים מעקלים אשר שררו עד כה בארץ הזאת. יושבי הארץ יהיו נקראים לקחת חלק במשטרי הממשלה החדשה תחת פקודת הפקידים אשר נפקדו אנחנו בארץ. הבולגארים ירימו מכתוריהם בחורים אמיצי לבב ובני חיל ויכונונו גרודי אנשי צבא לצבוא על ארץ מולדתכם, והם יהיו לאותות ומפתים כי עוד לא נִשְׁתַּהה נבורתכם ויש בכם כה להיות אנשי קרב ומלחמה. ואז תקימו לכם חיל גדול מזה למחסה ולמסתור מפני צר ואויב ולהיות עיניהם פקוחות לשמור את הסדרים והמשפטים הטובים והישרים בכל גבול ארצכם. והיה אם שמוע תשמעו בקולי, אם תשקרו על טובת ארצכם בכל לבבכם ובכל נפשכם ובכל מאדכם, אם תשימו לכם צדק לקו ומשפט למשקלת וכל מעגליכם הפלסו בפלס האמת והאמונה, אז ידעו כל העמים והלשונות כי יאתה לכם הטובה הגדולה אשר עשתה רוסיא עִמָּכֶם בְּעַמֵּל ימים רבים ורוב אזנים. שמעו נא בקול הפקידים הרוסים אשר אפקיד עליכם, והמו אזנכם לכל אשר יצוו אתכם, כי מהם תוצאות חיים וישע ושלום רב לכלכם יחד. ואני תִּפְלְתִי לך ה' אֵל שְׂרִי כי תהי עוזר לנו להרוץ צוררי הנוצרים תחתם ותשלח בְּרַבְּתָךְ הקדושה להצליח מעשה הצדק בידנו ולכוּנֵן אֶשְׂרֵינוּ להגיע למחוח חפצנו .

§ 19. והנה דעת לנכון נקל כי מעבר חילנו את הרָאָנוּי והקריאה הגדולה

18. § גם הקימר אלכסנדר השני עבר בהורו וכבודו את נהר הדאנוי אחרי עֵבֹר גדוהו אנשי חילו הראשונים ויקרא באזני הבולגארים את הקריאת הגדולה הזאת: *Въспомогъте се на оубогаго брата и оубогаго народа* בולגארים! צבאותי עברו את הדאנוי ויבואו בשערי ארצכם אשר פעמים רבות לחצו בה לחיטיב את מצב הנוצרים היושבים בחצי אי הבאלקאני והדבקים בעם הרוסים כל הימים. אבותי הישרים הצליחו להביא ישע ופרות לבני מערביא ורומעניא ולהאיר עליהם אור הדרור לכל יסורו עוד למשמעת אדונים זרים אשר החזיקו בהם בחזק יד. חליפות העתים עם צבא התמורות היוצאות לרגליהן, לא עצרו כח לשנות את רגשי האהבה המתנוססים בלבנו לאחינו בני דתנו, וכאז כן עתה עיני רוסיא ולבה פונים להושיע לכל משפחות הנוצרים המפוזרים בנפות הבאלקאן. על פי פקודתי צלחו אנשי חילי את הדאנוי ובראשם אָחִי האהוב ניקאלאיי ניקאלייטוויץ שר שרי הצבא, ואת ידו מלאתי לבונן בעבורכם חקים טובים ומשפטי צדק אשר בלעדם לא יוכל כל עם ולשון לחיות חיי מנוחה ושלוה ולהתענג על רוב שלום. את החקים והמשפטים ההם לא לקחתם בתרובכם ובקשתכם וגבורתכם כמלחמה, כי אם קניתם אותם במחיר ימי עֵנִי ותלאות עצומות אשר סבלתם על שכמכם שָׁנוֹת מאות רבות, במחיר דמיכם ודמי אבותיכם אשר הָרוּ את ארץ מולדתכם מאז ועד עתה מפני היד השלוחה בכם — אורחי בולגאריען! מנמת פני רוסיא לא לנתוש ולנתוץ כי אם לבנות ולנטוע. ההשגחה העליונה מלאה את ידי רוסיא לעשות שלום רב בין העמים יושבי חצי אי הבאלקאני השונים בשפתם ובתולדתם ודתם ולהביאם במערנות האחוה והירידות. צבאות רוסיא יסוככו פהיום והלאה ברוח משפט וצדקה על כל איש נוצרי ולא יניתו לאיש לעשקם או לנטוע בכל אשר להם, וכל איש אשר יויד לעשות עול ולפלס חמס ידיו בארץ, ישא עֶזְנו ועֶנְשׁ יַעֲנֶשׁ בפלילים. שערה אחת משערות ראשכם לא תפל ארצה מבלי אשר יַעֲנֶשׁ המפיל אותה. על כל דָּבָר עון ופשע והטאה יַעֲמֹד החוטא לפני כסא המשפט, אם מושלמני או בן עם אחר, ונמל ידיו יַעֲשֶׂה לוֹ ובעקב החטא יבוא העֶנֶשׁ. לא בשנאה ולא בנקמה נתהלך עם יושבי הארץ הזאת, רק באמת ובמשפטי צדק ולבער את הרעה והַשֵּׁד והחמס מיושבי חצי אי הבאלקאני. ואליכם המושלמנים היושבים בבולגאריען ו אליכם אישים אקרא: שמעו נא לְקַח טוב והאזינו אִמְרתי ו בלב עצב וזכר אוכור את כל הרעות אשר עשיתם בימים האחרונים האלה לְעַמֵי הנוצרים הנתונים בידכם בלי מִגֵן ומחסה, את הַשֵּׁד והחמס, הלחץ והאכזריות אשר המיטותם עליהם על לא חמס בכפיהם. התבל לא תכיל מעללי רָשָׁע כאלה ולא תוכל לשכוח תועבות גדולות כמוהן. אמנם הפקידים והשופטים הרוסים לא ישפלו עוונת היחידים על הכלל, רק החוטאים לברם ישאו את שָׁמֵם ודק בהם הגע ודב המשפט אחרי אשר ממשתלכם לא עשתה בהם שפטים

הרוסים צלחו את נהר דאָנוי אצל עיר בראַיילאָ
ונאלאין ואצל עיר סימיניצא . גם עברו את מעברות
(פּאַסע) הררי מבאלקאן ודבר גבורתם ועזם ונצחם .

§ 17. עתה נשוכה נא אל צבאות גבורי רוסיא אנשי חילנו אשר עובנו
אותם על שפת נהר דאָנוי ונודיע בזה כי בעת אשר נלחמו אנשי צבאותינו
בארמעניא התוגרמה בארץ אזיא , עברו כבר גבורי אנשי חילנו ההם את
נהר דאָנוי ובעת אחת לחמו במלחמות תנופה גם בחיל התוגרמים אשר
בתוגרמה האיירופית וילכו מחיל אל חיל כגבורים משכילים . מעבר
הרוסים את נהר דאָנוי , הוא אחד מהפעלים הגדולים אשר יקר למצוא כמוהו
בספר מלחמות התבל . כי בתקופת השנה ההיא , גָּאָה גָּאָה הנהר הגדול
הזה וסימיו העזים והעצומים פרצו גבולם ושטפו ועברו על גדותיהם פְּכַרְת
ארץ רְבֵה וקצו קצרה יד כל חכמי תרשים לְבָנוֹת עליהם מעברות וגשרים ,
ואניות תוגרמה מצפות ברזל וחמשות כלי שחת ומות , שוטטו ארחות הנהר
לירות כרורי משחית על הרוסים מכל עברים כעברם את הנהר הזה . ועל
חוף הנהר השני מהנוססים מבצרי התוגרמים ופיות כלי תותחיהם הנוראים
פתוחים מול הרוסים להמטיר מכול אש לוהט על ראשיהם , גם צבאות חיל
תוגרמה נצבים על החוף לקדם ברכבותיהם את האויב ולהרעים עליו רבבות
רעמים וברקים אם יהינו לְגֵשֶׁת אל החוף גבול ארץ תוגרמה . אך הרוסים לא
יחתו מִחַתְחַתִּי מָוֶת כאלה ולא ישוכו מפני כל ויצלחו את מי הנהר הרבים והעצומים
ודרכם היתה צלחה . על פי פקודת הנסיך הגדול ניקאָלאַי ניקאָלאַיִעוויץ שר
שרי הצבא , התעתד יום שבעה ועשרים לחדש יוני לְהַחֵל בו לעבור את
הדאָנוי , וביום ההוא בשעה השניה בבקר ירדה המחנה הראשונה באנית
שש תחת פקודת הגענעראל מאַיאָר יאָל שׁיִן לצלוח את מי הנהר , ברומיה
ורממה עברו אנשי החיל , גם המלחים לא השמיעו קולם עד הגיעם אל חוף
הנהר השני גבול תוגרמה , אך עוד לא הציגו כפות רגליהם על התוף והתוגרמים
מְרִי הנפש קרמום בכדורי אש , ומרגע לרגע השתערו גדודים חדשים גם בעלי
נשק כבדים , ומלחמה עזה התלקחה בין הרוסים והתוגרמים . הגענעראל יאָלשׁיִן
הועיק עד מהרה את אנשי חיזו ויערכם במערכות מלחמה , אך התוגרמים אשר
מספרם היה רב ועצום מהם , התגברו עליהם ולא יכלו לעמוד בפניהם לולי
הישו אנשי המחנה השניה העוברת ארחות הנהר לבוא אל החוף ההוא גם הם
ויעזרו לאחיהם ויהרפו את התוגרמים מפניהם וילכדו את הגבעות
העוטרות את חוף הנהר וישַׁגְבוּ שם . אחרי שתי מתנות רוסים התן
צלחו עוד מתנות אחרות את הנהר ותהיינה לאגדה אתה . אתריהם עברו עוד
גדודים רבים את הנהר , והתוגרמים לא יכלו לעצור בעדם אך נסו מפניהם
אל המבצרים והמצורות אשר להם .

בחזק יד. גם על מבצרי פֵיִצִי, קאנלי וסווארי נלחם התוגרמים ברוח גבורה, ורק אחרי מלחמה ממשכה נצחו גדודי הגענעראל גראַבע וילכדו את המבצרים ההם. ואחרי אשר ידעו לאוערעו וגראַבע כי עוד מעט יצאו מהמלחמה הזאת בעטרת הנצחון, צו לאנשי חיל המאסק אשר להם לבוא בתרועה וקול שופר בשערי העיר ולהאָחו בתוכה. ובעת אשר לאוערעו וגראַבע רועשים ברעש מלחמה על מבצרי קארס בפאת דרום־ית, הרעישו הגענעראלים ראָפּ וקאָסאַרָו את הומות המבצרים בפאת צפון־ית לבל יתחברו התוגרמים יחד להלחם כאיש אחד חברים באנשי מלחמתם. אך בתוך העיר וככיבות המבצרים הדרומים אשר נפלו כמעט בידי הרוסים, התאספו המונים המונים מאנשי חיל התוגרמים ויתנפלו בגבורה נמרצה על הרוסים וכאנשים נואשים לחמו אתם בחשכת הלילה, ותהי מהומה ומבוכה ומבוסה בתוך הלוחמים, כי לא ראו איש את אישו ופעמים רבות נלחמו רוסים עם רוסים ותוגרמים עם תוגרמים; והמלחמה הזעומה הזאת התעוררה עד אשר עלה השחר, ואז ראו התוגרמים כי המבצרים הדרומים נפלו כבר בידי הרוסים וימם לבבם ותרפינה ידיהם ובמנוכה ובבהלה עזבו את העיר להמלט על נפשם, אך עד ארגיעה ראו כי אָבד מָנוּס מנהם, כי רוכבי הרוסים השוטטים סביבות העיר הרביקום ויקחו אותם בשביה. גם יתר חיל התוגרמים שרידי החרב נסו מהמבצרים הצפוניים וגם אותם פָּתְרוּ רוכבי הרוסים ויקחום בשביה. וביום שִׁמְנֵה עֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ נאוועמבער בבִּקְרֵשׁ בשעה השמינית בא הֶקֶץ לַמִּלְחָמָה קאָרס, והעיר עם כל מבצריה נכבשה ביד הרוסים, ולאָרים מעליקאָו נָגִיד המלחמה הזאת ורוח החיה בכל אופניה בא בשעה עשתי עשרה במרכבת עֶזוּ ונצחו בשערי העיר המנצחה, ולמחרת היום ההוא הופיע גם הנסיך הגדול מיכאל בשערי העיר ואנשי החיל קדמו פניו בהרועה ובקול שופר ובכל אותות כבוד וְעֵז. הנה כי כן נפלה העיר הבצורה והעתיקה בכל ערי ארמעניא בידי הרוסים בסערת מלחמה אחת ובלילה אחד מְלִילֹת הַחֹרֵף. במלחמה הזאת היה מספר החללים והפצועים במחנה הרוסים אֶלְפִים וְשֶׁבַע מאות, והתוגרמים נפלו חללים ופצועים תמשת אלפים איש, ועשרת אלפים איש נפלו שבי בידי מנצחיהם, ובכתי החולים מצאו הרוסים ארבעת אלפים וחמש מאות חולים ונפצעים אשר הניחום התוגרמים שם ורופאים לא נמצאו כמעט בכל העיר להבש פצעייהם ולנהות מהם מְזוֹר. והרוסי־ה־מִצְאוּ שֶׁלֵּל רב מאד במבצרי קאָרס: שלש מאות כלי תותח גדולים ויתר: לִי נֶשֶׁק רבים ושונים אסמים מלאים אֶבֶק שְׂרֵפָה וכדורי קלע, אצרות בר וצידה ועוד חפצים רבים הדרושים ונחוצים לאנשי מלחמה. אחרי כן שלח לאָרים מעליקאָו מחנה גבורים לעלות על מבצרי ערוּערוּם ולהרעיש תומתיהם עד רָתֵם.

ובכל כלי התוחת הרבים והעצומים אשר לו לא הצליח ללכוד אותה בסערת מלחמה. בשנת 1807 (תקס"ז) עלו הרוסים למלחמה עליה וגם הם לא עצרו כח להבקיענה אליהם ולהוריד גאון עזה, בשנת 1826 (תקפ"ח) יספו הרוסים להלקח בה, ובפעם ההיא לכדו אותה אחרי מלחמת שלשה ימים וימצאו שלל רב ומלקוח עצום: עשרת אלפים איש ומאה וחמשים כלי תוחת ועוד כלי נשק וכלי ספֵּץ רבים מאד. בשנת 1855 (תרמ"ו) הוסיפו הרוסים לעלות עליה בסערת מלחמה, וגם בפעם ההיא הפשו אותה בחרבם ובקשתם. ועתה באה העיר בפעם החמישית בקצוד והרוסים הרעישו את חומות מבצריה בכל עז במרם לכרם את ערזערום, כי בנפול קאָרס ראשית נבורת התוגרמים בארמעניא בידם, אז יקל להם ללכוד גם את ערזערום ויתר המבצרים הנופלים ממנה בתקף וחסן.

§ 16. לְאָרִיִּם מְעִלְקָאָו עָתָד אֶת יוֹם שְׁבַעַה הַעֲשָׂר לַחֲדָשׁ נְאֻוְעִמְכֵעֵר לַעֲלוֹת בּוֹ בְרַעַשׁ מִלְחָמָה עַל קְאָרְס וְלַהוֹרִיד מִמֶּנָּה עֲזָה, וּבַעֲצֵם הַיּוֹם הַהוּא הַתְּחוּלָל סַעַר הַמִּלְחָמָה בְּתַעֲצוּמוֹת עֲזוֹ וּבַעֲזוֹ נִרְאוּתֶיָּו. הַנְּעִנְעֵרָא לֵאָז עֲרַעְרוּ הַגִּיחַ בְּרֹאשׁ אֲנָשֵׁי חֵיל הַרְגְלִי אֲשֶׁר תַּחַת פְּקוּדוֹתָיו עַל הָעִיר בַּפֶּאֶת מְזוּרְחִית דְּרוּמִית, וְהַנְּעִנְעֵרָא לְגֵרָא בַּעַם צְבָאוֹת חֵילוֹ הַשְּׂתַעֵר עֲלֶיהָ בַּפֶּאֶת מְעֵרְבִית דְּרוּמִית, וְעַל פֶּאֶה הַצְּפוֹנִית הַתְּנַפְלוֹ הַנְּעִנְעֵרָא לִים רְאָפּ וְקְאָמְאָרְאָוּוּעַם גְּבוּרֵי הַחֵיל אֲשֶׁר תַּחַת הַגֶּלֶם, וְעַל הַמַּסְלוֹת הָעוֹלוֹת יְקָאָרְס שׁוֹטְטוּ הַפְּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים אֲבִירִים אֲשֶׁר בְּצְבָאוֹת הַרוּסִים. לֵאָז עֲרַעְרוּ הַתְּעַד לַעֲלוֹת בְּסַעֲרָה עַל הַמְּבַצְרִים הַנְּקוּבִים בְּשֵׁמֹת קְאָרְאָפּ פֶּאֶטְלֵאָק, קְאָרְאָדְאָג, הַאָפִּיִס-פֶּאָשָׁא, וְגֵרָאָבַע הַתְּעַד לְהַרְעִישׁ אֶת חֹמֹת הַמְּבַצְרִים קְאָנְלִיִּוְסוּוֹאָרִי. גְּדוּרֵי הַרֹכְבִים הַתְּעַתְּדוּ לְהַתִּיצֵב עַל הַמַּסְלוֹת סְבִיבוֹת קְאָרְס לְעִצוֹד בְּעַד הַתּוֹגְרָמִים הַנְּסִים וְהַפְּלָטִים מִתּוֹךְ הָעִיר. וּבַעֲצֵם הַלַּיְלָה הַהוּא בְּשַׁעַה הַתְּשִׁיעִית הַתְּעַתְּדוּ כָּל אֲנָשֵׁי הַחֵיל לַעֲלוֹת עַל הָעִיר בְּסַעֲרַת מִלְחָמָה עַד רְדַת חֹמֹתֶיהָ הַבְּצוּדוֹת. מִסְפַּר כָּל חֵיל הַרוּסִים אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה, הִיָּה רַק שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵי אַלְפֵי. וּבְשַׁעַה הַתְּשִׁיעִית בְּאִישׁוֹן לַיְלָה בְּהוֹיֹת דוּמִיָּה וּשְׂקֵט עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ, נִשְׁמַעוּ פְּתָאֵם קוֹלוֹת אֲדִירִים, תְּרוּעַת מִלְחָמָה, רַעֲמִים נוֹרָאִים, בְּרָקִים וְאֵשׁ לוֹהֵט וְהַמְּרוֹחַ עֲשָׂן. כִּי הַרוּסִים הִשְׂתַּעֲרוּ בְּסַעֲרַת גְּבוּרָה עַל הָעִיר הַבְּצוּרָה בַּפֶּאֶת דְּרוּמִית, וְהַנְּעִנְעֵרָא לְאֻזְעָרְעוֹ שְׁלַח שְׁנֵי גְּדוּדִים בְּחֵיל הַנְּדָבָאֹת לְהַרְעִישׁ אֶת מְבַצְרֵי קְאָרְאָפּ פֶּאָטְלֵאָק וְקְאָרְאָדְאָג, וְאַחֲרֵי מִלְחָמָה עֲזָה נִפְלוּ שְׁנֵיהֶם בְּיַד הַרוּסִים. וְלֵאָז עֲרַעְרוּ עִם רֹאשֵׁי גְּדוּדֵי גְּבוּרֵי הַגִּיחַ עַל הַמְּבַצְרִים הַאָפִּיִס-מֵאָבֵאָ, עֵיִשְׁאָלִי וְיֵתֵר הַמְּקוֹמוֹת הַבְּצוּרִים, וּבְאֻפֵּן נִפְלָא תַּפְשׁ אֹחֲסִים וּיְגַרְשׁ אֶת הַתּוֹגְרָמִים מִתּוֹכָם. אֶךְ עַל מְבַצֵּר הַאָפִּיִס-פֶּאָשָׁא הִיָּתָה מִלְחָמָה כְּבֹדָה בֵּין הַרוּסִים וְהַתּוֹגְרָמִים, הַתּוֹגְרָמִים לְחַמוּ כְּגְבוּרִים וְיִהְדְּפוּ פַעֲמִים אַחֲדוֹת אֶת הַרוּסִים אַחֲרֵינִית, אֹלֵם לְאַחֲרֵינָה גְּבַח הַרוּסִים וְיִתְפָּשׁוּ גַם אֶת הַמְּבַצֵּר הַהוּא

המינא מאות וארבעים אנשי מלחמה, ותשעה עשר פקידים. אך כאשר יצא השמש על הארץ ראו הרוסים כי יתר גודלי אנשי הילם לא באו לעזרתם והתוגרמים במספר רב ועצום מהם יצאו תוצץ להלחם בהם ועל כן נלחצו לעזוב את המבצר אשר לכדו בגבורתם ויקחו את התוגרמים השבויים אתם ויסוגו אחר. אך התוגרמים רדפו אתיהם בחרב ומלחמה כבדה התלקטה ביניהם, ואו מהרו יתר צבאות אנשי חילנו לעזור לאחיהם ויגרשו את התוגרמים מפניהם ויעזבו אל מקומם הראשון.

§ 15: ולָאָרִים מעליקאוו לְבֶשׂ עו וַיֵּץ שְׁנִית יָדוּ עַל קְאָרֵם הַבְּצוּרָה וַיִּצֵר עֲלֶיהָ מִפֶּאת תִּימְנָה וַיִּזַר זָקִים חֲצִים וְכִדּוּרֵי בִלְעַ עַל מִבְּצָרָהּ. וְעוֹד בַּהֲשֵׁעָה עֶשֶׂר יוֹם לַחֲדָשׁ אֶקְמָאבֶּר בְּאֵי גִדּוּדִים אַחֲדִים מִצְרֵדֶאֱגֶאן וַיַּחֲנוּ עַל הָעִיר בַּפֶּאת צְפוֹנִית וְהַתּוֹגְרָמִים הִתְנַפְּלוּ עֲלֵיהֶם וַיִּתְגְּרוּ בֶּם מִלַּחְמָה. וּבְעֶשְׂרִים לַחֲדָשׁ הֵבִיא לָאָרִים מַעְלִיקָאוּ כְּלֵי מִצּוֹר וְכִלֵּי מַפְצִים מֵאַלְכִסְנֵדְרֶאֱפֶאָל לְהַחֲזִיק וּלְהַחֲוֹשׁ בָּהֶם אֶת מִבְּצָרֵי בְּתֵי קְאָרֵם גַּם שִׁפְךְ סוּלּוֹת וַיִּכְּן צְרִיחִים וַיַּעַל עֲלֵיהֶם כְּלֵי הַתּוֹחַ, וּבִשְׁלֹשָׁה וָעֶשְׂרִים לַחֲדָשׁ הִחַל לִירוֹת עַל הָעִיר בַּפֶּאת הַדְּרוֹמִית. אֲךְ בְּמָרֵם נִחַל לִסְפֵר הַלִּיכּוֹת הַמִּלְחָמָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, נִצְיָנָה בּוֹה בְּרַבְרִים קְצֵרִים תּוֹרֵת עִיר קְאָרֵם הַבְּצוּרָה וְהַעֲתִים אֲשֶׁר עָבְרוּ עֲלֶיהָ עַד יְמֵי הַמִּלְחָמָה הָאַחֲרוֹנָה הַזֹּאת: מְבֻצְרֵי קְאָרֵם נִפְלְאוּ לְשָׁנֵי רֵאשִׁי פְּלֹגוֹת: הַפְּלָגָה הָאַתָּה הַתְּנוֹסְסָה בַּפֶּאת דְּרוֹמִית וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי חוֹף נְהַר קְאָרֵם הַיְּסוֹן, וְהַפְּלָגָה הַשְּׁנִיָּה הַתְּנוֹסְסָה בַּפֶּאת צְפוֹנִית וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי חוֹף נְהַר קְאָרֵם הַשְּׂכָאֵלִי. הַפְּלָגָה הָרֵאשׁוֹנָה תְּכִיל בְּתוֹכָהּ אֶת הַחֶלֶק הַגְּדוֹל מֵהָעִיר אֲשֶׁר יוֹשְׁבֵי הָם אֲרִמְעֵנִים וְתוֹגְרָמִים, גַּם שֵׁם בְּנוֹיָה עַל רֹאשׁ סַלְעַ כְּבֵד מִצּוּדָה גְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי מְצֻב צְבָאוּ שֵׁם תְּמִיד כֹּל הַיָּמִים. רֵאשִׁי הַמִּבְּצָרִים בַּפְּלָגָה הַזֹּאת נִקְוִים בְּשֵׁמׁוֹת: מִבְּצַר קְאָרְצֶאֱגֶא, הָאָפִיס פֶּאֶשָׁא, קְאָנְלִי וְסוּוּצֵרִי. וּמִסְלָה אַחַת חִבְרָה אוֹתָם יָחַד. בַּפְּלָגָה הַשְּׁנִיָּה נִמְצְאוּם הַמִּבְּצָרִים הַנִּקְוִים בְּשֵׁמׁוֹת: מְשִׁים אוּ טַעַד כְּאָרָאב, נִכַח מִבְּצַר סוּוּצֵרִי, אַחֲרָיו מִבְּצַר דִּיגַ טַעַנַע לַפֶּאת צְפוֹנָה מִבְּצַר טַאֲכֶמְאָס, מִבְּצַר טַשְׂאֲכֶמְאָךְ לַפֶּאת קְדָמָה, מִבְּצַר מוֹכְלִים. הַסּוּלּוֹת הַנִּקְוִים בְּשֵׁם אָרְאֶב טַאֲכֶמְאָבִיא, בְּלוֹם פֶּאֶשָׁא טַאֲכֶמְאָבִיא, אִינְגְּלִים טַאֲכֶמְאָבִיא וְעוֹד מִבְּצָרִים וּמְצֻדוֹת סַלְעִים, דְּיֶק וְצְרִיחִים, מְגֵדְלִים וּבְחֻזִים, כְּלֵי הַתּוֹחַ וְכֹל כְּלֵי נֶשֶׁק בְּמִסְפַּר רַב וְעֶצוּם, אֲסַמִּים מְלֵאִים אֶבֶן שְׂרָפָה וְכִדּוּדִים מִשְׁחִיתִים וְכֹל כְּלֵי קֶרֶב וּמִלְחָמָה. מִסְפַּר חֵיל הַתּוֹגְרָמִים הַצּוֹבָאִים בְּקְאָרֵם עִם אוֹרְחֵי הָעִיר אֲשֶׁר כָּח בָּהֶם לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה, הָיָה עֶשְׂרִים אַלֶּף אִישׁ וּמִסְפַּר כְּלֵי הַתּוֹחַ וַיִּתֵּר כְּלֵי הַנֶּשֶׁק אֲשֶׁר בִּידֵיהֶם, הָיָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּמִשְׁךְ מֵאָה וְחֲמִשִּׁים שֵׁנָה הָאַחֲרוֹנוֹת נִלְחַצוּ אִיבֵי תוֹגְרָמָה עַל הָעִיר הַבְּצוּרָה וְהַשְׁתִּיקָה הַזֹּאת אַרְבַּע פַּעֲמִים לְהוֹרִיד מִמֶּנָּה עוֹד. בְּשַׁנַּת 1735 (ה'א תצ"ה) הֵבִיא אוֹתָהּ נְדִיר מֶלֶךְ פְּרַס בְּמִצּוֹר וַיִּלְחֶם בָּהּ בְּחוֹקֵת יְדֵי אֲנָשֵׁי חֵילוֹ אֲשֶׁר מִסְפָּרָם הָיָה יוֹתֵר מֵמֵאָה אַלֶּף אִישׁ עוֹלֶף חָדָב. אֲךְ בְּכֹל צְבָאוֹת חֵילוֹ הַגְּדוֹל וּבְכֹל

ונשמה ושלישים כלי תותח גדולים ועוד כלי נשק רבים נפלו ביד המצנחנים ביום
 ההוא. והגענעראל היימאן תפס אז את רכסי הררי דעוועב אָזון ויִשְׁגֵּב
 שם, ומשם עָרַךְ הַכֵּל לַמִּלְחָמָה עַל מַבְצַר עַרְזֵרוּם. ובעצם היום ההוא
 נפגשו עוד נדודי רוסים ותוגרמים במסלה העולה לערזערום והתי מלחמה
 ביניהם, וגם שם התגברו הרוסים על אנשי מלחמתם ויגרשו אותם מפניהם
 ולעת ערב תקעו אהליהם על המסלה העולה אל המבצר ההוא לעצור בעד
 התוגרמים מִבּוֹא לעזרת אחיהם אשר בתוך המבצר. ויושבי ערזערום (עיר
 הראשה אשר בארץ ארמעניא) שמעו את הנצחוק הגדול אשר נצחו הרוסים
 את התוגרמים במבצרי רעוועבאָזור, ותרפינה יריהם וימם לבכם ולא קמה
 בהם רוח להִלָּחֵם עִם צְבָאוֹת חִילָנוּ נְבוּרֵי הַחַיִל, אִךְ מִקְטָאָר לֹא נִשְׁעַן
 עליהם כִּי אִם עַל הַתּוֹגְרָמִים אֲנֹשֵׁי חִילוֹ אֲשֶׁר הִצִּיגְם בְּמַבְצְרֵי הָעִיר הַהִיא וְעַל
 הַתּוֹגְרָמִים אֲזֵרְחֵי הָעִיר אֲשֶׁר מִסְפָּרָם רַב וּנְפֻשָׁם נְחָלִים תִּלְהַט לְהִלָּחֵם מִלְחַמַת
 בְּנֵי עַמָּם וּבְנֵי דָתָם. אִךְ גַּם לְבוֹ לֹא הָיָה סַמֶּךְ וּבְמִוָּה לְהַצִּיל אֶת עַרְזֵעְרוּם
 מִיַּד הַרוֹסִים בְּנִכּוֹרֵת יֵשַׁע יְמִינוֹ. כִּי בְּרֵאשִׁית יְמֵי הָאֲבִיב כֹּאֲשֶׁר הוֹרֵם לְשֶׁר
 צְבָא תּוֹגְרָמָה בְּאַרְמֵעֵנִיא, לָקַח אֶתוֹ אֶת אוֹצֵר כֶּסֶף, מִלִּילֵיָן פֶּרְאָנְק וְחֲצִי,
 וַיִּבְיֵאוּהוּ לְעַרְזֵעְרוּם וַיִּפְקֵד עֲלָיו שׁוֹמְרִים. וְעַתָּה אַחֲרֵי אֲשֶׁר נִגַּף לִפְנֵי הַרוֹסִים
 בְּמַעֲבַר דְּעוֹוֵב־אֲזוֹר לָקַח אֶת אוֹצְרוֹ הַהוּא מֵעַרְזֵעְרוּם וַיִּשְׁלַחְהוּ בִּיד מְתֵי מוֹרוֹ
 לְקָאֵסְטָאֲנִי־נֶאֱפֵעַל. וְכֹזֵה הוֹסִיף עוֹד לְהַרְפוֹת אֶת יְדֵי אוֹרְחֵי עַרְזֵעְרוּם, כִּי
 רָאוּ כִּי גַם שֶׁר צְבָאָם מְעוֹם וּמִשְׁנֵבָם לֹא יֵאֱמִין אִם תֵּעוּ יְדוֹ עַל אֲנֹשֵׁי מִלְחַמְתוֹ
 וַיִּצַּל אֶת הָעִיר וְהַמְצוּדָה מִיָּדָם בְּיוֹם קָרֵב — וְהַרוֹסִים בְּטַחַח כִּי עַל נִקְלָה
 יִצַּלְח חֲפֵצָם בִּיָּדָם לְלִכּוֹד גַּם אֶת עַרְזֵעְרוּם, וְהַגֵּעַנְעֵרֶאֱל הַיִּימָאן אֲשֶׁר חָסָה
 עֵינָיו עַל יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְבַל יִסּוּפוּ בַּמִּלְחָמָה, נִקְּה לְהַפִּיל עֲלֵיהֶם חֲתָת וּבִלְהוֹת
 לְבַעֲבוֹר יִסְגְּרוּ אֶת הָעִיר בִּיּוֹד כְּלֵי סַעֲרַת מִלְחָמָה, וַיַּעַד בָּם כִּי אִם יִקְשֹׁעַ
 עֲרָפָם וַיִּתְיַצְבוּ בּוֹרוֹעַ רַמָּה לִפְנָיו, יִרְעֶם עַל הָעִיר רַבְבוֹת כְּדוּרֵי כְּלֵי תוֹתַח עַד
 רִדַת הוֹמְתִיָּה הַבְּצוּרוֹת וְאוֹ יִתֵּר אֶת יְדֵי אֲנֹשֵׁי חִילוֹ לְשַׁלּוֹל שְׁלַל וְלָבֹז בּוֹ
 בְּתוֹכָהּ שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִים. אִךְ הַתּוֹגְרָמִים אֲנֹשֵׁי הַמִּלְחָמָה גַּם הַתּוֹגְרָמִים
 הָאוֹרְחִים יוֹשְׁבֵי הָעִיר לֹא אָבוּ וְלֹא שָׁמְעוּ לְדַרְבְּרֵיו וְלֹא פָחְדוּ וְלֹא יָרְאוּ מִפְּנֵי
 וַיִּתְלַצּוּ חוֹשִׁים וּזְרוּעִם חֲשׂוּפָה וְחִרְבָּם שְׁלוּפָה לַמִּלְחָמָה. אִזּוֹ נִוְעַץ הַגֵּעַנְעֵרֶאֱל
 הַיִּימָאן לְהַסִּיעַ גְּדוּדִים אַחֲרָיִם מֵאֲנֹשֵׁי חִילוֹ וּלְמַלְאוֹת יָדָם לְהַשְׁתַּעַר כְּאִישׁ אֶחָד
 עַל הַתּוֹגְרָמִים בְּאִישׁוֹק לֵילָה וּאִפְלָה וּלְבַהֵלָם וּלְהַרְעִישָׁם בְּטָרָם יִמְצְאוּ אֶת יְדֵיהֶם
 לְחַפּוֹשׁ תְּרֵב בְּכַף. וְאִם הַצְּלִיחַו כָּל הַגְּדוּדִים הָאֵלֶּם לְעִשׂוֹת כְּדַבַּר הַיִּימָאן, כִּי
 אִזּוֹ יִשְׁכְּרוּ אֶת זְרוּעֵי הַתּוֹגְרָמִים בְּפַעַם אַחַת, אִךְ מִהַגְּדוּדִים הָאֵלֶּם לֹא הִגִּיעוּ לְמַחֲזוֹ
 חֲפֵצָם רַק גְּדוּד אֶחָד וַיִּתְרַם תַּעַז בְּאִשְׁשֵׁן חֲשָׁךְ וְלֹא מִצְאוּ נְתִיבָתָם. וְאֲנֹשֵׁי
 הַגְּדוּד הָאֶחָד אֲשֶׁר בָּאוּ לְמַחֲזוֹ חֲפֵצָם, הִרְעִיעוּ פְתָאָם בְּחֲשֻׁכַת הַלַּיְלָה תְרוּעַת
 מִלְחָמָה וַיִּשְׁתַּעְרוּ בְּרוּחַ נְבוּרָה עַל הַתּוֹגְרָמִים הַצּוֹבָאִים בְּאֶחָד מִמַּבְצְרֵי
 עַרְזֵעְרוּם הַנְּקוּב בְּשֵׁם אֶסִּי־עֵי וַיִּפְּלוּ בָהֶם חֲלָלִים רַבִּים וַיִּשְׁבוּ מֵהֶם שְׁבִי,

בשנים ועשרים לחדש אקטאבער כבואו אל מחוז תפצו, ראה כי רק כשמונה אלף איש משרירי מחנהו נאספו אליו, אך מערוערום גם מפעננעק ואלטו לא בא איש אל מחנהו וגם תוחלתו על הפחה ישמעאל האקי נכזבה, ועם מתי מספר אנשי החיל אשר ברגליו, נבצרה ממנו כל מומה לעשות תושיה. ושר צבא הרוסים אחרי הנצחון הגדול אשר נצח את התוגרמים, שם לפניו שלשה דרכים הנחוצים מאד לבצע את כל מעשה המלחמה בארמעניא התוגרמית, הלא הם: להביא את עיר הבצורה קארם בקצור וללכוד את מצודתה הגדולה והבצורה מאד, לדרוף אחרי הפחה מוקטאר ולהשיט ולירות את קרנותיו במלחמת הנגפה בטרם הניעו לערוערום להשגב בתוכה, ולהכות את חיל ישמעאל האקי לבל יוסף עוד להרגיזם בחרב מלחמה, או להפריד בינו ובין מוקטאר לבל יתחברו יחד להיות איש לזרוע אחיהו ביום קרב ומלחמה.

§ 14. והפחה מוקטאר הזעיק בשלשים ואחד לחדש אקטאבער את שרידי אנשי חילו אל מבצרי המעברה אשר בהר דעווע באַזון, גם אסף אליו עוד גרודים רבים ממבצר ערזערום ויתיצב הֶכֶן למלחמה. וגם הגענעראל הימאן הזעיק את אנשי חילו וירם פעמיו לערוך קרב על מוקטאר ולתפוש את מבצרי המעברה אשר נשגב בם. וביום הרביעי לחדש נאוועמבער נפנשו שני המחנות ומלחמה עזה התלקחה ביניהם. המלחמה ההיא החלה בבקר בשעה התשיעית. ומוקטאר אשר שלהבת אש הנקמה בערה בו על ארות המגפה הנוראה אשר נגף במלחמת וויזנקאיי לפני הרוסים אָזר גבורת רעם וכאריה משחית התנפל על אנשי מלחמתו ולא נתנם לנשט אל מבצרי עזו, והנצחון היה צולע טהבקר ועד הצהרים ולא נודע יד מי על העליונה. אך בשעה השלישית אחר הצהרים השתערו הרוסים פתאם על התוגרמים, וילחצום לעזוב את מבצריהם, ולולי דָּאָה מוקטאר כנשר בראש גרודי גבוריו להציל את אנשי חילו ברגע ההוא אשר נשתה גבורתם, כי אז היתה תבוכתם שלמה. אולם חֶסֶן ישועת התוגרמים לא התעורר גם בפעם הזאת, כי בשעה החמישית אחר הצהרים התנגשו כל גרודי הרוסים חיל הימאן יחד גם נוספו עוד עליהם אנשי חיל חדשים וכלם יחד הריעו תרועה גדולה ויתנפלו על התוגרמים, ואז נבהלו התוגרמים ונחפזו, ותהי תודה גדולה ביניהם, המצב והמשחית חרדו גם המה, ויפנו ערף לפני הרוסים וינכו מנוכת חרב ויחישו מפלט למו במבצר ערזערום, והפחה מוקטאר ראה את תבוסתם ואת מנוסתם ולא עצר כח לעצור בהם ונקחָה גם הוא עם גבוריו בתוך שְׂמָף העזי ההוא ויבוא בשערי ערזערום להתרפאות שם ממכותיו האנושות. והרוסים לא הרבו במחיר הנצחון הגדול ההוא, כי לא נפלו מהם רק כשמונה מאות איש ומהם שלשים פקודי חיל, ובמהנה התוגרמים נפלו יתר הרבה מזה במלחמה ושלש כאות איש נפלו שבויי ורכי בידם, גם שלל רב מצאו הרוסים,

היימאן, ראפ ולאוערעוו. וזה האחרון הפליא לעשות ביתר שאת מיתר שרי החילים, כי הוא סבב את התוגרמים ויקיפם באנשי חילו בהשכל ודעת טבלי אשר ידעו הם את רכבו ותחבולותיו, ועל ידו הצליחו הרוסים להשתער על אויביהם מפניהם ומאחריהם. במלחמה הגדולה ההיא נפלו מהתוגרמים חמשה עשר אלף איש שולף חרב, מהם נפלו חללים ומהם נשבו במלחמה. בין שבויי חרב ההם היו גם שבעה פחות (פאשאס). מהשלו הרב אשר שללו הרוסים היו גם שלשים ושנים כלי תותח גדולים ויתר כלי נשק במספר רב גם אבק שרפה וכדורי קלע ועוד חפצים רבים הדרושים לאנשי מלחמה. זולת כד השלל הרב והעצום, מצאו הרוסים גם אסמים מלאים בר וצידה וכל אבל נפש עד כי הצטירו לימים רבים. ובמחיר הנצחון הגדול והנכבד ההוא, לא רכבו הרוסים לפי ערך הנצחון, כי לא נפלו מאנשי חילם במלחמה הגוראה ההיא כי אם מאתים וארבעים איש לפי תרב ומהם שבעה פקירי חיל (אָפֶפֶצירע), ואלף ומאתים איש נפצעו וכתוכם חמשים פקירי חיל. כל יודעי דבר מלחמה יעידו כי הנצחון ההוא (ביום חמשה עשר אקטאבער שנת 1877 (תרל"ז)) הוא אחד מהנצחונות הנפלאים הגורעים בדברי ימי הרוסים, ובאמת יקר למצוא בספרי המלחמות לכל העמים נצחון כזה, ולו חשו או רוכבי הרוסים להתנפל על התוגרמים גם הם בעת אתת עם חיל הרגלי, כי אז לא נשאר מכל צבאות התוגרמים שריד ופליט, ורק מאשר לא יכלו הרוכבים ההם מסבה לא תלויה בהם להניח עליהם בעת רצון ההיא, מצא לו הפחה מוקטאר ידים לנוס מהמערכה עם פליטי חרב מאנשי חילו אל מבצר קארם ותהי להם נפשם לשלל.

§ 13. עיף ויגע, מכה ונענה גם הפחה מוקטאר עם פליטי חרב מאנשי חילו ויחש מפלט לו במבצר קארם. שם ישב כאיש אבד עצות ולא קם עוד רוח בו, אך לאט לאט התנער מתרדמת יגונו ומעט מעט החל לוח גבורתו לפעמרו. עד מהרה הביא עצה כרת מה לעשות בעת רעה ההיא, ותהי ראשית מעשהו להציג שמה עשר גדודים (באטאליאָנען) בתוך המבצר ולצות לכל אורחי קארם אשר כה בהם לצאת לקראת נשק, לחגור כלי מלחמה ולהסתפח אל גדודי אנשי חיל ההם, עד כי הניח אתריו צבא רב בתוך המבצר להתיצב לפני הרוסים, והוא בראש עשרים גדודים משארות מחנהו נסע יצא מקארם ופניו מוערות אל מחוז סעווין אשר עשה שם חיל בעמוד ההצלחה לימינו. גם קנה כי ילכו אליו שמה עשר גדודים ההם הנצבים אצל מחוז פענגעק ומחוז אָלֶטֶי, גם מערוערום נהרו אליו עשרים גדודים. ויָקָו עוד כי גם הפחה ישמע אל האָקִי ימהר לבוא עם גדודי אנשי חילו אליו אל מחוז סעווין. ובאופן הזה קנה מוקטאר לאסוף אליו אצל סעווין במשך שני ימים מחמשה ועשרים אלף עד שלשים אלף אנשי חיל רגלי ופרשים ובעלי נשק כבדים. אך לא כאשר קנה כן היתה, כי

את תְּצִיּוֹ בַּחַם גַּם הַמִּים אוֹלוּ כַּמַּעַט מְכַלְיָהֶם וַיְהִיו צָחִי צַמָּא .

§ 12. בַּרְבִּיעֵי לַחֲדָשׁ יוֹלֵי שַׁלַּח הַגַּעֲנֵנְעֵרָאֵל קַעֲלַבְאֵלִי-בְּאֵן וּפְקִיד הַחִיל הַשָּׂר פִּילִיפְאָו דְּבְרֵי תְּקוּהָ אֵל אַנְשֵׁי חִילְנָו הַנְּצוּרִים וַיִּחְזְקוּ יְדֵיהֶם לַחֲבוֹת עוֹד יָמִים אַחֲרֵיהֶם עַד אֲשֶׁר יָבוֹאוּ וַיּוֹשִׁיעוּם מִמְּצוֹקוֹתֵיהֶם . הַרְבָּרִים הָאֵלֶּה הִרְהִיבוּ בַּנְּפִשׁוֹת אַנְשֵׁי הַמַּצֵּב עֵז וְלֹא שָׁמְעוּ לְדְבָרֵי הַתּוֹנְרָמִים אֲשֶׁר דְּרָשׁוּ מֵהֶם עוֹד הַפַּעַם לְהַסְגִּיר לְשָׂבִי נַפְשָׁם , וְגַם אַחֲרֵי אֲשֶׁר יָסְפוּ הַתּוֹנְרָמִים בְּשֵׁשֶׁה לַחֲדָשׁ לְהִרְעִים עַל הַמְּצוֹרָה בְּכָלִי הַתּוֹתִיחֵיהֶם הַגְּדוֹלִים . לֹא הַסְגִּירוּ אֶת הַמְּצוֹרָה בִּידָם . וְהַתּוֹנְרָמִים הַתְּמַרְמְרוּ עַל הַרוּסִים בִּיתֵר עֵז וַיּוֹסִיפוּ לְהִרְעִים עֲלֵיהֶם כְּרוּרֵי אֵשׁ בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי וּבְיוֹם הַתְּשִׁיעִי וְהַעֲשִׂירִי לַחֲדָשׁ . וּבֵין כֵּה וְכֵה נִסְעָ יֵצֵא טַעֲרוֹגְקָאֶסָאוּ בְּשִׁמְנֵי לַחֲדָשׁ בְּרֹאשׁ שְׁמֵנָה מִתְּנוֹת אַנְשֵׁי תִּיל רְגְלֵי וְאַרְבַּעַה נְדוּדִים דְּרֵאָנְגָּנִים וְחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְהַקֹּת קְאָזְאָקִים וְאַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִים כְּלֵי הַתּוֹחַ יִיתֵר מִלַּחְמָה בְּהַתּוֹנְרָמִים וּבַנְּבוֹרוֹת יִשַׁע יִמְנוּ לְחַץ אוֹתָם לְעוֹזֵב אֶת מְצוֹר בְּאִיאוֹיִד וּלְשׁוֹב אַחוֹר , וַיִּשְׁמַעְאֵל פְּתָה אֲשֶׁר שָׁמַר עֲקֵבֵי טַעֲרוֹגְקָאֶסָאוּ אַחֲרֵי הַמוֹעֵד , וּבְכוֹאוּ לְעוֹזֵר לְהַפְתָּה פְּאִיק , רָאָה כִּי כִּבְר נִלְחַץ הַפְּתָה לְעֵלוֹת מְכִיאוֹיִד , יֵשֵׁב גַּם הוּא רִיקָם , כִּי לֹא עָרַב אֶת לְבוֹ לְתֵגֵר הוּא לְבָדוּ עַם הַרוּסִים מִלַּחְמָה . בְּקִשָּׁךְ יָמֵי הַמְּצוֹר אִבְדוּ הַרוּסִים אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמִנִים אִישׁ , חֲלָלִים וּפְצוּעִים , וַיִּתְּרָם הָיוּ עֵיפִים וַיִּגְעִים , אֲךָ עָשׂוּ לָהֶם שָׁם בְּאַמֶּץ חַחֵם כְּנִכּוּרֵי תִּיל אֲשֶׁר לֹא יִתְנוּ וְלֹא יִשׁוּבוּ מִפְּנֵי כָּל בַּעַת צָר וּמִלַּחְמָה . לְהַצִּיב מַצֵּב חֲדָשׁ בְּמַבְצַר בְּאִיאוֹיִד , לֹא מֵצָא טַעֲרוֹגְקָאֶסָאוּ לְנַחוּץ יַעַן כִּי הָעִיר נְחַרְבָּה וְהִיתָה לְמַעֵי מַפְלָה בִּידֵי הַתּוֹנְרָמִים וְרוּחַ דְּבָר וְקָטֵב בְּחֻצוֹתֶיהָ הַשּׁוֹמְמִים מְכַבֵּר פְּגִירֵי אֲדָם וּנְבִלּוֹת הַסּוּסִים הַמְּשֻׁלְכוֹת כְּדָמָן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה : הַמְּצוֹרָה הִיתָה גַּם הִיא לְמַעֵי מַפְלָה וְאִין עוֹד לְהַרוּסִים חַפֵּץ בָּהּ , עַל כֵּן הִסִּיעַ טַעֲרוֹגְקָאֶסָאוּ אֶת אַנְשֵׁי חִילוֹ מְכִיאוֹיִד וַיִּשְׁבּ דֶּרֶךְ מְעַבְרוֹת אַנְרִידָאָג לְמַחוֹז אוֹנְדִיר וַיִּבְיֵא אֹתוֹ אֶת אַרְבַּעַה כְּלֵי הַתּוֹתֵחַ וַיִּתֵּר כְּלֵי נֶשֶׁק אֲשֶׁר לָקַח מִהַתּוֹנְרָמִים בְּמִלַּחְמָה . כִּי גַם בִּימֵים הָהֵם אֲשֶׁר חָדְלוּ אַנְשֵׁי חִילְנָו לְלַחֵם מִלַּחַמַת תְּגֵרָה בְּתוֹנְרָמִים בְּגִלְלַת מַסְפָּרָם הַמַּעַט מוֹל מַסְפַּר הַתּוֹנְרָמִים , לֹא נִפְל לָבָם וְלֹא רָפוּ יְדֵיהֶם וּבְכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם אֲשֶׁר הִתְנַרו בָּהֶם הַתּוֹנְרָמִים , מִגֵּן רוּחַ גְּבוּרָתָם גַּם בְּמִלַּחַמַת מִגֵּן אֶת אַנְשֵׁי מִלַּחַמָתָם בִּידֵיהֶם . אֲךָ מַעַת אֲשֶׁר בָּאוּ אַנְשֵׁי תִּיל חֲדָשִׁים עִם שְׂרֵי צְבָא גְּבוּרֵי כַּח מְאִירופָא לְעוֹזֵר לְאַחֵיהֶם הַרוּסִים בְּאַרְמַעֲנִיא הַתּוֹנְרָמִית , הִתְאָזְרוּ הַרוּסִים אַנְשֵׁי הַמִּלַּחְמָה עֵז בִּיתֵר עוֹזֵב מִלַּחְמַת תְּגֵרָה וּמִלַּחְמַת תְּנוּפָה נִלְחַמְוּ וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם שָׁם גְּדוֹל בְּנִכּוּרִים , וּבְיוֹם אַרְבַּעַה עֶשְׂרֵה וּלְמַחֲרָתוֹ בְּיוֹם חֲמִשָּׁה עֶשְׂרֵה לַחֲדָשׁ אֶקְמָאֶבַּעַר בְּהַתְּחַלְלַת מִלַּחְמָה עוֹה מְאֹד בְּמַחוֹז וַיִּנְקֵי (Wisinkoi) הַשָּׂפוּ צְבָאוֹת חִילְנָו אֶת זֹרֻעַ עוֹם וַיִּטּוּ יָדָם וַיִּכּוּ בְּמַחֲנֵה הַתּוֹנְרָמִים מְכָה גְּדוֹלָה וְנוֹרָאָה . מְכָה נִצְחָת , וַיִּגְדְּעוּ אֶת זֹרֻעַ מוֹקְטָאָר שֶׁר צְבָא הַתּוֹנְרָמִים וּמְגִבּוּרִים מְשֻׁכְּלִים יֵצְאוּ מִהַמִּלַּחְמָה הַהִיא . רוּחַ הַחַיָּה בְּאוֹפְנֵי הַמִּלַּחְמָה הַהִיא , הָיָה שְׁלֹשָׁה גַעֲנֵרָאֵלִים אִבְרִים מְלַמְדֵי עֵצָה וּגְבוּרָה לְמִלַּחְמָה , הֵלֵא הֶם :

בלי רעש מלחמה, אך הרוסים לא אבו ולא שמעו בקולם, כי ידעו נאמנה כי אף אם יבטיח אותם הפחה פֵּאִיק לתת להם את נפשם לשלל, תקצר ידו לעצור בעד הקורדים הפראים לבל יעשו אֶתֶם קָלָה. אפס כי יום יום רבתה הרעה על הרוסים הנצורים, חסר לחם הלך הלוך וְחָסֵר, עד כי עוד בעשרים לחדש ההוא חָלַק נְגִיד החיל לכל אחד מהם רק חצי ליטרא לחם נקודים (צוויבאָק) ליום. ובכל זאת לא רפו ידי הרוסים וימטירו על התוגרמים כדורי כלי תותח ויפרצו בסוללותיהם פרצים רבים ולא נתנום לעלות על המצודה בסערת מלחמה. וביום עשרים ואחד לחדש יוני הצליתו אנשים אחדים קמֶצֶב הרוסים לצאת מהמצודה וַיִּבְקְעוּ במחנה התוגרמים ויבואו עד מתנה טורנעֶה קאסאָוו להגיד לו את הרעה הנוראה אשר מצאה את הנצורים במבצר באַיאָזִיר, וטורנוקאסאוו מֵלֵא את ידי הגענעראל קעללבאָלי-כֵּאָן להרים פעמיו בראש אנשי חילו ולהושיע את הנצורים במצודה ההיא. והנצורים בראותם כי ביום כ"ב וביום כ"ג לחדש חדלו התוגרמים להִלָּחֵם בהם, האמינו כי הפחה פֵּאִיק נסג אחר ספני טורנוקאסאוו המסתער עליו ברוח נבורתו להִלָּחֵם בו. ולמען דעת אל נכון אם כאשר יאמינו כן הוא, שלחו מאתים איש מִחֵיל הנדבות (פֵּרִיווילינע) להתנפל על סתנה התוגרמים, אך התוגרמים יצאו לקראתם בחמה שפוכה ויכּוּם סִפָּת חרב ויתרם התמלטו בעור שניהם וישבו אל המצודה. ובעשרים וארבעה לחדש בשעה התשיעית בבקר, בשרו הצופים אשר להרוסים כי שפעת אנשי חיל באים, ויאמינו הרוסים כי טערנוקאסאוו שלח להם רב ומושיע. ולא לשוא האמינו, כי באמת בא הגענעראל קעללבאָלי-כֵּאָן עם גדודי אנשי חיל לעזור להם, ולעת הצהרים הגיעו עד מנרש באַיאָזִיר. אך התוגרמים לחמו בהם במלחמת תנופה ויגברו מהם וילחצום לשוב אחר ותחלת הרוסים אשר במצודה נכזבה. אך גם אז לא אמרו הרוסים נואש ויחנרו שארית אֶזְנֶם להתיצב לפני אויביהם. והלחם אָזֵל מהנצורים מיום ליום עד כי ביום ששה ועשרים לחדש יוני לא מצא פֵּקִיד המצודה לחלק לכל איש רק רבע ליטרא לחם נקודים וכף אחת מים, כי הפחה פֵּאִיק הסב עוד ביום שמנה עשר לחדש את תעלת המים, אשר סמנה ישתו יושבי באַיאָזִיר, אל מקום אחר, ולא נשארו במצודה רק מִי מְצוֹר אשר הכינו להם הנצורים בִּמְרֵחַ סגרו אותם התוגרמים בתוך המצודה. גם על מִי הנשם לא קוּוּ או, כי בתקופת השנה ההיא לא ירד שם נשם, גם לא חצבו להם בורות לְהִקָּזֵת אליהן את מִי הנשם מִחֶסֶר הכלים הדרושים לחפץ הזה. ובשבעה ועשרים גם בשמנה ועשרים יום לחדש יוני הוסיף הפחה פֵּאִיק להרעים בכלי תותח על המצודה וירעישנה ויפרוץ בה פרצים. ובתשעה ועשרים לחדש הוסיף עוד הפעם לעלות על המצודה בסערת מלחמה, אך גם בפעם ההיא הכּוּ אותו הרוסים אחר וידיו לא עשו תושיה. אולם תקות הרוסים רִפְתָה מאו והלאה ודָרַעַב החל לשלה

בגלל אשר אנשי חיל ההם נפלטו עוד לפלגות רבות במקומות שונים ובעת אחת הגיתו קרב לכבוש בפעם אחת את כל ארמעניא התוגרמית תחת אשר אם השתערו כלם יחד רק על הסמלה העולה למבצר קארס ועל הסבצר להלחם עליו עד רדתו, רק אז הצליחו דרכיהם לרד לפנייהם את יתר המבצרים והערים הבצורות, רק מבצר קארס הוא היתד אשר כל הנצחון הלוי עליו, ואם תפשו אותו בכפם, אז לכדו על נקלה את יתר המקומות הבצורים בארמעניא התוגרמית. אמנם לא דבר חדש הוא כי גם שרי צבא מהללים הנאדרים בכח ונאזרים בנבורה, ישנו לפעמים במערכי לבבם על דבר מערכות מלחמה, כאשר מודעת זאת לכל קוראי קורות הדורות מראש. אך שרי צבאות הרוסים מהרו להוכיח לעיני כל העמים כי השגנה היא לא יצאה מלפני שליטים בטכסיסי מלחמה כמותם, רק מקרים אשר יקרו לכל גבורי מלחמה היו נסבה בדבר הזה, ועד מהרה התגברו על המקרים ההם ויצא כברק חץ נצחונם כאשר נספר בזה בשפה אמת.

§ 11. בתחלת חדש יולי לא היתה דרך הרוסים אנשי צבאותינו צלחה

בארמעניא התוגרמית, כאשר תודענו בזה: מתנה ריאן אשר תחת פקודת הגנענעראל אקלאבשיא שבה אחרי מלחמת סאמטבאל חוף נהר אדאקא הימין אשר היתה שם בתחלה: המתנה הראשה אשר תחת פקודת לאריס-מעליקאוו שבה אחרי עלותה ממצור קארס, נכח אלכסנדראפאל, ומכל נצחונות הרוסים לא נשארו בעדיהם בלתי אם ארדאנאן לברה; מערנוקאסאוו היה קצר יד להציל את מצב הרוסים הנצורים במבצר באיאזיר ונלחץ לשוב עם מתנתו אל גבול רוסיא, ורק על חפי אבהאזיא נלחמו עוד הרוסים עם התוגרמים לעצור בעדם מהתפרץ בקרב הארץ פנימה. ובעת ההיא היה מצב הרוסים בבאייעויד ברעה גדולה מאד: בשמנה עשר יום לחדש יוני שפך עליהם הפחה התוגרמי פאיק כבד מלחמה וילחצם לפנות לפניו את העיר ולנסוג אתור אל המצודה (ציטאדעללע), כאשר ספרנו כבר. וכבוא הפחה פאיק בשערי העיר באיאזיר, שובבו התוגרמים ויותר עוד הקודרים חיל הפחה משוכה נמרצה וכחיתו מרף התנפלו על יושבי העיר ויעשו בהם הרג רב שסו את הבתים ואחרי כן שרפו אותם באש ואת יושביהם הכריעו למכת, זקנים עם נערים, נשים וטף, ואת הנשארים השליכו על מדורות אש וישרפו את עצמיהם לשיר. וביום המתרת (19 יולי), ירו כדורי שחת על המצודה אשר נשגבו בה הרוסים, גם נסו לעלות עליה בסערת מלחמה, אך הרוסים אשר נפשם ידעה מאד כי בנפלם ביד התוגרמים יעשו להם כאשר עשו ליושבי העיר ולא יחיו בהם כל נשמה, לחמו כאריות ויתאזרו עו ויגרשו את התוגרמים מעל המצודה. בעשרים להדש הביאו התוגרמים כלי ספץ וכלי משחית להשחית את חומות המצודה וירדשו מאת הרוסים להסגיר את המצודה בידם

הרוסים מקומות אחרים אשר התבצרו שם התוגרמים . במלחמה הזיא נפלו
מהרוסים מאה ואחד עשר חללים ונפצעים ומהם אחד עשר פקידו חיל .
אקלאבשיא נסג אחור לסאמעבא מקום תחנותו, אך בארבעה ועשרים
לחדש יוני התנפל עליו דער וויש פֿתה נניד חיל באַמס עם הפחה
אַס סאַן ורשע מיל אוסרי המלחמה, וילחמו בו בחמה שפוכה וברוח נבורה,
אגף הימין מחיל התוגרמים השתער על גרודי הַפֿעך (צענטרום) אשר להרוסים,
ואגף השמאלי מהתוגרמים התנפלו על אגף הימין אשר להרוסים . לפי דברת
הרוסים לא נפלו מחיל אקלאבשיא רק מאה וחמשים איש, ולאחרונה הִקָּה את
התוגרמים מכה רבה ויונסו מפניו . אך בכל זאת בַּתד אקלאבשיא לעווב את
סאַמעבא , פן יוסיפו עוד התוגרמים לְהַגֵּר בו מלחמה עם חיל רב ועצום מאנשי
חילו , ויתקע יתרו במקום נאמן על יד גדר אַדקאָוואַ מאחריו, גם קרא
אליו את הגענעראל קאַסאַר אָו לעוור לו אם יוסיפו התוגרמים להִלָּחם בו.
וביום ששנה ועשרים לחדש יוני, פֿנע קאַמאַראָו בגרודי תוגרמים בדרך
הליכתו אצל מחוז אַרדאַנווִטש ויתגר בם מלחמה וַיִּמָּ ירו עליהם ויכם
וירדפם עד מְרֻמֵי באַטוֹא אשר מְצֻפֵן לַאַרדאַנווִטש , וישלול מהם שלל
דב: עדרי בקר , אבל נפש למכביר , אהלים וכלי נשק, ואחרי כן שָׁב
הגענעראל קאַמאַראָו וגרודי חילו לַאַרדאַנאַן , ולא רדפו עוד אחרי התוגרמים
המְבִים והנָסִים , כי ראה כי טעם מספר חילו מתגרות עוד בחיל התוגרמים.
וביום השני לחדש יולי, הועיק לַאָרִים מעליקאוו את כל אנשי חילו , החלוץ
והמאסף , וילך עוד הפעם הלוך וקרוב למבצר קאַרס , וברביעי לחדש הוא
יָרָו עוד אנשי חילנו כדורי כלי תותח על המבצר , אך לא למען הוריד ממנו עוז
כי אם למען יאמינו התוגרמים כי הרוסים לא יחדלו מְהִלָּחם עוד ימים רבים
וישימו עיניהם ולבם רק על הליכות המלחמה , ובין כה וכה יוכלו אנשי חילנו
להסיע את סוללותיהם וכלי תותחיהם באישון לילה ולעווב את מְצוֹד קאַרס
מבלי אשר יתבוננו זאת התוגרמים ויתנפלו עליהם בחרב . ובלילה הוא הסיעו
את כלי המצור וכל כלי התותח וישיבו אותם למחוז קאַר וקד אַ כבתחלה.
ובחמישי לחדש יולי שלח לארים מעליקאוו את חיל הרוכבים אשר תחת
פְּקוֹדֵתוֹ למחוז האַדשיִוֹאֵלִי , והוא עם חיל הַרְגֵלִי שֶׁב אל מחוז סאַס
אשר תקע שם אהלי מחנהו בראשונה ואשר משם יוכל להתחבר עם
צבאות אנשי חילנו הצובאים באלכסנדר אָפּאָל ובאַרדאַנאַן .

§ 10. וּמִדְּקִטְטֶר פֿאַשאַ נסע יצא ממקומו בראש צבאותיו אחרי

צבאותינו הנסוגים אחור, וילך הלוך ונסע לעומת קאַרס להתחבר עם צבאות
התוגרמים אשר במבצר ההוא ולעשות אגדה אחת להִלָּחם כאיש אחד עם
הרוסים . אמנם לא מאשר חסר להרוסים חֶסֶן וְחִיל או עצה ונבורה למלחמה,
נזורו אחור וחדלו ללחום מלחמת הַגֵּרָה (אָפֿעֿעניוּף) בתוגרמה , כי אם רק
בגלל אשר מספר אנשי חילם היה מעט מהנתוץ למלחמה גדולה כזאת , גם

עד השעה השמינית בערב, אך גם בפעם הזאת נגפו התוגרמים ונפלו מהם שמנה מאות איש חלל, ומחיל הרוסים נפלו רק ארבעה וחמשים איש, ושלוש מאות ותמשה ושבעים נפצעו. וביום שנים ועשרים לחדש ההוא הוסיפו התוגרמים להלחם, ואז נסג מערנוקאסאוו מפניהם וילך לדרכו.

8. § ומצב טורגעקאסאוו היה מורה מאד בעת ההיא, כי אף אמנם כי התאזר עז ויך צריו אהור, אך ההוגרמים השיגוהו בין המצרים ותהי לו המלחמה מפנים ומאהור. מלפניו נצב לו לשטן אנף חיל תוגרמה הימין תחת פקודת ישמעאל פקה, ומאחריו התכנסו עוד צרים ואויבים במספר רב לשפוך עליו תמה אפס ועוזו מלחמה. כי פֶּא י ק פֶּה א סף אנשי חיל בארם נהרים (מעוזֶפֶטֶאֶמֶיען) במספר רב ועצום, ובשמנה עשר יום לחדש יוני השתער בחילו הגדול על מצב הרוסים בעיר הבצורה באֶי ע ז י ד וילחצם לפנות לפניו את העיר ולשוב אל מצודתה (ציטאדעללע) ככתחלה. ושמים היה מנמת פני הפחה פֶאיק בעת ההיא: לשום מצור על מצודת באיעזיר ולחכביר ירו על הרוסים אנשי חילו הצובאים בה להסגיר אותה בידו, גם לעבור משם הלאה ולקחת בשביה את גרודי הרוסים אשר הניח מערנוקאסאוו בת דיצדין וקארֶאקיליסא ולתתנפל אחרי כן על ראש מתנה מערנוקאסאוו מאהור בעת אשר ירדוף ישמעאל פחה את המתנה ההיא בתרב. אך מערנוקאסאוו בתחבולותיו ובעז רוחו צעד מצעדי נבר ופניו מועדות להגיע אל המתנה הראשה החונה ברור על קארס, ואף כי פָנעז ישמעאל פחה בדרך ויתגר בו מלחמה, לא תת ולא נחת מפני חילו הרב ויתגר עליו ויעבור הלאה עד בואו אל מחוז חפצו.

9. § והגענעראל אַקלאַבשיץ שר צבא מחנה ריאן, נסע יצא בראש מחנהו ממחוז חאזובֶאני וילך הלך ונסוע לאורך חוף נהר קינטריש לפאת ימין, וגם שם שם עיניו על הרכבים אשר לפניו לישר הדוריהם, לסקלם מאבני נגף ולחרים כל מכשול ומפָנע. ולבל יתנפלו התוגרמים עליו מאחריו, הציג גרוד אנשי חיל בעמק אֶד קאָווא. בשמנה ועשרים לחדש מאי לכר את נוף סאָמַעבֶא ומאנשי חילו לא נפלו רק ארבעה אנשים בתרב ושלושים איש נפצעו, והגוברנער התוגרמי דשעמיל היושב בעיר באָטום לא הרגיוז בדרך ולא הניף עליו חרב ו גם אַקלאַבשיץ לא נסה אליו דבר מלחמה, יען כי תחת פקודת דשעמיל היו חמשה עשר מפלגות (באָמאָליאָנע) אנשי חיל רגלי ויותר מששת אלפים וחמש מאות איש מחיל נְדבות, וביד אקלאבשיא לא היו אז רק עשר מפלגות אנשי חיל רגלי. ובעת ההיא, בחצי חדש יוני, הורם הפחה דערוויש לנגיד ומצוה (אָבערקאָמענדאָנט) על צבאות התוגרמים הצובאים על באָטום, ובשלושה ועשרים לחדש יוני הניח אקלאבשיא ממחנהו אשר בסאָמעבֶא וישתער על מבצרי התוגרמים אשר במחוז טוֹיֶע דוֹירי, וכל היום ההוא נמשכה המלחמה, ולעת ערב תפשו להם

והתוגרמים התנפלו פעמים רבות מקארם על צבאות חילנו בחמה שפוכה ובכבד מלחמה, אך בכל פעם הכו אותם הרוסים אחרו. ובארבעה עשר לחדש יוני התמרמרו התוגרמים ביותר עז על הרוסים ויתנפלו בשעה השלישית בבקר על החיל אשר תחת פקודת הגענעראל היימאן אצל מחוז אראווארטאן ומלחמה גדולה התלקחה ביניהם. היימאן קרא את הנסיך טשאטשאוו וצדע לעזרה, והנסיך הסיע עד מהרה את אנשי חילו להתנפל על התוגרמים מאחריהם. אך בין כה וכה הרעים הגענעראל היימאן ברוח גבורה על התוגרמים עד כי לא יכלו לעמוד בפניו ויפנו לו ערף וינוסו מנוסת חרב. במלחמה ההיא היה מספר ההרוגים והפצועים במחנה חילנו מאה ושמונה עשר איש, אך במחנה התוגרמים עשו אנשי חילנו הרג רב ויתרם נפוצו וינוסו להקלט על נפשם.

§ 7. בשבעה עשר לחדש יוני הציבו אנשי חילנו כלי תותח וכלי מפצצים גדולים ונוראים על חומות קארם, ובשלושה ועשרים יום לחדש הוא הוסיפו עוד כלי מצור וכלי משחית להרעיש את המבצר ולהוריד עז מבטחו, ומהיום הוא והלאה החלה מלחמת הרוסים על קארם. אך נעזוב את דבר הליכות המלחמה ההיא ונספר את הקורות אשר קרו את הגענעראלים טערגוקאסאוו ואקלאבשיץ: בששה ועשרים לחדש מאיי ראה הגענעראל טערגוקאסאוו כי מחוז קארקיליסא חונים מהנות תוגרמים במספר רב, ויט מאליהם, בידעו כי מספר אנשי חילו מעט הוא ולא יוכלו לעמוד לפני התוגרמים הרבים והעצומים מהם. אך אחרי ימים מעטים עזבו התוגרמים ההם עם הפחה מעהמער ננידם את מחוז קארקיליסא וידימו פעמיהם מול הרי שער יאן, ואז היתה לצל יד טערגוקאסאוו לתפוש את מחוז קארקיליסא וכל הנזף שהוא עם המקום הראשי הנקוב בשם טאראק-קאלעה מבלי שלוף חרב ותנופת מלחמה. ובחמשה עשר לחדש יוני נסע יצא עם גדודי אנשי חילו במסלה העולה למבצר ערזערום, ובעצם היום ההוא פגש בגדודי חיל תוגרמה אשר תחת פקודת הפחה מעהעמעד, ובששה עשר לחדש הוא התנגדה בו טערגוקאסאוו ותתלקח מלחמה עזה ביניהם. אך בתחלת המלחמה נפל הפחה מעהמער לפי חרב והגענעראל דוד פאשא מלא את מקומו לפקד צבא המלחמה, ואף כי נלחמו התוגרמים ברוח גבורה, כשלו ונפלו לפני הרוסים ועד מהרה נסוגו אחרו ולא הפנו ולא הביטו מאחריהם. כאסף איש נפלו חללים ונפצעו במלחמה הזאת מחיל התוגרמים, ושלוש מאות וחמשים לקחו שבויי חרב ביד המנצחים. והי כשמוע הפחה מוקטאר כי נגפו התוגרמים לפני הרוסים, וישלח אליהם אנשי חיל כמספר החיל הנופל במלחמה ונוסף עוד עליהם גדוד פרשים ובעלי נשק כבדים תחת פקודת הפחה קאכים, ובשמנת עשר לחדש יוני התנפלו על חיל טערגוקאסאוו בחרב מלחמה, ובאחד ועשרים לחדש חרשו את המלחמה, והמלחמה נמשכה משעה הששית בבקר

להשתער על קָאָרס, וגדוד תוגרמים מִחֵיל קָאָרס התנפלו עליו בקול המלה
 וברעש מלחמה, אך הקֶאָזָאָקִים התגברו עליהם ופיצוּם. אחרי כן נסע יצא
 גם הנסיך טשאָטשאָוואַדזע בראש גדודי פרשים בעלי נשק כבדים,
 ובעקבותיו יצא גם שר הצבא מהמחנה ההיא בראש גדודי גבורי חיל. והפתה
 מוקטָאָר נְגִיד חֵיל התוגרמים, בְּשָׁמְעוֹ כִּי הרוסים תקעו אהליהם על יד
 סְחוּז מוּשָׁאָד, שלח עליהם גדודי טשערקעסִים פרשים רוכבי סוסים
 אבירים ועל צבאם הפתה מוּסֵא, אך הרוסים עזבו אז את מקום תחנותם
 וירי הפתה לא עשו תושיה. ולְאָרִים-מְעִילֵקָאוּ מֵלֵא את ידי הנסיך
 טשאָטשאָוואַדזע לְתַגֵּר בהפתה מוּסֵא מלחמה, ואור ליום השלשים בחדש
 מאי השתער הנסיך על מתנה התוגרמים באישון לילה ואפלה ויך אותה מִכָּה
 נצחת. על אדות המקרה הזה הוציאו מכתבי העתים קול ללא אמת ויגדילו
 את מִפְלֵת התוגרמים יתר הרבה מאד מאשר היתה באמת, והקול ההוא לא
 הוציאו הרוסים אויבי התוגרמים ואנשי מלחמתם כי אם האנגלים אוהבי
 תוגרמה (מורקָאָדֵהִילען) השולחים דבריהם ממערכות המלחמה אל מכתב העתי
 דֵאֵיִל טעלעגראַף, הלא כה דברי מכתב עתי ההוא: מקרה נורא
 מאין כמוהו בכל נוראות המלחמה הזאת, קרה בליל השלשים לחדש מאי,
 כי בלילה ההוא התנפלו הרוסים על ארבעת אלפים רוכבים תוגרמים
 בהיותם עיפים ויגעים מעמל הדרך ויתרימום ויגורום על ידי חרב עד כי לא
 נשארו עוד רוכבים בכל צבאות התוגרמים אשר באויה הקטנה. אך אין
 בפי מכתב עתי ההוא נכונה, כי באמת לא נפלו מהתוגרמים רק שלשה
 ושמנים איש, ומהרוסים נפלו שבעה חללים ושלושים איש נפצעו. ובשלשים
 ואחד לחדש מאי הגיע לארים-מעילקאוּ אל סְחוּז אַרדָּסֵט, ומשם שלח
 חֵיל רַגְלֵי ופרשים אל חוף נהר קָאָרס השמאלי, והגענעראל דעוועל הניח
 ממקומו מול מבצר קָאָרס. ובראשית ימי חודש יוני הופיע הנשיא הגדול
 מִיכָאֵל במקום המערכה ויש שפרו בו במחוז באַסְטְרָא לְפָקֵד משם צבא המלחמה,
 ובאַסְטְרָא הוא על חוף נהר קָאָרס הימין, רחוק תשעה קילֶאָמֶטֶר ממבצר
 קָאָרס. ואז גמרו אנשי חילונו אֵמֵר להביא את מבצר קָאָרס במצור עד רדתו.
 ואז פָּקֵד שר שרי הצבא על כל שרי החילים להתאסף עם אנשי החיל אשר
 תחת פקודתם ולהתכנס יחד לְצוּר על קָאָרס. בראשון לחדש יוני יצא הגענעראל
 קָאָמֶאָרָאוּ עם גדודי הרוכבים אשר ברגליו וילך הלך ונסוע לדרכו, וביום השני
 לפנות בקר הגיע אל מחוז פּעֶנְנֶעק אשר גדוד תוגרמה נְחָתִים שם. אך
 התוגרמים נסוגו אחר ופגנו המקום לפני הרוסים, וביום ההוא לעת ערב הגיע
 למחוז אָלֵיט וגם משם נסוגו חיל התוגרמים מבלי הֶגֶף חרב, ובשני המקומות
 ההם מצאו הרוסים שלל רב, כלי נשק ואהלים ואוצרות בר ואכל רב. גם
 הגענעראל הֵיִמָאן הִזְעִיק את אנשי חילו ויבוא לעזרת הרוסים הצובאים
 על קָאָרס, וַיִּתֵּן על יד סְחוּז אַרְאָוואַטְאָן, צפונית מערבית מקָאָרס.

מרדש החכמה הנקובים בשם סאָפֿטאַם, ויתחוללו וירעשו בחוצות קריה
 וירוצו לבית מועד נבחרי העם (דעפוטירטענ-קאָממער) ויבחרו מעדתם אנשי
 חיל ובעלי לשון לדבר את דבריהם בבית ההוא. כי מעת אשר הורד השלטון
 עברול-עזיו מכסא מלכותו, לקחו להם הסאָפֿטאַם בחוקה קרנים להתערב
 ולחזות דעם במשפטי המדינה (פאָליטיק), ונבחרו התלמידים ההם באו
 בקול שאון והמולה גדולה לבית נבחרי העם ויאיצו בהם בחזק יד להוריד
 מפקודתו את הפֿקֿה רעד יף ראש הסגנים ואת הפחה מאָמורד-אָמאַט
 בעל אחות השולטן אשר על פיו ישק כל הליכות המלוכה בתוגרמה
 ופֿעקֿי-ף-עפֿענדי היושב ראשונה (פראָזידענט) בבית נבחרי העם, ראה
 כי רעה נגד פניו אם ידבר את הסאָפֿטאַם קשות, כי בעת רעה ההיא לא עמד
 גם ראש שר שרים עליו יום או יומים, ומה גם ראש איש כמוהו, על כן בחר
 לשון ערומים ולשון רכה וידבר על לב הסאָפֿטאַם דברים טובים ונעימים,
 ובמתק שפתיו המתיק את מרורת רוחם ומרי שיחם עד כי שמעו לעצתו
 לשוב בפעם הזאת אל מקומם ולשקוט ולהביט ממכונם איך יפל דבר — .
 אחרי הדברים האלה שלח פֿעקֿי-ף-עפֿענדי את נבחרי העם לבתיהם והוא הלך
 אל הפחה ערה עם משנה השלטון (גראָס וועזיר) להתתיק סוד ולהתיעץ
 כרת מה לעשות בעת מהומה ומכוכה ההיא. שני השרים ההם נדברו איש אל
 רעהו וגמרו אמר לגלות און השלטון כל עָרֶשׁ דבר ולהעיר רוחו להוציא
 לאור את אשר נדברו הם יחד. השלטון הטה אנו להם ויבטיחם לחשוב
 מחשבות ולעשות עצה לעצר בעד הרעה הנשקפת על תוגרמה. וביום המחרת
 הקים השלטון את הבטחתו להעביר הרעה מעל כמשלתו, ויוציא דבר מלכות
 מלפניו להציב את קאנסטאנטינאפעל במצב עיר נצורה (בעלאָגערונגס-
 צושטאַנד), על מכתבי העתים וכותבי דברי הימים הקים מבקרים עזים לבל
 יעוו להשמיע בקהל דבר אשר הוא לא לפי רוח הממשלה. גם נמצא אז
 פת אם קשר בין מרום עם הארץ, ובעלי פקודות רבים הנהיגים אחרי הפחה
 סיר האט הובאו אל בתי כלאים והגלו הגלת שלמים. ומכתבי עתים אשר
 רוח הממשלה התוגרמית מתהלכת בהם, הודיעו לבני עמם כי צבאות תוגרמה
 שָׁבוּ ויקחו את אַרדאָנאָן מיד הרוסים, ויוסיפו לטפול עוד שקר על שקר ולכתוב
 כי במשך העת הקצרה אשר לקחו התוגרמים את עיר הבצורה ההיא מירי
 הרוסים, נפלו מאה אלף רוסים לפי דרב גבורי תוגרמה. אך לא ארכו הימים
 וידעו התוגרמים כי שקר דברו כותבי העתים ההם והרוסים עורם מחזיקים
 בנצחונם וביתר עז עוד.

§ 6. אחרי אשר תפשו הרוסים אנשי חילנו את ארדאנאן, שמו פניהם
 אל מבצר קארם, ושרי הצבא שלהו סרגלים חרש להתחקות על הליכות אנשי
 חיל תוגרמה הצובאים במבצר ההוא, והגענעראל-מאָיאָר לאָריס-עליקאָוו
 הצעיר יצא בראש גודר קאָזאַקים לפנות הדרך לפני הרוסים אשר התעַתְּרוּ
 להשתער

עמדו הרוסים והתוגרמים אלה נכח אלה על שני עברי נהר קינפרישי כבתהלה' הרוסים על חוף הימין והתוגרמים על חוף השמאלי, ושם היו פני אנשי הלחץ מעדות לעלות על עיר הבצורה באַטוֹם למלחמה. ובאמום רחוקה היא מחצובאני שלשים קילאָמעטער והדרכים אשר ביניהן מלאים התחתים וכשולים. ומבאָטוֹם יצאו עוד ביום כ"ד אפריל אניות צָנה (נעפאָנצערטע) גם אניות קיטור אחדות מצי האדיר אשר לתוגרמה תחת פקודת הפחה האַסאָן, להחריד את חפי קו-קו ולהסית את בעלי דת מחמד יושבי הדרים למרוד ברוסיא ולהתחבר אליהם להִלָּחם בה. ובששה ועשרים לחדש אפריל ירו שלש אניות צנה מאניות תוגרמה והן כדורי שחת על כבצר ניקא לאַיא, אך לא יכלו להחריד ממנו עזו רק פרצו בו פרצים במקומות אחדים. ובשבעה ועשרים לחדש אפריל הגיעו האניות ההן עד קרבת עיר הבצורה פּאָטי, אך לא ירו עליה ועל מצודתה, ורק בחמישי לחדש מאי ירו עליה כדורים אחדים מכלי תותחיהם. ובארבעה עשר לחדש מאי התנגשו אניות התוגרמים ותקרבנה אל המבצר הנודע בשם סוֹסוֹם קאַל עה למלחמה וברוח משחת ירו כדורי אש על המבצר וישרפו את בתי העיר ויכבדו אכפם על הגענעראל קראָוויטשענקא אשר המבצר לִפְנֵת לפניהם את סוכום קאַלעה. וביום ששנה עשר לחדש מאי התאורו הרוסים עזו לנרש את התוגרמים מהמבצר ולא יכלו להם, והתוגרמים שלחו משם ציריהם אל בעלי דת מחמד היושבים בערי אַבְכָּאזיה לפתותם להתחבר אליהם להִלָּחם עם הרוסים. אך לרִיֵק היה יגיעם, כי הרוסים הכניעו כבר את בעלי דת מחמד יושבי הרי קו-קו אשר התקוממו להם עד כי לא יספו להרים ראש וייראו על נפשם לתת ידם עם התוגרמים.

§ 5. ובהשִׁמַע בקאַנסטאַנטינאָפֶּל כי התוגרמים לקחו את סוכום

קאַלעה מיד הרוסים, הִרְעוּ יושבי העיר תרועת ששון, גם השלטון ושריו הגדולים ומגניו ופחותיו שמתו שמתה גדולה ורַמְיוֹנִם העזו הָעִיר בקרבם תקוה נמרצה, כי כאשר החלו התוגרמים לעשות חיל במלחמתם עם הרוסים כן יוסיפו ללכת מחיל אל חיל עד כי תעזו ידם על אויביהם וינצו משנאיהם מפניהם. אך לא כאשר קִוּוּ בן היתה, כי בַּעֲקֵב הַרְץ אשר בִּשְׂר נצחון התוגרמים בסוכום קאַלעה, בא רִץ אחר להגיד בשער השלטון כי מבצר ארדאגאן נפל בידי הרוסים וקצר קצרה יד התוגרמים לקחת אותו מיד המנצחים. השלטון ושריו התעצבו מאד בשמעם השמועה הרעה הזאת, ונפשם ירעה להם כי מבצר חזק ונכבד כאַרְדָּאגָאן נפל במשך שני ימים בידי הרוסים ויסתירו הדבר מעיני העם לבל יתגעשו ויתקצפו על הממשלה רַפַּת הירדים ועל שרי היועצים ושרי הצבא. אך אין דָּבָר נעלם אשר לא יִגְלֶה לעיני השמש וגם מַפְלַת ארדאגאן נודע בעיר בירת תוגרמה והי סער גדול בין התוגרמים והמתם בערה בב על שרי המלוכה, ועד מדרה נאספו שלש מאות תלמידים מבית

זאליש להתרפאות שם מהמכות אשר הכוס אנשי מלחמתם. אך נהדי הפרשים אשר שלח נגיד חיל רוסיא לרדוף אחרי הנסים והנמלמים, לא השיגו אותם, כי הלילה פרש את חשכתו למסך עליהם ונעלמו מעיני רודפיהם. והרוסים לכדו את ארדאנאן ברוח גבורתם וימצאו בתוכה שלל רב: ששים כלי תותח גדולים, שלשת אלפים וארבע מאות כלי נשק אשר יצולחו עד למלחמה, אסמים מלאים בר ולחם רב, בתי קעון בער ארבעה עשר נהדי אנשי חיל, בתים גדולים ורחבי ידים עם כל החפצים הדרושים לאנשי מלחמה. ובין כה וכה עשת הגנענעראל קאמאראָוו ככל אשר פקד עליו לאָריס-סמליקאָוו, ובעצם היום אשר בו החל לארים מעליקאָוו לעשות מלחמה בארדאנאן הוא זים ששה עשר לחדש מאי, בעצם היום ההוא נסע יצא קאמאראָוו בראש נהדי אנשי חילו רגלי ופרשים, להתריד את אנשי חיל המצב אשר במבצר קאָרם למלאות את ידיהם עבודה להתאבק עם הגדודים המתגרים בהם מבלי פנות אל ארדאנאן ומבלי התחקות על המוצאות אותה עד אשר יצולחו הרוסים ללכדה ולהוריש את התוגרמים מהוכה. הן אמת כי התוגרמים הרוכבים על סוסים קלים דאו כנשרים על אנשי החלוץ אשר להרוסים ויניסום יירדפו אתריהם בחרב ורק אחרי אשר מהר קאמאראָוו לשלוח ששה גדודי רוכבים לעזור להם נמלטו מירי רודפיהם, אך בכל זאת הגדיל קאמאראָוו לעשות בעצרו את צבאות קאָרם מעוזר לאחיהם בארדאנאן עד אשר בצעו הרוסים את מעשיהם ויתפשו את ארדאנאן בסערת מלחמה. ולפי עדות הרוסים נפלו אז מחיל קאמאראָוו ששה פקידים חילים (אָפֶּפֶּצערע) וארבעה ושבעים אנשי צבא. בהלכד ארדאנאן, נפלו התוגרמים בעיניהם והרוסים שמתו בנצחונם, כי באמת נצחון גדול הוא להרוסים, יען כי ארדאנאן הוא בין שני המבצרים באטום וקאָרם בקצה, ואחרי אשר לכדו אנשי חילנו את ארדאנאן לא יתנו לצבאות התוגרמים הצובאים בשני המבצרים ההם להתחבר יחד, גם פתח נפתח להם בזה דרך ישרה ומלולה אל מבצר ערוערום אשר נתוץ להם מאד לתפשו בכפם ולהציב בו מצב.

§ 4. מחנה ריאן אשר שר צבאה הגנענעראל אָקלאַבשיא, נסעה יצאה מסקוסה ועברה בכיף לחדש אפריל את נהר טשאָלאַק המגביל בין רוסיא ובין תוגרמה, ושם פגעו אנשי חילנו גדודי תוגרמים מחיל הגדבות (פֶּריוויליגע) ויתגרו בהם מלחמה, אך אנשי חילנו הכום אחור ויפיצום ויסעו למסעיהם עד נהר אדקאָווא (או טשאורוקסו) ויחנו שם ובעשתי עשר יום לחדש מאי שפך הגנענעראל אָקלאַבשיא כבר מלחמה על התוגרמים הצובאים על טרומי המבצרים אשר בחאצובאָני, בין נהר אָדקאָווא ובין נהר קינטרישי. עשרה קילאָמעטער מים השחור, ותעזו ידו על חיל תוגרמה ויתפוש את המבצרים ההם. במלחמה ההיא היה מספר הרוסים הנופלים בחרב והנפצעים מאה ועשרים ושמונה איש. אחרי אשר לכדו הרוסים את מבצרי חאצובאָני,

אחריו אל מול ארדאגאן, ובמחנה אנשי החיל אשר בספאנים הנית את
הגענעראל קאָסאַר און ויצוהו ללכת עם גדודי אנשי חיל אל המסלה העולה
לקארם ולעשות תחבולות לבל יודע לחיל תוגרמה אשר במבצר. הוא כי
הרוסים מניחים מול ארדאגאן ולבל יבואו לעזור את אהיהם אשר במבצר
ההוא. כי המגלה אשר שלח פקיד ארדאגאן לפקיד קארם נפלה בידי צבאות
חילנו ופקיד קארם לא ידע מאומה מהמלחמה הנשקפת על ארדאגאן,
והגענעראל רעוועל אשר לאָרים מעליקאָוו שלח לו אנשי חיל במספר רב לעזור
במלחמה, שלח גדודי פרשים על המבצרים הסובבים לארדאגאן בפאת צפונית
לנהר קור, ואת חיל הרגלי ובעלי נשק הכבדים הקריב אל מחוז אָלטשעק
אשר על תוף נהר קור הימין, עשתי עשרה קילאָמעטער מארדאגאן
לפאת קרמה, במסלה העולה לאָלהאָלעק. וביום העשירי לחדש מאי הגיעו
גדודי הגענעראל היימאן אל מחוז בורדוסאן, הרחוק ארבעה קילאָמעטער
מארדאגאן בפאת דרומית, ולאָרים מעליקאָוו הציב את שני המחנות ההם
במערכות מלחמה. אור ליום ששה עשר בחדש מאי עשו הרוסים תשעה
מללות (באָטאָריען) על ראשי הגבעות אשר לפאת מזרחית ולפאת דרומית
למחוז געלאוויטש ערדין, ועל הסוללות ההן העלו ארבעים כלי תותח גדולים
לירות על מבצר אָמיר-אָגלו, ובשעה 7½ בבקר ביום ששה עשר מאי
פתחו כלי התותח את פיותיהם הנוראים ויזרו כדורי בלע ונחלי אש על המבצר
ההוא החוסה על ארדאגאן ומצודתה. בראשונה לא מסנו גם התוגרמים את
ידיהם בצלחת וישיבו להרוסים רעם אחר רעם בכלי תותחיהם, אך לאחרונה
נדמו כלי תותח התוגרמים ותשקע האש והקולות חדלו, ואנשי חילנו הריעו
אף הצריתו ועל אויביהם התגברו. ובשעה החמישית אחר הצהרים נברו עוד
הרוסים חילים ובסערת מלחמה הרסו את מללות התוגרמים ואת כל יתר
מבצריהם סביבות המקום ההוא, ושר אלף משרי חיל רוסיה הציג את גֶם
רוסיא על תועפות מבצר אָמיר-אָגלו, והרוסים לקחו אז תשעה כלי תותח
מיד התוגרמים, אלף ושמונה מאות כלי נשק אחרים ושלל ומלקוח רב.
ומראשי הגבעות הרעימו אז אנשי חילנו בכלי תותחיהם על אָרדאָגאן ועל מצודתה
ויפרצו בה פרץ על פני פריץ ויורידו ממנה עזה. ובשבעה עשר לחדש מאי
שלח לאָרים מעליקאָוו אחר מפקידי החילים אל הפחה סאָברי פקיד ארדאגאן
ידרוש ממנו לפתוח את שערי העיר לפני הרוסים ולהסגיר בידם אותה ואת
מצודתה. אך הפחה התוגרמי מאן להפנע ולא אבה ולא שמע בקול גֶגֶד
צבא הרוסים, על כן שבו הרוסים בשעה השלישית אחרי הצהרים ורעימו בכלי
מפצץ על העיר וירעישו את חומותיה ויציתו אש בבתיה, ובשעה הששית
אחד הצהרים עלו מבחד גבורי חילנו על העיר בסערת מלחמה, ובסופה
ובסערה המטירו כדורי שחת על ראשי התוגרמים אשר לא מצאו ידיהם
להלחם עוד וינטו מנוסת מות מן העיר ויפוצו במסלה העולה לאָרדאָגוויטש
ואליש

בעזו על המחוזות אשר בדרך מסעו, ויעבור שלום. אך ביום תשעה ועשרים לחדש אפריל, פָּנַע בנרוד התוגרמים ההולכים מקָאָרס לערוזערום, ובשלישים יום לחדש ההוא התלקחה מלחמה עזה בין אנשי חילנו ובין התוגרמים ההם, אך אנשי חילנו התגברו על התוגרמים אנשי מלחמתם ופיצוּם ויניסוּם מפניהם. וביום השמיני לחדש מאי יצא הגענעראל שערמעיטעו בראש גדודי אנשי חיל גבוריו לתור את חבל הארץ אשר בין קָאָרס ובין אַרדאָנאָן, וגם עליו התנפלו גדודי תוגרמים ויתגרו בו מלחמה, אך גם הוא הדפס בזרוע עזו וישָׁב מהם שְׁבִי ויקח מלקוח וכלי נשק, גם מצא ביד אחד משבויי חרב הרם מגלת ספרים אשר שלח פֶּקִיד מבצר ארדאנאן אל פקיד מבצר קָאָרס ויודיעהו כי הגענעראל הרוסי דעוועל עם מחנה אנשי חילו עברו את גבול תוגרמה והולכים הלֹךְ וקרוב אל ארדאנאן למלחמה, גם הודיע אותו את מצב אנשי חיל תוגרמה ומשפטי המבצר עם הסוללות והצריחים אשר בתוכו.

§ 3. המחנה אשר לְשֵׁם אַחאַל צִיק נקרא עליה, ועל צבאה הגענעראל דעוועל, צָעדה בצעדי אָן ותאחו דרכה על פני מחוז אַרליא (אַגראַאָן) ומגמת פניה לבוא עד נהר קור. המרחק אשר בין אַחאַל צִיק ובין אַרדאָנאָן בדרך ישרה, הוא רק ששים וחמש קילאָמעטער, ולמחוז אַרטשובענג רק חמשים קילאָמעטער, אך הדרכים היו מלאים מעקשים ומכשולים עד כי לא יכלו אנשי הצבא לעבור שם בטרם יורְמוּ המכשולים ויהי העקב למישור והרכסים והדורים למסלה חדשה. ובגלל זאת לא הגיעו אנשי החלוץ מאנשי חילנו אשר במחנה דגל השר דעוועל רק בחמישי לחדש למחוז חפצה, מחוז אַרטשובענג, ויתמהמהו בדרך הליכתם ארבעה עשר יום מיום צאתם מעיר אַחאַל צִיק. ובכואם לְאָרטשובענג היתה ראשית מעשה הגענעראל דעוועל לבנות גֶשֶׁר על נהר קור לבעבור הַצָּב לוֹ יד ולתקוע יתד על שני חפי הנהר ולהתחבר עם מחנה אלכסנדראָפּאָל בכל עת מְצווא להשתער יחד על מבצר ארדאנאן ולהוריד עזו מבטחו. המבצר הזה לא התנוסס בחסנו בימים הראשונים ומצורתו הישנה לא היתה בצורה לבלי חת מפני כלי תותח החדשים המפרקים מבצרים ומשברים מְצֻרות סלעים, אך בימים האחרונים האלה בצרו התוגרמים את המבצר ואת מצורתו גם בנו מגדלים וישפכו סוללות ויקימו בחונים סביב לו על הגבעות הגבוהות אשר יְסָבְהוּ עד כי נהפך למבצר חזק נורא על כל סביביו. והגענעראל לְאָרִיס מעֲדִיקאָו אשר ידע את כל הליכות המבצר ההוא על פי מגלת הספרים אשר לקח השר שערמעיטעו מיד הציור התוגרמי אשר שלח פקיד המבצר אל פקיד מבצר קָאָרס, מהר להתחבר אל דעוועל ואנשי חילו להשתער יחד ברוח גבורתם על אַרדאָנאָן ולתפשו בכפם. כי אז יפתח להם הדרך לקָאָרס וליתר מבצרי התוגרמים. ונרוד אנשי מלחמה שלה לפניו תחת פקודת הגענעראל היימאָן, והוא נסע אחריו

אוצרותיהם כסף ענושים וזהב חמסים. ועל כן לא מצא מערגוקאזאוו דרך אחרת להשיב עד צדק משפט כי אם להסיר את שופטי הארמינים מפקודתם ולהפקיד מאנשי רוסיא לשופטים ושוטרים בארץ אשר לכד בחזקת יד הגבור הנודע פאשקעוויץ בהצותו את ארמיניא התוגרמית בשנת 1828 (תקפ"ח) ובשנת 1829 (תקפ"ט) היתה ראשית דרכו להקים שופטים ושוטרים מאנשי חיל רוסיא בכל המקומות אשר לכד בחרבו ובקשתו, וגדוד אחד מצבאות הרוסים גם להפיל מוראם ולתת חתימתם על העמים החשכים אשר לא יבינו משפט צדק ואשר לא ישמעו בקול שופט מישרים אם לא יראם תחלה את גתת זרועו העזה, כי בדברים נכוחים לכד לא יסרו וכל דובר נכוחות יתעבו ויתקלמו בו אם לא ייראו מפניו ויחתו מגבורתו. מערגוקאזאוו דאג גם לכלכל את אנשי צבאו ולנהלם בלחם ובכל המחסורים אשר יחסרו להם, ועל כן דבר שלום אל שבטי הקורדים הנודדים בארץ, ויפתח את ידו להם לכעבור יעזרו לו להבין מוון וצידה לאנשי חילו בהיות לאל ידם לעשות כדבר הזה. הקורדים לא ילחמו את מלחמת דת מחמד כאשר ידמו רבים מאנשי איירופא, רוחם זרה לדת מחמד ולהקוראן כאשר זרה לדת הנוצרית ולספר ברית החדשה, ואם נתבונן עליהם בעין בקרת, לא נשנה בשפמנו כי עוברי אלילים הם (היידען) ככל העמים הדבקים עוד באליליהם ומספרם תשעים ותשע ידות (פראצענט) ממספר העמים הנאורים ואינם נאורים היושבים כעת על כל חוג הארץ. ומערגוקאזאוו ידע כי אם לא ימשוך אותם אחריו בדברי שלום, ישימו מכשולים לפני הרוסים וייתצבו לשטן להם בדרך, ואם יאר פניו אליהם, יהיו עוד לעוזר למו. גם פאשקעוויץ משך אותם אחריו בחבלי כסף לבל יהיו לאבני נגף וצורי מכשול לאנשי חילו. ואחרי אשר התכלכלו הרוסים ויצטידו, שלח מערגוקאזאוו גדוד רוכבים לתור את מהו דיאדין ולתקן את הרכבים אשר הם מלאים מעקשים מתולדתם ואשר התקלקלו עוד יותר על ידי הרוחות העזות השוררות שם. ועד מהרה נסע גם הוא אחרי הגדוד ההוא, ובעשירי לחדש מאי תפש את דיאדין הרחוקה המשים קילאמעטער מעיר באיעויד ויצב משמר בתוכה.

§ 2. מחנה אלכסנדראפאל נסעה יצאה ממקומה בעשרים וארבעה לחדש אפריל בבקר, ונחלקה לשני ראשים, הראש האחד והוא אנף הימיני ופקודיו חיל הרגלי ובעלי נשק הכבדים, והראש השני הוא אנף השמאלי ופקודיו גדודי פרשים, גם חיל רגלי, ראשית אנשי החיל ובחיריהם. ושניהם עברו את גבול התוגרמה ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על התוגרמים השוטמים שם. משמנה ועשרים עד שלשים לחדש אפריל יצא הנסיך משאדשאווואדזע בראש ארבעה אלף איש מהיל הרוכבים אשר במחנה ועם ששה עשר כלי תותח לתור את הדרך אשר בין מבצר קארס ובין מבצר ערוערום, ויצלח את נהר קארסטי שאיי וישתער

מלחמת רוסיא-תוגרמה .

§ 1. עוד בשנת 1876 בחדש אקטאבער (תרל"ו), ההאספו גדודים רבים מצבאות חיל ארצנו הצובאים בעבר הררי קו-קו ויתנגשו יחדו אל גבול תוגרמה ערוכים בפל למלחמה, ומחדש פֿעברואר 1877 (תרל"ז) והלאה, נוספו עוד עליהם גדודים רבים עד כי היו למתנה גדולה ועצומה נאזרת בנבורות רעם. והמתנה הגדולה היא נפלגה לארבע פלגות: הראשונה נקראה בשם רי אָן ושר צבאה הגענעראל-ליימענאנט אָק לאַפּשיאָ, השניה נקובה בשם אַחאַל ציק ושר צבאה הגענעראל-ליימענאנט דעוועל, השלישית הכונה בשם אלכסנדר אָפּאַל ושר צבאה הגענעראל-ליימענאנט לאַריס סעליקאָוו, והפלגה הרביעית נקראת בשם עריוואַן ושר צבאה הגענעראל-ליימענאנט טערנוקאָזאָוו, ומספר כל אנשי החיל ההם בערך 92,000 איש רגלי ובעלי נשק כבדים ובהם בערך 13,000 רוכבים. ובעשרים וארבעה לחדש אפריל, הרימו כל אנשי חיל ההם את פעמיהם לעבור את גבול ארץ תוגרמה למלחמה. מתנה עריוואַן עברה אחרי עמל ותלאה גדולה את מעבר אַנרידאָג, ובשלישים יום לחדש הניעו חלוצי המתנה הזאת עד קרבת באַיעויד, והתוגרמים הצובאים במצצר ההוא נסוגו אחר מפני גבורי חיל ההם אשר הם גם רבים ועצומים מהם, כי מספר התוגרמים היה שם רק 1700 איש ולא יכלו להתיצב לפני אנשי מלחמתם, והרוסים באו בתרועה וקול שופר בשערי העיר ויתפשו אותה ואת מצודתה מכלי הַגָּף חרב מלחמה, ומערנוקאָזאָוו שר צבאם חזק את בריחי שערי העיר ויבצר את מִבְצָרָיָה, גם הפקיד שופטים ושומרים מאנשי חילו אשר על פיהם ישק כל הנוף ההוא בכל דבר חק ומשפט. כי לא כארצות הנאורות ארץ תוגרמה ומה גם ארץ ארמיניא אשר תחת ממשלתה: אם יתפוש גבור משכיל נוף או מדינה באחת הארצות הנאורות ויתקע יתרו שם עד צאת דבר השלום עם איש מלחמתו לאור, אז יבטח לב הגבור המְנַצֵּחַ ההוא כי אף אם יניה את שופטי המְנַצְּחִים על משמרת פקודתם כבראשונה רק עיניו תצפינה על הליכותיהם, לא יעוּתו משפט ולא יעקשו את הישרה, לא כן הדבר בארץ תוגרמה ויותר עוד בארמיניא התוגרמית אשר עד הימים ההם משלו שם פחות התוגרמים ממשלת זרון ועריצות כאשר משלו אחשרדפני הפרסים לפני אַלְפִּים שנה, כי הפחות ההם הפכו ללענה משפט וירעצו וירוצצו את בני העם למלאות אוצרותיהם

Дозволено цензурою. — 24 Февраля 1883 г. Вильна.

В И Л Ъ Н А.

Типографія Вдовы и братьевъ Ромкѣ.

Жи́удскій переулокъ доиъ № 2631.

ספר
דְּבָרֵי יָמֵי עֹזָאם

יְכַלְכֵּל

תולדות בני האדם והעתים אשר עברו על כל ממלכות תבל מימות
עולם, תולדות החכמות והמדעים וחרשת המעשה, תולדות בני ישראל
מימי החשמונאים עד היום הזה, תולדות גדולי ישראל ואנשי השם בכל דור
דור, ותולדות ההשכלה בישראל מימי הרב ר' משה בן מנחם ז"ל
עד ימינו אלה

מאת

קלמן שולמאן.

חלק תשיעי

וויילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תרמ"ד לפ"ק

ДИВРЕ ЕМЕІЯ ОЛАДЪ.

Всеобщая Исторія.

Составлено Кальманомъ Шульманомъ.

Томъ IX.

1884.

לפנים היה מספר יושביה 15,000 ומתו יהודים רבים ונתה סמנו ויעשו .
ערביל או אורביל (לפנים שרבילא , שרבאל) , עיר בין נהר זאב
הגדול והקטן , והוקף עשר פרסאות בעיר סאזול (סאזול) , בה מבצר על
סדום נבעה וישתה אלפים איש יושבים בתוכה , והוא נודעת למשגב כספרי
דברי הימים בגלל הנצחק הגדול אשר נצח שם אלכסנדר מוקדון את הרוש הפרסי
בשני החדש אקמבער בשנת ג'א תכ"ס 331 לפני ספירת העתידים , והמלחמה
הזאת נקראה גם מלחמה ג'וינגא מעל א , יקן כי קרוב הוא המקום ההוא
אל העיר הזאת . סולייסאניויע או סולייסאניא , עיר משגב פחה
הערבי נבנתה בשנת היא הקמחז (1788) ומספר יושביה עשרת אלפים איש .
ואל הארץ הזאת הריבו הדוכים פעמיהם להקדיש על הטרסה מלחמה
לראשונה בעוד אשר יהר צבאות אנשי חילם הננים על שפת נהר האני
אשר עלה אז על כל אפיקו והלך על כל נדותו וכעד כל מעברה יחדום .
עיני כל איחופא נפו על ארמעניא , וכל יודעי תבנות חיל רוסיא , ידע
בראשית כי ימינם האחרת בפת תקעץ אויב ותטרסה תצא מהמלחמה
הזאת וידיה על ראשה . כי אף אמנם מלאה היא ארץ ארמעניא אבני נגף
ועדו מכוול לפני אנשי איחופא הבאים להקדם בה , אך נבזרי רוסיא לא
צתו סכל הקתתים בדרך , כנשרי שמים יעופו על תועפות הרים , כמים
המטרים במהר ירחו בקשתה , כרוח עזם ישיכו העקוב לסיפאר ורכסים לדרך
סלולה לא יפס שרב תפסו וכל תלואה המלחמה לא תלאונה אותם , כי
הסכן הסביט לשאת ולטבל כל עמל ותלאה בסנותח לבב ולא ישוטו מפני כל .
המלחמה הזאת בארמעניא נתקלה בעשרים וארבעה לחדש אפריל ובלתה
בראשית ימי החדש יולי שנת תרל"ו (1877) , ועל דרכי המלחמה הזאת נדבר
בזה כפי הקדום ככתב אמת כספרי הזכרונות דברי הימים , ואחרי כן
נשובה אל צבאות הדוכים אשר עזבנום על שפת היראני ועודיע אך עליו
את הנהר ודבר נבחרתם במלחמה הטרסה האיירופית בהצי א' הבאקאני
נעצוהם הגדול במלחמה הטרסה הזאת .

לפני ספהנזי). רבים אומרים כי עוד נשארו תרבות בנינים אחדים בתוכה אשר נבנו בימי המלכה ההיא — אינטאמאר או אנממאר, בה בית תפלה מהלל לארמענים על אחד האיים ביאור וואן — ארדשיש ואלחלאט ערים על חוף וואן המזרחי — דשאדין על המסלה מערוערום למזורים, מסתד גדול ועשרת אלפים תושבים — באיאזיט על גבול ארץ פרס, בה מצודה גדולה ובצורה בנויה על רמה נשאה ומספר יושביה 18,000 ארמענים — מוש, על נהר טראט, 5000 תושבים — ערדענטש ואיספערט בנעארגיען התוגרמית — באטום על ים השחור על גבול רוסיא, מסתד ושני אלפים תושבים.

§ 111 קורדיסטאן, ארץ הררי, נשענת על הר ארט, שטחה בערך 1500 פ"ט, ומתרריה הרמים המכוסים בשכבת השלג עד ראשית ימי הקיץ, ישטפו נהרים ופלגים נכבדי מים. בפאת צפונית מערבית נהר קביר (האבער) או קבר (קאבור), נהר זאב הגדול (דער גראסע זאב זאב), היונים קראו לו בשם (Lykos) והארמים יקראו לו דיאבא אשר הוראתו גם כן זאב, ונהר יאב הקטן (בינית קאפראס ובארמית אדאבא, ועל כן נקרא חלק הארץ הזאת בשם אדיאבעגא). הלאה לפאת הרומית יורם נהר דישאלא או דעלאס ונהראדהעם. עצי אלונים, עצי לבנה ופלאטאנים יכתירו במקומות רבים את ראשי ההרים אשר בהם מקומות מרעה מעלפים ירקק דשא ועדרי בקר וצאן ירעו שם כר נרחב. על הגבעות עצי נפן אשר ענביהם ענבי חמר וינם טוב מאד. ובתוך העמקים יצלו עצי תאנה, רמון, זית ואנזים בשפע רב. השדמות יעשו אכל למכביר ועובדי הארמה לא יחסרו כל טוב. בני שבט הנעס טאריאני יושבים בכל חבל הארץ אשר מי נהר זאב הגדול והקטן שוטפים בתוכו, ומכיב להם יושבים הקורדים, עם אשר לא נודע מוצאו וצור מחצבתו, ולפי דבריהם הם צאצאי הטאטארים האוסבעקים ורבים בעלי דת מחמד. הם רמי קומה ומבנה גייתם איתן, רבים מהם בוגדים באדם ואנשי חסס, אך בכלל הם עובדי ארמה ואנשי מקנה, יושבים בכפרים וחצרים ובבנה לא ישלחו ידהם. ראשיהם ומשליהם ישלמו בהם שלמת בלי-מצרים, מצודות סלעים להם ומבצרים בנוים על תעופות הרים או בנאי הרים וחגי סלעים וקופים, אך לא ישבו בהם תמיד רק בעת אשר יבוא עליהם צר ואויב לעשות בהם מלחמה. הגדולה בין נסיכות קורוסטאן היא דשולאסערק אשר בה מבצר הנקרא גם כן בשם הנסיכות — קולאמבאר או גבולאמבאר היא עיר הבירה בנפת קורוסטאן הנקובה בשם שער עצור. בערליס עיר על נהר הנקרא גם כן בשם הנה, מושב אחד מנסיכי הקורדים, מספר יושביה 12,000. קערקוק עיר אשר בקרבתה מעינות נפט, לפנים

גבעה רמה כאלף רגל, וסביב לו עוד בתי תפלות רבים ובנינים גדולים ורחבי ידים אשר הקיפם חצי פרסא והם מוסבים במצודות ומצורות. שם ישב הכהן הראשי (פארמירארך) להארמענים. גם עוד מפלגה אחת נוצרית יונית הנקובה בשם נעסטאריאנית, יושבת בארמעניא וכארם נהרים — .

§ 110. בארמעניא התוגרמית נמצאות הערים האלה: ערוערום, עיר הראשה בארמעניא התוגרמית, מושב נציב או פחה תוגרמי, בנויה על גבעה יפה ופריה, בין נהר פרת העליון ובין נהר ארצען, רחוקה 36 פרסאות מעיר עריוואן לפאת מערבית דרומית, 76 פרסאות מעיר אחלב (אלעפא) צפונית מזרחית, 32 פרסאות מעיר טראפעוונר לפאת דרומית מזרחית. גם כהן ראשי להארמענים וכהן ראשי לבעלי דת נוצרית יונית יושבים בתוך העיר הראשי הזאת. בה מצודה בצורה, חמשים בתי מסגוד (מאשעען) לבעלי דת מחמד (אחר מהם הנקרא בשם אולו, גדול הוא מאד עד כי יכיל בקרבו שמנה אלף איש), שלשה בתי תפלות לנוצרים, ארבעה בתי נזירים, שנקים ובתי מלון רבים, בתי מלאכת כלי ברזל ונחשת, מעשה ארג ומטוה משי ועבוד עורות. מסחור ביבול הארץ ויבול ארצות אחרות ומספר יושביה בערך 50,000. להבות הרב העשויות בה מהללות הוויקרות רבים דורשיהן — . האסאנקאללע (טהעאדעסיאפאלום) עיר ומבצר בין סלעים גבוהים ורמים מאד, רחוקה שלש פרסאות מעיר ערוערום לפאת צפונית מזרחית — . ערצונגאן, עיר על נהר פרת, מסחור, ומספר יושביה 12,000 (ולפי עדות אחרים רק 6000, אך לפי דברת רבים (30,00) — . קיעסאקהא (גאמאך) או קומאך, עיר בצורה על נהר פרת, בתים רבים בתוכה למטוה בד מסד מעט, ומספר יושביה 16,000 הושבים — . אראבגיר, על נהר פרת — 25 פרסאות מערוערום — . ענין (לפנים קלענרא) על נהר פרת ומספר יושביה 2100. גומישקהאנע 23 פרסאות מערוערום, מכרה כסף ונחשת, 8000 תושבים — . טאפראקאלע, על מרד גבעה רמה, עיר בצורה ומצודה חזקה בתוכה — . קאָרם, עיר בצורה על נהר פֿשֿמֿה עשרים פרסאות מעיר ערוערום, מושב פחה תוגרמי וכהן לעדת הארמענים, מצודה בצורה על גבעה רמה, מספר 10,000 תושבים, ובשנת תקפ"ח (1828) הרעישו אותה צבאות רוסיא ויורידו עז מבטחה — . אַני, עיר נחרבת, על נהר אַרפּאַטשאַיי, לפנים רבתי במסחור, ולפי דברת רבים היו בתוכה מאה בתי תפלות לנוצרים ומאה אלף בתים, ועד היום נמצאים בתוכה עיים יפים ושרירים מפארים מהיכל מלך ממלכי ארמעניא, חרבות בתי תפלות ועוד בתים גדולים ומגדלים רבים — . וואָן, עיר בצורה על חוף יאור וואָן המזרחי, 30 פרסאות מערוערום, בה מצודה בצורה, 4 בתי תפלות לנוצרים ובתי מסגוד רבים, ציד דגים, מסחור, 20,000 תושבים ורכם ארמענים. לפי הגדה עתיקה בנתה סעמיראמים מלכת אשור את העיר הזאת (בערך תשצ"ה לאלף הב' 1965

רחבה ונסבה ותהי לממלכה גדולה ומלכים עצומים קלבו עליה, וכאשר התגברו מלכי אשור וילכו למרחבי ארץ לרשת משכנות לא להם, לכדו גם אותה ויסירוה אל משמעתם. ממלכי אשור באה ביד מלכי מדי, והם לא לקחו המלוכה מיד מלכיה רק שָׁמְנו אותם למס. מיד מלכי מדי באה הממלכה הזאת תחת ממשלת מלכי פרס, והם הסירו את המלכים אשר המליכו עליהם וישיבי הארץ ויפקירו את ממשלתה ביד האחשדרפנים שרי פרס. מיד הפרסים לקח אותה אלכסנדר הגדול בשנת ג'א ת"ל (330) לפני ספהניז, ואחריו נפלה הארץ הלוו בירי מלכי בית סילייוקוס, וגם הם הפקירו עור עליה אחשדרפנים למשול בה, ובימי אנטיוכוס הגדיל (בין שנת ג'א תקל"ז—תק"ע 223—190 לפני ספהניז) התנשאו שני אחשדרפנים אשר שָׁם האחד סַאֲדְרִיאָדֶעס ושם השני אַרְטַאֲרִיאָס וישימו כתר מלכות בראשם ויחלקו ביניהם את ארמעניא, ומאז והלאה נפלגה הארץ לשתי פלגות. לארמעניא הגדולה ולארמעניא הקטנה. משנת ג'א תת"צ—ד'א קע"ב 130—412 שלטו בארמעניא הגדולה מושלים אדירים מבית אַרוּאָצִיר והמהללים בהם הם טיגראנוס השני והשלישי, והאחרון כהם היה המלך אַרְטַאֲזִיר. אך הרומאים אָלִי הנבורים ומרעישו ממלכות, כבשו אותה עוד בשנת ג'א תשמ"ב (18) לפני ספהניז ויסירוה אל משמעתם ותהי אחת ממדינות רומה ומלכיה היו לה למס. בשנת ד'א קע"ב (412) לספירת הנוצרים חלקו הפרסים והרומאים המורחים את ארמעניא ביניהם, אך אחרי כן בא גם חלק הרומאים המורחים תחת ממשלת הפרסים, ומהעת ההיא והלאה עברו על ארמעניא כל העתים אשר עברו על ארץ אויז הקיצונה. בשנת ה'א רפ"ב (1522) לכד אותה סַאֲלִימָאן השני ויספחה אל ממלכת תוגרמה ובימים האחרונים האלה נחלקה ארמעניא לשלשה חלקים: (1) הארץ אשר על יאור אַרְמִיאָ היא תחת ממשלת פרס, ושם העיר טַאֲבְרִיס אשר אנשי איירופא יקראו לה טַמִּירִיס, עיר גדולה עם בתי תרשת המעשה במספר רב, ומספר יושביה 100,000. (2) ארץ הַרְמָה הנקראת רמת עריוואן, בה ישתרנו שיעפים מהרי קו-קו, ורוב נפותיה תחת ממשלת רוסיא. בה עריוואן ועטשטיא דצין. (3) ויתר נפות ארמעניא הם תחת ממשלת שלטון תוגרמה רוב יושבי ארמעניא התוגרמית הם קוֹרְדִּיס וְאַרְמֶעֶנִיס. הקוררים הם עוד במצב הפראות, דתם בלולה מדת הנוצרית ודת מחמד, גם מנהגים רבים להם מדתי עובדי האלילים. והארמענים אף כי להצום התוגרמים מושליה וישימו על ברזל עליהם, לא נכנעו ולא הרפו ידיהם מעשות תִּלְ במסחר וקנין. רבם עזבו את ארץ מלדתם ויבואו לטור בארצות אחרות בכל ארצות הקדם, בתוגרמה האיירופית, ברוסיא, אונגארן ועוד ארצות שונות. הם ספגה מיוחדת מבעלי דת בוצרית יונית, ובית תפלהם הראשי הוא בעיר עטשטיא דצין. בית תפלה ההוא יהנשא בפאת צפונית מורחית להרי אררט על

עלף הקה עלי סאהיב אחור, ובשביעי לחדש התנכל עלי סאהיב להתנפל על המאנטענעגרים פתאם ולהרעישם, אך גם בפעם הזאת לא עשו ידיו תושיה, כי המאנטענעגרים התנכרו עליו עוד הפעם עד כי נלחץ לעזוב את אדמת מאנטענעגרא ולשוב אל גבול תוגרמה.

§ 109. ארץ ארמניא, היא ארץ קדומים הנודעת בספרי הקדש בשם אַרְרַמְ, תכונתה בין נהר גיחווי (Araxes) ובין יאור וואן (Wan) ויאור אַרְרַמְ יא (Ormia) מצפון לארץ אשור וארם נהרים. הארץ הזאת נודעת למשגב בגלל החר הנפלא המתנוסס בתוכה, הוא הר אַרְרַמְ, הר רם ונשא אשר רגליו עומדות על בקעה רמה גבוהה שלשת אלפים רגל, וראשו מניע עד רום ששה עשר אלף רגל, ועל כן יטיל שַׁצַת והור נורא על כל רואיו. החר הזה יפָרד והיה לשני ראשים, האחד יקרא אררט הגדול והשני אררט הקטן. ומי לא יזכור את אשר תספר לנו התורה כי על הַרְי אררט נחה תבת נח בימי המבול (בראשית ח', ד') וכאשר העביר אלהים רוח על הארץ וישכו המים ותרכבו פני האדמה, יצא נח מתתבה ויבן על החר הזה מובח לה' (שם כ'). תכונת החר הזה היא תכונת הר שרפה (וואלקאניס), כי הרעש והוועות אשר יתחוללו בהר הזה, יתנו עדיהם כי בכליותיו עצורה אש אוכזה ומוקדי עולם יוקדים בחביון עזו. החר הזה הוא גם ציון קם ונשא אשר יציב גבולות עמים בין רוסיא, פרס ותוגרמה. מראש החר הזה יצף הצופה את כל רחבי הארץ הלזו ואת יאוריה ונהרותיה: 1) לפאת צפונית מזרחית להחר הזה תראינה עיני הרואים את הבקעה הרמה בקעת קאַרס ועריוואן. פה יורטו מי נהר אַרַאס אשר אתרי מרוצתו לברו כבורות ארץ רבה יתאחד עם נהר קור על יד העמק אשר שם קור נקרא גם עליו, שם תישח הבקעה הרמה את ראשה ותהיה לארץ מישור, אך בפאת צפונית מערבית סביבות מעיני נהר קור על חוף ים השחור תשתרע ארץ הררי המחברת להררי קורקו. 2) בפאת צפונית מערבית תתנשא בקעה נשאה, בקעת ערוזערום עד גבה ששת אלפים רגל ושם מעינות נהר אַרַאס ונהר פרת. 3) ולפאת דרומית מהרי אררט תתפשט הבקעה הרמה בקעת באַיאזעט, ושם יאור וואן גם הבקעה הרמה בקעת דיאַרב עקור אשר משם יזנק נהר חירקל. לפאת דרומית מזרחית, יאור אַרַמִיא. על פי הדברים האלה ירענו כי ארמעניא ארץ הרים היא אשר תתחבר אל הררי אזיא הפנימית עם הרי קורקו — ועם הרי תַּצִי אי אזיא הקמנה. אל הארץ הזאת נמלטו אדרמלך ושראצר בני סנחריב מלך אשור אתרי הכותם כחרב את אביהם אשר שב בחרפה גדולה מארץ יהודה (מ"ב י"ט ל"ז, ישעיה ל"ז, ל"ח). בימי קדם נחלקה הארץ הזאת לממלכות קטנות ומלכים שונים מלכו על מדינותיה (ירמיה ל"א, כ"ז). לפי דעת חכמים רבים נקראת ארמניא על שם ארם בן שם אשר בנה אותה לראשונה וישב בתוכה. ברבות הימים

§ 107. אחרי הדברים האלה הרימו מלאכי קיסר רוסיא פעמיהם ובמלאכותיו שָׁבו אל הצרות המלכים לערי ווין, ברלין, ולונרן, וביום השני לחדש יוני נסע יצא גם הוד הקיסר מקרית מלכותו לפקד את צבאות אנשי חילו החונים בנפות הרֶאָגוֹי, וְנָלוּ אליו שרים רמים ונכבדים ובראשם הנסיך הגדול יורש העצר ואחיו הנסיך הגדול סערנגוס, הנשיא גֶאָרְטְשְׁטְאָקְאָו, שר המלחמה מיליוטין ועוד שרי מלוכה רבים, והגענעראל האביר איגנאמיייעז אשר בא עוד לפני ימים אחדים אל המקום אשר ישכון שם הוד הקיסר, יצא לְקַדֵּם את פני הודו לפני הנסיכים הגדולים והשרים היושבים ראשונה במלכות אשר נלוו אליו במסע כבוד הזה (כאשר ספרנו כבר). ובששי לחדש יוני הופיע הוד הקיסר בשערי עיר פּלֶאָעֶשְׁטִי, ובשביעי לחדש התכבד הנסיך קארל נשיא רומעניא לראות את פני הוד הקיסר ולדבר עמו פה אל פה, ובחמשה עשר לחדש, נחל הכבוד הזה גם הנסיך מילאָן גְנִיד סערביא. וצבאות חיל רוסיא הִתְפַּקְדוּ וְעָמְדוּ הֵכֵן לַצְלוּחַ את הנהר הגדול נהר דֶאָנְוִי אל גבול תוגרמה בית מלחמתם.

§ 108. בטרם נחל לְסַפֵּר את מעבר אנשי חילנו את נהר דֶאָנְוִי וְנָסַב עינינו מתצי אֵי הַבְּאֶלְקָאני אל עלילות צבאות גבורינו ומלחמותם באזיא, לא נוכל להתעלם גם מהמלחמת אשר נלחמו המֶאָנְטְעֶנְעֶגֶרִים בצבאות תוגרמה בחדש מאי ובחדש יוני: אתרי אשר לא הואילה ממשלת תוגרמה להשלים אִתָּם על פי הָאָפְנִים אשר שָׁמְנוּ לִפְנֵיהָ, והם התיצבו הֵכֵן לַמְלַחְמָה בתוגרמה, לא שלפו עוד חרבם מתערה ולא השמיעו תרועת מלחמה וַיִּחְבְּוּ עַד אֲשֶׁר יַעֲבְרוּ הַרוֹסִים את נהר דאנוי ויציגו כפות רגליהם על אדמת תוגרמה, כי הִמְעַבְרָה הוּא יִהְיֶה לָהֶם אוֹת מַלְחָמָה, ואז יריקו חרבם כיד הגבורה הטובה עליהם. בהערצ עֲנָוִי נָא חָנָה עליהם מחנה תוגרמה אשר מספר אנשי חילה עשרים אלף וארבעת אלפים ושר צבאם הִפְחָה סוֹ לִי מֶאָן, ב א ל ב אָ נִי עַן חֲנַתָּה מַחְנֵה שְׁנִיָּה וּמִסְפַּר אֲנָשֵׁי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף, וְשָׂר צְבָאָה עָלֵי סֵא הִי ב. ובעת ההיא האמינו השרים היושבים ראשונה בשער השלמון כי רב מספר אנשי החיל הנצבים במֶאָנְטְעֶנְעֶגֶרָא, וְלָעַם קָטָן וְדָל כַּמֶּאָנְטְעֶנְעֶגֶרִים דִּי הִחְצִי או עוד מְצַעֵר מוֹה לְהַכְרִיעַם בַּמְלַחְמָה וּלְהַשִּׁיבֵם אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם שְׁלֹמֹן תּוֹגְרַמָּה. הֵן אֲמַנֵּם כִּי בַּמְלַחְמָת מִנֵּן (דֶּעֶפֶעֶנְוִיוו) אֲנָשֵׁי חֵיל וּגְבוּרֵי כַח הֵם, אֶךְ בַּמְלַחְמָת תַּגְרָה (אָפֶעֶנְוִיוו) אֵין בְּהֵם כַּח לַעֲמוֹר לִפְנֵי אֲנָשֵׁי מַלְחַמַת יָמִים רַבִּים. אֶךְ שְׂרֵי תּוֹגְרַמָּה הָחֵם שָׁגוּ בְּרוּאָה וְהָעַם הִקְטָן וְהָרַל כַּמֶּאָנְטְעֶנְעֶגֶרִים, אֲשֶׁר בְּאַמַת קָטָן הוּא וְדָל מוֹל עַם תּוֹגְרַמָּה הַגְּדוֹל וְהָעֶצוּם, הַכְרִיעַ תַּחְתּוֹ בַּמְלַחְמָת תְּנוּפָה וּבַתְּגַרַת יָדוֹ אֶת צְבָאוֹת הַתּוֹגְרַמִּים. בְּשֵׁשִׁי לַחֲדָשׁ יוֹנִי נִסַּע יֵצָא עָלֵי סֵא הִי ב פְּקִיד חֵיל תּוֹגְרַמָּה מִמְחֹז יְכוּרֶשׁ לְהִלָּחֵם בַּמַּחְנֵה מֶאָנְטְעֶנְעֶרָא הָרֵאשִׁי אֲשֶׁר תַּחַת פְּקוּדַת הַשָּׂר פֶּטְרֶאָוִיטְשׁ אֲצֵל מֶאָרְמוֹנִיטְשִׁי, וְאַחֲרֵי מַלְחָמָה אֲרוּכָה, עוֹזָה וְקִשְׁת

את משפטם כן יקום וכן יהי —. הלאָרד דערבי בקש חשבונות רבים מיד ממשלת רוסיא על עוד ענינים אחרים הדרושים לחפץ ממשלת אנגליא ואמר יאמר כי אם תפשמט המלחמה גם על הפרסי ועל הממלות העולות להזרו מורחית יבלע לנחלותיה, על זאת יבטיח הוד הקיסר כי המלחמה לא תשתרע על המקומות ההם רק תִּהְיֶינָם בנפות תוגרמה אשר משם תגיע ממשלת רוסיא למטרת רצונה להיטיב את מצב הנוצרים הנגשים והנדכאים בתוגרמה, כי רק את הרבר הזה יבקש הוד הקיסר וזולתו אין לו כל חפץ במלחמה הזאת, וכל הימים אשר תשמור ממשלת אנגליא את הבטחתה לעמוד במעמד הבינים, תשמור גם ממשלת הוד הקיסר את הבטחתה ולא תנע בכל אשר לאנגליא ברב או במעט ושלום אמת יהיה בין שתיהן כל הימים. ממשלת רוסיא תִּקְנֶה כי ממשלת אנגליא תכיר ותדע כי כל ישעה וכל תפצה במלחמה הזאת הוא רק לשבור ממות על העריצות מצוארי הנוצרים העשוקים והרצוצים בתגרת ידי התוגרמים וְלִשְׁלוֹם קֶץ אל המהומות והמבוכות המתחוללות גם בארץ רוסיא בגלל השד והחמס אשר כתמס באו על אחיהם בני דחם בתצי אי הבאלקאני — אמנם על כל צעד אשר תצעד רוסיא לתמה, ימשכו עליה חופשי עולות קו חָשֵׁד וימצאו עליה תנאות להתאונן ולגרור דרכיה, וכל אלה המיטו עליה רעות, הִצְרוּ צערי מסורה, הביאו חסר ומגערת במשלה יריה ועצרו בעד התפתחות בשרון מעשיה, והוד הקיסר לא יוכל לעזוב את ממלכתו בענין רע כזה אשר מי יודע אם לא תצאינה ממנו עוד רעות גדולות מאלה בימים יצרו לארץ רוסיא, ולאמור את פי כל הרעות ההן גור הוד הקיסר אמר לשלוף הרב מלחמה על תוגרמה ולהביא הקץ על השאלה המזרחית אשר היא מקור כל הרעות ההנהווער אשר יצאו הנוצרים בתוגרמה מעבדות לתרות ויכונו להם סדרי ממשלה אשר עליהם יחיו חיי אורחים ככל העמים, לא תשיב רוסיא את חרבה אל תערה. וזולת המטרה הזאת אשר הציבה לה רוסיא במלחמה הלזו, לא תפגע בכל אשר לאחד ממלכי איירופא ולא תנע בנחלתם אשר בארצות הקדם. הוד הקיסר חָפֵץ מאד כי יִלְווּ אליו מלכי הברית במלחמה הזאת וכלם יחד יוציאו את משפט הנוצרים אשר בתוגרמה לאור, אך הם לא אבו לתת ידם אֲתוּ ויעמדו מרחוק, על כן הואיל הוד הקיסר לצאת הוא לברו למלחמת מצוה הזאת ולא ישוב ממנה עד עשותו ועד הקימו את מוצת לבבו למוכת הנוצרים העשוקים מֵעֶצֶר רעה בתוגרמה ועד אשר יצאו מן הַמִּצָּר לְמִרְחָב לטוב להם כל הימים. את הדברים האלה ישים נא הַדָּר כבורו (הגרָאָף שוואַלְאָוּ) באוני הלאָרד דערבי, גם אמר יאמר לו כי הוד הקיסר מְקַנֶה גם מאמין כי הוד מלכת בריטאניא תדע להוקיר את החפצים הדרושים לרוסיא כאשר יודע הוא להוקיר את כל הדברים הדרושים לחפץ אנגליא, ושלום אמת יהיה בין רוסיא ואנגליא כאשר היה עד כה למוכת ארץ המזרח ולמוכת איירופא ויחשביה, וכל העמים יבואו אל מקמם בשלום.

אנגליא להעלות על הספר הזה את כל אשר בלבבה וְהָרַר כבוד ציר רוסיא יואיל נא להשמיע את דברי הספר הזה באזני הוד קיסר רוסיא ובאזני שריו הגדולים היושבים ראשונה במלכותו .

§ 106. בראשית ימי חדש יוני התעתד הגראף שוואלאוו לשוב לונרונה במלאכות הוד הקיסר כבראשונה, והנשיא נְאָרְמֶשְׁאָקְאָו נתן בירו מגלת ספר כתובה בה מערכי לב הקיסר ומשפטי פיתו על הליכות הפוליטיק האנגלית, ותוכה רצוף גם תשובה על דברי הספר אשר עָרַךְ הַלְאָרְד דערבי אל הנשיא ההוא בששי לחדש מאי . ואלה הם דברי הספר : הוד אדוני הקיסר מלא את ידי להודיע למלאכו בחצר מלכות בריטאניא את הדברים אשר ישיב להלְאָרְד דערבי על דבריו הערוכים בששי לחדש מאי . הַלְאָרְד דערבי אמר עִם הַסֵּפֶר כִּי בַתָּם לִבֵּב הוּאִיל לְבָאֵר וּלְקַרֵּר אֶת הָאָפְנִים אֲשֶׁר עַל פִּיהֶם תִּשְׁמָר סִמְשֵׁלַת אֲנִגְלִיָּא אֶת מְעַמַּד הַבְּנִיִּים וְאֶת הַדְּבָרִים הַדְּרוּשִׁים לְחִפְצָה וּלְחִפְיָן בְּנֵי עַמָּה , עַל כֵּן יָדַע נָא הַלְאָרְד כִּי גַם מִמְשַׁלַּת הוֹד הַקִּיסָר תוֹדִיעַ בַּתָּם לִבְבָהּ אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבָהּ גַּם הִיא אֲדוֹת הָאָפְנִים הֵם וְאֲדוֹת הַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים לִמְשַׁלַּת רוֹסִיָּא לְטוֹבַת הָעַמִּים הַיּוֹשְׁבִים בָּהּ, אֲשֶׁר עַל הַקִּיסָר הַחֹבֶה לְהִזוּת עֲלֵיהָ וְעֲלֵיהֶם מַחֲסָה עוֹז לִבֵּל תִּגַּע בָּם יָר מִמְשַׁלָּה אַחֲרָת . הוֹד הַקִּיסָר לֹא חָשַׁב מִחֲשַׁבָּה וְלֹא יִחְשָׁב גַּם עֵתָה לְהַבְיִיא אֶת הַתְּעָלָת זוּ עֵץ בְּקִצּוֹר אוּ לְעִצּוֹר בְּעַד מְעַבְרֵי אֲנִיּוֹת סוֹחֵר בַּתּוֹכָהּ, הוֹד הַקִּיסָר יִחְשָׁב אֶת הַתְּעָלָה הַזֹּאת לְאֲחֻזַּת נַחֲלָה לְכָל הָעַמִּים הַעוֹשִׂים מִסַּחַר וּקְנִיָּן, וְאִישׁ לֹא יַעֲצוֹר בְּעַד סִתְרֵי הַתְּבַל וּרֹב טוֹב הַצִּפּוֹן בּוֹ לְגוֹי וְאֲדָם יָחֵד . מִצָּרִים הִיא אַחַת מִהָאֲרֻצוֹת הַסְּרוֹת אֶל מִשְׁמַעַת שְׁלִטוֹן תּוֹגְרַמָּה וְאֲנָשֵׁי צְבָאָה יּוֹצֵאִים בְּצַבָּאוֹתָיו לְלַחֵם אֶת מִלְחָמוֹתָיו, וְעַל כֵּן יֵשׁ לְרוֹסִיָּא צְרָקָה לְחָשֵׁב אֶת אֲרִיץ מִצְרַיִם פְּאִי־בְקָהּ וּבְעֵלֵת מִלְחָמָתָהּ בְּאֲרִיץ תּוֹגְרַמָּה , אֲךְ בְּכָל זֹאת לֹא יִשְׁלַח הַקִּיסָר אֶת יָדוֹ בָּהּ , לֹא יִרְאֶה אֶת נַחַת זִרְעוֹ וְלֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ מְאוּמָה לְבַל תִּצָּא מִזֶּה רַעַה לְאִירוּפָּא בְּכָלֵל וְלֹא־אֲנִגְלִיָּא בְּפִרְט . —

עַל דָּבָר קְאִנְסְטָאֲנִי־אֶפֶּל יִבְמִיחַ הוֹד הַקִּיסָר עוֹד הַפֶּעַם כִּי לֹא יֵשׂא אֵלֶיהָ חֶרֶב וְלֹא יִצְחָזוּ בָּהּ אֶף כִּי בָּעֵת יֵשׁ לְאֵל יָדוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן . הוֹד הַקִּיסָר יִחְשָׁב אֶת שְׂאֵלַת קְאִנְסְטָאֲנִי־אֶפֶּל לְשִׂאֵלָה הַנוֹגַעַת לְכָל מַלְכֵי אִירוּפָּא , וּרְק בְּהִסְרָם יָחֵד לְהִתְיַעֵן בְּדַתְמָה לַעֲשׂוֹת , תְּפָתֵר הַשְּׂאֵלָה הַזֹּאת, אֲךְ גַּם אוּ לֹא יִנּוּחַ שִׁבְטֵי אֶחָד מִהַמְּלָכִים הֵם עַל בִּירַת תּוֹגְרַמָּה לְכָל תְּפִרוּץ בְּגַלֵּל הַדְּבָר הַזֶּה מִלְחָמָה בִּינֵיהֶם . — עַל אֲדוֹת הַבְּאָסְפָּארוֹם וְהַדְּרָאֲדָאֶעֱלִים יִחְזֶקֶה הוֹד הַקִּיסָר דַּעַז כִּי אֶף אִם מֵאִזּוֹ וּמִקֶּדֶם נִתּוּנִים נִתּוּנִים הֵם תַּחַת מִשְׁשַׁלַּת תּוֹגְרַמָּה בְּכָל זֹאת יִשְׁיִטוּ מַלְכֵי אִירוּפָּא עַל לִבָּם כִּי בַהִיּוֹת לְתוֹגְרַמָּה מִמְשַׁלָּה בְּלִי־מְצָרִים עַל מְצָרֵי יָמֵים הֵם , הִיא פּוֹרֶשֶׁת כִּנְפֵי מִשְׁשַׁלַּתָּהּ גַּם עַל מְבֹאוֹת יַם הַשְּׁחֹר וַיִּם הַתִּיכוֹן אֲשֶׁר לְבַל מַלְכֵי אִירוּפָּא חִלַּק וּנְחָלָה בָּהֶם , עַל כֵּן יֹאמַר לְהַמְּלָכִים הֵם לְהַמְתִּיק סוֹר וּלְעֲשׂוֹת פְּלִילָה אֲדוֹת דָּבָר כֹּזֵה הַנוֹגַע בְּנַחֲלָתָם וְאֲשֶׁר מִמֶּנּוּ יוֹכֵל לְצַאת רֵיב וּמְדוֹן בֵּין מִצּוֹקֵי אִירוּפָּא , וְכֹאֲשֶׁר יִחְרְצוּ הַמְּלָכִים

הזאת, ואז תשמור אנגליא גם היא את מעמד הבינים בכל תקף: 1) ראש דבר דורשת ממשלת אנגליא כי תַעֲלֶת זועץ תהיה פתוחה לאניות סוחר בקֶשֶׁךְ ימי המלחמה וסֶחֶר איירופא ואזיא ירוץ דרכו כבראשונה מבלי כל מִפְנֵעַ ושְׁמֵנָה בדרך, ואם תואיל אחת הממשלות האדירות לסגור באניותיה את מְבֹא התעלה או לעצור באופן אחר בעד מעבר אניות סוחר דרך התעלה ההיא, תִּקְשָׁב הממשלה ההיא בעיני ממשלת אנגליא כחומסת מומה על ארץ הַדָּרֵי האנגלית ולוטשת עיניה לה גם נצבת לשְׁמֵנָה לסחר התבל מְקוֹר חַיִּי רבבות עָם. ואם אחת משתי הממלכות הלוחמות כעת תִּנְסָה לעשות גם דבר קָטָן לְמִרְזֵת עיני ממשלת אנגליא בְּדָבָר התעלה הזאת, אז לא תוכל עוד ממשלת אנגליא לעמוד במעמד הבינים ובחֶבֶק ידים, ועל כן תִּקְוֶה ממלכת אנגליא כי שתי הממלכות הלוחמות ההן תשמורנה דרכיהן ולא תגע יד אחת מהן בתעלת זועץ ובסחר התבל כְּלָה. 2) עָמִי איירופא היוררים מצרימה לרגלי מסחרם, דורשים כי מצרים תהי ארץ חֶפְשׁ ולא תִּסְבֵּךְ בסבך המלחמה אשר בין רוסיא ותוגרמה, ואם אחת משתי הממלכות ההן תניף עליה חרב מלחמה או תשים מִצֵּב בתוכה, אז יֵצְאוּ כל המלכים מִמִּצֵּב הבינים ולא יתנו להממלכה ההיא לעשות חֶפְצָה במצרים, ואף אם יתר הממלכות לא יאבו עֲשׂוֹת בדבר הזה, תעשה זאת אנגליא לברה ולא תתן דָּמִי לה ער הקימה את מומת לבכה בדבר הגדול הזה. — 3) קאנסטאנטינאפעל היא עיר רבתי במסחר ובהליכות המדינות, ודבר שפתים אך למותר הוא כי ממשלת אנגליא לא תשקוט במכונה אם העיר הזאת תִּפְּל ביד מושל אחר זולת השלטון התוגרמים אשר רק לו משפט המלוכה בתוכה. 4) מעבר האניות אֲרָחוֹת מִי הַבְּאֶסְפָּרוֹס והדאָרדאָנעלים, כאשר היא כעת ברצון כל מלכי איירופא, טוב וישר הוא גם בעיני הוד מלכת אנגליא, ולפי דעה רב טוב צָפוֹן בזה לכל העמים, ועל כן לא תחול בו יד כל תמורה, כי גם תמורה קלה יש בכחה למשוך אחריה מקרים לא טובים. — ממשלת אנגליא מְצָאָה לה לחובה להוריע לְהִרָר כבוד ציר רוסיא את כל אלה בתם לבב ומבלי בְּחֵד מאומה תחת לשונה ותקותה תרהיבנה כי גם ממשלת רוסיא תכיר לחובה לה לכל תגע יד המלחמה הזאת בכל הדברים הנזכרים הנוגעים בנחלת אנגליא, גם תִּמְנַע מנגוע בדברים אחרים אשר לא פָּקְדוּ בספר הזה, כמו ים הפרסי אשר אנגליא שומרת ארצותיו לכל תעבור בו צִי אדיר לְמִרְזֵת רצונה — ואם כל אלה תעשה רוסיא ולא תתן מקום לאנגליא להתאונן עליה, אז תשמור גם אנגליא את מוצא שפתיה לעמוד בדרך הבינים ולבלתי נְטוֹת סמנה ימין או שמאל. — ממשלת אנגליא כמותה ומאמנת בהכמתת הוד קיסר רוסיא אשר הכטיח כי אין מגמת פניו ללכוד את קאנסטאנטינאפעל במלחמה או לתקוע יתרו בבולגאריען ולשפוך רוח ממשלתו עליה לארך ימים, ואחרי אשר ישים סדרים ישרים בארץ הנרעשה ההיא, יוציא את אנשי צבאותיו בתוכה. הנה הואילה ממשלת

התוגרמית קשנה דומית הליל, אין אור ואין ער בתוכה כי מלחיה וצופיה העיפים מרוב עבודה נרדמו וחבלי שנה נפלו עליהם. הרוסים סבבו את האניה בלאט וואלו לעשות את מעשיהם בהטארפעדים. אך פתאם החלו התוגרמים שנית לירות בקני רכה, ומרגע להגע סבו הכדורים המשחיתים את אניות הרוסים ואת מהנה נשברה, והרוסים חשבו לעזוב את האניה הנוראה ההיא ולחזור אל היבשה להמלט על נפשם. אז קפץ דובאסאוו עם אנשים אחרים מאנשי חילו אל מצולות הנהר ושרשרת הטארפעדים בידם ויפרשו יריהם לשחות עד בואם אל האניה התוגרמית וישימו את הטארפעדים תחתיה, ואחרי כן מהרו הרוסים לשוב באניותיהם אל החוף, ובהציגם כף רגליהם על היבשה, מהרו להוליך את זרם העלעקטרי דרך חוט הברזל אשר בידם אל מכונת הטארפעדים. והנה עד מהרה התלקחה שלהבת נוראה מהאניה התוגרמית וקול רעם אדיר וחוק התפרץ מתוכה ואחריו דומיה נוראה, כי האניה נשברה והתבקעה וירדה כמו אבן במים עזים. ויתר האניות אשר היו אז בנהר דאגו נמו מנוסת מות ולא יספו ללחום עוד עם הרוסים.

§ 103. אחרי אשר הציגו צבאות רוסיא כפות רגליהם על ארמת רומעניען, שב (בראשית ימי הדיש מאיי) הוד הקיסר לפעמערבורג גם הגראף שוואלאוו בא שמה (כאשר הודענו כבר) להתייעץ עם הנשיא נארטשטאקאוו כדת מה לעשות להשך את תלונות אנגליא מעל רוסיא לכל תוסף עוד לחפש ולמצוא תנאות על ארות המלחמה עם תוגרמה. כי הלארד דערבי בשמעו כי הגראף שוואלאוו נוסע לפעמערבורג וישב שם ימים אחרים, נתן בידו מגלת ספר כתוב עליה כל הדברים אשר ממשלת אנגליא דורשת מאת ממשלת רוסיא, ובשוב הגראף ללונדון יודיע לממשלת אנגליא את אשר השיבה ממשלת רוסיא על הדברים ההם. ואלה דברי הספר ההוא אשר נתן הלארד דערבי להגראף שוואלאוו: ממשלת אנגליא לא תחפוץ לשוב ולשאול עוד הפעם אם צדקה רוסיא במלחמה הזאת או נחוצה היא לה מאין דרך אחרת לפניה לבוא אל מחוז תפצה, לא זאת היא מגמת פני ממשלת אנגליא בפעם הזאת, רק להודיע לממשלת רוסיא כי היא שמרה את הבטחתה וכאז כן עתה היא נצבת במצב הבינים, גם להשלטון התוגרמי הודיעה כזאת לבכ ייחל לה לעזור לו במלחמה הזאת ברב או במעט. אך בכל זאת לא תוכל ממשלת אנגליא להתעלם מגלות את און ממשלת רוסיא את האפנים אשר עליהם יפון מעמד הבינים ההוא, כי האפנים האלה דרושים לטובת ממלכתה ולטובת בני עמה, כי אם תעבור המלחמה את גבולה ותפרוץ קרמה וימה, יתכן מאד כי בתגרת ידה תפגע בנהלות אנגליא ותאנה אליה רעה ונוק ואז יוכל מעמד הבינים להתנודד או יתהם כליל, על כן תודיע ממשלת אנגליא את ראשי הדברים אשר עליה החובה לשמרו ולהוי עליהם לכל יבלע להם במלחמה

להשחיתה, ופתאם לפתע המילו עליה כדורי שחת וירעישו תומתיה. אז התנשאו הרוסים ברוח גבורתם ויורו מכלי תותחיהם על האניות ההן, אך התוגרמים לחמו גם הם ברוח גבורה ובתכולות מלחמה וזמן כביר לא נדע יד מי על העליונה, עד אשר קלעו הרוסים ויורו מכלי תותח הגדולים שני כדורי אש על האניה הגדולה לימפי-דשעליל והכדורים נפלו תוך קלחת מכונת הקיטור אשר להאניה והיא וכרנע התפוצצה הקלחת ואש מתלקחת אָהוה באוצר אָבֶק השַרְפָּה אשר בתחתית האניה ותמרות עשן כעשן הכבשן התאכבו ועלו מתוך האניה, ועד ארגיעה התפרצו לשונות אש ועטורי שלהבת מתוך העשן והקיטור, ואחרי רגעים אחדים נשמע קול רעש גדול, קול רעם נורא, קול מרגיז הארץ כקול הר תוצב להבות, והקול נשמע למרחוק עד עיר נאֶלְאֶץ והאניה הגדולה והנוראה היא פוץ התפוצצה, פזר התפוררה, עלתה שמים כנחל אש בוערת, ואחרי כן ירדה ההומת וצללה כעופרת במים אדירים. וזן רב התאכבו עוד גאות עשן וערפלי קיטור מתוך הנחר וַיִּכְסּוּ את עין השמש, וגם אחרי אשר פזר הרוח את העשן והערפל לא נראה דבר מהאניה כי אם דִּגְלָה עם הנס אשר התנוסס עוד מעל פני המים, ומכל אנשי החיל אשר היו באניה לא נותרו רק שני אנשים פצועים בפצעי מָוֶת ומכף רגל ועד ראש אין בהם מתום, ולעת ערב הוציאו הרוסים את דגל האניה גם נשאו על שכמם את שני האנשים הפצועים ההם ויביאום לכראיילא. ובששה ועשרים לחדש מאי אָבְרוּ התוגרמים עוד אניה גדולה מאניות הצֵנָה אשר להם בנדר דָּאָנוּ, שֵׁם האניה ההיא סוּוֹי־פֵי, חֶדְשָׁה מקרוב באה לנהר דָּאָנוּ ונבנתה בקאָנס־מאנסינאפעל בירי חכמי תרשים. אניה ההיא השליכה עוגנה על יד זרוע מאַטְשֵׁין בקרבת חוף התוגרמה, ובה כלי נשק רב ושני כלי תותח גדולים מאד ומאה ועשרים אנשי מלחמה. בהֶרְדֶּע זאת לתרוסים שלחו ארבע אניות קטנות לטמן מטָרְפֶּרִים להאניה האיומה ההיא. אניה אתה מאניוֹת ההן נקובה בשם צֶאָרְעוּוֹי־טֶשׁ ופקידה הלייטענאָנט דובאַסָּוּ, האניה השניה קרע ניאָ ופקידה שעסטאָקָוּ, האניה השלישית דֶּשִׁי־גֵי־טֶ, והרביעית צֶאָרְעוּוֹנָא ויספר אנשי האניות ההן היה רק ארבעים איש. וארבע אניות ההן ירדו הנהר להצפין את הטָרְפֶּרִים להאניה התוגרמית, כי האמינו כי התוגרמים ינומו שנתם בהשקט ובסתה ולא יראו את מעשיהם. אך לא כאשר האמינו כן היתה, כי התוגרמים ירו עליהם בקני רבה, וכדורים אחדים פגעו בהאניה הנקובה בשם צֶאָרְעוּוֹי־טֶשׁ ויקבו חורים אחדים בקרקע האניה, ובמרים מצאנו הרוסים את ידיהם לסתום את הפרצים, נמלאה האניה מים והחלה לרדת מצולה. אך בכל זאת לא נפל לב הרוסים, ובשעה השלישית לפני עלות השחר בעת אשר ירד גשם סוחף וחשכת עבים כסתה ארץ, נסו להתנפל שנית על האניה התוגרמית ובלב אמיץ נגשו אליה ועיניהם למרחוק הביטו את חוף התוגרמה ואת המבצרים המתנוססים על החוף ההוא. על האניה התוגרמית

§ 104. בְּמִשְׁךְ יָמֵי חֹדֶשׁ הָאֵבִיב, הִרְעִימוּ כָּלִי תוֹתַח מִשְׁנֵי עֵבְרֵי נְהַר דְאָגוּי גַם עַל פְּנֵי הַנְּהַר הַגְּדוֹל הַזֶּה, כִּי הַתּוֹגְרָמִים הִמְלִילוּ כְדוּרֵי רַעַם וּמֹת עַל הַרוֹמְעָנִים וְהַרוֹסִים וְהֵם עֲלֵיהֶם. וּבִשְׁמִינֵי לַחֹדֶשׁ מֵאֵי גַם בִּשְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר בּו נִשְׁמְעוּ קוֹלוֹת וּבְרָקִים בֵּין וּוִידִין וּבֵין קְאֶלְאֶפְאָט, בֵּין הַתּוֹגְרָמִים וּבֵין הַרוֹמְעָנִים וְהַרוֹסִים אֲשֶׁר נִלְחְמוּ אֱלֹהִים עִם אֱלֹהֵי בִשְׁטַף אֶף וּבְרוּחַ נְבוּרָה. וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לַחֹדֶשׁ מֵאֵי יָרוּ הַתּוֹגְרָמִים כְּדוּרֵי אֵשׁ מִסּוֹלְלוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר בְּרָאָהּ אֱוֹאֶץ עַל חוֹף פִּיקְעָמוֹ אֲשֶׁר בְּרוֹמְעֵינֵן. בַּעֲשֵׂרֵי לַחֹדֶשׁ גַּם בִּשְׁשָׁה עֶשֶׂר וְחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּו הִרְעִימוּ כָּלִי הַתּוֹתַח מִסּוֹלְלוֹת הַתּוֹגְרָמִים אֲשֶׁר בְּמִזְרְמוֹקְאֵי עַל סוֹלְלוֹת הַרוֹמְעָנִים אֲשֶׁר בְּבֶאֱלַטְעִינִצָּץ וְהַרוֹמְעָנִים עָנוּ אוֹתָם בְּאֵשׁ וַיִּמְטִירוּ עֲלֵיהֶם זִיקִים וּמֹת. מִגַּמַּת פְּנֵי הַרוֹמְעָנִים הִיְתָה אִזּוֹ לַעֲצוֹר בַּעַד אַנְיוֹת הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר לְהַתּוֹגְרָמִים מְקָרֹב אֶל חוֹף נְהַר דְאָגוּי הַשְּׁנִי אֲשֶׁר בְּגִבּוֹל רוֹמְעֵנִיא, גַּם לִמְנוֹעַ אֶת גְּדוּרֵי תוֹגְרָמָה אֲשֶׁר עִמְרוּ הֶכֶן לְצִלוֹחַ אֶת הַדְּאֵנִי וְלִהְתַּנְפֵּל עַל הַרוֹמְעָנִים בְּחֶרֶב נֹקְמַת, לְכָל יִפְיָקוּ וּמִמֶּם וּמִחֲשֻׁבְתָּם הִרְעָה אֲשֶׁר חִשְׁבוּ עֲלֵיהֶם. אִמְנֵם יָדֵי הַתּוֹגְרָמִים גַּם יָדֵי הַרוֹמְעָנִים לֹא עָשׂוּ תוֹשִׁיָה בְּכָל הַמִּלְחָמוֹת הַהֵן וְכָל הַדְּבָרִים הַזֵּי יִנְעִימֵם כְּבַתְחִלָּה, כִּי לֹא הִתְנַבְרוּ אֱלֹהִים עַל אֱלֹהֵי וְלֹא נוֹדַע יָד מִי מֵהֶם רוֹמְמָה. אֲךְ בְּכָל פַּעַם אֲשֶׁר הִתְנַרו הַתּוֹגְרָמִים מִלְחָמָה בְּצַבָּאוֹת רוֹסִיא, נָבְרוּ הַרוֹסִים וַיִּבְנוּ אֶת אוֹיְבֵיהֶם מְקָה נִצְחָה, וְהַתּוֹגְרָמִים יִצְאוּ בַּפְחֵי נֶפֶשׁ וּבְנֹזֶק רַב וְעֵצוֹם מֵאֵד. כִּי הַתּוֹגְרָמִים שׁוֹטְטִי אִזּוֹ בְּנְהַר דְאָגוּי בַּחֲמֵשׁ אַנְיוֹת צָנָה (פְּאָנְצֵר שִׁיפֵע) גַּם שָׁמַע עֲבְרוּ בִירוֹעַ הַגְּהַר הַהוּא הַנִּקְרָא בִּשְׁם מַאֲשִׁשִׁין, וְהַאֲנִיוֹת הַהֵן הִיוּ עֲרוֹמוֹת בְּכָל מִלְחָמָה לַעַת מְצוּא, כִּי עַד הַיּוֹמִים הַהֵם לֹא מָטְנוּ עוֹד הַרוֹסִים בְּמִצּוֹלוֹת הַדְּאָגוּי אֶת הַמְּצָיִם הַנּוֹרָאִים הַנּוֹקְבִים בִּשְׁם טְאָר פֵּעֵדִים אֲשֶׁר בְּכַחַם הַגְּדוֹל יִפְצְצוּ אַנְיוֹת צָנָה הַמְּצָפוֹת בְּרוֹל וְאִין מִידֵם מְצִיל, עַל כֵּן לֹא יָרְאוּ אִזּוֹ הַתּוֹגְרָמִים לַעֲבוֹד בְּאֲנִיוֹתֵיהֶם אֲרֻחוֹת הַנְּהַר הַגְּדוֹל הַהוּא וְלֵארוֹב עַל הַרוֹסִים גַּם לְשַׁחַת אֶת עֲרֵי רוֹמְעֵינֵן עִם עֲבֻרְתָּם. וּבִשְׁשֵׁי לַחֹדֶשׁ מֵאֵי יָרוּ הַתּוֹגְרָמִים מֵהַאֲנִיוֹת הַהֵן כְּדוּרֵי כָּלִי תוֹתַח עַל עֵיר בְּרֵאִילָא וַיִּרְנְוּוּהָ, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה פַעֲמִים הִרְעִימוּ עֲלֶיהָ וַיִּשְׁלְחוּ אֶת מַגְפוֹתֵיהֶם בָּהּ בַּעַת אֲשֶׁר הָיָה הַנְּסִיךְ הַגְּדוֹל שֶׁר צַבָּאוֹת רוֹסִיא הוֹפִיעַ בְּתוֹכָהּ לְפָקֵד אֶת אַנְשֵׁי צָבָא הַחוֹנִים בָּהּ. הַרוֹסִים הֵאֱמִינוּ כִּי מְרַגֵּל תִּרְשֵׁה הַנִּיד לְהַתּוֹגְרָמִים כִּי הַנְּסִיךְ הַגְּדוֹל בֹּא כְשַׁעֲרֵי הָעֵיר הִיא וַיִּמְטִירוּ וַיִּקְרִישׁוּ עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם מִלְחָמָה, אֲךְ הַרוֹסִים מָלְאוּ יָדֵיהֶם בְּכָלִי תוֹתַחֵיהֶם וַיִּמְטִירוּ פָחִים וְכְדוּרֵי בִלַּע עַל הַאֲנִיוֹת הַהֵן, וְאַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה הַהִיא הִיְתָה כִּי אֲשֵׁרֵי אַנְיוֹת סַבְחִירֵי אַנְיוֹת צָנָה הַהֵן הִתְפּוֹצְצוּ לְרִסְסִים וְצִלְלוּ בְּמִצּוֹלוֹת הַנְּהַר עִם מִלְחִיָּה וְחוֹבְלִיָּה וְעַם אַנְשֵׁי חֵילֵן וְכָלִי הַנֶּשֶׁק אֲשֶׁר בְּתוֹכָן, וַיִּתֵּר הַאֲנִיוֹת נִסְטוּ אֲחוֹר בְּמַהוֹמַת מָוֶת וְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הִמְלִטוּ בְּעוֹז שְׁנֵיהֶם וְהָיָה לָהֶם נִפְשָׁם לִשְׁלָל. וּבַעֲשֵׂרֵי עֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ מֵאֵי אֲחַר הַצְּדָרִים כֹּאֵה עוֹד הַמַּעַם אֲנִיָּה תוֹגְרָמִית, אַנְיוֹת צָנָה גְּדוֹלָה וְנּוֹרָאָה הַנִּקְבָּה בִּשְׁם לִימְפֵי־רִשְׁעֵלִיל בְּלָחִית עוֹד שְׁתֵּי אַנְיוֹת מִלְחָמָה קִמְצוֹת מִמֶּנָּה וְשִׁלְשָׁתָן קָרְבוּ אֶל עֵיר בְּרֵאִילָא לְהַשְׁחִיתָהּ

לא יסורו עוד הרומענים אל משמעת תוגרמה זָרְבֵר אִין לַה עוֹד וּלְשִׁלְמוֹן
 התוגרמים. ובשנים ועשרים לחדש יוני הודיעו לכל מלכי איירופא כי רומעניא
 יצאה מתחת ממשלת תוגרמה אחרי אשר הריקה תוגרמה הרב מלחמה עליה
 וְהָרְסָה אֶת מַעֲמַד הַבְּיָנִים אֲשֶׁר עִמָּדָה עִלֶּיהָ עַד כַּה. ובעת ההיא נמלאו עשתי
 עשרה שנה לִסְן הַיּוֹם אֲשֶׁר נָשָׂא הַנְּשִׂיא קְאָרְל לְשִׁבֶת עַל כִּסֵּא הַנְּשִׂאוֹת
 בְּרומעניען, וְצִירֵי רומעניען וְשָׂרֵי הַסַּעֲנָאָט כִּאוּ אִז אֵל הֵיכַל הַנְּשִׂיא לְבָרֵךְ אוֹתוֹ
 כְּתֵד מוֹשֵׁל יְחִידֵי וְשִׁלִּיט לְבָרֵךְ סוֹר עוֹד לְמַשְׁמַעַת תּוֹגְרַמָּה וְהַנְּשִׂיא
 קָבַל אוֹתָם בְּפָנִים צוֹהֲלִים וּבְכַל אוֹתוֹת אֶהְבֵּה וּבְכִיחָם לְצַאת בְּרֵאשׁ אֲנָשֵׁי
 צְבָאָם גְּבוּרֵי הַחֵיל לְהִלָּחֵם בְּעַד תְּרוֹתָם וְלֹא יֵשִׁיב תְּרֵבּוּ אֵל תַּעֲרָה עַד עֲשׂוֹתוֹ
 וְעַד הַקִּימוֹ אֶת הַבְּטָחָתוֹ וּמַלְכֵי אִירוּפָא יִתְּנוּ לוֹ יָד. לַעֲשׂוֹת כְּדַבְּרָה הַזֶּה.
 וּבִאֲמַת יָדַע הַנְּשִׂיא נֶאֱמְנָה כִּי גַם בְּלִי עוֹרַת מַלְכֵי אִירוּפָא עוֹן בִּיד הַרומעֲנִים
 לְפָרוֹק אֶת עַל הַתּוֹגְרַמָּה מֵעַל צוֹאֲרָם, וְאַחֲרֵי עֲשׂוֹתָם זֹאת בְּגִבּוֹרוֹת יִשַׁע
 יִמִּינָם, הֲלֹא אִז יִתְּנוּ הַמַּלְכִּים הַהֵם אֶת יָדָם לְהַקִּים אֶת הַמַּמְשָׁלָה בִּידָם.
 הֲלֹא כֹה דָבַר לְפָנִים הַנַּעֲנֵעֵרָאֵל נֶאֱפוּלִיוֹן בְּאַנְאָפֶאָרְטָט בְּעַת אֲשֶׁר חָתְרוּ
 מַלְכֵי אִירוּפָא לְכַתּוֹב בְּסִפְרֵי בְרִית הַשְּׁלוֹם כִּי גַם מִמְשַׁלַּת עֶסְטְרִיִּךְ
 תֵּאָשֶׁר וְתִכְיֹר אֶת הָרַעְפוּבְלִיק הַצְּרַפְתִּית כִּאֲחַת הַמַּמְשָׁלוֹת הָאֲדִירוֹת בְּאִירוּפָא,
 כִּי אִז עָנָה הַנַּעֲנֵעֵרָאֵל הַזֶּה וְאָמַר: הַדָּבָר הַזֶּה אֵךְ לְמוֹתֵךְ הוּא, כִּי אַחֲרֵי
 אֲשֶׁר צְבָאוֹת הָרַעְפוּבְלִיק הַצְּרַפְתִּית רַחֲקוּם הֵם רַק עֲשֶׂה פְרַסְאוֹת מוֹיִן,
 הֲלֹא בִזָּה יִכְיֹרוּ כֹל מוֹשְׁלֵי הַתְּבַל כִּי הָרַעְפוּבְלִיק מִמְשָׁלָה אֲדִירוֹת הוּא כְּכֹל
 הַמַּמְשָׁלוֹת הָאֲדִירוֹת. — גַּם קְאָרְל נָשִׂיא רומעניען יָדַע נֶאֱמְנָה כִּי אַחֲרֵי אֲשֶׁר
 הִגְבֵּר רומעניען חֵילִים וּבְגִבּוֹרַת יִשַׁע יִמִּינָה תֵצֵא מִתַּחַת יַד תּוֹגְרַמָּה מְבַלִּי
 עוֹרַת מַלְכֵי אִירוּפָא, אִז יֵאָשְׁרוּ הַמַּלְכִּים וּקִימוּ אֶת הַמַּמְשָׁלָה הַרומעֲנִית
 כִּאֲחַת הַמַּמְשָׁלוֹת בְּאִירוּפָא. — וּבְשִׁלְשָׁה וְעֶשְׂרִים לְחֹדֶשׁ מֵאִי הִבֵּר הַנְּשִׂיא
 בְּאוֹנֵי אֲנָשֵׁי חֵילוֹ וּפְקִידֵי הַחֵילִים וְשָׂרֵי הַצְּבָא כְּדַבְּרוּם הָאֵלֶּה: אֲנָשֵׁי חֵילוֹ!
 בְּצוֹק הַעֲתִים הָאֵלֶּה עֵינֵי כֹל הַרומעֲנִים נִשְׂאוֹת עֲלֵיכֶם, אַתֶּם תִּקְוֶתֶם וּמְבַטְחֶם
 כִּי אֲנָשֵׁי חֵיל אַתֶּם. בְּצִאתְכֶם לְמַלְחָמָה עַל אוֹיְבֵיכֶם, שְׂוֹן נֹא לִנְדַכְכֶם אֶת
 גְּבוּרוֹת אֲבוֹתֵיכֶם וְאֶת הַתְּשׁוּעָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאַרְצְכֶם וּלְבָנֵי עַמְּסֵי וְאֵל יְיָ מְלַבְּבְכֶם
 כִּי צִאֲצֵי הַגְּבוּרִים הַמְּשַׁכִּילִים הַהֵם אַתֶּם אֲשֶׁר חֲשַׁפוּ אֶת זְרוּעַ עֹז עַל מְרוֹמֵי
 שְׂדֵה מַלְחָמָה וּיצִאוּ בְּעִמְרַת תְּפֹאֶרֶת הַנְּצַח וְהַכְּבוֹד. הַדָּגַל אֲשֶׁר נִשְׂוֹא יִנְשֵׂא
 בְּקֶרֶב מַחְנֵכֶם, צֵלַם דְּמוֹת אֶרֶץ מוֹלַדְתְּכֶם הוּא, לְכוּ אַחֲרָיו בְּלֵב אֲמִיץ רוּחַ
 כְּבִיר וּבְשׁוֹב הַשְּׁלוֹם לֵאחֲרָיו, תִּשׁוּבוּ לְאַרְצְכֶם נֶאֱזָרִים בְּגִבּוֹרָה וְנִזְרֵי הַנְּצַחוֹן
 עֲלֵיכֶם יִצִּיץ, וְשִׂמְכֶם וּיְכַרְכְּם יוֹחֲקוּ בְּסִפְרֵי זְכוּרֹן לְחַיֵּי אַחֲרוֹן וְאֵב לְבָנִים
 יִרְדֵּעַ כִּי בִישַׁע יִמִּינְכֶם נִהְיָ עִם רומעניא לְעַם חַפְשֵׁי בְּאַרְץ. נְשִׂיאֵכֶם הַרוֹבֵר
 אֲלֵיכֶם, יִשְׁמַח וְיַעֲדֵךְ גָּאוֹן בְּדַבְּרוֹ עַל לְבוֹת אֲנָשֵׁי חֵיל כְּמוֹכֶם, עוֹד מַעֲט וַיִּצֵא גַם
 הוּא בְּעַקְבוֹתֵיכֶם וּפְנִיָו יִלְכוּ בְּקֶרֶב בְּרֵאשׁ צְבָאוֹתֵיכֶם. הַתְּחוּקוּ נֹא אִיפּוֹא וְתִתְּאוּרוּ
 עִי וְאֵלֹהֵי מַעֲוֹ וְיִלְיָךְ לְיִמִּינֵיךְ אֶת זְרוּעַ עֹז וְנִצְחֹתְךָ.

עד צברם את ארצכם לחרף נפשם על שְׂדֵה קמל רק לבעבור פֶּתַח חַרְצוֹת
הַעֲבֹדוֹת וְהָרַר אַנְדוֹת העריצות מעל צוארי אחינו בעלי דָּתְנוּ, כי עֲנִים וְלִחְצִים
הַזּוֹרֵא בארץ תּוֹגְרָמָה העירו רגשי רחמים והמלה בלכות מלכי הנוצרים ב כ ל ל
ובלכות הרוסים ב פ ר ט — . ככל הדברים האלה דבר הנסך הנדול אל
הרומענים, וכאשר הקריבו צבאות רוסיא לכוא בשערי רומעניא, דבר באוני
אנשי הצבא את הדברים האלה: אתם ידעתם כי אחינו הנוצרים הגנשים והזענים
בארץ תּוֹגְרָמָה, התנערו סעפר זה שְׁנָתֵיכֶם לפרוק על הברזל מעליהם
וזה שנתים הם שאפכים דמיהם לצאת מעבדותם לתרות, כל עמל ארוננו
הקיסר ויתר המלכים להשיב מְצָבָם ולהצילם מרעתם, נשאר פֶּעַל. על כן
הָרַךְ הוּד הקיסר משפט צָדֵקוּ להקדיש על תּוֹגְרָמָה מלחמה, ובי בָּהָר לראש
שרי הצבא במלחמת מצוה הזאת, ואין סגסת פנינו ללכוד ארצות בתּוֹגְרָמָה
ולפסחן אל גבול ארצנו, כי כל ישענו וכל חֶפְצֵנוּ הוא רק להושיע לאחינו
האומללים ולהיות מַחֲסֵה עַז על דתנו אשר ירמסוה התּוֹגְרָמִים ברגל גאווה.
נפשי יודעת מאד כי איש איש סבס עשה יעשה את אשר נִמְלַע עליו הַצָּדֵק
ואהבת האדם ולא יחלל את שֵׁם כבוד רוסיא במעשים אשר לא יֵעָשׂוּ. כל
העמים אנשי שלומכם, קדושים יהיו לכם ולא תשיבו פְּדוֹת בֵּין עַם לְעַם ובין דת
לדת. אבל תשבחו בכסף ואבלתם, גם בעד כל הדברים הדרושים לחפצכם
תִּשְׁלַמְו כפי מחירם. והנני מצוה עליכם במפגיע לשמור חקי הוֹשֵׁר ולהחזיק
במיסר אנשי הצבא, ואני יודע כי ברהלככם בשלום ובמישור עם יושבי
רומעניען, יתהלכו גם הם בשלום ובמישור עמכם וכל חֶפְצֵיכֶם ישלימו. תִּנּוּ
כבוד למנהגי הארץ הזאת ואל תתנו סָקוֹם להתאונן עליכם, ואם יתקוטטו
התּוֹגְרָמִים על גַּה־רומענים להרגינם, תִּקְוּו ותעזרו לאחיכם בלי כל אהבת
בצע ושלמנים.

§ 103. וממשלת רומעניען אף כי ברתה ברית עם רוסיא ותנתה לה
ידה לשפוך סללות ולבנות מצורות על שפת נהר דָּאָנְוִי, גם עזרה לה להכין
הכל למלחמה על תּוֹגְרָמָה, בכל זאת התחפשה לעיני שלטון תּוֹגְרָמָה כשומרת
את מצב הבינים מבלי נמזת אחרי אחר משני הקיסרים העצומים, אך אחרי
אשר הָרַלּו צבאות תּוֹגְרָמָה להרעים בכלי תותחיהם על ערי רומעניען כאנשי
מלחמה על ערי אויביהם ואנשי מלחמתם, אז בָּלְעָה ממשלת רומעניען פני
הָלֹזֶם הָלוֹז על הליכותיה ונתגל את סודה הכמס בלבה עד כּוֹה: לְנַתֵּק
סוסיות תּוֹגְרָמָה מעליה ולהשיש צוארה מִהֶמָּס אשר העמים עליה השלטון
עד הימים ההם. כי אחרי אשר הואילה ממשלת תּוֹגְרָמָה לְהִלָּתֵם בה לעיני
השמש, הוכיחה כּוֹה לעיני כל העמים כי אָסְפָה את שלומה מאת רומעניען
ותחשוב אותה לאויבתה ובעלת מלחמתה, ועל כן יש צדקה לממשלת רומעניען
לצאת מִמְצָב הבינים ולהשיב מלחמה ללוחמיה. ובכן נועצו לב יחוד שרי
רומעניען ומשליה ויועציה להודיע גלוי לכל העמים כי מהיום והוא והלאה

הנקובה בשם מחנה הדרומית, חנתה בימי החרף שנת 1876 במדינות בעסאראביה, פאדאָלסק, חערסאָן טאָוריא וחצי אי קרים, ושר צבאה הנסיך הגדול ניקאָלאַיי ניקאָלאַייֵוויטש נטה שפרירו (הויפטקוואַטיר) בעיר קישיניֵעוו. ויתר שרי הצבא העומדים תחת פקודת הנסיך הגדול, תקעו אהליהם בערים שונות: שר צבא גרוד שנים העשר, בעיר אָרגיֵעוו (על גדר רייט, פלג ונהר דניֵעמטער), שר גרוד התשיעי, בעיר באַלטא (בפאָדאָליען, חמשים קילאָמעטער מאָרגיֵעוו ומאה וחמש עשרה מקישיניֵעוו), שר גרוד העשתי עשרה, בעיר גוראָגאָלבינאָ (קרובה לגבול רומעניען, ארבעים ושני קילאָמעטער מקישיניֵעוו לפאת הרומית) ושר גרוד השמיני בעיר טיראָספּאָל (שמונים קילאָמעטער מגוראָגאָלבינאָ לפאת מורחית), שר גרוד השביעי, בעיר אָרֵעסא, ושר גרוד העשירי בניקאָלאַייֵעוו. על הגרודים ההם נוספו עוד שלשה גרודים על פי פקודת הקיסר בשמיני לחדש מאי. וכאשר התעתרו צבאות רוסיא לבוא בגבול רומעניען, שלח הנסיך הגדול שר שרי החילים דברי שלום ואמת אל יושבי רומעניען, לאמר: בפקודת הוד הקיסר הציגו היום צבאות רוסיא כפות רגליהם על אדמת רומעניען לעבור בה ארצה תוגרמה למלחמה. זה רבות פעמים קדמו הרומענים את פני צבאות רוסיא בתרועה. ובכל אותות אהבה, מַרְעָתם כי רוסיא דורשת שלום ומובתם כל הימים, וגם עתה אבטיחכם כי בְּתֵר אנשי שלום וחפצי טובתכם נבוא בשערי ארצכם. ותקותנו תשעשענו כי גם אתם תהיו כאבותיכם אוהבים נאמנים לרוסיא וכמוהם תקדמו פנינו גם אתם בירידות ובנפש הפצה עד אשר נעבור את גבולכם לבית מלחמתנו, כי כן עשו אבותיכם בכל עת אשר התחוללה מלחמה בין רוסיא ותוגרמה. בשם הוד הקיסר הנני להודיעכם גם אבטיח לכם כי לא יארכו ימי המעברה אשר נעבור דרך ארצכם ולא נהיה עליכם למשא ברב או במעט. כי ברית שלום ערוכה ושמורה בין רוסיא ובין רומעניא כל הימים. וברית שלומנו לא תמוש. לכו נא הנברים איש איש לעשות את מלאכתו ומְשַׁלַח ידו כתמול שלשום מבלי כל מעצור ומכלים דבר וְהָיוּ נא נכונים להכין לאנשי צבאותינו את כל המחסורים אשר יחסרו להם, ואני הכינותי כבר את פְּרִשְׁתֵּי הכסף אשר יִשְׁלַם לכם בעד כל אכל נפש אשר תִּשְׁבְּרוּ לנו, בעד מעֻזֹת אנשי החיל ובעד כל החפצים הדרושים להם אשר יקנו מידכם. ואתם הלא ידעתם כי צבאות הקיסר מְלֻמְדֵי מוסר הם וחלילה להם לעשות עָלַי לאנשי שלומם כמכם, וידעתי גם ידעתי כי לא ישימו כבודם לכלמה לעשות מעשה אשר לא יַעֲשֶׂה, לא ישביתו מנוחתכם, לא יפריעו אתכם ממעשיכם, לא יעברו את חֻקֵי ארצכם ומשפטי בני עמכם, לא יקחו מכל אשר לכם מתומ ועד שרוך נעל חנם אין כסף. בני רומעניא! אבותינו שפכו דמיהם למענכם ולמען הַרוּחְתֵּם, ועל כן אאמין כי גם לנו הצדקה לְבַקֵּשׁ מידכם כי הואילו נא לתמוך בידי צבאותינו

רוסיא ולהשליך נפשם מנגד על מרומי שדה מלחמה כנבורי חיל ואמצי
לב כנבורים.

§ 101. המלחמה הגדולה, מלחמת רוסיא ותוגרמה, פרשה מסת
כנפיה בשלשה חלקי התבל: אזיא, אפריקא ואירופא, גם בכל הימים
הסובבים את חוג תבל ארצנו. כי ממשלת קיסר רוסיא וממשלת שרטון
תוגרמה מגיעות עד אפסי שלשה חלקי תבל ההם ואי ימים רחוקים. ממשלת
רוסיא באזיא תשתרע בכל פאת אזיא הצפונית גם בפאת אזיא המזרחית עד ים
אוקינוס השוקט, ובפאת הדרומית לא רחוק גבול ממשלתה מגבול ממשלת אנגליא
בהודו מזרחית רק חמש מאות קילאָמטער. וממשלת תוגרמה מתפשטת בכל נפות
אזיא בפאת הדרומית מערבית, ובאפריקא תפרוש כנפי ממשלתה על ארץ
מצרים, על טונים ובנותיה. ולשתי הממלכות הגדולות והעצומות האלה
ערוכות בפל אניות מלחמה וציים אדירים אשר כל ימי התבל פתוחים לפניהם
להלחם בהם אשה ברעותה ככל אֶת נפשן. ודעת לנבון נקל כי אף אם
תתפנס המלחמה רק בגבולות שתי הממלכות ההנה, יתכן מאד כי בכל זאת
היה המלחמה הזאת למפגע לאחת הממלכות האחרות הקרובות אל גבולות
הממלכות הלוחמות, או תפרע פרעות במשפטי ממשלתה. ואז
תצא הממלכה היא ממעמד הבינים ותתערב במלחמה ההיא להוציא משפטה
לאור בחרבה ובקשתה, ואז תתפשט המלחמה גם מעל לגבול רוסיא
ותוגרמה ותפרוש כנפיה מלא רוחב ארצות גוים עד קצוי תבל. אפס כי
רק ימים רחוקים תזו יודעי העתים את החזון הנורא הזה, ובעת אשר
התחוללה המלחמה בראשיתה, לא נגעה ולא פגעה בגבול אחת הממלכות
העומרות במעמד הבינים, ולא השרתעה רק בשלשה ראשי המקומות האלה:
(1) ברומעניא ובולגאריען באירופא, (2) בקקוזא וארמעניא באזיא,
(3) ובים השחור אשר בין הארצות ההן. משלשה מקומות ההם ערכה ממשלת
רוסיא מלחמה בממשלת תוגרמה ומגמת פניה היתה רק להיטיב את מצב
הנוצרים בתוגרמה בכלל ומצב הבולגארים בפרט ככל אשר תרצו צירי המלכים
האדירים בהקסדם יחד בבירת תוגרמה, באחרית שנת 1876 ובראשית
שנת 1877 תרל"ז. להשיג את המטרה הזאת לא יכלה רוסיא כי אם
בקחתה את בולגאריען מיד תוגרמה ובהאחזה בתוכה מספר שנים עד אשר
תהי לאל ידי הבולגארים לכונו בארצם סדרים חרשים בהליכות המדינה ויגברו
הילים שלוש שלטת חפשית מבלי סור אל משמעת ממשלה אחרת גם להרים
אנשי חיל מקרב בני עמם אשר יהיו עליהם סתרה מפני התוגרמים ויפכו
לראשם ביום קרב ומלחמה, ועד אשר יצאו הרברים ההם לאור, ישבו
צבאות רוסיא בבולגאריען להגן עליהם מפני חמת המציק ולעזור להם בכל
אשר יעשו.

§ 102. הליכות המלחמה בפרט. מחנה רוסיא הגדולה.

עליו חמת כל מלכי הנוצרים באירופא בעת אשר דרושה לו קרבתם ורצונם. אז ראה השלטון כי טובה עצת השר האנגלי הדרוש טובתו, וינתנם על הרעה אשר תשוב להרוסים. ואז נסע הפרינץ רייס במלאכות אדוניו קיסר אשכנז לקאנסטאנטינאפעל, ובדרכו פגש את השר ציבי ציר קיסר עסטרייך אשר נסע גם הוא לחצר השלטון, ושניהם יחד הגיעו בשבעה עשר יום לחדש מאי לשערי קאנסטאנטינאפעל. וממשלת רומעניא אשר בפרוץ המלחמה הבטיחה לעמוד במעמד הבינים, לא הקימה את הבטחתה במצאה עת רצון לפרוק על ממשלת תוגרמה מעליה. והשלטון כגבה אפו לא שם לבו ולא הקדים את פני הרעה הנשקפת עליו מהארץ הלזו הקרה אל משמעתה מימי קדם. ואם לא עזרה הגאווה את עיני ממשלת תוגרמה, אם לא התנהגה בעצלתים כמשפטה תמיד, אם היתה מהירה ורבת פעלים והכינה הכל למלחמה במשך הימים הרבים אשר היתה לאל ידה לעשות כן, כי אז בהנדע לה כי ברתה עליו רומעניא ברית עם רוסיא, יכלה לצלוח מהרה קל את נהר דאָנוי בעם כבד ולהשתער על חלוצי צבא רומעניא, להכותם אחור ולהפיצם, להרוס את מסלות הברזל אשר בוואלאכאיי, לקחת את אסמי הכר אשר צברו להם הרוסים ואת כל היצרה אשר הצמיחו ולעבור שנית את הנהר לבצר את חפו הימני, לעצור בעד הרוסים מצלוח את מי הנהר ומנשט אל אדמת תוגרמה. אך ממשלת השלטון ישבה בחבק ידים ובמנוחת לבב ראתה כי הרוסים שופכים סוללות ובונים צריחים ובתונים על חוף דאָנוי השמאלי והרומענים מחזיקים בידיהם ועוזרים להם. כן ישבה תוגרמה תחתיה וידיה באנו לעשות עד אינך נפלה ברעה ולא יכלה להמיש צוארה ממנה. וסערביען ראתה את אשר עשתה רומעניא, ותחפוץ לעשות כמותה גם היא, להתחבר לרוסיא ולצאת בצבאותיה לעשות מלחמה בתוגרמה, אך ידיה היו אסורות בחבלי השלום אשר נלחצה לעשות לשלטון תוגרמה לפני ימים אחרים. גם הכולנארים הנאנחים והנאנקים מתגרת יד תוגרמה, גם יתר משפחות הנוצרים אשר בחצי אי הבאלקאני שאפו לעשות כמעשה רומעניא, אך לא מצאו עוד און להם לנתק את מסרות מושליהם העריצים מעליהם, ולא יכלו להתחבר אל הרוסים אשר חשו לעזרתם. ורק גוי קטן ודל אך נאזר בגבורה, הלא הוא עם מאנטענענראָ, רק הוא התנשא בעבי נבי מגנו ויצא למלחמה על תוגרמה הרבה והעצומה ממנו מאד ויתחבר לצבאות חיל רוסיא לעדור במלחמה נגד תוגרמה. משנת תרל"ז (1877) חגרו המאנטענענרים תרכם על ירכם ויתיצבו בפני התוגרמים שנואי נפשם, בראשונה היה מספר אנשי חילם מצער, תשעה ועשרים גדודים, אך אחרי כן נוספו עליהם עוד ששה עשר גדודים מארץ הערצענגאָווינא, ובראש כלם עמדו שני שרי צבא: השר האביר פעטראוויטש על מחנה הדרומית נכח אלבאניא, והשר וואקאָמיטש על המטת הצפונית נכח הערצענגאָווינא ובאָסניען, ויתגדבו לצאת בצבאות

היתה עצת השרים ההם והעם וכן התמו לבל תתערב אנגליא בין בעלי הדיב בהלחמם ביום קרב, רק לעמוד מרחוק כל עוד אשר לא תגע המלחמה בנחלת אנגליא ובכל אחרותיה בארצות הקדם. אך אם תראה אנגליא כי רעה נשקפה עליה מהמלחמה הזאת, או עליה החובה להתיצב בזרוע חשופה ובתרב שלופה מול הרעה ההיא לבל תגע בה ובכל אשר לה, עליה החובה לשמור את דרך שבוא הדארדאנעלים וים באַספּאָרום, את תַּעֲלַת זועץ ואת נבולות תורו המורחית ועוד רבות כאלה. ורק בגלל הדברים האלה תעמוד אנגליא חקשה וערוכה למלחמה, אך לא לעזור לתוגרמה בהלחמה את רוסיא. — הדברים האלה הרגיעו את לבות אוהבי השלום באירופא וקר מעליהם הפחד אשר פָּחְרוּ. אך מטיבֵי ראות את הנולד, לא חדלו עוד לַפְחֵד, כי במלחמה גדולה ועצומה כמלחמת רוסיא ותוגרמה אשר מסות כנפיה מלוא רוחב ארצות רבות ואי ים רחוקים, לא ימלט הדבר כי לא תגע ידה ברב או בכעט באחות אנגליא בארצות המזרח ובאי ים, ואז תמצא אנגליא על נקלה את התאנה אשר היא מבקשת על רוסיא. ואף אם לא תתגר בה מלחמה לעיני השמש, תהי זרוע לתוגרמה ותתמוך ידה באנשי מלחמה, בכלי נשק ובכסף וצֶדֶה וְאָמַר תאמר כי לא טובת התוגרמה היא הורשת בעשותה זאת כי אם טובת אנגליא לבל יאנה אליה כל און — ומי יודע אחרית הדבר ?

§ 100. אחרי אשר הודיעה ממשלת רוסיא גלוי לכל העמים כי מלחמה לה בתוגרמה, פָּנְתָה אל קיסר אשכנז בשאלתה אם יואיל לִסְף לראש העוצרים היושבים בתוגרמה בימי נשק ומלחמה ההם לבל יעשקום התוגרמים בחרות אפם בס, והקיסר נֶעֱתַר לשאלת רוסיא ובכל אֲוֹת נפשו הואיל להסתיר את הנוצרים תחת צל כנפיו, וַיִּמְלֵא את ידי הפרינץ פֶּאָן רִיִּים להיות מלאכו בקאנסטאנטינאפעל ולהיות על הרוסים לְסִתְרָה בִּשְׁם קיסר אשכנז. כי רוסים רבים יושבים מְפֹזְזִים ומפֹרְדִים בערים רבות בארץ תוגרמה לרגלי מסתרים ומשלח ידיהם. בְּהֻדָע זאת לממשלת אנגליא, נִדְרְשָׁה ללא שאלוה ותתגרב להיות פְּחוּסָה ומגן על התוגרמים היושבים ברוסיא לבל יקרה אותם כל רע בְּמִשְׁךְ ימי המלחמה. אך בין כה וכה נזרה ממשלת השלטון אמר לגרש את כל הרוסים הנמצאים בתוגרמה, וְלוֹ בְּצַע שלטון תוגרמה את גִּזְרָתוֹ, כי או לא שלח קיסר אשכנז את מלאכו לבירת תוגרמה ואנגליא לא יכלה להיות סתרה על התוגרמים אשר ברוסיא — אף כי באמת גם בלעדה היו התוגרמים אשר ברוסיא בטוחים ושאננים מפחד רעה, כי הקיסר הצדיק אלכסנדר השני הבטיח להסתיר בסתר כנפי צדקתו את התוגרמים עבדי השלטון היושבים בארצו גם אם השלטון קָלָה גִּרְשׁ יִגְרַשׁ את הרוסים מארץ תוגרמה. — אולם השר לאַיאַרְד ציר אנגליא הוכיח במישור להשלטון כי לא טוב הדבר לגרש את הרוסים מתוגרמה, כי בעשותו זאת יעור

ממשלת אנגליא לא תוכל לכתר תחת לשונה את הגות רוחה ותודיע נאמנה כי בפעם הזאת לא הפיקה ממשלת רוסיא רצון מאת יתר מלכי איירופא, יען כי הולכת היא מנגד להסעיף השמיני בספר הברית הפאריזי משנת תרט"ז (1816) אשר קבלו וקיימו אותו אדירי מלכי איירופא שנית בשנת תרל"א (1871) ואשר על פיהו אין לכל מלך רב ושליט המשפט להתערב בהליכות ממלכת תוגרמה פנימה או להציב מצב אנשי חילו באחת מנפותיה, וגם ממשלת רוסיא קתבה ידה ותחמה בספר הברית הפאריזי הוא — . ועתה בהמעשה אשר תעשה רוסיא כעת, הראתה לעיני כל כי בודדת היא ונפלת מיתר הממשלות האדירות באירופא, ומי יבא לנו מה תהי אחרית המעשה הזה? ומה תהיינה תוצאותיו בימים יצרן? — . כי על כן תודיע ממשלת אנגליא כי לא תשית לבה לדעת הנשיא גארטשאקאו בספרו אשר כתב ואש חשב כי ברצון אנגליא ויתר מלכי איירופא עושה רוסיא את מעשיה, לא כן הרבר! עוד זאת תודיע ממשלת הוד המלכה כי מעמד הבינים אשר הבטיחה, רק לפי שעה הוא ולפי תהליכות עת התייהו מסכותיה, כי כאשר יש צדקה לכל כמשלה להתיצב במצב הבינים בעת אשר המצב הזה קרוש לחפצה ולצאת אחרי כן ממצבה בעת אשר יתחפכו המסכות במצב המדינה (כאשר מודעת זאת לכל) כן יש הצדקה גם לאנגליא לעשות כן — .

§ 99 הדברים ההם יראו כמראה ולא בחידות כי אנגליא תתאנה להרום את מצב הבינים אשר גם מראש לא התיצבה עליו הכן, ויודעי העתים פחדו פחד פן תפרוץ מלחמה גם בין שני מצוקי איירופא האלה, ועוד גדל פחדם בראותם כי אנגליא תחליץ למלחמה, תשלח כלי קרב וכלי נשק גם מוון יצרה למבצר גיבראלטער ולאי מאלטא, וגדודי אנשי חיל רגלי ופרשים התאספו במספר רב והנם ערוכים בפל למלחמה לקול האות הראשון אשר נתן להם הממשלה לצאת לקראת נשק. שלשה וארבעים מחנות (באטאליאנען) רגלי ושבעה גדודים (רעגיסענטער) פרשים בעלי כלי קרב שונים ועוד אנשי מלחמה רבים חמשים ומיננים, איש על מחנהו ואיש על דגלו עומדים הכן ופניהם מועדות לתרים פעמיהם אל מערכות מלחמה. אך השר הנודע גלאדסטאן הרים בכח קולו בתוך קהל עם ועל מרומי קרת והזכיר בלשון למודים ובדברים נמרצים כי לא יתכן דרך שרי המלוכה וקציני העם ואציליהם החפצים לתמוך ידי תוגרמה במלחמה הזאת. ובקרבץ אילי הארץ והשרים האבירים לבית הפארלאמענט לבתיק עצה על צפונות העתים ונפרדו כדעותיהם איש איש כתבונתו, הונו כלם שפה אחת בדבר האחד הנוגע למלחמת רוסיא ותוגרמה וכלם נועצו לב יחדו לשמור את מצב הבינים במלחמה הזאת ולבלי עוזר לשלטון תוגרמה ברב או במעט, וכזאת היתה גם דעת שרי הסענאט גם דעת הקהל בכל רחבי ארץ אנגליא. כה היתה

עסטרייך כי הם לא יתערבו במלחמה הזאת רק יעמדו במעמד הפינים (נייטראל), ואחרי ימים מעטים הודיעה כזאת גם ממשלת איטליא, צרפת ואנגליא. אפס כי ממשלת אנגליא החלה אחרי כן לפסוח על שתי הסעיפים אדות מעמד הבינים אשר הבטיחה לפני ימים מעטים; ועד נאמן על זה הלא הוא הספר אשר שלח הלאָרד דערבי שר החיצון באנגליא אל השר לאַפֿטוס ציר אנגליא בפעטערבורג להשיב להנשיא נאַרמשאַקאָוו אמרים על הספר אשר עָרַךְ אליו בארבעה ועשרים לחדש אפריל, ואת ספר הלאָרד דערבי הגיש השר לאַפֿטוס בששי לחדש מאי אל נאַרמשאַקאָוו, ואלה דברי הספר ההוא: במכתבי מיום ארבעה ועשרים לחדש העבר הודעתי לְהָרֵד כבודו את תִּכְן מכתב הנשיא נארמשאַקאָוו מיום תשעה עשר לחדש ההוא כי הקיסר אלכסנדר צוה לאנשי חילו לעבור את גבול תוגרמה, והרבר הזה העציב מאד את ממשלת הוד המלכה (מלכת אנגליא), כי בכל דברי הספר אשר כתב הנשיא נארמשאַקאָוו ובכל עצמותיו נגד ממשלת תוגרמה, לא מצאה ממשלת הוד המלכה סבה נכונה להמלחמה הזאת. בספר הפרָאָ טאַקאָל אשר נדרשה ממשלתנו לשאלת ממשלת רוסיא להגישו אל שלטון תוגרמה, לא דרשו מלכי איירופא עקרבות חדשות מאת השלטון אשר תערובנה בו יוציא את התקונים אשר הבטיח, לאור, רק גלו את אזנו כי מלכי איירופא חפצים בשלום הנוצרים היושבים בתוגרמה ודורשים טובתם להיטיב את מצבם כי ברע הוא. ועל פי הדברים האלה חשבו למנוע את חרב רוסיא מִדְּמֵי מלחמה, כי לא היא לברה רק כל הממשלות האדירות באיירופא דורשות מאת השלטון התוגרמי לעשות תקונים וסדרים בארצו לטובת הנוצרים. אמנם אם גם בפעם הזאת לא תקים: כממשלת השלטון את הבטחותיה על דבר מצב הנוצרים ותוחלת מלכי איירופא תהיה לאכזב, אז יתעצו המלכים ההם יחד למצוא את הדרך הנכונה ללכת בה אל מחוץ חפצם לטובת הנוצרים בתוגרמה ולטובת השלום לכל העמים. הן אמנם כי למגנת לבנו נתנה ממשלת השלטון כתף סוררת אל דברי הפראטאקאל ההוא באַמְרָה כי אִי־כְבוֹד הוא לממשלה בלתי סרה אל משמעת ממשלה אחרת לְכַף כאגמון ראשה לדברי מלכי איירופא, אך עד מְהֵרָה מְהֵרָה להודיע גלוי לכל עמי התבל כי בהניח לה הזמן מְהֵרָה ומהסער המתהולל בארצה, אז תִּמְדַר תחישה מעשיה לדוציא לאור את כל הבטחותיה אשר הבטיחה לטובת הנוצרים. ובעשות ממשלת תוגרמה כזאת, לא תוכל ממשלת אנגליא לתת צדק לדברי הנשיא נארמשאַקאָוו אשר אמר עם הספר כי בהשלך תוגרמה את הפראָ טאַקאָל אחרי גוה, הוכיחה בזה כי אָסְפָה את שלומה מאת רוסיא ואין את נפשה להקים את הבטחה אדות הנוצרים בחצי אִי הבאלקאני. כי ממשלת אנגליא תחשוב למשפט כמאז כן עתה כי אם יואיל כל אחד משני בעלי הדיב לבטל צעט רצונו מפני רצון רעהו, אז יש תקוה להוציא את דבר השלום לאור.

§ 97. וממשלת אנגליא בראותה כי ספר הפראטאקאל דהא כלא היה , כהרה לשלוח מלאך לפניה לבירת תוגרמה לבעבור תשים משטרה עליה כבתחלה . כי בעת ההיא חלה או התחל עלליאט מלאכה בחצר השלטון , ותשלח תחתיו את השר לאיארד אשר נשגב שמו בגלל מקעיו לארץ הקדם וחקרי לבבו על הרבות נינוה ודברי יסיה העתיקים . את השר החכם והתוקר המהלל הזה שלחה ממשלת אנגליא להיות מלאכה בבירת תוגרמה ולחתור בעז חכמתו להוציא את מערכי לבבה לאור . כי הוא ידע את דרכי הממשלה התוגרמית וכל מצפוניה לא נצפטו מנגד עיניו , גם נודע הוא לאוהב תוגרמה ודורש טובתה והשלטון ישים בו מבטחו ויט לו און קשבת . והוא הגיע אור ליום העשרים בתדש אפריל לקאנסמאנטינאפעל , ובעצם היום ההוא לקח דברים עם הפחה עדהאם ויתאמץ להטות את לבב ממשלת תוגרמה אל דרך השלום לטובתה ולטובת אנגליא , ובראותו כי דבריו הרבים והנכוחים לא מצאו מסלות ללבב הפחה אשר רוח השלטון דובר בו ומלתו על לשונו , גלה את און הפחה כי בעיני הלאארדים ביקאנספעלד ודערבי היושבים ראשונה במלכות אנגליא , לא ישרה דרך ממשלת תוגרמה באספה את שלומה מאת כל מלכי איירופא ובהתעדרה למלחמה עם רוסיא האדירה . לפי הנראה פעלו דברי השר לאיארד פעולה עזה בנפש השלטון בהודע לו כי בעיני אנגליא משענת עזו לא ישרה המלחמה עם רוסיא , ועל כן שלח הפחה סאפעט בשם השלטון ספרים אל צירי תוגרמה היושבים בחצרות מלכי איירופא ויתתפך בתחבולותיו להוכיח כי לא צדקה רוסיא בקראה על תוגרמה מלחמה , ויסוד דבריו הוא הסעיף השמיני בספר ברית השלום אשר יצא לאור בפאריז בשנת תרמ"ו (1856) בשלשים לחדש מארץ , הלא כה דבריו : כי אם יעברו דברי ריבות בין שלטון תוגרמה ובין מלך אחד ממלכי איירופא אשר באו על החתום בספר הברית , לא יאיצו בעלי הריב לשלוק חרבם מתערה ולצאת למלחמה זה על זה בטרם יגישו עצמותיהם לפני יתר המלכים ההם ובטרם ישפטו הם למי הצדק ויתאמצו לעשות שלום ביניהם . ועל פי הדברים האלה הואילה ממשלת תוגרמה להוכיח כי אין לרוסיא המשפט לקרוא עליה מלחמה בטרם הגישה עצמותיה לפני המלכים ההם אולי תהי לאל ידם למצוא פשר דברי הריב אשר להן בשלום ולמנוע אותה מבוא ברמים . הלא גם ממשלת תוגרמה מנצחת דברי ריבותיה לפני המלכים האדירים ההם וכאשר ישפטו הם כן יקום וכן יהי . אמנם כל יודעי דברי הימים ההם יודעים כי ממשלת רוסיא עשתה כדבר האמור בספר הברית ההוא והמלכים ההם שקדו בשנות ימים להפריד בין העצומים בדברי שלום , אך תוגרמה השליכה את כל דבריהם ארצה ולא חפצה בשלום , ומה יש לה עור צדקה לזעק על רוסיא ? מה לה לעשות עוד ולא עשתה ?

§ 98. בצאת הרב המלחמה מתערה , הודיע קיסר אשכנז וקיסר

לברנו לקראת נשק למען האמת והצדק ולמען כבוד ארצנו ובני עמנו
ועתה בנשאנו רנה ותפלה לאלהי מעוננו כי יצליח את הדרך אשר צבאות
חילנו הולכים בה, פקדנו עליהם לעכור את גבול ארצנו ולשא אל
גבול תוגרמה למלחמה.

§ 96. גם שלטון תוגרמה הוציא דבר סלכות מלפניו להודיע בספר נלוי
לכל עמו כי מלחמה לו ברוסיא, ואלה דברי הספר ההוא:

רוסיא אשר איבת עולם לה לממשלתנו ולעמדתנו וכבודנו, פרצה
בארצנו בחרב מלחמה למרות משפטי העמים וחקי הצדק וספרי הברית אשר
למלכי ארץ. על כן קורא אני אליכם בשם אבותיכם, בשם תורת הנביא
אשר הוצוה אתכם לגרש מפניכם אויב ולהגן על כבוד גם ארץ מולדתנו לבל
יחלל. ראו נא כי רעה גדולה נשקפת על ארץ מולדתנו, ועלי החובה להרים גם
הבליקולצ'את בתוך צבאות חילי אנשי המלחמה, ואם תדרוש תרות ארצנו
פקידי השליך נפשי סנגד ביום קרב, הגני נכון לעשות כן בעד תרותנו, בעד
כבוד וחיי נשינו ובנינו. נהיה נא איפוא למופת לכל העמים בארצות תם
וישר ולא הגע ידכם בהון כל איש מיושבי ארצנו מבלי פדות בין עם לעם
ובין דת ודת, הון כל אחד מהם ישמר מכל משמר מחוס ועד שרוך נעל,
ואי ראיש מכל עבדינו אשר יעזו להפיר את מצותי וימרה את פי וו.

גם אל פקידי החיל ושרי הצבא ערך השלטון מקים על אדות המלחמה.
הזאת. ובסוף דבריו דבר כדברים האלה: הגני מברך את כל פקידי חילי ושרי
צבאותי עם כל אנשי החיל אשר תחת פקודתם ואשר אוהב אני אותם בְּבְנֵי ארץ
מולדתנו גדלה אתכם להיות עתידים ליום הזה, יום מִסָּע ומסע למלחמת
כיום הזה. נפשי אותה כי תתאזרו בעזבם ותעטו כמעיל אהבתכם לארץ
מולדתכם כאשר קייתי תמיד מאנשי לב כמכם. שִׁמְר תשמרו כל אבן
מאבני סְבָצְרֵינו, כל שעל עפר מאדמת מכורותינו לבל יפל ביד אויבינו.
זכרו כי כל אבן וכל שעל קנו אבותיכם ואחיכם ברמי לבכם ובתַּרְף נפשם
לחם תלחמו כגבורים לעצור בעד האויב מפרוץ בארצנו פנימה, לחם תלחמו
לכבודכם בל יהי לכלמה, למשפטי ארצכם ולתרותה היקרה לנו גם מחיים.
כל הימים אשר צבאות חילינו ימלאו את החוב הקדוש אשר נמלה ארץ
מולדתם עליהם, ינצור ה' גם חסרו ואמתו לנו ורוח הנביא יתקף על
נסנו, והאלוה ונביאו יריקו מובם עלינו וימלאו כל משאלות לבנו. — בד
בני עמנו אשר שם אָטמָאן נקרא עליהם, יחשבו את נפשם לשומרים
ולמשרתים את משפחות אנשי חילינו ורואנים למובתם כל הימים. אדוניכם
ומלכם יעמוד תמיד על ימינכם, ואם אָרְש בצוק העתים לצאת בראש
צבאותיכם, מהר אָמְר להרים גם הכרף והשלטון ולרוש לעורתכם. גם
אשים נפשי בכפי על מרומי שדה קמל בעד כבוד ארצנו, בעד משפטי צדקנו
ובעד תרות ממלכתנו —

פתגם הקיסר ההוא בכל בתי התפלות בכל רחבי ארץ רוסיא למען דעת
 כל עמי הארץ כי פרצה המלחמה בין רוסיא ובין תוגרמה, ואלה דברי הקיסר
 בפתגם ההוא :

„כל עבדינו הנאמנים יודעים נאמנה כי בכל צרות אחינו האומללים
 בתוגרמה, גם לנו צר, והחפץ המתנוכס תמיד בלבבי לצאת לישע לאחינו
 ההם, יתנוסס עתה גם בלבות כל הרוסים ונכונים הם בעת להקריב נפשם
 ומאדם להחיש ישע לאחיהם ההם בחצי אי הכאָלקאני.

„דמי עבדינו הנאמנים והזנם יקרו תמיד בעינינו עד מאד. כל הימים
 אשר הושיבני ה' על כסא המלוכה, עדים נאמנים הם כי כל ישענו וכל
 חפצנו היו רק לכונן את השלום על מכונו ולהנחיל מנוחה שלמה לכל יושבי
 ארצנו. ומחפצנו זה לא סָרנו גם בימים האלה אשר שערוריות ואכזריות
 מתחוללות בכל עז בארצות הערצענאווינא, באַסניען ובולגאריען בתגרת
 ידי ממשלת תוגרמה, ומראש הצבנו לנו למטרה את דרך השלום וללכת
 שלובי יד עם מלכי איירופא בעלי בריתנו ואנשי שלומנו. כמשך שתי שנים
 האחרונות לא חֶשֶׁכְנו מכל יגיעה נפשנו להטות את לב ממשלת תוגרמה
 להוציא לאור את התקונים והמשטרים הישרים אשר פָּתַח בהם להציל את אחינו
 היושבים בהערצענאווינא באַסניען ובולגאריען מידי הפקידים המְעוֹלִים והחוטטים
 הרודים בהם ככל אֵת נפשם, וממשלת תוגרמה הבטיחה פעמים רבות
 להוציא את התקונים ההם לפעלם לטובת אחינו הנוצרים. אפס כי כל עמלנו
 ועמל יתר מלכי איירופא נשאר מְעַל, ממשלת תוגרמה מאנה שמוע בקולנו
 גם לא תאכה לתת עֶרְבָה נאמנה כי תקים בפעם הזאת את הבטחתה
 להיטיב את מצב אחינו הנוצרים היושבים בארצה, ולא התתה אונה אל כל
 מועצות צירי הממלכות אשר שָׁמוּ לפניה בהאספה הגדולה בבירת ממלכתה.
 אולם מחפצנו להשיג את מטרתנו בארח שלום, נסינו לְדַבֵּר על לבות יתר
 מלכי איירופא לערוך ספר (פּראָטאָקאָל) בשם כל אדירי הממשלות אל שלטון
 תוגרמה ולהוכיח בשלום ובמישור את צדקת משפטנו אשר אנחנו מבקשים
 מידה, אך גם בפעם הזאת נכזבה תוחלתנו, כי ממשלת תוגרמה פָּתְה עָרְף אל
 כל דברי מלכי איירופא והשליכה אחריה את כל מועצותיהם אשר הציעו לפניה
 בספר הפראטאקאל ההוא.

עד כה באה אהבתנו אל השלום ולא תוסיף! נאות תוגרמה
 וערפה הקשה יאלצונו להמיר דבר שפתיים בעצה וגבורה למלחמה, להשיב עד
 צדק משפט ולהציל את כבוד רוסיא לכל יחלל בעמים. ובהיות נכח הצדק
 דרכנו ולהוציא כאור משפט מנמת פנינו ובישועת אֵל צדיק בטחנו,
 מודיעים אנחנו לכל עבדינו הנאמנים כי הגיעה העת אשר עליה רָמְזו דברינו
 אשר דברנו במאָסקווא (*) ואשר העירו את רוח כל בני רוסיא לצאת לישועתה
 לאחיהם העשוקים בתוגרמה. באה העת אשר החובה עלינו לצאת אנחנו
 לברנו

לחפצם, אך גם הנסיון האחרון הזה נשאר מעל, כי ממשלת תוגרמה דחתה בשתי ידיים את כל דברי הפראמאקאל והאטימה אזניה משמע למעצות כל מלכי איירופא האדירים. ועתה אין לפנינו כי אם לבחור אחת משתי אלה: אם לשקוט במכוננו ולעמוד מרחוק ולראות את עשק רש וגזל משפט הנוצרים בתוגרמה, או לקחת מאת תוגרמה בחוקת הוד את אשר תמאן לתת ברצון ובשלום. והוד קיסר רוסיא נמר אמר לבחור בדרך השניה וישלוף הרבו מתערה להוציא לאור הוא לברו את משפט הנוצרים בתוגרמה, ועל כן פקד על צבאות אנשי חילו לדרים פעמיהם אל גבול תוגרמה, ובוה ימלא את החובה אשר עליו להרגיע בזה את לבות הרוסים הרואנים לטובת אחיהם העשוקים והרצוצים בתוגרמה ולהשיב את המנוחה אל ארץ רוסיא הנרעשה מפני המהומות המתגעשות בארץ הקדם והנצבות לה לשמנה בדרך השלום והליכות כשרון המעשה. גם יודע הוא נאמנה כי יפיק בזה רצון מאת כל מלכי איירופא שלומי אמוני הנוצרים — .”

בעשרים לחדש אפריל בבקר נסע הוד הקיסר ובנו הנסיך הגדול יורש העצר עם סגן המלחמה ועוד שרים רבים גדולים ונכבדים, אל עיר קישינינעבי אשר שם תחנות המתנה הדרומית תחת פקודת הנסיך הגדול ניקאָלאַיי ניקאָלאַייִעוויטש, וביום שנים ועשרים לחדש הופיע שם הוד הקיסר עם כל הנדווים אליו. בשלשה ועשרים לחדש עזב השר נעלידאָוו ציר קיסר רוסיא את קאָנסטאנטינאפּעל, הוא וכל האנשים אשר ברגלו, אתרי אשר הודיעו להפחה סאָפּעט כי גמר כל אַמַר בין רוסיא ותוגרמה, כיצאספת תוגרמה את שלום ה סאת רוסיא — . ובארבעה ועשרים יום לחדש הודיע הפחה סאָפּעט לכל צירי תוגרמה אשר בתצרות מלכי איירופא כי ציר רוסיא עזב את בירת תוגרמה וממשלת תוגרמה תקרא גם היא את צירה לעזוב את פעטער־בורג ולשוב לארצו. ובעצם היום ההוא שלח הנסיך גאָרטשאַקאָוו מכתב להשר טעפֿיק־באיי ציר תוגרמה בפעטערבורג להודיעהו כי מהיום והלאה מלחמה לרוסיא בתוגרמה, ויתכבד הוא ואנשיו לשוב לארצו אתרי תת להם ממשלת רוסיא מכתבי מסע לנסוע למסעיהם בלי כל מעצור ומכלים דבר ברכם. גם הודיע אותו כי עבדי תוגרמה היושבים ברוסיא לרגלי עסקיהם ויש את נפשם לצאת כעת ממנה ולשוב אל ארץ מולדתם, יש לאל ידם לעשות כן מבלי אשר תפּל משערות ראשיהם ארצה, אך האנשים אשר זאילו לשָבֵת תחתיהם ככתחלה, יהי לבם נכון ובטוח כי לא יאנה אליהם כל און, כי חקי רוסיא יספּו לראשם גם בימי נשק כבימי השלום. ובששה ועשרים לחדש אפריל עזב טעפֿיק־באיי ציר תוגרמה את פעטערבורג וממשלת רוסיא הניקה בעדו ובעד כל האנשים אשר ברגליו עד בואו לגבול ארצו.

§ 95. ובחמשה ועשרים יום לחדש אפריל נקרא פּתגם דבר המלחמה

(מאניפֿעסט) באוני צבאות חיל רוסיא התונים בקישינינעוו, וביום המתרת נקרא

המועצה, כדברים האלה: המלחמה בין רוסיא ותוגרמה פְּרִצה בכל עז, מלכי איירופא לא השיבו אותנו דבר על השאלה אשר שאלנו מהם לתת לנו רשיון לעמוד במעמד הַבְּיָנִים (נייטראל) במלחמה הזאת, ותוגרמה לא נתנה את צירינו לְשֶׁבֶת באספת צירי המלכים בכירת ממשלתה להגיש משפטינו לפניהם, כי על כן אין לנו על מי לְהִשָּׁעַן כי אם על פֶּחַ יִדְנוּ וְאִמְץ רוחנו להוציא כאור משפט צדקנו והיינו ככל עֲמֵי איירופא ההורכים לאור הציוויליזאציון. והאשית דָּבַר עלינו להתאמץ ככל תהי ארצנו מקום המלחמה העתידה בין רוסיא ותוגרמה לבל יבלע לה ולבל תִּשְׁתַּחַט מַפְנֵי המלחמה, על כן פָּתַח נפתח את שערי ארצנו לפני צבאות רוסיא לעבור בה לארץ תוגרמה לְהִלָּחֵם עליה וארצנו תִּנְצָל מסערת המלחמה הזאת, ומלכי איירופא לא יתאוננו עלינו על ככה אחרי אשר לא הודיעונו מחשבותיהם אשר הם חושבים אדות המלחמה הלזו. הקיסר אלכסנדר הבטיח לְהִנָּן על עֲמֻדָתֵנו (זעלבסטמאָנדינקייט) ומשפטי ארצנו. והאות על זה כי לא יתן את אנשי חילו לְהִאָחֵזוּ בבוקארעסט אף יום או יָמִים ולא ישום מְשֻׁמֵר בכל ערי ארצנו וכל איש על מקומו יבוא בשלום כקדם. ועתה אֲבַטַח נאמנה כי בעלי הפלגות אשר בתוכנו אשר נפלגו תמיד בדעותיהם על אדות הליכות המדינה, יעשו אגדה אחת בעת רעה כזאת וכאיש אחד חברים יעדרו בכל לב ונפש למוצת ארצנו ולמוצת בני עמנו. ואני עֹשֶׂה אעשה ככל אשר נִטְלָה מִשְׁרָתִי עלי, כי מיום אשר הצגתי כף רגלי על אדמת רומעניא, נהפכתי והייתי לאיש רומעני בכל לבבי ובכל נפשי, וכל ישעיו וכל הפצו לתת עז ותפארת לארץ ממשלתו ולשמור מכל משמר את חֻקֵי העתיקים ומשפטיה הישרים והדרושים לְחַפֵּץ שלומה וטובתה כל הימים, ואם אראה כי באה העת אשר עלי להשליך נפשי מנגד למען ארצי נְעִמִי, אחזור הרבי על ירכי ואצא בראש צבאותיכם גבורי החיל לעשות מלחמה בעושקי משפטינו ולא אשיב תרבי אל תערה עד עשותי ועד הקימי את מומת לבבי למוצת ארצנו — .

§ 94. בתשעה עשר יום לחדש אפריל שלח הנסיך גאָרְטְשְׁאָקְאוּ ספרים אל צירי רוסיא היושבים בברלין, וזוין, פאריז ולונדון וכתוב בהם כדברים האלה: אחרי אשר התאמצה ממשלת רוסיא בכל עז להניע אל המטרה אשר הציבה לה בארץ שלום, אחרי אשר יָגַעָה פעמים אחדות לקחת דברים עם מלכי איירופא ועם שלטון תוגרמה לְהִיטִיב את מצב הנוצרים בתוגרמה על פי אָפְנִים הכיוסדים על אדמי היושר והצדק, הנה עיניה רואות כי ממשלת תוגרמה לא תחפוץ בשלום ותתהפך בתחבולותיה להפיל מעצות אדירי איירופא ארצה, ואין את נפשה להטיב את מצב הנוצרים בארצה ולהשלים עם מאנמענעגרא באופן אשר תִּאֻזַת מאנמענעגרא ותוכל לקבל את השלום ההוא. הפראָמְאָקָל אשר יצא לאור בלונדון ביום שלשים ואחד לחדש מאָרֶץ, הית דגסיון האדרון אשר גָּמַר כל מלכי איירופא להטות את לב ממשלת תוגרמת לחפצם

עצותיהם הישרות ארצה, אך עוד יגזור עליהם כי ישליכו גם הם את דבריהם ואת מועצותיהם עד צרור ארץ וישימו את כל דברי הפראטאקאל לאל והז כלא היו. כל אוהבי השלום וכל דורשי טובת הוגרמה, הדעצבו אל לבם אדות התשובה ההיא, ולפי הנראה היתה תשובה כזאת מרת רוח גם להלארד דערבי, כי בבוא הפחה מוסורום לראות פניו, לא בחר הלארד תחת לשונו את הטמון בחבו ויודיע להפחה כי רחקו מחשבות אנגליא ממחשבות השלמה על דבר שאלת הקדם עד כי תאמר ממשלת אנגליא נושא לפתור אותה וכמוה לא ימצאו גם יתר מלכי איירופא פשר דבר, ויוסף עוד דבר כי עמל הוא בעיניו לדעת איזה ררך תבחר לה ממשלת אנגליא לעצור בעד המלחמה הגדולה הצפויה על תוגרמה. והפתה התוגרמי השיב אמרו לו כי אף אמנם לא תחפוץ ממשלת השלטון במלחמה, בכל זאת תבחר בה מית יד לממשלה אחרת להגביל את יכלת ממשלתה כאשר תרצו עליה צירי המלכים באספתם ובספר הפראטאקאל — . אז הראו מלכי איירופא לדעת כי אבדה כל עצה ותחבולה להשיב את ממשלת תוגרמה מדרכה, כי נאותה הקשיחה את לבבה והכבירה את רוחה משמוע משפט, ורק החרב תוציא לאור משפט. אך בכל זאת לא אצו המלכים ההם להוציא חרבם מתערה ולצאת לישע אחיהם האובדים והנענים ורצוצי משפט בתגרת יד תוגרמה, וינועו ויעמדו מרחוק, ורק קיטר רוסיא התנדב להחליץ הושים למלחמת מצוה כזאת, רק הוא אשר קרא לרבבות עבדי עולם דרוז בארץ ממשלתו, אָזר עז לקרוא דרוז לאָחוז הַנְעבדים והנענים גם בארץ תוגרמה לְמִרוֹת חֶק הַיִּזְשֵׁר וּמִשְׁפָּטֵי הַצֶּדֶק, ולבו היה סמוך ובטוח כי יתר המלכים האדירים אף אם לא יתחברו אֶתוֹ לעוזר לו במלחמה הזאת, לא יעצרו לְמַעַרְ אֹתוֹ בַּהֲקִדְשׁוֹ מִלְחָמָה עַל תּוֹגְרָמָה לְהַאִיר אֹר הַדְּרוֹז עַל אַחֵיהֶם הַחוֹלְכִים חֲשָׁכִים בְּאֶרֶץ מֵאֲפֵלִיָּה הַהִיא. וְהִנֵּי רֵאשִׁית מַעֲשָׂהּ לְכֹרוֹת בְּרִית עִם מְשִׁלַּת רֹמְעֵנִיא כִּי פֶתַח הַפֶּתַח אֶת שַׁעֲרֵי אֶרֶצָה לִפְנֵי צְבָאוֹת אֲנָשֵׁי חִילוֹ לְעִבּוֹר בַּה לְתוֹגְרָמָה בֵּית מִלְחָמָהּ, וְהַבְּטִיחַ הַבְּטִיחַ לָהּ כִּי לֹא יֵאָנֶה אֵלֶיהָ כָּל רַע בַּעֲשׂוֹתָהּ כֵּן, כִּי אֲנָשֵׁי חִילוֹ יִקְטוּ בַּכֶּסֶף אֲכָל וְכָל הַמַּחְסוּרִים אֲשֶׁר יַחֲסוּ לָהֶם יִקְחוּ בַּמַּחֲזֵר אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עֲלֵיהֶם, גַּם בַּעַד מַעֲזָנָם יִשְׁלְמוּ בַּכֶּסֶף מְלֵא. וּמִמְשַׁלַּת רֹמְעֵנִיא תְּרִיצָה יֵדָה אֶל דְּבָרֵי הַבְּרִית הַהִיא וּבְכָל חֶפֶץ לְבַבָּה נִאוֹתָה לְפִתּוֹחַ אֶת שַׁעֲרֵי אֶרֶצָה לִפְנֵי צְבָאוֹת הַקִּיסָר. וּבֵין כֵּן וְכֵן דְּרָשָׁה מְשַׁלַּת תּוֹגְרָמָה מֵאֵת רֹמְעֵנִיא הַסְרָה אֶל מִשְׁמַעְתָּה לְהִתְאַחֵד אֶתָּה וְלְהִתְצַב בְּחֶדֶב שְׁלוֹפָה בְּפִנִּי רֹסִיא אֲוִיבָתָה אִם תִּרְיֵק עֲלֶיהָ חֲרָבָה. אֲךְ מְשַׁלַּת רֹמְעֵנִיא הִשִּׁיבָה אֲמָרָה לָהּ כִּי בְּדַבַּר גְּדוֹל כֹּזֵה אֲשֶׁר תּוֹצֵאוֹתַי רַבּוֹת מֵאֵר לִימִים יִצְרוּ, לֹא תוֹכֵל הִיא לְבַדָּה לְחַזֵּת רָעָה בְּטָרְסָה תִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי שְׂרֵי הָעַם וְנִמְנֵי הָאָרֶץ, כִּי רַק עַל פִּיהֶם תִּקְיָם מְשַׁלַּת רֹמְעֵנִיא כָּל דְּבַר בְּמִשְׁפָּטֵי הַמְּדִינָה, וְעַל כֵּן אֵין קָעַת כָּל מַעֲנָה בְּפִיָּה — . וּבִשְׁשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ אֶפְרַיִל דָּבַר הַנְּסִיךְ קֶאֱרַל נְשִׂיא רֹמְעֵנִיא בְּאוֹנֵי שְׂרֵי הָעַם בְּבֵית

אשר חמא עד כי תעמוד לפני כסא מלכי איירופא למשפט לְכָרֶזֶת כבורה אשר לא נעשה עוד כן לכל ממלכה אדירה. הלא על מלכי איירופא לדעת כי הם חתמו בידיהם על ספר הברית בשלום פָּאָרִיז וכתוב בו מְפָרֵשׁ כי אין לכל מלך המשפט להתערב בדרכי מלך אחר בכל הענינים הנוגעים לממלכתו פנימה, ואיזה רוח עבר עליהם פֶּעַת להפיר את ברית שלום (הוא ? *). וממשלת תוגרמה אשר לא נשאה כל תועלת משלום פָּאָרִיז, תזכירנה עתה רק את המצב הרע אשר נצבה איירופא לפני עשרים שנה עד כי לא מצאו אז מלכיה האדירים דרך אחרת כי אם לתת ידם אל השלום הוא ולהכשית נאמנה לכל יתערבו בכל הענינים אשר לממשלת תוגרמה בארץ ממשלתה פנימה. ועתה כי נוסדו מלכי איירופא להוציא את התקונים בתוגרמה בכת ידיהם וכפי ראות עיניהם לאור, עתה תודיע ממשלת תוגרמה כי פגעו בזה בכבודה ובהוד הקיסר התוגרמי, הסירו את משפטו, הגבילו את עזו כמשלתו בארץ ממלכתו ויאמרו לתת מִזְרָאָם על פניו ויתנו ביה יד למהומות חדשות ומכסוכים ומבוכות רבות אשר תוצאותיהן רעות לעת הזאת גם לעתות הבאות. — ועל כן החליט הוד קיסר תוגרמה לכל יאבה ולכל ישמע לכל דברי ספר הפראטאקאל, ונכח הצדק דרכו בעשותו זאת. סוף דבר כי ממשלת תוגרמה נוכחה לדעת כי היא הצבה מטרה להצי אויביה אשר יחשדוה חנם ולא יאמינו בהבטחתה, על כן עליה החובה להלחם בעד עמדתה (עקסיסטנציה) בכל אשר תשיג ידה, ובקשענה על צדקתה ואמנותה באלהי אמן, תבטח ולא תפחד ותודיע גלוי לכל העמים כי לא תקשיב אוניה לכל הרברים אשר תרצו ואשר יחרצו עוד בני הנכר לרעתה, אך תתאזר עזו לכל תְּרַחֵה מִשְׁאֵתָה ומגרם המעלה אשר העלה אותה אל עליון המשגית ממכון שבתו על כל יושבי הארץ. ורק דבר אחד אשר נכצא בספר הפראטאקאל ונוסד על אדני הצדק, נכונה תוגרמה לעשותו, הלא הוא כי תאסוף רוסיא את תרבה אל תערה ואנשי חילה יעובו את גבול תוגרמה בשלום, ואם תראה רוסיא אות שלום כזה, אז תעשה כן גם תוגרמה. כי רק הדרך הזה דרך ישר הוא למחוז השלום, וכל העמים יבואו אז על מקומם בשלום.

§ 93. התשובה הזאת אשר השיב השלטון על דברי הפראטאקאל.

לא נכונה קטורה באף הממשלות האדירות באירופא, כי ראו כי השלטון הקשית לבכו והכביר רוחו לבלתי שְׁמַע אל כל מעצותיהם, פיהו דבר בגאות, וכמנהג הפחה פֶּעַקִיף עם תלמידיו בסוד יועצי הפארלאמענט החדש בתוגרמה. כן מנהג השלטון אדוניו עם מלכי איירופא, ותהי הנקלה בעיניו להשליך את

עצותיהם

(* הפחה מאפעם שכח או חפץ לשכוח כי זה עשרים שנה אשר לא מלאה ממשלת תוגרמה את האפנים אשר עליהם נוסד שלום פָּאָרִיז לסו בתה, ואין לה כל צדקה עוד לדרוש מאיז ממשלה אחרת לתת עז ותעצומות לאפני השלום ההיא אשר השליכה היא אתהי נגה. —

חסיה כי אם לְהַגִּן על ארצה אם תקרא רוסיא מלחמה עליה; וקיסר תוגרמה
 יִקְרָה כי רנשי הידירות והכבוד השוררים בין רוסיא ותוגרמה, לא יתנו את
 קיסר רוסיא כי יאמין הוא לברו כי ממשלת תוגרמה לוחצת כה את
 הנוצרים היושבים בארצה עד כי נחוצו לאנשי גאולתם לעשות מלחמה בארץ
 היושבת לבטח אתם וּשְׂכָנָה קרובה היא לארצם — (4) על אדות השערוריות
 והפרעות אשר לא חדלו עוד בתוגרמה האיירופית ואשר בגללן לא תוכל
 רוסיא לְהַמִּישׁ את חילה מנבול תוגרמה, אין לקיסר תוגרמה להשיב דבר רק
 לגלל מעליה את האשמה הזאת ולהחליט כי הנס טפלו אותה עליה שונאיה
 הנם, גם תאמין כי איירופא יודעת נאמנה כי רק ממשלה אחרת היתה נסבה
 להשערוריות ההן, ולממשלת רוסיא אין המשפט לאמר כי בגללן לא תוכל
 להשיב את צבאותיה מנבול תוגרמה — (5) על דבר הציר אשר השלח
 ממשלת תוגרמה לפעטערבורג לקחת דברים עם ממשלת רוסיא אִרוֹת השלום
 ותשובות אנשי החיל למקומה, יודיע קיסר תוגרמה כי יעשה כן לעשות בזה
 תפץ רוסיא, אך אז יאזת לפי דתי הכבוד כי גם ממשלת רוסיא תשלח ציר
 מיוחד אל ממשלת תוגרמה אדות הדבר הזה אף כי באמת לא תדע כממשלת
 השלטון במה גדול פת ציר כזה מפני רעפעשע טעלעגראפִּית — אחרי
 הדברים האלה יודיע הפתח סאפֶּעט כי ספר הפראטאקאל הַעֲצִיב את רוח
 הממשלה התוגרמית בראותה כי בעיני המלכים אשר באו על התתום בספר
 ההוא לא נחשבו התקונים אשר הבטיחה להוציא לאור ברצונה הטוב ולא
 יאמינו בהבטחותיה, גם לא שוו נדר פניהם כי ממשלת תוגרמה איננה סרה אל
 משמעת ממשלה אחרת, ולה הצדקה לשלוט בארצה כטוב וכישר בעיניה —
 ממשלת תוגרמה תתפלא כי מלכי איירופא שָׁבוּ לְדַבֵּר אִרוֹת התקונים בבִּקְשֵׁי
 ניען, הערצענאווינא ובולגאריען כאלו רק להארצות ההן הבטיחה ממשלת
 השלטון לעשות תקנים כאלה, ובאמת נהפוך הוא כי היא הבטיחה לעשות
 תקנים בכל רחבי ארץ ממשלתה ולכל העמים בעלי הרתות השונות היושבים
 בתוכה ובתוכם יִקְשְׁבוּ גם הנוצרים היושבים בחצי אי הבאלקאני תחת ממשלת
 השלטון — ועל הצעת המלכים בספר הפראטאקאל לְמַלְאוֹת את ירי צידיהם
 וקנסוניהם להשניח על ארחות ממשלת תוגרמה אשר תלך בהם להוציא את
 התקונים והסדרים החדשים לאור, גם על הדברים אשר הוסיפו עוד המלכים
 דהם: כי אם יראו כי נכובה תוחלתם גם בפעם הזאת וממשלת קיסר
 תוגרמה לא השמע להם לכל אשר ישאלו ממנה, אז יבקשו להם תחבולה
 להשיב את מצב הנוצרים בחוקת היר, על הרברים האלה תצדק ממשלת
 תוגרמה אם לא תאבה ולא תשמע להם, כי היא ממשלה ככל הממשלות
 האדירות אשר באיירופא ולא תִתְרַצֶּה למלכים אחרים להפקיד פקידיהם
 בארצה להיות שופטים על הרכיה ועלילותיה וכל אחד מהם יִתְּנָה רְעוֹ אותה —
 ואדות הנוצרים עברי תוגרמה, תודיע ממשלת השלטון כי לא תמצא לה עוֹן

להתייעץ על הליכות ממלכת תוגרמה מבלי שְׂאֹל את פיהו גם הוא, דבר כזה אי־כבוד הוא להשלטון קיסר תוגרמה, גם רעה נשקפת על ממלכתו בגלל הרבר הזה — ככל מלכי איירופא יבקש גם השלטון את השלום ונפשו אֶתְהָ לְהַתְהַלֵּךְ עִמָּהּ בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר כָּל הַיָּמִים, ואות נאמן על זה הוא כי בטרם לָדַת עוֹד חָק הַאֲסֵפָה בְּבִירַת מַלְכוּתוֹ, שֶׁלַח דְּבָרֵי שְׁלוֹם. אַל נִסְיךְ מִעֲרִבֵיעַן וַיִּשְׁלַם אֶתְהָ וְאִין עוֹד פְּרִיץ וְאֶבְחַת חֶרֶב בְּכָל גְּבוּל הַנְּסִיכוֹת הַהִיא, גַּם אַל נִסְיךְ מֵאֲנַמְעֵנְעֵנִישׁ רֵא דְּבַר שְׁלוֹם, וְלוּלֵי רוֹסִיא, אֲשֶׁר בֵּין כֹּה וְכֹה שְׁלֵפָה חֲרֵבָה מִתְעַרָה עַל תּוֹגְרָמָה, כִּי אִזְצָא כְּבָר גַּם שְׁלוֹם מֵאֲנַמְעֵנְעֵנִישׁ לְאוֹר וְחֲרוּעַת מַלְחָמָה לֹא נִשְׁמָעָה עוֹד בְּתוֹפָה. אֲךְ עַתָּה גַּלְחָצָה הַתּוֹגְרָמָה לְהַתְחַלֵּץ חוֹשִׁים גַּם הִיא לְהִגָּן עֲלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֲרֵב הַחֲדוּרָתָהּ — הַחֲקִים הַיִּשְׁרִים וְהַמְשַׁפְּטִים הַצּוֹדְקִים אֲשֶׁר נָתַן קִיסַר תּוֹגְרָמָה בְּרִצּוֹנוֹ הַטּוֹב בְּכָל רַחֲבֵי אֶרֶץ מִשְׁלָתוֹ, נָתַנוּ שְׂמֵחָה בְּלִבּוֹת כָּל הָעַמִּים הַחוּסִים בְּצִלוֹ וַיִּקְדְּמוּ פְּנֵיהֶם בְּרֹב שְׂמֵחָה וְתוֹדָה. אֲךְ לִתּוֹ יִתֵּר שְׂאֵת לְנַפְוֹת אַחֲדוֹת מְכַל יִתֵּר הַנְּפוֹת וְלִהְרֵבּוֹת לְיוֹשְׁבֵיהֶן חֲקֵי תְרוּת יוֹתֵר מְכַל הַתּוֹגְרָמִים, אוֹ לְהַרְחִיב אֶת גְּבוּלָן עַל חֶשְׁבֵן תּוֹגְרָמָה כֹּאֲשֶׁר גָּזְרוּ צִירֵי מַלְכוּת אִירֹפּוֹא בְּאֲסֵפָתָם, זֹאת לֹא תוֹכֵל מִשְׁלַת הַשְּׁלֵטוֹן עֲשׂוֹת, כִּי דְּבָרִים כֹּאלֵה נּוֹגְעִים בְּנַהֲלָתָהּ וּפּוֹגְעִים בְּכַבּוּדָהּ וּבְכַבּוּד הַשְּׁלֵטוֹן הַשּׁוֹלֵט לְבָדוֹ בְּאַרְצוֹ זֹאִין לְכָל מֶלֶךְ רֹב וְשְׁלִיטַת הַמְשַׁפֵּט לְהַתְעַרֵב בְּמִשְׁפָּטֵי מַלְכוּתוֹ פְּנִימָה — וְעַל הַנּוֹסֵפּוֹת אֲשֶׁר שָׁם הַגְּרָאָף שׁוּוּאֶלְאוּ לְסַפֵּר הַפְּרָאטְאָקָל, הַשִּׁיב הַפָּהָה סֵאפֵּעַט בְּשֵׁם הַקִּיסַר אֲדוֹנֵיו כְּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (1) מִשְׁלַת תּוֹגְרָמָה חֲפָצָה לְעֲשׂוֹת שְׁלוֹם עִם מֵאֲנַמְעֵנְעֵנִישׁ עַל פִּי אֲפְנֵי הַשְּׁלוֹם עִם סְעִרְבֵיעַן, וּבְרִצּוֹנָה הַטּוֹב הוּאִילָה לִתֵּת גַּם לֵה חָבֵל גַּלְחָה מֵאַרְצָה לְאַחֲזוֹת עוֹלָם. אֲךְ יַעַן כִּי מֵאֲנַמְעֵנִישׁ נִעְגָרָה הִיא אַחַת מֵהָאַרְצוֹת הַסְּרוּזָת אֵל מִשְׁמַעַת תּוֹגְרָמָה, עַל כֵּן יִחְשׁוּב הַשְּׁלֵטוֹן לְמִשְׁפָּט כִּי רַק לוֹ הַמְשַׁפֵּט לְהַצִּיב גְּבוּלָהּ מִבְּלִי אֲשֶׁר יִבְלַע בּוֹה לְתוֹגְרָמָה וּלְכַבּוּד הַלִּיכוֹת מַלְכוּתָהּ, זֹאֵם יִצְלַחוּ רֵאשֵׁי בְנֵי מֵאֲנַמְעֵנְעֵנִישׁ וּבְאִי כֶּחָם בְּצַעֲנִינֵיעַ לְהַכְרִיעַ בְּרֹב דְּעוֹת אֶת כָּף הַמֵּאזְנִים לְחַפֵּץ הַשְּׁלוֹם, אוֹ יִתֵּן לָהֶם הַשְּׁלֵטוֹן אֶת בְּרִיתוֹ שְׁלוֹם גַּם הוּא. (2) מִשְׁלַת קִיסַר תּוֹגְרָמָה עוֹמְדָה הֵבֵן לְהוֹצִיא לְאוֹר אֶת הַתְּקוּנִים הַדְּרוּשִׁים לְכָל הָעַמִּים הַיּוֹשְׁבִים בְּאַרְצָה, לְהִשְׁיֵב מִצְבֵּם וּלְהַבִּיא בְּרִכָּה בְּכָל מִשְׁלַח יְדֵיהֶם, וְאֶת הַתְּקוּנִים הָהֵם עֵתִידָה מִשְׁלַת תּוֹגְרָמָה לְהוֹצִיא בְּאֵמֶת וּבְתִסִּים לְאוֹר עַמִּים, אֲךְ בְּגַלְל הָעֲבוּדָה הַכְּבִידָה הַרְבֵּצָת עֲלֶיהָ בְּיָמֵי הָאֵלֶּה, לֹא תוֹכֵל לְהַגְבִּיל אֶת הָעַת אֲשֶׁר כֹּה יִצְאוּ הַתְּקוּנִים הַזֶּם לְאוֹרָה, רַק זֹאת תוֹכֵל לְהַבְטִיחַ בִּי לֹא תִתֵּן הָמָּי לֵה עַד עֲשׂוֹתָהּ וְעַד הַקִּימָה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּאִילָה לְהוֹעִיל בְּתְקוּנִים חָהֶם בְּרִצּוֹנָה הַטּוֹב וּבְאֵוֹת נַפְשָׁה. (3) מִשְׁלַת קִיסַר תּוֹגְרָמָה נְכוֹנָה לְהִשְׁיֵב אֶת צְבָאוֹת אֲנָשֵׁי חִילָה לְמִקּוֹמָם בְּשְׁלוֹם אִם תִּרְאָה כִּי מִשְׁלַת רוֹסִיא נְכוֹנָה גַּם הִיא לְהִשְׁיֵב אֶת אֲנָשֵׁי חִילָה מִגְּבוּל תּוֹגְרָמָה, וְלִקְוֹל אֶת הָרָאשׁוֹן אֲשֶׁר תִּתֵּן רוֹסִיא לְעֲשׂוֹת כְּרַבֵּד הוּא, חֲמַדָּה גַּם תּוֹגְרָמָה לְעֲשׂוֹת כֵּן, כִּי אִין מְגַמֵּת פְּנֵי תּוֹגְרָמָה לְשֵׂאת חֶרֶב אֵל

(דִּיעַ תִּיחַ)

רוֹסִיא

על דברי הספר ההוא את הדברים האלה: אם תעשה ממשלת תוגרמה שלום
אמת למאָנטענענרץ, אם תצוה לצבאות חילה להשיב חרבם אל תערה כבימי
שלום, ואם תתן אות נאמן כי יש את נפשה לעשות כדבר הזה גם להקים את
משאלות אדירי איירופא בדבר התקונים בחצי אי הכאלקאני ככל אשר
הבטיחה, אז תשלח ממשלת תוגרמה ציר נאמן לפעטערבורג לקחת דברים
עם ממשלת רוסיא על אדות השלום ולהשיב את אנשי המלחמה אל ארצותיהם,
ואז יתן גם קיסר רוסיא צו להשיב את החרב אל נדנה ושלום יהיה בארץ. אך
אם יוסיפו התוגרמים לעשות שעורריות נוראות ותועבות איזמות בבלגאריען
באשר עשו בשנה העוברת, אז לא ימושו צבאות רוסיא מנכול תוגרמה עד
אשר ישימו קץ להשעורריות ההן — ומענאברעא ציר איטליא הוסיף על
דברי הפראטאקאל כדברים האלה: ממשלת איטליא כתבה ידה אל הפראטאקאל
באופן אשר כל הממשלות האדירות באיירופא תלכנה בדרך אחד ובעצה אחת
להוציא את משפטי הספר ההוא לאור, כי רק בהיותן בקן לאגדה אתה ושפה
אתה, רק אז תתחבר איטליא בחברתן — והשר דערבי הודיע בטרם חתמו
צירי המלכים על הפראטאקאל, את מחשבות ממשלת אנגליא אדות הפראטאקאל
ההוא, ואז הדברים ההם כתב בספר ויקראם לראשונה באזני שרים רבים
ונכבדים, ואחרי כן שלח את דברי הספר ההוא אל כל צירי המלכים אשר
באו על התתום, ואלה הם דברי הספר ההוא: המוכיר הראשון להענינים
החיצונים במלכות בריטאניא יבאר בזה לפני צירי בריטאניא, אישכנו,
עסטרייך — אונגארן, צרפת, איטליא ורוסיא, את דברי הפראטאקאל אשר
כתבו וחתמו בשם מלכיהם, ויודיעם באר היטב כי ממשלת הוד מלכות
בריטאניא הואילה לתת יד לעצת רוסיא בדבר הפראטאקאל רק באופן אשר
על ידו יצא השלום באיירופא לאור, אך אם מנמת פני הוד מלכותה לא
תקום, ומה גם אם רוסיא ותוגרמה לא תשיכנה את צבאותיהן בארץ שלום
ולא תשאנה עוד אשה אל רעותה תרב מלחמה, אז לא יקשבו דברי
הפראטאקאל ההוא בעיני הוד מלכות בריטאניא והיו כלא היו. — לונדון
31 מאָרץ 1877 (ועל החתום) דערבי

§ 92. ספר הפראטאקאל עם הנוספות והכאורים, הנש אל שלטון תוגרמה
ואוהבי השלום קוו כי השלטון יכין לבו ויקשיב וישמע אל המועצות אשר עָמּוּ
לפניו כל אדירי מלכי איירופא יחד, אך לא כאשר קוו כן היתה גם בפעם
הזאת, כי ממשלת השלטון הכבירה את לכה והשליכה את כל דברי הפראטאקאל
פראקאל ארצה ותתן כתף סוררת לכל מועצות המלכים האדירים מצוקי
איירופא. ובתשעה לחדש אפריל מלא השלטון את ידי הפחה סאָוועט וישם
בפיו מענה אל מלכי איירופא על אשר לא שָעָה אל דברי הפראטאקאל אשר
הגישו אליו, והפחה שלח את דברי השלטון אל צירי תוגרמה היושבים
בחצרות מלכי איירופא להודיע להמלכים ההם כי לא טוב הדבר אשר עשו
להתיעץ

אי הבאלקאני את צבאות חילה אנשי המלחמה ותציג מהם רק המספר הנחויץ להחזיק את הסדרים בארץ וכל העם יבוא על מקומו בשלום גם תמהר להוציא לאור את התקונים ואת החקים הטובים לטובת הנוצרים בארצות: הבאלקאן ובכל אשר שמו מלאכי המלכים ההם לפניו בהאקפה בבירת תוגרמה. ואשר ממשלת השלטון הבטיחה כבר לעשות כן ומה גם בספריה אשר כתבה ושלחה לכל ציריה היושבים בחצרות מלכי איירופא ביום ל"א לחדש פֶּעברואר בשנת תרל"ו (1876) ובספרה אשר כתבה בימי האספה בקאנסטאנטינאפעל וגם אחרי הימים ההם.

יועתה אתרי אשר הוכיחה ממשלת תוגרמה כי הפצה היא בשלום באמת, והשלום ררוש הוא גם לטובתה ומנוחתה, עתה יש מקוה כי תמרה ממשלת השלטון לעשות את ימי המנוחה האלה לכלי הפץ להוציא בהם את החקים והמשפטים אשר על פיהם ייטב להנוצרים ולא יוסיפו לראבה עוד, גם שלום איירופא יבון ולא ימוט לארך ימים. ואחרי אשר תבחר תוגרמה בדרכי שלום האלה, תראה ותבחן כי גם כבודה וטובתה דורשים מירה להקים את הבטחותיה באמונה אמן, ולא תשאשירה ממעגלי צדק האלה כל הימים.

מלכי איירופא חפצים כי מלאכיהם היושבים בבירת תוגרמה וקונסוליהם אשר ביתר ערי תוגרמה, יפקחו עיניהם וישיתו לבם למסלה אשר תסל לה ממלכת השלטון להוציא לאור את התקונים והחקים הטובים והמשפטים הישרים ואם תמלא את הבטחותיה באמת ובתמים.

אמנם אם גם בפעם הזאת היה תהיה תוחלת אדירי המלכים לאכזב וממשלת תוגרמה לא תיטיב את מצב הנוצרים בחצי אי הבאלקאני והסער המתחולל כעת בארץ הקדם יוסיף עוד להרגיז את שלום ארצות המערב, אז יוערו אדירי מלכי איירופא עוד הפעם להביא עצה ולעשות פלילה להיטיב את מצב הנוצרים בתוגרמה ולהבין את שלום איירופא ולסעדו בצדק ובמשפט לכל יוטי רָבָה.

נכתב בלונדון בשלשים ואחר לחדש מארץ תרל"ז (1877) ועל התתום באו צירי מלכי איירופא האלה: מינסטער (ציר קיסר אשכנז), בייסט (ציר קיסר עסטרייך), לירי ארקור (ציר הרעפובליק הצרפתי), דערבי (ציר מלוכת אנגליא), מענאברעא (ציר מלך איטליא), שוואלאו (ציר קיסר רוסיא).

§ 91. והנה כל מטיבי ראות ראו כי דברי ספר הפראטאקאל הזה תלואים כמעט על פלי מה ותחת דבר משפטים אל ממשלת תוגרמה ולהרמיצה כי תוציא לאור משפט. דבריו נעימים וחלקקים ואין בהם כח להצליח הפץ אדירי איירופא בְּדָבָר מצב הנוצרים בתוגרמה, כי כן העריכו השרים היושבים ראשונה במלכות אנגליא לְסַבֵּל את מחשבת רוסיא לכל תפיק זְמָקָה — ועל כן שמו צירי מלכי איירופא על דבר הפראטאקאל ההוא נוספות כתבונם לברר ולצרף את הדברים הסתומים ההם: הגראף סוואלאו ציר קיסר רוסיא הוסיף

בדבר הנוצרים בשמעו כי נשברה המשענת אשר נשען עליה כי אין למלכים אחרים המשפט להתערב בהליכות ארצו פנימה — זה הוא תכן ספר הפראטאקאל אשר היה את לבב ממשלת רוסיא כי יכתבו יתר מלכי איירופא את ידם אליו, אך יודעי העתים פסחו על שתי השעיפוס אם יואיל הלאָר ביקאנספֿעלר היושב ראשונה במלכות אנגליא לתת יד אל הספר הזה — ובהמשה עשר לחדש מאָרץ בא גם הגענערפֿאל אינגאָטוייעוו — על פי הנראָף שוואַלאָוו — ללונדון, וכל אוהבי השלום ראו בזה אות לטובה וַיִּקְווּ כי קרובה ישועת הפראטאקאל לבוא ושלום איירופא להָקָלוֹת. אך לא כאשר קוּוּ כן היתה! כי ביקאנספֿעלר ודערבי אשר ביריהם עתות אנגליא, בקשו חשבונות רבים ויתחפכו בתזבולותיהם להתיצב אל הפראטאקאל ההוא לשטנה; כי לא האמינו בכל דברי הדיפלאמאטים הרוסים וַיִּחְשְׁרוּם כי בלב ולב ידברו וכל מומתם להָצֵר צעדי אנגליא בתוגרמה ולסגור עליה הדרך להודו המזרחית. ועל כן הִחְלִיטוּ שרי מלכות אנגליא ההם לְשַׁנּוֹת את פני הפראטאקאל, לתוסף עליו ולגרוע ממנו בכל הַרְדוּשׁ אל חִפְצֵם עד כי תחטאו את המטרה אשר הציבה ממשלת קיסר רוסיא בדברי הספר ההוא. וכראות הגענערפֿאל אינגאָטוייעוו כי לא נעשה דָבָר הפראטאקאל כחִפְץ רוסיא ואין עוד עורתה בו להציל את הנוצרים היושבים בתוגרמה מרעתם עוב את לונדון וַיִּשָּׁב לפעטערבורג.

§ 90. אולם גאָרטשאקאוו נסה עוד הפעם לתתור אל מחוז חִפְץ רוסיא בדבר הפראטאקאל, לא נח ולא שָׁקַט עד עשותו ועד הקימו את מומת לבב ממשלתו, ובשלישים ואחד לחדש מאָרץ הודיע הטעלעגראָף את הבשורה כי הפראטאקאל יצא לאור בעצם היום ההוא, ואלה הם דברי הפראטאקאל:

מלכי איירופא האדירים אשר נָטְלוּ עליהם להשביח את המהומות הרבות בארצות הקדם ואשר על כן קראו אִסְפָּה בקאנסטאנטינאפֿעל בירת תוגרמה, יודעים נאמנה כי הדרך הישרה להניע אל המטרה אשר הציבו להם, היא דרך השלום והאחוה ללכת שלובי יד כל הימים כאשר הצליתו ללכת בימים האלה, ובכן נועצו כלם לב יחדו לדרוש את שלום הנוצרים היושבים בתוגרמה וטובתם כל הימים, וכלם התאחדו בנפש תְּפִצָה לְבַקֵּשׁ את פני ממשלת תוגרמה כי תואיל לעשות תקונים נחוצים במשפטי הממשלה בארצות באָסִינֵיעוּן, הערצענגאָווינא וכולגאריען אשר קבלה עליה והבטיחה להוציאם לאור ברצונה הטוב.

מלכי איירופא מכירים ויודעים כי בעשות תוגרמה שלום עם באָסִינֵיעוּן צעדה צעד אחד קדימה אל דרך השלום הנחוץ לה מאד, ועל כן הם יועצים לה כי תוסף ללכת בדרך הזה ותעש שלום גם למאָנטענערפֿאל, ולמען תקם את השלום לאֲרֵךְ ימים, תואיל ממשלת תוגרמה להרחיב את גבול מאנטענערפֿאל ולהתיר ידה לשלוח את אניוניה על פני נהר באיאנא, גם תוציא מחצית

דחתה ממשלת תוגרמה את מועצות מלאכי המלכים האדירים המיסדות על
 אדני האמת והצדק, פגעה בזה בכבוד המלכים ההם גם בכבוד איירופא כלה
 והרגיזה את שלום העמים היושבים בתוכה, ונחוץ לנו איפוא לדעת מה בלב
 המלכים ההם אנשי שלומנו ובעלי בריתנו ומה משפטם אשר הרצו אחת
 תוגרמה להטותה לחפצם לתת ערבה במותה אשר תערוב לה כי תוציא לאור
 את מועצותיהם אשר שָׁמוּ לפניה לטובת הנוצרים היושבים בחצי אֵי הבאלקאני.—

§ 89. ימים רבים עברו ומלכי איירופא לא השיבו דבר על שאלת קיסר
 רוסיא ביר הנסיך גאָרמטשאַקאָוו, והומיה תרישית שררה בהיכלי כבודם, אך
 הוד קיסר רוסיא לא נתן דְּמֵי לו, לא התריש ולא שָׁקט מהוציא משפט צדקן
 לאור עמים ולהציל עשוקים מיד עושקיהם בתוגרמה האיירופאית. ובחדש
 מאָרץ הרים הגענעראל אינגאמייעוו פְּעִמֵי וַיִּבְקַר בהיכלי מלכי איירופא
 האדירים להָעִיר רוחם לעשות פליליה בדבר השאֵלה המורחית אשר רעה
 נשקפה ממנה גם על נְעִמֵי איירופא, ויציע עֲצַת קיסר רוסיא לפניהם;
 לכתוב בספר את הדברים אשר הם דורשים על פי משפטי צדק מאת ממשלת
 תוגרמה לטובת הנוצרים בחצי אי הבאלקאני, ועל הספר ההוא יבואו
 כָּל־עַל החתום ולהגיש אותו אל שלטון תוגרמה. וברביעי לחדש מאָרץ
 הגיע הגענעראל לראשונה לברלין ושם ישב ימים אחדים ויקח דברים עם
 הנסיך ביסמארק וגם את פני הקיסר ווילהעלם ראה וידבר את הדברים אשר
 שם קיסר רוסיא בפיו. וביום השמיני לחדש מאָרץ נקע משם ויבוא לפאריז,
 גם הגראַף שוואלאָוו ציר קיסר רוסיא באנגליא בא אז מלונדון פאריזה,
 והנסיך אָרלאָוו ציר רוסיא בצרפת, גְלוּה אליהם, ושלשתם הסתיקו סוד
 ויתיעצו על צפונות הענינים המדינים הנבוכים ומסוככים מאד. ופעמים
 אחדות התראו עם ההערצאָג דעקאָו (Decazes) שר הענינים החיצונים
 בצרפת. וביום העשירי לחדש מאָרץ שב הגראַף שוואלאָוו ללונדון במלאכות
 קיסר רוסיא ויתאמץ להשלים את חפץ הקיסר אֲדוֹת ספר הפראָמאָקאָל אשר
 ישלחו אדירי מלכי איירופא אל שלטון תוגרמה. תִּכְן רברי ההוא יהיה
 כי מלכי איירופא דורשים את ממשלת תוגרמה לעשות משפטים צדיקים
 ותקונים ישרים בארצה לטובת הנוצרים אשר בחצי אי הבאלקאני, גם לתת
 עֲרָבָה נכונה ובמוחה כי תוציא לאור את משאלות המלכים ההם באמת ובתמים
 כל הימים. ואם מאן תמאן ממשלת תוגרמה להטות אזנה להמלכים ההם
 ותשליך את דבריהם ארצה גם בפעם הזאת, יִדַע תדע כי הם ימצאו דרך
 להפיק רצונם בחזק יד — גם יודיעו להשלטון כי דברי שלום פאריז
 משנת תרשי"ו (1856) אֲדוֹת תוגרמה, נפלו כבר וסר כחם מעליהם, והמלכים
 אשר נתנו אז ידם אל השלום ההוא, לא ישימו עוד לבם אליו — ואף אם לא
 יאבו המלכים ההם לְבַטֵּל באמת את דברי שלום פאריז, יתנו בזה פחדם בלב שלטון
 תוגרמה ולא יוסיף עוד להשפיל כבודם בגובה אפו וְנִעְתָר למשפטי צדקם

בדבר

רב ועצום מאד, כי יתענותו אנשי החיל גם כי כנבורים ישישו לרוץ ארח. § 88. ובין כה וכה היו ידי נאמי נאם (דיפלאמאטען) מלאות עבודה להביא עצה ולעשות פליליה להתיר אנדרת השאלה המזרחית למצוא את הדרך הישרה אל מחוז השלום. והנסיך גארטשאקאו ראש הדיפלאמאטים הרוסים שלח בשלשים ואחד להדש יאנואר תרל"ז (1877) מגלה עפה (צירקולאר דעפעשע) אל צירי רוסיא היושבים במלאכות הקיסר בערי המלוכה ברלין, לונדון, פאריז, ווין ורומה, כתוב בה כדברים האלה: "על פי עלילות ממשלת תוגרמה אשר השליכה את מועצות מלכי איירופא, שגנו הענינים המדינים אדות שאלת הקדם מן הקצה אל הקצה". בהחל ימי הפרעות והמהומות בתוגרמה, עוד אז חשבה ממשלת אדוני הקיסר את השאלה המזרחית לדבר הנוגע לכל ארצות מלכי איירופא, בהאמינה כי רק אם יהיו מלכי איירופא שפה אחת ורוח אחד לכלם, תמצא ידם לפתור את השאלה ההיא, כי באמת אחרי אשר הודיעו המלכים ההם כי אין את נפשם למצוא חפץ ולהשיג תועלת לנפשם על ידי השאלה הזאת, הנה אין מטרה אחרת נכח פניהם כי אם להטות את לב ממשלת תוגרמה להוציא את הנוצרים היושבים בארצה מסבלות ומעבדות ולתת להם משפטי צדק וחקים ישרים אשר יחיו בהם, ושאלת הקדם לא תשוב עוד להרגיו מנוחת איירופא כפעם בפעם ולהחריד את לבות אנשי השלום בכל אפסי ארצותיה. ובגלל הרבר הזה התאמצה ממשלת אדוני הקיסר לאחד את לבות אדירי איירופא לעדור בלי לב ולב בשאלה הזאת ולמצוא לה פתרונים לבל תוסף עוד לערוץ את שלום איירופא ומנוחתה... והנה זה יותר משנה תמימה חלפה הלכה לה וישועות בל נעשו ארץ ומלכי איירופא על עמדם או יעמדו גם עתה ולא משו ממקומם צעד אחד, ובמשך הימים ההם שפכו דמים רבים על שרדי קמל, נשמו ערים, נהרסו כפרים, מעיר סתים ינאקו ונפש חללים תשוע, וימי מהומה ומבוכה הולכים הלוך ורב בכל ארצות איירופא, ומי יודע עד מתי ימשכו ימי הרעה לדאיב נפש יושביהן ולהמם לבבם? ממשלת תוגרמה השיבה את פני צירי הממלכות האדירות ריקם ואת כל דבריהם השליכה עד צרור ארצה ורחוק רחוק מלבה לשלח את הנוצרים הרצוצים הפשים כאשר הבטיחה בפיה ובשפתה. מצב הענינים בארץ המזרח ברע הוא עתה יתר הרבה מאז ומיום ליום יגדל אסון אחינו בחצי אי הבאלקאני הלוך וגדול, וימי לנו נשקפים גם על איירופא לרגלי שאלת הקדם, ושיום העמים מתגודד לתונין נפש כל בעל נפש ולמגנת לב כל קנני ארצם ומולדתם וחובבי עמים. על כן יאבה חוד הקיסר לדעת אל-נכון, במרם ידים פעמיו אל המסלה אשר סלל לו, מה הנה מחשבות המלכים בעלי ברית שלומו אשר הלך עמהם שלובי יד בכל הליכות המדינה עד היום הזה ואשר ילך עוד עמהם גם בימים הבאים להרגיע ליושבי הארצות ולכונן את שלומם בל ימוט. חוד הקיסר יאבה לדעת את המחשבות אשר המלכים ההם חושבים על דבר השאלה המזרחית. כי הנה אחרי אשר

זאיטליא אשר מעת התגלע הריב בתוגרמה לא נגעו בשאלת הקדם רק בקצה שרביט הוזהב אשר בידיהן, לא מצאו דבר נחוץ אשר ימריצם להתאחד לאגדה אחת לעודד בלי לב ולב בהשאלה הכבדה הזאת. ממשלת עסטרייך מצאה חפץ במצב הצי אי הבאלקאני כאשר הוא בעת ההיא אם אך לא ירגיז עמים אחרים את גבולות ארצה. הלאָרד ביקאנספֿעלד שמח בלבו על משפּתי האספה (קאנפֿערענץ) בקאנסטאנטינאפעל, בהאמינו כי רוסיא תתעצב אל לבה על משפּתיָה, ובראותו כי אוהביו, אוהבי תוגרמה, יצאו קמנצחים מהאספה ההיא היו עיניו מיחלות אל היום אשר בו יוכל להשיב את ציר אנגליא לבירת תוגרמה מבלי אשר יעורר בזה את תלונת מלכי איירופא. — זבכּן עמדו אדירי מלכי איירופא מרחוק וידיהם לא עשו תושיה להושיע את הנוצרים הקטים לחרב בתוגרמה האיירופית. ורק רוסיא לברה לא טמנת ידיה בצלחת ולא הביטה בשוכה ונתת על משפּתי האספה בבירת תוגרמה ועל מעשה השלטון אשר בָּעַט במלאכי מלכי איירופא וַיַּעַט בם בשאָט בנפש, רק היא לא יכלה לעכור ברחוק על דְּמֵי אחיה הסלאווים אשר חייהם לשאול הניעו. והקיסר הצדיק אלכסנדר השני אשר אהבת אדם חיי רוחו, התנשא בהדר גאון עזו לַפְתֵּחַ חרצבות העריצות ולחבל על הקבלות והעבדות אשר העמיסו התוגרמים על צוארי הסלאווים בני עמו ובני דתו, ועוד בעשירי לחדש נאָוועמבער תרל"ו (1876) השמיע הוד קולו ויאמר: כי אם ישוּבו בעלי האספה ריקם ותוגרמה תמאן לתת עֶרְבָה בטוח כי תקים את אשר אנחנו מבקשים מידה, אז, אף אם מלכי איירופא לא ילכו אתי, אלך אני לבדי להריק תרב על תוגרמה עד עשותה ועד הקימה את שאַלתנו על דָּבָר אחינו בחצי אֵי הבאלקאני. אפס כי כְּבֹד לב תוגרמה ובגבה אפה השליכה את שאַלת מלכי איירופא בכלל ואת שאלת קיסר רוסיא בפרט, אחרי גוה, ובשמעה כי קיסר רוסיא גמר אמר להוציא את דבר הערבה ההיא ראור בחרב מלחמה, מהרה להכין הכל למלחמה ארוכה מבלי ראות כי אוֹצְרָה דלל מאד ונושיה רבים ועצומים, ומבלי שים על לב כי קֶצֶרַת יד היא להתיצב לפני רוסיא האדירה על שְׂדֵה מלחמה. ורוסיא ראתה כי היא מבקשת שלום ותוגרמה למלחמה, ותמהר גם היא להכין וְלִהְבֹּן למלחמה ותשלח יד חזקה מְצַבֵּאות חילה לגבול ארצה לפאת דרוּמית מערבית, וששה מחנות הרימו פעמיהם לנהר פרוט, ושלושה מחנות הציבה בנפות קֶקֶן ערוכים בְּכָל ליום קרב ומלחמה. אך קיסר רוסיא לא אָץ גם אז לשלוף תרבו על תוגרמה, יען כי קָנָה עוד אולי יתעשת שלטון תוגרמה לעשות את שאַלת מלכי איירופא בראותו כי מלחמה נוראה קרובה לבוא אל ארצו, גם יען כי ראה קיסר רוסיא כי יעברו עוד ימים רבים עד אשר יוכלו צבאות חילו לעבור דרך ארצות בעסער אביען, רומעניען ובלגאריען ולהניע אל מרחו הפצה, כי בחדשי השנה ההם יתקלקלו הדרכים בארצות ההן ותחתתים ומוקשים לעוברי דרך ומה גם לחיל

דעין אשר הוכיח בדבריו כי יודע הוא את הענין אשר לפניו, פנה המורה בעינים מפיקות רצון, ולהאיש אשר לשונו הצמידה דברי אהבה לארץ מולדתו ולהוד השלטון נצר מגוע מחמד ויושב על כסאו, האיר פניו ביהר שאת, ולפעמים התמלשו מפיו גם דברי תהלה להתלמיד המשכיל ההוא, אך על האיש אשר נועז לדבר דבר אשר לא כרצון המורה, הרעים המורה הנאור הזה בקול גאונו ובחמתו הבהילהו ולא נתנו לבצע את דבריו וברוב הכמתו הוכיח כי תלמיד לא חכם הוא ודבריו לא בהשכל. וביד חכמי יועצים כאלה ושרי בית הפארלאמענט כזה, מסר השלטון את הליכות ממלכתו ואת משפט כל העמים החוסים בצלו ועל פיהם ישק גם דבר מאנטענענרא אם למלחמה או לשלום. הפארלאמענט החדש הזה לבש גאות כמדו ונבו בעיניו לקחת עוד דברים עם לא עזו כהמאנטענענרים אשר ירהיב עוד בנפשו עז לשאול מאת שלטון עם עזו וגבור כהתוגרמים מחיר וכפר בעד השלום אשר הואיל לעשות לו, ויגור אמר לבלתי תת למאנטענענרא מלוא כף עפר מאדמת תוגרמה. ואחרים מבעלי הפארלאמענט הזה המתאמרים לבעלי לשון למודים נותני אמרי שפר, הראו לעיני מזרם כי ידם רב להם בידעית מפת הארץ (לאנדקארט) ויודעים להציב גבולות עמים בכלל וגבולות תוגרמה בפרט, והמורה הניע להם בראשו וישם אותותיו אותות כי מבחירי תלמידיו הם ועם בני עליה יפתבו בספר זכרון לפניו.

§ 87. פתגם הפארלאמענט התוגרמי ומשפטו ושיאתו על אדות מאנטענענרא, נקרא, נקרא באוני צירי המאנטענענרים ובאי כחם, ונרע להצירים רעה גדולה ולא אבו לקבל את המשפט הקשה ההוא, ונפשם ידעה מאד כי אפקה תקות השלום ורק החרב תוכיח ביניהם ובין תוגרמה, ובכל זאת נטפו לדבר עוד הפעם דברי שלום על לבות בעלי הפארלאמענט אולי יצליחו להטות את לבבם אל דרך השלום, גם הואילו לותר אפנים אחרים מאפני השלום אשר שמו לפני ממשלת תוגרמה, אולם ממשלת תוגרמה לא הטתה אזנה להם, כי פתגם הפארלאמענט אין להשיב וכל אשר יגזר יקום ויתעודד. אז ידעו שרי מאנטענענרא אל נכון כי כלה ונחרצה באת ממשלת השלטון לאסוף את שלוכו ממאנטענענרא וחרבה שלופה עליה לעשות איתה כליון הרוץ. ויחדלו מנסות עוד דברים אליה, ואתרי ימים מעמים שבו לארצם להודיע לבני עםם פתשנן דבר ממשלת תוגרמה ולהעירם ולעדרם להבין ולהבין לקראת נשק. ומלכי איירופא ראו את כל אשר עשתה ממשלת תוגרמה, ויעמדו מרחוק ולא התערבו בשאלה המידחית בפעל כפים כי אם בדבר שפתים. הן אמנם ררה להם על אשר רחקה ממשלת השלטון את כל מעצמותיהם בשתי ידים, גם ראנו מאד להנוצרים האומללים בחצי אי הבאלקאני ובכל אנת נפשם אוו להחיש להם פדות וישע, בכל זאת משכו ידם מתוגרמה עד עת מצוא לראות בין כל וכה מה ילרו ימים יצרו. אשכנו, צרפת

בַּנְטוֹת אֶךְ יִדְהָ אֱלֹהֵי , אֹלָם לֹא כַאֲשֶׁר הָאִמִּינָה כֵּן הִיְתָה . הַמְאָנְטֵעֵנְגֵרִים אִמְצִי הַלֵּב וְאִנְשֵׁי הַחֵיִל לְמַלְחָמָה , אָסְפוּ אֶת שְׁלוֹמָם מֵאֵת מַמְשַׁלַּת תּוֹנְרַמָּה וַיַּחְלְמוּ לְגַתֵּק אֶת מוֹסְרוֹתֶיהָ וּלְשַׁבֵּר מוֹטוֹת עֲלֶיהָ מֵעַל צוֹאֲרָה , וּבְשִׁלּוֹחַ אֱלֹהֵם הִשְׁלַטוֹן דְּבָרֵי שְׁלוֹם , בְּקִשּׁוֹ חֲשִׁבוֹנוֹת רַבִּים וְהִרְאוּ לָרַעַת כִּי יִקַּד מְחִיר הַשְׁלוֹם וְרוֹחַק רְחוֹק הוּא מִלֵּבָם . יָמִים רַבִּים הָרַבּוּ דְּבָרִים עִם שְׂרֵי תּוֹנְרַמָּה עַל דְּבָרֵי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִנְעָדוּ לְמִצּוֹא הַדֶּרֶךְ אֶל מְחֹז הַשְׁלוֹם , גַּם שָׁלְחוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים אִפְרָתִים לְקֹאֲנֵסְמָאֲנִינְאֵפֶעֶל , אֶת הָאֲמִצָּץ פֶּעֶטְרָאָוִיטִישׁ וְאֶת סַמְאָנְקָאָרְאָאָנִיטִישׁ . וְהֵם יִשְׁבוּ בְּבִירַת שְׁלַטוֹן תּוֹנְרַמָּה בְּהִיכְלֵי כְבוֹד כְּרוּזֵי אֶרֶץ וְאַרְחָתָם אֲרָחַת תְּמִיד נִתְּנָה לָהֶם מֵאוֹצֵר הַמְּלוּכָה גַם כִּסֵּף תּוֹעֵפּוֹת מִשְׁעַר הַמֶּלֶךְ כֹּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיוּ שֵׁם בְּמִלְאָכּוֹת בְּנֵי עַמָּם . וְיוֹשְׁבֵי מֵאֲנִטְעֵנְגֵרָא סָגְרוּ אֶת שַׁעְרֵי אֶרֶצָם לִפְנֵי הַתּוֹנְרַמִּים וְלֹא נִתְּנוּם לְהִצִּיג כִּף רִגְלָם בְּתוֹכָהּ תַּחַת אֲשֶׁר הֵם עָמְדוּ כְּבָר עַל אֶרֶץ תּוֹנְרַמָּה וְזָרְעָם חֲשׂוּפָה וְחִרְבָּם שְׁלוּפָה וְאֵין לְאֵל יֵד הַתּוֹנְרַמִּים לְהִרְפֹּם מִמַּעֲמָדָם . צִירֵי מַלְכֵי אֵירוֹפָא בְּעֵלֵי הָאֲסֵפָה הִתְּיָרוּ יָדָם לְקְרוֹעַ מִתּוֹנְרַמָּה נִפְּוֹת אַחֲדוֹת כְּטוֹב בְּעִינֵיהֶם לְהַרְחִיב בְּהֵן אֶת גְּבוּל אֶרֶצָם , וּנְבַחְרֵי הַמְאָנְטֵעֵי נַעֲרִים לֹא אָבוּ לְהִתְּקַל דְּבָרִים אֲדוֹת הַשְׁלוֹם בְּטָרָם תְּכַטִּיחַ לָהֶם מַמְשַׁלַּת תּוֹנְרַמָּה לְתַת לָהֶם אֶת הַנִּפְּוֹת אֲשֶׁר יִבְחָרוּ כַאֲשֶׁר חָרְצוּ בְּעֵלֵי הָאֲסֵפָה אֶת מִשְׁפָּטָם . כִּכָּה נִמְשְׁכוּ הַיָּמִים אֲשֶׁר הִתּוֹכְחוּ שְׂרֵי מְאָנְטֵעֵנְגֵרָא עִם שְׂרֵי תּוֹנְרַמָּה וְאֵין חֲזוֹן הַשְׁלוֹם נִפְרָץ גַּם אֵין כֹּל תּוֹחַלַת לְהוֹצִיאֹו לְאוֹר וְדְּבָרֵי הַרִּיבּוֹת נִבְּרוּ בִּינֵיהֶם כְּבִרְאִשׁוֹנָה . וּמַמְשַׁלַּת תּוֹנְרַמָּה בְּרֹאוֹתָהּ כִּי נִכְזְבָה תּוֹחַלַתָּה , נִמְרָה אָמַר בְּעֵשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה יוֹם לְחָדָשׁ פֶּעֶבְרָוֶאָר לְהַמְשִׁיךְ אֶת יְמֵי מִנּוּחַת כְּלֵי הַנֶּשֶׁק עוֹד עֵשְׂרִים יוֹם , אֹוִלֵי תַצְלַח בֵּין כֹּה וְכֹה לְהַטּוֹת אֶת לְבוֹת הַמְאָנְטֵעֵי נַעֲרִים אֶל דְּבָרֵי הַשְׁלוֹם כְּחֻפֵּץ לְבָה . וּבִאֲחָד וְעֵשְׂרִים לְחָדָשׁ מֵאָרֶץ הוֹסִיפָה עוֹד לְהֵאָרִיךְ אֶת יְמֵי הַמִּנּוּחָה עַד שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר יוֹם לְחָדָשׁ אִפְרִיל , בְּתַקּוֹתָהּ כִּי בְּמִשְׁךְ הַיָּמִים הֵהֵם תִּתְּעֵשֶׂת מְאָנְטֵעֵנְגֵרָא וְתַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לָהּ .

§ 86. וּבִיּוֹם תִּשְׁעָה עֶשֶׂר לְחָדָשׁ מֵאָרֶץ בְּהִיּוֹת הַשְׁלַטוֹן עֲבֹדוּל־הָאֲמִיד סָר וּזְעַף רוּחַ תּוֹנָה מִבְּעֵרְתּוֹ , הוֹצִיא דְּבָר מְלוֹכּוֹת מִלְּפָנָיו לְפַתּוּחַ אֶת בֵּית הַפֶּאֲרֵלָאֲמֵעֵנְט אֲשֶׁר הָרָה וְהִגָּה לֵב הַפֶּתַח מִיִּדְהָאֵם בְּהִיּוֹתוֹ עוֹד בְּתוֹר מַעֲלַת אִיזוּר הַגְּדוּל , וְעַד מֵהֵרָה נִפְתַּחוּ שַׁעְרֵי הַבַּיִת הַהוּא וְחִכְמֵי יוֹעֲצֵי תּוֹנְרַמָּה נִאֲסְפוּ הַבַּיִתָּה לְהִתְּעֵץ עַל צְפוֹנוֹתֵיהֶם , וְהַשֵּׁר אָחַס עַד פֶּעֶקִיף עַל עַנְדֵי וְהָיָה הַמְּנַצֵּחַ עֲלֵיהֶם . הַשֵּׁר הוּא הָאִישׁ אֲשֶׁר כּוֹתְבֵי מִכְתְּבֵי הַעֲתִים בְּאֵירוֹפָא הַדְּבָקִים בְּאַהֲבַת תּוֹנְרַמָּה מְלֹאוֹ פִּיהֶם תְּהַלְלוּ וְיַחְנֹדוּ לְחִכְמָם מְחַכְּמֵם בְּהִיכּוֹת הַמְּרִינָה וּבְכָל דְּבָר חֲכַמַת בֵּינָה וּמִשְׁכִּיל וְנֹאדוֹר בְּכָל דְּרָכָיו , וְהַחֲכָם הַמְּפֹאֵר הוּא הַוֵּאֵל הַלּוֹךְ עִם שְׂרֵי הַמַּעֲצָה בַּפֶּאֲרֵלָאֲמֵעֵנְט הַתּוֹנְרַמִּי כְּהִלְיֹכּוֹת מוֹרָה נְבָה לֵב רַחֵם עֵינַיִם עִם תְּלִמִּידָיו אֲשֶׁר יִתְּעַפְּרוּ בְּעַפְּרֵי רִגְלָיו לְקַחַת מִפִּיו לִקְחָה , לְכָל יוֹעֵץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה אֶת יָדִיעָתוֹ בְּמִתְּקֵרֵי אֶרֶץ (נַעֲאָנְרָאָפִיעַ) , תִּרְאֶה הַמּוֹרָה פְּנִים שְׂנֵתִקִּים וְיִנְעַנְעוּ לוֹ לֹאֵם בְּרֹאשׁוֹ לְאוֹתָהּ כִּי תִלְמִיד מְבִין הוּא , וּלְכָל תְּלִמִּיד יוֹעֵץ

מחוז השלום. ועוד בעשרים לחדש פֿעברואַר התראה השר רוסטיטש ציר סערביען עם ציר השלטון בעיר בעלגראַד, ואחריו אשר קרבו זה אל זה בדעותיהם. ויכוננו את ראשי אָפני השלום, הרימו נבטרי סערביען וכָאִי כֹהֵה את פעמיהם לקאנסטאנטינאפעל לְרֹאזֵת את פני הפחה סאַפֿעט שר הענייני החיצונים בתוגרמה והוא יתן עז עצמה לראשי אָפני שלום ההם. ובשבעה ועשרים לחדש פֿעברואַר כתבו שרי תוגרמה ובאי כח סערביען את כל תקף האפנים ההם בספר ויבואו על החתום בְּרֵת. ועל פי הדברים ההם נשארה סערביען על מַצְבָּה אשר נצבה לפני המלחמה להיות מְשֻׁעֶבֶת לתוגרמה וסרה אל משמעתה, ידיה אסורות מְבִנּוֹת לה מְבָצְרִים חדשים בארצה ומִתֵּת לאויבי תוגרמה עבז דרך ארצה. עליה החובה לתת לה יהודים חֶקָה אחת עם הנוצרים ולחשוב אותם לאזרחים ככל אזרחי הארץ בלי הֶבְדָּל בְּרֵב או במעט. בימי חגי הנוצרים ומעדיהם יתנוסס גם תוגרמה על ראשי המגדלים עם נס סערביען יחד. כל אלה נמלה ממשלת תוגרמה על סערביען במחיר השלום, וממשלת תוגרמה נמלה על נפשה להוציא אחרי שנים עשר יום את אנשי חילה מכל גבולות סערביען ולא יוסיפו להניף עליה חרב. וביום השני לחדש מאָרץ נכתבו דברי השלום ההם בספר על ידי השרים היושבים ראשונה במלכות תוגרמה ועל ידי ראשי שרי סערביען ויבואו על החתום לְקַים את הדברים ההם ולתת להם עז דְתֵי המלך. סערביען צֶהֳלָה וְשִׁמְתָה כי סר מעליה להט החרב, חרב החלל הגדול אשר שִׁבְלָה את בניה וּבְלָתָה בְדֵיָה באופן נורא מאד. כי לפי דברי הספר אשר שלחו הסערבים בעשרים וארבעה לחדש דעצעמבער בשנת תרל"ז (1876) אל צירי מלכי איירופא בעלי האספה בבירת תוגרמה, הרבו התוגרמים את חלליהם ויעשו שערוריות אכזריות ונאצות נמרצות מאד לבני עַמָם בְּמִשְׁךְ ימי המלחמה, כי מִתְחִיל המלחמה עד היום אשר כתבו בו את הספר הוא עשו להם התוגרמים גֶזֶק רב ועצום בערך 11,817,500 דוקאטים בכסף מלא, מלבד אשר השחיתו את יכול שדותיהם ופרי עצי גניהם, ומלבד עררי הבקר ועשתרות צאן אשר גולו מאתם וינהגו וילכו. ויתר הרבה עוד מזה הִרְעו והשחיתו לנפשות בני העם היושב בסערביען, כי כאריות מורפים וכנמרים שוקדים עברו ורמסו וטרפו ואין מירם מציל, על אזרחים שאננים אשר לא חגרו כלי נשק ולא הפילו משערות ראשם ארצה, התנפלו כחֶתָף ויגירום על ידי חרב, זקנים ומלאי ימים אשר אין בהם כח להניף חרב, הכריעו לטבח, נשים ובתולות ענו, ולא הציבו גבולות לאכזריות חמתם ונקמתם ולכל תועבותיהם וזדון נפשם. ואם כן איפוא לא יפלא עוד בעינינו על שמחת הסערבים אשר שמחו לקראת השלום אשר הִסִיר מעליהם את עריצות ורִצְחָה כוה ותהי להם נפשם לשלל.

§ 85. ותוגרמה אשר הצליחה לקנות שלום סערביען על נְקֻלָּה בלי דְרָבּוֹת במחירו, האמינה כי גם מִאָנְטֶענְעֶרָא תִּפְתָּה לעשות שלום לה

בספר גלוי לכל העמים כי ברצונו הטוב ובכל אַת נפשו הואל להוציא משפטים צדיקים בארץ ממשלתו, משפטים אשר על פיהם לא יהיה פדות בין כל העמים השונים החוסים בצלו, חקה אחת לכל בעלי דתות השונות זלכלם משפט אחד לאכול מטוב הארץ ולהתעלות על גפי טרומי פקודות המדינה והכהונות הנכבדות לפי יתרון הכשר דעתם וישרת דרכיהם ומעלליהם. גם הוציא השלטון דבר מלכות מלפניו כי רק לו לברו העו והיכלת בכל הליכות מלכותו פנימה, וכך מלך רב ושליט אין לו כל צדקה להתערב במשפטי ארץ ממלכתו, כי הוא לברו השליט ואין זולתו. וצירי המלכים בעלי האספה אשר ראו כי האמים השלטון את אזנו משמוע אל מועצות מלכי הצדק ויעט בהם, עזבו את קאנסטאנטינאפעל ובדרכים שונים שבו איש איש לארצו, ובימים מעטים אהרי צאת הצירים ההם מבירת תוגרמה, יצא ממנה גם הפחה הנאור מידהאט יוצר אור ההשכלה ובורא הקאנסטיטוציא בתוגרמה. אך הנא לא יצא כצאת הצירים ההם, רק כמוצאי גולה, כי חרה בו אף השלטון ויגלהו מעיר המלוכה ומכל ארץ תוגרמה להיות נודד בארצות אחרות. ולפי הנראה קצף עליו השלטון בגלל אשר הרחיב בנפשו עז להציב גבולות אל הפזרון הרב והעצום אשר הוא יפור על הרמונו (הארעם) אשר ככלוב מלא עוף מלא הוא נשים ופלגשים ועלמות אין מספר, ויחשוב לו השלטון את הדבר הזה לעוות נמרצה מאין כטה ולעון גדול מנשוא, וישליכו מעל פניו ויגלהו הגלת שלומים, מבלי פנות כי האיש הגדול הזה סער כסא מלכותו ורוח חכמתו היא רוח התייה המתהלכת בכל אופני המלוכה — וממשלת תוגרמה בראותה כי נבאשה בעיני מלכי איירופא האדירים, ובשמעה מפי צירי המלכים ההם בטרם עזבו את קאנסטאנטינאפעל כי מעתה עוובה היא ונתונה ביד גורלה ואין לה על מי להשען עוד, היתה ראשית דרכה להשלים עם אויביה הפנימים בטרם תפתח עליה מאויביה החיצונים ותהי לה המלחמה מבית ומחוץ. ועל כן שלחה דברי שלום אל מילאן גשיא סערביען ואל ניקיטא גשיא מאנטענענרא, גם האריכה את ימי המנוחה בשרה המלחמה עד יום הראשון לחדיש מארץ, לבעבור יתיעצו על אפני השלום במנוחת לב ובדעת ברורה. והפחה עד האם אשר הקם על תחת הפחה מידהאט, לקח דברים עם הנשיאים ההם להמות את לבכם אל השלום במחיר הקאנסטיטוציא אשר יתן להם השלטון ואשר ישלמו בארצותיהם בלי כל מפריע ומכלים דבר. והנה סערביען אשר עיפה נפשה במלחמה הארוכה המתחוללת בארצה פנימה, אשר דבריה לא נשמעו כאספת צירי המלכים ולא דנו דינה למזור לה, ואשר לא ידעה עוד כי עוד מעט יחיש קיסר רוסיא לרוחיתה לישועתה, לא מצאה אז דרך אחרת לחלץ נפשה מצוקותיה העצומות כי אם לתריץ ידה אל השלום אשר יושיט לה השלטון, וגם השלטון נכסף נכסף אז לשבת מריב ומלחמה, ובכל תפץ לבבו תפץ לבנות להסערבים גשירי זהב לעבור בס אל

האחווה אתה על פי קורות העתים (אנגליא), גם הבטיח כי אף בימים יצרו תתחולל מלחמה אדות שאֵלת הקדם, לא תתן אשכנו לשפוך את דמי בניה רק בעת אשר תעז יד רמה לנגוע בכבודה ובנחלותיה — .. את הדרך הזה אשר פתרה לה ממשלת קיסר אשכנו, קרא הנסך ביסמארק בשם הדרך פשרה ישרהי — .

§ 83. וצירי המלכים אף כי ראו לדאבון לבם כי השליכה ממשלת תוגרמה את כל מועצותיהם ארצה, בכל זאת לא חדלו מִיְחַל כי עוד יחילו דרכיהם להגיע אל פְּחוּז תַּפְצַם ושלוש יהיה בארץ, על כן האריכו את ימי טנחת כלי הנשק עוד שני חדשים, ובין כזה וכזה יעשו תחבולות להטות את לב השלטון לשמוע אל עצת אדירי מלכי איירופא לטוב לו ולממלכתו. אך אחרי אשר הראו לדעת כי ערלה און השלטון משמוע ולא יאבה ולא ישמע לכל אֶפְנֵי השלוש אשר שָׁמָּו מלכי איירופא לפניו ואין עוד כל תוחלת והקוה להשיבו ממחשבותיו וקִשְׁיוֹ עָרְפוּ, רק אז הודיע המֶאֲרָקִי סאליסבורי ציר אנגליא כי קֶץ האֶסְפָּה בא וצירי מלכי איירופא ישוּבוּ איש איש לארצו. באספה האתרונה ההיא, דבר הנענעראל אינגאטייעו ציר רוסיא בתוגרמה, כדברים האלה: למננת לבי עינינו הרואות כי כל יגיענו אשר ינענו בהאספה הנכבדה הזאת היה לריק ועמלנו נשאר מַעַל, כי הקשיחה ממשלת תוגרמה את לבה מקבין את המטרה אשר הצבנו לפניו ואת חפץ ממשלת רוסיא אשר נכת האמת והשלוש דרכה... בקסיר ממשלת תוגרמה אונת משמוע לעצת אדירי מלכי איירופא הדורשים רק שלומה וטובתה, ובלכתה אחרי עצת האנשים אשר אהבת ארץ מולדתם עָרְהָ עיניהם מראות נכוחה, עליה לדעת כי בעשותה זאת תוכל להסיר מעליה את לבות כל מלכי איירופא ועל ראשה יחולו כל המקרים הרעים הנשקפים על ממלכתה בגלל כבוד לבבה וקִשְׁיוֹ עָרְפָּה... והנני פניד מראש כי אם תחדש ממשלת תוגרמה את המלחמה על סערביען ומאנטענערא בקדם למרות עיני כבוד מלכי איירופא, או תוסיף לְהַרְעֵ וְלִהְצִיק את הנוצרים היושבים בארצה פנימה או בערי החוף, תחשב זאת בעיני ממשלת אדוני קיסר רוסיא כאלו יצאה תוגרמה לריב את מלכי איירופא... סוף דבר אני מודיע נאמנה כי תֶּפֶץ אנכי בכל לב לבל יתחמו יעצני השלטון על אשר דחו את מועצות בעלי האספה בשתי ידים, אך לבי רואה כי תהיה כזאת בראותם כי יתהפכו אופני העינים המדינים מהקצה אל הקצה, ומי יודע אם לא יִקְרְעוּ נְפוֹת ומדינות מֵעַל ממשלת תוגרמה עד כי תִּתְחַסַּם על כבוד לבבה... כדברים האלה ועוד רבים כאלה דבר ציר רוסיא האביר והתכם בהליכות המדינה, אך שומע לא היה לו מאת יעצני תוגרמה.

§ 84. ובשנת תרל"ז (1877) בעשרים לחדש יאנואר בא תֶּקֶץ לאספת צירי המלכים בקאנסטאנטינאפעל, והשלטון עבדו לִהְאֵמִיר הודיע

קיסר רוסיא להוציא בתרב את המועצות אשר שָׁמוּ צירי מלכי איירופא לפני
 סמטלת תוגרמה, כי אין דרך אחרת להוציא כאור משפט הנוצרים הנגשים
 והנענים בחצי אי הבאלקאני. ואנגליא בראותה כי רוסיא מתעדת למלחמה
 ותרבה הגדולה נטויה על תוגרמה, התעצבה אל לבה והתהפכה בתחבולותיה
 להתיצב לשטנה לממשלת רוסיא, וגמרה אכר להתראות לעיני כל העמים כי
 בְּחַרָהּ לה מצב הַבְּיָנִים (נייטראליטאָט): לא תתן ידה לרוסיא לעזור לה
 במלחמה הזאת, גם לא תעמוד לימין תוגרמה ולא תסוכך לראשה ביום נשק. אך
 באמת היתה מנמת פני הממשלה האנגלית להרויח מהמלחמה הזאת. כי
 גְּבַרְתָּ סְחָרִים היא ודרך הסוחרים לה להיות עיניה ולבה להעמיד לה
 רֹחַמְכָּל דָּבָר אשר יֵאָנֶה לִידָה, ואם תראה כי תוגרמה תִּחְלַק בְּחָבֵל לְמַלְכֵי
 איירופא ולא תהי לְאֵל ידה להושיע, או תבחר לה תִּחְלַק הַיּוֹתֵר טוֹב לה
 ותקחהו בלי כל עמל ויגיעה — ובכל אופן לא תניח כי ינוח שֵׁבֶט ממשלת
 רוסיא על קאנסטאנטינאפעל ועל הדאָרדאַנעללען לבל יבלע בזה לסתרה
 הגדול בים ולאחוזותיה בהודו מזרחית. גם ממשלת עסטרייך עמדה על
 המשמר לבל תִּנְעַע בה יד המלחמה הנשקפת על תוגרמה. השר אנדראָסי
 היושב ראשונה במלכות עסטרייך, לא הטח לבבו אל המאַגְיָאִים (אונגאָרים)
 אוהבי תוגרמה ושונאי רוסיא, לא פָּנָה אל יושבי פּרָאָג ואל יושבי אַנְגְרָאָם
 ויתר הערים אשר הסלאווים יושבים בתוכן, אשר חתרו בכל עז לעמוד לימין
 רוסיא ולעזור לה לִשְׁבֵר זרועות תוגרמה. השר החכם ההוא עמד על המצפה
 וַיִּצְף לבל יגיע נֶזֶק ופחתת לעסטרייך אם תפרוץ מלחמה בין רוסיא ותוגרמה,
 לבל יעצר מעבר האניות בנהר דאָנוּי וארתותיו יהיו הפשים לאניות הסוחרים
 מבלי כל טפריע ולהביא את סערביען תחת ממשלת קיסר עסטרייך. ובמשך
 שתי השנים אשר נפלגו רוסיא ואנגליא בדעותיהן אדות תוגרמה, עד כי פעמים
 רבות האמינו יודעי דָּבָר מדינה כי קרובה המלחמה בין שתי הממלכות האדירות
 ההן, חפצה כל אחת מהנה קרבת עסטרייך להיות ידה עמה ולעמוד לימינה.
 הדרך אשר התיצב עליו אנדראָסי בעת ההיא לְהַשְׁתַּמֵּר ולהפיק רצון מאת שתי
 הממלכות העצומות ההן, מצא חן בעיני הנסיך ביסמארק חכם הרזים בהליכות
 המדינה, ואף כי בסתר לבבו גם במבטא שפתיו נטה אחרי רוסיא כיד
 האהבה השוררת בין קיסר אשכנז וקיסר רוסיא, בכל זאת היה הוא מן
 הראשונים בין שרי הממלכות אשר בקשו ש ל ו ם ולא חָבְצוּ כי תפרוץ הסלחמה
 בין רוסיא ותוגרמה. ועל כן בָּתַר דרכו להיות מוצא פֶּשֶׁר דבר בדברי
 ריבות ההן אשר בין רוסיא ותוגרמה ולהפריד בין העצומים באופן אשר ייטב
 בעיני שני בעלי הריב. ועוד בשלשים לחדש אקטאבער בִּהְפַתַּח בית נבחר
 העם, קרא השר הַאֶפְּמָאָן באזני הנאספים את דברי הקיסר ווילהעלם
 ומצוא הדברים שמענו כי הקיסר האשכנזי יחזיק בברית שלומו עם
 הממשלות הקרובות לאשכנז קרבת מקום (עסטרייך ורוסיא) ועם הממשלה

תוגרמה לערוך מנן וצנה מפני מלכי איירופא, כי מה לה לעשות עוד ולא
 עשתה לטובת העמים השונים היושבים בארצה ? — וביום שלשה ועשרים
 לחודש דעצעמבער בשנת תרל"ז (1876) בהתאסף צירי מלכי איירופא אל האספה
 הראשונה להמטיק סוד, הרעימו כלי התותח בבירת תוגרמה לכבוד הקאנסטי-
 טוציא אשר נתנה ממשלת השלטון לכל העמים והלשונות היושבים בארצה,
 ותרועת ששון וקול המון חונג נשמע בכל פנות העיר. ראשי משפט הקאנסטי-
 טוציא הם: לכונן פארלאמענט בקאנסטאנטינאפעל ונבחרו העמים השונים
 ישבו בו לעשות משפט עמיהם ולחוקק להם חקים טובים וישרים, שרי
 המיניסטעריום עתידים מהיום ההוא והלאה לתת דן וחשבון על כל דרכיהם
 ומעלליהם לפני נבחרו העם, אין פדות והבדל בין התוגרמים ובין הנוצרים
 ויתר העמים בכל הליכות המדינה, ולפי יתרון הקשר דעתם יעלו במעלות המשרות
 והפקודות והכהונות הגדולות והנכבדות, ועוד דברים טובים ותקונים וסדרים
 המיסדים על ארני הצדק. אך כל יודעי בינה ורברי מדינה לא האמינו
 בהקאנסטיטוציא התוגרמית הזאת, יען כי קצו קצרה יר ממשלת השלטון
 להוציא מן שפתים אל פעל ידים גם אם תחפוץ בה באמת ובתמים. הן
 בראשית הבשורה אשר בשרה ממשלת השלטון את דבר הקאנסטיטוציא
 הזאת, הודיע פתאם סאָפֿעֿטֿפֿאַַשֿאָ כי מוסדות הקאנסטיטוציא ואבני
 פנתה הם נבחרו העם אשר ישבו בהפארלאמענט ועל פיהם ישק כל דבר
 חק ומשפט, השלטון לא יהיה עוד דן יחידי ומושל ממשלה בלי-מצרים
 כהשלמונים הראשונים אשר היו לפניו. ומי יודע אם נבחרו העם יהיו ישרי
 לב, אנשי אמת, יודעי משפט ואוהבי אדם גם חוכבי עמים אתרים בעלי
 דתות שונות, ולפי מצב התוגרמים כעת תיה כבד מאד למצוא המיד אנשים
 כאלה — כי התוגרמים רבם ככלם מיו אש הקנאה הם לדתם, ורתם היא כל
 חכמתם ובינתם וזולתה אין חכמה ואין תבונה — לפי דעם — וכנהיהם ישלמו
 ברות התוגרמים שלמת אין קץ, דבריהם דברי אלוהים חיים הם בעיניהם,
 וכפלגי מים לבות כל בעלי דת מחמד בידיהם ולכל אשר יחפצו יטום,
 והכהנים הקנאים ומרי נפש ההם יצוו בחוקת היר את בני-עמם לבחור אל
 הפארלאמענט אנשים כלבבם, עני האמונה, מקנאים ונוקמים ונומרים,
 ומאנשים כאלה אין כל תוחלת ותקוה להשיב עד צדק משפט הנוצרים שנואי
 נפשם ומשפט יתר העמים אשר דתיהם שונות מדתם — וצירי מלכי איירופא
 אשר היטיבו לראות כראשית אחרית, ראו כי הקאנסטיטוציא התוגרמית
 בנויה על בלימה ובוניה נטו עליה קו תהו ואבני בהו אם לא יתערבו
 אדירי מלכי איירופא להבין אותה ולסעדה בחזק יד לבל תמוט לארך ימים.
 ועל כן התאמצו צירי מלכי איירופא להטות את לב ממשלת תוגרמה אל אפני
 השלום אשר שמו לפניהם בשם מלכיהם, אך ממשלת תוגרמה הקשה את
 ערפה ונתנה כתף סוררת ותשלק את כל מועצותיהם אחרי גוה. אז החליטה ממשלת

יציא מעברות לחרות גם את אָחיו בני דתו האובדים בעברות תוגרמה, כי לו יאתה, ועד צדק ישוב משפט ואור הדרור יגה על העבדים המרודים ההם, ואם לא תואיל תוגרמה לשמוע בקולו בשלום, או יאכוף עליה בלהט חרב ומלחמה לעשות כן, והחרב לא תשוב אל תערה עד כי חפץ ה' יצלח בידו. והקיסר הנָאור אשר בכל אֶזְת נפשו בקש להוציא את המפעל הנעלה הזה בשלום, כי אוהב שלום הוא, פסח על שתי השעיפים אם יצא דבר כזה בשלום, ועל כן צָוה כי שש סחנות מְצבאות חילו הגדול ירימו פעמיהם מול נבולות תוגרמה בתור אנשי חיל ערוכים למלחמה, ואת אָחיו הנסוך הגדול ניקָאָלָאֵי ניקָאָלָאֵי עוויץ הפקיד לראש שרי הצבא ולנגיד ומצוה בכל מערכות המלחמה. אך בכל זאת שלח הקיסר את הגענעראל אינגנאָטייעוו לשבת בהאספה אשר בבירת תוגרמה אולי יצלח לו להוציא את אָפני השלום לאור ובמישור.

§ 82 במרם נפתחה האספה, נועדו מלאכי מלכי איירופא להמתיק סוד ולהתיעץ על דָבָר אָפני השלום אשר ישימו לפני ממשלת תוגרמה בעת אשר תִפְתַח האספה. ואחרי אשר התוכחו והגישו עֲצֻמוֹתיהם איש איש כתבונתו וכחפץ מְלָכוֹ, התאחרו ברעותיהם וגמרו אמר לָשׁוֹם לפני ממשלת תוגרמה תקונים וסדרים ישרים ומשפטי צדק לטובת הנוצרים העשוקים והרצוצים בחצי אֵי הבאלקאני, ובידעם אל־ינכון כי ממשלת תוגרמה זה דרכה להבטיח בעת צר לה ככל אשר ידרשו מלכי איירופא מידה, ובצאתה למרחב לא תשמור הבטחתה, על כן נִמְנָו וגמרו להציע לפני הממשלה כי הואיל לתת למלכי איירופא להציג ששת אלפים איש בנפות באָסניען, הערצענגאָווינא ובולגאריען, והאנשים ההם ישניתו ויעזרו להוציא את התקונים לאור ככל אשר הבטיחה ממשלת השלטון, והיה כי תבצע הממשלה את מעשיה, או ישובו האנשים ההם איש איש לארצו. אך ממשלת תוגרמה יעמה פנים למשפט שלום כזה, כי בעשותה כן הלא אז תוכיח לעיני כל כי אולת ידה ואין בה כח להוציא משפטה לאור בארצה פנימה עד כי תתן ידה למלכים אחרים לעזור לה, גם אין הצדקה למלכי ארץ להתערב בהליכות ממלכה אחרת בדברים כאלה בתוך ארץ ממשלתה פנימה, וטוב טוב לה לחרף נפשה במלחמה מעשות כדבר הזה. ולכל יבער כמעט אף מלכי איירופא עליה על אשר השליכה את דבריהם ארצה, הָערימה ממשלת תוגרמה ערמה להוליך את איירופא תועה בהקָאָנסטיטוציאָן אשר הוציאה לאור, אשר על ידו ילכו כל העמים החוסים בצלה באור הדרור, אשר לא ישום פדות בין כל בעלי הרתות השונות ואשר כל העמים ישבו בסח ושאנן כל הימים. גם הכשיתה לְיָסֵר פְאָרלאָמענט על פי חקי איירופא אשר כל העמים יבחרו להם את האנשים הטובים והישרים בעיניהם לשָבֵת שם ולתת חָקִישׁ טובים ומשפטים ישרים לעמי הארץ. ובדברים כאלה קוּתה ממשלת

ענגלאנד, הלא כה דבריו: "אקפת צירי המלכים בבירת השלטון אין פחה
רק בפה ובכתב, אך דברים כאלה לא יביאו את השלום בארץ, רק נהוין
לשנות סדרי הממשלה בתוגרמה בפעלים, ואם אמנם דורשת אנגליא
את השלום באמת ובתמים, בכל זאת אין ממלכה בכל קצווי איירופא העומדת
הבן למלחמה כממלכת אנגליא אם תראה כי אין דרך אחרת לפניה
ננטות על ימין או על שמאל — גם קיסר רוסיא מלך השלום, לא האמין
כי האספה ההיא תביא את השלום בארץ, כאשר יעידו דבריו הנמרצים אשר
דבר בעשירי לחדש נאוועמבער באוני אפרתי מאסקווא ואציליה
אשר הגישו לתור כבודו ספר תודה וברכה כעל כל תגמולותי
עליהם וכי הם נכונים לשום נפשם ומאדם עולה כליל על מובח אמונתם
ואהבתם למלכם ולארץ מולדתם. ואלה הדברים אשר דבר או הקיסר
באזניהם: "הנני נותן לכם תודתי על רחשי לבכם ואמונת רוחכם להליכות
הענינים המדינים בעת הזאת... הלא ידעתם כי תוגרמה עשתה כאשר
דרשתי ממנה ואספה חרבה אל תערה לעצור בעד שפך הדם בסערביען
ומאנטענעגרא. המאנטענעגרים נלחמו גם הפעם כנבורים מול אויבם החזק
מהם כאשר הסכינו לעשות מאז, למרת רוחנו לא נוכל להגיד כזאת גם
על הסערבים... נפשי יודעת מאד כי כל ארץ רוסיא צר לה כמוני בצרת
אחינו בני דתנו, אך שלום רוסיא והצלחתה יקרה בעיני מכל יקר ועל כן
אחפוץ מאד למנוע אותה מקרב ולחם, על כן התאמצתי להוציא את משפטי
אחינו בחצי אי הבאלקאני בשלום, ובימים האלה יתלו מלאכי ששת מלכי
איירופא בקאנסטאנטינאפעל להביא עצות ולעשות פליליה על אדות השאלה:
המזרחית. ומי יתן וימצאו הדרך אל מתוו השלום כאשר אותה נפשי. אולם אם
לא תהיה כזאת ואנכי אראה כי תוגרמה תמאן תת ערבה בטוחה לקים את
הבטחתה, אז אצא אני לכדי לישע אחינו בחצי אי הבאלקאן, ולכי נכון
ובטוח כי תקום רוסיא ותתעורר לקול קריאתי בראותי כי באה העת לעשות
לכבוד ממלכתנו ולכבוד האמת והצדק — כן אבטח כי מאסקווא תהי גם
בפעם הזאת למופת ליתר כל ערי רוסיא לתמוך כבוד ארץ מולדתם בעצה
וגבורה בפעלים — וה' אלהים יעור לנו — על דברי הקיסר האלה,
אמר הסופר הרוסי אקסאקאוו ראש הועד במאסקווא למובת הסלאוויים,
כדברים האלה: דברי הקיסר יראנו לדעת כי תקופה חדשה תצא בימינו
בתולדות בני האדם — דברי הקיסר מזהירים ומאירים ככוכבי אור ולואורם
נסע ונלך לבטח הליכות עולם — אוהבי הסלאוויים באיירופא האמינו אז כי
בא היום אשר בו תוציא ממשלת רוסיא כאור את המשפט אשר לה להגן
על הנוצרים הסלאוויים היושבים בתוגרמה בכלל ובחצי אי הבאלקאני
בפרט, והקיסר האדיר והצדיק הכביר אלכסנדר השני אשר קרא לרבות
אלפי עבדי עולם דרור ואשר לחסדיו הרבים אין קץ, הוא בעוזו וצדקתו

להאיר עליהם אור ההשכלה לטוב להם כל הימים .

§ 81. ובשכונן תוד ארוננו הקיסר החסיד בהיכל כבודו אשר בליוואדיא בפדינות קרים, קרא אליו את השר נאָר מ ש א ק אָו ו היזשב ראשונה במלכות ואת הנענעראל אינ נאָ מ י עו ו ציר רוסיא בחצר שלטון תוגרמה שנים רבות, להמתיק סוד ולהתיעץ כדת מה לעשות להושיע את אחיהם ההולכים למות בחצי אי הבאלקאני. מוצא דְבַר המועצה ההוא היה כי בשלשים ואחר לחדש אקטאבער בשנת תרל"ז (1876) שלחה ממשלת הקיסר התראה אחרונה (אולטימאטום) אל ממשלת תוגרמה ונתנה לפניה שתי דרכים: אם לאסוף את חרבה אל תערה משך שני חדשים, או להלחם ברוסיא. בהשמע דבר הקיסר האדיר ורתו בהיכלי יהר מלכי איירופא, ידעו נאמנה כי מלחמה נוראה נשקפת על פני תבל ונפשם ירעה להם, ועד מהרה שלחה ענגלאנד, עסטרייך ואשכנז את ציריהם אשר בחצר השלטון אל קיסר רוסיא להיכלו אשר בליוואדיא לבקש מיד הקיסר לבל יוציא עוד תרבו מתערה אולי יש תקוה להגיע עוד אל מחוז השלום בשלום. ובאמת הצליח אז עמל ממשלת אנגליא לעצור אז את החרב מצאת החוצה, וקיסר רוסיא הבטיח לציר אנגליא כי אף אם יקרא על תוגרמה מלחמה, לא יושיב את אנשי חילו בקאנסטאנטינאפעל, גם אין כגמת פניו לקחת מיד תוגרמה נפות או ערים וְאָדמות, וגם אם ישום משַמֵר בבולגאריען ימי מספר לטובת הנוצרים, אין את נפשו לשפוך את רוח ממשלתו עליה לארך ימים. וממשלת תוגרמה אשר גבהלה נחפזה מהתראת רוסיא האחרונה, לא מצאה לפניה דרך אחרת רק לשמוע בפעם הזאת בקול ממשלת רוסיא להשקיט את המלחמה בחצי אי הבאלקאני עד משך שני חדשים אשר אז יביאו צירי ממשלות האדירות עצה איך להוציא את השלום לאור ולהפריד בין העצומים בלי תרב ומרחמה. ובכן יצא אז דְבַר הָאֶסְפָּה (קאָנפֶּרֶנץ) לאור, אשר התאספו צירי מלכי איירופא במלאכות מלכיהם בעיר קאנסטאנטינאפעל להתחקות על אפני השלום ולחתור בכל עז להגיע אל מחוז שְלוֹם אמת, וככל אשר ירצו הצירים ההם כן יקום וכן יהי. על דבר האספה הזאת, נפלנו יודעי העתים בדעותיהם, רבים אמרו כי ממנה נשקפת תוחלת ותקוה אל השלום ולא יארכו הימים ותרועת ששון תשמע בכל אפסי איירופא כי שְלוֹם אמת בארץ אשר יקום ויתעודד לארך ימים. אך עוד רבים מהם אשר עיניהם תִצְפִּינָה את הנולד, לא האמינו כי מהאספה ההיא יצא דְבַר השלום, ויתנכאו בקהל עם כי חרב מְלֵאָה דם מתרוצצת בסתר ומתפרצת לצאת ער שדה מלחמה בעוד ימים לא כבירים. ונשיא המיניסטעריום באנגליא, השר החכם בהליכות המדינה באופן נעלה מאד, ביקאָנספֶּלד, לא קָפַח גם הוא בהאספה ההיא כי תוציא את השלום לאור. עדים הם דבריו אשר דְבַר בתשיעי לחדש נאוועמבער בבית הלאָרד מאַיאָר בסוד השרים וְרַבֵי המלוכה אשר באו שם לשמוע מה ידבר השר ההוא אשר על פיו יִשָּׁק כל ארץ

ענגלאנד

(ד"ר ה"ח)

§ 80. אך לא ארכו הימים ומתפכה חרשה חלה בהיכל השלמון התוגרמי, כי סוראד החמישי, בעל נפש חבלה ורוח רעה, גרד מכסא המלוכה ואחוז עבדול-האמיר השני התעלה וישב על כסאו (1 אויגוסט 1876), וגם הוא התאמר למושל צדיק ועושה תקונים וסדרים ישרים, וכן האמירו אותו כל אוהבי תוגרמה באירופא. אך גם בשבתו על כסא המלוכה, לא שנו הליכות המלוכה מאשר היו בראשונה, ישועות התקונים לא נעשו בארץ, והמלחמה הרעישה את הבאלקאן כבתחלה וְשָׁמָּה שְׁמוֹת וְשַׁעֲרוֹרִיּוֹת כבתחלה. ובהגיע ימי החרף, ימים רעים למלחמה בחצי אי הבאלקאני, הפצה ממשלת תוגרמה להשקיט את המלחמה עד משך ששה חרשים, אך הפצה לא הצליח וסאון המלחמה לא חדל. והנה בימי רעה ההם, נהפך גלגל המלחמה לטובה על תוגרמה. עבדו לֶגְעָרִים נָגִיד צבאות התוגרמים, גִּבֹר או תִּילִים ובמלחמת שמונה ימים הכה את תִּיל הנוצרים מכה נצחת והרעיש את חומות המבצר אֶלְעִקְסִינֶאָץ עד כי נפתחה לפניו הדרך לבעלגראד לבוא בשעריה כמבואי עיר מבקעה (23 עד 31 אקטאבער בשנת תרל"ז 1876), ומילאן נשיא סערביען בראותו כי כלתה אליו הרעה מאת תוגרמה ואין משיע לו, חלה את פני צירי מלכי איירופא היושבים בקאנסטאנטינאפעל, לבקש מאת ממשלת השלמון לאסוף את חרבה אל תערה עד אשר יצא דבר השלום לאור. אך התוגרמים עלויו גאות נצחונם וּמְיוֹ אש הנקמה לא התרצו אל שאלת הצירים ההם ויוסיפו לְהִלָּחֵם בַּחֲמָה עוזה, גם מאנו תתערבון כי יוציאו לאור את התקונים והמשטרים הישרים אשר הכתיחו להנוצרים היושבים בתוגרמה. או באו המתקוממים עד עברי פי פתת וכליון הרוץ נתך עליהם. מלכי איירופא רָעְמוּ פָּנִים עַל אָסוֹן אַחִיהֶם הַהֵם ויעשו פלילה ויביאו עצות להציל את האוברים ההם מתרב רעה, אך רק בפי הם דברו ובידם לא מלאו ולא עשו תושיה. רק הקיסר הנאור והצדיק אלכסנדר השני נמר אמר להושיע את בני שבטו ובני דתו ההם בַּפֶּעַל כפיו. כי איככה יכול מושל צדיק כמוהו אשר בצדקת נפשו הוציא רבבות אלפי עבדים מרודים מעבדות לחרות ואשר אין קץ להישועות אשר פָּעַל בֶּאֱרֶץ, איככה יכול לעמוד על אָסוֹן אַחִיו המתבוססים ברסי מלחמה ומפרפרים בין מות וחיים? איככה יתריש יתאפק בראותו כי סערביען הגיעה עד שערי שאול, באכניעין ומאנמענענרא נהפכו לגיאה הַרְגָה ושרה קטל והבולגארים נשחטים וטבוחים כצאן טבחה בעברת זרון יָדִים עֲרִיצִים ופראים אכורים? איככה יכול להאטים אזנו משמוע צעקת דמים, אנקת חללים ושוועת בני חמיתה בעת שָׁנְעִים אליו להציל ממות נפשם ולרומם משערי שאול ואבדון? ואחרי הָדָעוּ כי יתר מלכי הנוצרים, אף אם לא יאזתו לעזור לו במלחמת מצוה כזאת, לא ימנעו אותו מעשות כן הוא לברו, עמד הֵבֵן להקדיש על תוגרמה מלחמה ולבלתי הָשֵׁב חֲרָבוֹ לְתַעֲרָה עַד אֲשֶׁר יוֹשִׁיעַ לְאָחִיו הַעֲשׂוּקִים הַרְצוּצִים תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים, לַפְתַּח חֲרָצְבוֹתֵיהֶם, לְשִׁבּוֹר מוֹמוֹת עַלְמָם גַּם לְהַאִיר

תלאות המלחמה כיר האמונה בנזרה קדומה החזקה עליו, בנפש שקמה ירעב ללחם ויצמא למים, יכלכל הרב ביום וקרח בלילה בהשקט ובדומיה, ובשלפו חרבו מתערה ביום קרב, הוא עז כנמר ולא ישוב מפני כל, אך אכזרי הוא ולא מרחם את כל איש מאנשי מלחמתו הנופל בידו שבויו חרב. והוויזיר הגדול בשמעו כי מילאן פָּרץ בראש צבאותיו בנבול תוגרמה, קרא בקול נאונו: בָּלָה נעשה בסערביען ונשמיד אותה מארץ החיים! כי שרי תוגרמה ובני מְרוֹם עיר הבירה בָּטחו בחרב גבוריהם מְרֵי הנפש. ועוד גבר במחונם בהדָּע להם כי הממשלות האדירות אשר באירופא פוסחות על שתי הסעיפים אדות השאלה המזרחית, כי אנגליא בקשה חשבונות רבים ובשבע עינים הביטה על מצעדי רוסיא ולא האמינה בה בְּדַבֵּר השאלה הזאת, ואף כי לאחרונה נרצתה אל הצעת אנדראסי גם היא, לא הריצה ידה אל המעמָץ. ראָנדרום אשר הוציאו שלשה הקיסרים בעלי הברית בברלין לאור, יען כי הם רמזו לשלמון תוגרמה כי אם לא יאבה ולא ישמע אל האַפְּנים אשר שָׁמוּ לפניו בשלום, צפוי הוא אל חרב מלחמה, וממשלת אנגליא לא חָפְצה במלחמה כזאת פן יבלע על ידה לאַחֲזוֹת נחלותיה בארץ הקדם. ועל כן מְהֵרָה לשלוח את אניות מלחמתיה אל מִיִּמי יוֹן, באַמְרָה כי מגמת פניה בזה לְהִגָּן על גַּחַלֹּת ממשלתה לבל תִּגַּע בה יד המלחמה אשר אולי תתפרץ בין רוסיא ותוגרמה. אך באמת היתה מגמתה להתיצב יִשְׁטְנָה בדרך רוסיא אם הפרוץ המלחמה, ואות נאמן הוא כי היא פָּקְדָה על שר צבא אניותיה לתקוע יתרו בחוף בעזיק כי קרוב הוא לקאנסטאנטינאָפֶּל ואל הדאָרדאָנֶּלִים. — לשוא הרימו בעלי מפלגת הוויזג והשר גלאדסטאן בראשם קול ברמה גם במגלות עֲפוֹת על הַשָּׂדֶה והחמס, הִהָרַג והרָצַח הנורא אשר הפגיעו משלחת מלאכי תוגרמה הרעים בהנוצרים היושבים בחצי אֵי הבאָלְקָאֵנִי, לשוא העירו ויעוררו את האנגלים לעמוד לימין רוסיא לְשִׁבֵּר את זרעות עריצי התוגרמים לבל יוסיפו עוד לערוץ ולרוצץ את הנוצרים, לשוא היה כל עמלם, כי בעלי מפלגת הטאָרי ונשיא המיניסטעריום ביקאָנסטֶבֶלדֶּל הִמְנִיֵּץ עליהם, התהפכו בתחבולותיהם להשיב אחור ימין רוסיא ולסוכך בעבי גבי סגנם לראש תוגרמה, וזאת היתה נסבה להרפות את ידי מלכי אירופא בדבר שאלת הקדם, ותחת פְּעוֹלַת כִּפּוּיִם עשו פליליה רק בדבר שפתיים, ובין כה וכה לְהִטָּה המלחמה בתוגרמה האירופית את הנוצרים יתר הרבה עוד מכתחלה. — וממשלת השלמון גסתה בעת ההיא להכות את עיני אירופא בסנורים ולאחוז גם עיני מיטיבי ראות בלהטיה ובמעשה קסמיה, והעבירה קול גדול כי ברצונה הטוב ובישרת לבבה היא נותנת חֶקֶה אחת ומשפטים צדיקים לכל העמים השונים החוסים בצלה מבלי שום פְּרוֹת בין מושלמני ונוצרי וכל בעלי רתות השונות, ובדבר הזה חשבה לתפוש את כל יושבי אירופא בלבם, גם לתת פתרון פה לאנגליא בעמדה לימין ממשלה כזאת אשר תחזקק חקי צדק ומשפטי יִשָּׂר כאלה.

מחמד לשמוע בקול מלכי הנוצרים ולעשות את מצותם, המרד אשר מרדו שרי המלוכה באדוניהם השלטון וימנרו לארץ כסאו ומתגרת ידם ירד בדם שאולה; נקמת דמי השלטון אשר נקם הצירקאסי הקנאי האסאן בהווזיר הגדול ראש יד ובשר המלחמה הוסיין אפני ראשי מסגי המרד בהשלטון, ויפגע במ וירצחם בשבתם בבית המועצה (במיז לחדש יוני) כל הקורות האלה הרעישו את לבות התוגרמים והרגיוו את נפשות אנשי הצבא ויעירום ויעוררום להתיצב בעבי גבי מגנם בפני הרעות המתחוללות עליהם. ותהי ראשית מעשיהם להשקיע את אש המרד בכולגארען, וישלחו במ משלחת מלאכי משחית: גדודי משערקעסים עזי נפש ואכזרים כיענים במדבר וגדודי חיל נדבות (פרייעשאארען, באשירבאזוקס), והם עשו בכולגארען מעשים רעים ונוראים אשר כל שומעם התפלצו פלצה נצחת. כאריות מורפים וכנמרים צמאים לדם, עברו בארץ ורמסו וטרפו ואין מידם מציל, את הנכרים רצחו באכזריות נוראות, את הנשים ענו, הרזת בקעו וילדים רמשו, את הכתים שרפו באש, את בתי התפלות הרסו ואת כל חסן ויקר שללו ונבזו, עד כי מלאה הארץ חללי־רצח ודמים בדמים נגעו, העטיקו שחתו בנים משחיתים ההם ושאלו חטאו! מגמת פני התוגרמים הבורעים באש קנאת דתם, היתה כמשלחת מלאכים רעים ההם, לבער אתרי הכולגארים ולהכרותם מארץ החיים למען יירשו המשערקעסים בעלי דתם את ארצם וישבו בה, כי המשערקאסים ההם באו לפני ימים רבים מהררי קאזוקאז לגור בכולגארען ולא מצאו עוד אהות נחלה בארץ ההיא —.

§ 79. ובין כה וכה התאחדו: מילאן נשיא סערביען ונקיטאז נשיא סאני טענענרף עם המתקוממים אשר בבאסניען והערצענגאווניא לתלחם אתם יחד עם תוגרמה, בתקותם אשר קוו כי בעשותם זאת יצלחו להיות שליטים ונסיכים בארצות המתקוממים ככל אהות נפשם, גם נשאו עיניהם אל עזרת רוסיא ויבטחו על אפרתי הסלאווים ואציליהם אשר במאסקווא כי יתמכו ידיהם לבצע את מעשיהם. באחרית ימי הדיש יוני נסע יצא מילאן נשיא סערביען בראש צבאות אנשי חילו, אשר השר הרוסי טשערנאיי עוו היה הנגיד ושר הצבא עליהם, ואשר פקודי חילים רבים מארץ רוסיא גלוו אליהם בתורת נדבה ללחום את מלחמת הסלאווים אחיהם, וברוח גבורה פרצו במקומות שונים כנבול ארץ תוגרמה. אולם גם בפעם הזאת לא יצאו המתקוממים משדה קרב בעטרת הנצחון, כי רוב אנשי חיל נדבות והאספסוף אשר היו בחיל המתקוממים, לא ידעו עוד מלחמה ודא יכלו עמוד לפני חיל תוגרמה במערכה בשדה קטל. כי התוגרמים בכל רפיונם ועצלותם בהליכות המדינה ומשמרי החברה, מהירים הם ואנשי חיל בצאתם למלחמה על אויביהם, ורוח גבורה אשר התפעם באבותיהם לפנים, יתעורר בחכם ויחרפו נפשם למות על מרומי שדה. איש צבא יליד תוגרמה, ישא ויסבול ברוח עז את כל

כמנו נפתחה הרעה הגדולה על תוגרמה ודרכיו ומעלליו הביאו אותה עד עברי
 פי שחת . הם לא יכלו נשוא את פִּירוֹנו הרב והעצום אשר פִּור למלאות תאוֹת
 נפשו ותשק לבבו , חרה אפם בו על הַחֲלִיפוֹ את שרי המלוכה תמיד כפי העולה
 על רוחו ובלי משפט צדק , והעולה על כָּלם להעיר כל חמתם , הוא כי הפיר
 חק ירושת כסא המלוכה והדיח את מורֶאד בן הבכור לֶאָחיו השלטון עבדול
 מעדויד מכסאו אשר יֵאָזַת לו לפי משפט הבכורה . ויחבל תחבולות להושיב את
 בְּנוֹ על כסא המלוכה אשר לא כדת . והשלטון הזה אשר שָׁעַר בנפשו כי
 השערוריה אשר עשו תלמידי בית מדרש הדת , מאת מורֶאד וֶאָחיו היתה
 נקבה . אָסַר אותם בבית האסורים לכל יהיו עוד לו לאבני נגף במלכותו .
 אך אז נועצו שרי הסענאט לב יחדו , וגם נָשִׂיא הדת החדש היה אתם
 בעצה ההיא , והם בשלשים לחדש מאיי הכבירו אכפם על השלטון לעווב את
 כסא המלוכה , ובן אחיו מורֶאד החמישי התעלה על כסא כבודו ויהי
 בתוגרמה מלך . והשלטון עבדול־עוויו אשר נחבא בארמון הישן (סאֶרייא) ,
 בהודעו לו הדבר הנורא הזה , הִתְנַעַש וירגו ובעתתו רוח עֹנֵעִים , ולפי
 דברת הממשלה התוגרמית מָרַף את נפשו בכפו , כי פָּתַח במספרים את עורקי
 ידיו ורמו זב בלי הפוגה עד אשר יצאה רוחו וימת . אפס כי גם על השלטון
 החדש נחה רוח עֹנֵעִים ולא הצליח למלוכה , והשרים היושבים ראשונה
 במלכות ידעו זאת רק הסתירו הדבר מעיני העם עד עת רצון , ושלשה מראשי
 השרים ההם , הלא המה הוויויר הגדול רוֹשְׁדֵי , שר המלחמה נכור
 החיל הוסיין אָפֵנִי והשר המשכיל מִידֵה אֵד , שלשתם גמרו אמר
 לעשות תקונים במשפטי המדינה וליסד פֶּאֶרְלָא־מענט תוגרמי ברמות פארלאמענט
 איירופוי , גם לתת משפט אזרחים לכל בעלי העמים בעלי דתות השונות היושבים
 בכל רחבי ממלכת השלטון , ומבלי פְּנֹת אל מצות הקאָרָאן ורוח המושל
 בהרמון השלטון , יִנְטֵעוּ נמעי ההשכלה הנוצרית על אדמת התוגרמים . אך
 במרם עשותם את המעשים הגדולים ההם . התאמצו להשביח את שאון
 ההערצענאָוויונים והבאָסנים הלוחמים בתָּרַף נפש בשדה קמל ולעצור בעד
 הבולגָארים אשר שלפו תרבם מתערה גם הם על התוגרמים . כל יודעי דברי
 ימי תוגרמה ודרכי חיי העם התוגרמי , יודעים כי פעמים רבות בְּנָפַל עליהם
 דוֹךְ לא ידעו שְׁחַרְהָ ושואה מטרחק תבוא , יתעוררו פתאם מתרדמת עצלותם
 ובחריצות נפלאה יתיצבו לקראת הרעה הנשקפת עליהם , ואנשי צבאם
 הנרפים יתנערו מרפיונם ובנבורים משכילים יצאו לקראת נשק . וגם בפעם
 הזאת בְּרִבּוֹת רעתם ואידם כסופה אָתָא , התעוררו ויתאזרו עֵז וחיל להציל
 נפשם וארצם ומולדתם מהרעות הרבות המתרגשות עליהם . תָּרַצַח אשר נעשה
 בסאלוניקי לעיני השמש , ואניות מלחמה אשר שלחו המלכים מצוקי איירופא
 אל ים התיכון לָהֶגֶן על הנוצרים היושבים בעיר ההיא ואשר דרשו בחזקת הַד
 לעשות שפטים במרצחים ההם , ודבר כזה נחשב לְאִי־כבוד בעיני בעלי דת

בשאלה המזרחית וְרָן וְשׁוֹפֵט רַמִּים בהליכות דברי הריבות והמלחמות בתוגרמה האיירופית, ופן יעלה על לבבו ללכוד בחרבו הגדולה את הבאספארוס ואת קאנסטאנטינאפול בהיות לאל ידו לעשות. ובעת ההיא התחוללו שערוריות חדשות בתוגרמה אשר הוסיפו לסכסך עוד את תהלוכות הממלכה הנרעשה ההיא ואשר העירו דאגה ופחד בלבות החכמים יודעי בינה לעתים בדרכי הפוליטיק האיירופית. כי התוגרמים התגעשו אז ואש קנאת דתם התלקחה ביתר עז ותעצומות בראותם כי המתקוממים השגו חיל וידם בערף אנשי חיל המלוכה, והקנאה ההיא העזה כמות, התפרצה ותעש מעשה רָצַח נורא אשר כל שומעיו צללו שתי אזניו. בששי לחדש מאי בשנת תרל"ו (1876) התנפלו התוגרמים בעיר סאַלוֹנִיקָי על הנוצרים לעשות בהם נקמה על אשר — לפי דבריהם — עצרו הנוצרים נערה בתולה מבנות הבולגארים מְבֹאָא במסורת דת מחמד, ויכו אותם באגרוף וַיִּדְּו בהם אבנים ותהי מהומה ומכוכה בתוך העיר, ובקֶשֶׁבם כי גם ידי ציר אשכנו וציר צרפת היו עם הנוצרים למנוע את הנערה ההיא מִקְהִיִּר דתה, השתערו הקנאים התוגרמים על הצירים ההם באחד מבתי המסגוד והלמו וקִחְצו ראשם במטילי ברזל גם בחרבות ורטחים וַיִּרְצְחוּם נפש, והרצח הנורא הזה הרעיש את לבות יושבי איירופא, ומלכיהם רעמו פנים ושערו שער על גורל אחיהם בתוגרמה, ויוסיפו עוד להביא עצה ולעשות פליליה להציל נפשות אחיהם ובני דתם מחרב רעה המעופפת תמיד על פניהם ולשלוח להם פְּדוּת וישע טיר קובעי נפשם. מטשלת אשכנו ומטשלת צרפת הקרובות אל החללים ההם, שלחו אניות לָחֶם אל תוף סאלוניקי לשמור ולהגן על הנוצרים בעיר בְּהִלּוֹת ההיא, גם מטשלת רוסיא ועסטרייך עשו כזאת, ומטשלת השלטון באה במכוכה חדשה וחכמי יועציה נבוכו. ואחרי ימים אחדים התחוללה שערוריה גם בקאנסטאנטינאפול הכירה בתגרת יד קנאת הדת ועריצות קנאי התוגרמים: בעשתי עשר יום לחדש מאי התנדרדו חמשה ועשרים אלף תלמידי בתי מדרש הדת (סַפְּטִיִּים) ויבואו אל בית המסגוד אשר שֵׁם השלטון סולִימָאָן נקרא עליו, ושם נשבעו בשם נביאם לעשות אגדה אחת להיות מנינים ומושיעים לאחיהם התוגרמים ולחדש ימי עֶזֶם ותפארתם כקדם, ומשם יצאו וילכו במשטר וסדרים אל היכל השלטון ויאיצו בו בחזק יד להדיח את הוויזיר הגדול מאהמור פֶּאֶשָׂא אשר נחשב לאוהב רוסיא, גם להסיר את נְשִׂיא הדת (שייך—אול—איסלאם) מִמְּשָׁרְתוֹ. השלטון נִבְעַת מפני העוים ההם וימטר. לעשות את שְׁאֵלָתם וַיִּפְשַׁט מהשרים הגדולים ההם את כבודם ואת יקר תפארת גדולתם וַיִּמְן אחרים תחתיהם לְהִשָּׁךְ מעליו את תלונת בני מְרוֹם העם וְהִתְרַגְּזוּם אליו.

§ 78. אולם השערוריה ההיא אך מצער היא לעומת אהותה אשר פָּרְצָה בשלשים לחדש מאי ותחלל את נזר השלטון עבדול-עזיז וכסא מלכותו לארץ מִגְרָה. השלטון הוזה היה מִכֶּתֶר רוח לשלומי אטני המושלמנים בהאמינם כי

על רוסיא מלחמה כאשר היתה כזאת במלחמת קרים . אך אתרי אשר נברו הפרעות בתוגרמה מיום ליום , התוגרמים מְיוּי אש קנאת הדת שוכבו משובה נצחת ויעשו נאצות נמרצות ושערוריות אכזריות מאד , יְדִי „האיש החולה“ (השלטון) מְטוּ ואין בו כֶּף לעצור בעריצות בני עַמּוֹ ולהשיבם ממושבותיהם , אז ראו מלכי המערב וְיוֹכַחוּ כי רק לקיסר רוסיא יֵאָתֶה הַמְּשִׁרָה הכבודה להיות שופט ומוכיה בין הנוצרים הַמְּטִים לְהֶרֶג בחצי אי הבאלקאני ובין עריצי תוגרמה אשר יגירו אותם על ידי תרב . ואז קם קיסר רוסיא כארי וכלביא התנשא להציל לקוחים למות בגבורת ישע ימינו ולהביא צדק עולמים .

§ 77. באחרית ימי הסתיו התחוללה סערת המלחמה בהערצעגאָווינא ביתר עָז וביתר תָּוֵל סבתחלה , כי יושבי מְאָנְטֶענְעֶרָא ובאָסְנִיעֵן הובילו להמתקוממים כלי נשק לרוב וכל החפצים הדרושים למלחמה , גם למאות ולא לפים התנדבו לצאת בצבאותיהם ולעזור להם במערכה בשדה מלחמה , עד כי בחדש אפריל היתה לְאֵל ידם להתיצב לפני שר תְּוֹלֵי תוגרמה בלכתו לעזור לאנשי המצב אשר במבצר ניקשיטש , וילחמו בו במלחמת תנופה ויוכלו לו . ובחדש מאיי פרצו גם הבלגאָרים בסערת חֶמָה לעשות מלחמה בממשלת תוגרמה כאחיהם ההערצעגאָווינים , גם כל יושבי חצי אי הבאלקאני התעתרו כאיש אחד להרים גם המרד ולְאָזֵר זיקות קָרָב וְלָחֵם על התוגרמים לוחציהם וקובעי נפשם . בעת ההיא ראו שלשה הקיסרים בעלי הברית כי אין דרך אחרת לבוא אל מחוז השלום כי אם לתת להצעת אנדראסי עז ותעצומות ולהוסיף עוד עליה דברים אחרים אשר על שלטון תוגרמה לעשותם למען הַשְּׁבֵת דְּמֵי מלחמה ולהשקיע את שלהבת אֵשָׁה . ובנסוע קיסר רוסיא למסעיו דרך ברלין לעמם , נועדו על פיהו שלשה השרים היושבים ראשונה במלכות שלשת הקיסרים בעלי הברית , הלא הם ביסמארק , גָּרְטְשְׁטְאָקָו ואנדראסי , ושלשתם המתיקו סוד מיום העשירי עד יום שלשה עשר לחדש מאיי , ויתיעצו על צפונות חֶצִי אֵי הַבְּאֶלְקָאֵנִי , ואחרי אשר אָנְנוּ וחקרו שלשה חכמי המדינות וראשי הדיפלאמאטים ההם כדת מה לעשות , גמרו אִמְרָ לְשַׁלּוֹחַ בשם שלשה הקיסרים בעלי הברית סֵפֶר זְמַרְזָן (מעמאָראַנדום) לשלטון תוגרמה להזכירו את אשר יעשה לטובת הנוצרים גם לטובתו . וראש דבר כי ימלא את משאלות המתקוממים לתת עֶרְבָה נכונה כי הֶקֶם וְקִים את הסדרים ואת התקונים אשר הבטיח לעשות להנוצרים היושבים בתוגרמה האירופית . וסוף דברי הספר ההוא היה כי אם יעברו שני החדשים אשר תשקוט . בהם המלחמה וממשלת השלטון לא תוציא עוד לאור את התקונים ההם ואת העֶרְבָה ההיא , או עשה יעשו שלשה הקיסרים ההם בכל אשר תמצא ידם לעשות לטובת הנוצרים ולטובת שלום איירופא , גם להשבית המלחמה בחצי אי הבאלקאני ולעצור בעד שֶׁפֶךְ דְּמֵי עַם רַב . אך ממשלת אנגליא לא מצאה חֶפֶץ בספר זכרון ההוא , יען כי על ידו ימלאו כל מלכי איירופא את ידי קיסר רוסיא להיות ראש המדברים

בשאלה

בחוריהם הגירו על ידי תרב בהלחמם ביום קרב, את מבצריהם הרסו ואת ארצם השמו כיד העריצות אשר להתוגרמים מעורם, בכל זאת דרשו את שלום תוגרמה וטובתם בפעם הזאת וחשבו מחשבה רעה על הסלאוויים, כי שנאתם העזה לרוסיא על המנפה אשר הפגיעה בם במלחמה אצל פילאנגס, גם יראתם פן תרום יד הסלאוויים עליהם בארץ מולדתם ודבריהם יהיו נשמעים במשפטי המדינה, שתי אלה השכיחו מלבם את אשר עוללו להם התוגרמים בימי קדם ונפשם אותה לעמוד לימינם ולהצדיקם בריבם את הסלאוויים. ואחרי אשר לא יכלה ממשלת עסטרייך להיות הראשונה במשפטה אדות שאלת הקדם, לקחה ממשלת רוסיא את עמדתה, יען כי הסלאוויים בתוגרמה האיירופית בני שבט אחר ובעלי דת אחת הם עם רוסיא, ועל רוסיא האדירה המצוה להגן על אחיה ובני אמונתה ודתה, להצילם מיד עושקיהם ורוצציהם, ולהוציאם מסבלותם ועבדותם לאור באור הדרור. גם כל הממשלות האדירות באיירופא הכירו כי לקיסר רוסיא משפט הבכורה להוציא כאור משפט הסלאוויים הנגשים והגענים בחצי אי הבאלקאני ולהצילם מרעתם. עוד לפני שלש מאות שנה נטה ציר וויניציא בחצר השלמון קו משפטו על הפוליטיק הרוסית והתוגרמית, באָמרו: 'יראת הנשיא הגדול אשר במאָסקווא תהיה תמיד על פני שלמון תוגרמה ביתר עז בגלל אשר הנשיא הגדול הוא מחויב בדת נוצרית-יִגִּית אשר יחויבו בה גם יושבי בולגאריען, באָסניען, סערביען, מאָרעא וארץ יון. ועל כן הם רבקים בו ונפשם קשורה בנפשו. והעמים ההם יעמדו תמיד הבן לשר מומצת על עבדות התוגרמים בתרב ובמלחמה ולבוא לחסות תחת צל כנפי הנשיא הגדול ההוא בן עמם ובן דתם. צדקת המשפט הזה נראה עד היום, ומה גם בימים האלה אשר כל העמים אשר מגוע אחר יצאו ישאפו להתאחד ולהיות לעם אחד גם בהליכות הממשלה המדינית כאשר הם עם אחד בהליכות הדת והאמונה, והרעיון הלאומי הזה התעורר בכל הקף גם בלבבות הסלאוויים אשר הם בני שבט אחד ובעלי דת אחת, וישאפו להתאחד ולהיות לעם אחד, ומה עלץ לב כרום עם הארץ ברוסיא ונפשם דרכה עז בראותם כי אדוניהם הקיסר הנאור אלכסנדר השני, אשר הוציא רבבות אלפי עבדי עולם מעבדות לתרות כיד אהבת האדם הטובה עליו, נקדש לקרוא גם לרבבות אלפי אחיהם אשר בחצי אי הבאלקאני דרור ולשלה את הרצוצים ההם חפשים לאור באור חיי בשרים וחיי רוח ההשכלה האיירופית. ובצדק לבשו הרוסים גאות ורם לבבם בהתבוננם כי מכל המלכים האדירים מצוקי התבל, חבלים נפלו בנעימים לאדוניהם הקיסר להיות שופט צדק בין עמי הבאלקאן ובין ממשלת תוגרמה, לפתח הרצבות רשע, לנתק אגרות מוטה ולהוציא עבדים מרודים מסבלות ועבדות, להיות מעוז לאהבת אדם ומשען להשכלה, למלאכת עבודה ותרשת המעשה וכל מעגל טוב. אך הקיסר הנאור והחסיד לא אָץ להחל את המפעל הנעלה ההוא פן יעורר עליו קנאת מלכי המערב וינסדו יחד לקרוא

פנימה, בכל זאת לא הרהיב בנפשו עז להשיב פני המלכים האדירים ההם הדורשים מאתו לעשות משפט צדק להנוצרים העשוקים והרצוצים אשר תחת ממשלתו בתוגרמה האיירופית, ואתרי אשר המתיק הווזיר הגדול מאהמור סוד עם הסננים היושבים ראשונה במלכות תוגרמה, הודיע למלאכי מלכי איירופא כי ממשלת השלטון היתה אונה ונתנה ידה אל התקונים אשר עמו הממשלות האדירות לפניה לטובת עמי הנוצרים החוסים בצלה, והשלטון יוציא דבר מלכות מלפניו כי חקה אחת להנוצרים ולהתוגרמים בכל משפטי המדינה ומהיום ההוא והלאה לאנתהיה פדות והבדל בין נוצרי דת נצרת ובין שלומי אמוני דת המושלמנית. להקל את על המסים ולהסיר את חוקרי המס, להיטיב את מצב האכרים עובדי האדמה, ועוד תקונים רבים כאלה. ובשלושה ועשרים יום לחדש פעברואר הוציא השלטון ספר מליהה (איראדע, מאינפֶעסט) גלוי לכל בני עמו כי סולח הוא להמורדים והפושעים בו, וכל הנסים והבורחים לארצות אחרות יכולים לשוב לבתיהם ולא יאנה להם כל דבר רע, גם עשה הנחה להנוצרים והניח להם תרומת המעשר לשנה אחת ויתר המסים לשתי שנים. אך בכל זאת לא אבו המתקוממים המברחים והנסים לשוב לארצם, והנציבים במערכה להסיר כלי מלחמתם מעליהם כל עוד אשר לא יקחו מלכי איירופא ערובה מאת ממשלת תוגרמה אשר על ידה לא תוכל הממשלה לחלל את מוצא שפתיה בדבר התקונים ההם ולמרות רצונה תוציא אותם לאור. אמנם איוו ערבה יקחו מלכי איירופא מאת ממשלת תוגרמה אשר תשא בד בבד עם מערכי לבבם ומבטם השונים אלה מאלה? הלא הערבה אשר תיטב בעיני האחר, תרע בעיני רעהו, ואשר יבחר זה, לא יאות אחריו, ומה גם כי לא האמינו המלכים ההם זה בזה בנוגע להליכות השאקה המזרחית — ובכן נשארה הצעת אנדראסי על דבר התקונים ההם רק דבר שפתיים ולא יצאה לפעלה. והשערוריות ומהומות המלחמה החלו להתגעש ביתר עז וביתר תעצומות מבתחלה. כי בין כה וכה נשקה אש הכרד גם בנפות בולגאריען, ויושביהן עמדו הֵבֵן להתחבר אל אחיהם ההערצענאווונים לעזור להם להלחם בממשלת תוגרמה, גם הנשיא מילאן היושב בבֶּעֶלְגֶרָאד, התעתד להסתפח אל בני עמו ובני דתו במלחמה הזאת, בתקוה כי בישע ימין המתקוממים יצליח להתעלות ולשבת על כסא המלוכה בסערביען ובאֶסניען.

§ 76. בהתלקח שלהבת המלחמה בנפשות כל העמים הסלאווים היושבים בתוגרמה האיירופית וסערת המתקוממים פרצה בכל עוזו נוראותיה, לא יכלה עוד ממשלת עסטרייך להיות הראשונה לכל יתר מלכי איירופא כדברי הריבות המלחמות הן למצוא הדרך אל מחוז השלום כאשר היתה עד הימים ההם, יען כי האונגארים דרשו את טובת התוגרמים יותר מטובת הסלאווים וילכו פגור לעמל ממשלת עסטרייך אשר כל ישעה וחפצה לצאת לישע הסלאווים. ואף כי בשנות מאות הראשונות הרעו מאד התוגרמים להאונגארים, את מכתח

בחוריהם

נשקם ויתרפמו לרגלי אדוניהם, לא תאבה ממשלת השלטון ולא תשמע לכל דברי השלום ותשפוט אותם כמשפט עבדים המתפרצים מפני מלכם, וההער צענאווינים אשר נפשם יודעת מאד את משפט השלטונים התוגרמים, לא אבו גם הם לשמוע אל דברי השלום, באמרם כי לא יוכלו להשגן על הבטחת השלטון אשר יבטיח להם להוציא כאור צדקתם ומשפטם כצהרים על פי תקונים טובים וחקים צדיקים, כי כן הבטיחו רבות פעמים השלטונים התוגרמים בעת צר להם ובצאתם למרחב לא שמרו הבטחותיהם וכמוהם יעשה השלטון גם בפעם הזאת, ורק אז יאזתו לרברי השלום אם נתן תתן ממשלת תוגרמה ערבה נכונה בידי מלכי איירופא כי תקם תקים את הבטחתה ומוציא שפתיה תשמור באמת ובתמים כל הימים, וכל עוד אשר לא תתן ערבה כזאת, לא יחדלו מהלחם בה עד נטף דמם האחרון. אז שבו הצירים מבלי עשות תושיה וההערצענאווינים הוסיפו עשות מלחמה ביתר עז מבתחלה, ואיירופא כלה השתוממה בראותה כי עם קמון ודל כמוהם, גברו על התוגרמים הרבים והעצומים מהם ויפזו אותם מבה נצחת. ובין כה וכה יצא דבר מפי שלשה הקיסרים האדירים, קיסר עסטרייך, קיסר רוסיא וקיסר אשכנז, להשקיע את שלהבת המלחמה בתוגרמה האיירופית, לתלץ את הנוצרים ממצוקותיהם ומיד עושקיהם וקובעי נפשם, ולתת לפני השלטון את התקונים אשר יעשה בממלכתו כפי אשר און, תקר ותקן השר אנדראסי לישר הרורים ולהוציא כאור משפט הנוצרים הננשים והנענים. התקונים ההם ישרו גם בעיני צרפת ואיטליא, ורק אנגליא לא נאותה עוד להם, כי היא משכה קו חשד על רוסיא כי יש את נפשה ללכוד את הבאספארוס ואת קאנסטאנטינאפעל ולשפוך רוח ממשלה על תוגרמה האיירופית.

§ 75 כה חלפו עברו ימי החרף במלחמת הנופה בין התוגרמים ובין המתקוממים, ואיש חשנאה לממשלת תוגרמה גם אש קנאת הדת וקנאת עם התלקחה בכל רחבי הצי אי הבאלקאני ויושביו עמדו הכן להוציא חרבם מתערה ולהקריש מלחמה נוראה על התוגרמים, ובמשך הימים ההם המתיקו הדיפלומאטים חכמי המדינה באיירופא סוד ויתיעצו למצוא דרך ישרה להשקיע את האש הגדולה ההיא ולעשות שלום בין ממשלת השלטון ובין המתקוממים, ויותר מכלם התאמצו חכמי הדיפלומאטים העסטרייכים והאנגלים להוציא את דבר השלום למענהו ולהטות את לב השלטון לעשות תקונים ולהוציא משפטים טובים וחקים ישרים לטובת עמי הנוצרים היושבים בחצי אי הבאלקאני. אחרית הדבר היתה כי גם ממשלת אנגליא נאותה לאפני התקונים אשר און ותקר השר אנדראסי, עד כי בסוף חודש יאנואר בשנת תרל"ז (1876) יכלו מלאכי מלכי איירופא להגיש את ספר התקונים ההם אל הפתח ראשוד שר החיצון להגישו אל השלטון אדונו. ואף כי למרת רוח השלטון היה הספר ההוא ונפשו ירעה לו בראותו כי מלכי ארצות אחרות מתערבים בהליכות ארץ מלכותו

גִּזְוִינָא , מִלֵּא אֶת יְדֵי הַפַּחַח מִקְטָאָר גְּבוּר הַחֵיל לְהִשְׁקִיט אֶת הַמָּרָד , וְהַפַּחַח הַחוּגֵר הַתְּהַלֵּל בְּמִפְתָּח וּבְמִיּוֹחַ כִּי בַחֲדָשׁ יָמִים יִבְצַע אֶת כָּל מַעֲשָׂהוּ בַּהֲעֲרָצָה גִּזְוִינָא וְיִשׁוּב אֶת הָעֲבָרִים הַמִּתְפָּרְצִים אֶל אֲדוֹנֵיהֶם כִּבְתַּחֲלָה . אֲךָ לֹא כֹאשֶׁר הַתְּהַלֵּל כֵּן הִיתָה , כִּי אֲנָשֵׁי חֵיל הַתּוֹגְרָמִים אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו , הַתְּהַלְּלוּ בַּכְּבוֹדוֹת וּבַעֲצָלָתִים כַּמִּשְׁפָּטִים , וּבַעֲדוּר הֵם מִתְמַהֲמָהִים , הָעֵבִירוּ הַמְּעוֹד , וְהַמִּתְקוּמְמִים אֲזָרוּ בֵּין כֹּה וְכֹה חָיֵל לְמַלְחָמָה וְיִתְיַצְבוּ כְּגִבּוֹרִים בַּמַּעֲרָכָה וְיִכּוּ אֶת הַתּוֹגְרָמִים אַחֲרָי . גַּם חָיֵל נִדְבוֹת מִסַּעֲרָבִיעוֹן וּמִגְּמִטְעֵנְעֵגְרָאָךְ בָּאוּ לְעוֹזֵר לְאַחֵיהֶם הַהֲעֲרָצָה גִּזְוִינָא וְיִהְיוּ זְרוּעִים לְשִׁבְרָא אֶת זְרוּעוֹת הַתּוֹגְרָמִים צוֹרְרֵיהֶם וְלוֹחֲצֵיהֶם . אֲזוּ נִפְקְחוּ עֵינֵי הַמִּמְשָׁלָה הַתּוֹגְרָמִית לִרְאוֹת כִּי רַעָה נִשְׁקַפְתָּ עֲלֶיהָ מִהֲעֲרָצָה גִּזְוִינָא , וְיִוֹשְׁבֵיהָ אֲשֶׁר כְּמוֹהֶם בְּאֵין נַחֲשֻׁבוּ, הוֹלְכִים מִחֵיל אֶל חֵיל וְיִדְמִים בַּעֲרָף אֲנָשֵׁי חֵילָה מְלַמְדֵי מַלְחָמָה וְהַרְעָה הַיּוֹתֵר גְּדוֹלָה לְתוֹגְרָמָה הִיא כִּי אִפְסִים כֶּסֶף וְאִין יֵדָה מִשְׁגָּת לְכֹלְכֵל צִבְאָר רַב יָמִים רַבִּים עַד אֲשֶׁר תְּצַלִּיחַ לְרַד לְפָנֶיהָ מְרִי נֶפֶשׁ כְּדָבִים שְׂכוּלִים וְעַם חָרָף נִפְשׁוֹ עַל שְׂדֵה קָמֵל כַּהֲעֲרָצָה גִּזְוִינָא . וְאִף גַּם זֹאת כִּי עֵינֵי הַמִּמְשָׁלָה לֹא טָחוּ מִרְאוֹת כִּי גַם כָּל הַנוֹצְרִים הַסְּלֵאוּיִים אֲשֶׁר תַּחַת מִמְשָׁלָתָהּ בַּחֲצֵי אֵי הַבְּאֶלְקָאָנִי: הַסַּעֲרָבִים , הַכְּבָאָסִים , הַמְּגִטְעֵנְעֵגְרָאָנִים , הַבְּאֶלְבָּאָנִים וְהַבּוֹלְגָאָרִים , מְתַעֲתָדִים לַעֲשׂוֹת כַּמַּעֲשָׂה הַהֲעֲרָצָה גִּזְוִינָא , וְכֹלֵם מַחֲכִים לַעֲתֵי מִצּוֹא אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדִים לְצִיָּאָה בַּחֲרָב לְקִרְאָתָהּ כֹּאִישׁ אַחַד הַבְּרִים . וְעַכְשָׁרִיךְ אֲשֶׁר שְׂמָה עֵינָה לְחַמְלָה עַל רַבְבוֹת נַפְשׁוֹת הַהֲעֲרָצָה גִּזְוִינָא אֲשֶׁר הִתְיַשּׁוּ בַּאֲרָצָה מִפְּלֵט לָהֶם וְהִמָּה בְּרַעָה גְּדוֹלָה מְאֹד , הָעִירָה אֶת רוּחַ יֵתֵר הַמַּלְכִים אֲדִירֵי אֵירוּפָא אֲשֶׁר נִתְנַזְּרִים אֶל שְׁלוֹם פְּאָרְזֵי וּדְבִרֵיהֶם נִשְׁמָעִים בַּתּוֹגְרָמָה , לְהִנְסָךְ יַחַד לְהַבִּיא עֲצָה וְלַעֲשׂוֹת פְּלִילִיָּה לְהַפְרִיד בֵּין הָעֲצוּמִים וּלְמִצּוֹא הַדְּרָךְ הַמְּצִבִּיל אֶל מְחֻזְזוֹ הַשְׁלוֹם בַּתּוֹגְרָמָה הַאֵירוּפִית . וְהַמַּלְכִים הָאֲדִירִים מְהָרוּ וְיִשְׁלַחוּ צִירֵיהֶם לְתוֹגְרָמָה וְיִמְלְאוּ יְדֵיהֶם לְמִצּוֹא פֶּשֶׁר דְּבַר הַשְׁלוֹם בֵּין הַתּוֹגְרָמָה וּבֵין הַמִּתְקוּמְמִים . וְהַצִּירִים הַנְּאֻמָּנִים לְשׁוֹלְחֵיהֶם לְקַחוּ דְּבָרִים עִם שְׂרֵי מַלְכוֹת תּוֹגְרָמָה וְעִם הַהֲעֲרָצָה גִּזְוִינָא לְהוֹצִיא אֶת דְּבַר הַשְׁלוֹם לְאוּר . לְהַמִּתְקוּמְמִים הוֹדִיעוּ כִּי אִין לָהֶם כָּל תּוֹחֵלֶת וְתִקְוָה עַל מַלְכֵי אֵירוּפָא לְעוֹזֵר לָהֶם בַּמַּלְחָמָה הַהִיא , וְעַל כֵּן הָעֲצָה הַיְעוּצָה מֵאֵת הַמַּלְכִים הַהֵם הִיא כִּי יִגִּישׁוּ דְּבָרֵי רִיבוּתֵיהֶם לְפָנֵי הַפַּחַח סַעֲרָפֵר הַמְּמַלָּא מְקוֹם הַשְׁלָטוֹן בַּמְּאָסְטָאָר וְהוּא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּטִים וְדִינִים וְאִישׁ אִישׁ יָבוֹא אֶל מְקוֹמוֹ בְּשְׁלוֹם . וְלִשְׂרֵי הַתּוֹגְרָמִים הוֹכִיחוּ הַצִּירִים הֵם בְּדְבָרִים נִמְרָצִים כִּי הַחוּבָה עַל מִמְשַׁלַּת הַשְׁלָטוֹן לְהַקֵּל יֵדָה מַעַל בְּנֵי הַנוֹצְרִים, לְהַסִּיר מַעֲלֵיהֶם אֶת הַמַּסִּים הַרְבִּים וְהַכְּבִדִים מִן־שְׂאֵל, לַעֲשׂוֹת סִדְרִים יִשְׂרִים וְתִקּוּנִים צְדִיקִים בְּהַלִּיכּוֹת הַמְּלוּכָה וְתִבְלֵל מַעֲלֵיהַ תְּלוּנוֹת הַנוֹצְרִים בַּחֲצֵי אֵי הַבְּאֶלְקָאָנִי וְיִשׁוּבוּ אֶל הַשְׁלָטוֹן אֲדוֹנֵיהֶם לְהִיּוֹת לוֹ לְעֲבָרִים נְאֻמָּנִים . אֲךָ לְשׂוֹא עֲמָלוֹ הַצִּירִים הֵם , כִּי שׁוֹמֵעַ לֹא הִיָּה לָהֶם גַּם מִשְׂרֵי תּוֹגְרָמָה גַּם מִרְאֲשֵׁי הַמִּתְקוּמְמִים וְכֹל הַנְּלֻנָּם אֵלֵיהֶם . שְׂרֵי תּוֹגְרָמָה אֲשֶׁר רוּחַ הַשְׁלָטוֹן דּוֹבֵר בָּם וּמְקָלָתוֹ עַל לְשׁוֹנָם , עָנוּ וְאָמְרוּ : כִּי בְּטָרִם יִתְפַּשְׁמוּ הַהֲעֲרָצָה גִּזְוִינָא אֶת כָּלִי נִשְׁמָם

הכבירו אכפם על בני העם בהעמיסם גם הם מסים חדשים לבקרים עליהם וְעָרְסָם מֵעֲלֵיהֶם הַפְּשִׁיטוּ וְאִין מִירֵם מְצִיל, כי השלטון לא עצר פֶּחַ לְשׁוֹם חָחוּ באף הפחות והסגנים ההם וּמָתְגוּ בִשְׁפֹתוֹתֵיהֶם לְהִשִּׁיב מֵעֶשֶׂק יְדֵיהֶם, גם ירא מפניהם פֶּן יֵעָשׂוּ כָּלֶם אָגְדָה אַתָּה וּיקָשְׁרוּ עֲלֵיו קֶשֶׁר בִּהְיוֹת לְאֵל יִדְמֵלְעִשׂוֹת. גם השופטים אשר בכל עיר ובכל מדינה, שלחו רֶסֶן הַשְּׁלֹטוֹן מֵעַל פְּנֵיהֶם. הַטּוּ מִשְׁפָּט וּלְקַחוּ וְשָׁחַד וּרְדָפוּ שְׁלֹמֹנִים וְאִין עֵינֵיהֶם וּלְבָבָם כִּי אִם לְבַצּוֹעַ בַּצַּע מֵעֲשֻׁקוֹת וּלְמִלְאוֹת בְּתֵיהֶם כֶּסֶף חֲמָסִים, וְהִסְגִּי אַחֲזֵר מִשְׁפָּט, כִּשְׁל בְּרַחֲבֵי צֶדֶק וְתִמְלֵא הָאָרֶץ מִמָּוֶה וְשָׁחַד וְחָמָס. וְכֹל אֱלֹהֵי עֲשֵׂתָהּ הַמִּמְשֵׁלָה הַתּוֹנֵרְמִית וּפְחוּתִיהָ וְשָׂרֵי מַלְכוּתָהּ לְהַתּוֹגְרָמִים אַחֵיהֶם וּבְעֲלֵי דָתָם, וְדַעַת לְנִבְוֹן נִקְלֵי אִיךְ הִרְעוּ עוֹד לַעֲשׂוֹת יֵתֵר הַרְבֵּה מֵאֵד לְהַנּוֹצְרִים שְׁנוֹאֵי נַפְשָׁם וְעַם חֲרָמִם הַיּוֹשְׁבִים בְּחֻצֵי אֵי הַבְּאֻלְקָאֵי! הַמִּמְשֵׁלָה חִכְרָה אֶת הַמָּסִים הַרְבִּים אֲשֶׁר הֵעִמִּיסָה עַל הַנּוֹצְרִים הַהֵם לַעֲשִׂירֵי עָם אֲנִשֵׁי וְרָעֵי אֲשֶׁר שָׁקְלוּ אֶת הַפְּרִשְׁתֵּי הַכֶּסֶף הַהוּא בַּפֶּעַם אַחַת אֶל גְּזוּי הַשְּׁלֹטוֹן, וְהַמּוֹכְסִים הַהֵם הִרְחִיבוּ כִּשְׂאוֹל נַפְשָׁם לְהַרְוִיחַ מֵהַעֶסֶק הַזֶּה רֹחַ רַב וְעֵצוֹם, וַיִּנְגְּשׁוּ אֶת הַנּוֹצְרִים בְּחֻקֹּת הַיָּד וּבִשְׁפָטִים רַעִים לְהַבִּיא אֶת הַכֶּסֶף, וַיִּמְצְאוּ דַמֵּיהֶם כְּעֹלֹקוֹת, עֲשָׂקוּ אִישׁ וּבִיתוֹ, גִּבֵּר וּנְחַלְתֵּהוּ, וְלֹא הִשְׁאִירוּ עוֹלָלוֹת. וְהַתּוֹנֵרְמִים הָאִפְרָתִים בְּעֲלֵי הַנְּכֻסִים אֲשֶׁר הַנּוֹצְרִים יוֹשְׁבִים עַל שְׂדוֹתֵיהֶם, הַכְּבִירוּ גַם הֵם אֶת יָדָם עַל הָאוֹמְלָלִים הַהֵם וַיִּדְכְּאוּ לַעֲפָר חֵיתָם. וְאִם גַּם הַתּוֹנֵרְמִים הַזֶּה אִזּוּ נְגִשִׁים וְנַעֲנִים, עֲשׂוּקִים וְרִצּוּצֵי מִשְׁפָּט, אִךְ הֵם הַטּוּ שְׁכַמֵּם לְשֵׂאת וּלְסַבּוֹל בְּדוּמִיָּה כֹּל הַבָּא עֲלֵיהֶם, בְּהַאֲמִינָם בְּגִזְרָה קְדוּמָה (פְּאֻמְאֵלִיזְמוֹס) וַיִּתְּלָטּוּ כִּי הַטּוֹבוֹת גַּם הִרְעוֹת אֲשֶׁר תִּמְצְאִינָה אֶת הָאָדָם, נִגְזְרוּ עֲלָיו מִרָאשׁ וּמִקְדָם מֵאֵת הַגּוֹזֵר וּמִקִּים, וְאִין חֲכֵמָה וְאִין עֵצָה וּגְבוּרָה לְבַטֵּל אֶת הַגִּזְרָה. אִךְ הַנּוֹצְרִים גְּלָאוּ נְשׂוֹא אֶת עֵנִים וּמְרוֹדָם וְאֵת הַלְחָץ הַנּוֹרָא וְהַעֶשֶׂק וְהַמְרוּצָה בְּתַגְרֵת יָד מִמְשַׁלֵּת תּוֹנֵרְמָה, וַיִּתְּעָדְדוּ לְנִתֵּק אֶת מוֹסְרוֹתֶיהָ וּלְהַמִּישׁ צוֹאֲרֵם מֵעַל הַבְּרוּל אֲשֶׁר שָׁמָּה עַל צוֹאֲרֵם, וַיַּעֲבֹר עֲלֵיהֶם מָה! הַרְאִשׁוֹנִים לְכֹל הַנּוֹצְרִים הַסְּלֵאֻוִים הַיּוֹשְׁבִים בְּחֻצֵי אֵי הַבְּאֻלְקָאֵי אֲשֶׁר הִתְקוּמְמוּ עַל מִמְשַׁלֵּת תּוֹנֵרְמָה, הָיוּ יוֹשְׁבֵי הָעִיר צַעֲגָו וַיִּנְאָ. וּבִשְׁנַת תַּרְלִי"ה (1875) בְּחֹדֶשׁ יוּלִי, הִתְיַצְּבוּ לִפְנֵי הַמִּמְשֵׁלָה הָעֲרִיצָה בְּזוֹרַע חֲשׂוּפָה וּבְהִרְבַּב שְׁלוּפָה אַחֲרֵי שְׁלֹחָם אֶת נְשִׂיהֶם וּמִפְּסָם וְזִקְנֵיהֶם וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יִצְלַח לְמַלְחָמָה אֶל אֶרֶץ עַסְמֵרִיִּךְ לְמִצּוֹא שֵׁם מַחֲסֵה וּמִסְתוֹר בַּעַת צָר וּמַלְחָמָה הַהִיא. מִמְשַׁלֵּת תּוֹנֵרְמָה לֹא גְבַהֲלָה בְּהָרְדַע לָהּ דְּבַר הַקֶּשֶׁר הַזֶּה, בְּהַאֲמִינָה כִּי עַל נִקְלָה וּבְתַנּוּפַת יָד אַחַת תִּשְׁבִּיחַ אֶת שְׁאוֹן הַמּוֹרְדִים, גַּם כֹּל הַשׁוֹמֵעַ הָאִמִּין כִּי עַם לֹא עֹז כִּהַמְתְּקוּמָמִים הַהֵם לֹא יִקְוֶה לִפְנֵי צִבְאוֹת תּוֹנֵרְמָה הַרְבִּים וְהַעֲצוּמִים וְעַד מִהֲרָה יוֹשְׁבוּ לְהִבְנֵעַ וּלְהִקְעֵנֹת מִפְּנֵי מִמְשַׁלֵּת תּוֹנֵרְמָה, וְרַק הַחֲכָמִים יוֹרְעֵי בִינָה לַעֲתִים, פָּחַדוּ פָּחַד כִּי פּוֹמֵד מִים לֹא-עֹזִים הָיִם, רֵאשִׁית מִים עֹזִים וְכְבִירִים הֵם אֲשֶׁר עַד מִהֲרָה יִהְיוּ לְנַחַל שׁוֹמֵף וּשְׂמִפּוּ וְעָבְרוּ וַיִּכְמוּ אֶרְצוֹת גְּדוּלוֹת וְעֲצוּמוֹת בְּהַמָּן גְּלִיהֶם וּמִשְׁכְּרִיהֶם הַעֲצוּמוֹם — .

§ 74. וְשִׁלְמוֹן תּוֹנֵרְמָה עֲבָדוֹל עוֹזֵי בִשְׁמַעוּ כִּי מִרְדּוּ בּוּ יוֹשְׁבֵי הָעֲרִיצָה

נראה את האור כי טוב הוא . אך בלב השלטון נגבה מחשבת חשד בעת ההיא על איזמאאיל משנה המלך במצרים , ויחשדהו כי חפץ הוא להמיש צוארו מממשלת שלטון תוגרמה להיות הוא השורר לבדו בכל ארץ מצרים והטוב בעיניו יעשה מבלי כל מפריע . ועוד נבר החשד ההוא בלב השלטון אחרי ראו כי משנה למלך ההוא סבב בכל ערי הממלכות באירופא (בחדש מאי יוני בשנת תרכ"ט 1869) לקרוא את המלכים אל חג חנכת התעלה לא בשם השלטון התוגרמי כי אם בשם נפשו כמו היה הוא השריט לבדו ואין גבוה עליו . והשלטון אשר רם אז לבבו בצאתו ממלחמת קאנדיא בשלום וידו על העליונה , חשב למשפט להראות עז שלטונו למשנה המלך במצרים ולהוכיח לו כי יש שליט ומושל גבוה עליו אשר יטהו לכל אשר יהפוך , ויקטל עליו לתת לו תרומות כסף לאוצרו גם אנשי חיל ואניות מלחמה ועוד מסים רבים אשר לא היתה כזאת עד הימים ההם — ובמרה ההיא אשר החליפה תוגרמה כח והטיבה מעט את דרכה , ירדה אז ממלכת יון ממה ממה והשחיתה את דרכה : ידי הממשלה לא עצרו כח לעצור בעד הפרעות אשר התחוללו אז בארצה , אנשי חמס רבו מיום ליום וחקם ידיהם בארץ פלסו , גרודי שודדים ומרצחים פשטו על הדרכים ויעשו שערוריות גם שפכו דמים לרוב , עד כי התנפלו גם על אנשים אפרתים מארץ אנגליא אשר עברו אז בארץ יון וישללו הונם גם רצחו אותם לעיני השמש , ואחרי אשר חקרו השופטים ודרשו היטב את דבר הרצח ההוא , נגלה עון אזרחים רבים מאזרחי אמהען הבירה כי ידם היתה עם ידי אנשי הדמים והמרצחים ההם (מאיי 1869 תרכ"ט) . והדבר הרע הזה הפיל אור פני ממלכת יון בעיני שליטי איירופא אוהביה וחפצי טובתה תמיד .

מלחמת רוסיא - תוגרמה .

§ 73 מיום אשר יצא שלום פאריז לאור , ירדה מממשלת תוגרמה מטה מטה מיום ליום יתר הרבה עוד מבראשונה ויקרץ רצוא וקרב לבאר שחת . השלטון התמקד לתענוגות בשרים ויגזר להקמונו אשר תוכו רצוף אהבה מְבִנֵּת החן , ויפזר כסף רב אין קצה על תאות נפשו וחשק לבבו ויקק את אוצר המלוכה ויקרב את מספר נושיו הרבים ולא זכר אחרית כל אלה . והסגנים והפחות ושרי המדינות יצאו בעקבותיו , וכמוהו עשו גם הם . ככלוב מלא עוף כן מלאו בנות היפי את הרמונותיהם וכסף רב פזרו כאפר על עדי עדי הנשים השאננות ההן ועל כל שכיות חמדתן ומשכיות לבבן . והממשלה בראותה כי אפס כסף וקצר קצרה ידה לשלם לנושיה רק חצי המרבית (פראצענט) מתקנן ואין מוציא גם לכסף הוצאות השלטון וסגניו ושרי מלכותו , המילה מסים רבים על עם הארץ , מסים כבדים מנשוא , ושרי המסים נגשו את המס באכזריות תמה וירעצו וירוצצו את יושבי הארץ . גם הפחות והסגנים

לרפאות את מצב ארצם החרום לא שָׁמו עיניהם לרומם את קרן המסחר וכל מלאכת עבודה ולתת עז ותעצומות לאנשי הילם לעשות תיל, רק המו עיניהם לראות את ערות ארץ תוגרמה, את המכשלות הרבות אשר בתוכה, על רפיון ידיה ועל המגרעות אשר בכל הליכותיה, וכל ישעם וכל חפצם היה רק לכונן ממלכת ההעללענים על מְעֵי מפלת תוגרמה הָאֶקְמָאֵנִית. ובעת ההיא התפרצו היונים היושבים באי קָאֵנְדִיָא (קרעטא) מפני עריצות תוגרמה הרועצת אותם במערצה, ויחתרו בכל עז להתחבר אל ממלכת יון (בשנת תרכ"ז 1866), ורוח פרצים צָלחה על כל הַיּוֹנִים לשבור מַטּוֹת על התוגרמים מעליהם. ממשלת השלטון שָׁלחה על קָאֵנְדִיָא גִדוּדֵי אֲנָשֵׁי חֵילוֹ גַם חֵיל מְצֻרִים, ובחרבם הקשה הכניעו את שאון המתקוממים, אך הם הוסיפו עוד להתקומם ולא התרצו לתוגרמה בכל הבטחותיה אשר הבטיחה להם לעשות להם הַנְּהָה וּלְהַקְלֵ יָדָהּ מֵעֲלֵיהֶם, והמונים המונים מארץ יון גם מארץ איטליא נהרו אל קָאֵנְדִיָא ויהתכרו אל אחיהם יושבי הָאֵי לעזור להם עֲשׂוֹת מַלְחָמָה בתוגרמים. גם היונים אשר בָּאֵי רָאָדוֹס וביתר הנפות אשר תחת ממשלת תוגרמה, התקוממו על הממשלה התוגרמית העומסת עליהם מסיים כבדים מנשוא והלוחצת אותם בתגרת יד קנאת הדת. ממשלת רוסיא ויתר מלכי איירופא הפצירו בשלטון תוגרמה למשוך ידו מֵאֵי קָאֵנְדִיָא להשקיט בזה את סערת לב היונים, אך השלטון לא הָטָה אוֹזְנוֹ לָהֶם, והיונים הוסיפו לתמוך בידי אחיהם יושבי קָאֵנְדִיָא. או העיר השלטון כל חמתו על ממלכת יון ויער בה בפעם האחרונה לבל התנה ברעה, ובחרות אפו בה צוה לסגור את תְּפֵי הַיָּם בעד אניות היונים ולגרש את כל היונים המתגוררים בארץ תוגרמה. שאלת הקדם התעוררה עוד הפעם להגניז את ארצות איירופא כפעם בפעם: אנגליא, צרפת ועסטרייך עמרו ליטין תוגרמה ונתנו לה צדק. וממשלת רוסיא לא ידעה מה תעשה בעת מבוכה כזאת אם תושיט יד עזרתה להיונים, הלא אז נכוננו לה ימי מלחמה, ואם תעזוב אותם ותעמוד מרחוק, הלא אז יחלש פֶּחַ יָדָהּ בארץ הקדם ודבריה לא יהיו נשמעים עוד שם כבראשונה. אז יעצה ממשלת פרוסיא להגיש את דברי הריבות אשר בין תוגרמה ובין היונים לפני אֶסְפֶּת שְׂרֵי הַמְּלוּכוֹת (קָאֵנְדֵּרְעֵנִץ) בפאריז וכאשר יתדצו הם את משפטם כן יקום וכן יִהְיֶי (יאנואר בשנת תרכ"ט 1869). ואתרית הדבר היתה כי קָאֵנְדִיָא שָׁבָה אל תוגרמה כבתחלה. חֶסֶר הַכֶּסֶף אשר לתוגרמה גם לקָאֵנְדִיָא, השיב אחור את ידי בעלי הריב מעשות עוד מלחמה ולמרוח רצונם הביא אותם אל מתח השלום — בעת ההיא הופיעו מלכי איירופא בארץ מצרים והארץ האירה מכבודם: הקיסרית אייגעניא מצרפת, הקיסר פֶּרְאַנְץ יֶאָזֶעֶף מעסטרייך, יורש העצר מפרוסיא ועוד רוונים ונסכים רבים באו מצרימה לְהַגִּי את חַג הַנְּכַת הַתְּעֵלָה הַנִּפְלָאָה, תְּעֵלַת זֶו עַץ אֲשֶׁר יֵצֵא לְאוֹר עַל פִּי חַכְמַת לִבְבֵי הַחֶכֶם הַמְּהַלֵּל הַנּוֹדֵעַ לְמִשְׁנֵב בִּשְׁם לְעַסְפֶּעֶס. נאי צֶעֶדָה מִמְּשַׁלַּת תּוֹגְרָמָה עוֹד צֶעֶד אֶתֶר אֶל הַלִּיכוֹת הַהִשְׁכָּלָה הַאִיירוֹפִית

תתנוסס בְּבִלְיַת יַפִּי כמקדם, וכל הימים אשר מלך אוהב שלום כְּאֶטְמָא יֵשֵׁב על כסא המלוכה, אין להם כל תוחלת ותקותם להפיק זְמָמָם. על כן קשרו על המלך הישר הזה רבים מאפרתי היונים ואציליהם, גם רבים משרי החילים ופקידי אנשי הצבא, והגבור הנודע קְאֶנְאָרִים היה הרוח המתהלך באופני הקשר ההוא. ובחדש פֶּעֶבְרוֹאָר בשנת תרכ"ב (1862) נגלה הקשר לעיני השמש והקושרים הרימו ידם לְמֶנְר את כסא המלך ארצה. אך לא ארכו הימים והמלך הקים את סערת הקושרים לדממה, ובהיותו בעל נפש עדינה לא לקח מהקושרים נקם בעו משפט מלך, ועוד הטה אליהם חסד ויסלה לעונם, גם עשה את רצון ראשי העם להרים תרומת אנשי חיל ולכונן צְבָא שומרי עַם (נאציאָנָאָל גֶּאָרְדֶּע). אפס כי הסליחה אשר סלח להקושרים, נהפכה לו לרועץ, כי התקוממו קושרים אחרים עליו בראותם כי לא עשה שפטים במתקוממיו, ובחדש אקטאבער בנסוע המלך למסעיו בנפות פעלאַפֶּאָנְעוּ, פָּרָץ הַמְרָד בערי פֶּאָנְמִיַצְא, פֶּאָטְרָאָס, קֶאָרִינְט וְאֶטְהֶעֶן, וממשלת שְׁעָה (פֶּרְאָוּוִיֶּאָרִישֶׁע רעגירונג) נהיתה בארץ יון (אֶקְטָאָבֶעֶר 1862), וראשית דרכה היתה להוריד את המלך אֶטְמָא מִכְסֵא המלוכה. כשמוע המלך את דבר הַמְרָד הזה, גָּמַר אָמַר להרוך את המורדים תחתיו בחזק יד, אך חכמי יועציו לא נתנו אותו לעשות מלוכה בְּעַם מְרִי. כי היא לא תצלח, ובכואו לסְאֶלְאָמִים שלח את דבריו האחרונים להיונים ויודיע אותם כי ישוב לארצו ולמולדתו. ואז יָרַד באניה בריטאנית אשר הביאה אותו לעיר טריעסט. ההפכה ההיא נהיתה בלי חרב ודם ואיש על מקומו בא בשלום, ומושלי איירופא חשבו את ההפכה כדבר אשר אין להשיב. אולם הממשלה החדשה בארץ יון ראתה כי קצרת יד היא לעשות מלחמה בתוגרמה, ועל כן התאמצה להמליך מלך חדש אשר עז בידו וגבורה בימינו לעשות כדבר הגדול הזה. ואף כי לפי חקי הארץ היה משפט המלוכה לְאֶדְעֶלְבֶּרְטֶמְבֵּיֶערֶן אָחִי אֶטְמָא הצעיר ממנו, כי אֶטְמָא הלך ערירי ובן אין לו לְרֶשֶׁת את כסאו, בכל זאת לא בחרו בו היונים, רק שָׂמוּ לראשונה את עיניהם בְּאֶלְפֶּרֶד הפרוינק האנגלי ויאמרו לְלֶמַד אותו אלוף לראשם ולהושיבו על כסא המלוכה. אך לא הוא ולא עוד בני נסיכים כמוהו ירשו את כסא המלוכה מסבות שונות, רק הנסיך קריסטיאן מגליקסבורג אָחִי אשת הפרוינק האנגלי פֶּאָן וואַלֶּעס, רק הוא הָרַם על כסא המלוכה, ושְׂרֵי היונים ומלכי איירופא החוסים על ארץ יון הסכו את שמו לְשֵׁם גֶּאָרְגֶּהֶרֶאשׁוֹן (בשנת תרכ"ג 1863). ואנגליא אשר עד הימים ההם פרשה כנפיה על הרעפובליק באיי היונים (יאָנִישֶׁע אינועלן), סִפְחָה את האיים ההם ברצונה הטוב אל ממלכת יון להגדיל כחה ולהרחיב גבולה. אמנם בהמיר היונים את מלכם ובכוננם כסא מלכם הַחֶדֶשׁ, לא היטיבו את מִצְבָּם מאשר היה בתחלה, כי המלך הַחֶדֶשׁ אָחֻז ברפיון ידים את רסן הממשלה ולא עָצַר פֶּחַ לעצור בעמו ולהסיר המכשולים מדרךם, והיונים גם הם לא התאושו

באמרם כי הוא מלא את ירי הרוצחים ההם לעשות את מעשה הרצח ההוא. ובהתאסף ראשי העם גמרו אמר להושיב על כסא הנשיאות את מי לאן אָב־ר ענאָוויטש בן אָחות הנשיא הנרצח, והוא היה אז צעיר לימים ושקד על דלתות בית מדרש החכמה בפאָריו, ועד אשר יגדל ויצלח להמשרה הזאת, הקמו שרים אנשי חיל לאחוז ברסן הממשלה, והם שָנו לטוב את משפטי הארץ והריחום ברוח הרור. ארבע שנים משלו השרים ההם, ובמשך השנים ההן נרים המסחור קָנו, מלאכת עבודה וחרשת המעשה פרצו בארץ וּשְלוֹת הַשָּׁקֶט שררה בתוכה. ובשנת תרל"ב (1872) בחדש אויגוסט מלאו ימי הנשיא הצעיר וישב על כס הנשיאות וימשול לבדו בסערביען ולבו נטה אחרי אהבת רוסיא — . ובמאָנטענערגאָ רבתה השנאה לממשלת תוגרמה על הלהץ אשר היא לוחצת אותה בתגרת ידה כל הימים, וגם אחרי אשר נרצח הנשיא דאָנולאָ בשנת תר"כ ב"ב אויגוסט (1860) עלידי אחד האזרחים ובן אחיו ניקאָלאָ ייִשֵב על כסאו, גם אז לא חדלה השנאה העזה על תוגרמה, וְעַם הארץ התאמצו לנתק את מוסרותיה ולפרק עלה הקשה מעל צואריהם. ובעת אשר התקוממו הנוצרים היושבים בה ער צענאָוויטש על התוגרמים שנואי נפשם, עמד נשיא מאנטענערגאָ וְעַם הארץ לימינם ויעזרו להם ככל אשר השיגה ידם. וממשלת תוגרמה מיראתה פן יעשו גם כל הנוצרים ביתר ארצות הרָאָנוי כאשר עשו ההערצענאָוויטש, שלחה את מְבַחֵר שרי החילים אשר לה, הלא הוא אָמאָר פּאָשאָ וְהַמְלֵא את ידו להשביח את שָאוֹן המורדים ההם ועוזריהם בלהט הרבו ובמוראים גדולים. אבל כל עֵמַל תוגרמה נשאר מְעַל, כי המתקוממים מאנו דעת אותה ואימתה לא בעתה, גם את כל דברי השלום אשר דברה אליהם, שבו ריקם — גם כל הנוצרים אשר באיירופא התוגרמית הִתְעַתְּדוּ להשליך מעליהם את עבותות תוגרמה בראותם כי אָזולה ידה וכחה סר מעליה, אך לא אָצו עוד להוציא מְזַמְתָם לאור לפני בוא עת רָצוֹן לְהַחֵל ולבצע את מעשיהם — .

§ 72. והיונים אשר התרפסו תחת ממשלת תוגרמה ויהיו נגשים ונענים עשוקים ורצוצים כל הימים, בראותם כי חָתָה קשת תוגרמה וְנִשְתַּה גבורתה, האמינו כי באה העת להתנער מְעַפְר שפלותם ולחדש ימי ממשלתם כקדם אם אך ימליכו עליהם מלך. עוזו וגבור אשר יצא לפניהם לְהִלָּחֵם בתוגרמה בעת אשר מָטָה ידה. ואף כי הַמֶּלֶךְ אָטֵטֵט מְנַסִּיכֵי באייערן המלך עליהם, יִשָּׁר לִבָּב הוא ורוחו טובה וכשלישים שנה מָלַךְ בחסד ובמשפט וירם קָרָן ממלכתו, בכל זאת לא הפיק רצון מאת אנשי הצבא ובני מְרוֹם עם הארץ, כי רוח גבורה לא נוססה בו ולא נִסְּה לעשות גדולות ונצורות על מרומי שְׂרָה מלחמה, ובעת ההיא שָאפו הַיּוֹנִים להשיב אליהם את ממשלתם הראשונה ולקחת מיד תוגרמה את ארצותיהם אשר ירשה לְפָנֵים בחוקת היר, ויאמינו כי רק אה ימליכו עליהם איש חיל וגבור מלחמה ישוּבו לכבודם הראשון וממלכתם

§ 71. בשנת תר"ט (1859) נועצו ראשי מדינות מאַלדאָוואַ ווואלאַכיאַי לב יחדו להסיר מִסְבֵּל תוגרמה שכמס, ותהי ראשית הרכס לבחור בהאיש האפרתי אל כִּסְנֵדֵר קוֹזַץ לראש ולקצין מבלי פְּנֹת אל השלטון ומבלי שמוע גערת אפו, עד כי לא נשאר להשלטון רק צֵל ממשלה בנסיכות דאָגֵי דהן. אך המושל החדש אשר הרכיבו לראשם, ולא כלכל את ממשלתו במשפט וימשול כעדין וּמָץ, אהב בצע ורדף שלמונים, גם השחית התעיב עליה עד כי בַּחֲלָה בו נפש העם וימאסו בו, ובשנת תרכ"ז (1866) קשרו עליו בבוקאַרעשט קשר וידיחותו משאתו ויגרשוהו מעל פניהם, ועל כסא ממשלתו הושיבו את קאַרל אַנטאָן מהאָהענצאָללערן שאר בשר מלך פרוסיא ונצר מורע המלוכה. — בסערביען יסר הנשיא וראשי העם גדודי אנשי צבא מוֹיֵנִים אשר שֵׁם "שומרי העם" נקרא עליהם, וזאת היתה לְמֶרְתֵּרוֹחַ השלטון וְלִמְרוֹת רִצְוֹן חֲקֵי תוגרמה, וכל אשר עינים לו לראות ראו כי מגמת פני סערביען היא להיות זרוע להנוצרים אשר תחת ממשלת השלטון בתוגרמה האייורופית בהתקומם על תוגרמה לפרוק עליה מעל צוארם. ואל כִּסְנֵדֵר קאַרֶאָגֵי אָרְגֵי עוויטש אשר התעלה בשנת תר"ג (1843) וישב על כסא הנשיאות בסערביען אחרי אשר נרש הנשיא מיכאל בן מילאָש אָברענאָוויטש מן הארץ, הנשיא החדש ההוא אשר גם השלטון בָּחַר בו להיות נשיא בסערביען, נבאש בעיני מפלגת ראשי העם אשר לבם פונה אחרי רוסיא בהראותו אותות יידידות לעסטרייך ופקודתה שמרה רוחו. ובשנת תרי"ח (1858) כאשר נָבְרָה יד ראשי אַסְפֶּת העם על בעלי ריבם, הדיתו את אלכסנדר מנשיאותו ויושיבו על כסאו את הנשיא הזקן מילאָש אָברענאָוויטש אשר הוֹרַח מִכְסָאוֹ לָפְנִים. רוסיא וצרפת המליצו עליו לפני שלטון תוגרמה להקים את הנשיאות בידו, והשלטון לא השיב פניהם ויתן להם את חפצם. אך הנשיא הזקן ההוא מת לתקופת השנה תרכ"ב (1860), ומי כאל בניו שָׁבַל נשיאותו והוריש את כסאו גם לבניו אחריו. בימים ההם התעוררו דברי ריבות בין הנוצרים ובין התוגרמים היושבים בעיר הבצורה בעלגראַד, גם הניפו זה אל זה תרב ודמים בדמים נגעו, אז התערבו מושל איירופא בדברי ריבות ומלחמות ההן, ועל פי הכח אשר בידם להוציא לאור משפט בדברים כאלה, נלחצו התוגרמים לעזוב את העיר ורק אנשי המצב התוגרמים נשארו בתוכה (בשנת תרכ"ב 1862). אך גם בזה לא נחה עור רוח הסערבים וידרשו מאת ממשלת תוגרמה כי תוציא מכל מִבְּצָרֵי סערביען את אנשי חילה עד כי לא תהיה לה רק צֵל ממשלה בארצם (בשנת תרכ"ו, 1867). מקץ השנה ההיא עלה הכורת על הנשיא מיכאל אָברענאָוויטש וַיִּקָּדַד חַיּוּ, כי בלכתו לשוה באחד הפרדסים על יד בעלגראַד, התנפלו עליו פתאם שלשה אנשים חֲמִשִּׁים בכלי מות וַיִּרְצְחוּהוּ. ורבים מעם הארץ השיאו עון אשמת הרצח ההוא על אלכסנדר קאַראַגֵי אָרְגֵי עוויטש הנשיא הַנֶּדָּח, באמרם

בשנת תרכ"א (1861) עזבו נדוד צרפת את ארץ ארם וישבו לארצם. אחרי ימים מעטים מת השלטון עבדוללה מ' ערדו שיד (בששה ועשרים להדש יוני 1861). השלטון הזה אף כי הביא לבב חכמה וארחות ההשכלה האיירופית מצאו חן בעיניו ויואל ללכת בהן, לא הוציא את מחשבותיו הטובות לאור בהתמכרו לאהבת בנות החן ויתן לנשי הרמזנו ראשית פחו וָאָנוּ. על כסאו ישב אָחִיו עבדוללה עזיז, ובראשית ימי מלכותו נָהַג בחכמה ובמישור, אך אחרי כן רפו גם ידיו ולא הצליח דרכו, כי הָמָּה אָנוּ לחלקת לשון שרים הנפים וְנִפְוֹר כספ לריק וְיִרְק את אוצר המלוכה. אך השרים היושבים ראשונה במלכות, גם רבים מכני מְרוֹם העם בקאנסטאנטינאפעל הָרָאוּ לדעת כי רק על ידי תקונים ברוח מלכי המערב ועל פי ההשכלה האיירופית תוכל ממשלת תוגרמה לְמַלֵּט נפשה מְקֻרַת שחת. ולהוציא את התקונים ההם לאור ולהאיר אור השכלת איירופא במחשבי ארץ הקדם, מָלְאוּ ידיהם שני אנשים חכמים וְרַבֵּי אונים: השר החכם המדיני פֵּוֹיָא דֵּ פֵּאָשָׁא אשר שקד ימים רבים על ספרי חכמי איירופא ויאסוף רוח חכמתם בלבבו, והפחה הנאור הנודע בשם עֵלִי—פֵּאָשָׁא ידיד וְרַע פֵּוֹיָא דֵּ ומחשבותיו כמחשבותיו במשפטי המדינה ודרכי ההשכלה. בשנת תרכ"ב (1867) נָלוּה פֵּוֹיָא דֵּ פֵּאָשָׁא להשלטון התוגרמי במקעו הגדולים אשר נסע לפֵּאָרִיו, לונרן, ווין ועוד ערים רבות, ובראותו כי הליכות מלכי איירופא ישרו מאד בעיני השלטון, החכמות והמדעים, תרשת המעשה וכל מלאכת מחשבת אשר בארצות הנוצרים פָּעְלוּ פעולה רבה בנפשו, מצא אז הפחה עת רָצוֹן להמזות את לבבו לעשות תקונים בדרכי הממשלה התוגרמית, לתת משפט אזרחים להנוצרים היושבים בארצות התוגרמים, ועוד רבות כאלה. עֵמֶל הפחה המשכיל ההוא לא שב ריקם, כי השלטון הואיל לְתַקֵּן את ממלכתו, להכין אותה על פי דרכי הממלכות הנאורות אשר באיירופא, לעשות מסלות ברזל ברחבי ארצו, להושיב שופטים ישרי לב בכל ערי מלכותו ועד צדק ישוב משפט, ועוד תקונים רבים טובים מועילים ונחוצים כאלה. אפס כי רבה מאד העזובה בקרב תוגרמה, שריה ופחותיה הלכו חשכים ואור הדעת לא נָגַה עליהם, עַם הארץ החויקו בהבלי שוא וקנאת דתם כאש עצורה בנפשותיהם, אפס עו ועברתם קשה לכל בעלי דתות אחרות ויותר עוד לבעלי דת הנוצרית, ועוד חסרונות ומגרעות רבות כאלה עמדו להשלטון לשטן בדרכו החדשה אשר הואיל ללכת בה. וכל יודעי דָּבָר מדינה פסחו על שתי הסעיפים אם הָשִׁיג תשיג יד השלטון להפיק יָמְנוּ. ואחרי אשר פֵּוֹיָא דֵּ פֵּאָשָׁא הלך בדרך כל הארץ, (בייא פֵּעֵבְרוֹאָר בשנת תרכ"ט 1869), נשברה המשענה החזקה אשר נשען עליה השלטון להוציא את התקונים ההם לאור ותשועת תוגרמה לא באה ותושיה נדתה ממנה.

להושיע את היונים הצפויים להרג עד אחד, ומלחמה נוראה התחוללה עד הים בין הרוסים ובין התוגרמים עד כי לאחרונה גברו הרוסים, ועל יד חוק טשעמסא אשר נכת אי תיאם הציתו הרוסים את אניות תוגרמה באש (בששה עשר לחדש יולי). קול רעם ורעש האניות השרופות, נשמע עד ארץ מרחקים, עד כי בעיר סמירנא רגזה הארץ ותרעד מקול האיום ההוא וגלי הים התגעשו וירעשו בשאון פחדים כביום סער וסופה. ותוגרמה בראותה כי לא תוכל עמוד לפני רוסיא ואין לה כל תוחלת ותקוה להתרפאות ממכותיה אם תוסיף עוד לריב עמה, הכניעה את גאותה ותבקש שלום מאת רוסיא. ובשנת תקל"ד (1774) יצא השלום למענהו בכפר קוטשוק קאניארדושי הקרוב למבצר סיליסטריא. על פי השלום ההוא סגרה תוגרמה את מבצרי אואו, קערטעש, יעניקול וקינבורן אל רוסיא גם לשלם לרוסיא 4,500,000 רוביל כסף בעד הוצאותיה על המלחמה ההיא, ועוד דברים רבים הדרושים להפץ רוסיא. ובשנת תקמ"ג (1783) בא גם חצי אי קרים ובאן וטומאן תחת ממשלה רוסיא, ושלטון תוגרמה אשר ידע נאמנה כי קצר קצרה ידו ואין בו כח להתיצב בפני רוסיא האדירה נלחץ להענות מפניה ולתת לה את הנפות היפות ההן לאחזת עולם.

§ 70. משנת תרי"ג (1853) עד שנת תרמ"ז (1856) השתערה סערת המלחמה הנוראה בין רוסיא ותוגרמה הנודעת בשם מלחמת קרים או מלחמת הקדם, וכבר הצבנו את כל הליכותיה לעיני הקוראים בחלק החמישי מהספר הזה (מצד 52 עד 82), על כן לא נכפיל בזה את הדברים הגלויים והידועים ההם, רק נודיע את יתר דרכי הממשלה התוגרמית והעתים אשר עברו עליה אחרי המלחמה ההיא ומעלליה אשר עוללה לבני היונים. ממשלת תוגרמה לא יצאה ממלחמת קרים כמנצחת ולא הוסיפה לה אונים, ונהפוך הוא כי עוד אברה גם את שארית פחה אשר נשאר לה מימי קדם. שלטון תוגרמה "האיש החולה" לא נרפא מקליו, ולשוא עמלו מלכי הברית לתת רפואות ולשום חתול על זרעותיו הנשברות, כי לא יכלו להעלות לו ארובה ולגהות ממנו מזור, וילך הלוך ורל וחיוו לשחת הגיעו. בארץ ארם (זיריען) עוררו התוגרמים הקנאים את קנאתם לזדמן וירדפו את הנוצרים בחרב וברם ואש, ויעשו שערוריות, נאצות נמרצות, וממשלת תוגרמה אם מבלתי יכלת או מעצם שנאתה לנוצרים, לא עשתה שפמים בעושי העשק השערוריות ההם, להשיב ידיהם מהרע ומהשחית, עד כי נאפוליון השלישי מצא אז את התואנה אשר הוא מבקש לתקוע יתרו בארץ הקדם, וימהר וישלח נהודי אנשי חילו לארץ ארם לשביר שם זרעית הרשעים ולתת חתת בארץ (בשנת תרי"ב 1860). ולולא התיצבה אז ממשלת אנגליא לשטנה בדרך לקיסר הצרפתים. כי אז הציב הקיסר מצב בארץ ארם ורוח ממשלתו התחלכה שם לארך ימים כאשר עשה כן בעיר רומה ובנפותיה. ובחדש יוני

במשפט בחוקת ידה, אך חלק לב המלכים ההם ורוח קנאה קננה בחכם ודא התאחדו לעשות כדבר הזה. ואף כי בשנת שליש (1571) חשף הגבור ד' יואן בן קארל החמישי מעסטרייך את זרוע עוזו והוא עם אנשי חיל וויניציא חכו את התוגרמים מכה נצחת במלחמת הים אשר ישם לעפא נמא נקרא עליה, בכל זאת לא היה פרי נצחונם רק כי עשו כלה בציי האדיר אשר לתוגרמה.

§ 66 אך בכל אלה היתה עוד לאל יד תוגרמה לשוב מעמ מעט לאיתנה אף אם לא לעזוזה ולגבורתה כבימי קדם לולי העלתה עליה חרון אף רוסיא בהציקה את הסלאווים היושבים בארצה ובשומה אותם כעפר לרוש. כי הרוסים עוררו רחמיהם על הסלאווים אחיהם הנגשים והנענים בתוגרמה, וחסמם ונקמתם בערה במ על נוגשיהם ומעניהם, וזאת היתה ראשית מדון בין רוסיא ותוגרמה ומקור רעות תוגרמה ונגלה. מימי הקיסר פעטער הגדול חלה חרב רוסיא בתוגרמה, ואם כי בימיו עמדה עוד תוגרמה על חרבה, אך בימי הקיסרית המפארה קאטארינא השניה, נגרעה זרועה ונשתה שארית גבורתה. כי השלטון מוסטאפא השלישי חלל את כבוד רוסיא וישם את ציפה בבית האסורים ועל הכאן נגיד קרים צוה להתנפל בגבול נגב רוסיא בחרב מלחמה. ובתחף שנת תקכ"ח (1768) השתער הכאן עם גדודי המאטארים על גבול רוסיא ויפרעו שם פרעות ברוח עריצותם. לדבר הזה הרה אף הקיסרית קאטארינא והוציאה דבר מלכות מלפניה בסכתב גלוי לכל העמים כי מלחמה לה בתוגרמה. איומה ונוראה היתה המלחמה הזיא, והרוסים עשו גבורות עצומות ונפלאות יועשו להם שם בגבורים. (בשנת תקל" (1770) בחדש יוני דאה כנשר הגבור המשכיל רומיאנצו שר צבאות רוסיא ויפרוש כנפי עוזו על צבאות תוגרמה וירגזים ממקומם, ובשבועי לחדש יולי פגע בגדודי הכאן נגיד קרי על נהר לארנא ומספר אנשי חילו מאה אלפים, ויתנפל עליו בסערת גבורה ויכהו מכה נצחת, ובכ"א לחדש יולי ערך מלחמה על הוויזיר הגדול אשר הנה אז על נהר קאהול (או קארטאל) ויש חרבו הגדולה ויכהו וישם את אנפי חילו הגדול. הנצחון ההוא עשה לרומיאנצו שם גדול בגבורים, כי בשבעה עשר אלף איש עיפים ורעבים אשר ברגליו, התגבר על מאה וחמשים אלף תוגרמים נאורים בכח אשר להוויזיר הגדול פרי הנצחון ההוא היה רב ועצום מאד, כי כל ערי המבצר אשר לתוגרמה על חוף נהר דאנוי השמאלי, נפלו בידי הרוסים, הלא הן: אקערמאן, איזמאאיל, קיליא ובראילאו. גם במלחמת הים עשו אז הרוסים גבורות עצומות. כי בעת ההיא התנפלו התוגרמים על היונים המתקוממים במאדעא ויעשו בהם הרג רב ואבדן נורא בחרב נוקמת ובאש מתלקחת עד כי נערמו נבלות התרוגים כהרים גבוהים וערים וכפרים היו לעיים וגרים נצים. ואז שלחה ממשלת רוסיא אניות מלחמה תחת פקודת הישר הגבור אר לאו להושיע

ממשלתם. בני השלמונים יורשי העצר לא נדלו על ברכי אנשי החיל, לא למדו ידיהם לקרב ולא הקשיחו את בדי עורם לשאת ולסבול תלאות אנשי המלחמה, רק נשי ההרמון חנכו אותם על פי דרכן להתענג בתענוגות בשרים ולא אָצלו מהם מכל אשר ראו עיניהם, ויהיו רכים ועננים ולא הצליחו להחזיק ברסן העז והקשרה ומה גם לעשות עצה וגבורה במלחמה. גם היאניטשארים גבורי החיל נהפכו לרכים ועננים מעת אשר נתן להם רשיון לקחת נשים ולסַפַח את בניהם אל צבאות אנשי המלחמה, כי הבנים ההם לא היו מגדלים מנעוריהם לשמוע בקול נגיד ומצוה ולהטות שכמם לסבל אנשי צבא, ויהיו סוררים ומורים, וילכו בשרירות לבם, ורוח מרד ומעל נוססה בסוּהמה מגרו כסא השלטון אשר דרכיו לא ישרו בעיניהם והושיבו תחתיו את הטוב ואת הישר בעיניהם. נשי ההרמון המוּ את לבות השלמונים לכל אשר חפצו, על פי תחבולות ערמתן וזמתן הרבה, הוסרו פחות וסגנים מפקודותיהם הגבוהות והקמו אחרים תחתיהם. השופטים לקחו עֶהָד ויטו משפט, השרים רדפו שלמונים, הסגנים והפחות לא שָמו עיניהם ולבם רק לבצוע בצע ולמלאות אוצרותיהם כסף חָסִים, וכלם יחד לחצו את העם לחץ נורא מאד, עשקו איש וביתו, גבר ונחלתו, עד כי נפות מברכות היו לְשֶמָה ויושביהן ספו תמו מעַצֵר רעה וגזל משפט. והתוגרמים בראותם כי אין עֶמְדָה ואי במחון לנכסיהם וגם לחייהם, לא דָּאנו ליום מחר, כי לא ידעו מה ילד יום, ויתמכרו לְחַי עֶגֶג כל עוד הוֹנֵם, וטובם בידם ונשמת חיים באפם, ויכלו בתענוגות בני הקדם חיהם ושנותיהם בהרמונות נשיהם, ונהפכו לאנשים חלָעִים יושבים בעצלתים ובחֶבֶק ידיים. ועד מהרה שררו פרעות נוראות בכל ארצות ממלכת ביצאַנץ אשר הפשו התוגרמים וישפכו עריצות ממשלתם עליהן, כי בכל מקום אשר דרכה כף רגלי התוגרמים בו, רָמְסו והשחיתו כל זרע החיים. חרבם הזוללה לא ידעה שָבֵעה עד אשר שאו ערים מאין יושב. ואף אחרי כי שָבֵה החרב אל תערה, לא חָרְלו טְהָפִיל אימת מות על הארצות אשר היו למס עובר. עבורת האדמה, מטעי כרמים, מלאכת מחשבת וחרשת המעשה וכל פעל ידים, ירדו בשפל המדרגה, וברבות הימים רבתה העוֹבֵה בקרב הארצות ההן עד כי התנודרו כל רואיהן. המסחור בים וביבשה נפל ולא הוסיף קום. המסלות נֶשְמו והרכים התקלקלו, הנהרות היו לַיִן מצולה והאגמים יבשו. ים השחור חָשַךְ משהור הארו וארחותיו אָבְלו כבימי עולם בטרם פָּשְטָה ממלכת הַנְּנִים. חָפִי הים הזה נָחַפו במשָאון ורק לעתים רחוקות עברו שם רָעִים ועדריהם. שביבי אור ההשכלה לא חָרְרו במחשכי ארצות תוגרמה, כי הם כוזים חכמת הנוצרים כאשר יבוזו להנוצרים ולרתם, ועל כן סָפו להם בַעֲנֵן חֶשֶבֶת הַבְּעֵרוֹת ולא הניחו לקרני אור חכמת הנוצרים המערבים לבוא בכל גבולם. ממוצא דבר דעת לנבון נקל כי נקל היה אז למלכי הנוצרים לקרוע מאת תוגרמה את הארצות אשר לקחה לא בצדק ולא

חרב האבירים ההם, וכל יודעי מלחמה האמינו כי תעז יד האבירים והרום
 ימינם על אנשי מלחמתם, אך לא כאשר האמינו כן היתה, כי לאחרונה
 גברו התוגרמים והאבירים הניחו את ההקדום ביד המנצחים והם יצאו משם
 חלכו לאי מצ'לטא ונאחזו בתוכו (בשנת רפ"ב 1522) — אחרי אשר לכד
 סוליימאן את האי ההוא, דאה כנשר ויפרוש כנפי גבורתו על ארצות
 הרפנו, וברעם ורעש מלחמה לכד את בעלגראד ואת פעטער.
 ווארדיין, ואחרי המלחמה האיומה אצל מצ'האקס (בשנת רפ"ז
 1526) לכד את הצי ארץ אונגארן ואת עיר אָפֶּען. מהמלחמה ההיא נס
 המלך לודוויג השני, מלך אונגארן ובאָהמען, ובמנוסתו קטבעו
 בבזק רגליו וימת, ואז בָּתְרוּ עִם הָאָרֶץ בֶּעֶרְדִּינְאָנְדֶּרְהֶסְטֶרִיִּיכִי
 וימליכוהו תחת לודוויג, אך סוליימאן לא בחר בו רק בצאָפֶּאָלִי מוֹיֵבֶעֶנְבִירְגֶּעֶן
 וישם כתר מלכות בראשו, וישתער בעזו וחיל עד לפני חומות ווין
 בירת עסטרייך ועיר המלוכה (בשנת רפ"ט 1529). אך אנשי המצב אשר
 בקרית מלך רב ההיא 'השפו את זרוע עֵזָם ובעבי נבי מנניהם התיצבו לפני
 גדודי התוגרמים ויריצום מעל העיר, וברוח גבורתם הצילו את הנוצרים
 המערבים מכף העריצים ההם לבל יהיו להם לעבדים. אחרי מנפות גדולות
 אשר היו בצבאות חיל תוגרמה ואחרי השמות הנוראות אשר שם סוליימאן
 בארצות הנוצרים, נָשַׁב לָאָרֶץ ממשלתו ויעוֹב את אונגארן הצפונית אשר
 היתה שם תרב המפלגות אשה ברעותה, ואשר אחרית הדבר היתה כי
 פֶּעֶרְדִּינְאָנְדֶּרְקֶנֶה את כתר המלוכה במחיר רב. — גם בארץ אוֹזִי אֶתְרַחֵיב
 סוליימאן את גבול ממלכתו, ובחרבו הגדולה לכד את בבל (באָגֶדָד),
 את בצרה (באָכֶרָא), את אוּל (מאָוּל) ואת תימן (יעמען). גם בארץ
 אפריקא עשה חיל וילכוד את אלגיר, את טוניס ואת טריפּאָלִים,
 ותהינה לו למס. — השלטון הנערץ הזה בא במסורת הברית עם פֶּרָאֶנֶץ
 הראשון מלך צרפת וינופף פעמים רבות את לָהֶט תרבו על איטליא התחתונה,
 אך הארץ הזאת גם אִי מצ'לטא אשר הֶצִיק לוֹ בְּחֻקֵּת הַיָּד, התקוממו לו
 ברוח גבורה וַיִּפְּלֵא מִמֶּנּוּ לִהְבִּיקֵע אֹתָם אֵלָיו. גם בהיותו זקן וּמְלֹא יָמִים
 נסע יצא ממקומו לְרִשֶׁת עוֹד מִשְׁבָּנוֹת לֹא לוֹ, ותהי ראשית דרכו לארץ
 אונגארן, וישתער עוד הפעם עליה ברוח גבורה וברוח משחית, אך אז בא
 קצו, כי הבהילו המות אצל סינעס (בשנת שכ"ז 1566), ובמלחמה ההיא
 מת גם הגבור המשכיל צריני מות גבורים וְנִכְבְּו לברכה בפי כל
 יודעי שמו.

§ 68. במות סוליימאן, מהה עמו גם גבורת התוגרמים האסמאנים.

השלטונים אשר ישבו על כסאו אחריו, נתנו לנשי ההרמן חילם וימם
 לבם לענבים עד כי רפו ידיהם ולא קמה בהם רוח עז ורוח גבורה כאבותיהם
 אשר החרב היתה מכון כסאם והגבורה רוח החיה חמתה הלכת בכל אותני
 מכשלהם

בכל עת להמתיק סוד ולהתועץ על צפונות המלוכה. בסוד שרי היועצים
ההם יחד כבוד האדמיראל הגדול (קאפודאן פאשא), שני השופטים הראשים
(קאדי אסקערס), שר החיצון (רייס עפענדי), שר האוצר (דעמטערדאר)
ועוד שרים רבים ונכבדים. — חֶבְרַת אנשים משכילים יודעי דת ודין
המכונים בשם אולעמאס, יוציאו לאור משפטים ויהוקקו חקים להתוגרמים,
ומהם יבחרו המיד שופטים ושומרים לערים הגדולות גם הקטנות (מאָלאס
וקאָדיס), וראש וראשון לָכֵלֶם הוא השופט הגדול הנקוב בשם מוֹדֵטִי.
שרי המדינות ישרו במשרה בלתי מגבלה וככל אֶת נפשם יעשו מבלי כל
מפריע ומכלים דבר. שרי המדינות הגדולות נקראים בשם בעגלער —
בעק (שרי שרים), הקטנים מהם בשם פחות (פאשאס), והקטנים גם מהם
בשם ביי (בעג), והקטנים מכלם בשם אָנא, וכקמן כגדול ישלמו איש
איש במקומו מבלי מעצור ומבלי גבול לממשלתם וכל הטוב בעיניהם יעשו. —
התוגרמים ירימו מעשר מכל נכסיהם לאוצר המלוכה, ובעלי דתות אחרות
היושבים בתוגרמה יתנו עוד גם כסף גלגולת (האראטש) ועוד מסים אחרים
מרבה להכיל, ונוגשי התוגרמים נוגשים את המסים ההם באכזריות חמה
ושפטים רעים, וגם מבלעדי המסים העמוסים עליהם משא לעיפה, הם
עשוקים ורצוצים כל הימים בתגרת ידי המושלים התוגרמים השונאים
ושאמים בכל שאט בנפש את הנוצרים.

§ 67. ימי המאה השש עשרה, היו ימי הצלחת התוגרמים יתר הרבה

עוד מבתחלה, כי אז דרכה נפשם עזועלו עד מרום קץ הגבורה והנצחון.

סעלים הראשון השלמון סעלים הראשון נכד מאָהאָמעד נָצַח את
האָמאָעלוקים בשתי מלחמות נוראות וכבוש את ארץ ארם
(זיריען) ואת ארץ מצרים ויִסְפַח אותן אל ארץ ממלכתו,
1512—20

ם: בנה אניות מלחמה ויִסְדֵּד את חיל הים בתוגרמה, וגבול ממשלתו היה
סוליימאן המפאר נהר הַדְקֵל. סוֹלֵיִמָאן (סאָלימאן) בָּנָה אשר ישב
על כסאו אחריו ונהדר בכבוד שם מפאָר (דער
פראָכטיגע) יצא בעקבות אביוהו לָרֵד לפניו עוד ארצות
1520—66. היא רע"ב—שכ"ו

זוים ולרשת עמל לאומים. הוא עלה כשואה על אי רהאָרוס ויצר עליו אף
כי לא נעלמה ממנו גבורת יושבי האָי בעלי מפלגת האבירים (ריטטער) אשר
חרפו נפשם בעד דתם ואשר התיצבו בחרב שלופה לפני מאָהאָמעד
השני וילחמו בו גם יכלו לו ויגרשוהו מעל פניהם. וגם בפעם הזאת
עוררו עדת אבירים ההם את גבורתם, ובששה אלף איש הִכּוּ אחר את
התוגרמים הרבים והעצומים הצרים עליהם ולוחמים בם בתעצומות עֶזֶם,
כי הנגיד והמִצוּח אשר היהו אז לעדת אבירים ההם, היה אמיץ לב בגבורים
וכנכור משכיל נלהם באויביו העזים, גם אָצֵל מרוחו על אנשי חילו עד כי גם
התקלש אמר: כָּבוֹד אָנִי. מאה והמשים אלף תוגרמים נפלו לפני

וישימו בהן שמות; ורק בגלילות ההרים בארץ אֶלֶב אֶנִי עַן נִם בֶּאֱרֶץ עִירֹם הֶעֱתִיקָה הַצִּלִּיחַ הַגְּבוּר אֶלְכֶם נִדְר קֵאנְטְרִי אֶמְאָ (סקאַנדער בענג) לעצור ברוח העריצים ויתיצב לפני התוגרמים ולא נתנם לנגוע בארצות ההן כל ימי חייו, וגם הונואר גבור החיל הגדיל עשות כמוהו ובמלחמה האחרונה אשר נדהם בהתוגרמים אצל בעלגראד וַיִּנְצְחֶם בִּשְׁנַת רמ"ז (1456) הציל את אונגארן מיד התוגרמים לאור באור הדרור. ורוח מאהאמעד חלף ויעבור בארצות הנוצרים בלהב חרבו המתהפכת ובכל אשר פנה הרשיע והצליח, ויבוא ארצה איטליא ויתקע שם יתד נאמן ופניו מועדות לעלות על רומה להבקיעה אליו ולעשות פלה לאמונת הנוצרים לכל. יזכר עוד שמה מארץ החיים, אך אז הבהילו הקות וישם קץ לכל מערכי לבבו (רמ"א 1481). הוא היה גבור עריץ ואיש חיל במלחמה וינחל כבוד מנצחים, גם היה חכם לבב בהליכות החקים והמשפטים אשר בין איש לרעהו ובמשפטי המלוכה ומשפטיה. הוא ירה אבן הפנה למשפטי המלוכה בתוגרמה ולמשפטי החברה ודברי הריבות אשר בין איש ובין אחיהו, ועל אבן הפנה ההיא יסד אחרי כן השלטון סאליטאן את ספר החקים והמשפטים בארץ תוגרמה.

§ 66 שלטון התוגרמים (סולטאן, פאדישא) ישלוט בעמו שלטת בלי מצרים, וכל אשר להם וגם חייהם נתונים נתונים לו לעשות בהם כטוב וכישר בעיניו. רצונו חק הוא, ואין מי יאמר לו מה תעשה ורק חקי דת מחמד (קאראן) גבוהים הם גם על חקי רצונו. מפלגת אפרתים (אדעל) לא תמצא בין התוגרמים, וזולת חבר הכהנים (אימאם) ואנשי הרוח (דערווישע) אין פדות והבדל בין אזרחי תוגרמה. מקום משכן כבוד השלטון נקרא בשם זעראיל, והוא מחבר מהיכלי מלך גדולים ורחבי ידים, בתי משוש, גנות ביתן ופרדסים ועוד שכיות חמדה ומשכיות לבב וסגולות יקרות לאין חקר. בתי הנשים להתוגרמים נקובים בשם הרמונים (הארמס), והם סגורים ומסגרים תמיד ועין איש זר לא תחדור שם לראות את צפוניהם. בתי נשים כאלה ישנם לכל עשירי התוגרמים ולכל השרים ובעלי הפקודות, כי על פי חקי דתם יוכל כל בעל דת להיות לקחת לו ארבע נשים ושפחות רבות לפילגשים אם אך השג השיג ידו להת להן שארן וכסותן ולהם חקן. גדול ועליון לכל הבתים ההם הוא בית הנשים אשר להשלטון, כי בו נשים רבות ופילגשים ועלמות אין מספר, וכל אחת מהן יושבת בהיכל מיוחד נאדרי בכל הדרי כבוד וכלי חמדה. שומרי הנשים ההן הם סריסים מבני כושיים, וגבוה עליהם הוא שר הסריסים המכונה בשם קיסל אר אנא (הגי) — משנה השלטון יכונה בשם וויזיר הגדול ועליו המשרה לנהג את כל הליכות המלוכה ולכלכל את כל משפטי הארץ פנימה, גם הוא יושב ראשונה בסוד יועצי המלוכה (דיוואן) אשר יתאספו

ישיביה לפלגות וחלק לבם, בכל זאת התיצבו בעבי נבי מגנם בפני האויב הנורא וילחמו בו חמשים יום ברוח גבורה, כי הגענאים והקיסר האחרון קאנסטאנטיין אמיץ הלב שפכו עליהם רוח גבורה עד כי כל כלי המצור וכלי המפצצים ומערות מלחמת התוגרמים שָבו ריקם. אך לאתרונה היתה יד התוגרמים על העליונה ובנבורת ישע ימינם עלו על חומת העיר (בתשעה ועשרים לחדש מאָרץ). אולם גם אז לא רפו ידי הקיסר קאנסטאנטיין אשר לבו עוד צר לאהבת הדרור ולאהבת עמו וארצו, וישלך את נפשו מנגד על מרומי שְהָה קמל, ובֶרֶק חרבו בֶּרֶק שמים התרוצץ בתוך אָגֵפֵי חיל התוגרמים, ולא הניח תרבו מידו עד כי נפל חלל וימת מות גבורים. קאנסטאנטיין נאפ על העיר הַלְלָה תפארת גָאון ביצאָנץ קרית קיסר תפלת הנוצרים הנודע בשם זֶאָפֵיא, נהפך לבית מכגוד (מאשעע) ביד בעלי דת מחמד. הנוצרים אנשי הדרור, היו לעבדים מרודים להתוגרמים ופורק אין מידם, ועל משואות הכנסיה הנוצרית ההנוסכה תבנית חֲצֵי הַיְרֵחַ לאות גבורת התוגרמים וגאון עֶזם ונצחם. אחרי תפלת קאנסטאנטיין נאפעל, נפלה גם הממלכה הנודעת בשם טראַפֶּעזונד ביד התוגרמים וכושלה האחרון נפל שבי ביד צַר והומת בחרב. גם ארץ יון ומאָרֶעֶא (פעלאָפּאָנעז) נלכדו בידי המנצחים ההם, והוועניציאנים לא יכלו להציל אותן מידם. לשוא עמל הפאָפּסט ניקאָלוֹיִס החמישי והפאָפּסט פִּיוֹס השני (ענעאָס פּילפִּיוֹס) להעיר ולעורר רוח גבורה בלבות הנוצרים המערבים לחדש את ימי מסעי הצלב בקדם ולהקדיש מלחמה על התוגרמים עוכרי הנוצרים וצוררי דתם, לשוא היה כל עמלם, כי שומע לא היה להם מאת הנוצרים המערבים, וגם לאחרונה אשר התעוררו רבים מהנוצרים למסע הצלב ההוא, הלכו בלי סדרים ובלי מערכות אנשי מלחמה תחת הגל הנזיר קאפיטסראָנא ממפלגת הַרְאַנציסקאָנים, אשר לָפְנים (בשנת רי"א 1451) עבר בתברת אנשי סודו חשופי הרגלים (באַרְפִּיסלער) בארץ אשכנז לעורר את ישיביה להִתְנַדֵּות על עונותיהם ולשוב מדרכיהם ומעלליהם, אך ידי הנוסעים ההם לא עשו תושיה וכל עמלם היה לריק. גם כל גייע יתר הגוירים אשר התהלכו בארץ לארכה ולרחבה לְאָוֶר ויקות המלחמה בנפשות הנוצרים, היה לא לעזר ולא להועיל. כי אף אם מרה נפש הנוצרים בשמעם כי התוגרמים העריצים נועצו לב יחדו להכחידם מגוי ולהשבית מאנוש וזכר דתם ואמנתם, בכל זאת לא הרהיבו בנפשם עוז ולא עוררו את גבורתם וקנאתם לצאת כאיש אחד חברים על צורריהם למלחמה, ובין כה וכה הלכו התוגרמים מחיל אל חיל וילכדו את סער ביען ואת וואַלאַכֵי ווייספּאָר אותן אל ארץ מטשלחם, ואת מאָלדווי שָמוּ למס עובר. על כנפי רוח גבורתם השוככה עפו למדינות סִייער מאָרק, קאָרענטען וקראין

הרימורבים וכן שלמים קול תלוה על דבר המלחמה ההיא אשר לא ברת , כי זה מעט כרתו הנוצרים המערבים עם התוגרמים ברית לכל ישאו זה אל זה חרב בקשך עשר שנים , לשוא היו כל דבריהם , כי הכהנים הקאטולים הוציאו אז משפט מעקל כי אין על שלומי אמוני הנוצרים החובה לשמור הבטחתם לבנים לא אמן במ , ואם יפרו בריתם אתם , אין בזה עון אשר חטא . וולאדריסלאו מלך אונגארן ופולין והגבור הנודע הוניאד אשר בזרוע עזו פזר פעמים רבות את גבורי התוגרמים ויפס ויפתם במערכור: המלחמה , שניהם צלחו את נהר הדאנוי ויפרצו ויעברו עד הפי ים השהור אז עזב מוראד ככפיר את נהרו אשר אצל מאנגעזיא ואת משוש תענוגותיו ומשכיות לבבו , וימהר וירא על כנפי רוח גבורתו לקראת הנוצרים , ויקרא לאל עליון לקחת נקם מאת ספירי ברית ההם . במלחמה האיומה אשר התחוללה בין הנוצרים ובין התוגרמים על עיר ווארנא (היא ר"ד 1444) , התאזרו הנוצרים עז והוניאד הגבור המשכיל העז ידו ותרם ימין גבורתו על התוגרמים , אך עד מהרה נהפך גלגל הצלתם ונקברו אויביהם , כי המלך וולאדריסלאו נדעך בתמו ויבהל ברוחו להשתער על אנפי האינטיא שארים הנצבים כחומות בצורות , וגבורי התוגרמים ההם התנפלו כאריות משחיתים על אנשי מלחמתם ולהט חרכם להט סביב את אנפיהם עד כי לאחרונה הדיעו תרועת נצחון ויכו את הנוצרים חרם וירדפו אחרי הנסים והנמלטים ולא שבו עד פלותם . המלך הצעיר וולאדריסלאו נפל גם הוא חלל בתוך כל חללי הרב והתוגרמים כרתו את ראשו וישימוהו על רומח וישאוהו בתוך המחנה בקול כזהלות נצחון . ליאן ציר הפאפסט נס מנסת חרב ובמנוסתו הרביקהו המות , וזרועות הוניאד נשברו וכל גבורותיו ונצחוניו עלו בתהו ואבדו . ומוראד שב אל משכנות מבטחיו ואל שעשועי נפשו ותענוגות בשרו , ולתקפת ארבע שנים עזב עוד הפעם את גות הצלתו וילך אל בית מלחמהו , ובמלחמה הגדולה אשר התלקחה אצל קאסאווא (היא ר"ח 1448) נחל עוד הפעם כבוד גבור מנצח ובעטרת תפארת נצחו שב להתענג על רוב טוב ותענוגות בני הקדם .

65. § מַפְלֵת קָאָנְסְטַאנְטִינֶאפֶּל . בַּעֲלֹת השלטון מאהאמעד השני מֵאֵהֶמֶד עַד השני בן מוראד השני על כסא מלכותו , קָרַב קִין כמלכת רומה המזרחית לבוא וימיה לא נמשכו . היא ר"א—רמ"א

מֵאֵהֶמֶד השני היה איש חיל , רב פעלים , אך גבור 1451—81

עדין השואף לְרֶשֶׁת משפנות לא לו , לשפוך רוח ממשלתו על כל העמים והלשונות ולעשות לו שם כגבורים במחיר דמי רבבות אדם . והוא גמר אמר ללכוד את קאנסטאנטינאפעל ולשום אותה לעיר מלכותו ומשכן כבודו , ויריץ דברז אל הקיסר הנושא לו מס כי עולה הוא עליו למלחמה , ומהרה קל עלה על קאנסטאנטינאפעל ויביאה במצור (היא ר"ג 1453) , ואף כי נבלט

§ 64. מדרש השני נכד באימצא הצליח

להוסיף עוד עצמה לממלכת התוגרמים האסמאנים ,
 ובעצם ידו הכניע את שליטי אוזא הקמנה המורדים
 ויביאם תחת יד ממשלתו להיות לו לעבדים , ואז השתער בראש אנשי
 חילו וילך למרחבי ארצות הדאנוי וארצות האָמס להשיב אותן אל שבט
 מלכות התוגרמים להיות לה למס . אך בכל זאת התעודדה קיסרית ביצאנץ
 עד הימים ההם בתוך ממלכת התוגרמים , ואף כי רק קאנסטאנטינאפעל עיר
 הראשה וגלילות אחדות הקרובות אליה , היו ביד הקיסר , בכל זאת לא
 אבדו הביצאנצים נִרְם ולא חָדלוּ מִיְחַל כִּי בימים יָצְרוּ יתנערו מעפר
 וישובו להורם ועזם כבראשונה . וקיסר ביצאנץ יא האן השביעי
 המכונה בשם פאלאָאלאגאס חשב מומה לחבר את כנסית דת הנוצרים
 המזרחים עם כנסית דת הרומאים , בתקומו כי אִיאֹתוּ הנוצרים המערבים
 בעלי דת כנסיה הרומאית לְהַחְלִץ תושים להושיע את אחיהם המזרחים
 ולעזור להם לְהִלָּחֵם בהתוגרמים צורריהם וקובעי נפשם . להוציא את הרבר
 הזה לאור, הָרִים הַקִּיסֵר עִם אָבִי הכנסיה המזרחית את פעמיהם ארצה איטליא .
 אך שם היתה מריבה עצומה בין ראשי הכהנים משתי הכנסיות ההן על
 הליכות דת הנוצרית ומשפטי האמונה , וכל אשר הוסיפה מפלגה אחת
 להוכיח בדבריה כי אָתָּה הצדק ורק היא בחרה דרך אמונה אִמֵּן
 כן יספה המפלגה השנית ללכת מִנְגֵד לה ולהוכיח פְּלִים חֶשְׁבָה כי רק דרכה
 דרך אמונה נאמנה . ימים רבים הִתְנַבְּחוּ בְחֻזָּקָה על עינינים אשר ברוח
 אמונה יסודם , ובין כה וכה יספו התוגרמים עֲשׂוֹת חֵיל ויצעדו מצערי
 נכר הלוך וקרב אל מחוז תפצם : לְמַגֵּר כסא קיסרית ביצאנץ ארצה
 וּלְהַבְנֹת מתרבות הממלכה העתיקה ההיא . ולאחרונה כאשר עלתה ביד
 קיסר ביצאנץ וראשי הכהנים למצוא פֶּשֶׁר דָּבָר בדברי הריבות אשר בין
 שתי הכנסיות ההן , והנוצרים המערבים השלמו עם הנוצרים המזרחים ויעשו
 אָגֵדָה אחת לצאת על התוגרמים אויביהם למלחמה , התיצבו ראשי
 קאנסטאנטינאפעל וּמְגִינֵיהָ לשטנה אל הפשר ההוא ובורוע נטויה התיירו
 את האגדה ההיא , והִפְרִיזו אשר בין שתי הכנסיות רָחַב וְנָסַב יתר הרבה
 עוד מבתחלה . עֵינֵי יוֹשְׁבֵי קאנסטאנטינאפעל אֵלֵּם לא היו רק על הליכות
 הדת והאמונה ומהליכות המדינה ועמדתה הסירו לבם והעליטו עיניהם .
 שלש מאות בתי נזירים (קלאַסְטֵר) נמצאו בתוך העיר וחוצה לה ומספר
 אנשי חֵילָה לא הגיעו גם עד חמשת אלפים . אך בכל זאת היה מצא דָּבָר
 הַפְּשֵׁר בין שתי הכנסיות המזרחית והמערבית , כיהפאפסט התאושש וְעָרָאת
 רוח הנוצרים המערבים הָסֵרִים אל משמעתו , לְהַקְבִּץ יחדו לעזור להנוצרים
 המזרחים לְהִלָּחֵם בצבאות התוגרמים ולשבר נֶאֱוֵן עריצותם . ובכן קָו
 האונגארים והפולאנים ועוד עמים אחרים וְהִלְצוּ לצאת לקראת נשק . לשוא

§ 63 טימור המצ'נג'אל , האיוב ההוא היה הנכור המשכיל

הנערץ מושל המאננאלים הנודע בשם טימור הפסק (טימערלאן , טימערלאן) חמך מגועד שענני זיכ'אן אשר נמר אמר להקים את ממלכתו הנופלת ולהשיבה אל פנה . בראש גודרו גבורי החיל עיב את . אטארקאנר מושב יקרו וקרית משושו ללכת למרחבי ארץ ולרד תחת ממללתו את כל העמים והממלכות סחומת כינא עד ים התיכון ומגבול מצרים עד סעבר למאסקווא ועריה : שאון ימים סערו הגבורים הנוראים ההם תחת דגל טימור . ארץ פרס (איראן) התבוססה בדמים , וארץ הודו היתה למעי מפלה וכל אנשי מלחמתה נפלו שבי ונרצחו בחרב המנצח . נהרי דם ואש ותמרות עשן , הרבות ומשוואות ונבלות אדם היו אותות נצחוננו , ראשי אלפי חללים מוקעים לעיני השמש , היו דגלי גבורתו , לפניו הלך רצח וניצא מות ושחת לרגלו ואחרי אשר דרס טימור את בגדו ונישאה אותה גלים נצים , אחר שרפו את דמשק עיר העליזה באש , ואחרי אשר לקח את ארם (סיריען) מיד המאמעלוקים , השיא מות ואבדן על אזיא הקטנה ועל הארצות אשר על נהר וואלגא , ובמלחמה אחת עשה כלה את צבאות גבורי הכאן הגדול מקאפטשאק אשר יצא בראש גודי מאטארים גבורי חיל וגודרי סלאווים מלמדי מלחמה להלחם בו (היא קניז' 1396) , וילכוד את מאסקווא וישם את כל נפות רוסיא הגדולה והקטנה . שגל רב אין קצה שגל מכל העמים והממלכות אשר התריב בתרבו הנוראה , ויצבור כעפר כסף וזהב , אבני חפץ וסגולות מלכים עזרות צינים (צאכעל) ועזרות תהשים (הערמעלין) , שכיות חמדה ומשכיות לבב . אז חלל באיאצעט ממצוד קאסטאנטינאפעל ויצא בחרב לקראת רודר התבל ההוא בשנת קס"ב (1402) ואצל אנגארא פרצה מלחמה איומה בין באיאצעט ובין טימור , ואף כי התוגרמים תרפו נפשם על טרומי שדה ובתחבולות ורוח גבורה עשו מלחמה , בכל זאת המה כרעו ונפלו וגודי טימור הפראים קמו והתעוררו ויצאו מהמלחמה בעטרת הנצחון . כגבורים משכילים . באיאצעט נפל שבי ביד המנצח ולתקופת השנה ההיא חלה וימת מדאבון נפש ושברון לבב . אך גם טימור חלה עד מהרה וימת לשחת וממלכתו האדירה הזבירה כאשר התכוננה פתאם כן עלתה פתאם בתהו ואבדה , והתוגרמים האסמאנים החליפו כח , גברו חילים וישובו לקדמתם וירימו קרן ממלכתם בנכודה ובעוזו כבראשונה , יען כי הביצאנטים הגרפים גם הנוצרים המעקבים אשר נאחזו אז בסבך מלחמה , לא השכילו אז לגדע את זרעות התוגרמים בעת רצון ההוא אשר סר צלם ונשתה גבורתם בתגרת יד טימור , ויתנו להם ידים להתרפאות מסכותיהם האנושות ולשוב אל עון וגבורתם כבראשונה .

מלכותו וישם משכנו על גַּפֵי מְרוֹמָה. מפני גבורת התוגרמים הבוטרים באש קנאת דתם, כרעו נפלו מושלי מראקיען נוצרי דת נצרת, וכל הערים העתיקות אשר ישבו בהן היִּנּוּנים והרומאים נפלו בידי המנצחים העריצים ההם. רק יושבי סערביען אנשי החיל למלחמה והבולגארים אמיצי הלב התיצבו בפניהם בחרב שלופה וזרוע חשופה. אך במלחמה העזה אשר התחוללה על יד קאסאווא (בשנת היא ק"מ 1380, נשתה גבורת הסערבים והבולגארים ולא יכלו עמוד לפני התוגרמים וּפְּנְעוּ תחת ידיהם באימצעט והיו להם למס עובד. — באימצעט בן מוראד היא קמ"ט—קמ"ג הראשון, היה רב פעלים יתר הרבה עוד מאבדו, אך 1389—1403 אביר לב ואוהב חמס והוא הפליא עֲשׂוֹת גבורה ונצח עד כי כנותרו כל יודעיו בשם „בֶּרֶק” כי בשנותו ברק חרבו, עָף במלחמה בְּבֶרֶק שמים וילהט סביב אנשי מלחמתו. הוא לכד את מאקעדאניען וטהעסאליען, פָּרַץ דרך הסערמאָפִּילען לארץ העללאס, ופעלאפאנעס, הרעיש את ארגאס ופרשיו הקלים חָלְפו כסופה את גלילות לאקאניען העתיקה. אז נעורו הנוצרים בארצות המערב מתרדמת עצלותם, כי ראו כי רעה נוראה נשקפת עליהם אם יוסיפו עוד שֶׁבֶת בשפלות ידם, ויחלצו חושים לצאת למלחמה על אויביהם עריצי הגוים. הקיסר זיגיסמונד מושל באַהמען ואונאַרען, יאָהאַן מבורגונד, מבוד אבירי (רייטער) הצרפתים, אצילים ואפרתים רבים מבני אשכנז ובאַהמען, חברו יחדו ויתנגשו ויבאו להרוק חרבם על התוגרמים לבל יוסיפו עוד לערוץ ארץ ברוח עריצותם. מספר אנשי מלחמה ההם היה יותר ממאה אלפים שולפי חרב ונאזרים בגבורה. אך במלחמה הנוראה אשר התלקחה (בשנת היא קנ"ט 1399) על יד ניקאפאָלִיס, היתה מגפה עצומה בצבאות הנוצרים, קשת גבוריהם חָתָה וכל גבורתם התבלעה, והתוגרמים הריעו תרועת נצחון ויִמְּיָנָם רוממה. הקיסר זיגיסמונד ונושאי כליו נסו מנסת חרב ותהי להם נפשם לשלל וירדו הים באניות וישבו לארצם. אפרתי הצרפתים (גראָפֶען) ואציליהם נפלו שבי ביד אֵם ורק בֶּרֶק כִּפֵּר פָּדוּ נפשם מידי התוגרמים שוביהם, ועשרת אלפים פקידי חיל אשר נשבו במלחמה, נפלו לפי חרב, כי באַימצעט עָחַט אותם לכפר ברמם את דמי התוגרמים אשר נפלו חללי חרב במלחמה. פרי הנצחון הוא היתה באָסניען אשר באה תחת יד התוגרמים, ועיר הבירה בממלכות הביצאנסיים, היתה להם למס, ועד מהרה הִתְעַפֵּד באַימצעט להביא את העיר במצור ולהוריד עז מבטחה, אך פתאם לפתע הִשְׁתַּעֵר עליו אויב עז נפש וגבור עריץ יתר הרבה יחד ממנו, ויעל מִמְצוֹר עֵד הבירה ההיא, ויצא למלחמה על האויב הנורא ההוא.

הוּנְיָאֲרֵי נְשִׂיא זִיבְעֵנְבִירְגֵנְעוֹן עִם חֵיל תּוֹגְרֵמָה (תַּחַת דְּגַל אֲמֹרְאָר הַשְּׁנִי)
מִקְעוּ יַד הַתּוֹגְרֵמִים, וַיְכַז אֶת הָאוֹנְגָאֲרִים מִכַּח נִצְחָת.

מַמְלַכַת תּוֹגְרֵמָה הָאֲסֻמְאֵנִית.

§ 62. בַּאֲחֵרִית שְׁנַת מֵאָה שְׁלֹשׁ הַעֲשָׂרָה הַרְגִּיזוּ הַמֶּאֲנָאֲלִים הָעֲרִיצִים
אֶת הַתּוֹגְרֵמִים הָאֲשֻׁמְנִים כַּמְשַׁכְּנוֹת מִכַּמְחִים אֲשֶׁר יִשְׁבוּ בָהֶם יָמִים רַבִּים
קִדְמַת יַם הַכַּסְפִּי, וּמִפְנֵי תִרְבַּח הַיּוֹנָה נִדְרוּ הַלְכוּ הַתּוֹגְרֵמִים הַהֵם לְאוּיָא
הַקְטָנָה, וּבְחֵרְבָם וּבִקְשָׁתָם יִרְשׁוּ לָהֶם אֶת תְּרַבּוֹת מַמְלַכַת הַזְעַלְדִּישׁוּקִים
אֲשֶׁר הִיְתָה לְשִׁמָּה וַיְחִיזוּ אוֹתָהּ מִעֵפֶר שְׁמֹתוּהָ. הַתּוֹגְרֵמִים הָאֲשֻׁמְנִים הָיוּ אֲנָשִׁי
מִקְנֵה נֹמְעֵי בְעֵדֶר גַּם אֲנָשִׁי מִלַּחְמָה הַשּׁוֹאֲפִים לְרִשְׁתָּ מִשְׁכָּנֹת לֹא לָהֶם,
גַּם מְזִי אִשׁ הַקְנָאָה לְרֵתָם, וַיֵּת מַחְמַד, וְכַהֲנֵיהֶם (דַּעְרוּוִישֵׁע) הִפְאִחוּ בָהֶם
רוּחַ שְׂנֵאָה לְהַנְצִירִים וַיִּסִּיתוּ אוֹתָם לְרֹדֹף בְּחֵרֵב נֹקְמַת אֶת כָּל הַמַּחְזִיקִים
בְּדַת נִצְרָת. וְאֶסְמָן גְּבוּרִים נָאֹזֵר בְּגִבּוֹרֹת אֲנָשִׁי חֵיל לֹוְהִים בְּאִשׁ
קְנֵאת דָּתָם וְלוֹמְשִׁים עֵינֵיהֶם עַל שְׁלַל הַנּוֹצִירִים, הַתְּפָרֵץ בְּשְׁנַת הָיָא נִימ
(1299) דֶּרֶךְ מַעְבְּרוֹת הַר אֶלְמִפּוֹס וַעֲלֵ כְשׁוֹאָה עַל בִּיטִי נִיא וַיְבַחֵר כְּעִיר פְּרוּזָא
(בְּרוּסָא, בּוֹרוּזָא) לְמִכּוֹן שַׁבְּתוֹ וְעִיר מִמְשַׁלְתּוֹ, וַיִּוְרֵד תַּחְתּוֹ אֶתֵּהוּוִינִים הַמְתַּרְפָּסִים
בְּעַת רַעְתָם הָיָא, וַיַּךְ אֶת צִבְאוֹת אֲנָשִׁי הַחֵיל יְלִידֵי אֲרֻצוֹת הַמַּעֲרָב אֲשֶׁר קְרָאוּ
הַיּוֹנִים לְעֹזְרָה. וַיִּמְשַׁל מְמִשַׁל רַב כָּל אֹת נִפְשׁוֹ. הַמּוֹשְׁלִים הַבָּאִים אַחֲרָיו
הוֹסִיפוּ עוֹד עִזֵּי וּגְבוּרָה לְאֲנָשִׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר תַּחַת דְּגָלָם, כִּי מִכָּל עַמֵּי
הַנּוֹצִירִים אֲשֶׁר כָּבְשׁוּ בְחֵרְבָם הַקְשָׁה, הָרִימוּ אֶת מִקְבָּרָם בַּחֲרוּיָהֶם הַרוּכָה
לְאֲנָשִׁי חֵילָם וַיִּלְמְדוּם מִלַּחְמָה וַיְבִיאוּם בַּחֹזֶק יַד בְּמִסְרַת דַּת מַחְמַד, וְהֵם הָיוּ
לְגִבּוֹרֵי כַח וְאֲנָשִׁי חֵיל לְמִלְחָמָה הַנְּקוּבִים בְּשֵׁם יֶאֱנִיט שְׁאָרִים, וְעַד
מֵהָרָה לְכַרו מְרִינֹת נִיקְאָס עֲדִיא, נִיקְאָא, אִילִיאָן, וַיִּתֵּר הַגְּלִילוֹת
אֲשֶׁר יִשְׁבוּ בָהֶן הַסְּלֵאוּיִים וְתַהֲיִינָה סְרוֹת אֶל מִשְׁמַעַת הַמּוֹשְׁלִים הַתּוֹגְרֵמִים
אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁם שְׁלֹטוֹנִים. וּבְעַת אֲשֶׁר הַתּוֹגְרֵמִים הָאֲשֻׁמְנִים הַלְכוּ מִחֵיל
אֶל חֵיל וּמִנְצַחֹן אֶל נִצְחֹן, יִשְׁבוּ הַבִּיצְאָנִים בְּחֵבֶק יָדִים, וְקִיסְרִיָּהֶם לֹא
שָׁמְנוּ הַצְּלַחַת בְּנֵי עַמָּם נִגְדַּ עֵינֵיהֶם, וּבַחִיכְלֵיהֶם שָׂרְרוּ קְטָמוֹת וּמְרִינִים,
תַּהֲפֹכּוֹת וּשְׁעִירוֹרִיּוֹת, וַיִּתְּנוּ יַד לְהַתּוֹגְרֵמִים לְפָרוֹץ בְּגִבּוֹלָם וּלְהַאֲבִיר נִיָּרָם.

מוראד הראשון השלטון מוראד הראשון הגדיל את גבורת אנשי
היא קביא—קמיים חילו הנקובים בשם יאניט שארים והאדיר עזם עד
1361—1389 כי הצליח ללכוד את כל ארצות אוזא הקטנה ולשפוך

רוח ממשלתו עליהן, ומשם שטף ועבר לאירופא ובמלחמות מעטות התגבר
על אנשי מלחמתו ויכבוש את כל הארצות המהפשטות כים העללע (העללעס)
פאנט) עד הררי האָמוס בזרוע עזו לכד את אדריאנאפעל ויבן
בתוכה בתי מסגוד (מאשעק) כלילי יפי, ואת העיר העליוה בחד לעיר
מלרובי

גדול, 30,000 תושבים. על יד העיר הזאת התלקחה מלחמה עזה בין הרוסים והתוגרמים בשנת תקע"א 1811 בארבעה לחדש יולי. — סיליסטריא, עיר בצורה, מושב פחה תוגרמי, על חוף דאנוי הימין, מוסבה בערים גדולים ועבתיים, ציד דגי סמאך, מסחור, 20,000 תושבים. — קוטשוק באיינארדשי, עיר או כפר גדול הנודע בגלל השלום אשר נעשה שם בין הרוסים והתוגרמים בשנת 1774 בכ"ד יולי. — ראסאווא עיר בצורה על חוף דאנוי הימין, שמונה פרסאות מסיליסטריא לרוח מזרחית, 8000 תושבים. לא רחוק מעיר הזאת התנשא הסוללה הגדולה אשר כוננו ידי הקיסר טראיאנוס ושמו נקרא עליה (טראיאנוס וואל), תשתרע לארכה עד שש פרסאות והתפשט לרוח מזרחית עד ים השחור, ואין להחליף אותה עם הסוללה הטראיאנית אשר בסערביען הרחוקה מהמקום הזה שלשים פרסאות לרוח צפונית. — שומלא או שומנא, עיר בצורה, רחוקה ארבעים פרסאות מקאנסטאנטינאפעל, מצודה נשגבה בתוכה 60,000 תושבים. — בקרבת העיר הזאת בנויה עיר גיומי אשר בימים האחרונים האלה היתה סחר גוים. — לא רחוק משומלא ימצא כפר סאדארא אשר שני אלפים נשים בעלות דת מחמד יושבות בתוכו וזולתו לא יושב שם איש, הנשים ההן ברחו מבעליהן או מאבותיהן ובמצות שלטון תוגרמה מצאו בכפר ההוא מנוח ומקלט ואיש אל יעזו להרגיזן או להוציאן משם כל ימי חייהן. אשה זקנה או חסרת יפי לא יכלה לִשְׁבֵּת שם, כי רק לנשים צעירות לימים ובנות חן ויפי נתן הכפר ההוא לְמָנוּס ולמחסה ומסתור. — בשנת תקפ"ט (1829) הָקָה פה הנענעראל הרוסי דיביטש את חיל תוגרמה אשר שר צבאם היה אז הפחה רעשיד. — לֶאָוֹטְשָׁא או לֶאָפֶּצְשָׁא, עיר בצורה על נהר אסמא, 15,000 תושבים. — לארץ בולגאריען נוף אחד הנקוב בשם דֶאָבְרוֹדְשָׁא, נוף אשר במקומות אחרים אדמתו דשנה ופריה ובמקומות אחרים היא צחיחה ולא תצלה להוציא לחם לאוכל. הנוף ההוא ישתרע בין נהר דֶאָנוי התחתון ובין ים השחור ובו עיר הִירֶזְוֶאָא אוֹגֶרֶזְוֶאָוֶא, על חוף דאנוי הימין, מצודה בצורה בתוכה ומספר יושביה כעת הוא רק 900. — טולטש, על חוף דֶאָנוי הימין, חוף אניות, 5000 תושבים. — קוסטינדשע או קאסטאדש (קֶאָסְטָאנְטִיאָנֶא לֶפְנִים), עיר בצורה על ים השחור, 4000 תושבים. — וואַרְנָא, עיר מבצר, על לשון ים השחור הנקרא בשם העיר, הוף אניות טוב מאד מאין כמוהו בכל חֲפֵי ים השחור אשר בתוגרמה האיירופית, מסחור גדול, 16,000 תושבים. בשנת תקפ"ה 1828 התחוללה על עיר בצורה הזאת מלחמה כבדה בין הרוסים והתוגרמים ויד הרוסים היתה על העליונה וילכדו את המבצר, ובשנת ה"א ר"ד 1444 נלחמו בזה האונגארים (תחת דגל וולאדיסלאו השלישי מלכם ויאָהָאן

גרש ירחים יובל ממנה לתוגרמה בשפע רב מאד, ועיר קאנסטאנטינאפעל הכלכל את חצי יושביה רק מתנובות עדי בולגאריען, ובכל עת אשר תקראנה מלחמה בבולגאריען וידי אכריה לא יעברו את הארמה, או יאמרו הזוקר בקאנסטאנטינאפעל ולפעמים יסבלו יושביה חסר לחם. הארץ הטובה והמברכת הזאת, עשירה היא גם בעצי יער, כי יערים רבים גדולים בתוכה ועציהם יספגו גם לבנין ולכלים מכלים שונים, וכרוכה היא גם בבהמות טבחה (שלא־מִטִּייה) ומה גם בשָׁרִים וראמים (ביפֿעֶל), ובנפות הדאָנִי יצלה גם עץ הנפן ויושביהן יטעו כרמים וידרכו יין ביקבים, בגלל כל הדברים האלה יקרה היא בולגאריען בעיני ממשלת תוגרמה ויותר עוד בגלל אשר היא לה מחסה עז מפני אויב בפאת צפונית. — עיר הראשה בבולגאריען היא עיר סאָפֿיא (טרייאָדיצאָ בפי הבולגארים) בנויה בנוה לרגל הבאָלקאן הצפוני, רחוקה ששים ושתים פרסאות מקאנסטאנטינאפעל לרוח צפונית מערבית, בה שלשה ועשרים בתי מסנוד להתוגרמים, ובתי תפלות לנוצרים קאטולים ויונים, בתי מלאכה ובתי רהצה במי מעינות חמים ומספר יושביה 46,000 והם תוגרמים, בולגארים ויונים. — טערנאָוואַ, לפנים עיר הבירה ועיר הראשה בבולגאריען, על נהר יאָנטראַ, טבור המסחר בבולגאריען, והיא כונה בשושנים ויושביה יסחטו מהן מי שושנים העוברים לסוחר, הרבות תולעי המשי בתוכה, ארמון גדול, 12,000 תושבים ורבם בולגארים. — מוסטאָפֿאָ לאַנקא או מוסטאָפֿאָ פֿאַשאַ פֿאַלאַנקא, מבצר גדול על נהר ניסאָואַ קרובה לגבול סערביען, סוללה גדולה בתוכה וארבע חומות אבנים מרובעות עם שמונה מגדלים יקיפוח. — ניסאָ או ניש, ארבע פרסאות מהמבצר הנזכר, על גבול סערביען, מושב שר החילים ושר השופטים מטעם השלטון, שני מבצרים בתוכה, מעינות מי מתכת חמים, 10,000 תושבים. — נאקא־סדקא־לי, מבצר קטן על נהר דאָנִי. — ווידין, עיר בצורה, מושב ער צבא תוגרמי או פֿאָה (פֿאַשאַ), על חוף דאנוי הימין, לא רחוקה מגבול סערביען, מצודה בצורה בתוך העיר, מסחר רב, 25,000 תושבים. לאם — פאלאנקא, מעמד לאניות קיטור על חוף דאנוי הימין. חמש פרסאות מזרדין. — ניקאפאלי או ניקאפאליס, על חוף דאנוי הימין, מצודה בצורה מאד, ממעי כרמים סביב לה, 10,000 תושבים. פה נצח השלטון באיזעט את המלך סגיסמונד מאונגארען בשנת היא קניז 1396. — סיסטאווא או זוסטאוו, עיני דאנוי, 12,000 תושבים. בה נעשה השלום בין עסטרייך ובין תוגרמה בשנת תקניז 1791. — צערווענא, עיני דאנוי, אשר שם הָבו צבאות רוסיא את חיל תוגרמה בשנת תקיע 1810 בשבעה לחדש סעפטעמבער. — רוסטשוק, עיר בצורה על חוף דאנוי הימין, מצודה חזקה ובצורה מאד, בתי מלאכה רבים ושונים, מסחר גדול

מלחמה, נוקמים ונוטרים לאויביהם ועושים בהם נקמת באכזריות חסה ולא יחמלו ביום נקם. בעת אשר אינם סבוכים במלחמה עם עמים אחרים, ילחמו איש באיש ואיש ברעהו. רבים יעזבו את ארצם המלאה תמיד רגז ויעבדו עבודת הצבא בארצות נכריות, ומבחר אנשי החיל בצבא תוגרמה ומצרים הם אלבאנים. מספר יושבי אלבאניע הוא חצי מיליאן, ובתוכם 240,000 נוצרים קאטולים ויונים. עיר הבירה בתוכה היא סקוטארי, עיר מבצר, שלש פרסאות מים האדריאטי ומספר יושביה 24,000. דולצינא על ים האדריאטי, שתי פרסאות מסקוטארי, חוף אניות, 7000 תושבים אשר היו לפנים שורדי ים. יאנינא, עיר בצורה, לפנים מקום משכן עלי פאשא לפנים ואז היה מספר יושביה יותר מארבעים אלף איש והיתה רבת המסחור גם נמצא אז בתוכה בית אוצר ספרים, בית מדרש החכמה ובתי ספר רבים לבני הנעורים וגם בתי מלאכה רבים. ביקים האלה ירדה העיר בשפל המדרגה ומספר יושביה כחמשה אלף. — מעפ על ען או דעפ על ען, עיר מצער הנודעת בגלל אשר היא עיר מולדת עלי פאשא. ועוד ערים גדולות וקטנות בארץ הזאת.

§ 61. אחת הארצות אשר סרו אל משמעת תוגרמה, היא ארץ בולגאריען המתפשטת בין הררי באלקאן ובין נהר דאָנוי ולפנים היתה היא גם סערביען תחת ממשלת הרומאים ונקראו אז בשם מעזורי, בערך שנת ד"א ת"מ 680 נושבו שם בני שבט אחד משבטי הסלאוויים הנקראים בשם בולגארים ויסרו שם ממלכה אדירה וימים רבים נלחמו בקיסרי ביצאנץ גם יכלו להם. במאה התשיעית הואיל באַנאָר ים נשיאם להשליך את אלילי דתו ולבוא במסורת דת הנוצרית ויחזיק בה בכל לבו. בשנת ד"א תת 1040 הצליח אחד מקיסרי היונים (הביצאנטים) לרד לפניו את הבולגארים ולשפוך את רוח ממשלתו עליהם, אך בשנת ד"א התקמ"ו 1186 פרקו הבולגארים את על מלכותו וייסדו שנית ממלכה אדירה הנקובה בשם ממלכת בולגארים—וואלאכים. אולם משנת היא קנ"ב 1392 עד מלחמת רוסיא—תוגרמה האחרונה החזיקו בה התוגרמים בחזק. יד ותהי לה למס עובר. מרת ארץ בולגאריען היא 1266 פ"מ, ומספר יושביה 3,300,000 ולפי עדות הסופר באָנע מספרם הוא ארבעה מיליאן וחצי, אך לפי דברי החכם פֶרעטא רק בערך שני מיליאן. שני שלישים מהמספר הזה הם נוצרים יונים ושליש אחד בעלי דת סחמר. התוגרמים חלקו את בולגאריען לשלשה חלקים או גלילות: גליל סיליסטריא, גליל ווידין וגליל ניש. בולגאריען היא הנכבדה בכל מדינות תוגרמה בחצי אי באלקאן הצפוני, ואף כי עבודת האדמה וחרשת המעשה תשפלנה עוד שבת בתוכה, בכל זאת הביאה ארמיה הברוכה רב טוב לממשלת תוגרמה, והשלטון הרים ממנה סם בכל שנה ושנה כעשרים וארבעה מיליאן פֶראַנק, וקגד תבואות שמש

(ד"ע הי"ח) וגרש

בשנת תרי"ב (1852) עלה הנשיא דאָ ניל אָ על כסא הממשלה במאנמענע גרא, ותהי ראשית דרכו לקרוא מלחמה על תוגרמה ולפרוק עלה מעל צוארי המלאווים היושבים בתוכה. אך התוגרמים יצאו לקראת חיל מאנמענעגרא ביד חזקה וברוח גבורה, ומכל עברים פרצו צבאות התוגרמים ויבואו בגבולות מאנמענעגרא, ואָמער פּאָשאָ נָגִיד החילים השתער מעיר סקוטארי וברוח משחית. ורוח בער עַם שְׂמֹת בארץ הלזו וירחץ פְּעָמֵי בדמי המאנמענעגרים (בשנת תרי"ג 1853). ואו התאושה ממשלת עסטרייך לעצור בעד להט החרב הרעה המתהפכת במאנמענעגרא, כי לא יכלה לעמוד מרחוק ולראות את הנוצרים טבוחים לעיניהם באין מציל, גם צרה עינה בממשלת רוסיה פן תתערב היא בדברי הריכות אשר בין תוגרמה ובין הנוצרים המלאווים, ועל כן אָזרה חלציה להשיב חרב תוגרמה אל תערה ולב המאנמענעגרים אל אדוניהם השלטון, ותמלא את ידי השר האביר ליינגנען להוציא את הדבר הזה לאור. השר ההוא קהר וירם פעמיו לקאנסטאנטינאפעל וידבר משפטים עם השלטון על דבר המלחמה הזעומה אשר הוא עושה במאנמענעגרא וימריצו בדברים קשים להשכית את המלחמה ההיא, ואף כי חרה להשלטון בדבר אהו מלאך עסטרייך קשות, אך בִּידְעו כי מנמת פני עסטרייך היא למנוע את רוסיה מהתערב בהליכות תוגרמה, האיר פניו אל השר ההוא ויעתר אל ממשלת עסטרייך, ועוד בתדש פֶּעברואר שָׁבַה חרב תוגרמה אל תערה ואנשי חילה יצאו ממאנמענעגרא, והנשיא דאנילאָ הואיל לתת תורה וברכה לקיסר עסטרייך על התשועח הגדולה אשר עשה לְעַמּוֹ ולאֲרָצוֹ. בשנת תר"כ 1860 קם בן בליעל מילירינהארץ על הנשיא דאנילאָ ורָצוּתוֹ נפש (בשנים עשר יום לתדש אויגוסט), ובעצת האלמנת הנשיא הרצח נִסְבָּה ממשלת הארץ לבן אחיו, הלא הוא ניקאָלאִי (ניקיטא) גבור החיל. והמאנמענעגרים לא חדרו קִשְׁנוֹא את התוגרמים תכלית שנאה ויהבו ליום אשר תהי לֹאֵל ידם לנַתֵּק את מוסרותימו ולפרוק עֲלֵם מעל צוארם, וכאשר התקוממו הנוצרים בהערצענאָווינא על התוגרמים אדוניהם הקשים, עמדו המאנמענעגרים לימינם ויתמכו ידיהם בכל עו ותעצומות. ושלטן תוגרמה אשר דָּאָג פן יעשו גם יתר הנוצרים אשר בארצות הבאלקאן כאשר עשו בהערצענאָווינא, מַדְר ויקרא את בְּחִיר שרי חיליו, את אָמער פּאָשאָ מארץ גלותו ויתן בידו צבא רב לעשות מלחמת ונקמת בהנוצרים המתקוממים, אך ירי הגבור ההוא לא עשו תושיה ולא הצליח להרוך את המתקוממים תחתיו, וראו כל עַמֵי הארץ כי אולת יד תוגרמה באירופא —

§ 60. על גבול מאנמענעגרא נשענת ארץ אלבאניען או ארגוויים המכילה בתוכה את הארצות העתיקות איליריען ועפירוס, והיא מתפשטת עד גבול ארץ יון, ודורים גבוהים בתוכה אשר יתרו מהם נהרים רחבי ידים השוטפים בשאן ורעש. יושבי הארץ עוים ומדי נפש ובעלי

נעגרים חגרו בעז: מתניהם ויטו ידם עליהם ויכוס ויכתום לפי חרב ולא נשארז מהם רק פליטים ותדו להם נפשם לשלל. על המגפה הזאת עלתה חמה השלטון אחמעט השלישי עד להשחית וישלח במ את שר צבאו העוזו והגבור קיופרילי ושתי מאות וחמשים אלף איש עמו, כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה, ויצו עליו במפגיע לעשות נקמות בהמאנטענעגרים בחרב ודם ואש ותמרות עשן, והגבור העריץ הוא עשה ככל אשר צוה אדונו, ויך את המאנטענעגרים חרם במערכה בשדה, ובעברת אפו הרס ערים וכפרים, נתן את בתי התפלות, מכר חמשה עשר אלף נשים וילדים וילדות לעבדים ולשפחות, וישם סם על הארץ ויתן על ברזל על יושביה. אך עוד לא עברה שנה אחת והמאנטענעגרים התחזקו והתאזרו עז ובחזקתם ועזם פרקו מעליהם את על תוגרמה, וממשלת ווענעדיג עזרה להם להכות את חיל תוגרמה ולגרש אותם מארצם. במלחמה ההיא השיבו המאנטענעגרים נקם לצריהם ובאשר עשו להם התוגרמים כן שלמו להם: הרגו, טבחו רמסו וטרפו את התוגרמים אשר נפלו בידיהם ולא חיו כל נשמה. בשנת תקכ"ד (1764) בא איש רוסי למאנטענעגרא אשר קרא את שמו סטעפאן מאלי ויאמר כי הוא הקיסר פעמער השלישי אשר התמלט בעור שניו מערת המורדים אשר מרדו בו ולקחת נפשו וממו, והמאנטענעגרים האמינו בדבריו ושיכו אותו לראש ולנניד מצוה עליהם, ויתיצב בראש אנשי חילם וילחם בפחות תוגרמה ברומעליען ובאסניען וינצחם ויעש לו שם. אך בשנת תקל"ד (1774) נגלחה תרמיתו כי לא היה מעולם פעמער השלישי רק אחד מהמון העם, ויקצפו עליו המאנטענעגרים וימרדו בו וימיתוהו. בשנת תקמ"א 1781 גלו צבאות המאנטענעגרים אל חיל הקיסרית קאטהארינא השנייה ואל חיל הקיסר יוסף השני בהלחמם בשלטון תוגרמה, אך גם בפעם הזאת לא בא זכרם בכרית השלום אשר כרתו רוסיא ועסטרייך עם תוגרמה ורק ההוצאות אשר הוציא במלחמה הושבו להם והתוגרמים לא הרגיוום עוה ולא חשבו עליהם מחשבת נקם כבראשונה. ומעת ההיא והלאה ישבו המאנטענעגרים שאננים ושקטום ימים רבים ונשיאם פעמער פעטראוויטש התאמץ לעשות סדרים בארץ וקיסרי רוסיא האירו פניהם אליהם ויתמכום בדויע עזם. פעמער פעטראוויטש ישב על כסא ממשלתו. בשנת תקצ"ט (1830), זיהי איש חכם ובעל נפש גבור חיל גם מליץ ומשורר, וכל ימיו היה כל ישעו וכל חפצו להאיר אור הרעת. על המאנטענעגרים אשר בחשכת הבערות יתהלכו. ימר בתי ספר לבני הנעורים לכל ילכו שובב מאבותיהם, השיב אהור את ידי עם הארץ מהתנפל בארצות שכניהם לשלול שלל כמשפטם תמיד, ולא חשך מכל יגיעה נפשו להשכיל להיטיב להמאנטענעגרים הפרועים. אך לשוא היה כל יגיעו ועמלו נשאר מעל, כי המאנטענעגרים לא שבו מדרכיהם וכמאז כן עתה ימאטו בכל חכמה ומדע ורק על חרבתם יחיו והלחם הוא לחם חקם.

כי פעמים רבות התנפלו התוגרמים בנבול מאנטענעגרא כחרב מלחמה. אך
 בכל פעם הכה אותם הנבול והוא אחר, ופעמים אחדות הצליח לפרוץ עור
 בנבול התוגרמים בהוק יד ולהכותם מכה רבה על אדמת מבורתם. אחרי שנת
 איזוא השחור, באה הממשלה לבניו נבורי החיל וימשלו במאנטענעגרא עד
 שנת ה"א קפ"א (1421) כי אז מת הנצר האחרון מבית איזוא השחור ויושבי
 הארץ למרו אלוף לראשם את סמעפאן טשערנאיעוויטש והוא ובנו הנבול משלו
 ממשל רב במאנטענעגרא ויהיו עליה סתרה מפני צר ואויב, ובכל המלחמות
 אשר התחוללו על המאנטענעגרים התגבר הנבול הזה ויעש לו שם בנזים.
 ובעת השלום השביל לעשות סדרים בארץ ממשלתו, גם בנהשתי ערים
 חדשות על תוף הים לטובת המסחר, ובל מעיניו היו רק להרים קרן לעמו.
 ובשנת ה"א רמ"ג (1483) יסד בית מקלט לנזירים ויקרא לו בשם צעטיניע,
 ובמשך הזמן נבנו שם בתים רבים עד כי נהיתה שם עיר גדולה ועיר הבירה
 והראשה במאנטענעגרא כיום הזה. סמעפאן כרת ברית עם ממשלת ווענעדיג
 אשר היתה אז שרתי בים ויהי עוזר לה בהלחמה עם תוגרמה, והוא נלחם
 שלש ושישים מלחמות בתוגרמה ובכל פעם יצא מהמלחמה כנבול מנצח ושמו
 יצא בכל הארצות. בני בית הנבול המשכיל הזה משלו בארץ עד שנת
 ה"א רע"ו (1516), כי בשנה ההיא עזב נכדו גרענאָר טשערנאיעוויטש
 ברצונו הטוב את ממשלתו ביד הכהן הראשי לבני דתו הוא המיטראפאליט
 פֶּאַפֶּעל, ומאז והלאה נסבה הממשלה לבני הכהן הראשי הזה, אך הממשלה
 נחצתה אז לשתיים: לממשלת הדת (בידי בני פֶּאַפֶּיל הכהן הראשי) ולממשלת
 המדינה (בידי אנשים אחרים מאצילי העם) עד הימים האלה אשר באה
 הממשלה לידי הנסיך ניקיטא חטר מגוע פֶּאַפֶּיל והוא חבר שתי הממשלות
 יחד וההיינה לאחת בידו. במאה שבע העשרה באת מאנטענעגרא תחת
 חסות ווענעדיג ומני אז חשבה למשפט כי מאנטענעגרא מורשה היא לה
 ונחשבה לאחת מנפותיה, ועל כן האמינה כי יש לה צדקה לתת בשלום
 פֶּאַסאראוויץ את הארץ הלוו ביד שלטון תוגרמה, ומאז והלאה יתאמצו
 שלטוני התוגרמים לשפוך את רוח ממשלתם עליה כעל אחת ממדינותיהם,
 ולא ישימו על לב כי כאשר לא היתה לווענעדיג המשפט להסגיר את
 הארץ אשר באה לחסות בצלה, אל עם אחר, כן אין משפט גם
 לתוגרמה להשתרר עליה ולשום אותה למס כאלו היתה מדינה אחת
 ממדינותיה ובמאנה להקנע תחת עלה תחשב כמורדת במלכות. — בשנת ה"א
 תקל"א (1771) כאשר נלחם הקיסר פעטער הגדול בתוגרמה, באו
 המאנטענעגרים לעזור לו במלחמה, ואחרי צאת דבר השלום לאור,
 שפך עליהם שלטון תוגרמה כל חמתו, כי בימי האביב בשנת תקל"ב
 (1772) שלח עליהם שלטון תוגרמה את בחורי גבוריו ושמונים אלף איש
 במספר, לעשות בהם מלחמה ונקמה ולשום את ארצם לשמה. אך המאנטענעגרים

האוויר עז וקר מאד כל הימים, אך בפאת דרומית מזרחית האוויר טוב ונעים ולא יחמר המזג, השלג ימס בראשית ימי האביב ויר הקר לא תכבר שם על האדם. בכליות ההרים ובחיק האדמה ספונים זהב וכסף, ברזל ועופרת, אך המאנטענעגרים לא ישימו לבם אליהם ולא ידעו ולא ישכילו לחפור המטמונים ההם ולהוציאם לאור. בימי קדם היתה מאנטענעגרא מלאה יערים עבתיים רמים ונשאים, אך ברבות הימים עלה הכורת עליהם עד כי בימים האלה לא נשארו מהם רק זעיר שם וזעיר שם. השדמות לא יעשו פה אוכל למכביר, ויבולם הוא הטום מעט, שומים ובצלים, תפוחי אדמה ומאבאק. מעצי פרי נמצאו בזה תאנים ודמונים, שקדים חיתים גם עץ הגפן. מבולי החיים נמצאים פה כבשים ועזים, סוסים ופרדים גם בקרים. יושבי הארץ הם חטר מגזע הסלאווים, שפתם שפת אילירית או סלאווית הדרומית אשר נשארה כפיהם בעצם טהרה ולא התבללה בלשונות העמים האחרים. דתם דת נוצרית יונית. ראשית מתיקתם תרבות צאן ובקר. עבודת האדמה בשפל המצב, בי מלאכה בוזיה היא בעיניהם, גם כל מלאכת עבודה ותרשת המעשה נבוזת הן להם, והאנשים המעטים אשר אכף עליהם פיהם להביא לחם ממלאכת יהיה ועמל כפיהם, שפלים הם ונבוזים בעיני עם הארץ. מסחור וקנין ובתי מרכולת לא נראו ולא נמצאו בארץ הלזו, רק בימים האחרונים האלה עשו להם אנשים אתדים חנויות בערים אחרות. הדברים הדרושים לחפציהם וגם אכל נפש, יקנו המאנטענעגרים בעיר קאטארא העסטרייכית הקרובה אליהם. המאנטענעגרים רמי קומה הם, כבירי כח ואמיצי לב, נבורי חיל ואנשי מלחמה, בעלי אף ונוקמים ונוטרים. בעת מלחמה אכזרים הם ולא יציבו נבולות לעברת אפם וחמת נקמתם. אך גם דברים טובים נמצאו בהם אשר יצלוהו לתברת האדם, ועל כן יעמדו אדירי ממלכות איירופא לימינם תמיד ולא יניתו להתוגרמים לעשקם.

§ 59. בראשונה היתה מאנטענעגרא וארץ איליריען סרוח למשמעת הרומאים המערבים, ואחרי אבוד גירם באו תחת יד הרומאים המזרחיים ותהיינה להם למס, אך ממאה העשירית לספרג'ז והלאה הרימה איליריען קרנה ותהי ממלכה אדירה ותספח אליה את מאנטענעגרא לבת ולמס. בשנת היא קמ"ט 1389 התחוללה מלחמה עזה בין הסערבים ובין התוגרמים, ובמלחמה ההיא עזרו המאנטענעגרים להסערבים ויחרפו נפשם על מרומי שדה קטל, אך ימין התוגרמים רוממה ויכו את הסערבים מכה נצחת וישביתו את ממלכתם, והמאנטענעגרים נסו מהמערכה פגומת הרב ויהמלצו בעזר שניהם ויסתרו בסתרי ההרים הרמים והסלעים הנשאים אשר במאנטענעגרא. אך לא ארכו הימים והמאנטענעגרים התנערו מעפר ויתאוששו, כיו האיש איזוא השתור נסוכם נסך עליהם רוח נבורה ובנבורות ישע ימינו התיצב לפני התוגרמים השואפים לקחת מהמאנטענעגרים נקם ולא הניתם לנגוע בהם לרעה,

נאָלאָס על לשון ים פֿאַלאָ, חוף אניות מסחור ביבול הארץ ובמשי, ומספר יושביה 2500. — בקרבת העיר הזאת, כפר צאנאָראַ ואצל היהיה לפנים עיר יאַלקאָס העתיקה אשר שם ירדו יורדי הים באניות הנודעים למשגב בשם אַרגאָנויטום ללכת לארץ קאלכים.

§ 57. נפת הערצענאָווינאָ או הערדשעק נחשבה בימי קדם לנוף אחד מנפות איליריקוס העתיקה ובה נולדו קיסרים גדולים אשר פֿאַרזעה בערים מפארות ובנינים יקרים. בימי הבינים היתה הארץ הזאת פעם תחת ממשלת קראָאַפּיען ופעם תחת ממשלת באַסניען, והקיסר פֿרידריך השלישי הָרִים אותה לתר מעלת הערצאגטהום מיוחדת ויתן את ממשלתה ביד משפחת הרֶאַנוּטש, אך בשנת ה'א רכ"ו (1466) לכד אותה השלטון מוהאמער השני, ואחרי מריבות רבות עם עסטרייך, קמה הארץ הזאת בידו על פי דברי הברית אשר יצאו לאור בשנת ה'א הנ"ט (1699) בעיר קאַרלֶאַוויץ, רק חבל אחד על הים עם עיר קאַטאָראַ נשאר לווענעציע וכעת היא חלק אחד מממלכת דאַלמאַציען אשר תחת ידי קיסר עסטרייך. רוב יושבי הערצענאוווינא התוגרמית הם נוצרים יונים ורומאים הערים הנכבדות בארץ הזאת, הן: מאסטאַר על נהר נאַרענטאַ, עיר הראשה והבירה ועיר בצורה רוב יושביה בעלי דת מחד, בה מסחור רב, בתי מלאכת חרבות והניהות ומספר יושביה 5000. עיר טרעבינוע, גם היא עיר מבצר, מושב כֶּהן ראשי לעדת הקטולים ומספר יושביה בערך 5000.

§ 58. נסיכות מאנטענערא (משאַרנאַנאָראַ בפי הסלאוויים, והתוגרמים יקראו לה קאראדאג, ובהעתקה עברית הרים שחורים) מרתה בערך שמונים פרסאות מרבעות ומספר יושביה בערך 126,000. גבולותיה הם: לפאת מערבית מבוא ים קאטארא, לפאת צפונית וצפונית מזרחית הערצענאוווינא ובאסניען, לפאת מזרחית ולפאת דרומית פְּתוֹת סקוטארי. הארץ הזאת ארץ הרים היא ובהם הרים שחורים וחשופים מירק דשא, רמי קומה ותלולים. ההרים ההם הם ההמשך מהרי אלפים הדינארים, והם מצורים ומצדות נשגבות להארץ הזאת מפני צד ואויב ורק מסלות אחדות קצרות וזקופות תובילנה דרך ההרים אל הארץ פנימה, ובמקומות רבים צרות הן מאד עד כי יצרו גם צעדי שני אנשים לעבור שם איש בצד רעהו. האיש אשר לא מילדי הארץ הוא, יתעה מני דרך ולא ימצא תוצאות ממבוכות ועקלקלות ההן. ההר הגדול בכל הררי הארץ הזאת, הוא ההר הנודע בשם לאוּטשען אשר שיאו מגיע עד זום שבעת אלפים וחמש מאות רגל. הנהרים הנהרים מההרים ההם, לא רבים המה גם לא גדולים ורחבי ידים. הנכבדים מהם הם נהר ריעקא, צעטהא, דאקזא אשר תוצאותיהם אל ים סקוטארי. חליפות וצבא לתכונות הארץ הזאת. אף כי מצער היא, על הדיה המערבים ירביץ שלג וקרח עד חצי תקופת הקיץ, ובמקומות רבים כל ימי הקיץ, ושם

גזעיהם עד ראש אמיריהם, גם הסלעים הנפוחים מעלפוס הם בצבע ירקרק חרוץ כזה. בעמק הזה ישנו וישגששו חרשי מצל ויערי הוד אשר סבות ענביהם למחסה ולמסתור הן מחרבוני קיץ להולכי ארחות. נהרים ופלגים ועינות, אשר מימיהם הקרים מזהירים כעין הבחולה, ילכו אט ומעדנות להשיב נפש עיפה וצמאה למים. צפרים עפות תנעימנה זמירות מהבקר עד הערב באזני ההלך להקל מעליו כבד הדרך, נהר פענעאום יול בעמק הזה ויוליך כשמן את מימיו העמוקים. ועל תפיו מזה ומוזה שתולים עצים רעננים מסבלים עלים ירקקים וסוככים בצללי חמדתם על יורדי הנהר באניות לבל יפם שרב ושמש. נהר פענעאום הולך לאט ומעדנות בעמק יהיה ויוליך כשמן את מימיו העמוקים. עצים רעננים מעלפים עלים ועפאים ירקקים ימו צלליהם על יורדי הנהר באניות פוחד להסתירם משרב ולהט השמש בצדריים. מהערים אשר סביבות העמק הזה ומהנפות והמחוזות הקרובים אליו התאספו לפנים אנשים למאות ולאלפים והקריבו שם קרבנותיהם גם חנו שם את תניהם, וריח הקטורת אשר קטרו אז על מזבחותיהם נתן קטורה באף כל הולכי ארחות דרך העמק הזה (*).

§ 56 עיר הבירה במדינת מהעמאליען היא לאַרִיִּסָא (יעניסער צפי התוגרמים) הכונתה על נהר פֶּעֶנְעֶאֹוּם או זֶאֶלְאָ מְבֵרִיא, רחוקה שמנה עשר פרסאות מעיר סאלאניק לפאת דרומית מערבית, ועשרים ושמנה פרסאות מעיר אַטְהֶעֶן לפאת צפונית צפונית מערבית. בה עשרים וארבעה בתי מסגוד לבעלי דת מהמד, בתי מלאכה רבים למלאכת גלומי צמר גפן, לעבוד עורות ומעשה מאבאק, כרמים רבים בחוכה, מסחור גדול, ומספר יושביה 25,000. מהעיר הזאת עד חוף הים יתפשט עמק מעמפע, ובו הערים האלה: אַסְבַּעֶלְאִקִּיאָ (או אֹוּסֶפִּילֵאֵסִיאָ) ומספר תושביה 4000. מורנאווא, על נהר זֶאֶלְאָ מְבֵרִיא, בה בתי מלאכה רבים למלאכת צמר גפן ומספר יושביה 4000. טֵרִיקֶאֶלְאָ או טִירֶהֶאֶלְאָ (בימי קדם טֵרִיקֶאָ) על נהר זאלאמבריא העליון, בה שבעה בתי מסגוד, עשרה בתי תפלה לבני היונים, שני בתי תפלות ליהודים ומספר יושביה 12,000. על גבול אלבאניען מתנשאים סלעים רמים הנקובים בשם מעטעָאָרְעֶן ובהם מחלות ומנהרות עם בתי תפלות להיונים ואיש לא יוכל לעלות אליהם כי אם בסלמים גבוהים או בחבלים ארוכים, ולרגלי הסלעים ההם בנויה עיר קֶאֶלְאָבֶאָקֶאָ. במישור רחב ידים לרגלי גבעה תלולה מתנוססת עיר פֶּאֶרְזֶאֶלוֹס (כעת פֶּאֶרְזֶאָ או טֶשֶׁאֶטֶאֶלְדֶשֶׁא), והיא עיר מהללה בספרי דברי הימים, כי בשנת ג'א תשי"ב 48 לפני ספנהיו הקה אצלה הנבור המשכיל יוליוס צֶאָזָר את צבאות תיל פֶּאָמְפֶּעִיוֹס, ועל ידי הנצחון ההוא התנשא לכל לראש ברומא האדירה. — פֶּאֶלְאָ או

והיא היפה והנעימה בכל תוגרמה האיירופית, מרתה 1200 פרסאות מרבעות ומספר יושביה מיליאן נפש אדם, ובהם יונים, בולגארים, אלבאנים, וואלאכים ועוד בני עמים שונים. בה ירום ונשא הר בודר הנודע למשגב בשם אלימפום, גבהו 60,000 (ולפי עדות החכם קאפעלאנד נבדו 9757 רגל). ראשי הערים בתוכה, דת: סאלאניק או סאלאניסי (טהעסאלאניך) על לשון ים אגעאי, רבתי עם ורבת המרכולת, בנויה בתכנית חצי ירח, נשענת על גבעות יפות ונחסרות, והרואה אותה מפאת היום ישתאה על חוד יפיה, על מנדליה הרבים, על בפותיה הגבוהות, על בתי תפלותיה הרמים, על היכליה ומירותיה הנשגבות ועל יערי ברושיה הנשאים. שש פרסאות מסאלאניק לפאת מערבית בנויה עיר פעללא, עיר מולדת פיליפ מלך מאקעדאניען ובנו הגבור הנאור אלכסנדר, ובה אוו למושב למו וישימה לעיר מלוכה. — עיר פיליפי (כעת כפר פיליביע), עיר עתיקה הנודעת בספר התולדה על פי המלחמה הנוראה (גיא חשייח 42 לפני כפהניו) אשר הקדישו בה אנמוניוס יאקמאוויוס על ברומוס וקאסיוס מרצתי יוליוס צאזאר. העיר הזאת נכבדה היא מאד בעיני הנוצרים בגלל אשר בה נשמעה בפעם הראשונה בשורת דת הנוצרית באירופא, בה נוסדה הכנסיה הראשונה לבעלי הדת ההיא, והשלוחים פוילוס וסילא השלכו פה במשמר הפנימי בפקודת שרי העיר 1), ואחריו כן שלח פוילוס אל הכנסיה הזאת מעיר רומה את אנרתו הנודעת בשם אגרת אל הפיליפים. — בין עיר ארפאן הבנויה על לשון ים קאנטעסא ובין עיר סאלאניק אי סאלצידען, ארכו שבע ורחבו שלש פרסאות, הרי חמד מתנשאים על פני כלו וראשיהם יכתירו עצי פרי הלולים, אחד מהררים ההם מהלל הוא מאו ומקדם בשם הדאטאס (גבהו 6000 רגל) ועליו בנוים שנים ועשרים בתי תפלות לנוצרים, עשרים בתי מקלט לנוצרי הנוצרים, ארבע מאות ושמונים בתי תפלות קטנים, ובתי מושב בודרים אשר בהם יושבים ארבעה אלף נזירים (מאנכע) מבעלי דת נצרת. ועוד ערים רבות גדולות וטובות מתנוססות נבארץ מאקעדאניען עד היום הזה 2).

§ 55. טהעסאליען בין מאקעדאניען ובין ממלכת יון על ים אגעאי, מרת שמתה 165 פ"מ ומספר יושביה 500,000, והיא מוסבה הרים רמים, והנהר הראשי בתוכה הוא נהר פענאוס אשר יקרא היום בשם סאלאמי בריא. בארץ הזאת ימצא עמק ברכה משגב ומפאר מימי קדם, הלא הוא עמק טעספע. זולתי המטעים הירקקים הנקובים בשם עפהי, ישתרגו שם ויעלו על העצים הגבוהים ויעטפום במעטפת צבעם הנחמד מתחתית.

נועיהם

(1) פעלי השלוחים פ"ו, י"ם כ"ח. (2) אדות הערים הן עי' בס' מוסדי ארץ חלק חמישי מצד 185 עד 192.

הבנוים בטוב טעם איירופי — 3) די מיטרי, מושב הראשי להקראים —
4) חוקאיי, מושב הראשי להיהודים, ועוד פרורים גדולים וטובים כאלה.
גם סקוטארי, על חוף האזיאטי, יחשב לפרור העיר וסביב לו יערי
ברושים (ציפרעסען) ושדי קברים — הרואה את קאנסטאנטינאפעל מים
מארמארי או טחוף האזיאטי, תופיע כל העיר נכח פניו ביפעת הוד והדר
ועיני יקר תפארת מרהיבי עין ולוקחי נפש, ואין ערוך אל החזיון הנפלא
הזה כרחבי תבל, ובכרים אחדים יתר שאת לו גם על חסן יפי ערי
ליסאבאן, נעאפעל ושטאקהאלס. חפי ים המפרידים בין אויא ובין
איירופא ונחמרים בהרי הדרים, עיר כלילת יפי המתנוססת על שבע
גבעות נחמרות, בתי מסגוד הרבים ותועפות מנהרותיהם עם צלמי חצי
הירח המצפים זהב, חוף הים עם אניות סוחר אשר על תרניהם יתנוססו
נסי כל ממלכות תבל, כל אלה יציבו נגד עינינו חזיון יקר, נעלה ומפליא
נפש ורוח. מספר יושבי העיר (בשנת תרכ"ד 1864) היה על פי עדות
התוגרמים 1,075,000, ומהם 480,000 תוגרמים, ולפי עדות אחרים
680,000 יונים וארמענים 240,000, פראנקים (בני איירופא) 50,000
יהודים 40,000*.

§ 53. קאנסטאנטינאפעל היא במדינת ראסאניען או רומילי
(פתרונו ארץ הרומיים) אשר נקראה לפנים בשם טראקיען. נהר
העברוס הנקרא כעת בשם טאריצא, עובר בתוכה, והוא הגדול
בכל נהרות חצי האי. על שפת הנהר יההוא בנויות שתי ערים גדולות
אשר אחרי קאנסטאנטינאפעל אין כמוהן בכל ערי תוגרמה האירופית,
הלא הן: אדריאנאפעל ופעליבע או פליהליפאפעל. הקיסר
אדריאן בנה את אדריאנאפעל ושמו נקרא עליה. בשנת ה"א קכ"ז
1366 לכרו אותה התוגרמים ועד שנת ה"א ר"ג 1453 ישבו בה השלטונים
ותהי קרית מלך. בשנת תקפ"ט 1829 החזיקו בה הרוסים עד צאת דבר
השלום בין רוסיא ותוגרמה לאור. העיר הזאת מוסבה בעצי ברושים ונני
שושנים, היקפה יותר ממהלך שעה אחת, מספר יושביה 150,000 והשלישית
מהם יונים. הלאה משם בנויה פליהליפאפעל, פליפ מלך מוקרון (אבי
אלכסנדר מוקרון) בנה אותה כרוב תפארת ושמו נקרא עליה, מספר יושביה
כעת הוא 1,000,000 (ולפי עדות אחרים רק 40,000) ורבים ככלם
הם יונים.

§ 54. מערבית ממדינת טראקיען עד הרי פינדוס תשתרע ארץ מאקע-
דאניען (מוקרון) ושרינים אחרים מהרי פינדוס מפרידים בינה ובין מהעסאליען,
והיא

* יתר הדברים הנזכרים לקאנסטאנטינאפעל ומסביבה ימצא הקורא בס' מוסרי ארץ
חלק חמישי מצד 171 עד 179.

המקום הוא עיר חדשה, גדולה ורחבת ידים ויפאר אותה בהיכלי כבוד וסירות מפארות וישם את כסא מלכותו בתוכה ויקרא לה בשם רומה החדשה, ובני העם קראו לה בשם קאנסטאנטינאפאל (על שם הקיסר שהוא אשר בנה אותה), אך התוגרמים יקראו לה סטאטמבול § 52. העיר הגדולה והמהללה הזאת נוסדה על אי בעל שלש צלעות על חוף לשון הים הנקרא קרן הזהב, משלש פאותיה ימים סביב לה: בפאת הדרומית ים מארמארא, בפאת מזרחית ים באספארוס ובפאת צפונית לשון ים קרן הזהב. בפאה הרביעית נפרדת היא מארץ הבינים (ביננענלאנד) על ידי חומה משלשת היקפה שלש פרסאות. על קרן חצי האי הזה מתנוסס רבע העיר הנקוב בשם זעראיי או זעראייל, מוקף בחומה בצורה, היקפו יותר ממהלך שעה אחת, מקום משכן השלטון, ובו היכלים רבים, גנות ופרדסים וכל משכיות לבב. בלשכה גדולה ומפארה בארמון השלטון אצורים אוצרות המלכות, תרבות הכליפים, דגלי מחמד העטופים בארבעים ושתים מעטפות יקרות ולא יקראו השופים בלי מעטפות כי אם בעת אשר רעה נוראה נשקפת על תוגרמה, ועוד סגולת מלכים ושכיות חמדה כאלה שפונות בלשכה ההיא. בקרבת הזעראי יתנוסס היכל הווזיר הגדול אשר יכונה בשם זערגבוה (דיא האהע פפאָרמע) ועל שמו יקרא לפעמים גם כל ממשלת שלטון תוגרמה, ועוד בנינים גדולים נחמדים למראה בנויים שם, והעולה על פלהם הוא בית התפלה אשר כוננו ירי הקיסר יוסטיניאן הראשון משנת (ד"א רצ"ב—רצ"ח 538—532) בלול בבלייל יפי ובכל חסן ויקר תפארת עד כי קרא בעליצות נפשו: "שלמה! אני הגדלתי עשות בית שגת מאשר עשית אתה". משנת ה"א ר"ג (1453) הפכו התוגרמים את בית תפלת הנוצרים הזה לבית מסגוד (מאשעע) לבעלי דת מחמד, גם בנו עליו כפה מפארה מאד ועליה ארבע מנהרות (מינארעטען) ודמות חצי ירת גדול מאד פלו זהב מהור. לרוח דרומית מערבית תתנשא בתוך העיר מצודה נשגבה הנקראת בשם מצודת שבעה המגדלים (שלאס דער זיבען מהירמע), אסירי המלך אסורים בתוכה ולפנים אסרו בה צירי המלכים אשר ריב לתוגרמה עמהם, וכעת נשארו משבעה המגדלים ההם רק ארבעה על יד קרן הזהב מפלגה אחת מהעיר הנקובה בשם פאנאר ושם יושבים עשירי היונים ואפרתיהם. עשרים וארבעה פרונים (פאָרשטאָדטע) להעיר הגדולה הזאת, העולה על פלם הם: 1) גאללאטא, והוא גדול ורחב ידים מאד עד כי יחשב לעיר רבתי עם הנפרדת מקאנסטאנטינאפאל. בו בתי מדות בהיכלי שרים, והנכבד בהם הוא המגדל אשר בנו הגענועים בשנת ה"א ק"ח (1348) ונודע למשגב בשם מגדל גאללאטא. — 2) פערא, בפאת צפונית לגאלאטא, בו יושבים צירי המלכים והנוצרים העשירים, ובו בתי יין ובתי מלון אורחים גם בתי שעשועים ובתי משחק

הבנויות על שני חפיו ונקראות בשם דַּאֲרֵאֲנֵעֵלִים (לפי הנראה על שם העיר העתיקה דַּאֲרֵאֲנוֹם אשר היתה בנויה שם בימי קדם). המצדות ההן הן ארבע, שתיים על חוף האיירופי ושתיים לעמקן על חוף האזיאטי, וארבעתן הן קטנות והים ומחסה עז לקאנסטאנטינאפאל לכל יבוא צד ואויב בשעריה. ועל מבוא ההעללעספֶּאָנֵט בנויות כמו רמים עוד שתי מצדות גדולות ונשגבות הנקראות בשם דַּאֲרֵאֲנֵעֵלִים הַחֲדָשִׁים, כי נבנו בעת החדשה במחצה השניה למאה הי"ז בימי השלטון מאהאמער הרביעי להנן על צי האדרי אשר לו מפני הווענעציאָנִים. בגני המצדות החדשות שמו רוח כאלפים קומות (קלאַפֶּטער) בין אחת לדעותה, ובניהן לבין המצדות הישנות אשר בנה מאהאמער השני אחרי לכדו את קאנסטאנטינאפאל, מהלך ארבע שעות, והמרחק בין מצודה אחת מהישנות לדעותה הוא שבע מאות וחמשים קומות. בימים האחרונים האלה בצרו התוגרמים את המצדות ההן ויכינו בהן כלי תותח וכל כלי נשק לרוב: שמנה מאות וארבעה עשר כלי תותח גדולים ושמנה מאות קטנים גם אבק שרפה וכדורי עופרת בשפע רב, וכל צי אדיר לכל מלך רב ושליט לא יוכל לעבור ארחת הים הזה מבלי דשיון (פֶּערמאַן) מהשלטון התוגרמי. על מבוא ההעללעספֶּאָנֵט לרוח צפונית בנויה עיר גאַליפּאָלי, והיא עיר גדולה, רבת המסחר וראש מצב אניות המלחמה אשר להתוגרמים, ומספר יושביה 50,000. מים העללעספֶּאָנֵט נגיע אל עוד ים אחד אשר ארכו שלשים ושתיים פרסאות ורחבו שש עשרה פרסאות והעמים הקדמונים קראו לו בשם פֶּרֶאָפּאָנֵטִים (פֶּאָרמער דעם פֶּאָנֵטוס, מבוא ים השחור) והעמים האחרונים יקראו לו בשם ים מַאֲרֵמָאָרָא, על שם אי אחד הנקרא בשם הזה. תפי הים הזה יפים ונעימים, מעלפים שדי חמד וגני עדנים. על עבר האַזִיאַטי מפרצים (בוכטען) רבים, ועל עבר האיירופי עיר רֶאָדֶאָסֶס, היא עיר ביוֹאֵנטֶע העתיקה, רבת המסחר ומספר יושביה 18,000. עיר זיליפֶּרי אשר נקראה לפנים בשם זעלימברֶא, ועיר ערעקלי, היא העראַקלֶעָה הישנה או פערנימוס. בקצה ים מאַרמָאָרי לרוח צפונית יפְּנֶשוּ שְׁנֵית חֲפֵי אוֹיָא ואירופא, ושם לשון ים שניה הנקראת בשם בֶּאָספּאָרוֹס או מסלת קאנסטאנטינאפאל, ארכה שמנה פרסאות ורחבה על פי רוב חצי פרסה. בקצהו הדרומי תופיע עוד לשון ים הנקובה בשם קרן הזהב (דַּאָס גַּאָלדֶענע האָרן). על חוף לשון הים הזה המלא הוד והדר באופן נעלה מאד, התנוססה בדרות קדומים עיר ביֶצֶאֶנֶטִיוֹם אשר נבנתה לפני שש מאות וחמשים שנה לפני ספירת הנוצרים (ג'א ק"י), ואחרי עבור עליה תמורות וחליפות רבות ירדה פלאים ועוד מעט ספה תמת ואבד זכרה, אך בשנת ד'א צ' 330 לספירת הנוצרים התעורר הקיסר הראשון אשר בא במסורת דת הנוצרית, הלא הוא קאנסטאנטיין הגדול ויכונן על

ויהי כמתריש, ראה כי על ידי המרד אשר מרדו בו היונים תתכונן מלוכה חדשה בארץ יון, ויהי כאיש נדהם. גם בהלחמו את מחמד עלי אשר פשע בו, לא עצר כח להכניע אותו תחתיו ולהסירו אל משמעתו ככראשונה ובשבת אבדו לו מעד שירד בנו על כסא מלוכתו, התנודד הכסא תחתיו ועטרת ראשו חשכה לנפול לולא סעוד מלכי איירופא את כסאו ויחזקו את העטרה על ראשו. ומשנת ה'א תר"ד 1854 עד ה'א תרמ"ז 1856 התעקדה הוגרמה לנפול למשואות ולהיות מוסרה מממלכה, אך גם אז מהרו מצוקי ארץ איירופא לצאת לישועה לה, כי מלכי צרפת ובריטאניא לחמו את לוחמיה ויתמכרו לרפאות את שבקיה ולהכוש את זלעותיה הנשברות. — אחד טחמי דורנו היטיב לראות בהמשילו את תוגרמה למגדל ישן נושן אשר ממו יסודותיו ורופפו אשיותיו, אך אנשים רבים יסעדהו בחוק יד ויתמכוהו בזרוע עז לבל יפל ארצה ויתפוצץ לרסיסים, יען כי הם אינם יודעים מה יבנו תמורתו בלי ריב ומצה, ובכל זאת תתפוצץ ממנו אבן אחר אבן יום יום, ומי יודע אם יעצרו האנשים ההם כח לחזק את בדקי המגדל ההוא לארך ימים. —

111. מדינות תוגרמה בחצי אי באלקאן

§ 51. מרת מדינות תוגרמה בחצי האי באלקאן, היא 4340 פרסאות מרבעות, ומספר יושביהן ובערך ששה מיליאן וחצי. ובמזרם נחל לבר-ארות המדינות ההן, נתבונן על המקומות אשר על שני חפי הימים הקצרים הקרובים לקאנטאנינאפאל גם על תכונות העיר הזאת

(a) חלקים התיכון אשר בין חצי אי באלקאן ובין אויא הקטנה, יקרא בפי עמי איירופא בשם ים אַנְעֵאִי (על שם אַנְעֵאִוס אחד ממלכי האמים הקדמונים, או על דבר היותו ים סוער וזועף כהוראת שם אַנְעֵאִי בלשון יונית), גם יקרא בשם ים האיים (ארציפעלאגוס, אינזעלמעער) ובשם הזה יקראו לוגם התוגרמים. בפאת צפונית מזרחית לים הזה ישתרע לשון ים קצר אשר ארכו תשע פרסאות ורחבו במקומות היותר קצרים הוא (2500) רגל. היונים הראשונים קראו לו בשם העללעספאנט (ים העללע); בעבר האיירופא התנוססה לפנים על חוף הים הזה עיר זעסמאס, ועל עבר האויאמי עיר אבירוס. פה בנה קסערקסעס מלך פרס שני גשרים גדולים ונשגבים מאד על פני הים ויסע בהם את חילו הרב והעצום מאויא לאירופא לשום את ארץ יון לשמה. ברורות האחרונים יקרא הים הקצר הזה בשם נתיבת הדארדאנעלים (דארדאנעלען-סטראסע) על שם המצרות הנשגבות

העם ההתאסף יחד לשאת רנה ותפלה לאלהים לכל יסורים בידי התוגרמים צוררי דת נצרת ולהשיב צור חרבם לכל יוסיפו עוד לערוץ את הנוצרים מן הארץ. הגדול והעוז בכל שלטוני התוגרמים היה סאלימאן השני או הספאר (אשר זכרנו בזה) ובימיו התפשטה ממלכת תוגרמה בכל המדינות המזרחיות אשר בחצי אי הדרומי באירופא, ובאזיא פרש את מצורת ממשלתו על כל נפות אזיא הקטנה, על ארמעניען, על ארם נהרים ועל סוריא, ובאפריקא היה רזקה בכל ארץ מצרים, בטריפאליס, בטוניס ואלגור. בכל שלטוני התוגרמים מבות אסמאן לא קם כמוהו נבור משכיל, רב פעלים ורב מעללים, ואחריו לא הגדיל כל שלטון לעשות כאשר עשה הוא. אפס כי מימי אמוראד או מוראד השלישי (משנת היא שמי' 1575 והלאה) התלה ממלכת תוגרמה להתנודד ולדרת מטה מטה, התתה קשת גבוריהם ונשטה נבורתם. כי השלמונים לא היו עוד מגדלים מנעוריהם בין צבאות אנשי המלחמה גבורי החיל ללמד ידיהם לקרב ומלחמה, רק היו באמנה את נשי התרמון (הארעם) אשר פנקו אותם מימי ילדותיהם והשרישו בקרבם אהבה עזה לתענוגות בני אדם ותאוות בשרים המחלישות לב וגו', בשר ורוח. והשלמונים ההם נתנו לבנות החן חילם ודרכיהם למחזות מלכין, ולא קם עוד בהם רוח עז וגבורה למלחמה. גם לא אבו לנחול כבוד גבורים ותפארת עזמו, וכל הליכות המלוכה עזבו להפחזת ושרי המדינות לעשות כטוב וכישר בעיניהם. ואף כי בשנת (היא תמי' 1689) יספו התוגרמים להתאושש ולהתנוסס ברוח גבורה וישתערו בחרב מלחמה עד שערי עיר ווין, אך יריהם לא עשו חיל, כי סטארהעמבערג ויאָהאן סאָביעסקע מלך פולין הצילו את ווין מידם ויבו אותם אחר. ומאז והלאה התגברו עליהם האשכנזים והאונגארים ויקצצו את כנפי גבורתם. גם הרוסים אָזרובחיל מימי הקיסר פיטר הגדול והלאה ויעשו מלחמות עזות עם התוגרמים, ובכל פעם גברו טחם ויפום לפי חרב ויקרעו מארצם נפות ומדינות גדולות ויסירו את גבול ארצם מנהר דן עד נהר פרוט. גם כארץ תוגרמה פנימה התעוררו פעמים רבות מהומות גדולות ומכובות עצומות: הפחות והסננים פרדו בארזניהם השלטון, ובקאנסמאנטינאפאל עיר המלוכה הורידו שלטונים סבטאוחם והקימו אחרים תחתיהם ככל אות נפשם, ובכל פעם כמעט היתה יד היאניטשארים במעל ובמרד. מאצה מוד השני (אבי אברול אוז) תל לעשות סדרים בתוגרמה ויתאמץ לבנות את הליכות המלוכה על פי הליכות איירופא, וכאשר התקוממו לו היאניטשארים, הראם את נחת זרעו ויגירם על ידי חרב כמשפט המורדים במלכות, ותחתיהם עשה חילים אחרים על פי משמתי אנשי חיל איירופא, ועוד דברים רבים כאלה עשה השלטון הזה במעצות ודעת. אפס כי גם הוא התרפה בעת אשר היה לו להתגבר ולחשוף זרוע עזה: עיניו ראו כי פתת מצרים פורק על מלכותו מעל צוארו,

המזרח, והכליפים שָׁמוֹ אוֹתָם לְשׁוֹמְרֵי בְּרֵאשִׁים וּלְרֵאשֵׁי אַנְשֵׁי חֵילִם. מֵעַם
מֵעַם הַתְּנַשְׂאוֹ וּיקְתוּ לָהֶם פְּקוּדוֹת גְּבוּהוֹת וַיְהִיו לְשָׂרִים וּלְשׁוֹפְטִים בְּאֶרֶץ
וּבְרֵאוֹתָם כִּי הֵם עֹלִים מֵעֵלָה מֵעֵלָה וְהַכְּלִיפִים יוֹרְדִים מִמָּתָה מִמָּתָה, יִפְדּוּ לָהֶם
מַמְלֻכוֹת חֲדָשׁוֹת עַל חֲרָבוֹת הַמַּמְלָכוֹת הַיְשָׁנוֹת, וְעוֹד בְּמֵאָה הָיְיָ כּוֹנְנֵי
לָהֶם הַמְּרוֹקִים הַעוֹלְדֵרְשׁוֹקִים מִמְּלַכָּה גְּדוּלָּה אֲשֶׁר הִתְפַּשְׁטָה מִיַּם הַתִּיכוֹן עַד
נְהַר אֵינְדוֹס, וְאַחֲרֵי שָׁנִים לֹא כְּבִירוֹת עֵלְתָה בְּתַלְוֹ וְאַבְדָּה. וְהַתּוֹגְרָמִים
הָאֲשֻׁמְנִים הִחְלוּ לְהִתְנַבֵּר בְּאֶרֶץ בִּשְׁנַת (ר"א תתק"צ 1230). אָסְמָאן גְּבוּר
הַחֵיל הָיָה וְהֵרָאשׁוֹן אֲשֶׁר יָרְדִים אֶת קֶרֶן הַתּוֹגְרָמִים בְּכַבּוֹד וַיִּתֵּן לָהֶם הַמֶּשֶׁל
וּשְׁלֹטוֹן, אֶרְכָּאן כֵּנֵן בְּתַר בְּעִיר בְּרוּסָא וַיִּשֶׂם אוֹתָהּ לְעִיר הַבִּיבִיָּה בְּאֶרֶץ
מַמְלַכְתּוֹ, וַיֵּצֵא לְכָל עַמּוֹ לִכְנוֹת: אוֹתוֹ כֵּשֶׁם שְׁלֹטוֹן (סוֹלְמָאן). בִּשְׁנַת ה'א קי"ח
(1358) פָּרְצוּ הַתּוֹגְרָמִים מֵאוּזַי לְאֵירוּפָא, וּמִשְׁנַת ה'א קכ"א (1361) יֵשֵׁב
שְׁלֹמוֹנִי תוֹגְרָמָה בְּעִיר אֶדְרִיאַנְאֶפֶל. בִּשְׁנַת ה'א ק"ע (1410) נָצַח הַגְּבוּר
הָעֵרִיץ טִימֵעֶרְלָאן אֶת בְּאִיאֻזְעֵט שְׁלֹטוֹן הַתּוֹגְרָמִים וַיִּקְחֶהוּ בְּשִׁבְיָה וַיְשִׁימֶהוּ
בְּכַלּוֹב בְּרוּזל וַיִּסְחַבְהוּ אֶל כָּל אֲשֶׁר הִלְךְ, וְהַיּוֹנִים לֹא הִרְהִיבוּ אוֹ בְּנַפְשָׁם עַד
לְהַכְרִיעַ אוֹ תַּתִּי יְדֵיהֶם אֶת הַתּוֹגְרָמִים בַּעַת אֲשֶׁר מָטָה רִגְלָם וַנִּשְׁתַּחֲוֶי
גְּבוּרָתָם וַיִּנְיָחוּם לְהַחֲלִיף כֶּה וּלְשׁוֹב אֶל אֵיתָנָם, וְכֹזֵה הִבְיִאוּ עֲלֵיהֶם קֶרֶן וְאַבְדָּן.
כִּי הַתּוֹגְרָמִים הִתְאָזְרוּ עַד וּגְבוּרָה כְּבֵרָאשׁוֹנָה וַיִּתְּנוּ חֲתִיתָם בְּאֵירוּפָא.
הַשְׁלֹטוֹן מוֹהַאֲמֵד הֵרָאשׁוֹן וּבְנֵי אֲמִירָאד אוֹ מִירָאד הַשְּׁנִי הִלְכוּ מִחֵיל אֶל
חֵיל וַיִּתְּנוּ עַד וְתַעֲצוּמוֹת לְהַתּוֹגְרָמִים וּיְרַכִּיבוּם עַל בְּמַתֵּי אֶרֶץ. וּמוֹהַאֲמֵד
הַשְּׁנִי בֶן אֲמִירָאד הַשְּׁנִי הָיָה גְבוּר עֵרִיץ וְרַב עֲלִילָה, וְהוּא עָלָה עַל
קְאָנְסַטָּאנְטִינָאפֶּאֶל בִּשְׁנַת ה'א רמ"ב (1452) בְּמ' לַחֲדָשׁ אֶפְרִיל וַיִּצַּר עֲלֵיהֶם, וּבִשְׁנָה
הַהִיא בְּכִישׁ לַחֲדָשׁ סָאֵי הַסְּנִיר ה' בִּירוֹ אֶת הָעִיר הַגְּדוּלָּה וְהַבְּצוּרָה הַהִיא,
וְהַתּוֹגְרָמִים פָּרְצוּ בְּתוֹכָהּ כִּפְרֵץ מִיִּסְדִּיּוֹנִים וַיִּפְּצוּ אֶת יוֹשְׁבֵיהָ מִפֶּת חֶרֶב,
חָדַג וְאַבְדָּן, אֶת בֵּית הַתְּפִלָּה הַגְּדוּלָּה וְהַמְּהַלֵּל מֵאֵד לְהַנּוֹצְרִים אֲשֶׁר שָׁם
זָאֲפִיאַ נִקְרָא עֲלָיו, הִפְּכוּ לְבֵית מַסְגֵּד (מֶאֱשָׁעֵע) לְבַעֲלֵי דַת מַחְמַד, וְאֵת
כָּל חֶסֶן הָעִיר וְכָל שְׂכוֹת חֲמֵדָתָהּ וְהוֹנָה וְאוֹנָה בְּזוּז לָהֶם, וַיְשִׁימוּ קֶן
לְמַמְלַכּוֹת הַיּוֹנִים הַבִּיצְאָנְטִים, וּמֵאֵז וְהֵלֵאָה שְׁטַפּוֹ וְעִבְרוּ בְּרַחְבֵי אֵירוּפָא
וַיַּעֲשִׂיּוּהָ וַיְשִׂיאוּ עֲלֵיהֶם יַמִּי רָגֵז וּמְהוּמָה וּמְבֻכָּה. כִּי עוֹד בִּימֵי מוֹהַאֲמֵד
הַשְּׁנִי הָיָה וּבִימֵי הַשְּׁלֹטוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ אַחֲרָיו וְכֵּן גַּם בִּימֵי הַשְּׁלֹטוֹן הָאֲבִי-
וְהַכְּבִיר סָאֵל יִסְאָן הַשְּׁנִי אוֹ הַמֶּפְאָר (מִשְׁנַת ה'א ר"פ 1520 עַד ה'א שְׁכ"א
1566) פָּרְצוּ הַתּוֹגְרָמִים מִסּוֹת כְּנָפֵי עוֹם עַל אֶרֶץ אוֹנְגָּאָרן וְעַל אֲרָצוֹת הָאֲשֻׁכְנָנִים
אֲשֶׁר עַל נְהַר דָּאָגִי, אֶת עִיר וּזִינ הִבְיִאוּ בְּמַצוֹר (ה'א רפ"ט 1529), אֶת
חֹף יַם הַשְּׁחֹר הַצְּפוֹנִי וְאֵת חֲצֵי אֵי קָרִים לְכַדוֹ בְּחֶרֶב הַנּוֹחָא, וּמִסַּת
הַנְּעוּנָעוּזִים וְהוֹעֲנַעְצִיאָנִים לְקַחוּ אֶת רַבֵּי מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם בְּאֶרֶץ הַקָּדָם. כָּל
אֵירוּפָא הִתְחַלְחָלָה אוֹ וּפְלָצוֹת בְּעֵתָהּ מִפְּנֵי הַנּוֹפֵת יַד הַתּוֹגְרָמִים, שְׁלֹשׁ
פַּעַמִּים בְּיוֹם הַשְּׁמִיעוּ פַּעַמְנֵי בְּתֵי תְּפִלוֹת הַנּוֹצְרִים אֶת קוֹל רַעֲמָם לְמִקְרָא
הַעַם

ספהניץ). אך אחרי אשר הכניעו צריהם סחוץ, קמה עליהם רעה מקבית : כי נפרדו בני היונים בדעותיהם על דבר הליכות המדינה, ורוח ריב ושנאת חנם התחולל ביניהם, ויותר עוד התלה או רוח קנאה לפעם בין שתי ערים או מדינות היותר נכבדות בארץ יון, הלא הן אֶסְתֵּה עֵן וּשְׂפֵאֵר טֵאָ. ואחרית הריב והשנאה היא היתה מלחמה ארוכה ושבעת דמים אשר התעוררה משנת ג"א שבי"ט 481 עד ג"א שני"ו 404 לפני ספהניץ, ובתגרת ידה רפו ידי בעלי המדינות ההן, ועיר טהעבען התאזרה אז על ידי שני גבורי תלל ואנשי מופת הלא הם עֶפֶאֶמִי נֶאָנְדֵאֶס וּפֶעֶלֶאֶפִירֵאֶס, ותהי היא השלמת והגבירה בארץ יון. ובין פה וכה גבר פיליפ מלך מקדוניה חילים וילך מחיל אל חיל ולאחרונה התגבר על היונים וינצחם במלחמה על ידי אֶרֶאָנֶעֶא (בשנת ג"א תכ"ב 338 לפני ספהניץ) ומאז והלאה סרו כל מדינות היונים אל משמעתו ופקודתו שמרה רוחם. אחרי מותו ישב אלכסנדר בנו הנאור על כסא מלכותו, ונס הוא לא השיב להיונים את חפשמם, רק נקם את נקמתם מהפרסים צורריהם ועוכריהם מאז, ויצא בראש מחניהם ויך את חיל הפרסים חרם ויירש את ארצם. במות אלכסנדר (בשנת ג"א תל"ז 323 לפני ספהניץ) חתרו היונים בכל עז לשוב אל תרותם, ויכונו שתי חבורות כבירות להוציא את תאות נפשם לאור, אך לאחרונה נשאר כל עמלם מעל, כי הרומאים לטשו עיניהם על ארץ יון ובכח ידיהם הסבו אליהם את הממשלה והיונים היו להם למס עובדים, ואחרי אשר נלאו היונים לנשוא את עלם ויקראו על הרומאים מלחמה, הפג אותם הרומאים מכה נצחת ויהרסו את קארינט עיר מעוזם (בשנת ג"א תר"ד 146 לפני ספהניץ) ואת ארצם ספחו אל גבול רומה ואל ממשלתה. אולם אף כי הכריעו אותם הרומאים בתרבת הקשה, הכריעו הם את הרומאים ברוח חכמתם, עד כי נצחו המנצחים את מנצחיהם, ויד חכמתיון היתה שלמת בארץ רומה, גם שפת היונים היתה שרתי בכל רחבי ארץ רומה ובהיכלי קיסריה ואפרתיה ושרי מדינותיה. ולאחרונה התעלו היונים וימשלו שנית ממשל רב על ארץ רבה, וקיסרים אדירים יצאו מהם, הם קיסרי רומה המזרחית הנקובים בשם קיסרי ביזאנץ או קיסרי יון. אך בשנת ד"א תתקס"ד (1204) שמו נוסעי הצלב (אשר נסעו אז בפעם הרביעית) קץ לממשלת קיסרי יון ההם וילכדו את קאנסטאנטינאפאל ויכונו שם ממשלה חדשה, ממשלת קיסרי הלא מיניס, ואף כי עוד לפני שנת (ה"א ס' 1300) שבה המלוכה אל היונים, לא היתה ארכה לשלמתה, כי התוגרמים אשר נברו אז בארץ, התנברו על היונים ויירשו את ארצם. התוגרמים הם לפי הגדה עתיקה צאצאי אָנוֹז־כָּאן, בן דוד אברהם אבינו, והוא כהן לאל עליון בארץ פוראן. להאיש ההוא היו ארבעה ועשרים בני בנים, והם אבות התוגרמים הראשונים. בראשית מאה ה"א פשטו התוגרמים בארץ

בשנת ד"א תתקס"ד (1204) שמו נוסעי הצלב (אשר נסעו אז בפעם הרביעית) קץ לממשלת קיסרי יון ההם וילכדו את קאנסטאנטינאפאל ויכונו שם ממשלה חדשה, ממשלת קיסרי הלא מיניס, ואף כי עוד לפני שנת (ה"א ס' 1300) שבה המלוכה אל היונים, לא היתה ארכה לשלמתה, כי התוגרמים אשר נברו אז בארץ, התנברו על היונים ויירשו את ארצם. התוגרמים הם לפי הגדה עתיקה צאצאי אָנוֹז־כָּאן, בן דוד אברהם אבינו, והוא כהן לאל עליון בארץ פוראן. להאיש ההוא היו ארבעה ועשרים בני בנים, והם אבות התוגרמים הראשונים. בראשית מאה ה"א פשטו התוגרמים בארץ

התוגרמים בחצי אי-הזה וברוח עריצותם הרסו ונישברו וינתצו גם את אשר השאירו עוד כל העמים ההם ויתמכרו להשאות את כל שארות הפליטה משרשיהם ולשום את כל הרשת מעשה היונים לתרבה אך גם אחרי כל הדריסות והשמות ההן, נשארו עוד בארץ הזאת היכלים אחדים וטירות מפארות, צינים ומצבות, מטבעות עתיקות וכתבות ישנות אשר הן לנו לעינים בהליכות ימות עולם, במלאכת מחשבת וחרשת המעשה, במלאכת הנגרה והבניה ועוד ידיעות נכבדות כאלה

§ 50. קצור דברי הימים להיונים הקדמונים ולתהוגרמים. בדרות עולמים אשר החשך כסה עוד גם את-היונים וילכו שובב בשרירות לבם, שוטמו אז אדיריהם ועברו ארחות ימים באניות איבה לשלול שלל ולבז בז. אך אחרי אשר החל רוח דעת לפעמם, עזבו את משוכותיהם ויחדלו מעשק יריהם, וירדו הים באניות סותר לעשות מסחר וקנין ולכונן תוצאות (קאלאניען) בארצות רחוקות עוד בימי עולם הופיעו גבורים משכילים בין היונים (הערפאען) אשר בערו את חיתו טרף ואת רשעי ארץ הנוראים מהררי טרף ויבלום מעל פני אדמת יון. גם נוערו לפעמים ונוסדו יחד לעשות רב טוב לבני עמם ולהניב חילם, כמו מסע הארגנוטיים בהוסדם יחדו ויסעו לארץ קאלכיס אשר עפרות זהב לה. ואף אמנם כי ספוריהם על דבר המסע הזה מעלפים במשלים וחדות — כדרכם אז — נוכל להציל מפייהם גם דבר אמת בי גדולי היונים נקהלו אז ויעשו כלם אגדה אתת לדרת הים באניות וסוחר להגדיל סחר היונים ולהאדירו עד קצוי ארץ וים רחוקים. אלף ומאתים שנה לפני ספחניז (ב"א תק"ם לביע) המתיקו נשיאי יון והמלך אגמימנון בראשם סוד והתיעצו לקדש על פריאמוס מלך טרויא מלחמה גדולה ונוראה, והמלחמה ההיא נמשכה עשר שנים. האמער אבי משוררי היונים אשר על המלחמה ההיא את שירתו הנפלאה הנוהעת למשגב בשם איליאס, וברוח משורר נעלה מאד הציב נכת עינינו את הנבורות הנוראות אשר עשו אז גבורי יון ומה גם הנבורים המהללים אגיל, העקטאר, אדיסעאוס, ועוד רבים כמותם. ואבי המשוררים ההוא יספר לנו באופן נפלא מאד גם את התלאות הנוראות והנפלאות אשר מצאו את הגבור הגדול אדיסעאוס בשובו ממלחמת טרויא, וכל אלה יספרוהו המישורר ההוא בספרו היקר אדיסעאוס. אמנם על כל המלחמות ועל כל המעשים הגדולים ההם לא חתמה התולדה בטבעתה, טבעת האמת, כי הם נכתבו רק ברוח המליצה והשיר ונתתמו בטבעת המשל והחידה, והמלחמה הראשונה אשר נלחמו היונים באמת ואשר אצרה אותה התולדה באוצרה נקבעה את חותמה עליה, היא המלחמה הגדולה אשר נלחמו עם הפרסים ואשר בה חשפו היונים את זרוע עומם ובאופן נשגב ומאד נעלה, כן במלחמת היבשה אצל סארסאן (ב"א ר"ע 490 לפני ספחניז) וכן במלחמת הים אצל איסא לאמיס (ב"א ר"פ 480 לפני

§ 49. לחצי אי הבאלקאני נאוו תהלה ועיני הרואים תראינה בו
 טראות יקרים מרהיבי עינים ומשמחי לב. הים יופיע בזה ביפעת הודו הנורא,
 והיבשה תעדה פה עֵדָהּ וְחֻלִּיתָה באופן נעלה. השמים טהורים הם ומוהרים
 פה כל הימים, ושמש צדקה תפיץ קרני אורה ומרפא בכנפיה לארץ ולָדָרִים
 עליה. פרי מגרים יצלחו בחצי אי הזה בשפע רב, ומה גם זיתים וענבים
 אשר בְּדִשְׁנָם ותירושם יכבדו וישמחו אלהים ואנשים. אמנם יקר תפארת
 חצי האי הזה וְהָדָר כבודה הוא לא בגלל מְגֵד פרי חֲמֵדָה וּמְזֻנָה הנתמד
 והנעים, אף לא בגלל יושביו בדורות האחרונים האלה, כי אם בגלל רוח
 החכמה והמדע אשר צָלַחָה בזה על היונים בדורות הראשונים ואשר חֲצִי
 האי הזה היה אז בית מדרש גדול אשר ממנו יצאה חכמה ודעת ותרשת
 המעשה לכל העמים והלשונות. כי בדורות הראשונים ההם התנוססו בזה
 בחירי המלִיצִים ואבירי המשוררים וראשי נְאֻמֵי נָאֵם בהליכות התבל ומשפטי
 הארצות, פילוסופים אדירים אשר התחקו על שרשי רִזֵי עולם ותעלומות
 חכמה, חכמים מְחַכְמִים יודעי בינה לעתים ויודעים חֻקֹת צְבָא השמים,
 רופאים גדולים אנשי הַשֵּׁם, חכמי חרשי אבן אשר הפליאו לעשות ואין
 עָרוֹךְ לְמַפְלְאוֹת מעשה ידיהם, עד כי נקבצו באו בחצי אי הזה חֲמֻדֹת כל
 המדעים וסגֻלוֹת כל היריעות הנכבדות, כל מְלֹאכֶת מחשבת וכל חֲרֻשֵׁת
 מעשה ידי אמן. ואנשי מופת ההם אֲכֹזֹת כל החכמות והמדעים, השאירו
 אחריהם ברכה ספרים יקרים מלאים זיו ומפיקים נגה אשר היו למאורות
 והאירו עיני רבים עמים מאז ועד עתה, וחכמי החרשים השאירו גם הם
 אחריהם מְסַפְּלוֹת מעלותיהם, מְצַבּוֹת עֵז, מְצַבּוֹת אבני יָשִׁישׁ אשר בלי
 אמר ודברים מְבַעֵנָה חִידוֹת מני קדם וקורות דורות עולמים, גם השאירו
 אחריהם בנינים מפארים תהדרים, היכלי חֶכֶן וטירות נשגבות, ארמנות עֵז
 וְבִירוֹת רמות ונפלאות אשר אין על עפר משלן. אפס כי המלחמות העזות
 אשר הרעישו את ארץ פלאות הלזו וְעָרְוָה עד היסוד בה, שָׁמְרוּ גם את כל
 מחמדי חכמי חרשיה לְשִׁמָּה, אָבְדוּ וּשְׁבְרוּ את היכלי הפארתה, נתשו
 ונתצו חומות ארמנותיה, השחיתו ויפוצצו את מצבות עֵזָה, וכל שכיות
 חֲמֻדָה בכשיל וכילפות הלמו וַיִּגְבְּצוּ. אחרי גבורים עריצים ההם הוסיפו גם
 אנשי שלום להרע ולהשחית וישדרו את יתר הפליטה אשר השאירו עוד
 העריצים ההם אחריהם, ובלי חמלה שדרו וַיְבִזּוּ את פליטת מְשֻׁכּוֹת הַיָּפִי
 מעשה ידי חכמי חרשי היונים בחצי אי הזה. איירופא כלה התעשרה משלל
 חרשת מעשה היונים, אבני מְשֻׁפֵּית אשר כָּלְלוּ את יְפֵי ערי היונים בדורות
 ראשונים, היו לראשי פְּנֵה בהיכלי מלכי איירופא בדורות האחרונים. כל
 בתי התפלות אשר בארץ ביצאָנץ, נבנו מְרֻכּוֹת היכלי היונים ומקדשיהם.
 הערים הגדולות קאנסטאנטינאפאל, אנטוויכיא, פּוֹזָא, גענויא ועוד ערים
 רבות, הָיְתוּ מְעֵדֵי ערי היונים ומְשֻׁכּוֹת יפעתן. ואחרי כל אלה התפרצו
 התורמים

11. חֲצִי אֵי בְּאַלְקָאן (בתורגמה האיירופית) .

48. § חֲצִי אֵי בְּאַלְקָאן הוא אחד משלשה חציי איים הדרומים אשר באירופא , מרתו (5530) פרסאות מִבְּרֵעוֹת ומספר יושביו כעשרה מיליאן . לפנים ישבו בו הַיִּנְיִים ואתרי עֶבֶר עליו תמורות רבות בתגרת ידי עריצי נים השואפים לרשת משקנות לא להם , פרשו עליו התורגמים את מצודת סמשלתם וישלטו בו שלטת בלי-מִצְרִים . הרים רמים ונשאים מתפשטים בחצי אֵי הזה יתר הרבה מביתר שני חציי איים האחרים . ההרים המתפשטים לרוח צפונית מערבית מתכרים הב עם שריני הררי אֶלְפִים האחרונים , והמתפשטים מרוח מערבית , לרוח מורחית הם הנודעים בשם הרי בְּאַלְקָאן והעמים הקדמונים יקראו להם רשם הרי הָאָמֶס , וגם הם שרינים מהררי אֶלְפִים האחרונים , והם משתרעים נכח נהר דָּאָנו לארך שפתו ומפרידים בין רומעליען ובין בולגאריען . ההרים האלה יִפְרְרו והיו לשני ראשים , הראש האחד יקרא בשם באלקאן הגדול והשני בשם באלקאן הקטן . הרי באלקאן הגדול יתפשטו בין סַאֲפִיאַ וּבִין קַעֲטִישְׂאֵלְנִיק וְשִׂיאָם מניע עד רום שלשת אלפים רגל , והרי באלקאן הקטן הם רק סעיפים מבלקאן הגדול וגבהם רק אֶלְפִים רגל . ההרים האלה מְכַסִּים ביערים גדולים וְעֵבְתִים אשר בין עֵבְתִים צְמָרְתָם , ובהם יערי עֵצֵי אֵלֶה (אייכען) ועֵצֵי אֶלֹן (לינדען) גם עֵצֵי הַדֶּדֶר (אולמען) . בכל הרי הבאלקאן אשר ישתרעו לארך המשים פרסאות, לא תמצאינה כי אם חמש מעֵבְרוֹת לעוברי ארחות , וגם הם מלאים סַעֲקִישִׁים ותחתנים , ושתיים מִהֵנָּה מוליכות משומלאַ לְקָאָנְטִינִינְאָפֶּאל וזלת ההרים הנזכרים יתנשאו בחצי אי הזה עוד הרים רמי קומה הנקובים בשם הרי שְׂטֵרֶאֲנֶדְשֶׁעֶא , תכונתם לעומת ים השחור לארך הַפֹּס ומתפשטים עד קָאָנְטִינִינְאָפֶּאל . עוד הרים גבנונים ישאו בזה ראשיהם אשר גם הם שרינים מהרי הָאֶלְפִים ונודעים בשם הרי פִּינְדֹּס , ישתרט וישתרעו בפאת הרומית הרומית מורחית בארץ יוֹן , ובמפות גלילות הארץ הם נקראים בשם הרי בְּאָרְא , הרי טַעֲצֶאֲפֶּא והרי אַנְרֶאֲפֶּא . אל ההרים ההם מְכַסִּים רְכְּסֵי הרים אתרים המתכרים להר אֶלִיִּמָּה ומפרידים בין טַאֲקֵי דָאָנִיעֵן (מקדון) ובין טַהֶעסְאֵלִיעֵן . הרי פִּינְדֹּס גבוהים הם חמשת אלפים רגל ולפאת מערבית יחלקו למחלקות רבות וְיִקְרָאוּ בשמות שונים . ויתר דברי הבְּאַלְקָאִים יבואו במרוצת דבריו במקום שידבר בהם שְׁנִית .

אשר על חוף נהר אמורצ'ריא (אָקסוס) סְהִימין , תִּקְפַּחְנָה לַמַּמְלַכַת רוֹסִיָא ,
וּיִתֵּר נַפּוֹת חַיּוּיָא תְּשִׁאֲרֵנָה הַחַת מִמְּשַׁלַּת הַכֹּאֵן כְּבַתְחֹלָה תַּחַת הַמּוֹת קִיסֵר
רוֹסִיָא עַד כִּי נַחֲשֵׁב בְּאֵמַת לְאַחַד הַנְּסִיכִים הַקְּרִים אֶל מִשְׁמַעַת רוֹסִיָא — .
הַאֲפָנִים הָאֵלֶּה לֹא הָיוּ לַמְנוּחַת לֵב לַמְּשַׁלַּת אֲנְגְלִיָא כִּי אֲשֶׁר יִבִּין כָּל מִבְּיַן דְּבַר
הַפּוֹלִיטִיק הָאֲנְגְלִיתִי , וַיִּצְרַח לֵה מֵאֵד בְּרֹאוֹתֶיהָ כִּי רוֹסִיָא הוֹלַכַת מַחִיל אֶל חֵיל
בְּאוּיָא הַתִּיכּוֹנָה . וּמֵאֵז וְהֵלְאָה מִתְּאֲמִצּוֹת שְׁתֵּי הַמַּמְלַכּוֹת הָאֲדִירוֹת הָאֵלֶּה
לְמִשׁוֹךְ אֵלֵיהֶן אֶת לְבוֹת הָעַמִּים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין אַרְצוֹת מִמְּשַׁלַּתְן בְּתֵדָה וְאִינִם
סְרוֹת עוֹד אֶל מִשְׁמַעַת אַחַת מֵהֶן , וְכֹל אַחַת תִּתְּהַרְדֵּה לְכְרוֹת עִמָּהֶם בְּרִית שְׁלוֹם
בְּאוֹפָנִים שׁוֹנִים לְכַעֲבוֹר עֲזוֹר לֵה לְהוֹיֹת יֵדֶה עַל הָעֵלְיוֹנָה לְעַת מִצּוֹא — .
הַהַפְּכּוֹת וְהַהַתְּקִימּוֹת אֲשֶׁר הִתְּחַלְּלוּ בַּמַּמְלַכַת תּוֹגְרֵמָה בְּשַׁנַּת 1875 (תְּרַל"ה)
וּבְשַׁנַּת 1876 (תְּרַל"ו) וְאֲשֶׁר הִבִּיאוּ שְׁנֵית אֶת הַמִּצֵּב אֲשֶׁר נִצְבּוּ רוֹסִיָא וְאֲנְגְלִיָא
בִּימֵי מַלְחַמַת קְרִים , הוֹסִיפוּ עוֹד לְעוֹרֵר רוּחַ חֲשָׁד בֵּלֵב אֲנְגְלִיָא עַל רוֹסִיָא .
וּבְעַת אֲשֶׁר מִמְּשַׁלַּת קִיסֵר רוֹסִיָא הִתִּיצְבָה בְּעֵבֵי גְבִי מְגִנָּה לְהִגָּן עַל הַסְּלֵאוּיִים
בְּחִצֵי אֵי הַבְּאֶלְקָאֵנִי , הִנִּיחָה אֲנְגְלִיָא בְּמִגְן עֲזָרְתָהּ עַל שְׁלִטוֹן הַתּוֹגְרֵמִי ,
הָאִישׁ הַחֹלָה לְהַפִּיק כּוֹז רְצוֹן מֵאֵת בְּעֵלֵי דַת מַחְמַד אֲשֶׁר בְּהוֹדוּ , אֲשֶׁר
שְׁלִטוֹן תּוֹגְרֵמָה קְרוּשׁ לָהֶם בְּהוֹיֹתוֹ מְמֵלָא מְקוֹם מַחְמַד וְרוּחוֹ עוֹמֵד בְּקִרְבּוֹ — .

על כן מלאה ממשלת רוסיא את ידי הגראף סוואלאונו להוכיח בדברים לעיני ממשלת אנגליא כי מסע המלחמה ההיא לא יגע בנחלתה אשר בהודו המזרחית ולא יגיע לה מזה נזק מחוט ועד שרוך נעל, כי ממרת המסע ההוא הוא רק למנוע ידי הַתְּחִיָּים מעשק ולבל יוסיפו עוד לַפְּלֵס תַּמָּס ידיהם על גבול ארצם. ובאמת היתה רק זאת מנמת פני הקיסר אלכסנדר, אך אחרי אשר התלקחה המלחמה בין הרוסים והתחיים, לא יכלו הרוסים לעזוב את הארץ ההיא בשלום ונלחצו ללכוד אותה בחרב מלחמה. ממשלת אנגליא לא הניאה את מסע הרוסים הזה ולא שָׁמָה מְעַצֵּר לפניהם בדרך הליכתם, לא מאשר האמינה באמת בדברי ממשלת רוסיא, רק יען היא גם היא הולכת תמיד למרחבי ארץ אזיא לרשת משכנות לא לה, ותמיד היא מרחבת את גבול ממלכתה בארץ הודו בספחה אליה נפות ומדינות חדשות, פעם בעשותה פֶּשֶׁר עם מלכי הארץ ונסיכיה, ופעם בהניפה חרבה על מלכי הודו לקחת את ארצם מידם בחרב, מבלי שאול את פי מלכי איירופא אם טובים בעיניהם המעשים אשר היא עושה. אולם בכל זאת מהרה ממשלת אנגליא ותכרות ברית שלום עם מושל אֶפְגָּאניסטאן, גם אֶזְרָה לו מאוצרה כסף תועפות להיות לאל ידו להבין כלי מלחמה לרוב להתיצב לפני כל מלך רב ושליט אשר יפרוץ לעבור בגבולו לארץ הודו. — ואחרי אשר הצב הגבול למלחמה אשר בו תלחם רוסיא עם הַתְּחִיָּים ולא תעבור ממנו והלאה, הרישו צבאות רוסיא פעמיהם בחדשי האביב והקיץ משנת (1873 תרל"ג) תחת פקודת הגנענעראל קוויפמאן להשתער על אויביהם בסערת מלחמה. מחדש אפריל עד יוני נסעו אנשי החיל לבית מלחמתם ותלאות נוראות וְחִתְחִתִּים איומים מצאו אותם בדרך הליכתם. סערות וסופות וענני אבק התיצבו לפניהם לשמנה על כל מִדְרֵךְ כף רגל, מְדַבְּר צִיָּה וערבה מבלי כל שיח וצמח ובלי כל מוצא מים מתחת ושמש בוער כתנור ממעל, עד כי גם אמיצי לב בגבורים יִקְשְׁלוּ ויתננפו ויפלו באין אָנִים במדבר הנורא ההוא, אך הרוסים הַנְּקִשִּים אשר הִקְבְּנוּ הסכינו לשאת ולסבול כל תלאה וזועה, לא יחרו ולא ישובו מפני כל, לא שָׁמְנוּ לָבָם אל כל התלאות ההן גם לא גִּבְהָלוּ מפני גדודי הַתְּחִיָּים אשר התנפלו עליהם כפעם בפעם, וברוח נבורה ובצעדי אָזֶן הלכו הָלֶךְ וקרוב אל מחוז חפצם אל עיר הבירה אשר בארץ הרוי, ויחטו כדור עליה ויביאוהו בְּמִצֹר. עשרים אלף מירקאמאנים אנשי חיל היו מחסה עז על העיר ויתגרו בצבאות רוסיא מלחמה, אך הרוסים חרעמו עליהם בכלי תותח עד כי לא יכלו לעמוד לפניהם ויפתחו את שערי העיר לפני המצחים, ובעשירי לחדש יוני (1873 תרל"ג) נסע הגנענעראל קוויפמאן ויבוא בשעריה בהרועת נצחון. הִבְאָן המושל בחיוץ גם מנוסת חרב, אך עד מהרה שב העירה ויתרצה אל אֶפְנֵי השלום אשר שָׁם הגנענעראל קוויפמאן לַפְּנֵי: לתת שני מיליון רוביל לרוסיא תִּלְף הוצאות המלחמה, כל הנפות

היושבים בתוכה וחוסים בצלו. אחרי אשר הוציא רבבות אלפי אכרים מעברות עולם לתרות ומאפלה נצחת לאור הרור, פעל ועשה עוד צדקות ועוז והצמיה חסן ישועות בכל אפסי ארץ ממלכתו האדירה והכבירה, הקים שופטי שלום ודורשי משפט צדק בכל ערי המדינות ועד צדק השיב משפט, הרים על המסים הכבדים מעל שכם דלת העם, עשה תקונים טובים ומועילים בעבורת הצבא וישוה עשיר ורש, שוע ורל, שרים והמון העם בחובת העבודה הזאת, הרבה את מספר מסלות הברזל, הרים קרן המסחר בכבוד, חזק את ידי חכמי חרשים ובעלי מלאכת מחשבת והעלה למרום את מצב ההשכלה וכל דבר חכמת בינה. הקיסר האדיר והצדיק הכביר הזה חשב מחשבה גדולה רמה ונשאה אשר יסודתה באהבת אדם, הלא היא לבל ישא גוי אל גוי חרב כי אם אחרי הגישה את דברי ריבותיהם ועצמותיהם לפני סוד שרי צבא ושרי מלחמה מכל העמים והלשונות אשר בכל ארצות איירופא, והשרים ההם יתתרו בכל עז להפריד בין העצומים ולהשבית המלחמה על פי אפנים ישרים אשר יוציאו לאור, ורק אם אחד משני בעלי הדיב יכביר לבבו ויקשה ערפו ולא יאבה ולא ישמע בקול שופטי אמת ההם, רק אז תוכיח החרב —. ובשנת (1874 תרל"ד) היתה אספה גדולה בעיר בריסעל ושרי מלוכה גם שרי צבא נאספו שם להמתיק סוד ולהתיעץ אורות הדבר הנכבד והנעלה הזה. ואף כי המחשבה הגדולה הזאת לא יכלה עוד לצאת לאור, בכל זאת תחשב זאת לצדקה להקיסר הצדיק ההוא, כי הוא היה הראשון אשר התאמץ להוציאה לפעולת אדם, ובימים יצדו תתנער עוד מתרדמתה ותצא לאור, לאור עמים, ונפר הקיסר יהיה לברכה בפי כל חובבי אדם.—

אך בעת אשר ממשלת רוסיא התהלכה בשלום זידידות עם מלכי איירופא ועם העמים השונים היושבים בתוכה, היו עיניה צופיות תמיד על ארץ המזרח ועל העמים היושבים בה למצוא תואנה להרחיב את גבולותיה ולזרוע את זרע המוסר והמדע בין העמים הפראים אשר תביאם תחת שכט מלכותה, והזמן אנה לירה בימים האלה תואנה חדשה בארץ מרחקים טארצות הקדם ובורוע עזה לכדה את ארץ החוי. כי הכאן השליט בארץ ההיא לקח בשביה אנשים אחדים מבני רוסיא לרגלי הריב אשר היה ביניהם ובין עם הארץ, גם החזיק במ וימאן לשלחם ולא פנה אל שאלת ממשלת רוסיא אשר שאלה ממנו לשלחם לחפשי. הדבר הזה נחשב בעיני ממשלת רוסיא כקול קורא למלחמה ותגמר אמר להוציא חרבה הגדולה מתערה ולצאת למלחמה על החוי לתת בזה חקית ופחד על המושלים העריצים אשר באזיא התיכונה (צענטראל אויען) גם להגדיל את ארץ ממלכתה בספחה אליה את ארץ החוי. אך במרם עשותה זאת לקחה דברים עם ממשלת אנגליא אדות מסע מלחמה הזה, כי ידעה מראש כי אנגליא מבטת עליה בעיני חשד בכל פנות אשר היא פונה הארץ הקדם ולבה חרד פן יבלע בזה לאחוזת גחלותיה אשר בהורו מזרחית.

רעהו ופה אל פה דברו דבריהם. גם לקרב בזה את דעות העמים השונים היושבים בכל ארצות איירופא בהפגשם יחד ובהתחברם זה אל זה וישבו שבת אחים. בעת ההיא הופיעו בני משפחת הקיסר האשכנזי בעיר מלוכת קיכר עסטרייך, מלכים ונסיכים מכל אפסי אשכנז, שרי מלוכה וסגנים ונגידים מכל ארצות איירופא, וגם וויקטאָר עמנואל מלך איטליא הופיע בכבודו בשערי ווין וכזה תראה לעיני כל העמים כי ספה תמה המשמעת הישנה אשר בין איטליא ועסטרייך ושולם אמת בין מלכיהן הנאורים, שפה אחת להם ודברים אחרים בהליכות המדינות ומטרה אחת להם לנהל את צאן מרעיתם על מי מנוחות ולנחותם במעגלי צדק לטוב להם כל הימים. ימים מעטים אחר החוון הזה חגו עסטרייך ואונגארן חג היובל לפי מלאות חמש ועשרים שנה מיום עלות הקיסר פֶּרְאַנץ יאָזֶפֶף על כסא המלוכה, וגדל היה כבוד התג והוא וכל יושבי שתי הממלכות המתברות התן הוכיתו לעיני השמש את אמון רוחם ואהבתם הנאמנה להקיסר הישר והנאור הזה

§ 47. הליכות המלוכה בארץ רוסיא ומלחמתה בארץ הַתּוֹי. ברית השלום והאהבה אשר בין הקיסר אלכסנדר השני ובין הקיסר ווילהעלם מלך פרוסיא, הצמיחה ישועות באירופא כלה, כי על פיה לא התפשטה מלחמת צרפת-אשכנז בכל ארצות איירופא בלתי אם בארץ צרפת לבדה. הדבר הזה גלה הקיסר ווילהעלם בהטעלעגראם אשר שלח להקיסר אלכסנדר בשבעה ועשרים לחדש פֶּעֶברואר (1871 תרל"א) להודיעהו כי ראשית אפני השלום בינו ובין צרפת יצא לאור, ובין יתר הדברים כתב אליו: "פרוסיא לא תשכח לנצח כי יאתה להוד מלכותו תודה על אשר מנע את הרב המלחמה מעבור הלאה מגבול צרפת". ברית השלום והאהבה הזאת לא הופרה גם אחרי כן אך עוד הוסיפה אמן, וגם אל עסטרייך הראתה ממשלת רוסיא פנים מאירים ואותות ידירות, וכאשר נועדו שלשה הקיסרים האדירים ההם בברלין, ידעו כל יושבי איירופא נאמנה כי לא רפתה פרוח האחוה בין מצוקי ארץ ההם והנם הולכים שלובי יד בכל הדברים העומדים ברום עולם הפוליטיק. אפס כי בכל אותות האהבה הנאמנה אשר תראה הקיסר אלכסנדר השני לקיסר אשכנז ולממלכת אשכנז החדשה, נמצאו המונים המונים בין בני מְרוֹם עם רוסיא ואציליה אשר צרה עינם ברוממות הממלכה החדשה ההיא ויקנאו רוב אַשְׁרָה והצלחתה כאשר עשו כן רוב העמים שכני אשכנז, גם משכו עליה קו חָשֶׁר כי לומשת היא עיניה על נפות ים הקדמוני אשר לשון אשכנז מתהלכת בתוכן ושואפתה לספח אותן אליה ולשפוך רוח ממשלתה עליהן — והקיסר אלכסנדר השני אשר כל ישעו וכל חפצו להחזיק במעוז השלום ולהתהלך בשלום ובמישור עם כל מלכי ארץ, הקדיש ימיו ושנותיו לעשות תקונים גדולים בארץ ממשלתו פנימה, לנטוע נטעי נעמנים בתוכה ולהאיר אור האֶשֶׁר וההשכלה על כל העמים והלשונות

השונאים את דרכי האשכנזים והליכות השכלתם, יגעו כל הימים לחיות ידם על העליזנה ודבריהם יהיו נשמעים בממלכת עסטרייך, בכל זאת התנוססו האשכנזים והיו לראשים, וכרוב חכמתם שמו מנמיהם לאחד את כל יושבי הממלכה ולהטות לבבם לאהבת ההשכלה ואהבת האדם, כי נפשם ידעה מאד כי רק החכמה תרומם גוי ואדם יחד, ואהבת אדם היא אבן הפנה אשר עליה תוסד הצלת לאמים. ובכן שבה ממלכת עסטרייך לאיתה וכל משפטי ממשלתה וחקיה וסדריה התהלכו בארץ כבראשונה לרוח העת החדשה ולרוח ההשכלה וחרות הדת והדעת, גם הכנסיה הקאטולית השוררת בארץ, לא פרצה במשפטי המדינה פריץ, כי הצליחה הממשלה להריתה ברוח העת החדשה, וכזהני תופש הדת וכל מקנאי קנאתה לא הניאו את הממשלה להציב גבולות בין משפטי המדינה ובין משפטי הכנסיה-הדתית לבל תוסיף עוד הכנסיה לחיות רק על פי הפאפסט ולבל יוסיפו עוד היעוזואיטים לפרוע פרעות בסדרי הממשלה המדינית. הן אמנם כי בתחלה התנגעו ראשי הבהנים בשמעם כי הממשלה לוקחת מידם את עזם ואת משורתם מימי קדם להשתרר על בני עמם ככל אות נפשם, אך לאחרונה התאושו וינהו מזעפם בראותם כי לא כימים הראשונים הימים האלה ובנפל הפאפסט עוזרם אזלת גם יד עוזרו ומי יכל לדין עם התקיף ממנו וויתנו יד אל הממשלה — בשנת (1873 תרל"ג) בהדש מאי רגזה עסטרייך והתנגעה מפני השמה והשערוריה אשר נהיתה בבית מקוה הסוחרים (בארזענקריויס) באשמת נמרהי לב הנבהלים להון ומרחיבים כשאל נפשם לצבור כעפר כסף ולמלאות אוצרותיהם חסן וסגלות המדינות. בפשע האנשים ההם ופחוהם ומרוצהם והועבות מומותיהם ונכליהם הרעים, ירדו בעלי נכסים גדולים מנכסיהם, עשירי עם רשו ורעבו, האמונים עלי תולע חבקו אשפתות, ואי קץ לכל הרעות והתלאות אשר המיטו שוקדי און ההם על אלפי משפחות מבני מרום עם הארץ, עד כי רבים טרפו נפשם בכפם ורבים ירדו שאולה ממננת לבם ומרירות רוחם, ורבים גם מהם התנוודו כצללים ויבקשו אכל למו להשיב נפשם. אך לעומת האסון הנורא והוא, הופיע בשנה ההיא חזון יקר ונפלא מאד, אשר אף כי לא עצר כח להיטיב את הרעה אשר נהיתה אז, הסב את עיני האובדים ממצוקות נפשם לשבוע ענג רב מהחזון ההוא. הלא הוא חזון כל חרשת המעשה ומלאכת מחשבת מעשה ידי חכמי חרשים אשר מטעם קיסר עסטרייך הצבו לעיני הרואים בעיר ווין קרית כמלכה (וועלט אינדוסטריע אויסשטעללונג), והחזון ההוא היה געלה ומרומם מכל חזיונות כאלה אשר הופיעו עד הימים ההם בעיר פאריו ובעיר לונדון. מטרת החזון הזה היתה מטרת משנה: להעיר ולעורר רוח ידידות בלכות הכלכים והנסיכים והרוזנים ונושאי דגל הנהגות המדינות אשר נערו ובאו בעערי קרית מלך רב ההיא ואשר התנגעו ונפגעו יחד וראו איש פני

בחדרי משכיתם גם במקהלות ראשי העם על דרכי הסגנים ההם ועל עלילותיהם, לזכור הרימו במרום קולם בבתי ועד הנבחרים ובאוני שרי המלוכה על העשק והמרוצה אשר יעשקו הסגנים את משפסם וחקי הרוחם. כי שומע אין להם והסגנים ההם פעלו ועשו גם הצליחו. לטובת הצעדים בני עמם עד כי לפי החקים החדשים אשר ירו לאבן פנה בהליכות המלוכה יהיו הצעדים המושלים בארץ ועל פיהם ישק כל הארץ, והאשכנזים יהיו להם לעבדים, יסורו אל משמעתם ויתנו טם וכפר נפש ככל אשר ישיתו עליהם. וראשי הצעדים מהרו ללכת לוויין עיר המלוכה לבקש את הקיסר לכתוב ירו אל החקים החדשים ההם ולתת להם עז מלך. אך לא כאשר קוד הסגנים והצעדים כן היתה, כי הקיסר לא אץ לעשות רצונם ולא בא על החתום מספר ימים, ובין כח וכה נועץ עם חכמי יועציו כרת מה לעשות ואז הוציא דבר מלך שלטון מלפניו כי משטרי המלוכה הישנים לא ישנו מאשר היו עד הימים ההם ואין חפץ להמלוכה בהחקים החדשים אשר שמו הסגנים לפניה. כאשר ראו הסגנים כי נהרסה שמותם ועצתם לא קמה, שאלו מהקיסר לפטור אותם ממשמרת משמרתם, והקיסר לא השיב שאלתם ריקם. — וראש מספי ההפכה ההיא לטובת האשכנזים ומפת נפש הצעדים, היה מוכיר המלוכה, הנראף בייסט, ובגלל זאת כבדוהו האשכנזים העסטי רייכים יתר הרבה עוד מבתחלה. גם בני מרום האשכנזים הפרוסים וכל אלופי ממלכת אשכנז החדשה אצלו לו כבוד והדר בראותם כי מגן הוא לעם אשכנז ודורש שלום ומובחם באמת ובתמים. אך לעומת זה העיר עליו את חמת כל הצעדים והבאָהמים והאולטראמאָנאָנים וכל הנלוים אליהם, וימרוהו ורפו וישאפו לעשות בו נקמות, עד כי צר לו עוד המקום בעסטרייך ויעזוב את משורתו הרמה והקיסר שלח אותו לונדנה להיות שם סלאָכו בחצר מלכת בריטאניא, ועל מקומו בא הנראף אנדראסי.

§ 46. אנדראסי היה עד הימים ההם ראש הסגנים (מיניסטער־פראָזידענט) באונגארן, ובמלאו מקום כבוד הנראף בייסט בעסטרייך לא שנה את פני הליכות המדינה (פאָליטיק) מאשר היה לפניו ויצא בעקבות בייסט. על מקום אשר אנדראסי באונגארן בא הנראף לאַניאַיי ויהי רב הסגנים והנסך אַדאָלף אויערספערנ אָחי המליץ הנודע בשם הזה, הקם על להיות נגיד ומצוה בנפות עסטרייך אשר מעבר לנהר לייטהא (יד־נאָועמבער). ושני השרים היושבים ראשונה במלכות (אנדראסי ואויערספערנ) אנשי הלב וחכמי המדינה, שמו כל מעינם להפריע את חפץ עמי הסלאוונים התפצים להפגל משטרי המלוכה וחקת הממשלה ולהיות מושלם מקרבם ולהתהלך בארחות משפטי בני עמם, ובמזעזעות ודעת תתרו השרים ההם לקשר אותם במערנות אל חקי המלוכה, וכל דבר גדול במשפטי המדינה לא יקום אלא יהי בי אם על פי הקיסר וסגניו ושרי יועציו. ואף כי העמים השונים

יקשב בעיניה כמפיר ברית . אחרי אשר יצא מלך פרוסיא מהמלחמה האיומה
 ההיא בעמרת תפארת הנצחון וההוד, גם הגרם והגוף על כסא הקיסרים
 באשכנו וכל מלכי אשכנו ורוזניה ונסיכיה שמו אותו לראש ויתאספו תחת
 דגלו, סמנו שרי ממלכת עסטרייך ואציליה את חמת קנאתם בחבם ויתכחשו
 לקיסר האשכנזים ויתראו כשמתים ליקר תפארת עוז ונצחו, והנראף בייסט
 כתב מכתב ידידות אל הנסיך ביסמארק ומברכות פיהו בדרך את ממלכת
 פרוסיא — אשכנו החדשה ניהר על הצלחתה ועל רוממותיה, גם שמת על
 התקוה אשר יקוה כי שתי הממלכות, אשכנו ועסטרייך תשבנה בשלום
 וידידות מן הוא והלאה. גם בחג הגדול אשר תעז האשכנזים בברלין לכבוד
 הנצחון הנפלא אשר נצחו את הצרפתים, שלחו שרי קיסר עסטרייך בשם
 הקיסר ברכות טוב ותשואות ששוק, אף כי בקרב לבם לא שמחו על הנצחון
 ההוא בזכרם כי המנצח העוזו אשר נצח את מיצר הצרפתים בסער אף, הוא
 גם נצח את קיסר עסטרייך לפני שנים אחדות בסער אף (קאנינגרמטין)
 ומעדאן וסאדאווא הקרובות בשמויהן, קרובות הן גם בדרך הנצחונות אשר
 נצח נין ונכד הקורפירסט מבראנדענבורג את שני הקיסרים האדירים מצוקר
 איירופא — אך האשכנזים היושבים בעסטרייך והמצויאים לאור מכתבי
 עתים ממפלגת הליבעראלים, הם שמחו באמת בהצלחת ממלכת אשכנו
 החדשה ותפארת עזה ותסניפעתה, כי הם היטיבו לראות כי בנכרות ישע
 ימינה וגאון עזה תרום גם זקנם בכבוד ויתאווזו עו. ובעת ההיא נדרש
 להאשכנזים בעסטרייך משען עו להשען עליו, כי העמים הסלאוויים היושבים
 אתם יחד בממלכת עסטרייך ומה גם הצעלים והבאָהמים התאמצו אז בכל
 מאמצי כחם לשבת ראשונים בממלכה ולהיות דבריהם נשמעים בכל משפטי
 המדינה כמו המאניארים היושבים בחלק המערבי מהממלכה הזאת אשר ידם
 ויממה על האשכנזים בכל הליכות הממשלה המדינית. כפעלי המרכז
 (צענמרוטספראקטיאן) בבית ועד הנבחרים בברלין, כן נצבו גם בעסטרייך
 אויבי האשכנזים לשמנה להם, להשבית את השכלתם ולהרוך מפניהם את
 המדעים והידיעות אשר רצתה נפשם בהם ותחת ארחות הליבעראלים
 יקומו משפטי האולטראמאנטאנים הסלאוויים וכל התולכים מנגד לדרכי
 האשכנזים. והם יהיו המחוקקים ומהם יצא משפטם ושאתם לכל יושבי
 הממלכה. ואשר לא השיגו ידי שונאי המלוכה בממלכת פרוסיא — אשכנו,
 השיגו ירי האנשים אשר מחשבותיהם כמחשבותיהם בממלכת עסטרייך. כי
 להשתוממות כל מגני ארץ ואוהבי עמם נבחרו סגנים חדשים בחדש סעברואר
 (1871 תרל"א) אשר כל ישעם וכל חפצם לרבא את האשכנזים תחת רגלי
 הצעלים והבאָהמים ויתר עמי הסלאוויים ואין להם יתרון הקשר דעת כי אם
 לצרור את האשכנזים ויותר עוד את ממלכת פרוסיא — אשכנו החדשה עם כל
 תורות בעותיה, תועפות מדעיה והשכלתה. לשוא התלוננו האשכנזים וינגנו

פרך, ומליצי הכהנים ומכתבי העתים הסוככים עליהם בכל עת בדברים נמרצים, התאמצו בכל עז לנגל מעל הכהנים ומעל כל בעלי בריתם את המשד אשר יהשדום אנשי מצָתָם, הקמינו את מעשה האיש קולמָן. הוכיחו בדברים כי האיש ההוא בעל רוח חבלה הנהו ויד השגעון נגעה בו ואין להציל מפיו דבר אמת מי ומה העיר את רוחו לעשות הנבלה והיא. אולם הנסיך ביסטארק לא האמין בדבריהם, כי הוא ידע את דרכיהם, ויאמר: כי בכל זאת הלא הנבל הוא שבני עדתם הוא ומחוק בכנף מעילם. — רבים מהכהנים הקאטולים אשר ראו כי רעה נגר פניהם וקצר קצרה ידם להתגבר על הממשלה בהלחמם אֶתה בארץ ממשלתה, עזבו את ארץ פרוסיה ויבואו לעסטרייך ובעלגיא ומגמת פניהם היתה לירות משם זקים וחצים על ממלכת פרוסיא, כי בארצות ההן ידיהם לא אסורות מעשות את אשר יחפוץ לבם. גם הבתן הראשי בברעסלוי הנודע בשם דיר פֶּרסטער, עזב את פרוסיא ויבוא לעסטרייך לשלוט משם על הליכות הכנסיה הקאטולית בברעסלוי מבלי כל פחד ומגור מפני ממשלת פרוסיא. והפאפסט לא חדל גם הוא מדומוף עוד אש ועצים על מדורת הריב הנמרץ הזה, וכפעם בפעם דרעים רעם התרם על כל הנוגעים בנחלת הכנסיה הקאטולית ובכל משפטי ממשלתה ובכל המחזיקים בה, גם קלל וחרים ויָגְדָה את הכהנים אשר טרו ואשר יסודו עוד אל ששמעת החקים אשר הוציאה ממשלת פרוסיא לאור על אדות הכנסיה הקאטולית, ויאמין כי דבריו לא ישובו ריקם ובתעצומת עֹם יכריעו את חקי הממשלה ולא יוסיפו קום, אך היא יש הזה אשר הוא לא ישנה באלהים לפי אמונתו ואמונת כל הטאמינים בו — שנה מאד ברואה, בי כל התרגונו אל החקים ההם וכל תרמינו ויגדונו וקללותיו, לא עצרו כח לעמוד בפניהם, כאשר נמסר במרוצת הדברים.

2. עסטרייך ורוסיא.

§ 46. האשכנזים ובעלי ריבם בעסטרייך. בהתחולל המלחמה הנוראה בין אשכנז וצרפת, היתה את לבב היידיים היושבים ראשונה בחצר קיסר עסטרייך ובני כרום האצילים, לתת יד אל צרפת ולעזר לה בהלחמה בממלכת אשכנז, ורק בראותם את הגבורות הנפלאות אשר עשתה אשכנז במלחמה ההיא ובנטוהה קו חשד על רוסיא, נזרו אתר ולא ערבו את לבבם להקים את בריתם אשר כרתו בסתר עם צרפת. והמזכיר בממלכת עסטרייך, הוא הגראף בייסט התהפך בתחבולותיו להסתיר את דבר הברית ההיא מעיני ממלכת אשכנז גם להיות נקי מתלוות צרפת לכל

עדיהם מלחמת דתם כל הימים . וקיסר אשכנז חָשַׁב לַמְשַׁפֵּם כִּי נִם לֹו הַמְשַׁפֵּם
 לְחַתּוּ דָעוּ אֲדוּת הַפְּאָפֶסֶט אֲשֶׁר יִבְחַר , כִּי לִמָּה זֶה יִגְרַע דָעוּ קְדָעוֹת מַלְכֵי
 עֶסְטְרִיךְ , סִפְרָד וּפּוֹרְטִינָאָל וּמְנַשִּׂיא הַרְעֻפּוֹבְלִיק הַצְרֵפֶתִית , אֲשֶׁר לֵהֶם הַמְשַׁפֵּם
 לְהַתְעַרֵב בְּדַבַּר הַזֶּה ? וּאִם יֵרָאֶה כִּי הָאוֹלְטְרָאָמְאָנְטָאָנִים כּוֹתְרִים בְּשׁוֹנָא
 אֲשֶׁכְנֹו וְאוֹיְבוֹ בְנַפְשׁ , תְּהִי לְאֵל יָדוֹ לְהַגִּיד גְּלוֹי לְכָל הָעַמִּים כִּי אִן אֶת
 נַפְשֵׁי כִי יֵשֵׁב אִישׁ כּוֹה עַל כֶּסֶף הַפְּאָפֶסֶט . וְטָה גַם כִּי אֲזַיֵּא הַקּוֹל בְּכָל
 הָאָרֶץ כִּי פִיּוֹם הַתְּשִׁיעִי הוֹרִישׁ אֶת כֶּסֶף לְהַכְהֵן הָרֵאשִׁי הַגְּרָאָף לְעִדְעֵכָאָוּסְקִי
 אֲשֶׁר הוּא מְרֵאשִׁי אוֹיְבֵי הַמְּשַׁלָּה וְצוֹרְרֵי חֻקֶּיהָ וְאֲשֶׁר בְּגַלּל זֹאת הוֹשֵׁם בְּבֵית
 הָאִסּוֹר בְּאֶנְטְרָאָוּאָ , וְאִישׁ כּוֹה בְּשִׁבְתּוֹ עַל כֶּסֶף הַפְּאָפֶסֶט , הֲלֵא יִכְסֹף לְנִקּוּם
 אֶת נִקְמַתּוֹ מִפְּרוּסִיא וְיוֹסִיף עוֹד לְצַקֵּת נְהַרִי , נַחְלֵי שִׁכְן עַל מַקְדֵי אִשׁ
 הַמְּרִיבָה אֲשֶׁר בֵּין הַמְּשַׁלָּה וּבֵין הַכְּהֵנִים הַקְּאִטּוֹלִים , וְיִדִי הַמְּשַׁלָּה תְּהִינֵת
 אֲו מְלֹאֹת עֲבוּדָה לְכָבוֹת אֶת מְדוּרַת הָאֵשׁ יִתֵּר הַרְבֵּה עוֹד מֵעַתָּה .

§ 45. וְרֵאשִׁי כְּהֵנֵי הַקְּאִטּוֹלִים וְכָל חֲבָרֵיהֶם וְאֲנָשֵׁי סוּדֵם בְּרֵאוּתָם כִּי
 הַמְּשַׁלָּה תִּגְבֵר חִילִים לְגִדּוֹר בְּעֵרֵם וּלְהַכְבִּיד נַחֲשָׁתָם , הוֹסִיפוּ לְהַתְּרַמֵּר
 עֲלֵיהָ וּלְהַכְעִים אוֹתָהּ תִּמְרוּרִים בְּהַמְּרוּתָם אָמְרִיָּהּ וּבְנֵאֲצֵם אֶת מַעֲצוֹתֶיהָ
 וְיִוֹתֵר עוֹד בְּעֵרָה כֹּאֵשׁ חֲמָתָם וְהָרֹן אִפְסַ עַל הַנְּסִיךְ בִּיסְמָאָרְק אֲשֶׁר עֲטַר
 בְּרֵאשׁ כָּל מְרִיבֵי הַכְּהֵנִים וְרוּחוֹ סוֹבֵב הוֹלֵךְ בְּכָל הַחֻקִּים הַמַּעֲיָקִים אֲשֶׁר
 הִרְצָה מַמְשַׁלַּת פְּרוּסִיא עֲלֵיהֶם וְעַל כָּל הַגְּלוּיִם אֲלֵיהֶם . וְעַל כֵּן לֹא יִפְלֵא
 בְּעֵינֵינוּ כִּי בִירוֹת אֶחָד מִכְּעֵלֵי כְּנַסְיָתָם בְּקִנְיַת רֶכֶּה עַל הַנְּסִיךְ הַזֶּה בְּקִיסְיִנְגֵּן
 (י"ג יולי 1874 תרל"ד) חָשְׁדוּ יוֹשְׁבֵי אֲשֶׁכְנֹו אֲשֶׁר לְבָם שְׁלֵם עִם הַמְּשַׁלָּה כִּי
 מֵאֶת הָאוֹלְטְרָאָמְאָנְטָאָנִים הוֹתָה נִסְכָּה לְמַעֲשֵׂה רֶצַח הַזֶּה . וְאָף כִּי אַחֲרֵי
 כֵּן טוֹדַע הַדְּבַר כִּי הָאִישׁ קְלֵמָאָן חִרַשׁ הָעֵין אֲשֶׁר צָדָה לְדַצּוּחַ אֶת נַפְשׁ
 הַנְּסִיךְ בִּיסְמָאָרְק , לֹא הִיָּה כָּלִי מִשְׁחָת בְּיַד הָאֲנָשִׁים הָדָם וְלֹא הֵם מְלֹאֵי
 אֶת יָדוֹ בְּמַעֲשֵׂה רֶצַח הַזֶּה רַק הוּא בּוֹדוֹן לְבוֹ עֲשֵׂה זֹאת , בְּכָל זֹאת הוֹצִיא
 הַשׁוֹפְטִים מִלֵּב הַרוֹצַח הַזֶּה מְלִים כִּי הוּא חָבֵר לְאֶחָת הַתְּבֵרוֹת מִכְּעֵלֵי דַת
 הַקְּאִטּוֹלִיָּה , וּבְשִׁמְעוֹ מִפִּי כְּעֵלֵי חֲבֵרְתּוֹ אֶת הַרְעוֹת הַגְּדוּלוֹת אֲשֶׁר הַנְּסִיךְ עוֹשֵׂה
 לְכַנְסֵית דַּת הַקְּאִטּוֹלִית וּלְתוֹפְשֵׁי הַדַּת וּכְהִנְיָה הַגְּדוּלִים , וּבְרֵאוּתוֹ אֶת הַקֶּצֶף
 הַגְּדוֹל אֲשֶׁר הֵם קוֹצְפִים עָלָיו וּמְמַמִּירִים עַל רֵאשֵׁוֹ פַחִים וְכָל דְּבָרֵי אָף וְחִמָּה ,
 הוֹצִיקְתָּהּ רוּחַ קִנְאָתוֹ לְדַתּוֹ לְנִקּוּם מִמֶּנּוּ אֶת נִקְמַתּוֹ . וְאָף כִּי הַחֲטִיא הַרוֹצַח
 אֶת הַמְּטָרָה וְלֹא פָּגַע בְּכּוֹרֵה הַעוֹפְרַת רַק בּוֹדוּעַ הַנְּסִיךְ וּפִצְעָנָה פִּצְעַ אֲשֶׁר
 לֹא יִסְכֵּן בּוֹ הַנִּפְצָע , בְּכָל זֹאת נִבְחַלּוּ כָּל הָאֲשֶׁכְנֹוִים הַרוֹרְשִׁים שְׁלוֹם אֶרֶצָם
 וּמְמַלְכָתָם בְּרֵאוּתָם כִּי כֹּאֲשַׁמַּת הַכְּהֵנִים וְהַגְּלוּיִם אֲלֵיהֶם הִיָּה כְּפִשְׁעַ בֵּין
 הַנְּסִיךְ וּבֵין הַמַּתּ בַּעַת אֲשֶׁר עַל יָדוֹ אֵךְ תִּתַּל תִּתַּל מְמַלְכַת אֲשֶׁכְנֹו הַחֲדָשֶׁת
 לְחֻסֵּד וְרוּשׁ הוּא לְתַפְצָה לְהוֹצִיבָה עַל מְטוּנִיָּה לְכָל תְּמוּט לְאַרְךְ יָמִים .
 הַשׁוֹפְטִים חִרְצוּ עַל קְלֵמָאָן מְשַׁפֵּם (בְּיוֹם שְׁלִשִׁים וְאַחַד לַחֲדָשׁ אֶקְטָאָבֵר
 1874 תרל"ד) לְתַאָּסֵר בְּבֵית הָאִסּוֹרִים אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּלְעַבּוֹד שֵׁם עֲבוּדַת

נשבע לשמור פי טלך ולעשות מצותי, הלא כה דבריו: אויבי נפשכם וכל הנבחרים בכם ידעו כי בזאת אשר המאנו לתת להקיסר את אשר לאלהים, לא תחטאו לכבוד המלוכה, ולא תעשו בזה כל עול להקיסר, כי כן כתוב: על האדם החובה לשמוע בקול אלהים יותר מבקול האדם.

§ 44. כלפיד אש בעמיר כן היו דברי הפאפסט בלבות ראשי הכהנים ויוסיפו עוד לחטוא לחקי הממשלה, לא שמו לבם אל כל משפטיה ולא פחדו ולא יראו גם מפני תנופת ידה החזקה ונתת זרעה הנמויה, ויכעיסוה גם כעם לבעבור הרעימה ולהוכיח לעיני השמש כי אין לה כל צדקה להתערב בממשלת הכהנים, כי רק להפאפסט משפט הממשלה הזאת, כי הוא רמים ישפוט ואין כל משנה עמו. ועל כן נלחצה הממשלה להוכיף עוד להשיב ידה עליהם וליקרם מוסר עו כפי עונם, ותוציא דבר חק מלפניה לבלתי תת עוד להכהנים המטרים ההם את שכרם מאוצר המדינה, כי למה זה תוציא הממשלה כסף תועפות מאוצרה לכלכל אנשים רבים כאלה אשר אהבת ארצם לא נגעה בלבם וטובת האזרחים רחקה מכליותיהם, אשר לא יאבו שמוע בקול הממשלה ואת דתי המלוכה אינם עושים וכל היום יערו מלחמות וישביתו את שלום הארץ ויושביה. וכאשר הוסיפו הכהנים ההם ללכת עם הממשלה בקרי, כן יספה גם היא ללכת אתם בחמת קרי, והוציאה משפטה כי על הנכסים הרבים אשר להכנסיה הקאטולית באשכנז לא ישלשו עוד רק הכהנים לברם מבלי תת דין וחשבון על מעשיהם, אך גם לשרי המלוכה ונבטרי העם המשפט לחות דעם אדות תבואות הנכסים ההם והכהנים לא ישלשו עוד בהם ככל אֶת נפשם. גם נתנה צו כי הקאטולים הישנים אשר אינם מאמינים כי הפאפסט לא ישנה לעולם ואשר כגלל הדבר הזה החריומום הקאטולים החדשים, יקחו גם הם חלקם בנכסים ההם גם הם יתוו דעם עליהם כטוב וכישר בעיניהם. ובראותה כי גם בכל אלה לא ינסו הכהנים ההם ויוסיפו עוד להכביר לבם ולהקשות ערפם, צִוְתָה לסגור את בתי הנזירים אנך מהם יצאה אש המריבה על הממשלה ונזיריהם מעירים ומעוררים את בני עמם להשליך כל חקי הממשלה ארצה בכל דבר הנוגע להכנסיה הקאטולית. אך גם אחרי עשות הממשלה את כל המעשים ההם להשבית את שאון הכהנים הקאטולים ולשום תחה באפם ומתנה בשפתם להשיבם אל משמעתה, עיניה למרחוק הביטו כי עוד עתידים לה ימי מהומה וימי קרב בתגרת יד נשיא ראש הדת הקאטולית הושב ברוכה ומלכותו בכל הקאטולים שְׁשָׁלָה, ובהיות אז פיוס התשיעי זקן וכלוא ימים ויטו עוד לא ימשכו בארץ החיים, על כן בקשה לה הממשלה התבולה להניא מחשבות עוֹי האמונה הקאטולית ומקנאים קנאתה החושבים להושיב על כסא פיוס התשיעי, בלכתו בדרך כל הארץ, איש כלבכם אשר באשריו תאחו רגלו והליכותיו ישים לו לקו, לצרור את האשכנזים ולהקריש

חב דעות יחד הנבחרים חכמי הלב ואוהבי עמם באמת ובתמים . גם בכל
 האספות הגדולות אשר התאספו נבחרו העם למפלגותיהם , יצאו לחסי
 מלחמת הפאפסט וכל קרושיו בפתי נפש ויריהם על ראשם , כי גזחום
 הליבעראלים ומגני הארץ , ועל פיהם הוחקו חקים טובים ומשפטים ישרים
 לטובת העם כאשר גם עם לבב הממשלה אשר כל ישעה וחפצה להיטיב
 לבני עמיה כל הימים . סוף דבר כי החקים על דבר הכנסיה הקאטולית
 אשר יצאו בחדש מאיי (שנת תרל"ג 1873) ואשר רוח הנסיך ביסמארק נוססה
 בם , קימו וקבלו ראשי העם בבית ועד הנבחרים , גם נוספו עוד עליהם
 חקים אחרים אשר ימשכו אבירי הכהנים היעזואימים בכחם להקנע תחת יד
 הממשלה ולשמור פקודיה וללכת בחקותיה , ואם ימאנו וימרו פיה , ישאו
 עונם כמשפט מקדים ומתקוממים . רבים מראשי הכהנים הקאטולים ואנשי
 סודם , בראותם כי כלתה עליהם הרעה , היו נכונים להטות שכמם לשאת ולסבל
 את אשר נטלה עליהם הממשלה בחוקת היר , אך פיוס התשיעי נשיא ראש
 דת הקאטולית אשר אין משנה עמו וכל משפטיו כמשפט האורים בעיני כל
 הקאטולים הדבקים בו , הפאפסט הנערץ הזה שלח כאש דבריו אל ראשי
 הכהנים הקאטולים באשכנז ויצום במפגיע לבל יאבו ולבל ישמעו אל כל
 החקים ההם אשר הטילה ממלכת פרוסיה על הכנסיה הקאטולית . כי בחדש
 פֶּעברואר (1875 תרל"ה) שלח ספר מצותו אל הערצבישאפים ואל הבישאפים
 וכתוב בו לאמר : על פי המְשָׁרָה אשר בידנו , אנחנו מודיעים גלוי לכל
 האקאטולים אשר בכל חוג הארץ : כי החקים אשר תקקה ממלכת פרוסיה
 בחדש מאיי (1873 תרל"ג) , מאפס ותהו נחשבו , יען כי הם למדת רוח הדת
 והאמונה , כי לא תחת ממשלת מלכי ארץ ורוזנים נתן הארון את כהני
 הכנסיה הדתית בכל הליכות הכהונה , כי אם תחת יד הפאפסט היושב על
 כסא פעטרוס , ועל כן אין כל משפט וצדקה לכך מלך רב ושליט להדוף את
 הכהנים הראשים ממשכנת כהונתם — לפי ראות עינינו לא נתנו החקים ההם
 לאזרחים חפשים לבעבור ישמעו קול מוסר השכל , כי אם לעבדים אשר
 אדוניהם ישילו עליהם בלהות לבעבור תהי יראתם על פניהם . וכל שוכחי
 אֱלֹהֵי הָעָם אשר תחת חסות משפטי המדינה נועזו לקחת מְשֻׁרַת הכהונה לנפשם
 וללַכְּהֵן בשם הכנסיה הנוצרית לא כדת , או האנשים אשר יעשו זאת בימים
 הבאים , כל החטאים ההם בנפשותם , יהיו מתרמים ומגודים ועל ראשיהם יתחולל
 החרם הגדול אשר מנפש ועד בשר יכלה , ועל שומרי אמונים ובעלי דת
 הקאטולים אנחנו מצוים לבל יבואו להתפלל בבתי תפלה ההם אשר הכהנים
 הפושעים מכהנים בהם , לא יתורו לפניהם ולא יקרבו אל פתח ביתם
 ויתרחקו מהם ומכל אשר להם לבל יאלפו ארחותם ויקחו מוקש לנפשם .
 אחרי כן הלל את הכהנים הראשים אשר פָּנו ערף אל חקי הממשלה —
 ולאחרונה גזר אמר כי לא יקרה אותם כל און בהפירם את שבועתם אשר

הקאטולים ההולכת מנגד לחקי המדינה ואת דתי המלך אינם עושים ובפעל כפם יפריעו את שלום האזרחים ויסכסכו איש באיש ויעוררו מרנים בין אחים בממלכת פרוסיא. וראשי הכהנים אשר עליהם החובה לנהל את עם מרעיתם בדרך המלך לשמור פקודיו ולעשות מצותיו בְּדָת, יחזקו עוד את ידיהם, יתנו לפעלם צדק עד כי כעם ככהן נִתְקוּ מוסרות התקים והשליט מעליהם את המשפטים אשר עליהם תְּבֹנן הממשלה המדינית. ואני אשר בחסד אלהים הקמתי עַל לְשִׁבְתָּת על כסא קיסרי אשכנז, עלי החובה להקים את עַלְלוֹם ממלכתי. על בְּנֵנו, להיות מחסה עז למשפטי המלוכה ולעצור ברוח הַמְּקָרִים והשונים, ובראותי כי במקומות רבים התקוממו הכהנים הגדולים עם הקטנים על משפטי הארץ וימרדו במ ביד רמה לעיני השמש, נלחצתי לעשות משפטים בסוררים חתם למען ישובו מדרכיהם וישבו לאיתנם. אמנם לא קנאת הדת הסבה לעלילות בעלי המפלגה ההיא, כי באמת רק מַטְרָה מדינית הניעה אותם להתיצב בעבי גבי סגנם לפני חקי הממשלה, ומטרה כזאת הלא מְרִי הוא ומעל במלכות! — ואשר הרץ האב הקדוש כי כל מַלְגוֹת הנוצרים עם מרעיתו הם, לא יבמה כן הקיסר האשכנזי בעל דת העוזאנגעלית אשר הוא ככל אבותיו ומרבית בני עַמּוֹ הולכים בדרכיה. היא לא תִּצְוֶה לפקוד איש בְּיָנִים (סרסור) בין האדם ובין האלהים, ורוחה זרה לדבר כזה — "דברי המכתב הזה עשו להם כנפים ויעופו בכל אפסי ארץ אשכנז והאשכנזים מתאו כף ויריעו לקראתם.

§ 43. אחרי הדברים האלה, קרבו הימים אשר בהם יבחרו בני העם

אנשים מְקִצִיָהם לבית הנבחרים בפרוסיא לעשות משפט ודינם בהליכות חיי המדינה, והאולטראמאָנטאָנים לא חָשְׁכוּ מכל יגיעה נפשם להטות ולפתות את העם כי יבחר להם אנשים מבעלי בריתם הנשבעים לְדָגֵל הפאפסט וראשי הכהנים לא טמנו ידם בצלחת גם הם ויפיצו מכתבי רעים בין עם מרעיתם וצאן ידם ויעירום ויעוררום להתור בכל עז כי יבחרו מהם אנשים המקנאים קנאה גדולה לדתם ולאמונתם להיות עליהם סתרה בבית הנבחרים מפני אנשי מַצְתָם הרבקים בחקי המדינה ונוגעים לרעה בנחלת הכנסיה הקאטולית. ואף אמנם הצליחו הקנאים החם להרבות את מספר בעלי בריתם בבית הנבחרים מאשר היה עד הימים ההם ובעלי המרכז עמרו לימינם ויהי בתומכי נפשם, בכל זאת לא הפיקו זממם, כי מספר המשכילים ההולכים קדימה לרוח העת החדשה ואוהבי ארץ מולדתם וּמְגִינֵי העם היושב עליה, היה רב ממספרם וימריעו אותם תחתיהם ברוב דעות. לשוא נִתְרָן גְרוֹן האיש מַאָלִינקרָדט ורייבֶּנספֶּרֶגער בדברם להשיב את חקי מאיי ולהעמיד את הכנסיה הקאטולית על עַמְדָתָה כמלפנים, לשוא היה כל עמלם, כי שומע לא היה להם ודבריהם שבו ריקם. גם כל החקים והמשפטים אשר התאמצו נבחרו האולטראמאָנטאָנים לעמוד להם לשמנה, יצאו לאור על פי

ראש הדת הזאת גאנח וייליל על התבל הנשחתה אשר אין דעת אלהים בתוכה, ויהלל ויאשר את עבדיו הנאמנים המחזיקים במעוז הדת בעת רעה כזאת ולמען כבודה ישימו בארץ גוֹם. — אולם הממשלה לא שָׁתה לבה לכל מעללי הכהנים היעזואיטים ההם והוסיפה עוד עֲשׂוֹת תחבולות לְכַצֹר רוּחַם הקשה ולהכביר עליהם ידה עד אשר ישוכו מדרכיהם ויקבלו עליהם את דְּתֵי הַמֶּלֶךְ. אמנם יען כי לפי חֲקֵי הַמְדִינָה לא יִמְשְׁכוּ יְמֵי הַמְּאֹסֵר בַּמַּמְלָכָה פְּרוּסְיָא, וכעבור הימים המעטים ההם או יִצְאוּ רֵאשֵׁי הַכֹּהֲנִים הַהֵם לַחֲפָשִׁי ויוסיפו עֲשׂוֹת מעשיהם לְמַרְוֹת חֲקֵי הַמְּשֻׁלָּה כְּבִרְאשׁוֹנָה, על כן יצא דְּבַר מַלְכוּת בְּכָל מַמְלָכָה אֲשֶׁכְנֹה הַחֲדָשָׁה כִּי הַכֹּהֲנִים הַגְּדוּלִים ומה גם הַקְּטָנִים אֲשֶׁר לֹא יָאִבוּ שְׂמוֹנֶע לְכָל דְּתֵי הַמֶּלֶךְ, וְיִהְיוּ סַמְעָבָם וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם כָּל חֵלֶק וְנִחְלָה בְּכָל פְּקוּדָה מִפְּקוּדוֹת הַכִּנְסִיָּה הַקְּאֲטוּלִית, עַד אֲשֶׁר יִשְׁבְּעוּ שְׁבוּעַת אֲמוּנִים לְמַלְכָם וְלִכְלֵל חֲקָיו וּמִשְׁפָּטָיו בְּהַלְיוֹת הַמְדִינָה וּבְהַלְיוֹת הַכִּנְסִיָּה הַדְּתִית, לְאַהֲבָה אֶת אֶרֶץ מוֹלַדְתָּם אֲהַבָה נֹאמְנָה, וְלִשְׁנֹן לְעַם מְרַעִיתָם אֶת הַחֻבָּה לְשֹׁמֵר פִּי מֶלֶךְ וְלִהְיוֹת לְכָל מְצוֹתָיו, וְאִם יֵאָמְרוּ לְעֲשׂוֹת אֶת הַדְּבַר הַזֶּה, דָּחָה יִדְּחֵנוּ מִכְּהוֹנְתָם ויבואו אחרים תחתיהם כאשר עם לבב הממשלה ורוחה. ועל הַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה בְּאוֹ כָּל שְׂרֵי הַמְּלוּכָה עַל הַחֲתוּם, וְגַם הַקִּיסָר בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצֶם יָדוֹ בֹּא עַל הַחֲתוּם לִהְיוֹת לְעֵדָה לְכָל הָעַמִּים כִּי פִּיֶּדֶן הוּא צָוָה וְרוּחוֹ עוֹמֶדֶת בְּכָל הַחֲקִים הַהֵם. אֲךְ הָאוֹלְטְרָאָטְאָנְטִאָנִים הַעֲבִיזִי קוֹל בְּאֶרֶץ כִּי רַק הַשְּׂרִים וְהַסְּגָנִים חֲקְקוּ אֶת הַחֲקִים הַהֵם. אֲךְ הַקִּיסָר לֹא דָּעַם, כִּי הוּא לֹא כֵן יִחְשׁוּב וְלִבּוֹ לֹא יֵלֵךְ אַחֲרֵי גְּזֵרוֹת רַעוֹת וְקִשּׁוֹת כְּאֵלֶּה. הַקוֹל הַהוּא יִצֵּא בְּכָל הָאֲרָצוֹת עַד כִּי הִגִּיעַ גַּם לְאוֹנֵי הַפֶּאֶפְסֵט וַיֵּאמֶן כִּי אִמְתָּ נִכּוֹן הַדְּבַר, וְזוֹאת הִיְתָה נִסְכָּה אֶל הַמַּכְתָּב אֲשֶׁר שִׁלַּח אֶל הַקִּיסָר בְּשַׁבְעָה לַחֲדָשׁ אוֹיגוֹסֵט (1873 תרל"ג) וְכָתוּב בּוֹ כְּדַבְרֵים הָאֵלֶּה: נִפְשֵׁי יוֹדַעַת מֵאֵד כִּי בְּעֵינֵי הוֹד מְלֻכּוֹתֶיךָ לֹא יִשְׂרוּ הַחֲקִים אֲשֶׁר חֲקְקוּ אֶת לְהַכְחִיד אֶת דֵּת הַקְּאֲטוּלִית וְלְכַלּוֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲרֶמֶה. אֲךְ אוֹלֵי לֹא כֵן הַדְּבַר, זְכוֹר תִּזְכּוֹר כִּי חֲקִים כְּאֵלֶּה לֹא יַעֲלֹו פְּעוּלָה אַחֲרֵת כִּי אִם לְחַתּוֹר מִתְּתֵרֶת תַּחַת כִּסֵּא מְלֻכּוֹתֶיךָ. הַנְּנִי דוֹבֵר אִמְתָּ כְּאֲשֶׁר בְּלִבִּי, כִּי דְּגָלוּ אִמְתָּ וְאֶת אֲשֶׁר אֶדְבַּר הוּא רַק לְמַלְאוֹת אֶת חוֹבָתֵי, הֲלֹא הִיא לְהַגִּיד אִמְתָּ לְכָל אָדָם וְגַם לְאֲשֶׁר אֵינֶם קְאֲטוּלִים. כִּי כָּל אִישׁ אֲשֶׁר זָרַק עֲלָיו מִי חֲמַאת לְשֵׁם דֵּת נִצְרָת, אֶחָזוּ הוּא בְּרַב אוּ בְּמַעַט אֶל הַפֶּאֶפְסֵט. — עַל הַמַּכְתָּב הַזֶּה הִשִּׁיב הַקִּיסָר וְיִלְהַעֲלֵם הַרְאִשׁוֹן, בְּשִׁלְיָשׁוֹ לַחֲדָשׁ סֵפְטֵמְבֵּר, דְּבָרֵי נְגִידִים כִּיד קִיסָר עֲזוּז וְתַמִּים דְּעִים כְּמִוֵּהוּ, הֲלֹא כֹה דְּבָרָיו. שָׁמַע שׁוֹא הִגִּיעַ לְאוֹנֵי הָאֵב הַקְּרוּשׁ עַל דְּבַר הַלְיוֹת מְלֻכּוֹת אֲשֶׁכְנֹה, כִּי בְּאִמְתָּ לֹא יָקוּם וְלֹא יִהְיֶה כָּל דְּבַר חֵק וּמִשְׁפָּט בַּמַּמְלָכָה אֲשֶׁכְנֹה כִּי אִם מִמַּעַם הַקִּיסָר וְעַל פִּי דְּבָרָיו, וְפַעֲלֵי שְׂרֵי הַמְּעוֹצָה וְכָל מִשְׁטְרֵי שְׂרֵי הַמְּלוּכָה וְהַסְּגָנִים אֵין לָהֶם מְהַלְכִים בְּאֶרֶץ אִם לֹא יִתֵּן לָהֶם הַקִּיסָר עֲזוֹ מִשְׁפָּט מֶלֶךְ. צַר לִי כִּי זֶה כִּשְׁנָתוֹם נִפְלְגָה פִּלְגָה אַחַת מֵעֵדֶת

הנצח. כה התחוללה סערת חמה בממלכת פרוסיה לרגלי החקים אשר הוציאה הממשלה לאור ברות משפט וברוח השכלה. בתחלה פרצה הסערה היא בפאָזען—ננעוען על ידי „גניד הפולאָנים“ והכהן הגדול מאחיו, הגראַף לעד אַחאָווסקי בְּחִיר הפאָפּסט ואיש ימינו, ומתרה קל פרשה הסערה היא ממות כנפיה מלא רוחב ממלכת פרוסיה. כי בפאָזען, בוועסֶאָלען ויתר המדינות אשר הקאטולים מקנאים שם קנאת דתם באש עברתם, שם נחשבו דברי הכהן הראשי שהוא כמשפט האורים, וממנו ראו וכן עשו כל הכהנים הסרים אל משמעתו וכל בני העם הרבקים בו לתת כתף כוררת אל משפטי הממשלה וללכת רק בחקי הכנסיה הרתית כבימי עולם, ומתם למדו יתר הכהנים הקאטולים וכל המחזיקים במעו הפאפסט, וַיִּמְרוּ אִמְרֵי הממשלה ופקודיה נאצו בכל שאט בנפש. אז חשפה הממשלה זרוע עזה ונחת ידה החזקה נִחְתָה בְּחִבֵר הכהנים הַמְּמָרִים את פיה ותשם עליהם עֵנֶשׁ כסף גם עֵנֶשׁ הַנוֹף לְהֶאָסֵר בבתי האמורים. ולא רק על הכהנים הקטנים עברה כוס המתה אך גם על הכהנים הגדולים, ולאחרונה פקדה אפה גם על ראש הכהנים הגראַף לעד אַחאָווסקי, על הכהן הראש (ערצבישאַף) פוילים מעלֶעֶרסֶ מקאָלן, אחר מעוֹי הקנאים המקנאים קנאת הפאפסט, על הכהנים הראשים אשר בפאָדערבאָךן, טרוער ומינסטער ואת הכהנים הראשים ההם, המאורות הגדולים בכנסיה הקאטולית, אָסֵרָה הממשלה בבתי האמורים על מָרְסִים ועל ערפם הקשה. מרבית העם בעלי דת הקאטולית בראותם כי ראשי כהניהם מובלים לבית האמורים, שָׁמָּו יד לפה ולא העירו נֶגֶשׁ והמולה, ורק מִדְּלַת בני העם כרעו על ברכיהם ויתפללו בעד מוֹרְתֵיהֶם וראשי כהניהם ההם הַשְּׂמִימִים נפשם בכפם על קדושת דתם ואמונתם. אחר מהכהנים ההם אשר חרצו עליו שרי הממשלה לְהֶאָסֵר בבית האמורים או לשלם רב כֶּפֶר, היה הכהן קאָנְרַאָד מאָרטִין, וכאשר קצרה ידו לשלם כסף העֵנֶשׁ אשר הטילו עליו השופטים וַיֶּאָסֵר בבית אמורי המלך, מִהָר אחר מעדת הקאטולים וַיִּשְׁלַם את הכסף הרב החוא מבלי אשר ידע הכהן מזה, ואתרי אשר נודע לו הרבר לא חפץ בו ויאמר להשופטים כי אתרי אשר אין ידו משנת לתת את הכסף מביטו, יֵשֶׁב יֵשֶׁב בבית האמורים, וידרוש מידם להשיב את הכסף ליד האיש הגדיב ההוא. אך השופטים אשר הבינו כי פוֹמְתוֹ להעלות בזה את חמת ההמון על הממשלה, גזרו אָמַר כי אתרי אשר בא כסף הכפר לידם, חפשי הוא.

§ 42. אך בכל זאת מאנו עוד הכהנים הגדולים עם הקטנים לְהֶעֱנֹת פִּסְנֵי הממשלה ויוסיפו עוד לתת כתף כוררת למשפטי פיה, ורבים מהם דברו קשות במקהלות עם על המשפטים ההם, גם כתבו מרורות על אדותיהם בספרים גלויים ופיצוים בכל עיר ומדינה, גם נשאו קינה בבתי תפלותיהם על דהם הַגְּרַפְתָּ בתוכחות חמה בתגרת ידי בנים לא אָמְן בם, וְגַם נָשִׂיא

ארץ מולדתם, לא יאבו ולא ישמעו לעזור לאזרחי הארץ לדומם קרן הממשלה בכבוד ולבנות כמו רמים מקדש ממלכתה החדשה, רק הקשו ערפם ללכת בעינים עצומות אחרי הפאפסט והיעוואיטים נושאי כליו ואנשי עצתו, וישליכו אחרי גום כל דבר חק ומשפט אשר לא מפי הפאפסט מוצאם, כי — לפי דעם — רוח הקדש דובר בו ומלתו על לשונו, וכל אשר יגור אמר, ממקום קדוש יתלה, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. והוא הלא נזר אמר, כי יד הכנסיה הרתית רוסמה על הממשלה המדינית, וכל חק ומשפט אשר לא תקריש אותו הכנסיה הרתית, אין לו רגלים להתהלך בארץ החיים.

§ 41. המרי הראשון אשר קרו ראשי הכהנים ההם בחקי הממשלה הנודעים בשם חקי מאיי, היה בבתי מדרש דת הקאטולית, כי בשלות הממשלה אנשים חכמים ונבונים לבחון את תלמידי בתי מדרש ההם אם ידם רב להם גם בידועות המדעים אשר פחוץ לגבול למודי הדת מקומם עד כי יאות להם להיות בימים יצוד מזדי העם ומדריכויו לפי רוח ההשכלה ברור נאור הזה, לא נתנו הכהנים מנהלי הבתים ההם לצירי הממשלה לבחון את תניכיהם ותלמידיהם, לבל יודע להממשלה דרכי הלמודים בבתים ההם ומסגרי משפטיהם אשר רוח היעוואיטים נוססה בהם, רוח מלא משפטי ימי הבינים, למרות רוח הממשלה ורוח ההשכלה ותרות הדעות ואהבת אדם. וכאשר האיצו בהם צירי הממשלה לעשות את אשר צוו, השיבו הכהנים אמריהם: כי חלילה להם לתת לאנשי חול לחרור בהדרי מקדשם לחלל את צפונם, ורק לשום עין על ספרים החיצונים נתנו לחם רשיון, לראות את נקיון הבתים ותפארתם והסדרים השוררים בתוכם, אשר לא נופלים הם בכל אלה מבתי מדרש אחרים אשר הקימה הממשלה לחכמה ומדעים ותרשת המעשה. או ידעה הממשלה אלינו כן כי לא בדבר שפתים רק בפעל כפים יסרו המסגרים ההם, ועל כן חדלה לכלכל עוד בתים אחרים כאלה מאוצר המלוכה, ואחרים מהם סגרה על מסגריהם. אך ראשי הכהנים לא שתו לבם גם לדבר הזה ויקאנו להבנע, גם הוסיפו עוד לעבור את חקי הממשלה וימלאו ידי פרחי כהונה לבחון בבתי תפלותיהם מבלי פנות אל חק הממשלה לבל יעשו כן במרם תתן היא רשיונה ובמרם תחקור אם ראויים הם האנשים ההם למשמרת פקודתם על פי הליכות משפטי המדינה. וכאשר הוסיפו ראשי הכהנים לעשות כדבר הזה יום יום להמרות פי הממשלה ביד רמה, יצא דבר מלכות מלפניה להסיר את הכהנים החדשים תחם ספקודתם ולבל ישינו עוד משמרת פקודה אם לא תמלא גם הממשלה את ידם לאחת הכהונות. אפס כי כל אשר הוסיפה הממשלה לתראות את חכמים קשה, כן הוסיפו הם להתקומם לה ולחקיקה, לתראות כי אין אדונים להם וולת נשיא ראש דתם היושב על כסא פעטרוס ברומה עיר

בעלי הכנסיה הקאטולית במסורת משפטי הממשלה ורוחה תהי רוח החיה המתהלכת בכל אופני הכנסיה הדתית ההיא, כל ריב וכדון אשר יהיה בין ראשי הכהנים ובין שרי הממשלה וראשי העם, יגישו עצמותיהם לפני השופטים מטעם הממשלה וכאשר ישפטו הם כן יקום וכן יהיה. גם תהינה עיני השופטים ההם פקוחות על דרכי הכהנים הגדולים עם הקטנים לבל יעברו את מצות הממשלה ולענוש ולְיָסֵר במשפט את כל איש מהם אשר יויד להפיר אחת מהמצות ההנה, גם הכהנים אשר יבחרו לכהן בכנסיה הקאטולית, לא יבחרו עוד על פי עצת ראשי הכהנים תופשי הדת, רק על פי הממשלה, כי היא תבחר רק באנשים ישרים יודעי בינה ומשכילים אשר יאות להם להיות מאַשְׁרֵי העם ותופשי הדת. ואף כי גם בתחלה רעמו האולטראמאָנמאָנים פנים וזעקו חמס על משפטי הממשלה ההם, בכל זאת האמינה הממשלה כי בעבור הבהלה הראשונה יתאושו האנשים ההם ויטו שכםם אל משפטיה, אך בראשית שנת תרל"ג (1873) התקוממו עליהם בכל מאמצי כחם ויריטו במרום קולם ויחבלו תחבולות ויעשו מזמות להפיר את המשפטים ההם ולהשאות אותם משרשיהם. כי איככה יכלו לראות באַבְדֵן ממשלתם הבלתי מגבלה אשר היתה בידיהם עד הימים ההם? איככה יתנם לבבם למסור את הליכות כנסית דתם ומשפטי ראשי כהניהם ביד שופטי הממשלה המדינית לעשות בהם ככל אשר יזרום חקיקים ומשפטים אשר לא ברוח הדת הקאטולית יסודם ויש לְאֵל ידם לְיָכֵר את כל הנסוגים מאחריהם גם להסיר את כל כהן ראשי ספקודתו בהמרותו את פיהם? ותחת אשר לפני צאת החקיקים ההם הנקובים בשם "חקי מאיי" לאור, היתה מלחמת הכנסיה הקאטולית עם הממשלה המדינית בטהר פנים ותחת עוואה התנגלה, התגלע אהרי כן לעיני השמש והלוחמים הניצבו במערכות מלחמה פנים אל פנים. ואף כי החקיקים ההם לא נגעו בכבוד הדת הקאטולית ובכל הקיה ומשפטיה, לא הִצְרוּ צַעֲדֵי תופשיה וכחזיקיה עד מְלֹאז השערה בכל הדברים התלואים ברוח האמונה ולמסורות קדומים אשר לה, בכל זאת הריעו ראשי הכהנים הקאטולים תרועה גדולה, תרועת מלחמה על חקי הממשלה ההם, נרעיטו עליהם בכתי תפלותיהם, בספרים גלויים ובסגולות עפות, ויתמכרו להפירים ולהשביתם כְּלִיל, באמרם כי אין כל צדקה להממשלה המדינית להתערב בכל הדברים המסורים בידי הכהנים מימי קדם, אין לה כל צדקה להביא את הכנסיה הקאטולית תחת על הקיה החדשים ומשפטיה הקשים אשר הוציאה לאור שלא כדת והפאפסט לא קָצַם ולמרת רוח הם לו, ועליהם החובה לנצור הקותיו ולעשות מצותיו אשר רוח הדת והאמונה נוססה בתן ומהן אין לכור יטין ושמאל. אז דאתה הממשלה ונוכחה לדעת כי ראשי הכהנים ההם והרודים על ידיהם וכל הנלויים אליהם, נערו כפיהם מכל הדברים הדרושים והנחוצים לתפצי

אשר עליהם לתת להממשלה וימלאו אוצרותיהם מתרבות אוצרה, ויד השרים והסגנים היתה ראשונה במעל. הוזה בקתתם שחד והעלימו עיניהם מתרמית אנשי מרמה ההם אשר עשו נזק רב ועצום להממשלה גם לבני העם. אז התעורר המליץ המפא"ר הנודע למשגב בשם לאסקער לבער את הרעה הזאת מקרב הממלכה, ובראשית שנת תרל"ג (1873) נשא דברות עזו בבית מועד שרי המלוכה וימלא פיו תוכחות על המעולים והעושקים ההם, ולא נשא פנים גם להשרים הגדולים אשר הפקיד אותם הקיסר האשכנזי לפקוח עיניהם על דרכי האנשים הבונים מסלות ברזל בארץ מלכותו, ויגל על עונם כי כפיהם נגאלו במקח שחד ואינם שוים בנזק אוצר המלוכה, ובחמו ובאהבתו העזה אל האמת והצדק נקב בשם את אוהבי שחד ורודפי שלמונים ההם. דברי המליץ הנבחר הזה לא שבו ריקם, כי הממשלה שמה בקרת עזה על השרים ההם ויבקש הדבר וימצא ככל אשר דבר לאסקער. אז נלחץ השר היועץ ואגעער לעזוב את משמרת פקודתו, ועוד שרים רבים משרי המסחר הוסרו ממשורתם על אשר נתנו יד לאנשי מרמה לסחור את הארץ במסחרים נלוזים לרושש את העשירים אשר לא ידעו להזהר. ושם האיש לאסקער, אף כי יהודי הוא, היה לתהלה ולברכה בפי כל בני העם בידעם נאמנה כי עזרם ומגנם הוא, וגם שרי המלוכה לא אצלו ממנו כבוד ותהלה ולמגדולם ועד קמנם נתנו עדיהם כי כל מעשהו באמונה ולו נאווה תהלה. כי זולת פעולתו הטובה לטובת מסלות הברזל והמסחר עשה רב טוב גם למשפט כלכלת המדינה ועוד רבות כאלה לטובת האזרחים והמון העם.

§ 40 בשנת תרל"ג (1873) עלתה המריבה בין תופשי דת הקאטולית ובין הממשלה בארץ פרוסיה עד קרום קצה, והממשלה לא מצאה דרך אחרת להכריע את יריביה תחתיה כי אם לאחוז במשפט ידה ולהוציא בחזק יד את משפטה ודינה, כי ננע עד לב ממשלת פרוסיה דבר הריב ההוא, ואם לא תעז ידה על בעלי ריבה, ננע יננע עזה וצפויה היא לימים אשר יאבד נצחה ותקותה בממלכת אשכנז החדשה. כי אם יצלו האולמראצאנטאנים הרודים על ידי ראשי כהניהם להרים ידם על שרי המינים מעריום ולהכביר עליהם אכפס עד כי יתנו להם את אשר הם דורשים מירם, אז נכזנו לממלכת פרוסיה ימי מהומה ומבוכה, כי יוכל היות כי יתאחדו אז הקאטולים היושבים ביתר ארצות איירופא עם היושבים בפרוסיה וכלם יחד יעשו אנדה אחת וקשר אמיץ להתקומם על הליכות הממלכה ולהוריד ממנה עז משפט מלכותה עד כי יהיו גוי בקרב גוי וממלכה בתוך ממלכה. וממשלת פרוסיה נלחצה להקדיש על לוחמיה מלחמה, לא מלחמת תגרה כי אם מלחמת מגן להגן על כבודה ועל כבוד משפטי צדקה, על משפט האזרחים ותרותם לבל ירדו במ בעלי דת אחרת בנכה אפס ולכל ישפטום שפטום רעים כיד ממלכת כהנים, ולהביא את ראשי הכהנים וכל בעלי

יתר שרי המלוכה בבית המועצה, הכריעו תמיד ברוב דעותיהם את דעות שרי המלוכה וחפצם הצליח בידם, וגם בדבר תרות האזרחים יזמו לצאת ולהפריע את משפטי המלוכה החדשים ולהשיב את הישנים לאיתנם לבעבור תהי לאל ידם להשתרר על האזרחים עובדי הארמה כבראשונה ככל אות נפשם ולהתנשאות בנפח אפם על האזרחים. על כן פקדה הממשלה להציע את השאלה הזאת לפני מראבי העם ומגנייהם לפתור אותה, בירעה כי הם יפריעו את האצילים מן הפק זמנם, כי כמותם ככל אזרחי הארץ משפט אחד להם ועל כלם יחד התובה לשמור ולעשות את חקי הממשלה השונים ומשונים האצילים והאזרחים בכל ארחות החיים ומשפטי המדינה. מלאכי העם קבלו את פקודת הממשלה בשמחה והוציאו לאור את משפט האזרחים בשלשה ועשרים לחדש מארץ 1872 (תרל"ב). אך בבית האדונים (העערנהויו) אשר דברו האצילים נשמעים שם בהיות מספרם רב, ממספר יתר האנשים היושבים שם בבית המועצה וברוב דעותיהם גברו תמיד על בעלי ריבם, קם אז שאון ורעש גדול, כי האצילים בעלי הזרוע התיצבו כמו נד בעבי גבי מננם וירחו בשתי ידים את משפט האזרחים. אז עשו שרי הממשלה התבולה לגרע את זרוע האצילים, כי הוסיפו חמשה ועשרים אנשים אשר מחשבותיהם כמחשבותיהם על מספר היושבים בבית האדונים ההוא, לבעבור תהי לאל ידם להכריע ברוב דעות את דעות האצילים, ועל פי התבולה הזאת יצא משפט האזרחים לאור בראשון לחדש דעצעמבער, והקיסר אשר בתקלה לא התרצה אל התבולה ההיא, נתן אחרי כן עז מלך אל המשפט הצדק ההוא אשר נחרץ על פי רוב דעות, ומאז והלאה לא יספו עוד האצילים לצאת בתרועת נצחון מבית האדונים בכל דבר חק ומשפט כבראשונה

וקל דבריהם נחבאו בני המדינה בזהו צדקת זמנך

§ 39. אמנם כי גם בלערי הפרעות ההן אשר פרצו בממלכת פרוסיה,

התחוללו שרי מכשולים רבים בימים ההם אשר הממלכה התאמצה להסירם מדרך בני עמה. אנשי מזמות ובעלי תחבולות שוקרי און ונבהלים להון, עשו אז עשיר ולא במשפט ולכל חסן וחון לא אמרו הון. במסחרים נבוכים וסבוכים תלויים על בלימה, משכו את אבירי הכסף אחריהם עד כי נוקשו ונלכדו ונפלו ולא הוסיפו קום. מתעתעים ובעלי להטום, בננו בלהטיהם בתי חבר על כוסדות הדו ויצברו כעפר כסף תועפות וננצלו את אוצרות עשירי העם ויצניגום ככלי ריק, ולרגלי הרברים הרעים והשערוריות ההן אבדו דרכי המסחר, אבדה האמנה (קרדיט) וסגרו דלתות הלוים, עשירים גדולים רשו ודללו, בעלי נכסים רבים ירדו מנכסיהם, בעלי חרשת המעשה לא ראו שקר לפעולתם ורבה העוובה בקרב הארץ. על הסוחרים המתעים והמתעתעים ההם נוספו עוד גם אילי הכסף אשר בננו קסלות ברזל בממלכת פרוסיה מטעם הממשלה וישלחו בעולתה ידיהם ויסכו אליהם את מוצא הכסף

על כבוד דת הקאטולים המחלל ועל מחזיקיה הנרדפים, ובאהרית דבריו נחם את בני עמו ורתו ויאמר: יהי לבכם סמוך ובטוח כי לא תאנה אליכם רעה, התיצבו וראו את ישועת ה' כי יתגור אבן די לא בידיו ויחא לצלמא ויריקניה — . וכל השומע ידע מאד אל מה ירומן הדברים האלה והקאטולים האמינו בדבריו הטובים והנחמים. אך הנחומת הפאפסט נשארה מעל וחזינו לא בא, ולשוא בטחו הקאטולים וישגבו במצורתם הבצורה אשר שנות מאות רבות נתנה תתיקה בארץ החיים, כי המצודה היא אשר עצמו הבונים לבנותה כטוב טעם ימי הבינים, לא יכלה עצמו לפני כלי מלחמת העת החדשה, לפני ההשכלה המהורה המיוסרת על מסות הליכות עולם ואהבת אדם וחרות העות, ולפני ממלכה נאורה כממלכת פרוסיא אשר שקפה את השכלת הימים החדשים לקו, ואת חקיה הישרים למשקלת. כי לפני כלי ייצר כאלה ולפני ממלכה כזאת, במה נחשבה מצודה עתיקה כמצודה היא? — . וכל בני קרום העם היושבים בברלין, גם כל האזרחים אשר נבח ההשכלה דרכם, עמדו לימין הקיסר ויעזרו לו להוציא את מחשבותיו הטובות ומשפטיו הישרים לאור, כי הם ידעו נאמנה כי בתתם להקיסר את אשר להקיסר, תהי לאל ידם לתת גם לאלהים את אשר לאלהים. ובהתאסף מורי הדת ויודעי דת ודין בבית המועצה, הציעו חכמי לב ההם עצות סחכמות לפני הממשלה אשר על פיהן תציב הממשלה גבולות בינה ובין הכנסיה הדתית לבל תהי אתת מהן למפגע לרעותה ושתיהן יחד על מקומן תבואנה בשלום. כל אוהבי ארצם ועמם בארץ אשכנו, האמינו כי הסדרים החדשים והמשפטים הנכוחים ההם, ישימו קץ לדברי הריבות אשר פרצו בין הכנסיה הקאטולית ובין הממשלה המדינית, אך לא כאשר האמינו כן היתה, כאשר נספר במרוצת דברי הימים ההם במקום שידבר בס עור.

§ 38. אמנם לא הכהנים הקאטולים לברם העירו שאון בממלכת פרוסיא וירי הממלכה היו מלאות עבודה להקים אה השאון לרכמה, אך גם בין בעלי דת הפראטסטאנטית נמצאו אנשים רבים אשר משפטי המלוכה החדשה לא ישרו בעיניהם ויתיצבו לשטנה להם בדרך ויתאמצו להוציאם מפני החקים הישנים. כי האצילים הקטנים המתימרים בכבוד יחושם והרודים בעם הארץ כאדונים בעבדיהם, כמשפט ימי הקדם, התמרמו על החקים החדשים מטעם הממלכה אשר לפניהם לא גפר שנוע מפני דל ועבר חפשי מאדונו בכל הדברים הנוגעים לחיי הקברה וארחות האזרחים. והם הם לא התרצו לתת את ידי האזרחים להתיעץ על צפונותיהם ולהקים מהוכם ראשים אשר ילכו לפניהם ואשר ינהלום בכל הענינים הדרושים להפציהם בעריהם ובכפריהם, גם לא אבו לתת להם המשפט לשלוח מקרבם מליצים וצירים הממלאים מקומם בבית מועד שרי המלוכה ושרי המדינות להיות להם לפה. ובהיות מספר האצילים הקטנים ההם רב ממספר

אותם מפקורתם, ובחזקת יד הממשלה השאירם על משמרתם כבת-זלה. וכן עשו עוד כהנים אחרים לאנשי תרמם ויתנכלו להצמיתם, אך המשישה לא נתנה אותם טרף לשניהם ולא הניחה לאיש לעשקם על לא חנם בכפיהם, גם במינכען הטיל הכהן הראשי את רעם החרם על ראשי אנשים נכבדים ובתוכם גם על האישי הנאור והנכבד הנודע בשם האללינער. אך כבר אָבד על רעם הנשק שהוא קָלָת, ולא הָרַע ולא השחית עוד בארץ בימי אורה כהימים האלה, וידי הכהנים הקנאים לא עשו תושיה בכלי נשקם הוה כבימים הראשונים.

§ 37. מיום ליום רבתה המריבה בין הממשלה ובין הכהנים הקאטולים וכל אשר הוסיפה הממשלה להראות נחת זרועה לבעלי ריבה, כן הוסיפו הם להתלויף כח ולהתיצב לפניו לריב עמה ולהכעיסה, ובכל עת אשר התאספו הכהנים בעיר פֶּולֶרָא על קבר קרושם, תבלו תחבולות ויחמטו מנמות לנתק את מסורות על המלכות ולהטליך כל משפטי הממשלה ארצה ולתת רק לממשלת הפאפסט מְהַלְקִים בארץ אשכנז, גם ערבו את לבבם לתת מרא בלב הקיסר האשכנזי להעיד בו לבל יתגרה ברעה ולהטות גם את לב מלך באייערן הצעיר לימים לסור מאחרי עצת סגניו ויועציו מריבי הפאפסט ויתדל מְהַעֲלוֹת עליו את אף נשיא ראש דת הקאטולית וחמת הכהנים וכל רבבות אלפי הקאטולים מְרִי הנפש ומקנאי קנאת דתם והופשיה. והכהנים אשר ידם רב להם למשוך בעט סופר, הפיצו ספרים רבים בכל עיר ומדינה המלאים קינים והגה והוי על רוח הַמְרִי וְהַפְחַשׁ המתהלך בארץ לְמַרְוֹת רוח הדת ולכחש בקדשי האמונה וכל קרושיה, ורבים מהם הרפו וגרפו את בנים כחשים ההם ההולכים לרוח העת הרעה הָרַת מְרָד ומעל בתורת האמונה ובהליכות הדת. ובבתי התפלות קראו מסיפי הקאטולים בגרון וכשופר הרימו קולם להזהיר את עם מרעותם מלָבֶת בדרך ההשכלה הַמְשַׁבֵּלֶת את האמונה, כי שחה אל מות ביתה, שְׂאוֹל צעדיה יתמכו וכל באיה לא ישיגו ארחות חיים. בדרכים כאלה ועוד רבות כאלה הלכו הכהנים היעוואיטים וכל הנלוים אליהם לפרוץ את גדר הממשלה ולהשבית כל תְּקִיָּה מפניהם, עד כי עוד מעט פרץ רוח מְרָד נגד השמש. והפאפסט הוסיף עוד להכעיס את ממלכת אשכנז גם כעס לבעבור הרעימה וירומם וינשא את הכהן הראשי לְאֹדָבְכָאוּסקי בעיר פּאָזֶען אשר שנאת האשכנזים ושנאת דתם עזה בקרב לבבו, וישימהו לראש ולנניד ומצוה על הפולאָנים ובלוח השנה הוצא לאור בעיר רומה נתן לו מקום בין מלכי ארץ ורוזנים כְּתָר מַמְלָא מְקוֹם מֶלֶךְ פּוֹלִין. האנשים האלה נחמו עדיהם כי רומא הולכת חופה והושבת כחשבה להקדיש על ארץ אשכנז מלחמה כבימים הראשונים הפאפסט פיוס IX התאונן מאד על ממלכת אשכנז הרודפת את הופשי דת הקאטולית, ובאחד מדברותיו אשר נשא בְּקֶהֶל צִיְרֵי הקאטולים, נִקְּהָ נִקְּי

הפאפסט ואשר למדו אותם אלוף לראשם למרות הוח הממשלה, ידעו
 צינכחו כי לא יוכל האדם לעבוד שני אדונים כאחד, וכי חקי הממשלה
 הקרינית יהולו על כל בעלי הפלגות ובעלי הדתות השונות היושבים בארץ
 הממשלה ההיא, והעובר אותם אין לו כל משפט וצדקה בארץ.
 המלחמה הזאת בין ממלכת פרוסיה — אשכנז החדשה ובין הכהנים הקנאים
 נושאי כלי הפאפסט, היא מלחמת האור והחשך, מלחמת מלכי צדק
 בעריצות ימי הביניים. אפס במדת אשר התאמצה הממשלה לתת עז
 ותעצומות לחקיה ומשפטיה ולהביא כל יושבי ארצה במסורת בריתה, במדה
 ההיא התאמצו גם הכהנים הקאטולים לתת עז ונעצמה גם לפנסית דת
 הקאטולית, ואיש איש מבעלי הדת הזאת אם יחטא ואשם לעבור את
 מצותיה ולהפיר חס אחד מחקותיה, ישא עונו וענש יענש בירי כהני הדת כפי
 ראות עינם, ואם לא ישוב עוד מדרכו, ונכרתה נפשו מקרב בני עמו, וגם
 על הממשלה המדינית החובה לענוש אותו כפי רשעתו ולקחת ממנו כל
 פקודה וכל משנה אשר נתנה לו בהליכות המדינה. אך הממשלה אשר
 יסורתה על אדני השכלה ותרות הדעות, לא יכלה לתת ידה אל משפטי
 הכהנים ההם להחרים ולהכות שאיזה את כל איש אשר יעבור על דברים
 הנוגעים לדת ואמונה ולמשפטים אשר מוצאותיהם טימי קדם, מימי הביניים,
 כי עיני הממשלה משוטטות רק על משפטי המדינה וחקי צדק הנוגעים לאהבת
 אדם, והאיש אשר יפלם לו מעגל ישר ויעש הטוב והישר בעיני
 המלוכה, יושב הוא בקר הממשלה ובצל כנפיה ישכון שאנן ובטח
 ודבר אין לה ולאיש ההוא על דבר דתו ואמונתו. אולם הכהנים
 היעזואטיים, לא שרתו לבם על דברי הממשלה, וראשיהם (בישאפּע) לקחו
 להם בחזקה קרני ברזל לגנה בהן את כל בעלי דתם הנסונים אחור מחקי
 הפאפסט החדשים אשר אין להם שרש ברית הנוצרית ולא ענף בכל המסורות
 הקדומות אשר בירי תופשי הדת ההיא, פתחו את אוצרות הזעם אשר להם
 מרשה מימי הביניים, ויוציאו משם את רעם החרס וישילו אותו על ראשי
 האנשים הישרים בלכותם ולא בעיני הכהנים, ויאיצו בהממשלה ויפצרו בה
 בחזקה כי תחרים גם היא את המתרטים ההם, תהדוף אותם מפקודותיהם
 ותתנם כמצבם עד כי ילכו לאבדון וישבת מאנוש זכרם. חכהן הראשי
 (ערצבישאפּע) גוילום מעלכערס אשר איתן נושבו כקאלען וכצודתו
 פרושה על נפות רבות, הטיל את רעם החרס על ארבעה מורים ראשים
 (פראָעסאָרען) המורים ארחות דת הקאטולית בעיר באָן, על אשר מאנו
 הקשב להחק היעזואטי כי הפאפסט מרומם הוא מעל כל שגיאה, ויצו על
 תלמידיהם במפגיע לבל ייודו לקחת מפי המורים המורדים ההם לקח. אך
 שר השכלה העם, אשר מנה את המורים ההם לתורות את בני העם בכתי
 קודש הדת לא שעה אל חרם הכהן הראשי הדוא ולא הניח לו להדית

ומשפטי הכנסיה — ולבעלי המרכז (צענטראל פארטיי) (1) הוריע בשפה ברורה כי רק להממשלה המדינית משפט העו והמשרה בארץ על כל יושבי הארץ לכל מפלגותיהם, חקה אחת ומשפטים אחרים לכלם, והאיש או האנשים אשר ימאנו לשמוע את מצותיה וללכת בחקיה, יבדלו מהוך האזרחים ואין להם חלק ונחלה בכל משפטי הארץ, והממשלה לא תהי עליהם סתרה בקאסם בה ובמשפטי פיה יום.

§ 36. המשפט אשר תרצה הממשלה על הכהנים הקאטולים, מצא מכלות בלבות האזרחים המשכילים הרואים את הנולד והידעם נאמנה כי רוח היעזואטיים דוברת בתוך הכהנים ההם ומלתם על לשונם, וכי הם היו נקבה להחק המזור כו הפאפסט מרומם הוא על כל בני האדם תחת כל השמים ולא ישקה בכל מחשבותיו ודרכיו כאלהים עליון ורק הוא לבדו מלך ימלוך על כל הכהנים הגדולים עם הקטנים, כחטר ביד היוצר הם בידו וכפלני מים כל מענקם להטותם אל כל אשר יחפוץ. על כן חתרו האזרחים ההם בכל עז והאיצו בהממשלה לגרש את היעזואטיים מארץ אשכנז לבל יוסיפו עוד לערוץ הארץ. ובהתאסף שרי המלוכה ושרי המדינות להמתיק סוד ולהתיעץ על צפונותיהם, הגישו אלעם מכתבי בקשה מכל עיר ומדינה ויפצרו בהם כי יגרשו את העדה הרעה ההיא מכל נבול אשכנז ולא ישאך אחד כהם בכל הארץ. אך בעלי המרכז שפכו כל חמתם על המנישים מכתבי בקשה ההם ועל השרים היושבים בבית המועצה אשר קבלו מכתבים כאלה ואשר יאמרו לתת להם את בקשהם, ויצעקו חמם על אשר נועזו האנשים ההם לחלל גזר נזירי הדת כהיעזואטיים קרושי הפאפסט וראשית אונם: והי ריב ומרון בבית המועצה בין מנגי העם ואוחבי האדם ובין בעלי המרכז המקנאים קנאת דתם וקנאת הפאפסט וחקיו החדשים. ולאחרונה נמנו וגמרו כל שרי מלוכת פרוסיה ושרי כל מלכי ברית אשכנז והקיסר נתן גם דא ידו אליהם ויוציאו משפטם לאור: כי במשך שנה אחת יסגרו על סגור כל בתי מועד אשר להיעזואטיים בכל נפות ארץ אשכנז ולגרשם אחרי כן מן הארץ. ובגרש הממשלה את הקנאים העזים ההם מגבולות ארצה, חכיחה בזה כי לא תתן מדרך כף רגל בארצה לאנשים כאלה אשר הם סרים אל משמעת מושל אחר זולתה והולכים בחקות רב ושליט אשר מחשבותיו לא כמחשבותיה ודרכיו לא כדרכיה, כי רק לנאמני רוח את הקיסר ולשוכרי מצותיו באמת ובתמים נתנה הארץ למרשה להאחז בתוכה ולאכול ממוכה ולשכוע ספקיה. והכהנים אשר התמכרו לעבורת

1. רוחם תהי רעועה ודרכיהם יפסו, אשכנז, הפאפסט

(1) בעלי המרכז הם הקאטולים הדבקים בהפאפסט בכל דברי הדת והאמונה ואשר גם כמשפטי המדינה ישימו רצונם לקו ולמושקלה, וכל הקי האזרחים ומשפטי המלוכה יפלטו בפלס הדת ואם במאזנים ישאו אתה יחד יקבלום, ואם אין יתנו למשפטי דתם הקאטולית יתר שאת עליהם.

ימימה, קימו וקבלו עליהם את כל חקי הממשלה וגם את החק החדש הזה, אשר לא פללו שרי המלוכה כי תהיה כזאת, כי ראשי הכהנים ההם ראו כי אולת ידם ולא יוכלו לדין עם שתקיף מהם. אז האמינו השרים היושבים ראשונה במלכות, גם כל בני מרום העם בברלין, כי מעשה ראשי הכהנים הקאטולים ההם אות נאמן הוא כי שב לב הקאטולים אל אדוניהם מלך פרוסיא וקיסר אשכנז, ולא יוסיפו עוד למרות עיני כבודו, ורבי המלוכה וגם ביסמארק אָבו לְנִסּוֹת או דְבַר שלום אל הפאפסט ואל הכהנים הרודים על ידו, לבל תהי עוד טריבה ביניהם ולבל יִפְלְנו עוד יושבי הממלכה לשתי פלגות וישבו בשלום ובמישור יחדו כבראשונה. כי באמת לא עלה על לב הקיסר ווילהעלם לְהִצָּר צעדו דת הקאטולית או לקחת ממנה את כל המשפטים הדרושים לחפץ האמונה, כי לא זה דרכו ולא אלה מעלליו, כי מלך חסיד הוא וכל מעשהו באמונה. ועל כן עָתַד את הקארדינאל האֶהֶנְלֶאָה ע להיות מלאך פניו בחצר הפאפסט ברומא התת השר אַרְנִים אשר ישב עד הימים ההם בְּתֵר ציר פרוסיא ברומא ואחרי כן הִפְקִידו הקיסר לשכת בעיר פֶּאַרְיוֹ, והקיסר האמין כי הפאפסט יִקְדֵם את פני הקארדינאל ההוא בחפץ לבב, כי הוא מצא לפנים חן בעיניו גם כִּפְדוֹ לשכת בסוד הקארדינאלים מְתִי סודו ואנשי עצתו. אך לא כאשר האמין הקיסר כן היה, כי ממשלת הפאפסט לא חִפְצָה בהקארדינאל האֶהֶנְלֶאָה ע מלאך קיסר אשכנז, וְתַמָּאן לְקַבֵּל אותה בהיכל נְשִׂיא דת הקאטולית, באמרה כי הוא נתן כתף סודרת אל החקים אשר נתן הפאפסט לנוצרי בריתו ושומרי פקודיו, ועל כן לא יוכל לבוא וְלָרְאוֹת פניו ולרמוס חצרו, גם דרכי אחיו הנשיא כְּלֶאָרְדוּיִג האֶהֶנְלֶאָה ע סגן מלך באייערן, לא יִשְׁרֻו בעיני הפאפסט, כי דמרה את רוהו והפריע את עצתו, ובכן פקד הפאפסט עֵון האח על אחיהו ועל כל משפחתו, גם השיאו שרי הפאפסט עוד עֵון אשמה על הקארדינאל ההוא כי אחרי עֵוְבוֹ את היכל הפאפסט ויָשֵׁב לארץ מולדתו, דָּבַק בארחות האשכנזים ויבחר בְּדַעוֹתיהם וטעלליהם ומדת הקאטולית ונשיאה היושב ברומא כֶּר לבו. ובגלל כל הדברים האלה לא אבה הפאפסט וכל קרושויו עמו לסלוח לו וישליכוהו מעל פניהם. ובדבר הזה פגע הפאפסט בכבוד קיסר אשכנז ובהוד מלכותו, וַיִּרַע הדבר בעיני הקיסר ובעיני כל שריו ויועציו, עד כי נוסדו השרים והיועצים ההם ויגמרו אמר לבלתי שלוח עוד ציר אשכנזי אל חצר הפאפסט, אך ביסמארק אשר עיניו למרחוק יביטו, לא אבה להרום את המעברה האחרונה המִתְחַבֵּרַת עוד את אשכנז ורומא מבלי שוב עוד אליה כל הימים, ותחת עֲשׂוֹת כדבר הזה, יַעֲץ כי תאחז הממשלה במשפט ידה לְשׁוֹם־קֵן לדברי הריבות אשר בינה וכין הכהנים הקאטולים וכל הגלויים אליהם בארץ אשכנז. ובעת ההיא יצא מפי ביסמארק הפתגם חֲמֵה־לֵל: ללכת אל קֶאָנְאָסֶא לא נאבה לשמוע עם משפטי המלוכה

§ 35. להציב גבול בין הממשלה המדינית ובין הכנסיה הקאטולית לבל יחרטו הכהנים היעוואיטים ובעלי בריתם אל הממשלה להרסה להשאות את שתותיה, נועצו שרי המלוכה גם שרי ההשכלה ובראשם השר הנאור פֶּאָלֶק המוכן על השכלת העם בארץ פרוסיא, כדת מה לעשות, וכלם יחד הוציאו לאור משפסם בשלשה עשר לחדש פֶּעֶכְרוֹאֶר (תרל"ב 1872) לגרש את הכהנים נושאי כלי הפאפסט מהסתתפח בנחלת בתי הספר ובתי המדרש לחכמות ומרעים, ומהיום והוא והלאה באה המשרה בכתים ההם תחת יד הממשלה המדינית, היא תחנך את בני הנעורים על פי דרכה, רוחה תתהלך בכל אופני הלמודים, והמורים יהיו אנשי לב, הולכי הֵם, שומרי פי מלך ונאמני רוח להליכות המלוכה. אך לרגלי הרבר הזה, נעזר סער מתחולל על ראש ממשלת פרוסיא, כי כל המחזיקים במעו הפאפסט והמקדישים את חקיו ומצות שפתיו, חָרְגוּ ממשטרותיהם, רגשו ויהנעשו וישפכו עברה וועם על החק החדש הזה, ויותר מכלם התמרטרו עליו הפולאָנים היושבים בנפות פרוסיא. כי אף אמנם היטיבה ממשלת פרוסיא להפולאנים אשר באו תחת ידה, ולמגדולם ועד קמנם יושבים שאננים ושקטים באין מפריע ומכלים דבר, בכל זאת התקומטו על הממשלה ולא אבו שמוע בקולה, לא נתנו ידם אל חקיה ואל משפטיה, המרו אָקְרִיָה ונָאָצוּ טועצותיה, כי נסמכו על זרוע כהניהם וישענו על עז הפאפסט מְעוֹם וּמְגַנֵּם, שמרו את המשפטים המעקלים אשר הָבוּ שרשיהם בקרב בני עַמֵם מאז ומקדם, ודרכי הגערמאָנים היו להם לזרא ולמורת רוח ויקוצו מפניהם ומפני ממשלת פרוסיא, מבלי פְּנוֹת אל רב טוב אשר עשתה פרוסיא עמָהּ ואשר נתנה גִיר לדתם ולכל הליכותיה בארץ ממשלתה. ומאשר זרה רוחם לרוח האשכנזים, לא נתנו ללשון אשכנזי מקום בבתי ספריהם ללמד אותה לבניהם. ובגלל קנאתם העזה לדתם, חרה אפם וַהֲרַע להם רעה גדולה על אשר גִּרְשוּ כהניהם מנחלתם בבתי הספר וחנוך בני הנעורים על פי דרכם, ויתאמצו בכל מאמצי כחם להפיר את חק הממשלה, וירימו במרום קולם כי רק להכהנים הקאטולים הצדקה להיות פקידים ומורים בבתי הספר ולהממשלה אין כל צדקה לקחת מידם את הַמְשָׁרָה הזאת אשר רק להם יאחה, ומגמת פני הפולאנים היתה בזה למנוע מבני העם את ההשכלה האשכנזית אשר לפי דָעַם תסור את לבות מחזיקיה מאחרי הדת והאמונה וְהִטַע בנפשם זמורות זר להיות מלעיבים במלאכי הדת ובכל קדושיה. אך שרי המלוכה ושרי ההשכלה חָכְמוּ והלבב וכביר כח (פֶּאָלֶק) ובראשם הנשיא ביסמאָרְק ברוב עוֹם ובגדל חכמתם הכריעו את המתקוממים ההם תחתיהם ואת חק בתי הספר שָׂמו לחק עולם מטעם הקיסר ושריו ויִפְתַּח בספר החקים אשר לממלכת אשכנז (בשלישי לחדש מָאָרֶץ 1872 תרל"ב) וראשי הכהנים אשר התאכפו בעיר פֶּוֹלְדָא על קבר בְּאֵינִיפֶאָצִיוֹס קדוּשֵׁם, כמשפסם מימים

לאור מכתבי עתים והפיצו מגלות עפות במספר רב ועצום בכל רחבי ארץ אשכנז להעיר ולעורר את רוח בני העם לצעוק חסם על חקי הממלכה ועל סדריה ומשטריה החדשים. ורבים ממכתבי עמל ההם הערימו לבנות את מכתבי עתיהם בשמות אשר לפי ראות עינים רוחם נאמנת עם קיסר אשכנז ועם האשכנזים, כמו: „מכתב עת לממלכת אשכנז“, „נערמניא“, „ארץ מזלדת“ ועוד שמות כאלה למען תפוש את הקוראים לתמם בלבם להאמין כי שלמים הם עם הממלכה החדשה, ותחת מסוה רמיה הזאת, מטנו את מחשבות אונם ואת מוזותיהם אשר יחמסו על הליכות הממלכה לאור זיקת קמה עזה על פרוסיא להקדיש עליה ועל כל ממלכת אשכנז החדשה מלחמת נקם נקם הכנסייה הקאטולית. ובגלל כל הדברים האלה, נלחצה ממלכת אשכנז לצאת לקראת נשק על אויביה העוים ההם, ומנמת פניה לא היתה לתגר במ מלחמה, רק להגן על כבודה המחלל מפי האנשים ההם, על טובת בני עמה החוסים בצלה, על תורת ההשכלה ותרות הדעות, על תרשת המעשה ומלאכת מחשבת וכל משלה יד ופעל כפים המצמיחים ישועות ועוורים ומועילים לרומם הצלת יושבי הארץ. ועל פי הדברים האלה פרצה מלחמה, מלחמת הקולטור, ברחבי ארץ אשכנז. הצייר אשר עליו ספה המלחמה הזאת, הוא אם כל קשט אמרי אמת אשר רכשו להם בני האדם במשך שנות מאות רבות על ידי נסיונות החכמה והמדע, יש להם עמדה נצחת ונחתמים בתחם בית אדם לעד ולעולם, או אם כל הדעות והיריעות וכל החכמות והמדעים אשר לא נחתמו במבעת נשיא ראש רת הקאטולית מאפס ותהו נחשבו כאשר האמינו בני הורות הבינים. וכל יודעי דת ודן ידעו נאמנה כי צדקה ממלכת אשכנז במלחמה הזאת עם הכנסייה הקאטולית גם בדבר הזה: כי אדרי אשר על פי חקי הפאפסט החדשים פשמה הכנסייה הקאטולית את צורתה הראשונה ולבשה צורה חדשה, אין לה כל צדקה עוד בברית השלום אשר כרתה ממלכת אשכנז עמה בימים הראשונים, כי רק עם הכנסייה הישנה כרתה ברית ולא עם הכנסייה אשר שנתה פניה ונהפכה לכנסייה אחרת. ואיכבה יכלה הממשלה לתת מהלכים לכנסייה חדשה היא בארץ אשר כוננה ממשלתה להרום את שתותיה ולפרוץ כל גדריה? איכבה תוכל להביט במנוחת לבב על כנסייה כזאת אשר אחר מראשי מוסדותיה הוא החק החדש „כי אין משנה עם הפאפסט“, חק אשר בראו היעוואטיים הנוכלים באהבת בצעם ואשר עז בירו להגביר את יד ממלכת הכהנים על הממשלה המדינית ולתת תרב פיפיות ביד המון העם להלחם בכל משפטי הממשלה וחקי המלוכה אם רוח הפאפסט איננה מתהלכת בתוכם? חק כזה יוליך את בני העם חשך ולא אור, ומלחמת הדת תתלכח בין האזרחים, ואין מספר לכל הדעות אשר תצאנה ממלחמה כזאת.

לרוח הזמן אשר בָּחרו בהם אזרחי אשכנז להיות להם לפה בבית הפארלא-
מענט היו לו לישועה ויהמכו ידו ויעזרו לו להתגבר במלחמה הזאת . ובכן
התיצב ביסמארק בזרוע חשובה לפני הכהנים הקאטולים אשר בעת רעה
ההיא אשר קָראה צרפת מלחמה על פרוסיא קראו גם הם עליה מלחמה .
בגזרם אמר כי החקים החדשים אשר יצאו מפי הפאפסט קדושים הם ועל
כל הנוצרים החובה להתרפס תחת ממשלת הפאפסט להאמין במצותיו מבלי
חָקור ודְרוּש , ואשר יִמְרָה את פיהו , מלחמה לו בהפאפסט ובחבר כהגיו
וכל בעלי דת הקאטולית . ומימי ממלכת פֶּרִידֵרִיךְ וויהעלם IV והלאה , אשר
אז רמה יד הקאָנוּעֵרוּוּאָטִיפִים המחזיקים בהליכות ימי קדם על הליבערֶאָלים
ההולכים לָפְנִים לרוח העת החדשה , בימים ההם הרימה הכנסייה הקאטולית
למרום קרנה בממלכת פרוסיא , הריעה על נְפִי פרוסי קרת ותאמר אני ואפסי
עוד , כהנייה לקרו להם ממשלה בלי־מצרים וכטוב וכישר בעיניהם עשו ,
וממשלת פרוסיא לא הפריעה אותם ממעשיהם וראשי בעלי הדת ההיא
המקנאים קנאתה בכל עו , קָוו כי בימים יָצְרו תעו יד דת הקאטולית
וּתְגַבֵּר תִּלְוִים עד כי תכריע תחתיה את דת הפראָטֵסֶטֶאָנְטִית והיא לברה
היה גְּבֵרֵת והמִלִּיךְ בארץ . בעיר רוס מושב נְשִׂיא ראש דת הקאטולית גם
בערים רבות באשכנז אשר יד הכהנים הקאטולים שלטת , נחשבו כל יתר
הנוצרים אשר לא נשבעו להגל דת הקאטולית לצאן אוכדות ושה פוורה
התועים ונדחים מתוך העדר ועל הרעה הנאמן היושב על כסא פעטרוס
ברומה המצוה לקבצם בְּזִרְעוֹ ולְהַשִּׁיבם אל העדר . וממשלה בתוך ממשלה
כזאת , ממשלת כהנים כמות אשר לא תקשוב לחקי הממשלה המדינית כי
אם אחרי היות החקים ההם מאשרים על פי חקי הכנסייה הדתית , ממשלה
כזאת אשר בעליה לא יאבו להשבע שבועת אמונים לְבַל מלך רב ושליט
כי אם על אָפְנִים יְדוּעִים הדרושים לחפצם ואם יד הממשלה המדינית תשיגם
בין המְצָרִים וּתְאָלְצֵם לְסוּר אל משמעתה , או ינוסו לעזרה אל הַפְּתָנִים העתיק
אשר להם : כי על האדם המצוה לשמוע בקול אלהים יתר הרבה משמוע
בקול אדם , ממשלה כזאת לא תבוא בגבול ממשלה המיוסדת על אדני
השכל הישר וחקי בינת אדם כממלכת אשכנז החדשה , כי כְּעֵשׂ לַבְּנֵד
היא לה וכרקב בעצמותיה . ממשלה כזאת תצרוּר בכנפיה את רוח ימי
הבינים ואת משפטו אשר תֶּרֶץ כי יחש הממשלה המדינית אל הכנסייה
הדתית הוא כִּיחַש הירח אל השמש , ועוד משפטים כאלה אשר הריסה
עצומה נשקפה מהם על ממלכת אשכנז החדשה ואשר הוסיף עוד להכעים
את הממלכה החדשה הזאת ולהרעימה , הוא כי הפאפסט וכל קדושו עמו
נתנו יד לממשלת הכהנים באשכנז ויוסיפו להם אִמָּץ להתקומם על משפטיה
ומשטרֶיהָ אשר שָׁמָּה בארץ ואשר על פיהם יצרו צעדי הכנסייה הקאטולית .
ונוסף על כל אלה יצאו ממפלגות הקאטולים הקנאים אנשים רבים אשר הוציאו

החרשה לא ישרו בעיניהם ויהפשו עליה תנאות להרעימה, עזבו את דרכם ואת מחשבותיהם, כי הביטו לראות את משטר הממלכה ואת חקיה הישרים ומשפטיה הטובים, ויעשו שלום לה.

§ 34. אחרי אשר פנה הנשיא ביסמארק את דרך השלום מכל אבני מכשול מחוץ ושלום אמת היה בין ממלכת אשכנז ובין הקיסרים האדירים קיסר רוסיא וקיסר עסטרייך, יצאה ידו לעשות גדולות ונצורות בקרב הממלכה החדשה פנימה: לחבר את כל ממלכות אשכנז לממלכה אחת כבירה ואדירה וראש אחד יהיה לכלן מלך פרוסיא היושב על כסא הקיסרית באשכנז, ואף כי כל המלכים והרוזנים והנסיכים יסורו בהליכות הפוליטיק הכללי אל משמעת קיסר אשכנז, לא יגרע מהם דבר מכל דברי העז והמשרה אשר היו להם עד הימים ההם, וכל אחד יהיה שורר בארץ ממשלתו כטוב וכישר בעיניו, ורק בכל הדברים הנוגעים להממלכה החדשה בכלל ולמשפטי אנשי הצבא בפרט, יתאחדו כלם תחת רגל הקיסר האשכנזי וכאיש אחד חברים יעדרו בלב שלם לטובת הממלכה. ורעת לנכון נקל כי לא על נקלה הוציא ביסמארק את הדבר הגדול והכבד הזה לאור, לא על נקלה הצליח בידו לפנות את אבני הנגף ולשום העקוב למישור, ורק גבר חכם פָּעַז וכביר כח לב כביסמארק, אשר ממנו לא יבצר כל מִוְמָה, רק הוא יכל עֲשׂוֹת כדבר הגדול הזה. ככה הצליח להוציא לאור גם את משפטי אנשי הצבא בכל ממלכות ארץ אשכנז על פי מערכי לבבו, עד כי צבאות הממלכות ההן שָׁמַי להם משפטי צְבָאוֹת פרוסיא לָקְוּ והליכותיהם למשקלת. ככה הצליח לֶאֱחָד גם את בתי הרצים, את מסלות הברזל, את הטעלעגראַפִּים, ועוד רבות כאלה ולתת להם חק אחד ומשפטים אחרים תחת פקודת קיסר אשכנז. ואחרי אשר פֶּעַל ביסמארק ועשה את כל הגדולות והנצורות ההן, אחרי אשר קָשַׁר את מלכי ברית אשכנז במְעַדְנוֹת כאלה עד כי היו לאֶגְרָה אהת כבירה ועצומה מאד והממלכה החדשה ישבה שאננה ובטוחה מכל צר ואויב מִבְּחוּץ, שָׁם ביסמארק את פָּנָיו לְבַצֹּר רוח האויבים הפנימים החושבים על הממלכה מחשבות להדיח אותה משָׁאֵתָה, הלא הם הפּוֹחֵנִים הקאמולים וההמון הרב הגלולה אליהם. אך כִּבֵּד מאד גם לאיש חיל ואמין לב בנבורים, לעשות מלחמה בחֵבֶר כהנים מִזֵּי אֵשׁ קנאת דתם ולחמי רֶשֶׁף השנאה לבעלי דתות אחרות כהכּהֲנִים הקאמולים אשר נשאו ראש בארץ אשכנז בימים ההם ואשר רוח הפאפסט והיעזואיטים היא רוח החיה ההולכת בכל הרביהם ומעלליהם. מריבו כהן יִקְשְׁבוּ בעיני ההמון כמריבים עם אֵל, והמלחמה עמָהּ לא לאדם היא כי אם מלחמה בה' ובכל קדושי עמו. אך איש כביסמארק אשר ברוחו העז יעתיק הרים ויפוצץ סלעים, הוא חֶשֶׁף ירוע עֲזוֹ לְהִלָּחֵם גם את המלחמה הנוראה הזאת, ונפשו יִדְעָה מראש כי גם מהמלחמה הזאת יצא כגבור מְנַצֵּחַ. גם המעשילים הרבים ההולכים קדימת לרות

לכם בעלות ממלכת אשכנז עד מְרוֹם קֶץ הַנְּצִחָה וְדַהוּד, אִךְ הַמּוֹן הַגֵּם
 וְאַצִּילִי בְנֵי מֶאֶסְקוּוּא עִמְדוּ מִרְחוֹק וְלֹא הִתְעַרְבוּ בִשְׂמֵתַת הַמַּמְלָכָה הַהִיא, כִּי
 הַנְּצִחָה הַנִּפְלָא אֲשֶׁר נִצְחָה פְרוּסִיא אֶת צִרְפָּת, מִשָּׁךְ בַּעֲיֵנֶיהֶם קוֹ הַשָּׁד עַל
 פְרוּסִיא וַיִּחְשְׁדוּהָ כִּי הִיא, אֲשֶׁר לְכָל נִצְחוֹנוֹתֶיהָ לֹא תֵאמַר הוּן, לְמִשְׁחָה
 עֵינֶיהָ גַם עַל נְפוֹת הַיָּם הַקְדְמוֹנִי אֲשֶׁר לְשׁוֹן אֲשֶׁכְנֹז מִתְהַלֶּכֶת בְּתוֹכָן, לְסַפֵּחַ
 גַּם אוֹתָן אֵל אֶרֶץ מִמְשַׁלְתָּהּ כֹּאֲשֶׁר עֲשֵׂתָהּ לְעִלּוּאִים וְלֶאֱמֵתֵהֶרִינְגֵעֵן אֲשֶׁר לְפָנִים
 דְּבָרוּ בְלִשׁוֹן אֲשֶׁכְנֹז. וְאַף כִּי הַשְּׂרִים הַיוֹשֵׁבִים רֵאשׁוֹנָה בְּמַלְכוּת פְרוּסִיא
 הִתְאַמְצוּ לְהוֹצִיא מַלְכוּת הָאֲנָשִׁים הַהֵם אֶת הַהֶשֶׁד הַהוּא וְלְהוֹכִיחַם בְּמִישׁוֹר כִּי
 קִיסְרֵי עֶסְטְרִיךְ וְרוֹסִיא נָתְנוּ יָד לְמַמְלַכַת אֲשֶׁכְנֹז הַתְּדַשָּׁה וְהֵם וְכָל שְׂרֵיחֵם
 וַיּוֹעֲצִיחֵם וּבְנֵי מְרוֹם עִם הָאֶרֶץ רוֹאִים בַּעֲיֵנֵי אֶהְבֵּה וַיְדִידוּת אֶת מִשְׁמְרֵיהָ
 וַחֲקִיָּה וּמִשְׁפָּטִיהָ הַחֲדָשִׁים, וְכָל זֹאת לֹא יָכְלוּ לְשַׁרֵּשׁ מַלְכוּת הָאֲנָשִׁים הַהֵם
 אֶת הַתְּשׁוּדָה הַמִּסְתַּתֵּר בְּחֶבֶם עַד אֲשֶׁר הִצְלִיחַ חֶפְץ בִּיסְמָאָרְק לְהַבִּיא אֶת שְׁלֹשָׁה
 הַקִּיסְרִים בְּמַעֲרָנוֹת בְּרִית הַשְּׁלוֹם לְעֵינֵי כָל הָעַמִּים, וּבַעֲיֹר בְּרִלֵין וַיַּעֲדוּ יַחְדוֹ
 לְהוֹצִיא אֶת שְׁלוֹם אִמַּת הַהוּא לְאוֹר. וּבַחֲדָשׁ סֶעֱפְטֶעֱטֶבֶעֶר 1872 (תְּרִלְבִּי)
 הוֹפִיעוּ שְׁלֹשָׁה הַקִּיסְרִים הַהֵם בְּבְרִלֵין לְכַרוֹת בְּרִית שְׁלֹשִׁים, בְּרִית אַחִים.
 וְכָל יוֹרְעֵי הָעַתִּים צָהְלוּ לְקִרְאָת כּוֹצֵא דְבַר הַבְּרִית הַהִיא בִּירְעֵם נִאֲמָנָה כִּי
 אֵין מִנְמַת פְּנֵי הַקִּיסְרִים לְחַדֵּשׁ אֶת יְמֵי הַבְּרִית הַקְדוּשָׁה (הַיִּילִינְגֶר אֶלְלִיאָנְץ)
 כְּקֶדֶם, כִּי אִזּוּ נִוְעְדוּ מַלְכֵי אֵיירֹפָא וְשְׂרֵי יוֹעֲצֵיהֶם בַּעֲיֹר פֶּאֲרִיו לְקַצֵּץ אֶת
 כְּנָפֵי רוּחַ הַדְּרֹר וְלֹאֲסוֹר בְּנִהְשְׁתִּים אֶת תְּרוֹת הַדְּעוֹת, אִךְ הַפְּעַם נִוְעְדוּ
 שְׁלֹשָׁה הַקִּיסְרִים הָאֵיתָנִים מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְהוֹדִיעַ לְכָל הָעַמִּים כִּי שְׁלוֹם אִמַּת
 שׁוֹרֵר בְּאֵיירֹפָא, וְהֵם מֶאֶשְׂרִים אֶת הַסְּדָרִים הַחֲדָשִׁים וּמִשְׁמְרֵי הַמְּדִינּוֹת לְכָל
 מִשְׁפָּטֵיהֶם, וְהַשְּׁלוֹם אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בְּפֶרָאָג וּפֶרָאָנְקֶפּוֹרְט יָקוּם וַיִּתְעוֹדֵד יְמֵים
 רַבִּים, צִרְפָּת לֹא תֵשֵׂא עַל פְרוּסִיא חֶרֶב נֹקְמַת וְלֹא תִקְרִישׁ עֲלֶיהָ מִלְחָמָה
 לְהַרְגִּיו עוֹד הַפְּעַם אֶת הַשְּׁלוֹם בְּאֵיירֹפָא, וְאִם לֹא תִשָּׁעָה אֵל דְּבָרֵי בְרִית
 הַשְּׁלוֹם, אִזּוּ תִהְיֶה בּוֹרְדַת בְּמוֹעֵדָה וְהַמִּשְׁמָלוֹת הָאֲדִירוֹת לֹא תִהְיוּכְנָה בִּידֵהּ
 בְּרַב אִזּוּ בְּמַעַט. גַּם וַיִּקְטָאָר עִמְנוּאֵל מֶלֶךְ אִיטָלְיָא כְּרַת בְּרִית עִם מַמְלַכַת
 אֲשֶׁכְנֹז הַתְּדַשָּׁה, וְגַם בְּמַמְלַכַת סְקָאָנְדִּינְאָפְּיָא נִרְאוּ אוֹתוֹת שְׁלוֹם לְאֲשֶׁכְנֹז,
 כִּי בְּעִלּוֹת הַמֶּלֶךְ אֶסְקָאָר עַל כֶּסֶף הַמְּלוּכָה אַחֲרֵי מוֹת אַחִיו קָאָרְל XV וְאַחֲרֵי
 אֲשֶׁר נָתַן כְּתֵר מַלְכוּת בְּרֵאשׁוֹ בַּעֲיֹר סְטָאָקְהָאָלֶם וּבַעֲיֹר דְּרֶאָנְטֵהִיִּים (בִּי"ב
 מֵאֵי וַי"ג יוֹלִי 1873 תְּרִלְגִּי) שָׁחַר יוֹרֵשׁ עֶצֶר מַלְכוּת אֲשֶׁכְנֹז אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ
 הַקְּדוֹשׁ הַהוּא וְהַמֶּלֶךְ וְשְׂרָיו וְכָל הָעַם קָדְמוּ פָּנָיו בְּכַבּוֹד מַלְכִים וּבְכָל אוֹתוֹת
 אֶהְבֵּה וַיְדִידוּת. גַּם בְּשׁוּב יוֹרֵשׁ הָעֶצֶר לְאַרְצוֹ דְּרַךְ קָאָפְעֵנְהָאָנְעֵן קְבִלוּהוּ שְׂרֵי
 הַמֶּלֶךְ בְּכַבּוֹד וְהַדָּר וּמֵהִיּוֹם הַהוּא וְהַלֵּאָה קָרָם מַעַט מַעַט עוֹר עַל פְּצַעֵי
 דְּאָנְעֵמָאָרְק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר חָלוּ בָּהֶם הָאֲשֶׁכְנִיִּים בְּהַלְחָמָם עֲלֶיהָ וּמַעַט מַעַט פָּגַ
 רוּחַ הַמִּשְׁטָמָה מַלְכוּת יוֹשְׁבֵי הַמַּמְלָכָה הַהִיא וַיִּלְכוּ הַלֹּךְ וְקָרֹב אֵל מַמְלַכַת
 אֲשֶׁכְנֹז הַחֲדָשָׁה וְלְדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָהּ וּמוֹכָהּ. גַּם יֵתֵר הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִלִּיכוֹת הַמַּמְלַכָּה

אשר שלחה את מלאכה לשבת בחצר ממשלת העם בצרפת, אחרי כל אלה לא השקוט הרעובוליך במכונה ולא תחדל מהראות את אשכנז כי עוד ידה נטויה עליה בהרבותה את מספר אנשי חילה ובבנותה מבצרים רבים, כי למה זה לה רבבות אנשי צבא חדשים? למה זה שמה להק כי כל בני הנעורים אי נקי יעבדו עבודת הצבא אשר לא היתה כזאת עד הימים ההם? למה זה לה כלי נשק וכלי מלחמה חדשים במספר רב ועצום מאד? ולמה זה תבצר את עריה הבצורות ותבן עוד מבצרים חדשים? הלא כל אלה יעירו ויגידו כי הצרפתים מתעטרים לקרוא על אחת הממלכות מלחמה גדולה! ומי מכל ממלכות איירופא צפויה אל המלחמה הזאת אם לא ממלכת אשכנז? וממלכת אשכנז בראותה כי עם עצום כהצרפתים אשר שלהבת אש הנקמה מתלקחת בלבם לבלעה ולהשחיתה בכל עת מצוא, ההיא לא תעשה תחבולות מלחמה ולא תגבר חילים להתיצב לפני הרעה המתחוללת עליה? ההיא לא תהי ערוכה בכל ועומדת תבן לקדם פני הרעה? ועל כן מצאה לה ממלכת אשכנז לרבר נחוץ לבנות מבצרים חדשים בערי סטראסבורג ומיץ אשר לקחה מיד הצרפתים בחרבה ובקשתה וספחה אותן לארץ מטשלתה כבימי קדם. גם מצאה לנחוץ לה לקטות את לבות מלכי ברית אשכנז להקים את חק עבודת הצבא על כל בני הנעורים גם בארצותיהן כבארץ פרוסיה ולהעיר רוח גבורה בנפשות אנשי החיל לגרש מפני אשכנז את אויביה ולהצילה מהרעה הנשקפת תמיד עליה. ובעשות ממלכת אשכנז החדשה את כל אלה, שמה את פי משל הקרכוני אשר אמר יאמר: **התפץ בשלום, יעמוד תמיד תבן למלחמה.**

§ 33. הן כל אלה פעולת הנשיא ביסמארק, ועוד יתרה עשה, כי בחכמת לבנו עשה והצליח לקשר במעדנות ברית הידירות את שלשה הקיסרים הנאורים מצוקי איירופא: קיסר עסטרייך, קיסר רוסיה וקיסר אשכנז, גם ליישר ההדורים אשר ביניהם במשפטים אחרים ממשפטי המדינה וליתד לבבם ללכת שלובי יד בהליכות עולם הפוליטיק. כי עד הימים ההם נפלגו יושבי עסטרייך בדעותיהם על דבר ממלכת פרוסיה-אשכנז החדשה. האשכנזים שמתו בכל לב כי חדשה ממלכת אשכנז ימיה כקדם וקיסר כבוד ונאור יושב על כסא קיסריה כבימי עולם, אך האפרתים והאצילים (אריסטוקראטען), חבר הכהנים הקאטולים והיעוואיטים מתי סודם, גם העמים אשר לא מבני האשכנזים הם, רעמו כנים על הממלכה הזאת ויביטו עליה בעין קנאה וברוח משטמה ויחשדוה כי רעות במגורה והות בקרבה. גם בארץ רוסיה נמצאו המונים המונים אשר לא נדה דעתם מממלכת אשכנז החדשה. הן אמנם כי קיסר רוסיה וכל שריו הגדולים היושבים ראשונה בממלכות שמהו בהצלחת הממלכה ההיא אשר בימים טעטים עלתה פלאים, גם בין מרום אצילי בני רוסיה ואפרתיה נמצאו אנשים רבים אשר עלץ לבם

אקמאבער (תרל"א 1871) ועל אדותיה הרינו מפלגת הכהנים במרום קולם באמרם כי הממשלה חומסת מהם את משפט הדרור השורר בארץ אשכנז בלי הברל בין דת לדת ובין לאם מלאם. אך הממשלה השיבה אמריה להם בצדק ובמישור כי לא את הדרור היא מונעת מהם, כי אם את המשפט המעקל אשר לקחו להם חבר הכהנים כי יש לאל ידם להשבות את שלום הארץ ולמרות את עיני כבוד הממשלה מבלי אשר יענשו כרת וכמשפט. אפס כי כל אלה לא לעזר ולא להועיל היו להשבות סערת לב בעלי מפלגת הכהנים ואנשי מורם, כי הם הוסיפו עוד אמץ למערכי לבם ויתאזרו עז והתעצמות על אף הממשלה ועל חמתה. כראות המשכילים בעם את האסון הנשקף על ארצם ובני עמם מערת היעוואימים אשר הניחו רוחם על הכהנים ההם והנלוים אליהם, האיצו בהממשלה לגרש את כל היעוואימים מארץ אשכנז לכל יוסיפו עוד לשבת את הארץ, גם לעצור בחוק יד בעד רוח הכהנים הרודים על ידיהם לכל יתעב את עם הארץ בנכליהם ולכל יוסיפו לשום משקמם ולשפוך עוזו כמשלתם ברחבי ארץ אשכנז, כי ממשלת הכהנים ההם צוררת היא לממלכת אשכנז החדשה המיסדת על אהבת אדם, חרות הדעות וחסן ישועות חכמה ודעת וכל מעגלי צדק. והנשיא חכם הרזים בהליכות המדינות ביסמארק הביא עצות ויעש פליליה לבער אחרי ממשלת הכהנים ההיא עד תמה, וחפצו בירו הצליח, כאשר נספר במרוצת הדבר.

§ 32 עור בשנת תרל"ב (1872) הואיל ביסמארק לנהג את רוח

הפוליטיק בקרב ממלכת פרוסיה — אשכנז החדשה פנימה והוצה לה כיר החכמה הטובה עליו. הוכח הוכיח לעיני כל ממלכות איירופא כי שלום אמת שוורת בין ממלכת אשכנז וביניהן וברית שלומה לא תמוט לארך ימים. ומגמת פניו היתה כי אם יאמינו מלכי איירופא בדברי השלום ההם ובקשבת אחים ישבו עם ממלכת אשכנז, אז תהי לאל יד ממלכת אשכנז להוציא לאור את החקים והמשפטים החדשים אשר יש את נפשה לכונן בקרב בני עמיה מבלי כל מעצור ומפריע מחוצה לה. אולם אף כי דבר ביסמארק שלום אל כל העמים ואל כל הממלכות, לא גרע עיניו מתת עז וגבורה לממלכות אשכנז, וקרב את מספר אנשי חילה יתר הרבה מהקדוש לעת שלום, לאות ולמופת כי ממלכת אשכנז החדשה כבירה ונאודת בגבורה להתיצב בפני כל צר ואויב אשר יפיר את ברית שלומו עמה ויניף עליה הרב. הן אמנם כי רחוק רחוק ממנה החפץ לתת תהית בארץ ולתגר באחד ממשולי איירופא מלחמה, בכל זאת לא תאבה שבת בחבק ידיים עד אשר ימריצנה הזמן לחטר חרבה אם למרות ברית השלום תקום עליה מלחמה. וראש דבר עליה להביט בשבע עינים על מצעדי רגלי הצרפתים לכל יוסיפו עוד להרגיזה כבתהלה, כי גם אחרי אשר השלימה עמה הרעפובליק הצרפתית וגם אחרי עשות לה ממלכת אשכנז הנחזות רבות הדרושות להפצה ואחרי

הדרושים לתפץ ארץ אשכנז ולהצלת יושביה. שפה אחת ודברים אחרים
לכלן בהליכות הממשלה המדינית ובהליכות הכנסיה הדתית. ביום השמיני
לחדש יולי יצא פתגם המלכות בברלין לבל תִּפְרְדֶּנָה עוד הכנסיות הקאטולית
והעוֹזֶאנְטֵלית בדברי המשפטים הדרושים לחפציהן כאשר היתה כזאת יותר
משלשים שנה, רק משפטי שתיהן גִּיהוּ תחת יד המיניסטעריום להשכלת
העם מטעם המלך, ועל פי הדבר הזה לא יוכלו עוד כהני דת הקאטולית
לקחת להם בחוקה קרנים לנגח בהן את בני עדתם ככל המוב והישר בעיניהם,
כי כל דברי ריבות אשר להבהנים ולהעם יובאו עד המיניסטעריום האחד אשר
על השכלת העם, וכאשר ישפוט הוא כן יקום וכן יהי. ותחת אשר בברלין
לא היה פוצה פה מכל הכהנים הקאטולים נגד החק החדש הזה, התמרטו
עליו ראשי כהני הקאטולים במינכֶּען ויתנו בקולם על הממשלה וידברו אתה
קשות, אך המיניסטער העגנענב ערג הוציא את החק ההוא בחוקת
היר לאור, ומטעם הממשלה הודיע גלוי לכל יושבי באייערן כי כל איש
ואיש אשר יִרְדֵּף מאחד הכהנים הקאטולים, תבקש הממשלה את הנרדף ותהי
עליו לסתרה מפני רודפהו, ועל פי משפטי המלוכה יִשְׁפֹּט הרודף. ובעת
ההיא התאספו בעיר מינכֶּען אנשים חכמים ונבונים מבעלי הכנסיה הקאטולית
להסתיק סוד בעניני חכמה ומדע, והם נתנו בקולם על האמונה אשר בְּדָאוּ
היעוֹזֵאִיטִים מלבם כי הפאפסט לא ישגה לעולם. גם דברו קשות על יתר
החקים אשר יצאו מהפאפסט וכל קרושיו עִמּוֹ בעת ההיא, ויתאמצו לכונן
כנסיות קאטוליות כבימי עולם ושנים קדמוניות אשר עקבות החקים החדשים
ההם לא נודעו בהן. אך הממשלה עמדה מרחוק ולא התערבה בין דברי
הריבות ההם אשר התעוררו בין הקאטולים, רק הודיעה נאמנה כי היא תִּסְךְ
באכרתה על כל האנשים אשר יבחרו ללכת בדרכי הקאטולים העתיקים כעל
הבוחרים בדרכי הקאטולים החדשים אם אך לא יעברו את מצותיה ופקדיה
תשמור רוחם. ומהיום והוא והלאה נחלקה גם באייערן לשתי מחלקות
לקאטולים עתיקים ולקאטולים חדשים, ושתי המחלקות נצבו זו כנגד זו לקרב
ולמלחמה. אך מרביתם היו קאטולים חדשים ויהיו למפלגה גדולה ועצומה
ולהם מכתבי עתים וסופרים רבים הכותבים מרורות על אנשי מצותם הפורצים
נגד המוסר וחקי דרך ארץ. אחרי כל אלה הוסיפו עוד הכהנים ונושאי כלי
זעמם להכעים את הממלכה החדשה וּלְפִתַּת זיקי משמטה בלבות בני העם
הסרים אל משמעתם לשטום את ארחות הממשלה המדינית ולמרות עיני
כבודה. אז העירה ממשלת באייערן את רוח שרי הממלכה החדשה להוסיף
בספר העונשים עוד סעיף אחד: לענוש את הכהנים אשר ירהיבו בנפשם
עוֹ לְהַפְרִיעַ את השלום בארץ על פי מעשיהם אשר יעשו נגד חקי הממשלה או
כשלהם מדינים בין בערי הדתות השונות, ועל כל דבר פשע יִתְרַץ עליהם
לְהֵאָסֵר בבית האסורים עד מִשְׁךְ שתי שנים. הפקודה הזאת יצאה בתדש

אקטאבער

די"ע הי"ח דלית

המדינית תִּשְׁקַךְ רק על פיה וכל אשר תגזור היא אמר כן יקום וכן יִהְיֶה . ראשי הכהנים ההם וכל אנשי סודם , שָׁמְרוּ להם לִקְנוֹת את משפטי הכנסייה הקאטולית אשר נוסדה לפני שלש מאות שנה ואשר בעצם ידה שִׁלְחָה מדינים בין אחים , השביתה שְׁלוֹם העמים ותסכסך בעלי הדתות השונות איש באיש ואיש באחיו, פרשה עֵנָן עלמה על פני אור ההשכלה , הָעֵמִיסָה על כבוד על בני העם וְאִסְרָה בנחשתים את רוח העמים מַעֲשֵׂוֹת חיל בחקירה הפשוטת ובכל דבר חכמת התבל . אבן הַפֶּנֶה אשר יָרוּ בעלי הכנסייה ההיא , היא : לְיִסְדַּת מַמְלַכַת כהנים קאטולים בכל קְצוֹי ארֶץ וְנִשְׂיֵא דת הקאטולית השוכן ברומה יהיה למלך על כל הארץ וכל מלכי גוים יתכו לרגליו וישאו מדברותיו. אך הממלכה החדשה אשר בגבורות ישע ימינה עשתה גדולות ונפלאות לָרַד לפניה ראשית גבורי גוים כהצרפתים , לא נבצרה ממנה מִזְמָה להרוך תחתיה גם את יריביה היושבים בקרבה וחושבים עליה מזמות להוריד ממנה עֹזָה , וממנה משפטה ושָׂאתָה יִצְאָה ללחביא את כל הקאטולים וכזהניהם וכל הנספחים אליהם במסורת הַקִּיָּה ובלעדה לא ירים איש כהם את ידיו ואת רגליו בכל הרברים הנוגעים להליכות המלוכה וְדֵתִי המדינות . אולם אל דת הקאטולית ואל כל מנהגיה , לא שלחה את ידה וְהִתְיַרָה את ידי כהני הדת להיות שליטים בכל הרברים הדרושים לחפץ דתם . כי הלילה לממלכה נאורה כממלכת אשכנז לְהִצְרַר צעדי כל דת ודת , כי כל העמים ילכו איש בשם דתו , רק את פי המלך ישמרו ואת מצותיו יעשו בכל הדברים הנוגעים לטובת הארץ ולהצלחת העמים היושבים בתוכה .

§ 31. אחרי אשר התמו שרי המלוכה את מעשיהם בבית המועצה , הופיע יום חג הנצחון בשערי עיר ברלין . כי בששה עשר יום לחדש יוני נסע הקיסר הזקן וגבור החיל ווילהעלם במרכבת עֹזו וְנִצְחָזו בקרית מלכותו לְחַג את חג נִצְחָזוֹ הגדול . ברלין לבשה אז הוד והדר ותבוא בְּעֵדֵי עֵדִים וחמדת עינים , רבבות עם עברו בקול המון הוגג והשוואות ששון לחזות בלעם החזון הנפלא ההוא והקיסר הזקן הנאזר בגבורה , עבר בראש שרי צבאותיו הגבורים המשכילים וצבאות גבוריו עליוני נאִוְתוֹ , זְקֵנָה ובחרות נשקפו על פני הקיסר , וכל העם מקצה הריעו לו תרועות מלך , והעיר ברלין צָהֳלָה וְשִׂמְחָה , ולא היתה כשטחה ההיא מיום הַזְקֵסָה . גם ביתר ערי הבירות בארץ אשכנז , חגו האשכנזים את יום חג הנצחון ההוא . הן אמנם כי רָבּוּ האשכנזים במחיר הנצחון ההוא , כי רבים מבחורים בחוריהם ובניהם היקרים נפלו חללים על שְׂדֵי המלחמה בארץ אויביהם , אך הם שָׂתוּ מִזֵּת גבורים וזכרם לברכה ובדמיהם הנהילו כבוד ועז לארץ מולדתם ולבני עמם הביאו תקופה חדשה ונכבדה מאד . יום חג ויום מועד ההוא , מְזַכֵּרֵת נצחוןהוא כי אשכנז הדרומית והצפונית באו במעדרות ברית עולם ברית אחָה ושלום אמת , וממלכות אשכנז תלכנה מן הוא והלאה שלובי יד בכל הדברים הדרושים

ליד מעגלם : לחדש את ימי ממלכת הכהנים כבימי הבנינים ולהרכיב אלף לראשם את הפאפסט והיעוואיטים נושאי כליו ונגעי בני האדם , לבלום עדי השכל במתג ורסן אמונה עֹנֶת עינים מבלי פְּנוֹת אל משפטי ההשכלה הפוקחים עיני עֹרִים , להגביר את ממשלת הפאפסט על ממשלת המלך ורוחה תהי רוח החֵקֶה המתהלכת בכל אופניה לְשׁוֹם בריח ורלתים לִיִם החכמה והחקירה החפשית , ואיירופא כְּלָה כבהמה בבקעה תרד וכהן אחד מהיכל הוואטיקאן נהג בה .

30. § לבצור רוח הכהנים היעוואיטים ההם ולהגיד אַגְדָתָם בארץ אשכנז , נועצו שְׁרֵי המלוכה ורְבֵי העם לב יחדו ויגמרו אמר כי יצא דבר המלכות על כל הכהנים הקאטולים וכל מְתֵי סודם ואנשי בריתם לבל יתערבו עוד בכל החקים והמשפטים אשר להממשלה הַמְדִינִית, רק עליהם החובה לְסוֹר אל משמעת הממשלה , לשמור את פקודיה ולעשות כל דתי המלך ומשפטי פיהו ככל יושבי הארץ . וראש דבר לקחת מידם את הַמְשָׁרָה בבתי הספר ובתי מדרש החכמה , לבל יוסיפו עוד לְשׁוֹם מְשָׁרָם בבתיים ההם , לא יורו ולא ילמדו עוד לבני הנעורים ולא יהי להם כל חלק ונחלה בחנוך בני העם ככל רחבי ארץ אשכנז . כי הכהנים ההם חָנְכוּ עד הימים ההם את תלמידיהם על פי דרכם ויִשְׁרִישׁוּ בלבותם את דעותיהם ואת משפטיהם ההולכים מנגד לְדַעוֹת הממשלה ומשפטי המלוכה . ותחת הכהנים ההם תפקח הממשלה את עיניה על בתי החנוך ובתי הספר לְעַם ובתי מדרש החכמה , והמנהלים והמורים בבתיים ההם יהיו משלומי אמוני האשכנזים אשר רוחם נאמנת לארץ מולדתם , לְמַלְכָם ולדְתֵי המלוכה ומשפטי הארץ . והם ישעו בלבות בני הנעורים נמעי נעמנים , אהבה נאמנה לארצם ומולדתם יראת הכבוד להוד מְלָכָם ולכל פקודיו ומצותיו , אהבת אדם ואהבת צדק וכל מעגל טוב . ויהי בְהִשְׁמַע הדבר הזה להכהנים היעוואיטים , וידע להם רעה גדולה מאד , ויתמרמו על שרי המלוכה , ויצעקו חמס על אשר נגזר עליהם לְגַרְשֵׁם מִהַסְתַּפֵּחַ בנחלתם , לקחת מהם את חנוך בני העם , כי זאת היתה ראשית אֲנָם וראשית תבואתם , קָרָן בן שמן ושְׂרֵי זרע לזרוע שם דעותיהם ומשפטיהם על תלמי לבב חניכיהם : להקדיש את נשיא ראש דת הקאטולית , לשנוא את בעל דת אחרת ולתת לממלכת הכהנים יתר שאת ויתר עז על הממשלה המדינית , ועוד רבות כאלה . אמנם לא על נקלה הצליחה ממלכת אשכנז החדשה להשיב אחור את ימין חבר הכהנים הקאטולים ובעלי בריתם הנשבעים לדגל הפאפסט , לא על נקלה היתה לְאֵל ידה להפיר מחשבות ערומים ההם לבל תעשינה יריהם תושיה , כי ממשלת הכהנים עָחָקָה כבר גם נְכָרָה חֵיל באשכנז מימים רבים , ממשלת הפאפסט פרושה כבר את רבבות אַרְבוֹת יריה על כל משטרי הממשלה הַמְדִינִית ועל כל דרכי בני האדם עד כי עוד מעט היתה רק היא השלמה בארץ והממשלה

כי אחרי אשר שבה ממלכת אשכנז לאיתנה כבראשונה, יש להם צדקה להשיב גם את ממשלת הפאפסט כבתולה ולתת לה עז ותעצומות גם במשפטי הארץ כבימים הראשונים. ראשי המדברים בקבר כהנים ההם והגלויים אליהם, היו מהושבי אשכנז הצפונית, אך רוב הקאטולים יושבי אשכנז הדרומית, נמו אחרי משפטי המלוכה החדשה, ויבחרו מקציהם אנשים אשר מחשבותיהם כמחשבותיהם להיות להם לפה בבית הפארלאמענט, ורק ספלגה אחת בארץ באייערן המתאמרת לדורשת טובת העם. גם הכדן הראשי קעטמ על ער ממאינץ, התיצבו ביד רמה נגד חקי הממלכה ויתחברו אל בעלי הצפון ויהיו לפלגה גדולה ועצומה והקשר אמיץ ביניהם ואליהם נקדו כל המקדישים את הפאפסט והמעריצים את משפטי פיהו. מטרת הפלגה היא וכל החונים על דגלה, לשום פסא כבוד קימר אשכנז הדרום לרגלי גאות הפאפסט ולהשפיל את ממלכת אשכנז החדשה עד שפל מדרגתה אשר עמדה לפני הימים ההם. אולם בעוד הם חומסים מוסות ומערימים סוד על הממלכה החדשה, קמה עליהם רעה מתוך ביתם, כי אחד מראשי הכהנים הקאטולים, איש חכם ונבון אשר ידיו רב לו גם בלמודי הדת יתר הרבה מיתר ראשי פדני דת הקאטולית, הלא הוא האיש הנאור הנודע למשגב בשם דאָללינגער, הוא התיצב בעבי נבי סגנו לרבר משפטים את הכדנים היעוואיטים ההם ולהוכיח דרכיהם על פניהם. ובשמנה ועשרים יום לתדוש מאָרץ (1871 תרל"א) שלח ספר גלוי לראש הכהנים הקאטולים אשר במינכען — פֶרֶיווינג ופיו מלא תוכחות להוכיח באמרי יושר ומשפטי צדק כי המא יחמאו האנשים המאמינים כי הפאפסט לא ישנה לעולם ואין כל משנה באמרי פיהו, כי אמונה כזאת מרת רוח היא לרות הדת ולהמסורה העתיקה אשר בידי המחזיקים בה, כי גם הפאפסט אדם ולא אָל הוא והשגיאה לפתח כל בני המותה רבצת, גם יתר חקי הפאפסט אשר חדשים מקרוב באו על פי היעוואיטים, לא טובים הם מתק ההוא. ואם יתנו להם הכהנים מהלכים בארץ אשכנז, ישרישו שרשים פורים רוש ולענה על תלמי לבב האשכנזים וקעש הם ורכב להממלכה החדשה ולכל הליכותיה. על פי החקים ההם, תעו יד הפאפסט על כל הגוים ועל כל הממלכות ותרום ימינו על כל משפטי המדינה ודת המלכות, ואין קץ לכל הרעות אשר תפוצנה לרגלי ממלכת כהנים כזאת ולהקרבנות והמלחמות אשר תהולולנה בין הממשלה המדינית ובין ממשלת הכנסיה הדתית, בין הכהנים אנשי הרוח ובין בני העם התולכים לרוח הזמן. הדברים האלה יעור רבים כאלה אשר דבר הכהן הראשי ונתכם לבב ההוא, גם דברי שני המלך וצירי העם אשר דברו בעת ההיא בבית הפארלאמענט, פעלו פעולה עזה בנפשות האשכנזים התמימים והישרים בלבותם, והתקחנה עיניהם ונפשם נבהלה בראותם את המוקשים אשר שתו הכהנים היעוואיטים.

יאבו הרוגנים והנרגנים ההם לשוב מדרכיהם בארץ שלום, תִּרְאֶה להם קשה ונחת זרועה עד אשר יחדלו לבלע ולהשחית. וזאת היתה מצמת פני הקיסר במדברו הנאווה אשר דבר באוני שרי העם חכמי יזעציו ביום הקהל באחד ועשרים לחדש מֵאָרֶץ תַּרְלִי"א (1871), הלא כה דבריו: מִהֲלַל אֶקְרָא ה' כי הצלית בידי חֶפֶץ אבותינו להביא את פְּלִגְתֵּי האשכנזים בקְּסוּרֵת בְּרִית אֲחִים וְלִקְבֹץ נְפֻצוֹתֵיהֶם לְאַגְדָה אחת כיום הנה, גבולות ארצנו בשוחדם ושאננים מפחד רעה, ובני עַמְנוּ באו אל המנוחה ואל הנחלה ויש לֵאמֹר יָדֵם לְהוֹצִיא לאור את כשרון דעתם בכל דְּבַר חֲכָמָה בִּינָה וְלִדְרָחִיב את גבול המדעים ותרשת המעשה וכל מלאכת מחשבת. הן כלכם חזיתם כי הַחֲשֵׁק הַנִּמְרֵץ אשר התנוסס בלכות האשכנזים ימים רבים להביא את כל פלגותיהם במערנות האַחֲזָה, ראה אור בעת אשר נועדו כל עַמֵי אשכנז וכאיש אחד חֲבָרִים נִלְחָמוּ את מלחמת ארץ מולדתם להצילה מרעתה ומתגרת יד אוֹיְבֵיהָ אשר שאפו לבלעה חנם. הַחֲשֵׁק הַנִּמְרֵץ ההוא רָשָׁע גְּבוּרֵי בְנֵי עַמְנוּ בכתב אמת בְּשָׂרֵי מִלְחָמָה בארץ צרפת, וּבְעַט בְּרוּל ועופרת יִתְחַקֵּוּ מַעֲשֵׂי עוֹם וְנִצְחָם לְעַד לְמוֹכֶרֶת. וממלכת אשכנז אשר יצאה מהמלחמה הנוראה ההיא בעמרת הנצחון, תבטיח נאמנה כי שלום אמת בינה ובין כל ממלכות איירופא, וידה רב לה לְהִגָּן על חבל נחלתה, וְזוֹעָה מִשְׁלָהּ לֵה לְכוֹנֵן סְדְרִים יִשְׂרָאֵל בארץ ממשלתה, ואין כל צדקה לאיש זר להתערב בהליכות ממלכתנו פנימה או להתאנות לנו למצוא עלינו תנאות — ומי יתן ויכירו וידעו כל האשכנזים את רב טוב הצפון בממלכת אשכנז החדשה! מי יתן ויפרח השלום בקרב כל בני עַמְנוּ ויגדל כחו בארצנו פנימה והאשכנזים המנצחים בהלחמם ביום קָרֵב, יִדְעוּ לְהוֹקִיר את השלום בעת שלום וכל ישעם וכל חֶפְצָם יהיה להחזיק בְּמַעֲזוֹ, להכינו ולסעדו! — דברים האלה היוצאים מלב הקיסר, באו כמים בקרב האנשים הישרים בלבותם אשר רוחם נאמנה למלכם ולארצם וְעַמָּם. ובספר גלוי תודו להקיסר על דבריו וישיבו לו תשואות חן וכבוד כדת. אך לא כמהשבות מְגִנֵי ארץ ההם היו מחשבות כל האשכנזים, כי נמצאו בתוכם גם המון רב אשר התמרדו על הליכות הממלכה החדשה ויחתרו מחתרת תחת כסא כבוד הקיסר החדש, ונוספו גם הם על האויבים החיצונים אשר קָנְאוּ קְנֵאוֹ עוֹה בְּהַצְלַחַת הממלכה החדשה הרבצת כלביאה בלב איירופא ונוראה היא על כל פְּבִיבֹתֶיהָ.

§ 29. וממשלת אשכנז ואשר מלחמה לה מבית ומחוץ, גמרה אָמַר להשקוט לראשונה את שאון האויבים הפנימים, כי מהומה בקרב הארץ פנימה, רעה היא מכל מהומה אשר מחוצה לה. שרי הצבאות במלחמת פנימה והיא, היו ראשי כהני הקאטולים מקדישי הפאפסט נְשִׂיא ראש דת הקטולית, ועל ידם החזיקו המונים המונים המקנאים את קנאת הדת ההיא ומתמכרים ללחום את מלחמת הפאפסט, וכלם יחד תרימו במרום קולם וידברו רַתָּת:

ארץ ההם בראותם כי רגנת רוחם מקרוב, ושמתח לבבם עדי רגע ותקותם כקצף על פני מים, וממלכת אשכנז יספה להתעלף בצעיף אלמנותיה ולהתעלף כבראשונה. פה חלפו עוד ימים רבים ויכלו באפס תקוה, עד כי נואשו האנשים הישרים בלבותם ההם ולא האמינו עוד כי יבוא טוב ותשועה נצחת לממלכת אשכנז והנה פתאם לפתע, בא היום אשר חדרלו מיחל לו, הגיעה העת אשר נואשו כבר ממנה, וממלכת אשכנז חרשה כנשר נעוריה וביתר שאת עוד וביתר עז מבתחלה. כי מלכי אשכנז אשר עזרו למלך פרוסיא בהלחמו עם הצרפתים (בשנות 71—1870), הם הם נוסדו יחד אחרי הנצחון הנפלא אשר נצחו את הצרפתים תחת דגל מלך פרוסיא, ויגמרו אמר לשום כתר קיסר אשכנז לראש המלך הזקן, העזו והגבור מלך פרוסיא אשר בגבורות ישע ימינו רָדד תחתיו את אויבי אשכנז וישבר את גאון עזם לכל ירעו ולבל ישחיתו עוד בכל גבולות אשכנז. והעת ההיא היתה עת רצון להוציא את הדבר הגדול הזה לאור, כי אז בנפול עם צרפת ואָבד נצחה ועזה, נפל גם הפאפסט עוזר צרפת ושונא אשכנז, כי נשבתה או ממלכת הארץ אשר היתה בידו עד הימים ההם, עד כי אָולה ידו להכביד אכפו עוד על גוי ועל ממלכה. ובשמנה עשר יום לחדש יאנואר שנת תרל"א (1871) הכתר מלך פרוסיא בכתר קיסר אשכנז ויהי עליון לכל מלכי אשכנז, וכל פלגות האשכנזים התפנסו תחת דגלו ויהיו לגוי אחד, גוי איתן, רב עצום ורב, עוזו וגבור מלחמה. וממלכת אשכנז החדשה עלתה פלאים ותהי לגם עמים.

§ 28. החזון הגדול והנפלא הזה העיר רגשות רבים ושונים בלבות עמי איירופא, אותבי אשכנז הביטו אליו ונָדְדו, ויעלו לבם כי התנערה הממלכה הנאורה הזאת מעפר שפלותה לשום בָּרוּם שיָאָה, אך עמים אחרים התעצבו אל לבם בראותם כי נבקע כשחר אור ממלכת אשכנז וילטשו לה עין קנאה ויתנכלו להדיח אותה משאתה. גם בקרב הממלכה החדשה הזאת פנימה, התקוממו לה רבים ועצומים מעמי אשכנז ויהמכו עליה מומות להוריד ממנה עזה, להפיר האתון אשר יצאה זה מעט לאור ולהתַר אָנְדָתָה עד כי תפִּלַּג הממלכה החדשה לפלגות רבות כבראשונה ולממלכות קמנות ושפלות כבתחלה. ובכן ראתה הממלכה החדשה הזאת כי מלחמה לה קפִּית ומחוז. מלחמה עם העמים אשר סביבותיה החושבים עליה רעה, ומלחמה עם בני עמה אשר תחת שבט ממשלתה וחורשים גם הם רע כל היום. על כן עליה לָגִבַר חִלִּים ולהוכיח לעיני כל העמים כי עז בידה להתיצב בפני כל הקמים עליה, וגבורה בימינה להקים בידה את הארצות אשר לקחה מיד לוחמיה בחרבה ובקשתה, ואיש אל יעזו לנגוע בנחלותיה, וכל מלכי גוים לא ימנעו ממנה את הכבוד אשר יאות לה על פי פעליה. גם עליה לבקש תחבולות להכניע את שאָן אויביה הפנימים, להשיב אתור ימינם לבל ירעו לארצם ולבל ישחיתו לבני עמם, ואם לא

א. ממלכת אשכנז ופרוסיא אחרי שלום פראנקפורט תרל"א (1871).

§ 27 בימי קדם היתה ממלכת אשכנז בתוך יתר ממלכות איירופא קלב הארם בתוך בְּרִי גְוִיתו אשר ממנו תוצאות חיים לְכָלָהֶם, היא היתה הַתֵּל אשר כל פִּיּוֹת פּוֹנִים אֵלָיו, ממנה משפטה ושִׁאָתָה יָצָא לְכָל העמים בהליכות המדינות, וקיסר אשכנז היה עליון לְכָל מַלְכֵי ארץ ועיני כל מֶלֶךְ רַב וּשְׁלֵיט אליו שָׁבְרוּ וּלְמִשְׁפָּטֵי פִּיּוֹ יִחַלּוּ וְאֶתְרֵי דִבְרָיו לֹא שָׁנוּ. אך באשמת האשכנזים אשר נִפְלְגוּ בְּדַעוֹתֵיהֶם לִפְלֻגוֹת רַבּוֹת, ויותר עוד, בְּקִנְיַת עַמִּים אֲחֵרִים אשר קָנְאוּ בַעֲשֵׂר כְּבוֹד הַמַּמְלָכָה הַאֲדִירָה הַזֹּאת וּבִיקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוֹלָתָהּ, הַתְּפוֹרֶרֶה הַמַּמְלָכָה לְמַמְלָכוֹת רַבּוֹת וְהַתְּפוֹרֶרֶה לְנִסְיֹכוֹת גְּדוֹלוֹת וְקִטְנִים וְכִמְסַפֵּר נְפוֹתֶיהָ הִיָּה מִסְפֵּר מַלְכוּיָהּ, רוֹזְנִיָּה וְנִסְיֹכִיָּה אֲשֶׁר אֵין עֵינֵם וְלָכֵם רַק עַל בַּצְעִיָּהם לְהַרְבּוֹת כְּבוֹד בֵּיתֶם, לְמַלְאוֹת אוֹצְרוֹתֵיהֶם כֶּסֶף, וְאֲחֵרִית הַדְּבַר הִיָּתָה רַעַה מֵאֵד, כִּי מִזֵּם הַתְּמוֹטְטָה הַמַּמְלָכָה הַאֲדִירָה הַזֹּאת, נִשְׁבְּרָה זְרוּעַ עֲזָהּ, נִגְרַעַה קֶרֶן יִשְׁעָהּ, נִמְשָׁתָה עַל אֲדַמְתָּהּ וְתָהִי כִמְתָה. כֹּל מַכְבְּדִיָּה הַזֵּילוּהָ, לֹא סָרוּ לְשִׂאוֹל לְשִׁלּוֹם לָהּ, וְאוֹיְבֵיהָ אֲשֶׁר לְפָנֶיהָ נִתְּחוּ מִפְּנֵיהָ, שָׁמְרוּ עַל מִשְׁבֶּתֶיהָ בְּנִפְלָה פְּלֵאִיִּם וְאֵין עֲזוֹרָה לָהּ. וְרַעַ עוֹד מִזֹּאת כִּי גַם בְּנֵיהָ וּבְנֵיהָ נִהַפְּכוּ לְמַחְרִיבֵיהָ וּמְחַרְסֵיהָ, וְתָהִי הַנִּקְלָה בַעֲיֵנֵיהֶם כִּי לֹא הִתְאָוְרוּ עָז וְלֹא גִבְרוּ חֵילִים לְרַפְאוֹת שְׁבָרֶיהָ כִּי מָטָה, אֲךָ עוֹד הוֹעִילוּ לְקוֹתָהּ וִיתְנוּ יָד לְמִשְׁנֵאוֹהָ, וְיִדּוּ אֶבֶן בַּהּ אֲךָ הֵם אֲכָלוּ מִפְּרֵי דָרְכָם וּגְמוּל יָדֵיהֶם נַעֲשֶׂה לָהֶם, כִּי סָר צֵלֶם מֵעֲלֵיהֶם, נִשְׁתָּה גְבוֹרָתָם וְתִתְּתָה קִשְׁתוֹתָם עַד כִּי לֹא יִכְלוּ עֲמוּד לְפָנֵי אוֹיְבֵיהֶם כִּי אָמְצוּ מֵהֶם וִידְרָכוּ עַל בְּמוֹתֵיהֶם בְּרַגְלָהּ גְּאוּה וּיְשִׁימוּ עֲלֵם עַל צוֹאֲרֵיהֶם עַד כִּי לֹאחֲרוֹנָהּ הָיוּ קְלִמָּה בְּגוֹיִם וּמְנוֹד רֹאשׁ בְּלֵאָמִים. הֵן אִמֵּת כִּי בִימֵים הָאֲחֵרוֹנִים הָאֵלָה הִתְּלָה רוּחַ תְּדַשׁ לְהַתְּפַעֵם בְּקֶרֶב הָאֲשִׁכְנַזִּים רוּחַ אֱהָבָה לְאַרְצֵם וּלְמוֹלַדְתֶּם, וְרַבִּים וְכֵן שְׁלָמִים הַתְּעוֹרְרוּ וַיַּעֲזְרוּ וַיַּעֲזְרוּ אֶת רוּחַ בְּנֵי עַמִּם לַעֲשׂוֹת כָּלֶם אֲנִיָּה אַחַת לְהַשִּׁיב אֶת מַמְלַכַת אֲשִׁכְנַז לְכְבוֹדָהּ וְהוֹדָה כְּבִימֵי עוֹלָם וּשְׁנַיִם קְדַמְנֵיּוֹת, וְאֲנִשֵׁי רוּחַ וּמְנִי אֶרֶץ הֵם לֹא נָחוּ וְלֹא שָׁקְטוּ וְלֹא חָשְׁכוּ מְכַל יַגִּיעָה נַפְשָׁם לְהוֹצִיא אֶת מַחְשַׁבְתָּם הַטּוֹבָה לְאוֹר, וְתִקְוָתָם הִרְהִיבָה בְּנַפְשָׁם עַד כִּי תַפְצֵם בִּידֵם יִצְלַח. אֲךָ מָה רַבָּה מְנַת לֵב מְנִי אֶרֶץ

התהלכה אז בארץ החיים ואשר היא קרובה ללשונות בני ישם ומה גם ללשון עברית. בלוחות ההם נמצאים דברים רבים הנושאים בד בבד עם ספורי תורתנו הנאמנה, כמו חמא עץ הדעת אשר חמא אבינו הראשון בנן ערן, חמבול אשר חביא ה' לשהת כל בשר מפני רע מעלליהם, חמבנה חמנדל אשר חנו בני דור הפלגה, ועוד רבות כאלה. גם דברי המלחמות אשר לחמו מלכי אשור עם מלכי ישראל ויהודה מתאימים עם דברי נביאינו אדות המלחמות ההן, ועוד דברים עתיקים ונצורות חני קדם על הליכות בני ישם בחזות עולמים, חגלו לעינינו על ידי המציאות הגדולות ההן אשר מצאו חכמי דורנו בתרבות היכלי אשור אשר בלעה אותם הארץ לפני שנות אלפים. (1)

(1) יתר הדברים על אדות הלוחות ההם ומכתבי היתדות והחדשות אשר חגלו על יד, קרא בספר בירומי הכשדי להחוקר הנודע ר' שלמה דר' ראבון (ווינץ, תרס"ב).

על שפת כנען (פֶּאָנִיזִישֶׁע שפּראַכֶּע) התחקה הבלשן הגדול גיזעניוס חקמיו—הר"ב השכילו החכמים עוואַלד, לעווי, בלאוי ועמינג לבאר באר (1786—1842) היטב את דבריהן, ומאו והלאה ידענו אל נכון כי שפת כנען קרובה מאד אל שפת עברית אך נופלת מאד ממנה בצחות המליצה ובנעימות צלצלי הודה ויתר סגולותיה הנעלות. לשון ארמית התנערה מְעַפֵּר שממותיה בתכמת החכם נאָלד עקע ותרצינות ידיו ושקידתו הרבה, ועוד חכמים וחוקרים רבים זולתו הקיטו את סְפֵתָה הנופלת ונפחו רוח חיים בעצמותיה היבשות, לשון כושית (עמיאָפִישֶׁע) ובנותיה נשאו ראש ותָרְשׁוּ כנשר נעוריהן על ידי החכמים דיללמאָן ופּראָטאָרוּס. התועלת הראשה אשר יצאה על ידי לשונות בני יָשֵׁם הֵהוּן, היא כי על פי חקרי לב החכמים ההם רָחֲבָה וְנִסְבָּה ידיעת השפה העבריה, כאשר הוכיח זאת גיזעניוס בספרו הנכבד על רקדוק השפה הזאת ובספר אוצר השרשים אשר כתב ברוח חכמתו, כי על פי הלשונות ההן הפיץ שביבי אור נְגֵה על דרכי שפת עבר באופן נעלה מאד. וכמהו עשו גם החוקרים הגדולים היינריך עוואַלד, יוסמוס אָרסוויזען, היטצינג, הויפט, פֶּלד ואהרים זולתם, כי כָּלֵם נְעוּרוֹ על ידי ידיעתם הרבה בלשונות בני יָשֵׁם ההנה לבאר לברר ולצרף דברים רבים במשפטי הלשון העברית ופליאות נתיבות דרכיה. זולת כל אלה נטה אור חדש על תולדות בני יָשֵׁם מעת אשר נגלו מכתבי היתדות או המסמרות (קוילשריפֶטען) בעיר העתיקה פֶּרזעפּאָלִים בארץ פרס, ויותר עור במכתבים כאלה אשר נמצאו בימינו בהיכלי מלכי אשור ובבל הקדמונים. כי בשנת תר"י (1850) חָפַר השר החכם הַמְּקִינִי לֵאָיָאָרד מנגב לעיר מאוול (מאָוול) על המקום אשר התנוססה שם עיר העתיקה והגדולה לאלהים, היא עיר נִינוּה, וימצא שם ארבעה היכלים גדולים ורחבי ידים, הלא הם היכל סלמנאסר הראשון, היכל אסרנוזרפל, היכל תגלת פלאסר והיכל אסרחדן. ובהיכל אסרחדן מצא השר החכם התוא לוחות קטנים במספר רב ועצום, לוחות חֲמֵר כתובים משני עבריהם במכתב היתדות, מכתב עתיק ימים מאד אשר זה שְׁנוֹת אלפים רבות נשכח כמת מלב ועתה הוא סגור חֲתֵם צר, סָתוּם ונעלם ופותר אין אותו. אך בימי הדור הזה אשר לפנינו נגלו תעלומות סתרי כל חי והמון נסתרות שמבראשית, נֶחֱפְשׁוּ ונחשפו גם כִּזֵּי המכתב הנפלא הזה על ידי החכמים והחוקרים המהללים הינעקס, ראָוּלִינזאָן, אָפּערט, לענאָרמאן, גראַטטעפֶּענד, שראָדער, סמיטה ועוד רבים זולתם. ומצא דבריהם ידענו כי רוב הלוחות ההם כתובים בלשון אכדית (על יָשֵׁם עִד אכד הנזכרת בספר בראשית).

השפה ההיא היה כבר שפה מרה עוד בימי מלכי אשור הקדמונים ועל בן נמצא ברוב הלוחות ההם העתקות מלשון המטה ההיא אל לשון אשורית אשר

השפה וכל בנותיה אשר יצאו מחלציה. אחריהם החרו החזיקו עוד חכמים וחוקרים מיתר חכמי איירופא. מהראשונים היו בארץ צרפת החכמים כעצי (Chezy) וכורנוף (Burnouf), ובארץ אשכנז החכם פרידריך שלענגל אשר על ידו נמשכו עיני חכמי איירופא ולבם להתבונן על שפת היהודים ועל חכמת חכמיהם, גם אחיו אויגוסט ווילהעלם שלענגל פעל ועשה להפיץ את ידיעת השפה והיא וספרותה על פני ארץ אשכנז. — יתר הרבה עוד מהחכם פרידריך שלענגל הגדיל עשות החכם והבלשן הגדול פֶּרְאַנֶץ בֶּאָפּ (Bopp) סמאייניץ, כי תחת אשר בעלי הרמאנטיק ההם חפשו וחקרו למצוא בספרות היהודים יתד במקום נאמן לתלות עליה את רִיחָם וחזיונותיהם הלוזים בערפלי עלמה, חגר הוא בעוז מתניו למצוא שמה חדשה ונאמנה בהליטת הלשונות אשר שפת סאנסקריטית חוללה וילדה אותן ברבות הימים. ספרו המפאָר אשר פיהו יקבנו בשם „קאָניוגאַציאָנסוויסענעם דער סאַנסקריטשפּראַכֶּע“ (פֶּראַנקֶ פֹּרש 1816) גלה עינינו לראשונה לראות על מה אדני דקדוק הלשון ההיא המְבַעֵז ועוד דברים נכבדים כאלה, עד כי נוכל להחליט כי לא בא עוד פֶּבְשֶׁם הזה בספרי בעלי הלשון. — החכם לֶאָסֶסֶן מנאָרוועגען חוסיף עוד לעשות ותעלומות ארץ הודו הוציא לאור בספרו „קדמוניות הודו“ (אינדישע אלטערטהומסקונדע) אשר בו חשף את מצפוני ארץ הודו והעמים היושבים בה ומעת אשר נפוצו מעינות החכמים ההם באירופא, התעוררו ראשי המורים והחוקרים לכל תכלית לתורות להמן תלמידיהם בכתי קדרש החכמה את דרכי שפת היהודים ואת ספרותה, ורבים וכן שלמים שתו בצמא את דבריהם, עד כי נחשבת ידיעת השפה ההיא והספרים הכתובים בה לאחת הידיעות היקרות בארץ אשכנז וביתר הארצות הנאורות. המתנשא והמתנוסס לכל לראש בחכמת הלשונות וחוקרי גיבי שפתי נאמנים, היה איש המופת ווילהעלם פֶּאָן הומבאָלדט, אשר כבר דברנו על אדותיו ואשר תהלתו מלאה כל הארץ, ועוד נשוב אליו במקום שידבר בו. גם עוד חכמים גדולים וחוקרים מהללים הואילו לחפש בגר תבונתם את דרכי שפת סאנסקריטית והשפות אשר נולדו על ברכיה ותהלהכנה בארצות תבל. § 26. גם לשונות בני שֶׁם (סעמיטישע שפּראַכֶּען) מצאו להן גואלים בין חכמי איירופא בתקופת עת החדשה הזאת. חתברה המפאָרה הנודעת בשם „דייטשע מאָרגענלאַנדישע געזעלשאַפֶּט“ אשר נוסדה בשנת תריה (1845) בלייפציג והאללע, שלחה קָנֵי אור יקרות על החקירה הנכבדה הזאת, גלתה עמוקות מצי חשך וחידות מצי קדם וקרנים מידם לה. לשון ערבית הצחה והברורה מצאה לה גואל על ידי החכם די זאַסי (be Saey) אשר ראה ויספרה, הכינה גם תְּקָרָה כיד חכמת הלשון הטובה עליו, וחקרי לבבו היו גַר לרגלי החכמים נושאי דגלו ואור לנתיבתם, ולאורו הלכו בדרך ישרה עד הגיעם למחוז חפצה וכל יקר ראתה עינב. —

והגדותיהם — בעקבות החכמים והחוקרים ההם יצא
 עוד חכמים וחוקרים במספר רב ועצום, ומראשיהם הם:
 החכמים הנודעים: יאקאביס לאבעק מ היערש,
 גאטמלינג, בוטמאן, הערמאן, יאהן, צומפט,
 סטארק ועוד רבים כמוהם. כל החכמים ההם גלו
 פני הלוט הלוט על תולדות ימי קדם. הופיעו נהרה על
 ספרי חכמי היונים והרומאים, וקקו ויצרפו את ניבי
 שפת מליציהם ומשורריהם וחוקריהם אנשי השם מעולם.
 ואת אוצרות כלי חמדה ההם הנחילו לכל העמים הנאורים
 בעת החדשה הזאת ולדורות הבאים אתרינו, ואין קץ
 לרב טוב אשר יצא ואשר יצא עוד מאוצרות כל יקר
 ההמה כל ימי עולם.

§ 25 בדיעות הלשוניות העתיקות והחדשות,
 בחקר גועיהן ושרשיהן וענפיהן הרבים היוצאים מהם
 ועוד רבות כאלה, התנוססו חכמים רבים והאירו עיני
 יושבי תבל בספריהם היקרים אשר כתבו במועצות
 ודעת. הראשון היה החכם הנודע אדעלונג אשר
 עשה גדולות ונצורות בספרו הגדול אשר שם הכלך
 הבלשן המהלל „מיטהרידאטעס“ מלך פאנטוס נקרא
 עליו, או אאלגמיינע שפראכענקונדע והוא אוצר נחמד
 וסגלה יקרה לכל חוקרי הלשוניות וכלם למעין ישיתודו
 וישאבו מים בששון ממעין הישועה הזוה — אתרי אשר
 צבר בעל הלשון הזוה ועוד חכמים רבים נולתו חמר
 ולבנים להתיכל הגדול הזוה גם ירו אבן פנתו ויסרו
 שתותיו כיד החכמה הטובה עליהם, בגו חכמים וחוקרים
 אחרים על המוסדות ההנה את כל תדרי התיכל ועליותו
 וכל מוצאיו ומובאיו ויכללו את יפיו. כי מעת אשר נגלתה

השפה העתיקה אם לשונות רבות המתהלכות בארץ, היא שפת סאנסקריטית
 נצת הלשוניות הנקובות בשם הכולל לשונות „הודו-נערמאנית“ הודו-
 איירפית“ או לשונות „האריים“ (ארישע), על ידי הנצחון אשר נצחו האנגלים את
 ארץ הודו, הקל לחוקרי הלשוניות לחקור ולהתחקות על שרשי שפת
 סאנסקריטית, השפה הקדושה בעיני ההודים אשר בה כתובים ספרי קדשיהם,
 עד כי היתה לאל ידם לחבר ספרים בדקדוק השפה הזוה ולאצור אוצר שרשים,
 שמות ופעלים ושמש הלשון למען ירוץ הקורא בה. חכמי אנגליא, כמו
 אלכסנדר האסילטאן, יאנעס קאלעבראקע, לא חשכו מכל יניעה
 לשקוד על כפרי ההודים הכתובים בשפה הזאת ולהעמיק חקור בכל הליכות

השפה

מדיש
תקמ"ד—תרי"ב
1784—1860.
גאטמלינג
תקנ"ט—תרכ"ט
1799—1869.
בוטמאן
תקמ"ד—תקנ"ט
1764—1820.
הערמאן
תקמ"ד—תרי"ט
1804—1855.
יאהן
תקע"ג—תרכ"ט
1813—1869.
צומפט
תקנ"ב—תרי"ט
1792—1849.
סטארק
תקמ"ד—תרי"ט
1824—1879.
אדעלונג
תצ"ב—תקס"ו
1732—1806.
פרידריך שלעגעל
תקל"ב—תקס"ט
1772—1820.
באש
תקנ"א—תרכ"ז
1791—1867.
לאסטען
תקס"ט—תרי"ט
1800—1876.

הנעלה מאס מזען כתב "תולדות הרומאים" עד מות יוליוס צאזאר, וכל חכמי הדור התפלאו על יקר הפארת המפעל הזה ועל רחב לב המחבר וידו החזקה בדיעת דברי ימי עולם. כל החכמים והסופרים ההם ועוד חכמים וסופרים רבים וזולתם, הגדילו תורת התולדה, תולדות בני האדם, ויאדירוה ויאירו אוד יקרות על נתיבותיה עד כי היתה לחכמה מפארה, סכלל יפי ופנת יקרת ואין קץ לרב טובה לכל בני אדם גם בני איש, ובעקבות החכמים ההם יצאו עוד סופרים רבים ויצאו עוד חדשים לבקרים להשכיל להיטיב ולהצמיח חסן ישועות ברחבי ארץ ותבל.

§ 24. שלוכי יד עם ידיעת תולדות בני האדם, הלכה ידיעת מחקרי הלשונות אשר התהלכו בארצות היונים והרומאים והליכות ספרי חכמיהם ומשורריהם אנשי המופת, לברר את ניב שפתיהם ולצרף וללפן את סיני השגיאות אשר נספחו על דבריהם באשמת ידי המעתיקים. מראשי החוקרים והמבארים ההם, היו החכמים הידועים האלה: החכם היינע (Heyne) בגאטמינינען, אשר ברוב חכמתו וישרת שכלו ושקידתו הרבה האיר נתיב בדיעה הזאת וסלל מסלה ישרה להמון חכמים רבים הבאים אחריו. בעקבותיו יצא תלמידו הגדול פרידריך אויגוסט וואלף, וגדול כח התלמיד מלפני הרב כי הגדיל לעשות ממנו ויעבור אותו בחקירה הנכבדה הזאת. הוא היה מורה ראשי בבית מדרש החכמה אשר בעיר האללע, ואחרי כן חקר להאקאדעמי אשר בברלין. הוא נשא דעו למרחוק וידבר דברי נגידים על תולדות דורות קדומים, על חכמות חכמיהם ועל דרכי חייהם. ויצליח ויעש פרי הלולים קרש אוד קרש על שירי הגבורים אשר ישם האמער נקרא עליהם, והוכיח במישור כי אביהם ובאיזה דור יצאו לאור, ועוד חקירות יקרות ובקרת נאמנה וחדיות מצי בקדם כאלה הנחילנו החכם והמבקר השנון הזה. — אחריו עשה פלא החכם גאטטפריד הערסטאן בעיר לייפציג. הפילאָג לאגים האנגלים וההולאנדים עוררו בקרבו את התשוקה אל החקירה הנכבדה הזאת, וביד חוזרת הוציא לאור אמת נהדרת, ויבאר ויצרף את הליכות חכמי היונים והרומאים בספרי חכמתם ושירי עזם, התחקה על שרשי לשונות העמים והם ודקדוקיה ויחולל חדשות ונצורות. החכם וועלקער בעיר באָן, איש חכם ונבון ובעל רוח דמיון עז, חקר ויחפש דרכים חדשים בדברי ימי העמים הראשונים ומשפטי ספרותם, גם נסה לפלס נתיבה חדשה במשלי הרת והגדות היונים והרומאים. החכם מיללער הראה לנו בחכמת הפילאָגאניע בספריו המחכמים אשר כתב על אדותיה, ומה גם על ההעללענים ושכמיהם וההלכות חייהם, משלי התם והגדותיהם

הערמאן
תקליב—תרי"ח
1772—1848.
וועלקער
תקמיד—תרכ"ח
1784—1868.
מיללער
תקניז—ת"ר
1797—1840.
יאקאבס
תקיד—תרי"ז
1754—1847.
לאבעק
תקמ"א—תרכ"ז
1781—1866.

אהובים הם לנפש קוראיהם, מצאים חן ומפיקים רצון מאת כל יודעי בינה לעתים וחוקרי תולדות בני האדם. — הסופר התרוץ גער פֿינּוּס — אשר דברנו בו כזה — ידיר ורע להסופר דאָהלמאַן ובן גילו בחקרי לבו, העשיר את ספרות האשכנזית בספרו הנכבד „געשיכטע דער פּאָעטישען נאַציאָנאַל־ליטעראַטור דער דייטשען“ או כאשר יכונה בהוצאה הרביעית „געשיכטע דער דייטשען דיכטונג“, בו צָפֿן המחבר חקירות עמוקות והשקפות פּיציזות אור יקרות, וכל יודעי מדע יודוהו על יד תפארה הוזה אשר שָׂת לראש ספרות הגערמאַניאַ לְנאַזן וצבי עֵדִים. כן הפליא הסופר הגדול הוזה לעשות גם בספריו אשר כתב על התווה הנפלא שעסקספיר, ובספרו דברי הימים הנחלק לשמנה חלקים, העמיק הרחיב הקור ודרוש ברוח בקרת נאמנה על הליכות חיי האשכנזים ויתר העמים הנאורים בתקופת מאה תשע העשרה, ודבריו נאמנים ונחמדים בעיני כל מביני מדע. — החכם הייס ער (Häusser) נודע לתהלה על פי ספרו „געשיכטע דער רהיינפֿאַלץ“ וספרו „דברי ימי אשכנז אתרי מזה פֿירדיך הגדול עד מוסדות ברית אשכנז“. דברי חכמתו אשר השמיע להמון רב על דבר הרעפֿאַרמאַציאָן ועל ימי השננים (רעוואָלוציאָן) בצרפה, דברי נגידים הם וכל שומעיהם התפלאו על עמוקות חקרי לבו ושכלו הישר הקולע תמיד אל מטרת האמת, והדברים ההם יצאו לאור על ידי תלמידו אָנְקֶען — אחרי מזה החכם והסופר הוזה בלא עתו, נקרא החכם היינריך פֿאָן טרייטשקֶע (Treitschke) למלאות את מקומו, איש צעיר לימים אשר עשה לו שם גדול באשכנז על פי מכתב עתו אשר הוציא לאור ואשר פיו יקבנו בשם „פריישיסע יאָהרביכער“, כי הוא בעל לשון למודים ודבריו תוצבים להבנות אש וכגבור משכיל אשר חציו לא ישבו ריקם, לָחַם את מלחמות ארץ מולדתו ובני עמו ומשפטי ממלכת אשכנז החדשה. סָפֵרו „דיא דייטשע געשיכטע אַים ניינצעהנטען יאָהר הונדערט“ אשר החלק הראשון כמנו יצא בשנת תרל"ט (1879) לאור, הפליא את לבות החכמים יודעי העתים ויתנו לו יקר וכבוד מלא חפנים. אך לאחרונה חָלַל את יפעת חכמתו בְּהִתְחַבֵּרוֹ אל בני בלי שם (אַנטיסעמיטען) ויתן לחרם יעקב וישראל לגדופים, וכזה שָׂחַת לכבודו, רבים ממכבדיו הזילוהו, גם זר סָפֵרו הנכבד הנעם בעיני רבים וכן שלמים. —

§ 23. הסופר דראיזען (Droyzen) התחקה על חקרי דברי ימי הקדם, העתיק את ספרי החכם הקדמון אַריסטאָפֿאַנעס ללשון אשכנז, כתב תולדות אלכסנדר הגדול, „דרכי ההעללענים“, ולאחרונה הואיל לכתוב בספר ההלכות הפאליטיק בפרוסיא בימים החדשים האלה, ועוד ספרים ומאמרים סחכמים מאלה. — החכם דונקער הגדיל לעשות בספרו „געשיכטע דעם אלטערמחומס“ אשר יצא פעמים רבות לאור ליקרת ערכו, בו יתאר בשרד האמת ארצות ארצות המזרח ודרכי ההעללענים עד אחרי מלחמת פרס, ודבריו מעלפים במחלצות המליצה ומושכים אוריהם את לבות הקוראים. — החכם והסופר

ורב טובו להשכיל להיטיב ובגלל ספריו המלאים דעת ומזמה, משפטי צדק על משפטי המדינה ודברי נגידים על דברי ימי עולם. בספרו „נעשיכמע דאנעי מארקס” ויתר ספריו הוכיח כי ידיו רב לו וכביר מצא שכלו בידעת דברי הימים ובינה לעתים. ובספרו היקר על אדות ההפכות אשר התגעשו בצרפת ואנגליא, חשף את זרוע עזו בחכמת המדינה וחקרי קורות התבל, ועל פי עדות נאמנה ממקרים נמרצים אשר קרו בימים הראשונים, נבא לרוזני ארץ ונושאי משקרה במדינות את אשר יקרה גם אותם בימים יצרו אם לא יקחו לקח מקורות הימים ההם. — והוא הרבה לעשות לטובת האשכנזים ולספרותה עד יום מותו בשנת תרי”ב (1860). — החכם קארטז’ס נולד בשנת תקמ”ח (1788) ויורה דעה בבתי מדרשי החכמה אשר בשווייץ והיידלברג, וספריו הנכבדים אשר כתב במועצות ודעת, על דברי ימי היונים, והרומאים ודורות ימי הבינים, ועוד ספרים רבים כאלה, יתנו עדיהם על חכמתו הגדולה בידיעה המפארה הזאת, אך חסר לו לשון למודים ונעימות שפתי נאמנים, ובשנת תרי”ח (1856) הלך לעולמו. — החכם פארענהאנען פאן ענוע נולד בשנת תקמ”ה (1785) בעיר דיסעלדארף, והוא אחד מאנשי השם באשכנז, חכם מדיני, איש חיל וסופר מהיר. בימי עלומיו בשקדו על דלתות בית מדרש החכמה בברלין, התהלך את החכמים באמיוץ, את האחים שלענעל ואת הפילוסוף פייכמע ועוד חכמים גדולים. בשנת תקס”ט (1809) עבד את עבודת הצבא בצבאות קיסר עסטרייך וילחם אתם יחד במלחמות אספערן וואגראם ובשנת תקע”ג (1813) התערב עם מגני ארץ פרוסיא ויעזור להם במלחמת הדרור, ואחרי כן בשבתו בסוד הדיפלומאטים הפרוסים גלח אל מזכיר הממלכה השד הארדענבערג לשבת בהקאנגרעס הגדול בעיר ווין, ואחרי כן בהקאנגרעס הפאריזי. ספרים רבים כתב החכם הזה, והטרעיס לנו הם: „ספורי אשכנזים” „שירים שונים” „משלי אנגעליים זילעויוס” „זכרונות ותולדות אנשי שם” ועוד רבים כאלה. מכתביו ושיחותיו עם אלכסנדר פאן הומבאָלדט וספר הזכרונות אשר יזכיר בו הליכות חכמים ואנשי השם ותכונות נפשם והלך חייהם, העירו תלונה עזה בלבות אנשים רבים בגלל הבקרת הנמרצה העצורה בהם על גדולי הדור, אך בכל זאת יקרים הם ורב טוב צפון בהם לחוקרי דברי הימים ההם ותולדות חיי אנשים רבים מחכמי הדור ההוא. — הסופר והגודע לעאָפּאָלד פאן ראַנקע — אשר זכרנוהו בזה — יסד שמה חדשה בדברי ימי עולם אשר רבים וכן שלמים החזיקו בה ויתמכו אשריהם במעגלותיה, ודעת שפתיו ברור מללו על דבר התנועה החזקה והענינים הסבוכים בימי הרעפארמאציאָן בארצות אשכנז, איטליא, צרפת ואנגליא ויאר עליהם אור יקרות כיד החכמה הטובה עליו. הוא העלה את ידיעת דברי ימי עולם על גרם המעלה ופלל אותה בכלילת יפו. כל ספריו אשר כתב בענין הנכבד הזה, מעשה ידי אמן הם. רוח אהבה נרחפת על פניהם, ועל כן

בעיר יעֶפֶד וילמוד דרך תבונות בבית מדרש החכמה אשר בגאָטטינגען ,
 ובְנֶמְרוֹ חָק לְמוֹרוֹ לְמַד דַּעַת לְבְנֵי הַנְּעוּרִים בְּעִיר מוֹלְדָתוֹ . אֲךָ לֹא אֲרָכּוּ הַיָּמִים
 וַיִּבְחַר בְּאַשְׁכְּנַז הַדְּרוּמִית לְמוֹשָׁב לוֹ וּשְׁם יוֹשֵׁב שָׁנִים רַבּוֹת , בְּרֵאשׁוֹנָה בְּפְרָאֲנֶק־
 פֹּרוֹט , וּשְׁם הוֹרָה חֲכָמָה לְתַלְמִידִים מְקַשְׁיָבִים מִבְּנֵי עֲשִׂירִים , גַּם הָיָה מוֹרָה רֵאשִׁי
 בַּהֲגִימְנָאוּיוֹם , וּמִשְׁנַת תַּקְע"ז (1817) וְהֵלָאָה הָקָם לְמוֹרָה רֵאשִׁי בַּהֲאָקָאֲדַעְמִיעַ
 אֲשֶׁר בַּהֵיידֶלְבֶּרְגַּעַד עַד יוֹם מוֹתוֹ בְּשֵׁלֶשֶׁה וְעֶשְׂרִים סַעֲפֻטֶע־מִבְּעַר (1861) תִּרְכ"א .
 עַל יַד הַחוּקָה בִּירְדֵּיעַת תּוֹלְדוֹת בְּנֵי הָאָדָם , יַעֲיֵד סַפְרוֹ הַמְּהַלֵּל אֲשֶׁר כָּתַב
 בַּהִשְׁכַּל וְדַעַת . עַל קוֹרוֹת הַדְּרוֹרוֹת מֵרֵאשׁ עַד הַדְּרוֹר הָאַחֲרוֹן הַזֶּה . גַּם יֵתֵר סַפְרֵיו
 בִּירְדֵּיעַה הַנִּכְבְּרָה הַזֹּאת , יַעֲיֵדוּ וַיִּגִּידוּ כִּי הִפְלִיא לַעֲשׂוֹת בִּירְדֵּיעַה הַזֹּאת — .
 הַמּוֹכִיר הַגְּדוֹל ק. פ. רֶאָטְטִיק הַיֹּכֵם בְּעִיר פֶּרִירֶיךְ לְפְרָאָפֶּע־סָאָר בְּבֵית
 מִדְּרַשׁ הַחֲכָמָה בְּשַׁנַּת תַּקנ"ח (1798) וַיִּלְמַד לְהַמּוֹן תַּלְמִידִים רַבִּים אֶת הַלִּיכּוֹת
 דְּבָרֵי יָמֵי עוֹלָם , וְאַחֲרֵי כֵן בָּחַר לְהִיּוֹת מוֹרָה בְּבֵית מִדְּרַשׁ חֲכַמַת הַמִּשְׁפָּטִים
 וּמִשְׁפָּטֵי הַמְּדִינָה . בְּסַפְרוֹ הַגְּדוֹל עַל תּוֹלְדוֹת בְּנֵי הָאָדָם , גַּם בִּיתֵר סַפְרֵיו
 הַמְּחַכְמִים , הוֹאִיל הָלוֹךְ בְּדֶרֶךְ בְּעֵלֵי הַדְּרוֹר . (לִיבֶעֶרְאֶלְעֵן) וּבְכָל לִבְבוֹ הַתְּאֻמָּן
 לְנַטּוֹעַ אֶת דְּעוֹתֵיהֶם עַל תַּלְמֵי לִבְבֵי הָאַשְׁכְּנָזִים . וּבִיתֵר עוֹן פְּעַל הַסּוֹפֵר הַגְּדוֹל
 הַזֶּה לְהַרְחִיב אֶת דְּעוֹת בְּעֵלֵי הַדְּרוֹר בֵּין בְּנֵי עַמּוֹ , בְּסַפְרֵיו אֲשֶׁר הוֹצִיא לְאוֹר עִם
 יֵתֵר הַחֲכָמִים אֲשֶׁר מַחֲשֻׁבּוֹתֵיהֶם כְּמַחֲשֻׁבּוֹתָיו , וְהַסְּפָרִים הֵם נוֹדְעִים בְּשִׁמּוֹת :
 "דַּעַר פֶּרִיזִיזִינְגֶּע" , "סְטֵאָטְטֶלֶקְסִיקָאָן" וְעוֹד סְפָרִים כְּאַלֶּה . בְּגַלֵּל דְּעוֹתָיו
 הַחֲפָשִׁיּוֹת הֶעֱלָה עֲלֵיו רַבּוֹת פְּעָמִים אֶת אֵף הַמִּמְשָׁלָה וְהַסְּתִירָה פְּנִיהַ מִמֶּנּוּ
 הַסְּתֵר וְקִצְף , וְגַם אֶת מִצְּבַת הַפְּבוֹד אֲשֶׁר הִצִּיבוּ לוֹ אַחֲרָיו עִיר מוֹלְדָתוֹ אַחֲרֵי
 מוֹתוֹ בְּשַׁנַּת ת"ר (1840) לֹא נִתְּנָה הַמִּמְשָׁלָה לְהִצִּיב עַד עֲכוֹז יָמִים רַבִּים — .
 הַסּוֹפֵר הַעֶרְעֵן נוֹלַד בְּשַׁנַּת תַּק"כ 25 אֲקֵמָאֲבֶעַר (1760) בְּעִיר אַרְבֶּע־רֵגֶעַן
 אֲצֵל בְּרַעֲמַעַן , הָקָם לְמוֹרָה רֵאשִׁי בְּבֵית מִדְּרַשׁ הַחֲכָמָה בְּגֵאָטְטִינְגֶּעַן וַיְכּוֹנֵן
 מַחֲשֻׁבּוֹתָיו לְחֶקֶר דְּבָרֵי יָמֵי הַעֲמִים הַקְּרִמּוֹנִים , וַיַּעַשׂ תֵּיִל בְּמַחְקָרָיו הַחֲרוּצִים
 כְּאֲשֶׁר יַעֲיֵדוּ סַפְרֵיו הַנִּכְבְּדִים הַנְּקוּבִים בְּשֵׁם "אִידֶעַן אִיבֶעַר פֶּאָלִיטִיק ,
 "פֶּעֶרְקֶעֶר אֹנַד הָאַנְדֶּעַל דַּעַר אַלְטֶען וועלמ" , גַּעֲשִׁיכְטֶע דַּעַר שְׂטֵאָטְטֶע דַּעַס
 אַלְטֶעֶרְטֶהֲנֹמִס" וְעוֹד סְפָרִים רַבִּים כְּאַלֶּה . גַּם סַפְרוֹ "גַּעֲשִׁיכְטֶע דַּעַס אִיירֶאָפֶּע"
 אִישׁעַן שְׂטֵאָטְטֶעֶנְזִיסְטֶעֶמֶס אֹנַד זִינֶע קֶאָלֶאָנִיעַן" יֵתֵן עֲדוֹתוֹ עַל רַחֲב לִבְבוֹ
 וְהַשְׁקָפוֹתָיו הַנְּאֻמָּנוֹת בַּהֲלִיכּוֹת הַמְּדִינּוֹת וּמִשְׁפָּטֵיהֶן . וְכֹל יָמֵי חַיָּו לֹא תָדַל
 מִתְּחַלֵּל וּמֵהוֹלִיד רַעֲיוֹנוֹת יִקְרִים וּמַחְקָרִים מְחַפְּמִים עַד אֲשֶׁר הֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ כֹּל
 הָאָרֶץ בְּשַׁנַּת תִּר"ב (1842) — . הַחֲכָם דַּאָלְמָאָן נוֹלַד בְּשַׁנַּת תַּקמ"ה
 (1785) בְּעִיר ווִיסְמָאָר וַיַּעַשׂ לוֹ שֵׁם תְּבֵם לִבְבֵי בִירְדֵּיעַת קוֹרוֹת הַתְּבַל עַד כִּי
 הָקָם לְמוֹרָה בְּבֵית מִדְּרַשׁ הַחֲכָמָה אֲשֶׁר בְּקֶאָפֶּעֶנְהֶאָגֶעַן , וְאַחֲרֵי כֵן בְּעִיר קִיעֵל
 וּגֵאָטְטִינְגֶּעַן וַיִּלְמַד לְתַלְמִידִים רַבִּים גַּם הוֹצִיא לְאוֹר סְפָרִים טוֹבִים וּמוֹעִילִים אֲדוֹת
 מִשְׁפָּטֵי הַמְּדִינָה וְתּוֹלְדוֹת בְּנֵי הָאָדָם , וְלֵאחֲרוֹנָה יֵשֵׁב רֵאשׁ בְּשִׁבְתַּת תַּחְכְּמוֹנֵי
 בְּעִיר בֶּאָן וַיְהִי יָקָר וְנִכְבֵּד מְאֹד בְּעֵינֵי בְּנֵי עַמּוֹ בְּגַלֵּל דְּעוֹתָיו וְתַכּוֹנוֹת נַפְשׁוֹ

הפיץ אור ההשכלה. — החכם דוב אָיִס — רייטאנד והחכם העלם האלץ יצאו בעקבות אלכסנדר הומבאָלדט והעמיקו חקור בממלכות הטבע ותעלומות רבות הוציאו לאור. — החכמים יאָהאַנעס מיללער, הוֹפֶּעל אַנד ושאַנליין הפליאו עשות במתקריהם על דבר מְבַנֵּה גו האדם ודברי עזרו ועורקו וגידויו וכל יצוריו ויגדילו את תורת חכמת הרפואה וחקי חַיֵּי האדם. — זולת החכמים המהללים ההם יאירו בבירת אשכנז החדשה הזאת עוד חכמים גדולים אנשי שֵׁם אשר עשו להם שֵׁם עולם בידועת דברי ימי עולם וביתר המדעים, הלא הם: גוסטאַף דראַיִזע, היינריך פּרעטץ, מאַקס דונקער, טהעאָדאָר מאַמזען, זיבעל. מרייטשקע, געאָרג ווייסן, ווילהעלם וואַטסענבאָך. — הבלשנים הירועים: בּוֹטֵט מאן, עמנואל בעקער, אויגוסט באַק צומפּט, קורטיוס האַנען, לאַסמאַן, הויפט ועוד רבים כמותם.

§ 22. המדעים בארץ אשכנז. דברי ימי עולם. בימים האחרונים האלה התנוססו חכמים רבים יודעי בינה לעתים וקורות הדורות מראש ויכתבו ספרים רבים ונכבדים בידועה הנחוצה הזאת ויכללו את יפיה בקליל הפארת החקירה הנאמנה והבקרת הנכונה מבלי משוא פנים לכל גוי ואדם יחד. החכם ניוהר הוציא לאמת משפט בספרו המפאָר אשר כתב על דברי ימי הרומאים וביתר ספריו אשר יסודתם בתולדות בני האדם. ניוהר (תקכ"ז—תקצ"א 1766—1831) הוא בן הנוסע המהלל קארטמען ניבוהר, נולד בקאַפּענהאַגען, למד ידיעות המשפטים בגאָטטינגען, ישב ימים רבים בערינבורג, ואחרי כן עבר עבודת המלך בדאָנעמאַרק ובפרוסיא, ובכל הימים ההם עבד גם את עבודת החכמה והמדע ויפץ מגלות עפות בין העם לעָרָר בקרבם את האהבה לארץ מולדתם ולפרוק מעליהם את על הברזל אשר שָׁם או נאפאליון הראשון על צואריהם. משנת תקע"ו (1816) עד תקפ"ג (1823) ישב בעיר רומה במלאכות מלך פרוסיא ושם התחקה על שרשי דברי ימי רומה העתיקים ועל יתר דרכי העמים בדורות עולמים, ובאחרית ימיו ישב ראש בשבת תחכמוני בעיר באָן ושם התחבר אל החכמים זאַפּגני, אייבֶּהאַרען ועוד רבים כמותם ואתם יחד הרחיב את גבול ידיעת המשפטים, גם הרעיף לַקַח טוב על כל חֶלְקֵי ארצות תבל ותולדות העמים אשר ישבו בהם בימי קדם, ואת הדברים ההם כתבו תלמידיו בספר ויוציאו אותם אחרי כן לאור. מספר ספריו בידועות דברי ימי עולם, בחקרי קדמונות וחקרי הלשונות, רב מאד. בהתהולל סערת ההפכה אשר שָׁם חדש יולי נכרָה עליה (יולירעוואָלוציאָן), התעצב אל לבו וידאג מאד על אדות הרעות הנשקפות ממנה על ארץ אשכנז, ומרוב עצבו ודאגתו חָלַה את חֶלְיו אשר מת בה. — הסופר הנודע של אָס ער אשר העשיר את ידיעת דברי ימי עולם בספרו היקר אשר כתב על תולדות ימי מאה שמונה העשרה, נולד בשנת תסל"ז בשבעה עשר נאוועמבער (1776)

בספריו היקרים על חקרי הלשון ויתר המדעים . גדול
 יתר הרבה גם ממנו היה אחיו הצעיר ממנו לימים
 אלכסנדר הומבאָלדט , הוא עמד ויַמְדָּר ברוח חכמתו
 מלוא תבל ארצנו ותעלומותיה הוציא לאור עולם ,
 פָּרַשׁ כנפי בינתו בכל ממלכות העולם והטבע וכל יָסֵד
 ראתה עינו, ועל כל ענפי הידיעות והמדעים ידו הרה
 ויהי גם להתנוסס ומופת החכמים והחוקרים . ספריו
 הרבים והעצומים יזהירו כוהד הרקיע וכוכבים לעולם
 ועד וזכרם לא יסוף עד בלי ירח . מהמון ספריו נודעו
 ביתר שאת ספרו "השקפות הטבע" (אנזיכטען דער
 נאַטור) וספר "העולם" (קאָסמאָס) בגלל צחות לשונם ,
 שפתם הברורה ונאמם הנעים אשר גם האיש אשר לא
 בא בסוד חכמת הטבע. בין יבין מַפְלְאוֹת חכמות אביר
 הטבע הספונים במשכיותיהם . החכם המרומם והנעלה
 הזה העיר את רוח החכם הנודע קאַרל ריטשער
 להתחקות על שרשי מחקרי ארץ (געאָגראַפִיע) עד כי
 הצליח לעשות גדולות ונצורות בידיעה הנהוצה הזאת
 וספריו הרבים פָּלְסוּ נתיבה חדשה לחוקרי מחקרי ארצות
 המזרח והיו להם לעינים . החכם שלייער מאַסְער
 מליץ יושר על שפינווא ועל שטתו בפלוסופיא , היה
 סופר מהיר ודובר צחות ורב טוב עשה לבני דתו
 בַּמְדַבְּרָיו ובספריו . נעא נדער , יהודי אשר עזב
 עמו ודתו פָּעַל ועשה חיל בספרות האשכנזית ,
 העתיק דברים רבים מספרי ידידיה האלכסנדרוני (פילון
 היהודי) וכתב ספרים רבים על תולדות ימי הקדם .
 הפילוסוף העג על ואחריו הפילוסוף שעל לינג ישבו
 גם הם על גפי מרומי שבת תחכמוני בברלין ויזרו להמון
 תלמידים חכמים ונאמנים את שמתם החדשה בפילוסופיא
 אשר רָהֵב ונִסְכָּב בימים ההם ורבים וכן שלמים שאבו
 מים בששון מִמַּעֵין הישועה הזה . החכם לעאפאלד
 אַנְקֵע הרים בכבוד את ידיעת דברי ימי עולם ויאר
 עליה אור חדש בספריו המחכמים אשר הוציא לאור .
 בין כוכבי אור אשר הזהירו בעיר הנאורה ברלין . היה
 החכם בונזען יליר וואלדעק אשר היה ציר אמונים
 מטעם הממשלה בעיר רוטה , ברעהכען ולונדון , וכל
 הימים אשר ישב בברלין התהלך את חכמיה ואתם יחד
 הפיץ

- קארל ריטשער
 חקליים—תרי"ט
 1779—1859.
 שלייערמאכער
 חקכ"ח—חקצ"ד
 1768—1834.
 נעאנדער
 חקמ"ט—תרי"ו
 1789—1850.
 הענעל
 חק"ל—חקצ"א
 1770—1831.
 שעללינג
 חקל"ה—תרי"ד
 1775—1854.
 ראנקע
 נולד תקנ"ה 1795.
 בוניען
 חקנ"א—תרי"ב
 1791—1860.
 דוכאים ריימאנד
 נולד תקע"ו 1718.
 העלמהאלץ
 נולד תקפ"א 1821.
 יאהאנעס טיללער
 חקס"א—תרי"ח
 1801—1858.
 הופעלאנד
 חקכ"ב—חקצ"ב
 1762—1836.
 שאנליין
 חקנ"ג—תרכ"ד
 1793—1864.
 גי דראיייען
 נולד חקס"ח 1808.
 פרעטץ
 חקנ"ה—תרל"ו
 1795—1876.
 דינקער
 נולד חקע"ב 1812.
 מאממען
 נולד חקע"ג 1817.
 טרייטשקע
 נולד חקצ"ד 1834.
 ווייסץ
 נולד חקע"ג 1813.

ספרים אחדים אשר לא עשו לה שם בין מושכי בעט סופר, כתבה את ספרת המהלל. אנאמאקלעס'ומאו והלאה יצא לה שם בין הסופרות המהירות. יתר ספריה, הם ראמאנים המיוסדים על דברי הימים, הלא המה: "דיא גראפֿען פֿאָן האָהענבערג". "פֿערדינאנד", "דיא בעלאַגערונג ווינס פֿאָן 1683" (תמיג) "העריעטע פֿאָן ענגלאַנד" ועוד ספרי ראמאנים רבים כאלה. — הסופרת יאָהאַנאַ שאַפענהויער, חברה גם היא ספרי ראמאנים אשר נשאו חן בעיני קוראיהם. — אויגוסטינא פֿאָן פּאָלצאָוו כתבה גם היא ספרי ראמאנים אשר יסודתם בדברי ימי עולם, הנודעים מהם הם: "גאָדווייע קאָסטעללא" "סייט ראַכע", "מהאמאם טיראָן" ועוד רבים כמהם. — ווילהעלעמינע האַנקע, חברה ספרים רבים מלאים מוסר השכל ומדות ישרות בהליכות הבית, אך לא תלו בהם ירי המליצה. — אטטיליע ווילדערמיטט משוואבן, חברה ספרי ראמאנים וספורים המציבים נכח פנינו ארחות חיי העם היושב בארץ שוואבן. ועוד נשים חכמות וסופרות רבות היו בימים האחרונים בארץ אשכנז אשר כתבו והוציאו לאור ספרי ראמאנים וספרי מסעות וספורים גם העתיקו ספרים רבים מלשונות שונות ללשון אשכנז. גם משוררות רבות התנוסמו בשיריהן ותהיינה לנח, מהן המשוררת לזאיווע פֿאָן פּלאַס נייעס מהעמען אשר העתיקו שירים רבים כמשוררי צרפת ואנגליא במועצות טובים מעם ודעת, גם העירה כנורה הנעים ומלכה הוציאה שירים נחמדים הנודעים בשם: "אבאָלאַרד אונד העלֿאָאוע" "דיא נידערלאַנדישע זאַגע" "מאָריקען פֿאָן נימוענעך" "דיא זיבען ראַבעך" — בשירי החזיון עשתה היל המשוררת שאַרלאַטטע בירדֿפֿייֿפֿער ועוד משוררות אחדות אשר רוח השיר נחה עליהן ושם להן בארץ.

§ 21. החכמות והמדעים בברלין. האחים החכמים והחוקרים המהללים יעקב ווילהעלם גרים, הפיצו חכמתם וחקרי לבכם ביתר שאת בשזמם משכנם בברלין עיר החכמה אשר גם החכם הערמאן בן ווילהעלם גרים ישב בתוכה והגדיל לעשות הושיה בממלכת המדעים ותדשת המעשה. שני האחים ההם אשר מטעם הממשלה נקראו מעיר גאָטטינגען לשבת ראש בשבת החכמוני (אקאדעמיע) בברלין היו שני מאורות גדולים אשר האירו בבירת פרוסיא עיני החכמים והארץ האירה מכבוד חכמתם. על ידם התנוסמו לכל לראש האחים המפלאים אנשי המפת ווילהעלם ואלכסנדר פֿאָן הומבאלדט. ווילהעלם פאן הומבאלדט ווילהעלם היה חכם לבב בחכמת המדינה, בלען נפלא וחוקר געלה בהליכות הלשונות המהלכות בתבל ופֿילם נתיב להבלשנים המהללים וואַפּי לאַססען, מאַקס מיללער, וועבער ועוד רבים כמדם. ווילהעלם היה אהוב ורע לנאמאע ושיללער מצוקי ספרות האשכנזית וכמהם הפליא דעת, הגדיל תושיה

תקביט — תקציה
1767—1835
אלכסנדר פאן הומבאלדט
תקביט — תרי"ט
1769—1859

אחות הסופר ברענסמאנא ואשת הסופר הראמאני אַ'ים 5 אָן אַרמין ,
 היתה כבירת כח' הרמיון ובעלת רגש עז ועשתה לה שם על פי ספרה הנודע
 בשם "בריפועקסעל איינעם קינדעס" אשר בו תפאר ותרומם את הסופר
 הנפלא גאטטהע ותאציל לו כבוד והדר לבלי חק , גם אצרה בו אוצר כלי חמדת
 המליצה , אמרי שפר ואמרי בינה , הגיונים יקרים ורעיונות געלים . אך
 מעט מעט עזבה דרך הישרה ותתמוך אָשריה בארחות עקלקלות אשר דרכו
 געוי לב המתירים בשם "פּגני עס" (דעמאָקראַטען) , ארחות אשר למדת
 רוח הם לגאטטהע איש הטופת אשר רוממותו על לשונה והעלתה לשמים שאיו.
 גם בספר מכתביה השני המתאר בשם "גידערפאָדעס" מתנוצצים פניני המליצה,
 נאמנים והגיונים מלאים ניו החכמה ומעוררים רוח הקוראים להשכיל להיטיב .
 אך ברבות הימים נאחזה הסופרת המשכלת הזאת בסבך סופרי אשכנז
 הצעירה בעלי הָהָרס וַתַּתַּע במעגלותיה הנָעוֹת וְהַמְּסֻבּוֹת . אך בכל זאת לא
 חדלה גם אז לעורר בלבבות קוראי ספריה רוח חמלה לחמלה על בני עני
 ההולכים קָדָר בלחץ ימי עָנָם ומרודיהם ולעמוד לימין אכיוני אדם וקָשֵׁי יום—
 הסופרת שאַר לֶאָטע וַאֲפֵיע שטייג ליטץ (תקצ"ד 1884) אשת
 המשורר היינריך שטייגליטץ היתה חכמת לב וטובת טעם ורעת ,
 אך רוח דמיונה העז פָּרץ עליו פָּרץ וַיַּךְ אותה בְּשִׁמּוֹן ובתמהון לבב, ובצלוח
 עליה רוח שובב הזה, סָרפָה נפשה בכָּפָה בָּאֵת נפשה לבעבור עורר בזה את
 רוח בעלה הַבָּהָה ולעשות כנפים לרעיונותיו הגרדמים בחדרי לבבו וַיִּזְסַף
 עֲשׂוֹת חֵיל במלאכת סופרים , אפס כי נבצרה מִזְמַתָּה ולא הפיקה זְמָמָה , כי
 אף אם הָעִירָה בְּמִזְחָה סערת רוח עצבת בנפש בעלה ורגשי לבבו התגעשו
 בכל עז , בכל זאת לא עזב דרכו ולא התנער כפעם בפעם מתרדמת עצלותו
 לעשות תושיה במלאכת סופרים, ויהי נודד בארצות ויתהלך מעיר לעיר
 ומדינה למדינה עד כי לאחרונה בא בשערי ווענעדריג ושם הלך בדרך כל
 הארץ . הספרים אשר כתב בימי נורו והנקובים בשמות : "גרנס אָן ברלין" ,
 "איין צוקונפֿטסטריום" ועוד ספרים אחרים , נופלים הם מספריו הראשונים
 הנודעים בשם : "בילדער דעס אָריענמס" . שטיימען דער צייט אין לידערין
 ועוד רבים כמחם —

20 § גם בספרות הראמאנית עשו אז נשים חכמות חיל וספריהן נפוצו
 בכל ארצות אשכנז . הנודעות בין החכמות והסופרות החנה , הלא הן :
 קאראלינע פֿי 5 נע , גולדה בוויג שנת תקכ"ט (1769) , בת יעץ החצר
 (האָפֿראַט) פֿאָן גריינער , ואמה המשכלת חנכה אותה על פי דרכה ובמדת
 אמה נשארה ותופה עָנִיה בימי ילדותיה, והקיסרית המפארה מרים טהערעויע
 חמלה עליה וַתַּגְדֵּל אותה וַתַּלְמֶדָה דרך־חבונות עד כי היתה לאל ידה לקרוא
 בספרים לפני הקיסרית בכל עת אשר נחה מעבודת המלוכה . בשנת תקנ"ז
 (1796) היתה פֿי־לעֵר להשר אנדערֵי פֿי־לעֵר לאשה . אחרי אשר כתבה

הוא הוציא לאור אחרי מותה את מכתביה הרבים אשר כתבה כמשך ימי חייה לחכמי הדור כיד חכמתה הטובה עליה. המכתבים ההם נקובים בשם: „ראהל איין בוך דעס אנדענקענס פֿיר איהרע פֿריינדע“ ובשם: „גאללעריע פֿאן בילדניסען אויס רֿאהעלס אומגאנג“, והמכתבים ההם העירו רנשי פלא בלבנות כל קוראים משכילים, כי הם מלאים רעיונות חדשים והשקפות מחפמות ובקרת נאמנה ורברי נגידים. זולת חכמתה וכשרון רוח בינתה היתה רחל גם טובת מעללים, כפה פרשה לעני נפשות רעבים השביעה ברוח נדיבה. אפס כי חטאת נפשה במקאסה את עֵמָה ואת תורתו השביתה מטתרה וְתַכֵּס על מפְּלֵאוֹת פְּעֻלֶיהָ בערפל, שְׁמָה לא יִזְכַּר בפי בני עֵמָה וזכרה נשכח כמת מלבם, בסוד חֲבֵמוֹת בְּנוֹת צִיּוֹן לא תבוא נפשה ובְּכַתָּב פְּעֻלֵי בְנוֹת ירושלים לא יחד כבודה —. הסופרת פֿאַנִי לעוואַלד מקאָנגוסבערג, (נולדה בשנת תקע"ב 1812) היתה גם היא מודע היהודים וממשפחה רמה, וגם היא עובה את עמה ואת מולדתה ואת רת אבותיה. היא כתבה ספרי ראָמאַנים במספר רב, והגודעים ביתר שאת, הם המהארים בשמות „יענני“. איינע לעבענסאויפֿגאַבע“ „וואנדלונגען“ ועוד רבים כמותם. גם כתבה ספרי מסעות אשר פיה יקבם: אימאליענישעס בילדערבוך“ „ענגלאַנד אונד שאַטטלאַנד“ היא היתה. אשה חכמה וטובת שכל ורוח רחל, באָרנע והיינע בני עֵמָה צִלְתָּה גם עליה בימי עלומיה, וכמותם החליטה גם היא כי הממשלה המדינית והדתית ומשפטי חֲבֵרַת בני האדם ישימו מוֹעֵקָה על דרכי בני האדם ויקצצו כנפי רוחם מהגביה עוף — ובחשבה למשפט משפטים מעקלים כאלה, היתה עצובת רוח כל הימים ושָׁפַק עוֹ התנוסס בה כְּמֶסֶס נֶסֶס. אחרי ימים רבים היתה לאשה להסופר הנודע אַדאָלף סטאַהר אשר עשה לו שֵׁם בספרי מסעותיו וביתר ספריו, הלא הם: „חי לעסינג“ „סטאַרוואַ“ „טיבערויס“ „קלעפֿאַטראַ“, וגם בהיותה לו לאשה לא הדלה מכתוב עוד ספרים רבים להעשיר את ספרות האשכנזית —. הסופרת בת אפרתים הנודעת בשם גראָפֿין אידאָ פֿאַן האַהן — האַהן (משנת תקס"ה—תר"ם 1805—1880) היתה בעלת רוח חֲבֵלָה בתגרת יד ימיה תרעיסותלאותיה הרבות, ותהינעה נודה בארץ, וברוח דמיונה העו כתבה ספר ראָמאַנים וספרי מסעות במספר רב. ובראותה כי אין שלום בעצמותיה ומנות לב רַחֲקָה מעליה וחֲבֵרַת האדם מֵרַת רוח לרוחה, החישה מפלט לה אל הדת והאמונה והמירה דתה הפרוטיסטנטית בדת הקאטולית וְתַסְגֵּר בבית מקלט הנזירות וְתַגְזֵר מתשואות חלד ומשאון החיים, ובספרה הנודע בשם „מבבל לירושלים“ הודיעה לכל כי אחרי שִׁנְיָה נחמה על דרכיה ועלילותיה ואתרי הַדְרָעָה סִפְקָה כִּפְיָה על כל מחשבות אִזְנָה אשר התרוצצו בְּחֵבֶה עַד ימי נזירותה, כי הַפֶּל הַבֶּל ורעות רוח וְלִמְרוֹת עיני כבוד ה' הם כל יצרי לב האדם בארץ החיים —. עליוזאבעט פֿאַן אר מין הנודעת בשם בעטמינא

דער זעהנוועלכע נאך דען אלפען, גם חזיונותיו המכונים בשם: „דיא קארפֿינען.“ קארל דער קליינע „צריניס מאָרט“ — המשורר פֿראַנץ גריל לפֿאַרצער, נולד בעיר ווין שנת תקי"ג (1790). מתולדות ימי חייו לא ידענו רק: כי הואיל הלוך ונסוע לארצות איטליא ורוב שנותיו היה בודד בחדר משכיתו. מספריו הנודעים הוא ספרו הנקוב בשם: „אנהפֿרוי“ אשר בתחלה ראוהו חכמים וסופרים ויהללוהו, ולאחרונה בזו לו לָעט לו רבים וכן שלטים ספריו המְהֵללים הם „סאָפֿאָ“, „הצלחת המלך אַטמאָקאר ואחריתו“ „גלי הים ואהבה“ ועוד ספרים רבים — המשורר קאַס טעל לי נולד בשנת תקמ"א (1781) בעיר ווין ויעש חיל בחכמת המליצה גהשיר ושמו יצא לתהלה בארץ עד כי נבחר מטעם הממשלה לחבר ספרי חזיון לבית המשחק אשר להקיסר, והוא מלא את תעורתו ויכתוב ספרי חזיון רבים טובים ומועילים. הנודעים ביותר הם הנקובים בשמות: „שווייצערפֿאַמיליע“ „דיא ווייוע אונד דער מאָרדער“ ועוד רבים כאלה, גם כתב עוד שירים יקרים במספר רב, ספורים ושיחות מחכמות — המשורר פֿראַנץ דיינהאַרד שטיין נולד בשנת תקנ"ד (1794) בעיר ווין ויהי סגן הפקיד והמנהל את בית המשחק אשר בעיר המלוכה יהיא ויוציא לאור שירי נבל ושירי חזיון כיד רוח השירה הטובה עליו. הנאהבים והיקרים בכל ספריו, הם ספרו „באַקאַציאָ“ „האַנס זאַקס“ „גאַריק אין בריסטאַל“ „דיא סקיצען איינער רייוע“, ועוד ספרים ושירים וספורים והעתקות רבות אשר יצאו מתחת יד המשורר והסופר החכם הזה.

§ 10. ספרות נשים חכמות וסופרות. בדור הנאור ההוא

אשר חכמים וסופרים רבו ויציצו מכל ענין חדשים לבקרים, נחה רוח הספרות גם על נשים רבות בארץ אשכנז, ובעט סופר ובמועצות ודעת כתבו ספרים רבים ושונים עד כי כוננו ספֿרת חדשה ותהיינה לָנֶם ולאות ולמופת כי בנות תָּהָ ידיתן רב להן לקחת מפרי עין הדעת ולא לאנשים לבד המשפט הזה. ואנחנו נזכיר בזה רק אחדות מהן אשר הגדילו לעשות ביתר שאַת מיתר החכמות והסופרות בדור ההוא. האשה רַחֵל הַיְהוּדִיָּה, (משנת תקל"א—תקצ"ג 1771—1833) בת איש יהודי שוֹעַ ונכבד מבית לעפֿין, בעלת נפש עדינה, חכמת לב וטובת שכל, מופת בנות גילה, לשונה עט סופר מהיר וידיה רב לה בחכמת סופרים עד כי התפלאו גדולי חכמי אשכנז על יפעת חכמתה ורחב דעתה, וכיתה היה בית ועד החכמה בברלין עיר החכמה והמדע. גם נסיכים ורוזני ארץ נהרו אל משכן כבודה לשמוע חכמתה ושָמָה יצא בכל ארץ אשכנז לתהלה ולתפארת. אך חכמתה ודעתה היא שובכתה וְתַסִּיחָה. להתנכר לַעֲמָה ולמולדתה, וחרפה שְׁבַרַת לבה כי שֵׁם „יהודית“ נקרא עליה, עד כי לאחרונה המירה דתה ותהי לאשה להשר פֿאַרנהאַגען פֿאַן ענזע — אשר עוד יבוא וזכרו במרוצת דברי הספר הזה —

בשנת תקנ"ט (1790) בעיר יאָהאַנעסבערג בשלעזיען העסטרייכית, ובהיותו בן שש עשרה שנה הלך לעבוד עבודת הצבא ויעזור לארץ מולדתו במחמת שנת תקס"ט (1809) ואחרי כן עזב את עבודת הצבא ויבחר לו את משמרת הריפלאָ-מאַטיס. שירי נבלו, אשר המהללים בהם הם "זרי המות" (מאדמענקראַנצע) "וחיון צָבא הלילה" (דיא נאַכטליכע העערשווי), מציינים הם בתועפות הגיונם ורגשי עז המעוררים נפש הקורא. לא נופלים מהם גם שיריו הרומנטיים, המכונים בשמות: "מורטורעל"; שני לילות בוואללאַדאָלד" "בוכב סעווילא" "בית אסורים ועמרה" "כבוד המלכה" "אַרזן ועבר" ועוד ספרים אחדים כאלה. גם במלאכת העתקה ידיו רב לו כאשר הוכיח בהעתיקו את שירת "כילדע האַראַלד" להמשורר הנשגב ביראָן בתרזוים שקולים וערוכים לפי רוח השיר — . הגראַפּ פֿאַן אויערספּערג, אשר בשיריו וספריו יכונה בשם אַנאַסטאַזיוס גריין נולד בשנת תקס"ו (1806) בעיר לאַייפּאַך בנפת קראין, התנוסס בשירי נבל ושירי גבורים כאחד המשוררים הגדולים בארץ אנשי הַשָּׁם. ראשית פתו בחכמת השיר הראה בימי עלומיו במחברתו "דער לעמצטע ריטטער" והמון שירים המספרים עלילות מאקסימיליאן הראשון. בין שירי נבלו נודעים השירים הנקראים בשמותם: שפּאַצירגאַנגע איינעם ווינער פּאָעטן, ושירי הנתי הנקובים בשם "שוטט" והם מלאים זיו ומפיקים הוד והדר ומעלפים במחלצות המליצה וְעַדִּי השיר. גם הוציא לאור עוד שירים יקרים ונכבדים וספורים עֲרָבִים לשעשועי נפש, וכל קוראיהם ימצאו בהם דברי חפץ. זולת כתי הגדול בחכמת המליצה והשיר, היה אשר אויערספּערג גם חָכַם לבב בחכמת המדינה ורב טוב עשה לארצו ולבני עמו כיר הלשון הטובה עליו — . המשורר ניקולוס לענווי נולד בשנת תקס"ב ב"ג אויגוסט (1802) בעיר זאַטאַב בארץ אונגארן. אתרי כלותו חק למדו, הרים פעמיו ויעבור בארצות רהוקות וגם באמעריקא הצפונית הוליכו חֶשֶׁק לבבו למסעות גדולים, ובשובו לארצו אזה עיר ווין למושב לו, גם ישב הליכות בערי אִישל וסטוטגאַרט. ובעיר סטוטגאַרט התעתד לקחת לו אשה, אך בשנת הר"ד (1844) סר מעליו רוח בינתו ובעתתו רוח שגעון והובא אל בית המשוגעים אשר באַכערדאָבלִינג אצל ווין, ועד יום מותו נחה עליו הרוח הרעה ההיא. שיריו המפאָרים נפלאו בצלצלי נאָמם, ברעיונותיהם הכבירים וברגשי עז ורוח עצבת עמוקה. שיריו הגדולים הנודעים בשם "פּוּיסט" ובשם "זאַפֿאַנאַראַלא" "ואלבינגעווער" הם כלילי יפִי ומתוקים לנפש. את מחברתו האחרונה "דון יואָן" הוציא אחרי מותו אנאסטאַזיוס גריין ידידו, לאור — . המשורר והכהן הראשי פּירקער המה לבו מנער אל למודי הדת ויעל ממדרגה למדרגה עד כי לאהרונה התעלה למעלת כהן ראשי (ערצבישאָפּ) ולמעלת יועץ הקיסר (ווירקליכער קייזערליכער געהיימראַט). בין שיריו הרבים נודעו ביהר שאת השירים הנקובים בשם: "פּערלען דער הייליגען פֿאַרצייט", "בוניסיאַס", "לידער

המעשה יתר שאת על חיי החפש והדרור, גם בתוכה נשמעו צלצלי קונו כנודד למשוררים אחרים ההומים וְנוֹהִים לשאוף רוח דרור מַעֲקַת שְׂרֵי השופטים אשר הקים עליהם הנסיך מעטמערניך ברוחו הקשה. אך המשוררים ההם לא פָּנְעו בכבוד המלוכה ולא התפרצו לפרוץ גדריה כאשר עשו משוררי ממלכת אשכנז בימים ההם, רק בשובה ונחת הָמוּ מֵעֵי כְנוּרֹתיהֶם, ובקול דממה הָנוּ הָגוּ וְהָיָה על הלחץ אשר השופטים ההם לוחצים את בני העם ויתגנו קולם להסיר מעליהם את לחצם ואת כבד משאם. קול כנורם מצא מסלות בלבות העם מבלי אשר מצאה הממשלה כל סֶבֶה לתלונה וועם על המשוררים הנוהרים ברוחם ולא ירסו להרום את משטרי חֲקֵי המלוכה והליכותיה. מראשי המשוררים ההם, יחשבו: המשורר צֶדֶד לִיטִיךְ, בעל השירים הנקובים בשם „מַאָדְמֶטְנֶקְרָאָנְצֶע“, המשורר אַנְאָסְטַאזִיוֹס גְּרִיךְ (הוא הנראף פֶּאָן אויערספּערג) אשר במחברתו המתארת בשם „שפּאַצִירגֶאָנְגֶען אַיינעס ווִינער פּאָעמֶען“ ובמחברתו „שומט“ העמיק ראות במצב חיי האדם כי ברע הוא ברורותיו עת שְׁלַט מעטמערניך והקשה את על העם עד כי רִבֵּץ תחת מִשְׂאוֹ הכבד, אך לא אמר נואש ולא חָדַל מִחַל כי יבואו עוד ימים טובים, ימי מנוחה וימי הַרְוָחָה, ותמיד כל הימים הָרִים את גַּם הַדְרֹר ודגל האידעאָליסְטִאָט לעיני בני עַמּוֹ, והמשורר לעֲנוֹי אשר על רוח דמיונו אָעוּ שְׁכַנָּה לאַהֲרוֹנָה עֲנָנָה השִׁכְחָה ובעתתו רוח שגעון, ושלשה המשוררים האלה הם רוממים על יתר המשוררים אשר בעסטרייך, ארץ השירה. גם המשורר הנודע בשם אלכסנדר גראַף פֶּאָן זִיֶרְטֶעֶמְבֶּרְג יכל להתחרות אִתָּם. הוא ישב פעם בסמוטמאָרד ופעם בווינ ויצא בעקבות המשוררים הנזכרים בשיריו המכונים בשם „לידער דעס שטורמס“ וביתר שיריו וספריו — . הכהן הראשי מאונגארן לאדיסלוֹס פִּירְקֶער תקליב (1772) — תרז (1847). בשיריו הרבים לא פָּגַע גם הוא בכבוד הממשלה ובכל משפטיה. בספרו „רוֹדֶאָלְפִיאַס“ שָׁר את המלחמה אשר היתה בין רוֹדֶאָלְף מהאכסבורג ובין אָמֶטְאָקְאָר, ובספרי טוניפיא שר את גבורות קאַרל החמישי בהצותו את טונופ — . בכָּאָהֶמֶען חָשַׁף המשורר קאַרל עֵנְאָל פֶּאָן עֵבֶערט את זרוע עֲזוֹ בשירי גבורים ושירי נבל, והנודעים מהם הם הנקובים בשמותם: וולאָסְטַאָ, ברעטיסלאָו אונד יוטטאָ ועוד רבים כאלה — . המשורר גְּרִילֶל פֶּאָרֶ צֶער הָרָאָה כחו במחברתו המהללה „אַהֲנֶרִוִיא“ וביתר שיריו וספריו — . המשורר קאַסְטֶעֶלֶלִי עֶשָׂה לוֹ שֵׁם בספרו „דער שיקוואַלסשטורומפּף“ ויתר שיריו — . המשורר דִּיֶנְהַאָרְדֶשְׁטֵיךְ כונן את שיריו על מוסדות התולדה (געשִׁיכְטֶע) ורוח נכון מתהלך בהם ועל כן נכבדים הם בעיני הקוראים המשכילים — . המשורר מִיֶסֶנֶער עֶשָׂה חיל בשיריו וספריו הרבים והשונים, הלא הם: „אשת אוריה“ „ציסקאָ“ „זאנזאָראַ“ ועוד רבים כאלה אשר נשאו חן בעיני כל קוראיהם. ומאשר יקרו ראשי המשוררים אשר דברנו בהם בעיני שרעי אָקְסָט, נודיע בזה שמיך דבר מדברי ימי חייהם. המשורר צֶדֶד לִיטִיךְ נולד בשנת

לבות הקוראים, והמשורר וויקטואר שעָפֵּעַ על אשר שר שירי נָעַם לשורר אותם בקהל עליו לב ואשר כתב את השיר המכונה בשם: „דער טראַמפּעטער פֿאָן סאַקינגען“ ואת הספור הנקוב בשם „עקקעהאַרד“ ועוד ספרים וזולתם. בארץ שוואַבען, ארץ השירה מקום זה נולד שם המשורר המהלל אהלאַנד, עשה לו הסופר האַקלאַנד ער שם עולם על ידי ספוריו הרבים והיקרים. המשוררים גוסטאַף שוואַב, א. ג. פֿישער, יוסטיניוס קערנער, עדואַהב מאַריקע ועוד רבים כמוהם עשו להם שם בשירי נבל אשר הפליאו להרים קרנם בכבוד. בעיר ציריך הראה הסופר גאָטטפֿריד קעללער את ידו החזקה במלאכת הספרות והשיר ורוח בינתו בתכונות בני האדם ויצר מחשבות לבם על פי ספריו אשר פיהו יקבם בשם: „דער גרינע הינריך“. דיא לייטע פֿאָן זעלדווילא“ ועוד ספרים כאלה. בואַקסען וטהירינגען אשר מאז ומקדם אָוו אותן בנות השיר למקום משכן כבודן, נמצאים גם עתה מליצים ומשוררים אנשי השם: בליפציג ישב ימים רבים המשורר הראַמאַטי יוליוס מאַזען, המשורר הנחמד והאהוב גוסטאַף פֿרייטאָג אשר קנה לבות האשכנזים על ידי ספריו הנקובים בשמותם „דיא זורנאַליסטען“, „דיא פֿאַביער“, זאָלל אונד האַבען“, בילדער אויס דער דייטשען פֿערגאַנגענהייט“, „דיא אַהנען“ ועוד ספרים רבים ושונים. בנפת לוויטץ התנוסס הנוסע המהלל וַחֲבֵם הלבב והסופר המפאָר הנסיך פֿאָן פֿיקלער-מוסקוי, ושם ישב גם החכם לעאַפֿאַלד שעפֿעער מחבר ספר „לאַיענֶה ברעפֿיר“ — בעיר ררעזדען, אשר המשורר הנודע טיִדגע (מחבר השיר היקר המכונה בשם אוראניא) ישב בה באחרית ימי חייו, אשר החכמים החמדה מעשה ידי חכמי הרשים אשר בתוכה, בעיר היא לא חדלו גם עתה חכמים, משוררים, סופרים ובעלי חרשת המעשה מַעֲשֵׂות גדולות בחכמתם ורוח בינתם. בעיר אייוענאַך ישב הסופר פֿריטץ רייטער באחרית ימי חייו. הסופר הזה נודע לתהלה על פי הספורים הרבים אשר כתב בלשון אשכנז אשר ירברו בה המון העם (פלאַטרייטש) וַיִּלֵּט בם רעיונות וחיונות יקרים, גם החכם קלוזי גראָטה יליד דיטמאַר הצפונית כתב בספרו „קוויקבאַך“ את דרכי העם וארצות חייו בלשון היא המדברת בין דלת בני העם. בנפת פרוסיא המזרחית ישב הסופר והמשורר אָטטאַ ראַקוועטע אשר הגדיל לעשות בספוריו הנעימים ובלשונו הצחה. ארץ העסען היא ארץ מולדת הסופר הרומאַני הינריך קאַניג והאחים המצינים הנודעים בשם גרים אשר הרחיבו ידיעות שפת אשכנזית וספרותה. ועוד מליצים ומשוררים וסופרים רבים זולתם האירו פני ממלכת אשכנז החדשה בשיריהם ומליצותיהם וספריהם הרבים והשונים.

§ 18. משוררי עסטרייך. גם בממלכת עסטרייך, אשר יושביה שמו עיניהם ולבם לבלות ימיהם בטוב ובנעימים ונתנו למלאכת מחשבת וחרשת המעשה

בכבודו והודו נתן לו תשואות חן גם הנסיך ביסמארק ושר הצבא מאַלמקע הודו
 לו על השירים ההם .

§ 16. להקת המשוררים במינכען (דער מינכענער דיכטער-
 קרייז). מראשי המשוררים ההם היה המשורר גייבעל והמשורר פויל הייזע
 אשר דברנו בס' בזה. גם המשורר באָדענשטעדט שנולד בשנת תקע"ט
 (1819) וישב ימים רבים בעיר מאַסקוואַ ובעיר מיפּליס להתחקות על שרשי
 תכונות ארצות המזרח ויושביהן, ואת חקרי לבבו העלה על ספר: „עמי קויקאָד
 ועל ספר „אלף ימים ואחד בארץ הקדם“, גם כתב על פי חקרי מסעותיו את
 השירה הנודעת בשם: „מירצא — שאַפּי“, אשר בה הואיל לחקות את משוש
 דרכי משוררי הערביאים בדורות קדומים. ואת שירתו הנקובה בשם: „איראַ
 הלעסגירין“. אחרי שנים רבות העמים עליו על להעתיק את ספרי שעקספיר
 ללשון אשכנזי — . עוד חָבַר אחד ללהקת משוררי מינכען היה האיש הערמאָן
 לינג שנולד בשנת תקפ"ו (1820) ולמד את חכמת הרפואה ואחרי כן עזב
 את המלאכה הזאת ויקדיש עתותיו למלאכת השיר ויעש בה תושיה, כי היה
 משורר נעלה ויכתוב שירים רבים ונכבדים; הנודעים מכלם הוא השיר התבאָר
 בשם „המות השחור“ (דער שוואַרצע מאָד) ושיריו על דבר „מסעי העמים“
 (פּאָלקערוואַנדערונג) — . הבאָראָן שאַק יליד מעקלענבורג שנולד בשנת
 תקע"ה (1815) היה גם הוא אחד מלהקת המשוררים ההם, הוא העתיק שירים
 רבים מלשון פרס, ספרד וערב גם חבר ספרים רבים בשירים וענינים שונים
 על תולדות הספרות והחזיק ידי חכמי תרשים — . גם המשורר ריהל
 יליד נאַסוי בשנת תקפ"ה (1825) היה חבר ללהקת המשוררים ההם, הוא כתב
 ספורים רבים (נאָוועלען) אשר יסודתם בתולדות ימי הספרות, גם הוציא לאור
 הגות רוחו וחקרי לבבו על מרעים שונים ותהלכות התבל. מהמשוררים ההם
 היה גם הסופר ווילבראָנד והסופר פֶּעליקס דאָהם הנודע על ידי ספריו
 הנקובים בשמות: „אָדעריך“ „המלחמה על רומה“ ועוד ספרים אחרים הכתובים
 במעצות ודעת .

§ 17. עוד משוררים רבים זולתם התנוססו ומתנוססים עוד בארץ אשכנז
 גם אחרי אשר חברו כל הממלכות הקטנות לממלכה אחת גדולה, ממלכת אשכנז
 החדשה. ולא בעיר ברלין הבירה לבדה, אך גם ביתר ערי הממלכה הזאת העירו
 משוררים רבים נבלם וננורם וינצחו בשירים עד להפליא כהמשוררים הגדולים
 אשר היו בארץ: בנפות רהיין הנדילו לעשות בחכמת השיר המשוררים
 האלה: קארל אימערמאַן אשר כתב שירים רבים, שירי רומאנים ושירי
 חזיון. המשורר סימאָק אשר אסף שירי עם ושירי גבורים עתיקים ויפח בהם
 רוח חדשה. המשורר וואַלפּגאַנג מיללער מקאָניגסווינמער הנודע לשם
 על פי שירי הנבל אשר הוציא לאור, ועוד משוררים רבים כמוהם. בנפת באָדען
 המשורר פּאָלעמאַני פעטער העבעל אשר ספוריו הרבים ימשכו אתריהם את
 לבות

רשע, עגל על ישר ידו הדה, תמת תמימים תנחם לגיא צלמות, וסלף בוגדים יריע על גפי מרומי קרת, אין אהבה, אין חיים ואין תקוה בחזיון תלום דמיונו ורחוק רחוק אלהי החסד והרחמים מעולם התלו הוא — .

§ 15. לעומת המשוררים העריצים ההם אשר התמכרו לערוץ במערצה את משפטי הממשלה המדינית והדתית, התעוררו בימים ההם משוררים וסופרים אחרים אשר חגרו בעז מתניהם לתת עז להליכות המלוכה ולמשפטי פיה, אשר אהבת ארץ מולדתה מלאה את משכויות לבכם ואשר העם היה כל מעינם בם. אחד מהם הוא המשורר ניקולויס בעקער בעיר קאלן (תקע'—תרי"ה 45—1810) אשר עשה לו שם בשירו הנודע "רהינליד", אך הוא הלך לעולמו בלי יומו ולא השפיק לעשות תושיה ככל אשר אָוֶתָה נפשו. גדול ממנו ברוחו הכביר הוא המשורר עמנואל גייבעל (נולד בשנת תקע"ה 1815) אשר משך אחריו את עיני האשכנזים בגלל שיריו היקרים והמסלאים, ועד שהמלך (מלך פרוסיא) במסכו נדרו נתן ריתו וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת המלך. שיריו הנקובים בשמות: "צייטשטיממען", "יוניסלידער" חוקים הם ונעימים ורוח משורר נאמן ומפליא לעשות מרחפת על פניהם ובמשכויותיהם. הוא עם רעהו המשורר היינע העתיקו ללשון אשכנז שירים רבים ממשוררי ספרד וצרפת במועצות ודעת. ימים רבים היה המשורר הזה בארץ יון ויהי מורה חכמה לבני העשירים והקריש כל ימיו לעבורת הספרות ומלאכת השיר, ובגלל חכמתו הגדולה הורם להיות מורה ראשי בשבת תהכמוני בעיר מינכען ותלמידים רבים לקחו מפיו לקח בהליכות הספרות, וגם בימים ההם העיר כנורו הנעים והוציא לאור את ספריו המהללים "ברונהילדע", "סאָפֶאַניסבע" ועוד רבים כאלה — . להמשוררים היותר מהללים המתנוססים ברור הזה, יחשב פאול הייזע נולד בברלין בשנת תקצ"ז (1830) ומשנת תרי"ד (1854) שב במינכען, כי יהמלך מאקס קרא לו לשכון כבוד בעיר מלכותו, גם נסע בארצות שונות לאסוף ידיעות חדשות על תכונותיהן ותכונות יושביהן. ספרויו המיוסדים על הליכות התבל, נעימים הם לקוראיהם ילידי אשכנז ונרפכו פעמים רבות. ספריו המפארים בשמות "בני התבל" (קינדער דער וועלט), "בגן עדן" (אים פאראַדיזע) מעלפים הם בצחות ניב השפה, בהדרת התבנית ויקרת החזיון ותכונות רוחות בני האדם. שיריו וספריו היותר נכבדים הם המכונים בשמות: "דיא סאַבינערינען", "עליזאַבעט שאַרלאַטע", "הויז לאנגע", "קאָלבערג" ועוד רבים כמותם — . המשורר אַסקאַר פֶאַן רעדוויטץ חדש את ימי הסופרים הרומנים מימי הבינים כקדם, נולד בפֶראַנקען בשנת תקפ"ג (1823), גדל ברהינבאיערן, סופר מהיר ומשורר גדול. כפרו אַטאַר אַטה מצא חן בעיני הקטולים בגלל רוח האמונה הנוססת בו ויכבדו את המשורר וירוממרו בקהל עם. גם יתר ספריו נשאו חן בעיני האשכנזים, והנכבד בכל שיריו הם השירים אשר שר בשמחות וניל לכבוד מלכת אשכנז החדשה ובעבורם נחל יקר ותהלה מאצילי אשכנז וגם הקיסר בכבודו

הערטאָן" ולאחרונה קראו לו ראשי העם מעיר ציריך להיות מורה ראשי בבית מדרש החכמה אשר בעירם, ומאז והלאה ישב במנחתה שאננה ולא יסף לדאבה עוד. גם האיש קארל שורץ אשר הציל נפשו מבית האסורים, מצא מנוח לנפשו בארצות הברית אשר באמעריקא והיה מטיף לעם הארץ וסופר מהיר ואיש מדיני ויעש לו שם כאחד הגדולים אשר בארץ.

§ 14. הרוח אשר עבר בימים ההם על המשוררים והסופרים ההם הנודעים בשם "סופרי אשכנז הצעירה" נגעה בקצה כנפיה גם בהסופר המפאָר בערטהאָלד אויער באַך נולד בשנת תקע"ב (1812) וימת בשנת תרמ"ב (1882) איש יהודי יליד שוואַרצוואַלד אשר לווירטעמבערג, אשר שָׁבַל את ידיו להעתיק את ספרי הפילוסוף המרומם ברוך שפינוזא ללשון אשכנז ואשר הפליא לעשות בספוריו המהללים: "שוואַרצוואַלדער דאָר פֿאַנשיכטען" הציג נכח פנינו ארחות חיי עם שוקט הולך תמים ואוכל יגיע כפיו. כי גם הוא נתן ידו ויש לבו אל מומות בעלי הררור בלוח העם (פֿאַלקסקאַלענדאָר) אשר הוציא לאור. והממשלה כָּלָאָה אותו בבית הכלא אשר בהאָענאָספּערג. אך אחרי ימים מעטים יצא לחפשי וינחם על מחשבותיו ולא יסף עוד להתערב עם נלוזי לב ההולכים מנגד למשפטי המדינה ויהטוך אֶשְׁרֵיו בדרך המלך ולא נמאזו פעמיו ממנה כל ימי חייו. היתן האיש היקר הזה היתן ברוח נכון, רוח חכמה ובינה, רוח עצה ודעת וכבוד אלהים ומלך היה אוֹצְרוֹ. הוא היה סופר מהיר, דובר צחות ומליץ נמליץ, נפת תמונה שפתיו ותורת חסד תחת לשונו. בכל ספריו וספוריו הוא מורה צדק, מגיד מישרים ללכת בדרך תם וישר, אהבת אדם ואהבת אמת. מספוריו הרכיבים והשוונים נודעו ביתר שאת הספורים הנקובים בשמות "יוסף בתוך השלג" ("יאָזעפּ אים שנעע"), "יְחֶפֶת הרגל" (באַרפֿיסלע), "על הרְמֵה" (אויף דער האָהע), "עדעלווייס" ועוד רבים כמוהם אשר מצאו חן והפיקו רצון מאת כל קוראיהם, גם נעתקו ללשונות שונות ונפוצו בכל ארצות איירופא. וכאשר היו עיניו ולבו תמיד לְהַנְעִים את חיי יושבי הצרים וכפרים ולהצליח דרכי האכרים עובדי האדמה ועובדי מלאכת עבודה, כן היה כל ישעו וכל חפצו לראות גם בטובת ארץ מולדתו, בעשר כבוד מלכותה וביקר תפארת גדולתה וחֶסֶן ישועתה, ובשוב נפות עלזאס ולאָטרינגען לארץ אשכנז כבראשונה, הרים קול הנה וישועה וממעמקי לבו קרא את הקריאה: "ווידער אונזער!" ובספרו החדש "דאָס לאַנדהויג אַם רהיינ" גם בספרו "וואַלדפֿריד" הוכיח לעיני כל את אהבתו הטהורה ורוחו הנאמנה לארץ אשכנז ולעם היושב בה. — הסופר פֿרידריך העב על נולד בשנת תקע"ג (1813) וימת בשנת תרכ"ג (1863) יליד דיטמאַר היה ילד מסכן חכם לבב ואחד מראשי המליצים והמשוררים הדראָמיים בימים האחרונים האלה. ספריו היותר נודעים, הם: "יהודית" "גענאָפּפּאָ" "מרים המגדלית", "ויליאם", "הורדוס ומרים", ועוד רבים כאלה. אך רוח רעה סָעָת במשכיות הכפרים ההם, מחזות מבהילים יחזה לנו הסופר הנערץ הזה, צדק מֵט לפני

העצבים בועת אפו עד אשר התעוררו האשכנזים לחמלה על המשורר האומלל הזה וישימו עיניהם עליו לטובה ויכלכלו אותו וינהלוהו בלחם ושמלה ביר גריכה כל הימים אשר התהלך בארץ החיים .

§ 13. המשורר גאטמפריד קונקל נולד בשנת תרט"ז בעשתי עשר לחדש

אויגוסט (1815) בנפת קאסעל העליונה אצל עיר פאן, ימי ילדותו חלפו ביגון ומצוקה, יד אביו כהן עוואנגעל קברה עליו ללמוד משפטי הדת והאמונה, אך הוא לא הפך בזה. ובשנת תקצ"ז (1837) הלך לארץ איטליא ושם שם עיניו ולבו על דרכי חכמי חרשים ובעלי מלאכת מחשבת מכני הנוצרים, ויוציא לאוררפס יקר ומהלל הנודע בשם „געשיכטע דער בילדענדען קינסטע ביי דער קריסטליכען פאלקער“, ועל פי הספר הזה יצא לו שם בארץ עד אשר התעלה למורה ראשי בבית מדרש החכמה בעיר פאן ותלמידים רבים נהרו אליו לשמוע חכמתו וחקרי לבבו על ארחות הספרות ומלאכת ה"פי ותרשת המעשה. לעזר כננדו לקח לו המשורר הזה את המשוררת והמנעמת ומירות יא הא גא נא מאקעל, וימים מעטים לפני התנתו כתב את הספור הנודע בשם „אטמא דער שיטיץ“, ספור נהמד ונעים נהדר בכבוד מליצה צחה ומתנוסס בקצבי עדיו. אחרי כן הוציא לאור עוד שירים ספארים, שירי גבל, שירי גבורים ושירי רעים כלילי יפי ולוקחי לב. ועד הימים ההם הלך המשורר בדרך ישרה, דרך המלך ועם בעלי הדרור מריבי הממשלה לא התערב. אך בשנת ת"ד (1840) בהתחולל רוח בעלי הדרור בארץ אשכנז ותמהרי לב התאזרו עזו להמיר משפטי הממשלה ולפרוץ גדריהם, גלזה גם המשורר אליהם ויסקחף בקשף מרוצתם, ובשבתו כסוד בעלי הקאנסטיטוציאן בברלין, שלח קסן מעל לשונו, ובצואר עתק הוציא עתק טפיהו על הליכות המלוכה ויתערב עם שונים. ואחרי כן נתן יד אל הקושרים בנפת בארען במדינת פפאלץ. ואז נמלאה סאתו, כי שרי הממשלה תפשוהו ויעמידוהו למשפט לפני שרי הצבא (קריגסגעריכט) ונתרץ משפטו להאסר בבית האסורים כל ימי חייו. אך אחר מתלמידי בית מדרש החכמה (קארל שורץ) השליך את נפשו מנגד להציל את האסיר האובד מרעתו הנוראה, ואחרי אשר ישב המשורר שנה אחת בבית האסורים ועבד בו עבודות פרך, פתח אותו האיש ההוא מן האזקים ויוציאהו מבית האסורים באופן נפלא והמשורר ברח לארץ אנגליא עם יא הא גא נא רעיהו אשר עזרה לו גם היא להוציאהו מבית פלאז, והיא כלכלה אותו ותנהלוהו בלחם ושמלה כל ימי שבתו בעיר לונדון, כי היא היטיבה נגן על פי עיגב ותלמד לבנות עשירים את מלאכת הזמר ה, גם הוציאה שם לאור ספר מחכם על הליכות הזמרה והשתכרה כסף רב עד כי היתה לאל ידה לכלכל את המשורר ולמלאות כל כחסריו. בשנת תרי"ח (1858) נפלה האשה המשכלת הזאת בעד החלון על מרצפת אבני הרחוב ותשבר מפרקתה ותמת. ואז נסע המשורר לאמעריקא, אך לא מצא שם את אשר אָוְתָה נפשו וישב לונדונה וידרוש שם במקלות את הגות לבו על משפטי הספרות. והרשת המעשה, גם הוציא לאור מכתב עתי בשם

חנו עדיהם כי ידיו רב לו בחכמת הבקרת כאחד מראשי המבקרים הגדולים,
 וטוב טעם ודעת לו בצחות המליצה ולשון למודים. ובכל ספריו נושבת רוח
 הררור ורוח אהבתו לארץ מולדתו. הסופר פֶּרְאַנֶץ דִּי נַגְעֵל שֶׁטְעֵד ט ילד
 העסען העליונה נולד בשנת תקע"ד (1814) ואחרי צאתו מבית מדרש החכמה בתור
 דאָקטאָר פּילוסאָפּי, היה מורה בנימנאזיום אשר בעיר קאָסעל וואחרי כן בעיר
 פֶּולדאָ, ובשנת תר"א (1841) בהוציאו לאור שיריו הנמרצים הנקובים בשם "לירער
 איינעם קאָסמאָפּאָליטישען נאַכטוועכטערס" חרה בו אף הממשלה ותסירהו ממשקרתו,
 ובהשבר מטה לחמו נשא רגליו ויבוא בשערי ברלין וישב שם שבועות אחדים
 ויהי סופר עוזר למכתב העתי הכללי היוצא שם לאור. ומשם הלך לעיר שמוטֶא
 נאָרד ומטעם המלך התעלה שם בשנת תר"ג (1843) לתור מעלת אחד השרים משרי
 חצר המלך (האָפּראַמט) ולסוכן על בית אוצר הספרים אשר בחצר המלכות, ואחרי
 ימים רבים לקח לו לאשה את המשוררת הנודעת בשם פֶּאַני לוצער. בשנת תר"ז
 (1850) הורם לפקיד ומנצח על בית המשחק אשר בטינכען, ואחרי שנים אחדות
 בבית המשחק אשר בווימאָר ומשם שב לעיר וויין וישב בתוכה מבלי הנד עוד
 כף רגלו מעיר לעיר וממדינה למדינה. שיריו לא באו בעדי מליצה צחה וכל כבודם
 רק בגלל הרעיונים והענינים הספונים בתוכם. טובים מהם הם ספריו היפים
 "ליכט אונד שאַטען אין דער ליבע" "דיא נייען אַראָנאָיטען" ועוד רבים כאלה,
 גם מחזה התוגה אשר פיו יקבנו בשם "בית באַרנעפֿעלדט" נכבד הוא ויקר בעיני
 הקוראים. — הסופר פֶּערדינאַנד פֶּריילינגראַט נולד בעיר דעטמאָלד בשנת תק"ע
 (1810) וילמד ידיו במלאכת המסחור ויהי כאחד הסוחרים, ועד שנת תקצ"ט (1839)
 ישב באמשטערדאַם ובארמען ותאחז במסחור ירו. אך גם בהיות לבו סחרת
 במסחריו, העיר פֶּנזרז והוציא לאור את שיריו אשר משכו אתריהם לבות קוראיהם
 ובראותו איך יכבדוהו האשכנזים בגלל השירים ההם, עזב את דרכי המסחור
 וישב לארץ מולדתו וישב בעיר ש"ש נאָאָר אשר על נהר רהיין, ומלך פרוסיא המה
 חסדו לו ויתן לו ארחת שָׁנָה (יאָהר געהאַלט) כיר המלך, למען תהי לאל ידו למשוך
 כְּעַט סופר ולהעיר כנורו הנעים בלי כל דאָגָה ומסחור. ובהיותו בעל לשון למודים
 דובר צחות גם בעל דמיון עז ורגש נמרץ, הפליא לעשות ויתוה לנו מחזות
 יקרים ונאמנים על דרכי החיים בארצות הנגב וארצות הקדם. צלצלי כנורו
 נעימים להשמעות אזנים וניב שפת מליצתו מתוק לנפש. אפס כי בהתמכרו
 לצאת בעקבות המשוררים החולכים מנגד להליכות הממשלה, כְּעַט בחסדי מלך
 פרוסיא וינער בפיו מארתו ויאחו שנית בדרכי המסחור, ומאו והלאה התהלך רוח
 בעלי הררור בנן מליצתו, ושירי נבלו העירו ויעוררו את בני העם לשאוף רוח
 הפש באין מעצור. בשנת ת"ד (1840) בפרוץ רוח פרצים בארץ ויהי ריב ומדון בין
 העם ובין הממשלה, שב לארצו ויחזק את ידי העם וימסוך בקרבם רוח עָוֵים
 ורוח טרי. אך לאחרונה רמה יד הממשלה ואנשי מצָתָה קפצו פיהם בראותם כי
 אזלת ידם ופֶּעֶלם מאפע, והמשורר נלחץ לשוב אל עבודת מסחרו ולאכל להם

אשכנז העתיקה והליכות ספרותה, ויעש לו שם גדול על ידי הספרים העתיקים
 וזכרונות ימי קדומים אשר אָסַף ביגיעה רבה בבתי עקד וחספרים בְּמִסְעָוֵתָיו
 הרבים ואשר הוציאם לאור והוסיף עליהם הערות יקרות כיד חכמתו הטובה
 עליו. ואף כי שָׁקַד לילה ויום על העבודה הכבדה הזאת, מצא לו עת להתעלס
 גם עם בנות השיר, ומימים ימימה הוציא לאור אספות שיריו הרבים והשונים
 אשר יוכלו להתחרות עם מְבַחַר שירי המשוררים המְהַלְלִים בימים ההם. בשיריו
 אשר הִתְעַתְּרוּ לְקִנְיֹנוֹת בני העם בפה וּבְלִיַּית כלי שיר, השכיל מכל המשוררים
 לחדש על ידם את שירי העם (פֶּאָלְקְסְלִירֶער) כבימי קדם ולהשיב את רוחם
 כבראשונה, ומאז ועד היום הזה ישירו אותם בני העם בארץ אשכנז כפיהם
 וַיִּנְגְּנוּ בנגינות על פי נָבֵל וְכִנּוֹר. ואף כי גם בשירים ההם מרחפת רוח בעלי
 הדרור וכל מטיבי ראות יכירו וַיֵּדְעוּ זאת, בכל זאת לא נחשב אז המשורר למפלגת
 השונים השונאים משפטי הממשלה ומשפטי פיה, כי הוא ידע לְהִנְהָר ברוחו ולא
 הוציא כל רוחו גלוי לעיני השמש עד שנת תצ"ד (1840) ושנת תר"א (1841), כי אז
 בָּלַע פני הַלֹּטֵט הלוט על מַזְמוֹת לבו וַיַּגֵּל את קֶסֶךְ רוח הדרור אשר תפעמנו תמיד
 וַיִּדְבַר משפטים את משפטי הממשלה ויתיצב לשמן לה על כל דרכיה. ואז
 הראתה לו הממשלה את נַחַת זְרָעָה ותסירה מהפקודה אשר נתנה לו ותגרשוהו
 מעל פניה ויהי נודד בארץ וַיִּכָּל לדיק יתרון הַכֶּשֶׁר דעתו בעוררו מדינים בין העם
 ובין הממשלה, כה התנודד ימים רבים מבלי מְצָא מנוח לנפשו הנהלאה ויתו
 כמתעתע וכנדהם עד כי לאחרונה הובילוהו רגליו לעיר וויימָאָר, ולפי הנראה נחם
 אז על מחשבותיו ויוסף עוד לשקוד על ספרות אשכנזית העתיקה כבראשונה,
 ולפני שנים מעטות הוציא לאור ספר תולדות ימי חייו, בו יספר בארוכה את כל
 אשר קרתו והעיתים אשר עברו עליו וכל הליכות עולמו. — המשורר ר. ע.
 פ ר ו ט ז נולד בשנת תק"ע (1810) בעיר שטעטין וישתר את בית מדרש
 החכמה בעיר האַלְלֶע ויעש לו שם ביריעות דברי הימים להספרות (ליטעראַטור
 היסטאָריע) על ידי ספרו המתאר "דער נאַטטינגער דיכטערבונד". שירי הנבל
 אשר שר המשורר הזה, רָבָם טובים חולכים על ציר הפוליטיק ונופלים משיריו
 הדראָמַים הנודעים לתהלה והנקובים בשמות: "קאַרל פֶּאָן בורבאָך", "מאַרין פֶּאָן
 זאַקסען", "עריך דער בויערקאָניג", "פֶּאָליטישע וואַכֶּענשטובע", וזה האחרון עולה
 על כל שיריו וספריו אשר יצאו מתחת עֵטוֹ, והוא חזיון שעשועים (קאָמעדיע) מְכַרְבֵּל
 במחלצות המליצה ומורה חֲצִי שנינה על אנשים ירועים ועל תעלולי עלילותיהם.
 אחרי אשר נָדַש מעיר יענאָ הלך בשנת תר"ו (1846) לברלין ואתרי עמל רב נתנה לו
 הממשלה רשיון לדרוש ברבים את הנות רוח חכמתו על הליכות הספרות האשכנזית.
 ואתרי עָזְבוּ את ברלין פֶּהַן משנת תר"ט (1849) והלאה כהונת מורה ראשי (פּראָ-
 פֶּעסאַָר) בבית מדרש החכמה אשר בעיר האַלְלֶע, ובשנת תר"מ (1859) שב שטעטלינג
 עיר מולדתו וישב שם עד יום מותו באחד ועשרים יום לחדש יוני תרל"ד (1874). ספרו
 המתאר בשם "דייטשע עאוש" כספרו "דיא דייטשע ליטעראטור דער נעגענוואָרט

בכר עז לעצור ברוח פרצים אשר הוציאו המשוררים ההם מאוצרות ועמם, ולא מצאו דרך אחרת כי אם להראות את האנשים הקשים ההם קשה ונחת זרעם בעש משפטי המלוכה, וירדפו אותם בלי חשך, כבוד משךתם מעליהם הפשיטו, הרפום ממצבם ולא נתנו להם לבוא בקהל האזרחים, צמתו בכור השבי חייהם ויעבירום בפרך. אך כל אלה היו לא לעזר ולא להועיל, ונהפוך הוא כי כאשר הוסיפו לרדפם ולהדפם, כן יספו דברי הנרדפים להיות נשמעים בין בני העם וספריהם התפשטו ביתר עז מבתחלה ופעלו פעולה נמרצה בנפשות קוראיהם יתר הרבה מבראשונה — .

§ 12. המשורר געאָרג הערוועג נולד בעיר שטוטגאָרד בשלשה עשר לחודש מאיי בשנת תקע"ז (1817) וילמד בראשונה משפטי הדת בעיר טיבינגען, אך בטרם כלתו חק למודו, הלך לשטוטגאָרד עיר מולדתו ושם היה עוזר להמוציא לאור את מכתב העתי הנקוב בשם "אירופא" עד אשר הגיע לו ההר לעבוד את עבודת אנשי הצבא, אך מאשר בתלה נפשו בעבודה הזאת, ברח מוויטעמבערג ארץ מולדתו לארץ שווייץ ושם היה סופר במכתב העתי המכונה בשם פֿאַלקס־האַללעי ויהי חיי עני והיי לחץ ואין איש שם על לב להצילו מרעתו. אך בהוציאו לאור את שיריו (געדיכטע איינעם לעבענדיגען) ויצאו לאור שבע פעמים במשך ימים לא כבירים, משך עליו את עיני האשכנזים, הביטו אליו ונהרו, נתנו לו כבוד והדר והוציאוהו למרחב ורָנח לו. ובשנת תר"ו (1846) בשובו לארץ אשכנז קדמו בני מרום הארץ את פניו בתרועה ובכל אותות יקר ותשואות חן, גם פֿרידריך ווילהעלם מלך פרוסיא, קבל אותו בפנים מאירים, הביאהו חדריו וידבר אתו טובות. אך אחרי כן ראה המלך כי שנה ברואה, כי המשורר הזה פתב אליו מכתב מקאָניגסבערג אשר לא כדה, מכתב אשר תוכו רצוף דעות סאָציאַליות, השקפות בעלי הררור ושרירות לב נלוזי דרך וְנַעְנִי לִב, ועל כן גרשהו המלך מארץ מלכותו וְנָצוּ עליו במפניע לבל יעזו לשוב אליה עוד. ומאז והלאה היה המשורר הזה נֶע ונד בארצות נכריות בצרור נקוב וכנפש שוקקה עד כי לקח לו לאשה בת איש יהודי עשיר וסוחר גדול ואז מצא טוב ואור ההצלחה נָגה עליו ורם פעמיו עם רעיתו היהדיה לעיר פאריז העליוה וישב שם במנוחות שאננות עד יום מותו בשנת תרל"ה (1875) — . המשורר האַפֿמאַן פֿאַן לֶלֶר סֵ לֵע ב ע נולד בעיר פֿאַללערסלעבען אשר במדינת לינעבורג בחדש אפריל תקנ"ח (1798), ויקח לקח טוב מפי מורים משכילים, ובעיר נאָטטינגען גם בעיר באָן למד היטב את שפת אשכנז העתיקה והספרים הכתובים בשפה הזאת. עוד בשנת תקפ"א (1821) ראו חכמי אשכנז את היר החזקה אשר להמשורר הזה על פי השירים וספורי הרומאנים אשר הוציא אז לאור, וכל קוראיהם ראו כי הוא מפליא לעשות ושאר רוח לו במחקרי ספרות אשכנז העתיקה ושפתה הקדומה ורוח משורר ומליץ מפאָר נוססה בו. בגלל חכמתו ורחב דעתו הקם למורה ראשי בבית מדרש החכמה אשר בעיר ברעסלוי, ושם למד להמון תלמידים משכילים את דרכי שפת

ובפה חנף ושפת חלקות פָּאָרוּ את המון העם בכבוד, נָדוּ להם ובמרירות נאנחו על מצבם הרע, בכּוּ לקשה יומם וירדו בשיחם ויהמו על דלותם ושפלותם. בצבעים נוראים הציבו נכח פניהם את ימי עֲנִים ומרודם, מדרגתם ולחץ יגונם ואסונם. ויאשימו את חקי המדינה ואת עשירי ארץ כי הם הם היו נסבה לכל צרותיהם ולכל מצוקותיהם ושפלותם. כי המטרה אשר אליה כוננו המשוררים העוים ההם את רשפי קשתם, היא: לרבר משפטים את משפטי הממשלה, לשום תְּהִלָּה בְּחִקֵי המחוקקים, ולהעיר ולעורר רוח פרצים בקרב העם לפרוץ גדרות כל המשטרים השוררים בארץ מימי קדם. רבי שיריהם מריחים ברוח אהבת אדם ובכלל ואהבת עמי אשכנז בפרט, דבריהם יוקדים כמוקדי אש בלבות הקוראים. בספוריהם אשר יספרו את עֲנוֹת בני העם הנגשים והנענים, בלעג לשונם ובחרודי התוליהם על עשירי העם וארחות חייהם, בועם שפתם אשר יזעמי את האצילים והאפרתים רגעי הארץ ואת התהפוכות הרעות השוררות בכל הליכות התבל וחברת האדם, בכל הדברים ההם יסתער רוח שובב, רוח סער מְפָרֵק חקי הממשלה ומפוצץ כל מצוקי ארץ, עד כי בצדק שפטו אז יודעי משפט כי המשוררים ההם יִפְנוּ דרך לְמַרְד וּמְרִי ולמהפכות ושערורות נוראות בארץ אשכנז. המשוררים ההם הוציאו משפט מעקל ויגזרו אמר כי משפטי הממשלה ועלילות האפרתים והעשירים, יעשקו דלים וירוצצו אביונים. את כל בעלי התון והנכסים הגדולים נתנו לאנשי חמס וגוילים נחלת עם הארץ וְדָלֹת העם, כי לפי דָעָם נִתְּנָה הארץ לכל העם לנחלה ולאחות עולם ותִּלַּק בתִּלַּק יתִּלְקוּ, לעשיר לא תרבה נחלתו ולדלִלָּל תִּמְעוֹט — וכל איש אשר לא התבלעה חכמתו ובינתו לא הסתתרה, הלא יבין וישכיל כי רוח שָׁעוֹן תִּבְעַת את המשוררים ההם, ואם יצא משפטם המר לפעולת אדם, כי אז רבה העוובה בכל מלאכת עבודה והארץ ומלואה והתבל וכל יושביה ספו תמו מן בְּלֹהוּת, כאשר הוכיחו זאת במישור כל חכמי לב באמת, רודפי צדק בצדק ובמשפט — המשוררים ההם בהציבם נכח עיני העם את עֲנִים הנורא ושפלותם האיומה, חשבו מִזְמָה להעיר את העם להתקומם על המושלים והעשירים ולהושיע ידם להם בהיות לֵאל ידם לעשות, ואף זאת עשו להם כי הריחום בתִּלְקַת לשונם לְכַחַשׁ בְּאֵל־מוֹת הנפש, בְּאִמְרָם אליהם כי אך שָׁקַר נחלו אבותיהם והנחילו לבניהם את האמונה הזאת, כי המושלים והעשירים בְּדָאוּ אותה מלבם לְהִסָּב בזה את עיני העניים מכל חמדות חיי הארץ ולהונות אותם מנחלתם ותִּלְקַם תחת השמש ולהבטיחם כי תִּלְקַם ונחלתם היא רק בעולם הנשמות ויִחְיֶוּ לנצח

אחריו מִזְמָתָם — *בְּהַשְׁמֵי הַיָּמִים הַזֵּהָה הַשְׁמֵי הַיָּמִים*
 ראשי המשוררים ההם, הלא הם: גַּעְרָג הערוֹוֶעַג בעל המחבר השירים הנקובים בשם: גַּעְרִיכְטֶע אַיִנֶעס לעבענדיגען, הַאָפֶפֶמָאן סָאָן סָאָלֶּ לְעַרְסֶלֶעבֶען אשר חדש את ימי שירי העם האשכנזי כקדם, פֶּרֶוּטִין, סָרָאָנִין דִּינְגֶלְסֶטֶדֶט, סָעֶרֶדִינְאָנְדֶּ פֶּרִיֶלֶינְגֶרֶאָט ועוד משוררים רבים אשר מחשבותיהם כמחשבותיהם וכטרה אחת להם. השירים היושבים על מְדִין חָרוּ

תרל"ג (1814—1873) אשר כתבה ספרי רומאנים במספר רב ואשר נפוצו בארצות רחוקות וקוראיהם התענגו עליהם בגלל שפתם הברורה והקלה וחזיונותיהם היפים. במקומות רבים הצליחה לתאר בשרד האמת עלילות מצעדי גבר ותהפוכות אנשי רשע אשר חמס ידיהם בארץ פלסו והיה במחשך מעשיהם. וכל קוראי ספריה יבינו כי היא אף בהיותה מְפַנֶּת תּוֹה השכילה לְתַכֵּן את רוח האנשים יתר הרבה מרוח הנשים בְּנֹת מִינָה. ספורים רבים מספוריה הטובים, נעתקו ללשונות שונות המתהלכות בארץ. הסופר גוסטאף קי הנע נולד בחדש דעצעמבער תקס"ו 1806 בעיר מאגדענבורג, ואחרי השלימו חק למודו בבית מדרש החכמה ונהדר בכבוד שם דוקטור בפילוסופיא, ישב בעיר לייפציג ושם הוציא לאור מכתב עתי הנקוב בשם "צייטונג פֿיר דיא עלעגאנטע וועלט". ואף כי יצא בעקבות ספרי הימים ההם ורוחם מתהלכת בקרבנו, בכל זאת היה נזהר ברוחו מפגוע בכבוד הממשלה וכל הליכותיה. ספריו כתובים בצחות המליצה ומעלפים בְּעַדֵי נִיב שפת נאמנים. הטובים מְכַלֵּם הם ספרו "על הכונות האנשים והנשים" "ספורי בתי הנזירים" "המורדים באירלנדר" "איוורא מקאסטיליען" "הקיסר פֿרידריך השלישי בפראג" —. הסופר היינריך לויב (Laube) נולד בשלעזיען בשמנה עשר לחדש סעפטעמבער תקס"ו 1806 וישקוד על דלתות בתי הספר ללמודי הרת; אך לא אבה להיות איש רוח (גייסטליכער) ויפן אל חכמת סופרים ויכתוב ספרים רבים לְפַתַּח רוח משטמה בלבות העם על הממשלה ומשפטי פיה, ובגלל זאת רדפוהו שרי הממשלה גם כלאו אותו בבתי כלאים, ובצאתו לחפשי נשא רגליו ויתהלך בארץ לארכה ולרחבה ויעבור בארץ איטליא (בשנת תקצ"ד 1834) ובארץ אלגור (תקצ"ט 1839), ובשובו ממסעיו, ישב בלייפציג ויוסף לכתוב ספרים רבים ושונים, וממכתריהם הם ספריו "אירופא הצעירה" "ספורי מסעותיו" "פרינץ פֿרידריך נציב בענגאלען" "תלמידי קארל" "היכלי רוח להצרפתים" ועוד ספרים רבים כאלה, וְכֻלָּם מתנוססים בקסם שפתם בניב לשונם והדרת נאָמֶם והגיונם. — לודוויג ווינבאָרג תקס"ג—תרל"ב (1803—1872) יליד האַלְשטיין, יִשַּׁח את בתי הספר בעיר קיעל ובעיר באָן וישב ימים רבים בִּפְרָאנקֶפורט על נהר מאיין ומשם הלך להאמבורג ושם כתב רוב ספריו אשר הטובים בהם הם ספר המסעות וספריו בעניני בקרת.

§ 11. הסופרים הנזכרים בזה ועוד רבים כמותם המכונים בשם סופרי "אשכנז הצעירה" סלו מסלה להמון משוררים רבים בארץ אשכנז אשר התמכרו לקרות אש זרה ולאָזר זיקות מְרִי בנפשות בני העם לְנַתֵּק את מוסרות הממשלה המדינית ולהשליך עבותות הכנסיה הרתית מעליהם, לְחַלֵּל גָּאוֹן כל צבי ולְהַקְלֵל כל נכבדי ארץ. בכל שיריהם וספריהם שָׁמַז המשוררים הצעירים לימים ההם להם למטרה ללחום בכל עז ותעצומות עם נסיכים ורוזנים וכל תומכי שִׁבְטֵי מושלים גם בכל איש אפרתי השוכן מְרוֹם וְנִשְׂא מְדַלַּת העם. הם לא התאמצו להלביש דבריהם מחלצות המליצה וליפותם בפאר עֲדֵי הצחות רק התאמצו להלבישם רעם ורגז וּלְפַתַּח בם רוח פרצים ורוח סערת חמה. ברוב החבולותיהם

הלכו ומטרה אחת לְכָלָהֶם, הלא הם: מהעֲדָרָר מונדט, נוסטאווי קיהנע, היינריך לויבע, לודאָלף ווינבאָרג, ראָבערט העללער, קאַסאַק ועוד רבים כּוּמָהֶם. וכל הסופרים ההם כּוֹנְנֵי חֲצִיקָהֶם אל מטרה אחת, ושפה אחת ודברים אחרים להם לְשִׁנּוֹת את התּוֹקִים העתיקים בממשלה המדינית ובממשלה הַדְּתִית, כי לפי דַעַם דְרוּשִׁים תְּקוּנִים רבים בשתי ממשלות ההן לפי רוח ההשכלה ורוח העת והצלחת חֲבֵרַת האדם, ולא השיבו אל לבם אם דרכי התקונים ההם יתְּבַנּוּ ואם תחת היטיב לא יִבְעוּ עוד. ברוב גאונם וְרֵבב נפשם הניפו הרב משפטם על הדת והאמונה, על כל קדושה וכל קדושה, ולא הטיבו לראות כי באין חוֹזֵן הדת יִפְרַע עִם וַיִּשְׁחַת דרכו על הארץ ורכבות ידי השונאים והשופטים תקצרנה לעצור ברוח השוכב אשר יתפרץ אז לערוץ ארץ. תקונים כאלה ועוד רבים כאלה התאמצו הסופרים המהירים והנמתרים ההם להוציא לאורה, וַיַּעֲדוּ גֵאָה וגאון ויתאמרו כי מְשֻׁרָה רמה ונשאה על שְׂכַמָּם ומלאכי שלום הם לעשות בארץ שלום רב אין קץ ולהביא לחֲבֵרַת האדם השועת עולמים. ולמען תִּפְּזֹשׂ את לבות בני העם בדברים חדשים ושונים כְּאֵהֶבֶם, נָסוּ הסופרים ההם את כּחַם בכל ענפי הספרות וכתבו ספרים רבים על אדות ענינים שונים בתכונותיהם, בלשונם וּהִלְךְ רגשות רוּחָם, וישימו כל מַעֲנֵם להלביש את דברי הספרים ההם במתלצות המליצה, בשכה ברורה קלה ונעימה אשר ירוץ הקורא בם, ועל כל אלה שָׂמוּ לבבם יותר מְעַל הַבֵּן הענינים ודרכי האמת במכתבי עתים, בספורי אהבים וספורי בָּדִים, בספרי מַקְעוֹת, במגלות עֲפֹת. במכתבים שונים ואגרות מליצות ושירים, בְּכָלֶם הניחו את רוחם ויצפנו בהם את הגות לבם, את משפטי בינתם וְהִקְרִי דְעוֹתֵיהֶם, שִׁפְכוּ בּוֹז על כל הדברים אשר לא ישרו בעיניהם, חָלְלוּ גֵאָזֵן כל צבי והקלו כבוד כל נכבדי ארץ. הפקודה אשר נתנו ממלכות אחדות בארץ אישכנו להתרים את הספרים ההם מפּוֹא בקהל ולבער אחריהם עד תָּמָם (בעשירי להדש דעצעמבער תקצ"ה 1835), הפקודה תהיא לא עשתה פרי אך הוסיפה עוד לעורר רוח חֲשֵׁק בלבות בני העם להביא את הספרים ההם אל בתיהם ולהגות בם באהבה רבה ושום לב על כל דבריהם.

§ 10. הסופר מהעֲדָרָר מונדט משנת תקס"ז (1807) — תרכ"ז (1867) נולד בעיר פּאָסטדאָם ויאָהב. לְנוֹעַ ולשוטט בארץ ולשאוף רוח ודרור ככל אֲזוֹת נפשו, ואחרי שָׁבְעוּ נדודים ימים רבים, שב אל ארצו ואל מולדתו וישב בברלין ויבקש שם מְשֻׁרָת מורה בבית מִדְרַשׁ החכמה, ואחרי עמל רב הִפְיִק וְסָמוּ וְהָקָם מטעם הממשלה לאחד המורים. הוא הוציא לאור ספורים רבים על ענינים שונים, אך לא עשה לו שֵׁם גדול בסופרים על ידי הספורים ההם. אולם הספרים אשר כתב ברוח בְּקִרַת על תכונות בני האדם ויצירי מעללי איש, עִשּׂוּ לוֹ שֵׁם תְּהִלָּה בארץ. הנכבדים בהם הם ספרו על מלאכת הפרָוֹץ האשכנזית, תולדות הספרות בעת החדשה, ועוד ספרים טובים וטועילים כאלה. חֲבָרָתוֹ ואשת נעוריו היא הסופרת המהללה לואיזע מיהל באַךְ (תקע"ד — תרל"ג

על שפתם, נפת המליצה וצוף אמרי שפר, רוח רגש עז יסתער בתוכם וכל דבריהם חוצבים להבות אש. רבים מהם הגבירו לשונם והפליאו עשזת חיל במליצה ושיר, ורבים מהם היו גם מוציאי לאור מכתבי עתים על משפטי המדינה (פוליטיק), על ארחות ההשכלה ועל חרות הדעות, ויפעלו פעולה נמרצה בלבות הקוראים הרבים והעצומים, ודבריהם נחשבו בעיניהם כדברי האזרים.

8. § הראשון בין סופרי אשכנז הצעירה ההם, הוא הסופר המהיר קארל נוצקאו (נולד בשנת תקע"א 1811 בירח מאי בעיר ברלין). בימי נעוריו למד למדי הדת (טהעאלאג'יע), ואחרי ימי השנוים אשר שם יולי נקרא עליהם, ופנה אחרי חכמת סופרים ויצליח ויעש פרי, ויעש לו שם סופר מהיר בארץ וספריו הרבים נפוצו בכל הארץ. אך בספרו „וואלי הפוסח על שתי השעיפים“ דבר מרה על דת הנוצרית ועל דרכי הנוצרים ומנהגי הנשואים אשר להם, ויושם עליו ענש מאסר ויאסר בבית אסורים, אך אחרי ימים מעטים יצא לחפשי. ימים רבים הוציא לאור את ספריו המכלבלים ספורים יקרים, ראמאנים ומאמרים רבים על ענינים שונים, בקרת מליצות והלצות (סאטירען). ואחרי כן הואיל עשות ספרי חזון הדרושים לחפץ בתי המחזה (טהעאמער), ובוה הצליח יותר מבספריו הראשונים. המהללים בהם הם „מלוכת שאול“, „אוריאל אקאסטי“, „ווערנער או עולם ולב“. ואחריהם הוציא עוד ספרים רבים לאור אשר יעידו על רחב לבבו, על יתרון הכשר דעתו ושאר רוחו, על ידיעתו הרבה לשפות את יצרי מעללי איש, מעשה אנוש ותחבולות ערמתו ומזמתו וארחות עקלקלותיו ותהפוכות מחשבותיו הרעות. ואך גם אהבת נפשו ורדפו אחר הכבוד נשקפים מבעד ספריו ומאמריו. הנבחר מכל ספרי הראמאנים להסופר האביר הזה, הוא ספרו הנקוב בשם „הקוסם הרומי“ (דער צויבערער פאן ראם), בו נראה כבראי בהיר את פת המחבר ועצם ידו בחכמת סופרים, את מקמיו החדים החוררים חדרי לבב אנוש וצופים ומביטים את סתריו ואת מצפוני צפנותיו, אך גם את המגרעות והחסרונות הנספחים בספר הזה נראה עד מהרה, מגרעות בתהלוכות הלשון וחסרונות בהלך ספוריו, ודמיונם כצללים האחוזים בקעב אור היום. בשנת תרכ"א (1861) סר מעליו רוחו הטוב ובעתתו רוח רעה מרוב שקידתו על דלתות המדעים ועל הניון נפשו בחכמת סופרים עד כי הלך שולל ונפעם ויזאל למרוף נפשו בכפו, אך לא עצר כח לבצע את מזמתו, והרופאים חשו לעזרתו וירפאו את מתן מפתו, ואחרי ימים מעטים נרפא כליל וישב לאיתנו ויוסף למשוך בעט סופר ויכתוב עוד ספרים רבים אשר מצאו הן בעיני קוראיהם והפיקו מהם רצון. הסופר המהלל הזה התאמץ לאחוז בדרכי היינע ולהתחרות את מרוצת רוח מליצתו ותעופת רוחו, אך לשוא שקד! וריק עמל הדרור אם יתחרה כנשר להגביה עוף כמזה ולהרקיע עמו לשחקים.— בשנת תרל"ח (1878) הכהילהו המת זפתאם מת לשחת ויתאבלו עליו האשכנזים כי נפל שר וגדול בספרות האשכנזית.

9. § אחרי הסופר המהיר ההוא נודעים עוד סופרים רבים אשר בדרכיו

הלכו

הזון נפלא הוא לעולמי עד ומה גם אם נערוך אליה את הארצות אשר סביבותיה
 אשר יושביה התהוללו באילימ, זנו אחרי שרירות לבם ואחרי מראה עיניהם ויפלו
 ימיהם בהוללות ושכרון ושנותיהם בזמה ובתעלולי תעתועים ושקוצים. בעת אשר
 בהיכלי אלילי הגוים שקני היהודים, צור וצידון, מצרים, בבל, נינוה, עבדו את
 אליליהם בתועבות משוממות אשר לזכרן תסמנה שערות ראשנו, בעת ההיא
 עבדו היהודים עבודת הקדש להאל הקדוש ויעשו חסד ומשפט וצדקה בארץ.
 בזכרנו זאת אין די מלים בלשונונו לשבח ולפאר את היהודים בימי קדם ההם
 ולהתפלא על יקר תפארת דרכיהם גם בימים האחרונים האלה... (1). כדברים
 האלה כתב המשורר באחרית ימיו בְּאַהֲזוֹ אוֹתוֹ מַחְלָה אִיּוֹמָה וְחָרַב הַמּוֹת שְׁלוֹפָה
 בִּידָה וְנִטְוִיָּה עַל צוֹאֲרוֹ וְקִבְרוֹ פִּתּוּחַ לְרַגְלָיו, ובמצב נורא כזה יעזוב גם מתלוצץ
 נערץ כהיינע דרכו, ואיש מתהפך ברעיוניו והגיוניו מחשבותיו, וישוב אל דרך
 האמת באמת ובתמים, ועל כן כל דברי היינע הראשונים אשר דבר תועה על
 תורת משה ועל המחזיקים בה, יפלו והיו כלא היו, ורק דבריו האחרונים בתלותו
 את ה'לו אשר מת בו, רק הם נאמנים, כתובים בעט אמת ועדי אמת הם כי גם
 אם קטא, ישראל הוא, ודבריו האחרונים לפני מותו, דברי איש ישראל הם —
 וימת בשנת תרמ"ז (1856) בעיר פאריז ושם קבורתו עד היום הזה. פלאים דרכי
 המשורר הנפלא הזה, על פְּרֹב אִשׁ, פְּרֹב הַמְשׁוֹרְרִים (2) רֶכֶב יְשׁוּמִים וּבִגְאוֹת רוּחוֹ
 הַרְקִיעַ לְשַׁחֲקִים, אֵךְ פַּעֲמִים רַבּוֹת שָׁם רִסַּן מִתְּעָה עַל לְחַיֵּי הַכְּרוּב רְכוּבוֹ וַיִּתְּעָהוּ
 בְּמִשׁוֹשׁ דְּרָכֵי מֵהַתְּלוֹת וְהַתּוֹלִים. — הַבְּקֵרֶת הַיְתָה בִּידוֹ לֵהֲבִי תִרְבַּע פִּיפּוֹת וּבִרְקַ
 חֲנִית וְכִידוֹן, אֵךְ רַבּוֹת פַּעֲמִים הִתְעַמַּר בְּכִלְיֵי יוֹצֵר הָאֱלֹהִים וַיַּעֲפֹפֶם גַּם עַל מוֹשְׁלֵי
 אֶרֶץ רוֹזְנִים אֲשֶׁר לֹא כָּדָת — בְּעִלְצוֹת לַעֲגוֹ וּמִצְהַלּוֹת הַתּוֹלִיוֹ לֹא הִדָּר פָּנֵי כָל נַכְבְּרֵי
 אֶרֶץ וַיִּחַלֵּל גֹּאֲוֹן כָּל צַבִּי עַד כִּי הִעִיר עֲלָיו יְמֵהָ עֲזָה בְּאַרְצוֹת אֲשֶׁכְּנֹו וּבִיתָר אֲרָצוֹת.
 אֵךְ כָּל יוֹדְעֵי דְרָכָיו יִתְּנוּ יְעִידֵיהֶם כִּי בְּתַכּוּנוֹת נַפְשׁוֹ הוֹפִיעַ אוֹר שְׁבַעֲתַיִם מֵאַשֶׁר
 הִקְדִּירוֹ אוֹתָן צִלְלֵי עֲלֻטָּה, וְלִבּוֹ הָיָה טוֹב יִתֵּר הַרְבֵּה מֵאַדְּ מוֹעֵם לְשׁוֹנוֹ וְהַתּוֹלִי
 הַגִּיּוֹן, וְלֹאוֹת וְלִמְפַת הוּא בְּסַפְרוֹת הָאֲשֶׁכְּנוֹת, וּבְדַבְרֵים רַבִּים יִתֵּר שֵׁאת לוֹ גַּם
 עַל בְּאַרְנֵעַ בֶּן גִּילּוֹ.

7. § בעקבות היינע יצאו כל הסופרים וכל המליצים והמשוררים הנקובים
 בשם סופרי אשכנז הצעירה (ראם יוננע דייטשלאַנד), רוח המשורר הכביר הזה
 נחה גם עליהם, וכמהו חתרו בכל עז להסיר גבולות החקים העתיקים השוררים
 בארץ, לפרוץ גדרות הממשלה המדינית ומשפטי הכנסיה הדתית. הסופרים ההם
 היו צעירים לימים אשר עשו את הספרות האשכנזית קרדום לחפור בו אכל לנפשם,
 לשאוף רוח הדרור באין מעצור ולפרוק מעליהם על מלכות, וכל הגיון לבם והגות
 רחם כתבו בספרים מיוחדים גם במכתבי עתים, ודבריהם מצאו נתיבות בלבבות
 בני העם גם בלבבות בני מרום העם. בכל ספריהם שנונו לשונם כחרב שנונה, קסם

על

כה דבריו: מכבר הראיתי לדעת כי הינני גרים (גריכען) היו רק נערים יפים אך היהודים היו מעולם גרים בעלי דעה בלי חליפות ולא רק בימי עולם אך גם בימים האלה, אף כי זה שמנה עשרה מאות שנה נרדפים הם על צואריהם ותלאות נוראות אין מספר השתרנו עלו עליהם מאז ועד עתהוכבר הראיתי לדעת זאת על כן אכבדתם כיאות להם, אכבדם מִשְׁנֵה כבוד. לו יש צדקה לאיש לְהַתְיַמֵּר בכבוד יחש אבותיו, כי עתה אוכל להתיר ולתנאות כי אבותי זרע ישראל הם, כי חָמַר מגוע עם נדיב כזה אנכי, מגוע הקדושים ההם אשר נתנו לכל באי עולם אֵל אמת ותורת חסד ומוסר השכל, ואשר בכל שְׂרֵי מלחמות הדעת לחמו ועדרו במלחמה וישאוו ויסבלו כל תלאותיה... היהודים יכולים להתנחם על הדימות ירושלים ועל אָרוֹן האלהים כי נִשְׁפָּה אחרי אשר הצילו מתוך ההפכה את ספר התורה, הנביאים והכתובים, כי ירושלים והארון כמה נחשבו מול הספר הקדוש הזה? על פי ספר אלהים הוה שָׂבו ויתעוררו רגשי אמונה אִמָּן ורגשי אש דת בקרב לבבי פנימה, והוא היה לי למעין ישועה ומקור חיים, ורוחי בקרבי ישתומם על רוממות כבודו ויפעת גֵּאוֹן הודו. לא אעשה חֲנֹף לנפשי אם אֲתִיַּמֵּר כי בהעמיקי חָקוֹר בתורת משה: נִגְלָה נִגְלָה לפני תכונות זה האיש משה איש האלהים, חֵין ערכו וְרוֹם תפארת גדולתו, ובתוכי השתומם לבי! הר סיני, הר מִצְעַר הוא לעומת גדל האיש מִשֶׁה בעֲמָרו עליו! זה סיני בקִדְשׁ רק הָרוֹם ר ג ל יו הוא, הָרוֹם ר ג ל י האיש אשר ראשו מגיע השמימה ושם יִדְבֵר אליו האלהים פה אל פה... הוא עשה גדולות עד אֵין חקר, גדולות ונפלאות אשר יעמדו לעד לעולם, הוא הוציא מסבלות ועברות עם רעים ויגדלם וירומםם לְעַם עצום ורב, עם עולם ונוי קדוש, עם ה' אשר האיר עיני כל העמים ויהי למופת לכל יושבי ארץ ותבל. הוא עשה ויכונן את עם בני ישראל! וכאשר אתפלא על העושה המעשה הגדול הזה, כן אתפלא גם על מעשהו, על עם ישראל... כל העמים יאמינו כי מכירים הם ויודעים את היהודים, אך לא כן הדבר. כי מאז ועד עתה נסתרו דרכיהם והליכותיהם בקדש מעיני כל יתר העמים, וכבימי הבינים כן גם בימים האלה קָו עולם הוא עם עולם הזה והליכות עולם לו, ורק באחרית הימים אשר קָו חַזְוֵי יְהוָה, רק אז יִגְלֶה הָקָו הנסתר הזה ונגלה כבודו... כל העמים והלשונות אשר עליהם להודות להיהודים על אשר נתנו להם אֵל אמת, עליהם להודות להם גם על ספר-התורה, הנביאים והכתובים אשר הצילו אותנו מתוך שִׁמְמַת ממלכת הרומאים והריסותיה, אשר שמרו אותו מכל משמר בפרוע תנודת העמים פרעות נוראות בכל חוג הארץ, ותמדה גנוזה הואת היתה גנוזה בידם עד אשר בקשה אותה הדת הפראַטעסאַנטית ותמצאנה ביד היהודים והעתיקה אותה ללשון בני עמה ויפוצו מעיני ישועתה על פני כל הארץ... ארץ יודרה נחשבה תמיד בעיני כחזון נפלא... כי באמת הארץ הזאת אשר רוח אמונה טהורה וצדופה נוססה בה, ארץ אשר דת מוסר הַצַּנֵּעַ מתהלכת בה, דת אשר תַּצְוֶה למחזיקיה לְהִתְיַמֵּר מכל תעתועי החמדה ותענוגות בשרים ולהתקדש ולהיות קדושים, ארץ כזאת

אל הקצה אשר לשיריו הנפלאים, אך כלם לא הצילו מפיהם דבר אמת, ומה צדקו דברי הדיר גראַמץ באָמרו: מי יוכל לתאר את הכונת המשורר הזה אשר דְּבִיזוֹנוֹ בְּפָרוֹם (שאַמעלעאָן) המתהפך לרגעים לצבעים שונים?, מי יוכל לתבן את רוח הבן השובב והאהוב לְבָנוֹת השיר וּבְנוֹת הַתָּן (מוֹזֵעַן אונד גראַציען) אשר ישורר שירי אֶהְבִּים ברוח הַתּוֹלִים. שירי נבל ברוח פילוסופי? מי יוכל לתאר כל אלה בשרד האמת? רק יד המשורר לבדו יִכְלֶה עֲשׂוֹת כֹּזֵאת, רק הוא לבדו אשר יכל לראות בְּרָאֵי נאמן את הכונותיו וצָבֵא חליפותיו, יכל להתאותן גם לאחרים. — אם אמנם מטרה אתה להמשורר ולבְּאָרְנֵעַ, אך שונים הם בתכונות נפשם ורוחם, רוח בְּאָרְנֵעַ נְדַמָּה לְמִי מֵעֵין מַצְהִירִים הַנוֹזְלִים לְאֵם על פני אבני חֶצֶץ ולא יתגעשו כי אם בהדוף בם רוח סער להרגיזם, אך רוח היינע נמשל לזרם מים כבירים אשר פניהם מְפֹזְזִים וְהָרִי קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ ויפעת שַׁלל צְבָעִים כַּצְבָּעֵי הַקֶּשֶׁת בענן, אִד בְּקָרוֹב אָנֹכִי שָׂוִיט אל מצולותיהם, ימשכו בכחם את האָנִי ויורידוהו מצולה, ואם מְכַנֶּה הָאָנִי לא איתן הוא, יתפוצץ לרסיסים בתוך המצולה הרועשת. — גם רודפיו העזים אשר השיאו עליו אשְׁמֹת וזדונות עצומות אין קצה מאז ועד עתה, לא יכלו לִכְחַד האמת תרת לשונם ויודו כי הוא היה בעל ביתה עמוקה כאשר היה מליץ נמליץ ומשורר נפלא, מִבְּקֶרְעוֹנוֹ עֲרֵץ בְּלִי מִשׂוֹא פָנִים כַּמְפְּלִיא לַעֲשׂוֹת הַלְוִלִים וְהַתּוֹלִים קוֹלֵעִים אל המטרה, וּבְהַקִּיר בְּיַד מִוִּמְיָה כֵּן הִקְרָה נִפְשׁוֹ רַעִיוֹנִים חֲדָשִׁים לַרְגַעִים וְשִׁירִים כַּחֲלוּלִים כֹּל מֵעַיְנֵי בּוֹ. פעמים רבות בְּצִלּוֹחַ עליו רוח רָגֵשׁ וְעוֹרְקִי וְעֲצָבִי חֲחֻשִׁים נָעוּ ויוועו, הַפְּלִיט עֲמַו הַנֶּעֱרָץ דְּבָרִים נְמַרְצִים בְּאֵן מַעְצוֹר, אֲשֶׁר אֲחִידִי כֵּן בְּסוֹר מַעֲלִי יַד רַגְשׁוֹתַי וְעוֹרְקִי וְעֲצָבִי שָׁבוּ לִמְנוּחָתָם, נָחַם עַל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּם, אִד בְּלָמָּה כִּסְתָה פָנָי לְתַת תּוֹדָה לְפָנֶי קָהַל הַקּוֹרְאִים כִּי שָׁגָה בְּרוּאָה וְהוֹצִיא מִשִּׁפְטִים מַעְקֵלִים לְאוֹר תַּת פְּסוֹת אוֹתָם בַּחֲשָׁךְ, וּזֹאת הִיְתָה לוֹ לְמוֹכִיר עֵזֶן לְכָלִי מִפָּץ בְּיַד אוֹיְבָיו לְחַוֵּם בּוֹ וְלִהְכַרְעֵהוּ חַתּוֹת יָדָם. —

§ 6. חכמי ישראל חרצו משפטם על בן ישראל העוזב את דת ישראל כי אף אם קָטָא, (ישראל הוא 1), והמשפט הזה יצדק על היינע יתר הרבה מעל כל החוטאים אשר היו עד ימיו. הוא קָטָא—גם הוסיף עוד לחטוא בעוללו בְּעַפְרָ לַעֲנֹת את קרני אור דת אבותיו בספר מסעותיו ובשירי מהתלותיו מהתקופה הראשונה לימי חייו, ובכל זאת ישראל הוא ובסתר לבבו נתן כבוד והוד לתורת משה וישראל, גם לַחֵם בְּכָל לִבְבוֹ וּבְכָל נִפְשׁוֹ עִם שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר מוֹדַעַת זֹאת לְכָל קוֹרְאֵי סַפְרָיו. ובאחרית ימי חייו בחלותו מַחֲלָה אִיוֹמָה וְנוֹרָאָה מְאֹד וּבַתְּגַרַת יְהוָה אָחֻזָּה בְּעַרְפוֹ וּתְפַצְפְּצוֹ וְחִיּוֹ לְשִׂאֹל הַגִּיעוּ, או נחם על הרעה אשר עֲשָׂה וַיִּתְּנָהּ עַל חַטָּאוֹת נַעוּרָיו וּפְשָׁעָיו בְּסַפְרוֹ הַנּוֹדַע בְּשֵׁם הַתְּנֻדוֹת (נַעֲשִׂמְאָנְדִינִיסֵעַ). ושם הוציא מלב עמוק וברוח נכון ושפת נאמנים דברי נגידיים על היהודים ועל תורתם, הלא

על אשכנז בספריו הנקובים בשם, ארץ אשכנז ספור פְּדִים בעת החרף (ד"טש-
לאנד איין ווינטערונג אַרבען), אַמאָ מראָל קלום חוּזין לִיל אָבִיב". כי בהם הָתַל
יְהִתַּל בהליכות ארץ אשכנז ודרכי חיי האשכנזים, ואין מעצור לרוח מהתלותו
ולעג שפתיו וזעם חדודי לשונו. אך בכל זאת רבו עוד גם אהביו ומכבדיו
בארץ אשכנז ומה גם בארץ צרפת עד אשר פתאם הָתַל להפיר כל חֶק
מוֹסָר הסופרים הנאורים בשירוי החדשים ובספרו המנאל הנקרא בשם
המזור שנאבלעוואָפּסקי, כי אז בָּזוּ לוֹ גם אהביו כל מביני דָּבָר הניעו עליו
בראשם, וביד אויביו היו הספרים ההם לנשק חָדָשׁ ללחום בָּו ולהשפיל לעפר
כבודו. אמנם עד מהרה התעורר המשורר להִסָּב עיני העם מהשירים ההם ומהספר
ההוא על ידי ספרו החדש אשר כתב, על גרמניא' וידבר בדבריו נגידים במעצות
ודעת כאחד החוקרים אנשי המופת, והספר ההוא מִשָּׁךְ אחריו עוד הפעם יני
רבים וכן עלמים, וכבודו חָדָשׁ ימיו כבראשונה.

על דבר יתר ספריו הרבים, לא נזכיר בזה רק את החזיונות הנגונים
(טרַאָגֶדִיעֶן), הנקובים בשמות: אַלמאַנזאר ותאבדקליף ובהם יתראו
רגשי ימי הנער אשר התרוצצו בחבו בתעצומות עם, רגשי הפעולה אשר פִּעְלָה
מליצת לאָרד בוראָן הפוסחת על יְתִי הסעיפּים בנפש המשורר, גם רגשי נחם
על אשר עזב את דָּגוֹ פְּחַנָּה יהודה (בשנת תקפ"ה 1825) — מעשה ימי נעוריו
הוא גם הספור היקר, הרב מִפְּכָרְךָ, בו יראנו המתבר את המקום המְשַׁחַת אשר
כמנו יצאו המים המאררים להתעולל ולהתגולל על היהודים כי ילוּשׁוּ את עגות
המצה בדמי הנוצרים. גם יתאר שם את תפארת ישראל וצדקתם בימים הז'דונים,
יְמֵי תְּבִינָם — מהפון הספרים א. ר כתב בתקופה האחרונה לימי חייו, נזכיר רק
ספרו המתאר בְּשֵׁם, וצ'לאן' וְשִׁירוֹ הנפלא, רַאָבאַנצֶרֶאָ. השיר הזה הִקִּיר סער
גָּדוֹל בין שלומי אמוני הנוצרים, כי בו שָׁלַף הרב מליצת חֲדָה מתערה וחצי
לעגו השנונים הוציא מאשפתו, ובכלי נשק הנוראים האלה התנפל על הדת אשר
בא בְּמִסּוֹרֶת בריתה, וְרָגוּ וְשָׁחַק וְעִבְר וְרָמַס בכל שאט בנפש — גם ספרו אשר
כתב „על באָרנע" הִטִּיל סער גדול בין קהל הקוראים כי בו הוכיח לְכָל כי רוחו
לא נאמנה את אהב וְרָע, בוּז רעל התוליו על גבוה ורם כעל נְקֵלָה ושפל ויזר
רשפי שנינה על כל אשר ישום עיניו בו להשפילו ולהבוזתו — אחד מראשי
סופרי דברי ימי גולם חָרֵץ על כל סגרי היינע את המשפט הזה: כי כל קוראי
הספרים ההם ישאפו באפם ריח נוחח משובב נפש עם ריח רָקְבֹן וריח שְׁחַת
בְּלִי, וְכָל־יחד יתבוללו ויוליכו את רוח הקורא שָׁבִי באין מִפְּמִט. רגשי חֶסֶן לוקחי
נפשות, סערת גְּלִי רעיונים עמוקים וְצִלְצִי מליצות נפלאות, יתערבו עם ניב שפתי
לְצִוֵּן, רעל הלעג ועליצות התולים אשר יעיבו פעמים רבות את דְּהִרִיהוּד הַרְגֵשׁוֹת
הנעלות והמליצות הרוממות ההן. וזה יותר מארבעים שנה אשר תוקרים ומבקרים
דבים התחקו להתבונן ולמצוא את תבונת נפש המשורר הנאור הזה, ואת פתרון
החליפות הרבות אשר לרוח מליצותיו, והתמורות העצומות והרחוקות זו מזו מהקצה

הראשון מספרו 'תמונות המסעות' (דיא רייזעבילדער) אשר כְּבָרֵק נִגְה בתוך ערפלי עלמה התרוצץ פתאם בכל קצוי ארץ אשכנז לְבִשֵׁר כי מוצא בְּקָר לא עבות נִכּוֹן לצאת לאור. אין קצה לִיפֵי הספר ההוא, לְעִשֵׁר כבוד לשונו והגיזו ולחֲסֵן יָקָר תּוֹנוֹתיו וכל הליכותיו. אך דְּבִשֵׁן מְהוּל גם ברעל, וכל החרד לתורת משה וישראל יתמרמר על המררות הגזולות בתוך הֶלֶךְ הדבש ההוא. פי המליץ המתלוצץ הנערץ הזה, לְצוֹן חֶמֶד לוֹ לְהִלִּיץ אָשֶׁם על תורת האלהים ולטפול עליה דבות נְתַעֲבוֹת אשר לא נשמעו כמוהן גם בכל העמים הקדמונים. ואף אם רק להראות כחו וגבורתו בחדודי הסאטירה עשה כזאת ולבו לא יחשוב זאת, גם אז גדול עֲזוֹ מְנוֹשׂא בְּחִלּוֹ קהש' ה' וְנִאֶץ קרושת תורתו רק להראות כי יותר מכל הלצים יש לֹאֵל ירו להלִיץ—. אך באחרית ימיו נָחַם על הרעה הנרולה הזאת, עקב כי רוח אחרת צָלְחָה אז עליו, רוח האמת והאמונה, וברוח כזאת הואיל לְפִאֵר וּלְהַדְר את תורת משה, להקדישה ולהעריצה באופן נעלה מאד, כאשר יראה הקורא במרוצת הדברים. גם החלק השני מספרו 'תמונות המסעות' עשה לו שֵׁם גדול בארץ אשכנז ותהלתו מְלֵאָה בכל אפסיה אף כי רבים נִכּוּוּ מִלֵּהֵם הוֹיזוּ ההתולים אשר כונן על פניהם ויקראו אחריו מלא—. אך בחלק השלישי לא הצליח היינע כבשני חלקים הראשונים, כי גם אוהביו ורעיו הנאמנים רָעַצוּ פָּנִים עליו בשלחו רֶסֶן מעל פניו ועליצותו לאכול צָרְיוֹ פָּרְצָה חֶק המוסר—. אולם בכל אלה לא הוּעַם עוֹד זִיו כְּבוֹדוֹ בִּכְלָל, עַד כִּי גַם רַבִּים מַחְכְּמֵי הַסּוֹפְרִים הַנְּעֵרְמָאִים הַשְּׂאִיִּם בכל שאט בנפש את היהודים, הנידו ולא כָּדָרוּ כי אחרי הסופר הנפלא גִּמְטָה עֲרָאשׁ מְשׁוֹרְרֵי אֲשַׁכְּנֵז, לא קם עוֹד מִלִּיץ וּמְשׁוֹרֵר כִּהֵינֵעַ אֲשֶׁר הִפְלִיא לְהוֹצִיא מִלֵּב הַטֵּבַע מְלִים וְחֵד הוֹד קוֹלוֹ יִצְלַל בְּחִדְרֵי לִבִּב כֹּל קוֹרְאֵי שִׁירֵי הַזֶּדוּ. אולם אחרי בוא המשוֹרֵר הזה בשערי פְּאָרְזוֹ הָעֵלְוִיָה, שָׁתַת דְּרָכּוֹ, עוֹה נְתִיבוֹתָיו ויביא עליו דבת כל יודעיו וכל חושבי שְׂמֹ, כאשר נספר בזה.

5. § בשנת תקצ"א (1831) בחדש מַאי בא היינע בשערי עיר פְּאָרְזוֹ, כי ההפכה הנודעת בשם הפכת יולי, משכה אותו בחבלי קָסֵם אל העיר העליוה ההיא ויתענג שם על רוב שלום גם התרועע אל אדירי חכמיה ואל סופריה אנשי הַשֵּׁם, גם התהלך שם עם רעיו בני ארצו ובני עַמּוֹ אשר באו אז פִּאֵרְזוֹה גַם הֵם. משם שלח דבריו אל כתבי העתים היוצאים לאור בארץ אשכנז וַיַּחַד דַּעוֹ על הליכות הפוליטיק בצרפת, על דרכי ההפכה הראשונה אשר התחוללה בארץ ההיא. על דבר הפלגות אשר נפלגו אז הצרפתים, על משוש פִּאֵרְזוֹ כְּלִיַת הַיָּפִי ומשוש כל הארץ, על נעימי זמירות ומפליאי גִּנָּן אשר בתוכה ואשר בקהלם וַיַּחַד גם כבוד מאיר בעער הַמְּנַצֵּחַ בנגינות, כבוד אחינו הַלְוִי וְפִּעְלִיקֵם מַעֲנֵר עֲלוֹזָהָן ועוד אחרים זולתם. גם דָּבָר דְּבָרֵי חֵן ושכל טוב על מסלות הברזל ועל בות רִאֲמָה שִׁילָה, על בְּמֹזֹת ישחק ועל רחל פִּעְלִיקֵם הַנּוֹדַעַת לַתְּהֵלָה וּלְתַפְאֵרַת, ועוד דברים רבים כאלה אשר אָסְפוּ אַחֲרָי כֵּן בַּאֲסַפַּת סִפְרָיו בְּשֵׁם 'אֲדוֹת מַצֵּב צִרְפַּת'. ובעת ההיא רבו צוּרָרָיו בְּאַרְץ אֲשַׁכְּנֵז, כִּי נָתְרוּ בּוֹ עַל הָלַעַג וְהַשְּׂנִינָה אֲשֶׁר מְסַפֵּל

והקמים תחתיה את ספרות הרומאנית, ואז לא ידע עוד היינע את המגעת ואת המצאה הצפונה בספרות הרומאנית וכבד אותה מאד ונביאה אויגוסט ווילהעלם וזה יקר ונעלה בעיניו, ורק ברבות הימים בהגלות גלות לותרמיתיה וידע נאמנה כי לאהרונה תעז ידה להעיב שנות את שְׁמֵי ההשכלה בְּעֵבֵי נשף כבימי הבינים וזו הגוף עליה שבט לענו הנורא בעים רוח בקרת עזה ויהרום את מזבחותיה ואת אליליה הפיל לארץ וגם את אויגוסט ווילהעלם הציב ממרה לתציו הברורים עד כי לא עצר כח לשאת עוד ראשו וללכת רומה. כל המדעים אשר הזרו המורים הגדולים בבית מדרש החכמה ההוא, באו כמים חיים בלב היינע וכשמן ששון בעצמותיו עד כי היה לְנֶם התלמידים אשר כנילו. גם הָעִיר אז את כנורו הנפלא ויָשָׁר שירים נפלאים; כמו השיר היקר והנחמד הנודע בשם «שני הגראַנְדִירִים» ועוד רבים כמוהו. מבית מדרש המדעים ההוא בא אל בית מדרש גדול כמנו בעיר געטינגען, אך לא ארכו לו ימי שבתו שם, כי שופטי העיר הנירוהו משערי עירם על אשר עָרַךְ קָרָב (דועאַל) כאחד הבהורים בעת ההיא. ואז הרים פעמיו לעיר ברלין, עיר משכן החכמה ומקדש ההשכלה. שם התרועע אל ראשי תופשי החכמה מבני הגערמאנים, גם התודע שם אל חכמי היהודים נושאי דגל ההשכלה בימים ההם, ושם הוסיף עוד חכמה ודעת על חכמתו ודעתו, ושמו יצא עד ארץ מרחקים. ראשית כחו במלאכת השיר, תראה עוד לפני הימים ההם בשבתו עוד בהאמבורג, והשירים ההם נדפסו במכתב העת היוצא לאור בעיר ההיא, רק העלים אז את שמו לשמוע תהלה את המשפט אשר יחרצו עליהם הקוראים המבינים, כי לא האמין עוד בנפשו אם רוח משורר אמת נוססה בשיריו. אך בשבתו בברלין אסף את השירים ההם לאספה אחת ויקרא את שמו עליהם, ובעמל רב גמצא לו מוציא לאור אשר הדפיסם בתזכרת מיוחדת, ומחירם אשר נתן אל המשורר היה ארבעים עקסעמפלאַרים. והם המה השירים המפארים אשר אָספו אחרי כן עם שירים חדשים בספרו המהלל «ספר השירים» (דאָס בוך דער לידער) וגם ממנו לא ראה שכר לפעולתו, כי נתן אותו אל מוציאו לאור לצמיתות בעד שקלי כסף אחדים אשר היה נושה בו. השירים ההם פעלו פעולה רבה מאד על הספרות הגערמאנית ומהם נפתח מקור תרש להשירה השוררת מאז והלאה בספרות ההיא. אין ערוך ליקר תפארת השירים ההם, להור גיב שפתם וְלִנְעִים נְאָמָם וצלצלי תרוויהם הנפלאים, ויתר הרבה עוד לרוח הַרְגֵשׁ הנוסס בקרבם, רוח משורר נאמן ומפליא לעשות, רוח חיים ורוח מעורר גִּרְמִים להתנער ולהתרומם על כנפי המליצה.— ולתי השירים ההם הוציא לאור במשך ימי שבתו בברלין גם מאמרים פרוים הנושאים עליהם גם הם את חותם תכנית רוחו הכביר, כמו מאמרו על ספרות הרומאנית, מכתביו סברלין ומשפטו על הפולאנים ותוכחתו הנמרצה אשר הוכיח את צוררי היהודים ועוד רבות כאלה.

§ 4. אחרי ימים לא כבירים שָׁב לגעטינגען ויגמור שם את חק למודו ויצא משם בְּתוֹ מעלת דאָקמְאָר יורים, ויבוא להאמבורג ושם הוציא לאור את החלק הראשון

הזאת גדלה את ילד שעשועיה זה, תנכה אותו על פי דרכה, והיא שעמדה לו להיות בכל דרכיו משכיל ולערות עליו רוח בנות השיר באופן נעלה מאד. בעודנו נער קטן הובא אל בית הספר הראשון ליהודים אשר נוסד אז בדיסעלדורף, ושם למד ראשית למדרי הדת והיה מופת לכל הנערים אשר נגילו. אך במלאות לו עשר שנים, עזב את בית ספר העברי ההוא ואת מוריו העברים ויובא אל בית ספר קאמולי אשר יסדו אז הצרפתים בעיר מולדתו בהיותם אדוני הארץ בעת ההיא, וכל המורים בבית ספר ההוא היו כמעט רק מבני הנזירים הקאמולים. מנהל בית ספר ההוא ומורה פלוסופיא, התאמץ להמנות את לב היינע מאתרי דת אבותיו, אך היינע לא אבה ולא שמע לו בדבר הזה ויִקָּץ בחלקת שפתיו כאשר קצה נפשו גם בהפילוסופיא אשר הורה המורה הזה בשפת יוון, שפה אשר כפי אשר יליץ היינע—היא שפת השמן, כאשר חרצו משפטה כהני הקאמולים בימי הבינים, וכאשר לא מצא תפץ גם בשפת הרומאים אשר „לולי ידעו אותה הרומאים מבטן ומלדה כי אז פלו כל ימיהם בלמודה ורא השפיקה להם העת ללמוד ארצות ולשפוך ממשלתם על פני תכל“. הואיל לשקוד על חכמת סופרים ולהנות בספרי הסופרים המהירים, ורוח השיר החל לפעמו בכל עניו. ובזה גם ביתר הלמודים הצליח ויעש פרי, ויִקָּן לשחר את בתי מדרש החכמה הנבוהים ולהשלים נפשו בכל המדעים אשר יורו המורים המהללים בבתי מדרש ההם. אך תוחלתו נכזבה ותקותו היתה לו למפח נפש. כי בעת ההיא שקע כוכב נאפוליון הראשון וכסא מלכותו הגר לארץ וממלכת אשכנז שבה לאיתנה והיהודים שבו להיות נבזים ונמאסים בארץ אשכנז כבראשונה ובתי ספר הגבוהים סגרו לפניהם. אז לא מצא היינע דרך אחרת לפניו רק לאחוז במסחור ירו אולי יצליח דרכו כאבותיו וכדורו אשר עשו עשר במסחר. אך נעלם ממנו ולא ידע כי איש אשר רוח משורר נוססה בו, לא יצלה למלאכת המסחור, ואשר כל ישעו וחפצו לשבת בצל החכמה לא ישב בצל הכסף. אולם עד מהרה הראה לדעת זאת, וימאס במסחור וישא עיניו כה וכה לתור לו ארח חיים בממלכת המדעים המהיית את בעליהם. ובראותו כי יש לו תקוה להסתפח בנהלת החכמה האחת אשר הניתו עוד האשכנזים ליהודים, היא חכמת הרפואה, עמד הבן להחזיק בה ויאבה לשקוד על דלתות בית המדרש אשר לחכמה הזאת. אך שלמה היינע דודו האִיץ בו לאחוז בחכמה אחרת טובה ממנה—לפי ראות עין איש סוחר כמותו—הלא היא חכמת המשפטים (יורני), ויבטיחהו לנהלו בכסף במשך הימים אשר ילמוד בבית מדרש הידיעה הזאת. ואף כי נפש היינע לא אָוְתָה לשמוע בלמודי המשפטים, נלחץ לשמוע בקול דודו העשיר, ובשנת תקע״ט (1819) נספח אל בית מדרש המשפטים אשר בעיר באָן, אך לא השפיק שם בלמודי המשפטים לברם ויקח לקח גם במדעים אחרים מפי מורים מהללים אשר הרעיפו לקחם בבית מדרש המדעים ההוא. מהמורים ההם התנססו ביתר שאת שני האחים אנשי השם אויגוסט ווילהעלם שלענל ופרידריך אחיו אשר סעדו להפיץ את מערכות הספרות אשר הרימו אותה נאָטָהע ושיללער למעלה ראש ולהקים

שם, ואם פָּנַע בו איש נוצרי לְבוּש קרעים ומשתחוה לאגורת נחשת, הָרַף אותו בבזו וקלם ויקרא: הַט מני דרך, יהודי! גם לא יכל לשכוח את התלאות והרעות הנוראות עד אין מספר אשר מצאו את היהודים רק בעיר מולדתו לְבַד מיום הַקְּסוּדָה עד הימים ההם. ועל כן שָׁנַן את בְּרַךְ הָרַב לְשׁוֹנו ויעופפהו על פני מציקי היהודים האומללים וקובעי נפשם בארץ אשכנז, אולי יראו ויבושו וינחמו וישוּבו מדרכיהם ולא יוסיפו לְכַא עֹד תחת רגליהם בני אדם כמוהם. אולם בהיותו עֹד יהודי, ידע כי חֲצִי מוֹקְרוֹ לֹא ישיגו את המטרה ויעברו ממנה והלאה, כי האשכנזים יאמרו: אֲמַר יד יִמְיָנוּ הוּא הִי הוֹדִי וְחֲצִיו יִתְמוֹלְלוּ, ועל כן עשה כן אחרי אשר שָׁם נוצרי נקרא עליו, והנוצרי הלא קולע חֲצִיו אל המטרה —. ובימים ההם נוסף על צוררי היהודים בארץ אשכנז, עוד אחד אשר פָּעַר פִּיהו לֵאמֹר את היהודים בכל פה, הלא הוא הד"ר לורוויג האָלֶסט מהאמבורג אשר כתב ספר מלא מרורות רעל על היהודים, ועליו שָׁפַךְ בְּאָרְנֵי כַמִּים עֲבַרְת אפו, ובאמרי דעת מִסְדִּים על אדני האמת שָׁם לְאֵל כל חלומותיו הרעים וכל דבריו הַמְבַלְעִים, גם ירה בו חֲצִי שְׂנִינָה שְׂנוּנִים וישימהו לצחוק, לְמַשֵּׁל ולשְׂנִינָה נגד כל המשכילים דורשי אמת ושוֹחֲרֵי נְכוּחֹת. על דָּבַר ספרי בְּאָרְנֵי אשר אָסְפוּ לְאִסְפָּה ויצאו פעמים רבות לאור, הרבו כבר חכמי המְבַקְרִים לְדַבֵּר, ודבריהם גְּלוּיִם וידועים לכל יודעי תולדות ספרות אשכנז החדשה.

3. § היינריך (הארי) היינע, נולד בדיסעלדאָרף בעשרים ושנים יום לחדש דעצעמבער שנת תקנ"ט (1799). משפחתו היתה נכבדה מאד בישראל, אביה הראשון חיים או היימאן היינע יצא בחצי שנת מאה העוברת אח ביקענבורג עיר מולדתו ובנסיונות שוימבורג — ליפע וירד להנאווער ויגר שם, ושם נולדו לו ששה בנים אשר גדלו והצליחו ויעשו להם שָׁם גדול בישראל ובאדם. בנו הבכור יצחק אוה עיר באָרְדָּא (בצרפת) לְמוֹשֵׁב לו ויעש חֵיל ועשר רב בתריצות שכלו ובתבונות כפיו. אחיו הצעיר שלמה היינע ישב בהאמבורג והיה איש מצליח ויעל פְּלָאִים על גְּפֵי מרומי הָעֵשֶׂר בצדק ובִיִּשָׁר ויתנוסס בנדיבות לְבֹו וצִדְקַת פְּזוֹנֹו וחסדיו הנאמנים אשר עשה לאלפים מְבַלְי פְּדוּת בין בעלי דתות השונות ותהלתו מלאה כל אפסי ארץ אשכנז עד היום הזה. אחיהם השלישי שמשון היינע היה איש נכבד גם הוא, ואף כי לא הוֹחֵן בתֵּיל וחֲסֵן וכרב אוצרות כאחיו, מצא אוצר יקר אחר אשר גם עָרְכוּ רב הוא, כי הוכיח לו ה' אשה משכלת, טובת טעם ודעת ובעלת נפש עדינה, היא בתיה פֶּאָן געלדערן, בת גדיבים ממשפחה רמה ונשאה בישראל אשר כאבן נזר התנוססה על אדמת ארץ השפלה (1). בשנת תקל"ח (1798) לקח אותה שמשון היינע לו לאשה בדיסעלדאָרף עיר מולדתו ובשנה השניה ילדה לו את הארי (היינריך) בנו בכורו. האם המשכלת

הזאת

(1) עי' בספר ממקור ישראל להחכם ה' אלעזר שולמאן נ"י (השחר שנה שביעית), אשר ממנו לקחתי דברים רבים אדות היינע, קורותיו וקורות ספריו אורתות חיו.

ההפכך אשר בהיותו נצמד ללמודי שפינווא דבק מאד גם בספרות הרומנית ובקנאת דת הנוצרית כאחד הקנאים הגדולים, זרעו בנפש בארנע את זרע המשממה לזרע ישראל ולדת היהדות עד כי בשנת תקע"ח (1818) עב את דתו בעיר עפֿענבאך, ויהי עזין את היהודים כל ימי חייו.

2. § בשבתו עוד בעיר מולדתו פֿראַנקפֿורט עשה לו עט סופר מהיר בספרות האשכנזית ויצא לו שם גדול כאחד הסופרים המהירים, ויקנאו בו אויביו ויכוהו בלשון לפני שופטי העיר ויאשימוהו לְמַפִּיץ מִכְתָּבֵי מֶרֶד בֵּין הָעַם, וְיוֹשֵׁם בְּבֵית הָאֲסוּרִים, אֶךְ אַחֲרֵי יָמִים מַעֲטִים יֵצֵא לְחַפְשֵׁי וְיוֹסֵף עוֹד לְשִׁקּוֹד עַל הַכִּמְתּ סוֹפְרִים וּדְבָרָיו מֵצֵאוּ חֵן בְּעֵינֵי כָל קוֹרְאֵיהֶם וְהָכּוּ שְׂרָשׁ בְּלִבּוֹת בְּנֵי הָעַם וַיִּכְבְּדוּהוּ בְּתוֹךְ עוֹרֶם וּמִגָּנֶם, רַב אֶת רִיבָם וְרָן אֶת דִּינָם לְמִזּוֹר. מִשְׁנַת תַּקְעִ"ח (1818) עַד תַּקְפ"א (1821) הוֹצִיא לְאוֹר מִכְתָּב עֵתוֹ בְּשֵׁם מֵאֲזַנִּים (דִּיא וואַנע) לְתֵה מֵאוֹנֵי מִשְׁקַל בִּיד הָעַם לְשִׁקּוֹל אֲרֻחוֹת חֵיהֶם. לְלַמֶּדֶם דַּעַת וּלְהַכִּינֵם דְּרַךְ תְּבוּנָה, לְהַרְחִיב גְּבוּל חֲרֻשַׁת הַמַּעֲשֵׂה וְכָל מְלֹאכֶת מַחֲשַׁבַּת וְעוֹד רַבּוֹת כְּאַלֶּה. אַחֲרֵי הַפְּכַת יוֹלֵי, עֹזֵב אֶת אֲרֻצּוֹ וְאֶת מוֹלַדְתּוֹ וִירֵם פַּעֲמָיו פֶּאֲרִיזָה וְיֵשֵׁב בָּהּ עַד יוֹם מוֹתוֹ בְּשַׁנַּת תַּקצ"ז (1837) כָּל יוֹדְעֵי דְרָכָיו וּמַעֲלָלָיו יַעֲיֵדוּ וְיִגִּידוּ כִּי הוּא תִּמְךְ אֶשְׁרֵיוּ בְּמַעֲלָלֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא יֵשֵׁב בְּסוֹד מִשְׁחָקִים, לֹא מִשְׁךְ יָדוֹ אֶת עֲלוֹי לֵב בְּעִיר עֲלִיזָה הַהִיא אֲשֶׁר גַּם רַבִּים מִסּוֹפְרֵיהָ וְחַכְמֵיהָ אֶהְבּוּ אִישֵׁי עֲנָבִים וְאִילַת אֶהְבִּים, וְלֹא תָר אַחֲרֵי לִבּוֹ וְאַחֲרֵי עֵינָיו אֲשֶׁר רַבִּים זֹנִים אַחֲרֵיהֶם בְּעִיר הַתַּעֲנוּגִים כְּפֶאֲרָיו. כָּל מַעֲלָלָיו פִּלֵּם בְּפֶלֶם הַתְּבוּנָה, וְכָל מַעֲלָלָיו שָׁקַל בְּמֵאוֹנֵי הַצַּדִּיק, וְרַק לַעֲתִים רַחוּקֹת הָיָה גַם מִהָיִד תִּמָּה וְיִנְאֵץ בּוֹעֵם לְשׁוֹנוֹ אֶת אֲנָשֵׁי מִצְתּוֹ וַיִּבֶם שׁוֹק עַל יָדָךְ בְּלִי הַמְּלָה, כֹּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן לְהָאִישׁ מַעֲנִצִּיל בְּסִפְרוֹ הַנֶּקֶב בְּשֵׁם „מַעֲנִצִּיל זוֹלָל הַצִּרְפֹּתִים“ (דַּעַר פֿראַנצאָזענפֿרעסער) אֲשֶׁר שָׁפַךְ עָלָיו כֹּאֲשׁ עֲבָרְתּוֹ וְיִצִּיבּוֹ מִטְּרַה לְחִצֵּי מִתְּלֹתָיו הַיּוֹרְדִים חֲדָרֵי בָטָן. שִׁכַּל הַסּוֹפֵר הַנִּפְלֵא הַזֶּה הָיָה זָךְ וְיִשָּׁר, שִׁפְתּוֹ בְּרוּרָה וְצַחָה, קִצְרָה וְנִמְרָצָה, לְשׁוֹנוֹ כְּמוֹרֵג חֲרוּץ בַּעַל פִּיפוּת וְרִשְׁפֵי אִשׁ מְלִיצְתּוֹ קוֹלְעִים אֶל הַמְּטָרָה וְלֹא יַחֲסִיאוּ מִלּוֹא הַשַּׁעֲרָה, וְרַק מֵאַהֲבַתּוֹ הַעֲזָה אֶל הַדְּרוֹר עֵבֶר לַפַּעֲמִים חָק וּפֶעֶר פִּיהוֹ לְבָלִי חָק לְדַבֵּר גְּבוּחָה גְּבוּחָה גַם עַל גְּבוּהָ מַעַל גְּבוּהָ, וְיִפְגַּע בְּהוֹד כְּבוֹד מְלָכוֹת לְמִרְזַת רוח דת אבותיו, דת היהדות אשר הוא בְּנֵד בָּהּ, אֲשֶׁר הַצִּנּוֹה לְכָל הַמַּחְזִיקִים בָּהּ לְתֵת לְמַלְךְ כְּבוֹד וְהוֹד כְּכְבוֹד אֱלֹהִים וְהוֹדוּ וּלְשִׁמּוֹר חֲקָיו וּמִשְׁפָּטָיו מְכַל מִשְׁמֵר, כֹּאֲשֶׁר מוֹדַעַת זֹאת לְכָל שְׁלוֹמֵי אֲמוֹנֵי יִשְׂרָאֵל. בְּאַרְנֵעַ לֹא אָהַב אֶת הַיְּהוּדִים גַּם בְּטֵרֶם עֲזָבוּ אֶת הַגֵּל מִחֲנֵה יְהוּדָה וּמָה גַם אַחֲרֵי כֵן, אֶךְ מֵאַהֲבַתּוֹ הַמְּהוּרָה לְכָל הַנִּכְבָּר בְּצֶלֶם אֱלֹהִים, וּמִחֲמַלְתּוֹ עַל כָּל הַעֲשׂוּקִים הָגַם בְּתַגְרַת יָדֵי עוֹשְׂקֵיהֶם בְּתָ, נִצָּב לְרִיב אֶת רִיבָם וּלְדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אֶת לִוְחֲצֵיהֶם וּנּוֹגְשֵׁיהֶם עַל לֹא חֲמַס בְּכַפָּם. הוּא לֹא שָׁכַח כָּל יְמֵי חַיָּיו כִּי בְּהִיּוֹתוֹ נַעַר עֲבָרֵי מִתְּהַלֵּךְ בְּתַמּוֹ, לֹא הָיָה לוֹ הַמִּשְׁפָּט לְלַכַּת בְּעִיר מוֹלַדְתּוֹ בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר כָּל אֲוֹרְחֵי הָעִיר גַּם כָּל הָאוֹרְחִים הַנוֹצְרִים הוֹלְכִים בָּהּ בְּחוֹצוֹת הָעִיר, וְעַן מָה? יַעַן כִּי מוֹרַע הַיְּהוּדִים הוּא, וְכֹא נִמְן לוֹ רְשׁוּן לְלַכַּת כִּי אִם בְּמַסְלָה אֲשֶׁר הַעֲנָלוֹת וְהַמְּרַכְבוֹת מִשְׁתַּקְשָׁקוֹת

השקפה כללית על תולדות התקופה החדשה.

(א) הליכות הספרות והמדעים באשכנז.

§ 1. ההפכה אשר התחוללה בצרפת בחדש יולי ונקראת על שם החדש הזה (ולירעוואלוציאָן) אשר בעים רוחה הפכה משטרי הממשלה בארצות רבות, הפכה גם את הליכות הספרות בארץ אשכנז. כי מימי הברית הקדושה (היילי-גער אליאנס) עד הימים ההם, ישבה ספרות הרומנית (דיא ראָמאַנטישע ליטעראַטור) על פס המלוכה באשכנז, אך מימי המהפכה היא והלאה מָגַר פֶּסָאָה לארץ וְחָלַל נורה, כי האשכנזים הסירו אותה מגבירה, פָּנוּ לָהּ עָרַף וישליכוה מעל פניהם כנצר נתעב, עד כי חלפה כליל ורק שְׁמָה וזכרה שָׁרְדוּ בספרי הזכרונות דברי הימים לספרות האשכנזית, ולולי זאת כי עתה נשכחה כמת מלב ונשבת מאנוש וזכרה. אמנם צִדְקוֹ האשכנזים בְּתָתָם לָהּ כְּתָף סוֹרֶרֶת ולא עֹזְבוּ לָהּ שָׁרֵשׁ וְעֵנָף בארצות החיים, כי היא לא שָׁמָּה לְבָהּ אֶל דְּרָכֵי חַיִּיהֶם בְּעַת חַיָּהּ, לא דָּגָהּ דִּינָם לְמוֹזָר, לא הביאה עֵצָה לְהִיטִיב מִצָּבָם ולא עֲשֵׂתָהּ פְּלִילִיָּה לְהַרְיִמָם מִסִּתְרֵי הַמְדֻדָּגָה וְלִהְיוֹתָם עַל הַרְרֵי עוֹ, וכאשר עֲשֵׂתָהּ כֵּן עָשׂוּ לָהּ ויגרשוה מהסתפח בארץ החיים ומתבל הגידוה ולא יספו עוד להביטה. על מְעֵי מַפְלַת הַסְּפָרוֹת הַזֹּאת, נִבְנְתָה וְהִתְכַוְּנָה סְפָרוֹת חֲדָשָׁה אֲשֶׁר מִגִּמְתָּ פָּנִיהַ לְנִתּוֹשׁ וּלְנִתּוֹץ אֶת הַלִּיכּוֹת עוֹלָם, לְהַאֲבִיד וְלִהְרוֹס הַחֲקִים הַעֲתִיקִים וְהַמְשַׁפְּטִים הַיִּשְׁנִים בְּמִמְשָׁלָה הַמְדִינִית וּבִכְנִסִּיהַ הַדְּתִיתָ. בְּרֵאשִׁית דְּרָכָהּ הִלְכָה לְאֵט וּמַעֲרָנוֹת, שָׁתָה שְׁמֵרָה לְפִיָּה מְדַבֵּר עֵתָק עַל מוֹשְׁלֵי אֶרֶץ, נִצְרָה עַל דָּל שִׁפְתָהּ מִמְּפֹל גְּדוּפִים עַל הַדָּת וְהָאֱמוּנָה, רַק דְּרָשָׁה מִשְׁפָּט בְּשִׁפְלָ קוֹל הַתְּחַנָּה, מִשְׁפָּט תְּרוֹת הָאוֹרְחִים בְּכָל הַדְּבָרִים הַדְּרוּשִׁים לְהַפְצִיהֶם בְּחַיֵּי הַמְדִינָה, מִשְׁפָּט תְּרוֹת הַדְּעוֹת בְּעֵינֵי הַדְּעוֹת וְהָאֱמוּנָה, הַמְּלִיצָה בְּצַחוֹת הַמְּלִיצָה עַל טוֹבַת הָעַם וְעַל זְכוּתֵיהֶם דְּרָאוּיוֹת לְתֵת לָהֶם לְמַעַן יִחַיו חַיֵּי נַעַם וְיִתְעַנְּנוּ עַל רוֹב שְׁלוֹם. אֶךְ כְּרֵאוֹת סוֹפְרֵי הַסְּפָרוֹת הַזֹּאת כִּי בְּנֵי הָעַם נוֹתְנִים קְמוּרָה בְּאִפְסָם וּבְכָל מְקוֹם אֲשֶׁר דְּבָרֵיהֶם מְגִיעִים יִרְעוּ לָהֶם בְּנֵי הַהֲמוֹן תְּשׁוּאוֹת חָן חֵן, יִכְבְּדוּם בְּתֹר מְגִנֵי אֶרֶץ, יְרוֹמְמוּם וַיִּפְאָרוּם כְּמַלְאכֵי מְלִיצִים וְכָרוּבִים סוֹכְכִים, עָרְוּ הַסּוֹפְרִים הָהֵם נָאָה וְגֵאוֹן וַיַּעֲמּוּ כְּמַעִיל עֲזוֹת וּבְסוֹפָה וְסַעֲרָה הַעֲפִילוּ עֲלוֹת עַל גְּפֵי מְרוֹמֵי קֶרֶת וַיִּטּוּ יָדָם הַחֹזְקָה לְעָרוֹץ בְּמַעֲרָצָה אֶת חֲקֵי הַמְּשַׁלָּה הַמְדִינִית וּמִשְׁפָּטֵי הַכְּנִסִּיהַ הַדְּתִיתָ, לְפָרוֹץ גְּדֵרוֹת עוֹלָם וְלִהְשָׁאוֹת אֶת סִרְדֵי הַתְּבַל גְּלִים נְצִים. אָבוֹת הַסְּפָרוֹת הַחֲדָשָׁה הַזֹּאת הָיוּ סוֹפְרִים מְהִירִים אֲשֶׁר מִמְקוֹר יִשְׂרָאֵל בָּאוּ וּמִמֵּי יְהוּדָה יָצְאוּ, סוֹפְרִים אֲשֶׁר גַּם שׁוֹנְאֵיהֶם וּמְגִדֵיהֶם יִתְנוּ עֵדֵיהֶם כִּי אֲנָשֵׁי מוֹפֵת הֵם, נִפְתַּת הַמְּלִיצָה תְּמוּפְנָה שְׁפֹתוֹתֵיהֶם, רִבֵּשׁ וְחָלַב הַחַת לְשׁוֹנָם, שָׁכַל מְלִיקָהּ לֹקַח נַפְשׁוֹת וְקָסָם הַגִּיּוֹנָם יִשְׁעוֹךְ כָּל אָדָם אַחֲרָיו. וּבִהְיוֹתָם חֲמִשִּׁים עוֹד גַּם בְּלִהְיֵם חָרֵב בְּקֶרֶת תְּחָהּ וְחֻצֵי

1.8-9

Дозволено цензурою. — 23 Октября 1882 г. Вильна.

В И Л Ъ Н А.

Типографія Вдовы и братьевъ Ромль.

Жидскій переулокъ дома № № 327 и 328.

1883.

ספר דברי ימי עולם

יכלכל

תולדות בני האדם והעתים אשר עברו על כל ממלכות תבל מימות עולם ,
תולדות החכמות והמדעים ותרשת המעשה , תולדות בני ישראל מימי
החשמונאים עד היום הזה , ותולדות ההשכלה בישראל מימי הרב ר' משה
בן מנחם ז"ל עד ימינו אלה , הליכות המלחמה הגדולה מלחמת
ירוסיא-תורמה האחרונה ותוצאותיה , ויתר דברי הימים לכל ממלכות
הארץ מאז ועד עתה .

סאס

מבחירי החכמים והסופרים יודעי העתים

על ידי

קלמן שולמאן .

חלק שמיני

זוילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תרמ"ד לפ"ק

ДИВРЕ ЕМЕЙ ОЛА ѡЪ.

Всеобщая Исторія.

Составлено Кальманомъ Шульманомъ.

Томъ VIII.

1883.

D Schulman, Kalman
20 Divre yeme 'olam
S4
v.8-9

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

